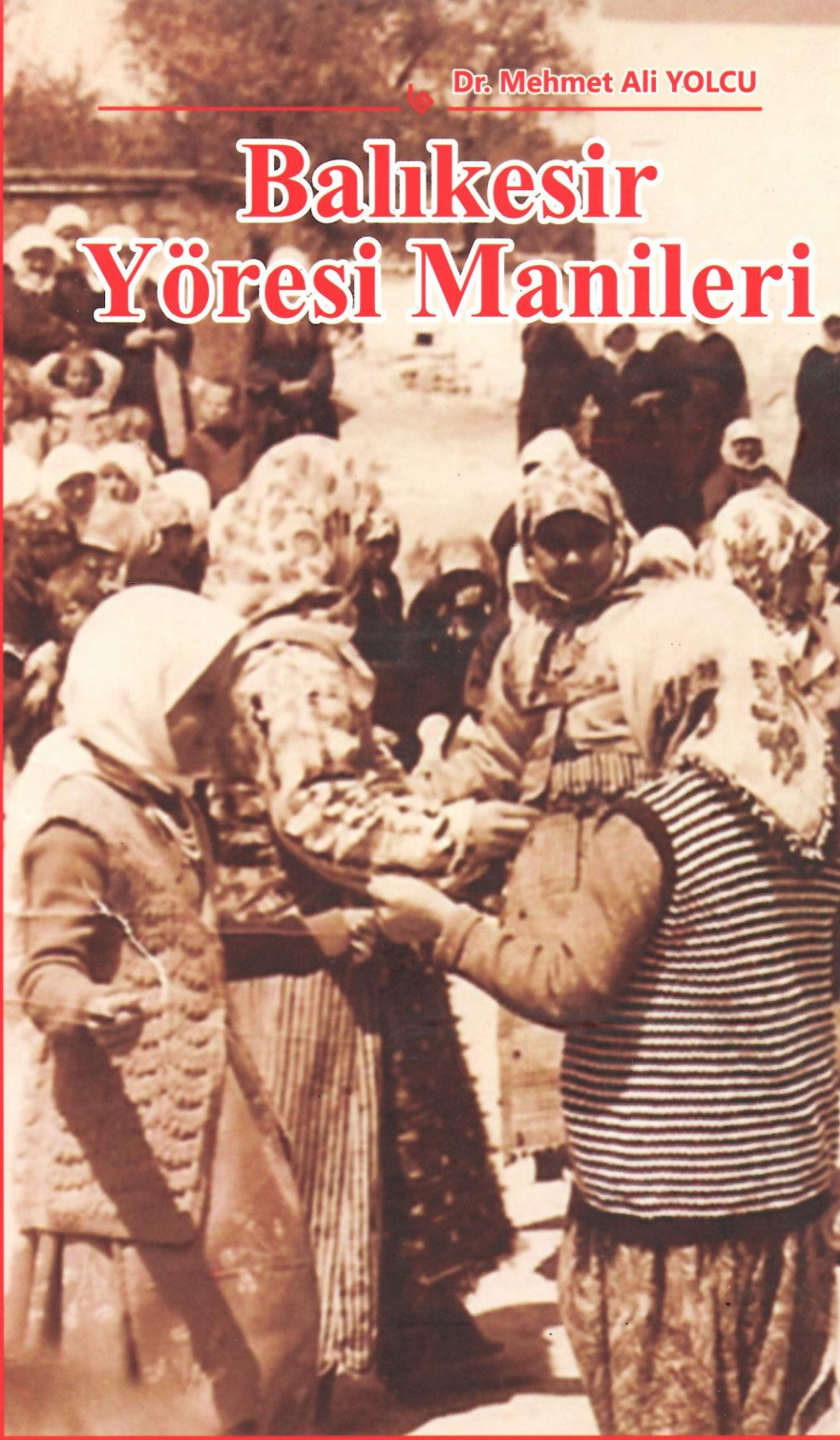
Dr. Mehmet Ali YOLCU

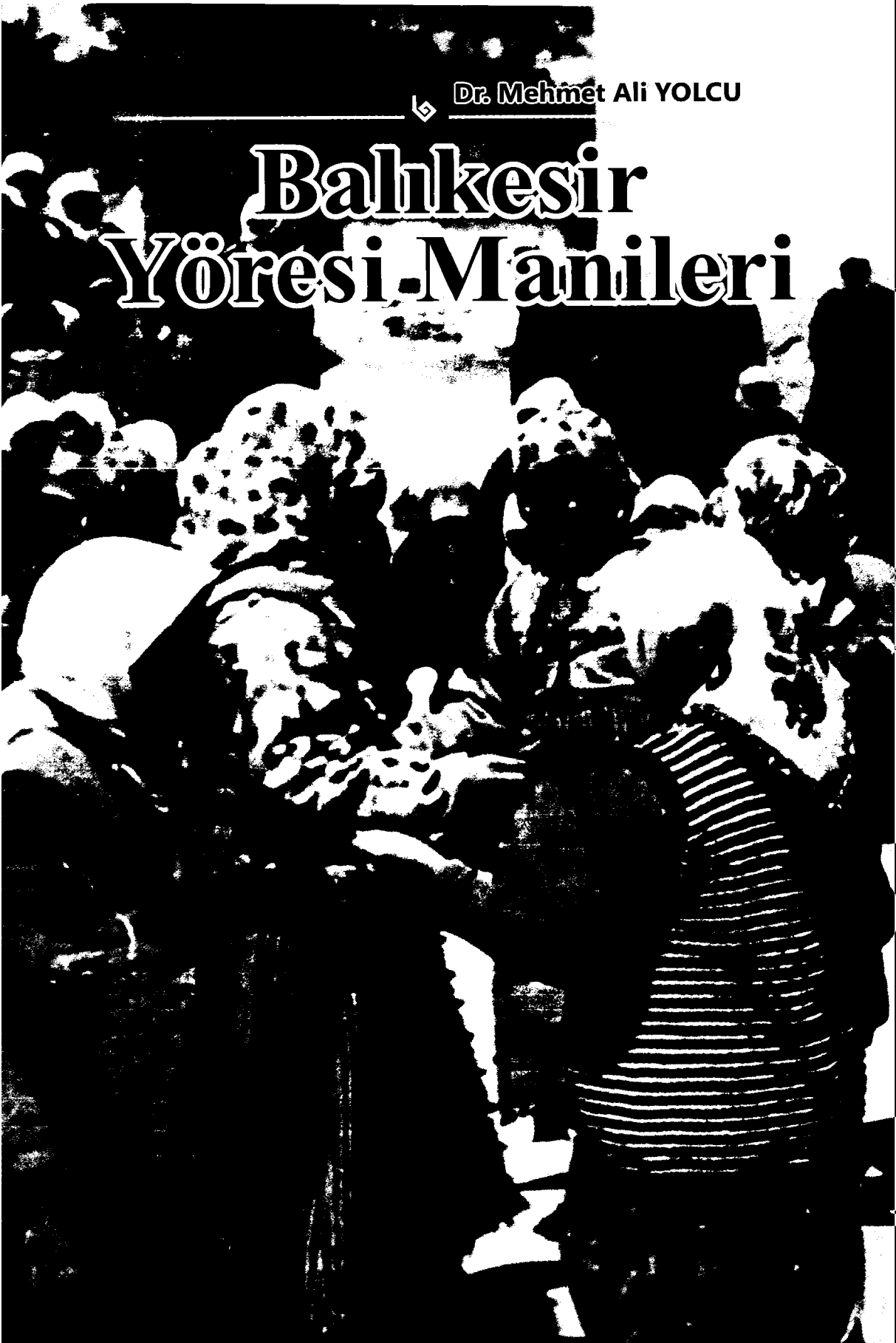
Balıkesir Yöresi Manileri

BALIKESİR BELEDİYESİ KENT ARŞİVİ YAYINLARI NO:4

Dr. Mehmet Ali YOLCU

Balıkesir Yöresi Manileri

ISBN: 978-975-92746-4-1

Grafik - Tasarım - Baskı ve Cilt
Dileksan Kağıtçılık San. Tic. Ltd. Şti. - Balıkesir
(0266) 281 13 03

BAŞKAN'DAN...

Balıkesir, eski çağlardan bu yana, bulunduğu coğrafi konumu dolayısıyla, önemli uygarlıklara beşiklik etmiş; tarihi eserleri, turizm zenginliği ve geleneksel değerleriyle insanımızın ilgi odağında olmuştur. Balıkesir, geleneksel halk kültürünü halen canlı olarak koruyan ender illerimizden biridir. Zengin kültürel dokusuyla Balıkesir, kendine özgü yemek ve giyim kültürünü, halk oyunlarını, yerel konuşma ağızlarını, sözlü edebiyat ürünlerini; kısacası bir kent kültürünü ortaya çıkarmayı başarmıştır.

Balıkesir folklorunun önemli bir kolu olan Balıkesir halk edebiyatı üzerinde yapılan bilimsel çalışmalar, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren başlamıştır. Bu çalışmalar, uluslaşma sürecinde halkın kültürel kimliğinin ortaya konulmasında ve kültürel devamlılığın sağlanmasında büyük rol oynamıştır. Kuşaktan kuşağa aktarılan sözlü halk ürünleri, bir taraftan türkü, mani, atasözü, bilmece vb. türleri zenginleştirirken, diğer taraftan da toplumsal hafızanın gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamıştır.

Değerli araştırmacı, İ. Hakkı Akay'ın da belirttiği gibi, mısır ve buğday tarlalarında hem işi kolaylaştırma, hem vakit geçirme, hem de eğlence için özel bir nağmeyle söylenen manilerimizde, Balıkesir köy gençliğinin benliği sezilir. Köylerimizin velveleden uzak sakin ve ıssız muhitlerinde, yeşil dağlarla billur gibi sular akan yemyeşil vadilerinde, genç kızlarımızın ince ve yanık sesleriyle söyledikleri maniler yürek delecek kadar hazindir.

Bu kitap, Balıkesir mani söyleme geleneği hakkında önemli bilgiler içeren, Balıkesir yöresine ait maniler üzerinde yapılmış bilimsel bir çalışmadır. Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan bu kültürel zenginliğimizin kayıt altına alınmış olmasının, bu kitabı kültür araştırmacılarına ve Balıkesirli hemşehrilerime sunmamızın mutluluğu ve kıvancı içindeyim.

Bu kitabı Balıkesir'e kazandıran değerli araştırmacı Sayın Dr. Mehmet Ali YOLCU'ya; eserin danışmanlığını üstlenen Balıkesir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı öğretim üyesi Sayın Prof. Dr. Mehmet AÇA'ya teşekkür ediyor, tüm hemşehrilerimi saygı ve sevgiyle selamlıyorum.

İsmail OK
Balıkesir Belediye Başkanı

SUNUŞ

Türkiye'nin kuzey batısında yer alan Balıkesir, 19 ilçesi, 52 beldesi ve 905 köyü ile önemli bir ilimizdir. Önemini maddi zenginliklerinin yanı sıra, manevi zenginliğine de borçlu olan Balıkesir, zengin kültürel varlığı ile de dikkat çekmektedir. Balıkesir, bir yandan çağdaş bir kentle çağdaş bir toplumda bulunması gereken özelliklerle donanmaya çalışırken, diğer yandan da kültürel zenginliklerini koruma ve geliştirme çabası içerisinde olmuştur. Balıkesir, Türkiye'nin en çok endüstrileşmiş bölgesinde yer almasına rağmen Sarı Kızı, Hasan Babası, Baranası, Bengisi, Güvendesi, Zeybek havaları, Tülü Kabağı, yağlı güreşleri, deve güreşleri, köy hayırları, höşmerimi, keşkeği, tiridi, kaymaklısı, Yağcı Bedir halısı, yerel giysileri ve Ayvalık evlerinin yanı sıra doğum, evlilik ve ölümle ilgili inanış ve uygulamaları, masalları, efsaneleri, manileri ile de zengin bir kültürel dokuya sahiptir.

Kültür araştırıcılarına sınırsız bir malzeme sunan Balıkesir, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren araştırıcıların ilgi odağında olmuştur. Dursunbey ve Sındırgı ilçelerine yönelik derleme ve yayın girişimlerini, diğer ilçe, kasaba ve köylere yönelik girişimler izlemiş; derlenen kültürel ürünler bir yandan kitaplara, diğer yandan da Balıkesir merkezi ile ilçelerinde yayımlanan gazete ve dergilere konu olmuştur. Balıkesir'in sahip olduğu maddi ve manevi kültürel zenginlik, günümüzde de araştırılmaktadır. Bölgenin maddi ve manevi kültürü, sadece yerel araştırıcıların ilgi alanına giren bir çalışma konusu olmaktan çıkmış, başta Balıkesir Üniversitesi olmak üzere, pek çok üniversitede makale, bildiri, kitap ve tez konusu olmaya başlamıştır. Balıkesir Valiliği, Balıkesir Belediyesi ve Balıkesir Üniversitesi'nin işbirliği ile düzenlenen ulusal ve uluslararası sempozyumlarda, Balıkesir kültürü ile ilgili araştırmaların sonuçları tartışılmış, Balıkesir Üniversitesi bünyesinde Balıkesir'in maddi ve manevi kültürü konulu çok sayıda lisans, yüksek lisans ve doktora tezi hazırlanmıştır.

Elinizdeki "Balıkesir Yöresi Manileri" adlı eser de, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı bünyesinde hazırlanan "Balıkesir'den Derlenen Maniler Üzerinde Bir Araştırma" adlı doktora tezinin kitaba dönüştürülmüş halidir. Söz konusu Anabilim Dalı'nda yaptırılan Balıkesir Çepni kültürü, Balıkesir yöresindeki ahilikten kalma tören ve uygulamalar, Balıkesir masalları, Balıkesir yöresi çocuk folkloru, Balıkesir yöresindeki hayvanlar ve bitkiler etrafında oluşan inanış ve uygulamalar, Balıkesir yöresi kına folkloru vb. konulu yüksek lisans ve doktora tezleri silsilesinin bir devamı olarak hazırlanan bu çalışma, Balıkesir'den derlenen yüzlerce maniyi sadece şekil ve yapı özellikleri ile konuları bakımından değil, icra özellikleri (icracılar, dinleyiciler, icra) ve işlevleri bakımından da kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Tamamı sözlü kaynaklardan derlenen manileri, ifade edilen hususlar doğrultusunda inceleyen çalışmanın en dikkat çeken yönü ise, geleneğin yaşayan boyutunu da icracı, dinleyici, icra, işlev ve metin bağlamında kapsamlı bir şekilde gözler önüne sermesidir. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda hazırlanarak Balıkesir Belediyesi tarafından yayımlanan bu çalışma, Balıkesir manileri ve

mani söyleme geleneği hakkındaki bilgilerimizi çok daha ileri noktalara taşıyacaktır. Elbette, bu çalışma ile Balıkesir manileri ve mani söyleme geleneğiyle ilgili çalışmaların tamamlandığını söylemek mümkün değildir. Derleme, yayın ve incelemelerin sürdürülmesi gerekmektedir.

Genç araştırıcıların yaptıkları Balıkesir kültürü konulu çalışmaların tamamlandıktan sonra geniş bir okuyucu kitlesine ulaştırılması gerekmektedir. Bu tür çalışmaların tamamlandıktan sonra yayımlanmadan tozlu arşivlerde bekletilmesi, hem bölge kültürünün tanıtımı, hem de yapılan çalışmaların amacına hizmet etmesi bakımından önemli bir eksikliktir. Özel yayınevlerinin ilgi alanına giremeyen bu tür çalışmaların üniversiteler, belediyeler ve sivil toplum örgütleri tarafından imkânlar elverdiğince yayımlanması gerekmektedir. Bu nedenden dolayı, Balıkesir'den derlenen manilere yer veren ve bunları kapsamlı bir şekilde inceleyen bir doktora tezini yayımlama kararı alan Balıkesir Belediyesi ile Belediye Başkanı Sayın İsmail OK'u tebrik etmek gerekmektedir. Aldıkları yayım kararı, hem genç akademisyenlerdeki Balıkesir kültürünü incelemeye yönelik azmi kamçılayacak, hem de Balıkesir yöresi kültürünün geniş kitlelere tanıtılmasına katkıda bulunacaktır.

Prof. Dr. Mehmet AÇA
Balıkesir Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Öğretim Üyesi

ÖNSÖZ

Bellekte kalıcılığı ve kullanıldığı alanın genişliğinden dolayı maniler, halk kültürü içerisinde kendisine geniş yer bulmuştur. Mani Türkçenin kullanıldığı hemen her coğrafyada var olan en yaygın halk şiiridir. Çeşitli Türk şivelerinde ve ağızlarında farklı adlarla varlığını sürdürmektedir.

Diğer halk kültürü ürünleri gibi, toplumu ayakta tutan dinamikleri belirlemede önemli bir rolü olan manilerde Türk insanının dünyaya bakışının yanı sıra, estetik modelleri de temsil edilir. Maniler toplumsal yaşamın devamlılığı noktasında geleneklerin, göreneklerin aktarılmasında; kalıplaşmış sözlerin, deyimlerin o kültür bölgesi içinde gelecek kuşaklara öğretilmesinde etkilidir.

Halk biliminin gelişmesinin yeni bakış açıları ve yöntemlerin uygulanmasıyla gerçekleşeceği görüşünden hareketle, bugüne kadar maniyle ilgili olarak ilk defa Performans Teori'ye göre canlı bir geleneğin incelenmesi gerçekleştirilmiş, bulgular söz konusu teoriye göre değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bugüne kadar mani konulu pek çok derleme ve inceleme çalışması yapılmıştır. Ancak, Balıkesir manilerini n derlenip sınıflandırılması, içerik, yapı ve şekil özelliklerinin ortaya konulması; bu manilerin söyleyicileri, söylenildiği ortamlar, işlevleri gibi mani söyleme geleneğini oluşturan temel öğelerin tespit ve tahliliyle ilgili toplu bir çalışma yapılmamıştır. Manilerin derlenmesi, tespit ve tahlil edilmesi, mani söyleme geleneğinin canlı bir şekilde sürüp sürmediğinin belirlenmesi bu çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın temel amaçları üç grupta ele alınabilir:

1. Maninin kökeni ve tarihsel gelişiminin belirlenmesinden hareketle diğer halk edebiyatı türleriyle olan ilişkisinin ortaya konulması, Türkiye ve diğer Türk devlet ve topluluklarındaki kaynaklarda yer alan mani tanımlarıyla ilgili görüşlerin aktarılması, diğer halk kültürlerinde maniye benzer halk şiiri türleriyle ilgili tanımların incelenmesi, mani konulu çalışmalar ve Balıkesir'den derlenen manilerin bu çalışmalar içerisindeki yeri, manileri sınıflandırma çalışmaları ve mani sınıflandırmalarıyla ilgili görüşlerin ortaya konulması.

2. Balıkesir'den derlenen manilerinin şekil, yapı ve içerik özelliklerinin incelenmesi, Balıkesir'de mani söyleme geleneğini oluşturan unsurların tespit ve tahlili (yaratıcı, aktarıcı; yaratım, aktarım ortamları ve zamanı, dinleyici vb.) ve Balıkesir'den derlenen manilerin sınıflandırılması.

3. Balıkesir'den derlenen mani metinlerinin yazıya geçirilmesi.

Bu amaçlar doğrultusunda öncelikle aşağıdaki sorulara yanıt bulunmaya çalışılmıştır:

Maniyle ilgili olarak ortaya konulmuş görüşler, konu üzerinde yapılan yeni araştırmalar ve bu araştırmaların sonucunda bulunan yeni bulgular ışığında değişim göstermiş midir? Türk devlet ve topluluklarında maniye benzer halk

şiirleriyle mani arasında ne gibi benzerlikler ve farklılıklar vardır? Başka kültürlerde maniye benzer halk şiirleri var mıdır? Balıkesir yöresinde mani söyleme geleneğinin günümüzdeki durumu nedir? Köyden kente göç olgusunun, toplumsal yapıdaki değişimlerin manilerin ve mani söyleme geleneğinin üzerinde ne gibi etkileri olmuştur? Mani içeriklerinde değişmeler söz konusu mudur? Bu manilerin ne gibi işlevleri vardır?

Bu soruların bağlamından hareketle bulgular değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen verilerden yola çıkılarak maniler ile toplumsal kültürümüz arasındaki etkileşim ortaya konulurken, aynı zamanda Balıkesir'den derlenen manilerin yazıya geçirilerek zaman içerisinde kaybolmasının engellenmesi hedeflenmiştir.

Bu çalışma, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı doktora programında Prof. Dr. Mehmet AÇA'nın danışmanlığında hazırlanan "Balıkesir'den Derlenen Maniler Üzerinde Bir Araştırma" adıyla doktora tezi olarak hazırlanmış ve kitaba dönüştürülürken yeniden düzenlenmiştir.

Bu çalışma, ***kuramsal***dan ziyade, *görgül* bir çalışmadır. Elde edilen veriler, halk biliminde kullanılan sahada derleme metotlarından yararlanılarak elde edilmiştir. Bu verilerden yola çıkılarak varsayımların geçerliliği tartışılmıştır. Öncelikle Balıkesir ilindeki kültürel yaşantıyı temsil gücü yüksek olan yerler belirlenmiştir. Yörenin kültürünü tanıyan, o kültür içinde yetişmiş ve topluma liderlik yapabilecek kişilere ulaşmakta zorluk çekilmemiş, kaynak kişilere ulaşılmıştır. Hazırlanılan çalışmanın kapsamını, buralardan derlenmiş olan malzemeler ile bu konuda ülkemizde yapılmış olan çalışmalar ve yayınlar oluşturmuştur.

Bu çalışmada, tespit ve tahlillerde kullanılan malzemenin derlenmesi için kaynak kişiler, eğitim düzeyi, meslek grubu ve cinsiyet açısından farklılık arz eden 181 kişi ile sınırlı tutulmuştur. Yöreden 4000'in üzerinde mani metni derlenmiş, inceleme bu metinler üzerinde yapılmış, ancak çalışmanın hacmini artıracağı için çalışmanın sınıflandırma kısmında 1858 mani metni yer almıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde, maniyle ilgili genel bilgi verilmiş, tarihten günümüze mani kavramı irdelenmiş, maninin kökeni ve gelişimi, diğer halk edebiyatı türleriyle ilişkisi ortaya konulmuştur. Manileri tanımlamaya yönelik çalışmalar ile Türk devlet ve topluluklarında maniye benzer halk şiiri türleri üzerinde durulmuş, Türk toplumunun kültürel anlamda ilişki içerisinde olduğu yabancı milletlerin halk kültürlerindeki maniye benzer halk şiiri türleri tanıtılmıştır. Manileri sınıflandırma çalışmalarına değinilmiş ve mani sınıflandırmalarıyla ilgili görüşler birbiriyle karşılaştırılmıştır. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar (kitaplar, makaleler, tezler, bildiriler vb.) tanıtılmış, Balıkesir yöresinden derlenen maniler üzerine yapılan çalışmalar ise ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

Çalışmanın inceleme bölümünde, Balıkesir'den derlenen manilerin icra özellikleri (yaratıcı ve aktarıcılar, dinleyiciler, dinleme tutumları, bu tutumların

icraya etkisi, icra süreçleri, karşılıklı icra biçimleri, bunun mani metinlerinin edebi özelliklerine etkisi, dinleyici ve aktarıcı arasındaki iletişim) ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca, manilerin işlevlerine (iletişim, eğitim, eğlendirme ve hoş vakit geçirme) değinilmiş, bu işlevlerdeki değişimler değerlendirilmiştir. Mani metinlerinin oluşmasındaki etkenler ele alınmış, derlenen manilerin şekil ve yapı özellikleri (ölçüsü, durak yapısı, uyak düzeni ve dize sayıları) incelenmiş, manilerin içerik özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu bölümün sonunda Balıkesir yöresinden derlenen maniler sınıflandırılmıştır. Mani metinleri, sınıflandırma sistemi içerisinde alfabetik olarak yazıya geçirilmiştir. Mani metinlerinin sonunda kaynak kişiler, kaynak kişi numarası ve K harfiyle gösterilmiştir.

Bu çalışmada, gittiğim köylerde zamanını ayırarak derlemeye yardımcı olan kaynak kişilere, tezin hazırlanma sürecinde bana destek ve güç veren babam Fahri YOLCU, annem Zeynep YOLCU ve eşim Esra YOLCU'ya, bakış açıları ve tecrübeleriyle ufkumu açan değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Ali DUYMAZ ve Sayın Prof. Dr. Metin EKİCİ'ye, bu çalışmanın sorumluluğunu üstlenen ve gerekli yönlendirmelerle bana yol gösteren, öğrencisi olmaktan gurur duyduğum, tez danışmanım ve hocam Sayın Prof. Dr. Mehmet AÇA'ya , kitabın basımını üstlenen Balıkesir Belediyesi'ne ve Balıkesir Belediye Başkanı Sayın İsmail OK'a sonsuz teşekkür ederim.

Dr. Mehmet Ali YOLCU
BALIKESİR / 2011

Babama ve anneme...

İÇİNDEKİLER

BAŞKANDAN
SUNUŞ
ÖNSÖZ
İÇİNDEKİLER
KISALTMALAR
1. GİRİŞ **1**
1. 1. Kuramsal Çerçeve 1
1. 1. 1. Mani Sözcüğünün Kökeniyle İlgili Görüşler 5
1. 1. 2. Mani Tür ve Şeklinin Kökeni ve Gelişimiyle İlgili Görüşler 8
1. 1. 3. Mani Tanımları 16
1. 1. 4. Mani Sınıflandırmaları 28
1. 1. 5. Mani Sıralamaları 31
1. 1. 6. Türk Devlet ve Topluluklarında Maniye Benzer Halk Şiirleri 32
1. 1. 7. Diğer Millet ve Toplulukların Halk Kült. Maniye Benzer H. Şiirleri 57
1. 1. 8. Manilerin Diğer Türlerle Olan İlişkileri 64
1. 1. 8. 1. Manilerin Halk Şiiriyle Olan İlişkisi 64
1. 1. 8. 1. 1. Manilerin Diğer Anonim Halk Şiiri Türleriyle İlişkisi 64
1. 1. 8. 1. 2. Manilerin Saz Şiiriyle İlişkisi 69
1. 1. 8. 1. 3. Manilerin Tekke-Tasavvuf Şiiriyle İlişkisi 72
1. 1. 8. 2. Manilerin Kalıplaşmış İfadelerle İlişkisi 73
1. 1. 8. 3. Manilerin Halk Anlatmalarıyla İlişkisi 76
1. 1. 8. 4. Manilerin Halk Tiyatrosuyla İlişkisi 79
1. 2. İlgili Araştırmalar 80
1. 2. 1. Türkiye'deki İlk Çalışmalar 80
1. 2. 2. Kitaplar 81
1. 2. 3. Makaleler 83
1. 2. 4. Bildiriler 90
1. 2. 5. Tezler 92
1. 2. 6. Balıkesir Manileri Konulu Çalışmalar 93
1. 3. Yöntem 98
1. 3. 1. Araştırmanın Modeli 98
1. 3. 2. Evren ve Örneklem/Araştırma Grubu 98
1. 3. 2. 1. Evren ve Örn. Grubunun Bağlı Olduğu Yer. Yeri Özellikleri 99
1. 3. 2. 1. 1. Coğrafi Yapısı 99
1. 3. 2. 1. 2. Tarihi 99
1. 3. 2. 1. 3. Nüfus ve İdari Yapısı 101
1. 3. 2. 1. 4. Sosyo-Ekonomik Durumu 103
1. 3. 2. 1. 5. Eğitim Yapısı 103
1. 3. 2. 2. Evren ve Örneklem Grubunun Özellikleri 103
1. 3. 3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri 104
1. 3. 4. Veri Toplama Süreci 106
1. 3. 5. Verilerin Analizi 108
2. İNCELEME **109**
2. 1. Balıkesir'den Derlenen Manilerin İcra Özellikleri 109

2. 1. 1. İcracılar 112
2. 1. 1. 1. Kadın Mani İcracıları 114
2. 1. 1. 2. Erkek Mani İcracıları 117
2. 1. 1. 3. Mani Yazanlar 123
2. 1. 2. Dinleyiciler 124
2. 1. 3. İcra 127
2. 1. 3. 1. Nişan / Kına / Düğün Törenleri 127
2. 1. 3. 1. 1. Kadın İcracılar ve Nişan / Kına / Düğün Törenleri 128
2. 1. 3. 1. 2. Erkek İcracılar ve Düğün Törenleri 137
2. 1. 3. 2. Konukluğa Bağlı Toplantılar 147
2. 1. 3. 3. Köy Seyirlik Oyunları 150
2. 1. 3. 4. Yağlı Güreş Karşılaşmaları 153
2. 1. 3. 5. Hıdrellez Kutlamaları 156
2. 1. 3. 6. İş Yapılan Ortamlar 158
2. 1. 3. 7. Pazar Yerleri 161
2. 1. 3. 8. Ramazan Ayı 163
2. 1. 4. Mani Metninin Oluşması 165
2. 1. 4. 1. Mani Metninin Oluşmasında Olayın Etkisi 165
2. 1. 4. 2. Mani Metninin Oluşmasında İletişimin Etkisi 170
2. 1. 4. 2. 1. Kişileri Hedef Alan Hitaplar 171
2. 1. 4. 2. 2. Grupları Hedef Alan Hitaplar 172
2. 1. 4. 3. Mani Metninin Oluşmasında Mani Söyleme Geleneğinin Etkisi 172
2. 1. 4. 4. Mani Metninin Oluşmasında İcracıların Cinsiyetinin Etkisi 174
2. 1. 4. 5. Mani Metninin Edebi Özelliklerine İcranın Etkisi 175
2. 1. 4. 6. Mani Metninin Oluşmasında Müziğin Etkisi 177
2. 1. 5. Manilerin İşlevleri 178
2. 1. 5. 1. Hoşça Vakit Geçirme, Eğlenme ve Eğlendirme İşlevi 179
2. 1. 5. 2. Değerlere Toplumsal Kur. ve Törenlere Destek Verme İşlevi 180
2. 1. 5. 3. Eğitim ve Kültürün Genç Kuşaklara Aktarılması İşlevi 184
2. 1. 5. 4. Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulma İşlevi 185
2. 2. Balıkesir'den Derlenen Manilerin Şekil ve Yapı Özellikleri 188
2. 2. 1. Yapılarına Göre Maniler 189
2. 2. 1. 1. Hece Sayılarına Göre Maniler 189
2. 2. 1. 2. Dizelerine Göre Maniler 190
2. 2. 1. 3. Uyak Yapılarına Göre Maniler 192
2. 2. 2. Manilerde Uyak ve Redif 195
2. 2. 3. Manilerde Durak 196
2. 2. 4. Manilerde Doldurma Dize Problemi 197
2. 3. Balıkesir'den Derlenen Manilerin İçerik Özellikleri 199
2. 4. Balıkesir'den Derlenen Manilerin Konularına Göre Sınıflandırılması 219
2. 4. 1. Alkış - Kargış Manileri 220
2. 4. 1. 1. Alkış Manileri 220
2. 4. 1. 2. Kargış Manileri 221
2. 4. 2. Askerlik Konulu Maniler 225
2. 4. 3. Ayrılık ve Özlem Konulu Maniler 229

2. 4. 4. Cinsellik Konulu Maniler 237
2. 4. 5. Dert Konulu Maniler 240
2. 4. 6. Düğün-Kına-Nişan ve Evlenme Konulu Maniler 244
2. 4. 7. Düşmanlık Konulu Maniler 254
2. 4. 8. Gelin-Kaynana Manileri 256
2. 4. 9. Gurbet Konulu Maniler 257
2. 4. 10. Güzellik ve Çirkinlik Konulu Maniler 260
2. 4. 11. Mektup ve Telefon Konulu Maniler 267
2. 4. 12. Mizahi Unsurlar Taşıyan Maniler 270
2. 4. 13. Öğüt Konulu Maniler 274
2. 4. 14. Ölüm Konulu Maniler 276
2. 4. 15. Pişmanlık ve Şikâyet Konulu Maniler 278
2. 4. 16. Ramazan Konulu Maniler 282
2. 4. 17. Sevda Konulu Maniler 284
3. SONUÇ **316**
KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ **319**
KAYNAKÇA **323**
EKLER **339**

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
AKMB	: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
bk.	: Bakınız
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
HAGEM	: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
hzl.	: Hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MİFAD	: Milli Folklor Araştırma Dairesi
ODTÜ	: Ortadoğu Teknik Üniversitesi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu

1. GİRİŞ

1. 1. Kuramsal Çerçeve

Halk edebiyatında tür ve şekil konusu karmaşık bir durum sergiler. Halk edebiyatı araştırıcıları açısından bu durum farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Öncelikle problem, maninin araştırmacılar nezdinde halk edebiyatı türleri ve şekilleri arasında nerede olduğu konusudur. Diğer yandan, mani bir *tür* olarak mı ele alınmalı, yoksa bir *şekil* olarak mı değerlendirilmeli, soruları da araştırmacıların zihnini meşgul etmektedir.

Réne Wellek ve Austin Varren'in *Edebiyat Teorisi* adlı çalışmasında tür konusuna değinilmiş, türün teorik anlamda hem *dış şekle*, hem de *iç şekle* dayandığı öne sürülmüştür:

> "Bize göre tür, teorik açıdan hem dış şekle (belirli bir vezin veya yapı) hem iç şekle (tutum, ton, amaç: daha kabaca söylersek, konu ve hitap edilen kitle) dayanan edebi eserler gruplaması olarak düşünülmelidir. Görünen temel bunlardan biri veya öteki olabilir; mesela 'pastoral şiir' ve 'hiciv'de iç şekil, dipodik şiir ve Pindar tarzı ode'da dış şekil özellikleri ön planda gözükür." (Wellek ve Varren, 1993, 206).

Vladimir Propp, manzum bir türde *söz* ve *ezgi* ilişkisine dikkat çeker ve manzum sözün sanatsal amaçların dışavurumu, duygu ve düşünce dünyasının yansıtılması için kullanılan araçlara tekabül ettiğini belirtir (Propp, 1988, 67-70). Bunun özel bir içerik (beraberinde dile getirdiği konu ve mesaj) ile ilişkili olan biçimi temsil ettiğini ifade ederek, müzikten bağımsız olarak bir tür incelemesinin o türün sadece yarısını anlamak demek olduğuna vurgu yapmıştır (Propp, 1998, 70). "Çünkü nazmın ölçüsü ritim ve melodisinden ayrılamaz. Kıtaların varlığı metinden değil, melodiden anlaşılır. ... bazı durumlarda türün saptanması için karar vermede belirleyici etken müzikal icradır." (Propp, 1998, 70).

Halk şiirinde biçim *(eşkâl, form, forma, şekil, tarz, tip, yapı)* ve tür *(nev, enva)* konusundan ciddi anlamda ilk söz eden A. Talat Onay'dır. Onay halk şiirini önce şekillerine *(mısra, beyit, müfret, mesnevî, üçleme, dörtlüler, türkü ve enva'ı, murabba, kıt'a rübaî, koşma ve enva'ı, destan, satranç, mani ve enva'ı, semaî ve enva'ı, divan, gazel, kalenderî, müstezat, ayaklı, tekerleme, ninni...)* ve nev'ilerine *(dinî şiirler, büyük sözler, ahlakıyat, kahramanlık şiirleri, güzelleme, tasvir, hikâye, methiye, mersiye, hicviye, nazire, hezel, şathıyat, muamma ve aksamı...)* göre olmak üzere iki grupta toplamış ve bu gruplandırmanın sonunda da "Halk şiirlerinde yalnız eşkâl ve enva'a göre yapılacak tasnifler noksan olur. Çünkü teganniyi de nazar-ı itibare almak lâzımdır." diyerek konunun önemli bir kısmına dikkati çekmiştir (Onay, 1996, 7-9).

Onay; tür, şekil ayrımını yaparken iç ve dış yapı unsurlarını esas almaktadır. O'na göre *şekil / eşkâl*leri belirleyen, şiirin vezni, kafiyesi, dize ve dörtlük sayısı gibi dış faktörleridir. *Türü / enva*ı oluşturan âmiller ise *muhteva / tema*dır (Onay, 1996, 7-9).

M. Fuad Köprülü, şiirlerin ezgilerine göre adlandırılabileceği düşüncesindedir:

> "Halk şairlerinin 'mani, koşma, türkü, türkmani, varsağı ilh. gibi nevilerin arasındaki fark, kısmen şekillerine ve daha ziyade mahiyet-i musikilerine yani bestelerine aittir. Bunlardan meselâ türkü, Türklerin; türkmani Türkmenlerin, varsağı Varsakların hususî besteleriyle söylenen parçalardır..." (Köprülü, 2004, 293).

P. Naili Boratav, "türü, ürünlerin içerikleri, yaratılış şartları, üslupları, yayıldıkları ve yaratıldıkları çevrelerdeki görevleri belirler; şekli de dış görünüşle ilgili öğeler, yani ölçü, kafiye ve ezgi belirler" diyerek ezginin biçimi belirlemede önemli bir faktör olduğunu öne sürmektedir (Boratav, 1982, 156). Boratav, bu konuda şunları söyler:

> "... âşıkların şiirlerinde ve anonim halk şiirinde biçimi belirlendiren öğelerin sadece ölçü ve uyak düzeni olmadığını, ezginin de bunlara katılması gerektiğini ve biçimlerin bu üç öğeden, kimi kez her üçünün, kimi kez de ikisinin ortaklığı sonucu meydana çıkan nitelikler olduğunu ileri sürüyorum." (Boratav, 1982, 157).

Hikmet İlaydın, halk edebiyatının türleri, nazım şekilleriyle değil, konularıyla ya da konuyu ele alışlarıyla, bir de besteleriyle ayırt edilebileceğini ifade ederek, Onay'ın tür ve makam hakkındaki görüşlerine katılmaktadır (İlaydın, 1964, 73). *Türk Edebiyatında Nazım* adlı eseriyle önemli bir çalışma ortaya koyan İlaydın, konuyla ilgili şöyle demektedir:

> "Halk edebiyatında tür adları aynı zamanda şekil adı olarak kullanılagelmiştir. Hâlbuki bu edebiyatta nazım şekillerinin sayısı pek azdır ve birçok türler ufak tefek farklarla, aynı nazım şekli içinde ifade edilmiştir. Bir türün başka başka şekillerle ifade edildiği nadirdir. ...Halk edebiyatının türleri, nazım şekillerinden ziyade konularıyla veya konuyu ele alışlarıyla (edalarıyla) bir de besteleriyle ayırt edilir." (İlaydın, 1964, 77).

Halk şiirinin tür kavramı konusunu başlı başına irdeleyen bir diğer araştırmacı ise Hikmet Dizdaroğlu'dur. "Halk şiirinde belirli kurallara bağlı nazım biçimleri yoktur... Halk şiirinde nazım biçimleri değil türler vardır." (Dizdaroğlu, 1969, 45) diyerek açıkça *biçim*in değil *tür*ün var olduğunu savunur ve türlerin biçim yerine ezgileriyle farklılaşabileceği üzerinde durur ve "... türlerin kesin çizgileriyle birbirlerinden ayrılmadıklarını, daima bir ezginin eşliğinde söylendiklerini ve bu ezgilere göre adlandırıldıklarını bir kez daha hatırlatmayı yararlı buluyoruz." (Dizdaroğlu, 1969, 47), sözleriyle de söz konusu şiirlerin adlandırılmalarında ezgilerin önemine işaret eder. Diğer yandan, Dizdaroğlu, Edmond Saussey'in, "manilerin en belli başlı karakteri kendi kendine yetmektir" görüşünü destekleyerek, maniyi bir *şekil*den ziyade bir *tür* olarak görmekte olduğunu ifade etmiştir (Dizdaroğlu, 1969, 54).

Cem Dilçin'e göre, halk şiirinde *mani* ve *koşma* tipi olarak iki ana biçim vardır. Aslında az sayıda olan öteki biçimler, bu iki ana biçimden çıkmıştır. Dizelerin kümelenişi, dizelerin hece sayısı ve uyak düzeni bakımından özellik

gösterenler *biçim*; biçimi ne olursa olsun konu bakımından benzerliklerinden ayrılanlar da *tür* adı altında toplanmıştır (Dilçin, 2005, 279).

Doğan Kaya, "Onay halk şiirini şekil, tür ve makamlarına göre tasnif etmek gerektiğini söylemektedir ki, bizce doğrusu da budur." diyerek Onay'ın bu görüşlerini desteklerken (Kaya, 1999, 14); halk şiirlerinden nelere tür, nelere şekil denilmesi hususunda Şeref Boyraz ise, "Mısraların kümelenişi, mısra veya hece sayısı, kafiye düzeni ve hacim yönlerinden farklılık gösterenler şekil; şekli ne olursa olsun konu ve makam bakımından benzerlerinden ayrılanlar da türdür." diyerek aynı görüşleri tekrar etmiştir (Boyraz, 1996, 182).

Kaya, anonim halk şiirinde tür ve şekil konusuna eğilmiş ve halk şiiri ürünlerini iki gruba ayırmıştır:

A. Manzum Şiirler (Mani, Türkü, Ağıt, Ninni, Düzgü)
B. Manzum-Mensur Şiirler (Bilmece, Tekerleme) (Kaya, 1999, 3).

Bu gruplandırmadan sonra, mani konusunda açıklamalarda bulunan Kaya, maniyi sadece bir *şekil* olarak görmek gerektiğini ileri sürmüştür:

> "Maniler belli konuya sahip olamayışından dolayı onu bir tür olarak ele alamayız. Beri taraftan, her ne kadar farklı kafiyeli ve dörtten fazla mısralı şekilleri varsa da bunlar maninin asıl özelliğini zedeleyecek durumda değildir. Bu bakımdan maniye, şekline göre isim vermek, yani 'mani şekli', 'mani biçimi' sözünü kullanmak doğru bir davranış olacaktır." (Kaya, 1999, 4).

Ancak, maniyi belirli bir konusunun olmaması iddiası ile sadece bir *şekil* olarak düşünmek, sınıflandırmada konu odaklı bir yaklaşımı beraberinde getirmektedir. Kaya'nın *düzgü* olarak adlandırdığı *ölçülü sözler*in de belirli bir konusu bulunmamaktadır. Diğer yandan *türkü*lerin de belirli bir konusu yoktur. Ancak Kaya'ya göre, bunlar birer türdür ve sadece şekil olarak düşünülmesi gereken maninin Kaya tarafından bu gibi türlerle aynı gruba eklenmesinin anonim halk şiirini sınıflandırırken tutarlı bir yaklaşım olmayacağını düşünmekteyiz. Maniler çoklukla ezgili söyleniyorsa ve ezgi türün belirlenmesinde dikkate alınması gereken bir husus ise, maniyi tür kavramı içerisinde de değerlendirmek gerekecektir.

Öcal Oğuz ise, Boratav'ın fikirlerine katılmaz ve şunları söyler:

> "Boratav'ın 'ezginin nazım şeklinin belirlenmesinde bir unsur olarak kullanılması gerektiği' fikrine katılmak mümkün değildir. Dilimizde belirli bir anlamı olan 'şekil' kelimesine bu derece ikincil anlamlar yüklenmesini doğru bulmuyoruz. Düşüncemize göre halk şiirinde 'şekil' dışarıdan görülebilir özellikleri içine almalıdır. Bu özellikler ise kafiye örgüsü, nazım birimi, vezin ve şiirin hacmi (mısra, beyit veya dörtlük sayısının azlığı veya çokluğu) olabilir. Bu unsurları değerlendirdiğimiz zaman karşımıza çıkan belirgin ve kurallara bağlanabilen ayrıcalıkları bir 'şekil' adına bağlamak mümkün olabilir." (Oğuz, 2001, 15).

Onay, İlaydın, Köprülü ve Boratav, ezginin şiirin ne olduğunun belirlenmesinde ayırt edici bir öneme sahip olduğu fikrinde birleşirler. Mehmet Yardımcı da, "Türler nazım şekillerinden ziyade konuları, konuları işleyiş

tarzları ve besteleriyle ayırt edilirler." diyerek onlara katılır (Yardımcı, 2002, 329).

Gülay Mirzaoğlu, çalışmasında, "...hangi açıdan bakılırsa bakılsın, sözel şiir türlerini ve biçimlerini oluşturan unsurların her biri ve birbirleriyle ilişkisi, yaşadıkları ortamın şartları dikkate alınmadan yapılacak sınıflandırma ve tanımlamalar her zaman eksik kalacaktır" demiş ve bir tür belirlenirken ve sınıflandırılırken o türün yaşadığı ortamın şartları dikkate alınması gerektiğine işaret ederek Boratav'ın görüşlerini tekrar etmiştir (Mirzaoğlu, 2002, 540).

Yukarıda görüldüğü gibi, araştırıcıların anonim şiirin tür sınıflamalarında kullandıkları türün metninden hareket etmelerini Richard Bauman, *filolojik odaklanma* olarak adlandırmış ve folklor araştırmalarında bu tarz bir *tür sınıflamasının* dışına çıkılarak tür sınıflamalarında *şekil, fonksiyon, etki, dünyaya ve evrene yönelme, hakikat, sosyal dağıtım, kullanımın tarz ve muhtevasının* da göz önünde bulundurulması gerektiğine işaret etmiştir (Bauman, 2003, 61-62).

Oğuz, icra ortamlarındaki benzerlikleri, sözlü geleneğe bağlılıkları ve kimi ürünlerinin ferdi yaratmalar olmalarına karşılık kalıplaşmış yapılara sahip olmalarıyla birçok nazım tür ve şeklinin ortak kullanımı gibi özellikleri dikkate alarak anonim, âşık ve tekke-tasavvuf şiiri ayrımında bulunmadan halk şiiri tür ve şekillerini şu şekilde sınıflamıştır (Oğuz, 2001, 18-20):

A. Nazım Şekilleri (Mani, Koşma, Destan)
B. Nazım Türleri
1. Ezgi Ağırlıklı Türler (Türkü, Varsağı, Semai, Koşma)
2. Konu Ağırlıklı Türler (Koçaklama, Taşlama, Güzelleme, Destan, İlahi, Devriye, Nutuk, Şathiye)
3. Ezgi ve Konu Ağırlığı Aynı Yoğunlukta Olan Türler (Ninni, Ağıt, Mani)

Buna göre mani, bir nazım şekli olmanın yanı sıra bir türdür. Nitekim Oğuz yaptığı çalışmada, "mani kafiye örgüsü ve hacmi itibariyle diğer şiirlerden ayrılmaktadır. Bu hacimde ve bu kafiye örgüsünde başka bir halk şiiri yoktur. Öyleyse mani için nazım şekli dememizin bir sakıncası olamaz." demektedir (Oğuz, 2001, 15). Ancak konuyla ilgili bir diğer araştırmacı Mehmet Açа, Oğuz'un bu görüşüne itiraz eder:

> "...dikkat edildiğinde mani tanımı, maninin dış özellikleri, yani, şekil özellikleri dikkate alınarak yapılmaktadır. Fakat bu klasik tanımlamanın maninin şekil olma özelliğini bütünüyle ortaya koyduğunu söylemek mümkün değildir. Dörtten artık oluşan manilere, dizeleri 4, 5, 8, 9, 11 heceden oluşan manilere, Karadeniz kıyılarında ve İstanbul semai kahvelerinde söylenen baca biçiminde kafiyelenmiş manilere de rastlamak mümkündür." (Açа, 2004, 267).

Açа'nın itirazı yerinde olmakla birlikte, hece sayıları sebebiyle itiraza konu olan mani şekline 3'lü ve 2'li dizeden oluşan manileri eklememiz gerektiğini; ya da bayraktar manilerinde olduğu gibi, bazı manilerin eşit heceli dizelerden oluşmadığını belirtmekte yarar görmekteyiz.

Maniyi yalnızca konu yönünden bir tür grubu içerisine sokmak fikrimizce yanılgılara sebep olabilir. Ezgiyi göz önünde bulundurarak da tür sınıflandırmasında bulunmak yanlış olur, görüşündeyiz. Oğuz, yaptığı çalışmada maniyi *ezgi-konu* yönünden bütüncül bir yaklaşımla tür sınıflandırması içerisinde bir yere koymuştur; ancak, yaptığımız derleme ve araştırmalarda maniye özgü bir ezginin olmadığını, şekil ve konu yönünden mani olan birçok yaratımın ezgisel farklılıklarının bulunmakta olduğunu, hatta şekil yönünden farklı birçok mani örneğiyle karşılaştığımızı gördük. Örneğin, bayraktar manileri adını verdiğimiz maniler şekil yönünden düz mani formunda değildir, ezgileri de düğünlerde ya da kına gecelerinde söylenen manilere benzememektedir.

Yukarıda Oğuz'un yapmış olduğu tür sınıflandırması, bazı eksikliklerine rağmen elimizde bulunan tutarlı sınıflandırmalardan biridir. Bu sınıflandırma düzenlenirken *ezgi, konu, icra edildikleri ortamlar* da göz önüne alınırsa halk edebiyatı araştırmacıları açısından türleri belirlemede daha iyi sonuçların alınabileceğini düşünmekteyiz. Bu bilgiler ışığında çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ifade ettiğimiz *mani* sözcüğünden bu sınıflamalarda eksiklikler olsa bile, hem *tür*; hem de *şekli* kastettiğimizi burada belirtmeliyiz.

1. 1. 1. Mani Sözcüğünün Kökeniyle İlgili Görüşler

Mani sözcüğünün Türkçe kökenli olup olmamasıyla ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Günümüze kadar bununla ilgili olarak pek çok şey söylenmesine rağmen, bu konuda kesin bir sonuca varılamamıştır. Bu görüşler, sözcüğün kökeni konusunda ayrılığa düşmektedir. Halk bilimi ürünlerinin çoğu kez sözlü olarak oluşması, daha sonraları araştırmacılarca yazıya aktarılması, nazım şeklini belirlerken yazıya geçirilen bu ürünlerin temel alınması, bu görüş ayrılıklarını derinleştirmiştir.

Ferit Devellioğlu'nun sözlüğünde (1995, 579), *ma'ni* Farsça bir isim olarak değerlendirilmesine karşın, Türk Dil Kurumu'nun yayınladığı *Türkçe Sözlük*'te (1998, 1501), *mani* sözcüğünün Arapçadan geldiği belirtilmiştir. Diğer yandan *Redhouse Turkish-English Dictionary*'de (1979, 730) de bu sözcüğün Arapça kökenli olduğu belirtilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayınladığı *İslam Ansiklopedisi*'nde (1997, 285), "(Ar. Ma'na) sözlü halk şiirinin başlıca nazım şekillerinden biri. Mani ekseriya, hece vezninin 7'li kalıbıyla ve 4 mısradan meydana gelen tek kıtadan ibarettir. Bazen düz okumadan az çok farklı, basit makamlar ile söylenir." şeklindeki ifadelere yer verilmiş; Türkiye Diyanet Vakfı'nın yayınladığı *İslam Ansiklopedisi*'nde (2003, 571) sözcüğün kökeni üzerinden konuya giriş yapılmış, M. Fuad Köprülü ve P. Naili Boratav'ın görüşlerinden hareketle, bu sözcüğün, Arapça *ma'na*nın Farsça şekli olan *ma'ni*den geldiği belirtilmiştir.

Niyazi Eset, mani sözcüğünün Türkçe olduğunu, *Türkmanî* sözcüğündeki ilk hecenin düşmesi sonucu ortaya çıktığını belirtir. *Türkmanî* sözcüğünde ilk hecenin düşmesi sonucu *mâni* teriminin ortaya çıktığı görüşünün kaynağı

varsağı, *bayatı*, *Türkî* gibi bazı özel adların sonuna getirilen -î nispet eki ile yapılmış şekillerin olmasına bağlanmaktadır. Eset bu konuda şöyle demektedir:

> "Halk edebiyatımızda yaşamakta olan millî nazım şekillerinden Türkü, Türkmanî, Varsağı, Bayatı gibi isimler vardır ki söylendikleri Türk kabilelerinin isimlerine göre ad almışlardır. Buna göre bu isimler; Türk, Türkmen, Varsak, Bayat kelimelerinin nihayetine nispet eklentisi dediğimiz (ü, ı, i) harfleri gelerek teşekkül etmişlerdir. Mâni kavramı 'man' kelimesiyle nispet eklentisinden teşekkül etmiştir. 'Man' meçhûl bir kelime değildir. Adam, soy, sop manalarına gelir. Türkmen, Türk boylarından birinin ismiydi; nihayetine (î) nispet eklentisini alarak Türkmanî şekliyle Türk adamına, soyuna mahsûs veya mensûp manası çıkıyor ki; bir Türk deyişinin ismi oluyor. Kelime dikkate değer. (Türk + man + ı) gibi iki kelime ve bir ekten meydana gelmiştir ki; Türkmenler'in kendisine mahsûs ve muayyen beste ile söyledikleri bir Türk şiir şekli olduğu kabul ediliyor da onun bir kısmı olan ve Anadolu Türkleri tarafından tek başına (Mâni) şeklinde kullanılan kelimenin Türkçe olmasından niçin şüphe ediliyor?" (Eset, 1944, 7-8).

Mahmut Ragıp Gazimihal de, sözcüğün Türkçe olduğunu savunur. Gazimihal, musikisi usulsüz olan manilerin *adam aman, yar aman, amani* nidalarıyla başladığını ve zamanla *amani* nidasının başındaki a sesinin düştüğünü, böylece mani kısmının kaldığını ifade edip sözcüğün Arapça ile hiçbir ilgisinin olmadığını belirtmiştir (Gazimihal, 1947, 3).

L. Sami Akalın da, mani teriminin Türkçe olabileceğini ifade etmiştir. Onun böyle düşünmesinin sebebi ise, Türk halk edebiyatında kullanılan *tür* ve *biçim* adlarının hemen hemen hepsinin Türkçe olmasıdır. Akalın, sözcüğün Türkçe olabileceğini belirtir ve bu konudaki görüşlerini maddeler halinde şöyle açıklar:

> "1. Mâni, "Türkmanî'den kısaltılmış bir söz olabilir. Türklerde ulus ve boy adlarından türetilmiş sözler çoktur. Başlangıçta bu söz Türkmen şiiri, Türkmen şarkısı, Türkmen malı ... anlamlarına gelmiş olabilir.
>
> 2. Mâni sözü Manglamak mastarından türemiş olabilir.
>
> 3. Mâni sözü Kaşgar Türkçesindeki 'Mangmak' mastarından türemiş olabilir. Bu söz sallanmak, salınarak yürümek anlamlarına gelir.
>
> 4. Mâni sözü Çağatay Türkçesindeki Mâne / Mane 'yol başlarına konan işaretler' sözüyle ilgili olabilir." (Akalın, 1972, XIII).

Vasfi Mahir Kocatürk, maninin kökeninin Türkçe olduğunu savunur. Ancak Kocatürk, her ne kadar maniyi İslam öncesi kökenli saysa da, bu düşüncesinin neye dayandığını açıklamaz. Kocatürk, konuyla ilgili olarak, "...mâ'nâ - mâni benzerliği, mâni türünün Araplardan ya da Farslardan geldiği anlamında değildir. Arapların 'ürûze'siyle, Farsların 'rübai'siyle Türk mânisi arasında ç ok ayrılık vardır" demektedir (Kocatürk, 1967, 3).

Mani sözcüğünün Türkçe olduğunu savunan araştırmacıların yanında, Arapçadan dilimize girdiğini öne süren araştırmacılar da vardır. M. Fuad Köprülü, "Bu mâni isminin ortaya çıkmasından evvel bu cins manzumelere belki de tuyuğ adı verildiği yahut bu tuyuğ adının sadece imalı ve cinaslı mânilere alem olduğu tahmin olunabilir" diyerek mani sözcüğünün Arapça *mâ'nâ*dan bozulmuş olduğunu belirtir (Köprülü, 2004, 294).

Ahmet Talat Onay, mani sözcüğünün Arapçadan dilimize girdiğini ileri sürenlerdendir. Bu düşüncesini, sözcüğün Farsça yazım şeklini göstererek destekler (Onay, 1996, 84). Abdülbaki Gölpınarlı da, Onay gibi, maninin kökeninin *mânâ*nın Farsça telâffuz şekli olan *mâ'ni*nin Türkçeleşmiş biçimi olduğunu savunur. Gölpınarlı, konuyla ilgili şunları demiştir:

> "Mâni kelimesinin XV-XVI. yüzyıllarda tertiplenen cönklerde *mâ'ni* tarzında yazılmasına bakılırsa, bu sözün -Arapça- *mâ'nâ*'nın Farsça telaffuz şekli olan *mâ'ni*'nin Türkçeleşmiş bir şekli olduğunu kabul etmek gerekir fikrindeyiz" (Gölpınarlı, 1968, II-III).

Pertev Naili Boratav'ın görüşleri, Köprülü'nün görüşleriyle paraleldir. O da sözcüğün Arapçadan dilimize girdiğini düşünmektedir (Boratav, 1972, 285).

Cemil Yener, *Türk Halk Edebiyatı Antolojisi* adlı eserinde, Arapça *mânâ* sözünün ses değişimine uğraması ile *mâni* sözünün oluştuğunu ifade eder (Yener, 1973, 407). Sait Evliyaoğlu ve Şerif Baykurt da, sözcüğün Arapça *mânâ* sözcüğünden dilimize girdiği yönünde görüş bildirmişlerdir (Evliyaoğlu ve Baykurt, 1987, 100).

Ali Torun; Samoyloviç, Kowalski, Boratav ve Köprülü'nün görüşleri doğrultusunda sözcüğün Arapçadan geldiğini öne sürer. Ancak, sözcüğün Arapça *yasak etme, bırakmama, caydırma, durdurma* anlamlarına gelen *men* kelimesiyle ilgili olduğu düşüncesindedir. "Mâni tarafından umumiyetle muhataba açık bir sataşma veya onu iğneleme gibi imalı bir ifade tarzı vardır. Ekseri de mâniler sataşmalara bir cevap niteliğindedir." diyerek görüşlerini açıklar (Torun, 1989, 25). Ancak, Torun'un maninin Arapça *men* sözcüğünden gelmesi ve bu sözcüğün anlamıyla maninin konusu arasında bağlantı kurması tartışmalıdır. Çünkü bütün manilerde sataşma, iğneleme gibi imalı bir ifade tarzının olduğu düşüncesinde değiliz.

Doğan Kaya, "Mânâ sözünü Farslar ma'ni olarak telâffuz ederler. Türkler eserlerinde, Arapça 'mani' sözünü (mâni) olarak kullanmışlardır. Az sözle derin anlamlar taşıyan bu edebî ürünlerin 'mâni' sözü ile zikredilişini 'anlamlı, manalı söz' karşılığında kullanılan 'mânâ' ile doğrudan bağlantılı görüyoruz." diyerek sözcüğün Arapçadan alındığını söylemektedir (Kaya, 1999, 9-10).

Sevan Nişanyan, çalışmasında, maninin köken olarak Arapça *mu'anni* sözcüğünden geldiğini ve hece vezinli, örtülü anlam taşıyan bir halk şiiri türü olduğunu ifade etmektedir (Nişanyan, 2009, 385).

Yukarıda, araştırmacıların görüşlerinin iki çeşit olduğu görülmektedir. Bir kısmı sözcüğün kökeninin Türkçe olduğunu savunurken diğer bir kısmı da sözcüğün Arapça *mânâ* sözünden dilimize girdiğini, Farsça okunuş şekliyle *mani*ye dönüştüğünü ileri sürmektedir.

Bu iki görüşün dışında kalan Hüseyin Kazım Kadri, sözcüğün Sanskritçeden gelme olasılığının düşünülmesini önerir. Araştırmacı, Bedros Keresteciyan Efendi'nin *Dictionnaire Ethymologique de la Langue Turque* adlı

sözlüğünde *şarkıcı* anlamına gelen Sanskritçe *manâmi* sözünün mani ile karşılaştırılması önerisinde bulunur (Hüseyin Kazım Kadri, 1945, 343).

Sözcüğün Türkçe olduğunu savunan Gazimihal'in sözcük adlandırmasında, *amani* sözcüğünün başındaki a sesinin düşerek maniye dönüştüğü yönündeki görüşünün böyle bir ses düşmesi sonucu ortaya çıkan başka sözcük örnekleri gösterememesi nedeniyle araştırma konusunu sağlıklı bir sonuca götüremeyeceği düşüncesindeyiz.

Eset'in ifade ettiği *man* sözcüğüne î nispet ekinin eklenmesiyle mani sözcüğünün oluşması görüşü de tartışmalıdır. Çünkü Türk şiirindeki buna benzer diğer adlandırmalar özel adların sonuna î nispet ekinin gelmesiyle oluşmuştur. Ancak *man* kelimesi özel bir ad değil, cins bir addır. Eset'in verdiği örneklerin tamamı özel addır ve cins adla oluşmuş böyle bir tür adlandırması örneği yoktur.

Şimdilik, bu görüşlerin arasında akla yatkın olanı, sözcüğün Arapça *mana* sözcüğünden türetildiği yönündeki görüştür. Ancak, mani sözcüğünün Türkler arasında sadece Batı Oğuz Türkleri tarafından kullanılıyor olması ve Türk devlet ve topluluklarındaki mani adlandırmalarında farklı adların kullanılıyor olması noktasından etimolojik çalışmalar yapılmasının konuyu açıklığa kavuşturacağı düşüncesini taşımaktayız.

1. 1. 2. Mani Tür ve Şeklinin Kökeni ve Gelişimiyle İlgili Görüşler

Mani, Türk edebi geleneğine özgü bir nazım türü olmakla birlikte, milli nazım şekillerinin de en küçük parçasıdır. Maninin nasıl doğduğu ya da tarihi gelişiminin nasıl olduğu hususu bugüne kadar aydınlatılamamıştır. Sözlü nazım şekli örneklerinin yazıya aktarımı sürecinde bu şekillerin kimi zaman beyit, kimi zaman da dörtlük biçiminde olması ve mani adlandırmasının tarihi kaynaklarının aydınlatılamaması nedeniyle araştırmacılar, maninin kaynağı konusunda görüş birliğine varamamışlardır.

Mani üzerinde yapılan araştırmalarda maninin kaynağı ve gelişme dönemleri hakkında kesin bir sonuca ulaşılamadığı görülmektedir. Maninin kaynağı konusunda temel olarak iki görüş öne çıkmaktadır. Bu görüşler maninin milliliği meselesinde ayrılığa düşerler.

Köprülü, maninin İslamlık öncesi Türk edebiyatı ürünleri arasında yaşadığını, ancak bu ürünlerin yazıya aktarılmaması sebebiyle günümüze kadar ulaşmadığını belirtir. Köprülü, ilk mani örneklerinin ilk Türk şairleri tarafından söylenmiş olabileceğini belirtir (Köprülü, 2003, 55). En eski Türk şairlerinin Tonguzların *şaman*, Yakutların *oyun*, Altay Türklerinin *kam*, Kırgızların *baksı-bakşı*, Oğuzların *ozan* dedikleri kişiler olduğunu ifade eden Köprülü, sihirbazlık, rakkaslık, musikişinaslık, hekimlik gibi birçok vasfı kendinde toplayan bu kişilerin halk arasında büyük bir yeri ve ehemmiyeti olduğunu, muhtelif zamanlarda ve mekânlarda düzenlenen törenlere katıldıklarını, bu törenlerde birtakım şiirler okuduklarını, onları kendi musiki aletleri ile

çaldıklarını ve okunan şiirlerin Türk şiirinin en eski şeklini teşkil etmekte olduğunu da belirtmiştir (Köprülü, 1999, 57-58).

Köprülü'nün Fransız düşünür Quatremere'den aktardığı bilgilere göre, XIII. ve XV. yüzyıllarda Mısır Memluklarının ordularında *ozan*lar vardır. Bunlar, Türkçe olarak eski hükümdarların geçmişini, savaş hikâyelerini, meşhur kahramanların menkıbelerini, Türkçe şiirleri nöbetle kemençe ve saz eşliğinde söylemişlerdir. Ayrıca Timur'un, Attila'nın saraylarında ve halk arasında da şiirler söylenmiştir. Osmanlı tarihçisi Naima, XVII. yüzyılda padişah düğünlerinde, Kâğıthane, Göksu gibi mesire yerlerinde, askeri alaylarda ve sipahi ocaklarında da saz şairlerinin şiirler söylediğini aktarmaktadır (Köprülü, 1999, 163-164).

Köprülü, "Mani, türkü, varsağı, koşma, deyiş, kayabaşı ve destan gibi orijinal şekiller incelendiğinde eski Türk şiirini Araplar ve Farslarda olduğu gibi beyitte değil; dört mısradan oluşan mani'de buluruz" diyerek daha sonraki devirlerde manilerin birleşerek *türkü* ve *koşma*ları, *sagu* ve *destan*ları oluşturduğunu belirtmiştir (Köprülü, 1989, 201-203).

Köprülü, Samoyloviç'in görüşlerini de aktararak *tuyug*un gelişimini açıklamıştır. Buna göre *tuyug* dört dizeli bir halk türküsünden ibaret iken sonraları bu şekil İran *rubai*lerinden başka şekilde dört dizeli şiir olarak edebiyata girmiş, Türk vezni Arap-Farsların veznine yaklaştırılmıştır. Nihayet Babur Şah'ın bazı *tuyug*larında görüldüğü üzere şekil ve vezin itibariyle *rubai*lere benzer bir şekil almıştır. Köprülü, bu görüşlerden hareketle maninin milliliğinin daha mantıklı olduğu gerçeğini dile getirmiştir (Köprülü, 1989, 204-205).

Köprülü *Tuyug* adlı yazısında, tuyuğ ile mani arasındaki ilişkiye değinmiş ve şu görüşleri öne sürmüştür:

> "1. Evvelce tuyug dört mısralı ve iymalı bir halk türküsünden ibaretti. Mesela Kazak-Kırgızların dört mısralı *Ay Tipa*, İstep Kırım Tatarlarının *Çing* ve Osmanlıların *Mâni*leri gibi. 2. Sonra bu şekil İran rubâilerinden başka şekilde, dört mısralı bir şiir olarak edebiyata girdi ve on bir heceli Türk vezni, tedricen Arap-Farsların veznine ve nihayet remel-i müseddes-i maksur'a yaklaştırıldı. 3. Muahharan *iyma*'lar ya büsbütün kaldırıldı veyahut Arap-Farsların *tecnis*'ine münkalip oldu. 4. Nihayet, mesela, Babur Şah'ın bazı tuyuglarında gördüğümüz gibi, tecnisi hâvi fakat şekil ve vezin itibariyle Fârisi rubailere müşâbih bir şekil aldı." (Köprülü, 1989, 201).

Köprülü, Ön Asya ve Anadolu'ya *tuyug*un nasıl gelmiş olabileceğini ise şu şekilde açıklamıştır:

> "Tuyug ismi bile başlı başına, bu nazmın eski halk manileriyle samimi alakasını anlatıyor: Eski manilerin kafiyelerinde tecnis bulunduğunu biliyoruz. Bu mana tuyug kelimesinde de mevcuttur. Çünkü Radloff'un ifadesine nazaran, Sibirya Türkleri arasında 'tuyug: kapalı, her taraftan ihata edilen, gizli manalara geldiği gibi, Teleutlar arasında da tuyug söz: manası açıktan açığa ifade

edilmeyerek hususi bir ima altında gizlenen söz' demektir... belki de şimdiki cinaslı manilere eski Türk halk edebiyatında evvelce tuyug adı veriliyordu.

Kadı Burhaneddin, Lütfi, Nevai ve Babur'de gördüğümüz bu şekilde tuyugların ne zaman, hangi sahada ve ne gibi amiller tesiri altında doğduğu ve musiki ile alakası nokta-i nazarından izah edelim. Oğuz Türkleri bir taraftan İslam medeniyetinin, diğer taraftan İran halk edebiyat ve musikisinin bu tesirleri altında 'fehleviyat'ı taklit ederek tuyugları vücuda getirdiler. Bunların kafiyesinde cinas bulunması, şüphesiz eski Türk manilerinin bir bakiyesi olduğu gibi, bunların fa'ilatün, fa'ilatün, fa'ilat vezniyle yazılması da bir taraftan fehleviyatın bestesinden ayrılmamak ve ona benzetmek ihtiyacından, diğer taraftan da eski on bir heceli koşuk an'anesinden tamamiyle ayrılmamak gibi bir zaruretten ileri gelmiştir." (Köprülü, 1989, 204-205).

Tuyuğ ve mani ilişkisi konusunda Köprülü, *Tanin* gazetesinin 20 Haziran 1913 tarihi sayısına yazdığı *Ma'niler* isimli makalesinde, manilerin eskiliği konusunda herhangi bir kayda rastlanılmadığını ifade etmiştir (Çatıkkaş, 1996, 28). Köprülü, konuyla ilgili şunları söylemiştir:

"...bu iki şekilden hangisinin yekdiğerine takliden meydana geldiği hakkında vesaik-i tarihiyyeye istinaden serd-i mütalaa edilemezse de tekâmül-i edebinin umumi kavaidine nazaran tuyuğların daha muahhar olması icab eder. Mamafih, bugün sekizinci asırda yazılmış tuyuğlara malik olduğumuz halde, halk edebiyatına karşı gösterilen lakaydiden dolayı manilerin eskiliği hakkında hiçbir kayda dest-res olamadık." (Çatıkkaş, 1996, 28).

Ata Çatıkkaş, tuyuğ ile maninin biçimsel özelliklerinin benzerliğinden hareketle şu değerlendirmeleri yapmıştır:

"mani türü, bilhassa XV. yüzyıldan itibaren Orta Asya şairlerinden Ali Şir Nevai tarafından ele alınmıştır. Nevai ile başlayan ve halk edebiyatının cinaslı mani türünün yalnız (failatün / failatün / failat) vezniyle ve aaba kafiye şeması ile yazılan tuyug Lutfi, Sultan İskender Şirazi, Hacı Akça Kendi ve Babür Şah gibi şahsiyetler tarafından en güzel örneklerini vermiş, sonradan bu türün ehemmiyeti unutulmuştur." (Çatıkkaş, 1996, 24).

Tuyuğ ve mani arasındaki farklara değinen Recai Kızıltunç, iki tür arasındaki en önemli farkın manilerin doldurma dizelere sahip olmasını, tuyuğların ise dizeler arasında tam bir konu bütünlüğünün olmasını göstermiştir. Kızıltunç şöyle demektedir:

"Tuyuglarda, manilerde olduğu gibi, mahlas kullanılmaz. Aşk, şarap, kadın, güzellik gibi bireysel konular yanında din, tasavvuf ve sosyal konularda da önemli bir fikir söylenmeye çalışılır. Maniden ayrılan en önemli özelliği, ilk iki mısraının doldurma olmayıp, mısralar arasında tam bir konu bütünlüğünün olmasıdır." (Kızıltunç, 2008, 109).

Tadeusz Kowalski ise, eski Türk şiirinde mani şeklinin var olduğunu, *baca* şeklinde uyak düzenine sahip olduğunu, Osmanlı lehçesinde gelişerek *aaba* şeklini aldığını söyler (Boratav, 1972, 879).

Konuyla ilgili olarak bir başka araştırmacı Elias J. Gibb, maninin Şark-Türk edebiyatında kullanılmış ve *tuyug* ya da *tuyuk* adını almış olduğunu, Osmanlı edebi şiirine hiçbir zaman girmediği halde, Osmanlı halk edebiyatında *mani* adıyla yaşadığını ifade etmiştir (Gibb, 1943, 82).

Maninin İran *fehleviyat*larının etkisiyle oluştuğu görüşünü ileri süren Boratav, "mani biçimi ise İran rubaileri ile gene İranlıların halk şiirlerine özgü bir biçim olan *fehleviyat*ta görülen düzenin Türk nazmına etkisi sonucunda yaratılmış olsa gerek" diyerek bu görüşünü dile getirmiştir (Boratav, 2000a, 213-214). Boratav, Kaşgarlı Mahmud'un kitabında *aaba* uyak şemasıyla gösterilen metinlere rastlanmadığını, *Kutadgu-Bilig*'te bu uyak şemasıyla şiirlere rastlandığını ancak bu metinlerin aruz ölçüsü kalıplarında dörtlükler olduğunu belirterek, *Atabet'ül-Hakayık*'takilerden yola çıkarak bu şiirlerin İran *rubai* biçiminden Türk *tuyug*una geçişte bir aşama olduğunu ifade etmiştir (Boratav, 2000a, 213-214).

Şükrü Elçin, manilerin ilk metinlerine *Kutadgu-Bilig*'te rastlanıldığını ifade etse de, Ata Terzibaşı ve Dizdaroğlu bu eserde geçen *ma'ni* sözcüğünü *anlam* karşılığı olarak saymaktadırlar (Akalın ve Şimşek, 2003, 269).

Kutadgu-Bilig'in beyitler halinde ve mesnevi tarzında yazıldığını, *Atabet'ül-Hakayık*'ın ise dörtlükler halinde ve manilerin uyak düzeninde yazıldığını belirten Ahmet Bican Ercilasun, VIII. yüzyıl Uygur Türk edebiyatı dairesine ait *Manici* ve *Burkancı* şiirin de genellikle dörtlüklerden oluştuğunu söylemiş, M.Ö. 119 yılına ait Çin kaynaklarında bulunan bir Hun türküsünün ise *koşma*yı hatırlattığını belirtmiştir (Ercilasun, 1985, 39-81). Ercilasun'a göre, Türk milli nazım şekli dörtlük esasında oluşmuştur. Bu iki eser konusunda görüşlerini ortaya koyan Ercilasun'un açıklamaları ise şöyledir:

> "...dörtlükler halindedir ve her dörtlük, manilerde olduğu gibi aaxa şeklinde kafiyelenmiştir. Her ikisi de Karahanlı devrine ait olan *Atabet'ül-Hakayık* ve *Kutadgu-Bilig*'i birbirinden ayıran en önemli özellik budur. *Kutadgu-Bilig*'in beyitler halinde mesnevi tarzında yazılmasına mukabil, *Atabet'ül-Hakayık* dörtlükler halinde ve manilerin kafiye düzeninde yazılmıştır." (Ercilasun, 1985, 158).

Reşit Rahmeti Arat, Uygur şiirinin dörtlüklerden oluştuğu kanısına ulaşmıştır. Bu muhitte yazılmış 25 eseri inceleyen Arat, buradaki şiirlerin dörtlüklerden oluştuğunu, dize başı ve dize sonu uyaklarının kullanıldığını ifade etmiştir (Arat, 1986, 117-129).

İlhan Başgöz, Boratav'ın görüşlerini destekleyerek maninin İran kaynaklı olduğunu belirtmiştir. *Divan ü Lügati't-Türk*'te bir tek mani örneğinin bulunduğunu ve bundan dolayı bu türün başka kaynaklardan, İran kültüründen, onların *tuyug* ve *fehleviyat* adını verdikleri biçimlerden gelmiş olabileceğini söylemiştir (Başgöz, 1986, 244). Başgöz'ün sözünü ettiği *Divan ü Lügati't-Türk*'teki mani örneği şudur:

Körklüg tonug özünge
Tatlıg aşıg adhınka

Tutgıl konuk agırlık
Yadlısun çavıng budhunka (Başgöz, 1986, 244).

Bu şiiri örnek gösteren bir diğer araştırmacı Kaya, "bu örnek teknik açıdan mani tipinde olmakla beraber anlam ve üslup yönüyle bugünkü manilerden oldukça farklıdır" derken (Kaya, 1999, 15); Cevdet Kudret de, bu şiirle ilgili olarak şu görüşleri öne sürmüştür:

> "Kaşgarlı Mahmut'un İslamlıktan önceki şiir örneklerini toplayan sözlüğünde, mani biçimiyle yazılmış bir tek dörtlük vardır; o da, gerek konusu, gerek bütün dizeleri arasında anlam birliği bulunması bakımından, mani özelliği göstermeyen didaktik bir şiirdir. İslamlıktan önceki dönemde başka örneği bulunmayan maninin yabancı kökenli bir nazım biçimi olduğu düşünülebilir." (Kudret, 2003, 224).

L. Sami Akalın ve Esma Şimşek'in aktardığı bilgilere göre (Akalın ve Şimşek, 2003, 263); Sadettin Nüzhet Ergun, Türk manilerinde İslamlık'tan önceki şamanlık ve ilhanlık izleri bulunduğuna dikkat çekerek, maniyi, kaynağı ile o eski çağlara bağlamak eğilimini gösterir (Sadettin Nüzhet ve Mehmet Ferit, 1926, 154). Ancak Akalın ve Şimşek, "manilerimizde İslam öncesi kültür izleriyle karşılaşmamız bu türün o çağlarda başladığını söylememiz için yeterli bir ölçü olamaz. Unutulmamalıdır ki gelenekçi bir toplum özelliği taşıyan Türk ulusu, İslamiyet'e geçişten bin yıl sonra bile, Yer-Gök Tanrısı inancına bağlı alkışlarda bulunabilmektedir" diyerek Ergun'un görüşlerine itiraz etmişlerdir (Akalın ve Şimşek, 2003, 263).

Akalın ve Şimşek, mani sözcüğünü Türkiye Türkleri ve Azerbaycan Türklerinin kullandığını, diğer Türk boylarının maniyi başka adlarla adlandırdıklarından hareketle mani sözcüğüne İslamlıktan önce rastlanmamasının bu türün İslamlıktan önce var olmadığı anlamına gelemeyeceğini, iki türün de klasik edebiyata bağlı olması nedeniyle rubai-tuyuğ ilişkisinin tuyuğ-mani ilişkisinden çok daha inandırıcı olduğunu, maninin Arap ve İran edebiyatlarında tam bir benzerinin olmadığını, ayrıca Türk şiirinde dörtlükten maniye geçiş için yabancı bir model düşünmenin zorunluluk olmaması gerektiğini ifade etmişlerdir (Akalın ve Şimşek, 2003, 267-268).

Bu iki farklı görüşten de anlaşılacağı üzere, araştırmacıların görüş ayrılığına düştüğü nokta, mani nazım biriminin dörtlük mü, yoksa beyitten mi meydana geldiği ve bu türün kaynağının milli olup olmadığıdır. Mani nazım şekli üzerinde yapılan çalışmalarda bu şekille ilgili olarak *Divan ü Lügati't-Türk*'teki manzum parçaların bugüne ulaşan en eski örnekler olduğu ileri sürülmüştür. Fakat buradaki manzum parçalar farklı şekillerde kaydedilmiş olduğundan araştırmacılar arasında görüş ayrılıkları oluşmuştur.

Talat Tekin'in aktardığı bilgilere göre; Köprülü, bu eserdeki manzum parçaların hece ölçüsüyle düzenlendiğini, Brockelmann, bu manzumelerin çoğunda İslam etkisi olmadığını, bu nedenle bunların eserin yazılmasından çok önce meydana getirilmiş en eski Türk halk şiiri örnekleri olduğunu belirtmiştir. Hartmann, eserdeki manzum parçaları halk şiiri saymış, Gencei, bu parçaların aruzla ilgisi olmadığı sonucuna varmış, Bombaci de manzum parçaların hece

ölçüsüyle yazıldığını, İslam öncesi Türk nazmı nitelikleri taşıdığını ileri sürerken; Barthold ve Steblava bunların aruz şiirinin ilk örnekleri sayılması gerektiğini ifade etmişlerdir (Tekin, 1989, VIII-IX).

Boratav, *Divan ü Lügati't-Türk*'te birden fazla mani nazım şekli örneğinin bulunduğunu ifade ederken, Başgöz, bir tek mani örneğinin bulunduğunu savunur (Başgöz, 1986, 244). Ancak Boratav, bununla ilgili örnek manzum metin göstermemiştir (Boratav, 2000a, 214). Yukarıda yazılmış olan mani örneği, araştırmacılar tarafından dile getirilmiş, ancak, Divan'ın Besim Atalay tercümesinde, *aaxa* uyak örgüsünde dörtlük olarak yazılmışken (Atalay, 1985, 45); Tekin'in çalışmasında, *aa* uyak örgüsüyle ve beyit olarak yazılmıştır (Tekin, 1989, 132).

Konuyla ilgili olarak Fikret Türkmen de benzer görüşler öne sürmüş ve "Ayrıca *Dîvân ü Lûgati't-Türk*'te mani tarzında kafiyelenmiş şiir bulunmamakta, ancak yedi heceli şiirler oldukça büyük bir sayıya ulaşmaktadır." demiştir (Türkmen, 1999, 31).

İslamlık öncesi Türk halk edebiyatının şekilleri arasında olan *koşug*la *mani* arasındaki bağa değinen Metin Ergun, Kaşgarlı Mahmud'un *Dîvân ü Lûgati't-Türk* adlı eserinde *şiir, kaside* anlamları verilen *koşug* teriminin günümüz Türk toplulukları arasında Türkiye sahası *mani* nazım şeklini de andırır bir nazım şekli olduğu düşüncesini ileri sürmüştür (Ergun, 1997, 229-230).

Mani sözcüğünün *Dede Korkut Kitabı*'nda geçtiğine yönelik bilgiler de mevcuttur. Sanıyoruz ki, bu yanlış bilginin kaynağı Eset'in *mani* sözcüğünün edebiyatımızda ilk kez *Dede Korkut Kitabı*'nda kullanıldığına yönelik iddiasıdır. Eset, Dede Korkut hikâyelerinde *"Koçun türküsünün manisini ver"* şeklinde bir ifadenin geçtiğini Orhan Şaik Gökyay'ın hazırladığı *Dedem Korkudun Kitabı* adlı çalışmanın mukaddime bölümünün 62. sayfasını kaynak göstererek belirtmektedir (Eset, 1944, 8). Bu bilgiden hareketle, *"Koçun türküsünün manisini ver"* ifadesinin *Dede Korkut Kitabı*'nda geçtiğine yönelik başka çalışmalarda da bilgiler vardır; ancak bu bilgilerin çoğu Eset'ten ya da başka kaynaklardan aktarmadır (Göksu, 1970, 8; Terzibaşı, 1975, 56; Öcal, 1993, 8; Yardımcı, 1998; Yelden, 2007, 9; İlgün, 2009, 3 -4).

Yaptığımız incelemelerde hem Gökyay'ın, hem de Muharrem Ergin'in çalışmasında böyle bir bilginin olmadığı görülmüştür. Gökyay'ın çalışmasında, *"Sakalum ağarduğunuň manisi budur"* şeklinde sadece bir yerde *mani* sözcüğüne rastlamaktayız (Gökyay, 2004, 76). Ergin'in çalışmasında da, sadece bir yerde *mani* sözcüğü geçmektedir ve birkaç transkripsiyon farklılığı dışında, ifade, Gökyay'ın çalışmasındaki ifadeyle aynıdır: *"Sakalum ağarduğınuň ma'nisi budur"* (Ergin, 2004, 178). Akalın ve Şimşek de, Eset'in bu yanlışlığına değinmiş ve Dede Korkut Kitabı'nda *mani* sözünün *mana* anlamında yalnız bir kez geçtiğine işaret etmişlerdir (Akalın ve Şimşek, 2003, 272).

Mani sözcüğünün tarihi kaynaklarda geçtiği hususunda bir diğer isim Yunus Emre'dir. Yunus Emre'nin, "Ma'nide getirmişler kardaştan yar yegrektir / Oğuldan dahi tatlı eğer doğru yarısa" dizelerindeki "ma'nide getirmişler"

ifadesinin "manide söylerler ki" anlamına geldiğini ileri süren Başgöz, bu metnin sözlü kültür içerisinde değişime uğrayarak:

Bahçelerde bal tatlı
Meyvelerden nar tatlı
Anam babam sağ olsun
Hepisinden yar tatlı

biçimine dönüştüğünü belirtmiştir (Başgöz, 1986, 242-243).

Köprülü, XIII. yüzyılda yaşamış olan Şeyyad Hamza'dan bahsederken manilerin de söylendiği bir olaya yer verir, ancak verdiği mani örneklerinin dördüncü dizelerini müstehcen oldukları gerekçesiyle yazmaz[1]. Köprülü, "...eski letaif kitaplarında mevcud tarihi bir rivayet, Şeyyad Hamza'nın eski ozanlar gibi hece vezniyle bilbedahe maniler inşad ettiğini..." şeklinde belirterek Şeyyad Hamza ile bir öğrencisi sefere giderken bir köye uğradıklarını, köydeki kadınların bir yerde toplandığını gördüklerini, Şeyyad Hamza bu durumun sebebini sorduğunda kadınlardan birinin şu dizeleri söylediğini aktarmıştır:

"Dam yanında damımız
Yanında harmanımız
Erimiz köyden gitti
....."

Şeyyad Hamza da şikâyet eden köylü kadınlara karşılık olarak şunları söyler:

"Üşde geldik ikimiz
Arkamızda yükümüz
Destur verin kadınlar
....." (Emeksiz, 2003, 15).

Buradaki olayda karşılıklı atışma şeklinde mani söyleme geleneğinin izlerine rastlamaktayız. Bu örnekten hareketle XIII. yüzyılda Anadolu'da mani söyleme geleneğinin olduğu ifade edilebilir.

Maniyle ilgili önemli kaynaklardan biri de Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sidir. Evliya Çelebi, bir askerin dünyanın faniliğinden söz ederek felekten şikâyet eden maniler söylediğini belirtmiş ve bu manileri eserine almıştır:

"Öyle mi hâlim felek
Dil bilmez zalim felek
Kestin can bahçesinden
İki nihalim felek

Lalanın dîbasına
Aldanma dünyasına
Baba kitab ile sen
Uğraşma nafile sen
Bunda bir iş eyle kim
Anda yatabilesen

[1] Bu konuya Başgöz, *Karac'oğlan* adlı kitabında değinir ve mani metinlerini tam olarak kaydeder. Konuyla ilgili olarak bkz. Başgöz, İlhan. (1984). *Karac'oğlan*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Dünya benim diyenin
Dün gittik dün yasına" (Evliya Çelebi, 1986, 210-211).

18. ve 19. yüzyıllarda İstanbul'da ramazan bekçilerinin icra etmesi için yazılmış mani fasıllarını içeren eserler vardır. Amil Çelebioğlu'nun yayıma hazırladığı *Ramazan-name* (Çelebioğlu, 1995a) adlı eser, XVIII. yüzyılda mani şekliyle yazılmış bir yazma eserdir. Rıza Tevfik de daha sonraları Çelebioğlu'nun ifade ettiği gibi, bu eserle ilgili "ramazan bekçileri için tertip olunmuş bir sürü manilerden mürekkep bir eser" tanıtımını yapmaktadır (Uçman, 1982, 288-289).

Yazma eserlerin yanında, manilere yer veren taşbasması eserler de bulunmaktadır. Araştırmacı Sabri Koz'un yayınladığı çalışma, bu dönemdeki taşbasması eserlerle ilgili bilgi vermektedir (Koz, 1998).

Bir başka araştırmacı Onay, Bolu'da yazılmış bir mecmuada gördüğü manilerden söz etmektedir: "1209 / 1794-1795 tarihinde yazılmış -fena imla ve bozuk yazılı- bir mecmua da bendlerinin adedi yüzlere varan maniler arasında okuyabildiğim ve bir kısmının mahalli olduğunu sandığım maniler..." diyerek 59 mani metnine eserinde yer vermiştir (Onay, 1996, 73).

Abdulkadir Emeksiz, 1837 yılında Hırant isminde bir kumaş dokumacısının oğlu olan Âşık Ferhadi'nin Ermeni harfleriyle Türkçe olarak yazdığı, İstanbul'un esnaf civanlarını anlatan *Hubanı Canım İstanbul* adındaki 28 varaklık bir risale olan, içinde her esnaf civanı için birer ayaklı maniye yer verilen bir eserden söz etmiştir (Emeksiz, 2003, 18).

Terzibaşı, XIX. yüzyılda mani metinlerinin bulunduğu el yazmalarının çokluğuna işaret edip yazılı kaynaklardaki Kerkük hoyrat ve manilerinin en eskisinin şair Örfi'nin 1851 tarihli mecmuasında yer alan hoyrat ve maniler olduğunu belirtir (Terzibaşı, 1975, 24). Diğer yandan, XIX. yüzyıla ait Ermeni harfleriyle Türkçe olarak yazılmış bir tıp eserinin sonunda 90 adet niyet manisinin varlığından bahsedilir (Koz, 2000, 148).

Terzibaşı da, maninin *rubai* ve *tuyuğ* gibi ayrı gelişme safhası takip ettiği görüşündedir. İslâmiyet'ten önceki şiir geleneğinde, bu şeklin teşekkül etmiş olmasına ihtimal vermemiştir. Terzibaşı'na göre, en eski Türk şiirinin ölçüsü, umumi olarak şiir tarihine dâhil olmayan iki kanatlı (taraflı), vezinli ve kafiyeli *'atalar sözü*'nde[2] aranmalıdır. Bu ufacık beyitlerin tesiri ile hâsıl olan durum, XIV. ya da buna yakın asırda yapıla gelen ilave ya da değişikliklerle mani biçimini doğurmuştur (Terzibaşı, 1961, 291).

---

[2] Kocatürk de, Terzibaşı gibi, *tuyuğu* atasözleriyle ilişkilendirmiş ve şöyle demiştir: "Eski Türkler, sonları kafiyeli iki mısrağa yani tam bir fikir ifade eden bir beyte *koşuk*, aynı kafiyedeki dört mısrağa yani kıtaya *toyuk* demektedirler. Türk edebiyatında tek mısrağdan sonra gelen nazım şekilleri bunlardır. Koşuklar ve toyuklar, ekseriyetle atasözleri cinsinden fikri ve felsefi konularda yazılmıştır. Ahmed Yese vi bu geleneğe bağlı kalarak dörtlükler halinde yazdığı şiirlerine *hikmet* adını vermiştir ki bu kelime *toyuk*un konu ve mana bakımından İslami dildeki ifadesidir." (Kocatürk, 1964, 31).

XIX. yüzyıla ait *Mecmua-i Maniyat* adlı taşbasması eserde İstanbul çalgılı kahvehanelerinde söylenen 164 ayaklı mani bulunduğu belirtilmiştir. M. Halit Bayrı, bu kitabın Anadolu ve İstanbul manilerini ihtiva eden ilk mani kitabı olduğunu ileri sürer (Bayrı, 1955, 1043).

Şarkı Mecmuası ya da *Mecmua-ı Arifi* adıyla 1873 tarihli eserde mani metinlerinin verildiği bilinmektedir (Terzibaşı, 1975, 27). Emeksiz'in aktardığı bilgilerden hareketle (Emeksiz, 2003, 20), içinde ayaklı manilerin de bulunduğu XIX. yüzyıla ait Ermeni harfleriyle basılmış şarkı ve kanto mecmualarını tanıtan Kut'un çalışmasını da (Kut, 1993, 19-43) buraya eklemekte yarar görmekteyiz.

Yukarıdaki çalışmalardan da anlaşılacağı üzere, maninin teşekkülü ve kaynağı konusunda iki farklı görüş ortaya çıkmaktadır. Köprülü'ye göre mani, Türk şiirinin temelidir ve Türk şiirine kaynaklık etmiştir. Buna karşılık Boratav, manilerin *koşma, türkü, destan* gibi şekillerden ayrı bir gelişme süreci takip ettiğini belirtmiş, kaynağında ise İran *fehleviyat*larının etkisinin olduğunu vurgulamıştır.

Biz de, manilerin dörtlüklerden teşekkül etmesi, üslup ve konu özellikleri ve bağlamından hareketle Türklere ait milli bir nazım şekli olduğunu, geçmişinin İslamlık öncesi Türk sözlü edebiyatına dayandığını düşünüyoruz.

1. 1. 3. Mani Tanımları

Türkiye'de yaygın olarak *mani* adı kullanılmasına karşılık, bazı bölgelerde bu adlandırma değişmektedir. İç ve Batı Anadolu ile İstanbul ve Rumeli'de *mani*, Eskişehir'de yaşayan Tatarlar ve Kazan Türkleri arasında *çın* ya da *şın* (Emeksiz, 2003, 4); Doğu Karadeniz'de *karşı-beri* (Gözaydın, 1989, 3); Çanakkale'de *metel* (Yılmaz, 2008, 144); Denizli'de *mana, deyişleme*; Kars'ta *meni*; Erzincan'da *ficek*; Doğu Anadolu'da halk hikâyelerinin icrası sırasında söylenen türkü bendleri arasında okunanlara *pişrevi* denilmektedir (Kaya, 1999, 10). Kaya, Sadettin Nüzhet ve Mehmed Ferid'in eserinden yola çıkarak, maninin eski Türkler arasında var olduğunu, bunların *arandak* ve *aşule*, Anadolu'da *dörtleme* gibi adlar aldığını belirtmiştir (Kaya, 1999, 10).

Urfa'da kadınlar tarafından okunanlara *me'ani*, erkekler tarafından okunanlara *hoyrat* (Terzibaşı, 1975, 42) denilirken; *beyit, destan, tekerleme* adlandırmaları da çoğunlukla mahalle bekçilerinin icra ettikleri manileri karşılamak üzere kullanılmıştır (Tezel, 1941, 446). *Mantuhar* İstanbul, *martifal* Manastır Türkleri arasında Hıdrellez'de söylenen manilerde kullanılan adlardandır. Evliya Çelebi de *mani* karşılığı olarak *beyit* sözcüğünü kullanmıştır (Emeksiz, 2003, 4-5).

Akalın ve Şimşek, maniye Kemaliye-Eğin'de, *alagözlü, alagözlüm, kömürgözlüm;* Anadolu ağızlarında, *akışta, arandak, aşule, aytipa, balaz, bolaz, bozlak, deyiş, deyişme, deyişet, teyiş, dönderme, dörtleme, esevele (düğün manisi) karşıberi, karşılama, kaşka, kımıl, martaval (Hıdırellez manisi), maya,*

peşrevi, söyleme, söz, türkü (atma türkü, sayacı türküsü) denildiğini bildirmiştir (Akalın ve Şimşek, 2003, 257).

Mani söyleme işine Anadolu'nun çeşitli yerlerinde *mani yakmak, mani düzmek, mani atmak;* mani söyleyenlere *âşık, bağrıyanık, delimine, manici, manicibaşı, manidar; mani düzücü, mani yakıcı, şair, türkücü, yanık* denilirken, karşılıklı mâni atışmalarına *mânileşme, mâni atma, türkü atma, atışma, deyişme, atmaca, deyiş, düzmece mâni, deyiş mâni, atma, karşılıklı çatışma, söyleşme, taşlama, âşık mânisi* adları verilmektedir (Artun, 2000, 210-211).

Derleme yaptığımız köy ve kasabaların bazılarında (özellikle Dursunbey, Kepsut, Bigadiç ve Sındırgı'nın dağ köyleri), *mani* adının pek bilinmediğini, bu ada karşılık olarak çoğunlukla *türkü,* bazı yerlerde ise *deyiş* adının kullanıldığını belirtmemiz gerekir. İ. Hakkı Akay'ın 1942 tarihli *Balıkesir Halkiyatı I* adlı eserinde, "...yalnız türkü diye teganni edilen bu maniler..." şeklindeki bir ifadeden manilerin o yıllarda da *türkü* olarak adlandırıldığını öğrenmekteyiz (Akay, 1942, 78). Halil İbrahim Şahin, Balıkesir Çepnileri üzerine yaptığı araştırmada Çepnilerin maniye *deşet* adını verdikleri bilgisini de aktarmaktadır (Şahin, 2004, 229). Sanıyoruz ki, *deşet* sözcüğü, Akalın ve Şimşek'in çalışmasında (2003, 257) verilen mani adlandırmalarındaki *deyişet* sözcüğünün Çepni ağzındaki söyleniş biçimidir. Diğer yandan Balıkesir'de bayraktar manilerini söylemek, *sefelim çekmek, siman okumak* ya da *seğmen atmak* olarak adlandırılmaktadır.

Mani kavramının anlamı üzerine çeşitli sözlük ve ansiklopedilerde tanımlar ortaya konulmuştur. Bu tanımlarda genellikle benzer ifadeler kullanılmış olduğundan bir kısım kaynağı burada belirtmeye gerek duymadık.

Sözlükler: Mani Türkiye'de yayınlanan sözlüklerde şu şekilde tanımlanmıştır:

Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmanî*'nin *ma'ni* maddesinde, "Usulsüz, darpsız, elhan ile teganni olunan vezinsiz, manasız güfte" şeklinde bir tanım yaparken (Ahmet Vefik Paşa, 2000, 168); Ahmet Rasim, "mani öyle bir nazım şeklidir ki, musikimizin ancak ona ayırdığı söyleyiş tarzı ile tamam olur" diyerek mani söylemedeki müzik unsuruna vurgu yapmıştır (Ahmet Rasim, 1990, 168).

Şemseddin Sami, *Kâmus-i Türkî*'sinde, "İnlemeye dayalı nağmeler, ezgiler. Teevvühata müteallik esvattan ibaret elhan ki ekseriya bir şarkı veya taksimin iptidasında teganni olunur." şeklinde bir tanım yaparken (Şemseddin Sami, 1978, 1263-1264); İbrahim Alaettin'in *Yeni Türk Lügati*'nde, "Bir nev'i türkü, halk türküsü" (İbrahim Alaettin, 1930, 683); *Resimli Yeni Türkçe Lügat*'te, "Bir nev'i türkü, halk türküsü, melodie populaire" (Ali Seydi, 1929, 784); *Resimli Kamus-i Osmanî*'de, "Bir şarkı veya taksimin ibtidasında teganni olunan elhan şarkı" (Ali Seydi, 1908, 924); *Musiki Istılahatı* adlı eserde, "malum olan bir nevi şarkının ismi" (Uz, 1964, 43) şeklinde yukarıdaki kaynaklarda olduğu gibi, mani söylemedeki müzik unsuru ön plana çıkarılmıştır.

Hüseyin Kazım Kadri, *Türk Lugati*'nde, "Garp-halk edebiyatının bir tarzı mahsusu ki ekseriyetle dört ve bazen altı mısradan teşekkül eder ve hece vezninin (parmak hesabı) yedilisiyle söylenir" şeklinde maniyi açıklar (Hüseyin Kazım Kadri, 1945, 342).

Ali Rıza Alp ve Sabahat Alp'in hazırladığı *Büyük Osmanlı Lügati*'nde, "Halk şiirinin başlıca nazım şekli" olarak tanımlanırken (Alp ve Alp, 1958, 942); *Edebiyat Lügati*'nde ise, "Mâni tabiri Arapça'nın 'mânâ', 'dâvâ' gibi Elif-i maksûre (a gibi okunan elif) ile yazılan Arapça sözcükler, Acemce'de 'î' sedasiyle 'mânî', 'dâvî' diye okunur" denilmiştir (Tâhir-ül Mevlevî, 1973, 94).

Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü'nde, "Ezgi ile okunmak üzere, çoğu yedi heceli ve dört dizeli veya 7 + 7 heceli ve iki dizeli olarak meydana getirilen bir dörtleme türü" olarak bir tanım yapılırken (TDK, 1948, 71); *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*'nde mani, "Hece vezniyle yazılmış dört mısralık manzume" olarak kaydedilmiştir (Özön, 1954, 176).

Hayat Büyük Türk Sözlüğü'nde mani, "Türk halk şiir ve musikisinde bir şekil" (Rado, 1965, 816); *Türkçe Sözlük*'te mani için "çoğu birinci, ikinci ve dördüncü mısraları uyaklı olan halk koşuğu" (Ağakay, 1966, 458); *Ansiklopedik Sözlük*'te, "Türk halk şiirinin en yaygın nazım şekli. Türk halk edebiyatında genellikle dört mısradan kurulu, hecenin yedili kalıbıyla söylenen anonim şiir türü" olarak kısa birer tanım yapılmıştır (Özön ve Gövsa, 1967, 1310).

Resimli Türk Dili Sözlüğü'nde, "Dört mısralı ve kendisine mahsus makamları olan manzume" olarak tanımlanan maninin ezgisel yönü vurgulanırken (Özön, 1967, 668); *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*'nde mani, "İslâmlıktan önce Türk sözlü edebiyatımızdaki koşuklara dayanan Türk halk şiirinin en yaygın türü" şeklinde tanımlanmış (Karaalioğlu, 1969, 457); *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*'te ise mani, "Çoğu birinci, ikinci ve dördüncü mısraları uyaklı olan halk koşuğu, dörder mısralık ve her biri bağımsız bir anlam taşıyan tekerlemeler" şeklinde kaydedilmiştir (Tuğlacı, 1972, 1845).

En Yeni Büyük Türkçe Sözlük'te, maninin şekil yönü üzerinde durulmuş ve "Çoğunlukla dörder mısralı ve yedişer heceli; birinci, ikinci ve dördüncü mısraları kafiyeli, türlü konuları ele alan halk şiiri" olarak tanımlanmıştır (Devellioğlu ve Kılıçkını, 1975, 808).

Büyük Türkçe Sözlük'te mani, "Halk şiirinde ekseriya dört mısradan meydana gelen, birinci, ikinci ve dördüncü mısraları kafiyeli nazım şekli" olarak tanımlanmıştır (Doğan, 1981, 660).

Türkçe Sözlük'te mani, "Türk halk yazınında genellikle söyleyeni, yazanı bilinmeyen, birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri birbiriyle uyaklı, üçüncü dizesi serbest olan, her biri yedişer heceli dört dizeden oluşan koşuk türü" olarak tanımlanmıştır (Püsküllüoğlu, 1995, 1073).

Türk Dil Kurumu'nun yayınladığı *Türkçe Sözlük*'te, maninin köken olarak Arapçadan geldiği belirtilerek, "Genellikle birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri

uyaklı olan, daha çok hecenin yedili ölçüsüyle söylenen halk şiiri." tanımı verilmiştir (TDK, 2009, 1501).

Halk kültürü ve halk edebiyatı alanında hazırlanmış sözlüklerde de maninin şekil özellikleri üzerinde durulmuş; uyak dizilişi, hece ölçüsü, müstakil oluşu üzerine açıklamalarda bulunulmuştur. *Halk Edebiyatı ve Terimleri Sözlüğü*'nde mani terimi şu cümlelerle açıklanmaktadır:

> "Anonim halk edebiyatı türlerinden biridir. Hece ölçüsünün yedili ve sekizli kalıbıyla yazılan, uyak düzeni (aaxa veya abxb) olan, dört dizeden oluşan koşuk biçimi. Bu biçim Türk halk şiirinin temel biçimlerinden biridir. Bu biçimde yazılan özel bir ezgiyle, özellikle belli bir olayda söylenen şiir türüne de mani denilir. Bu türün önemli özelliği ezgili ve tek kıtadan oluşmasıdır" (Baba, 2001, 68).

Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü'nde şu bilgiler yer almaktadır:

> "Anonim Türk halk şiiri nazım şekli. Maniler genellikle 3+4=7'li veya 4+3=7'li, çok az olarak da 5+2=7'li, 2+5=7'li hece ölçüsüyle söylenir. Dört, beş heceden oluşan manilere az sayıda rastlanmakla beraber, sekiz heceli, 4+4 duraklı maniler de yaygındır. Özellikle bekçi ve davulcu manileri denen ramazan manilerinin çoğunluğunu sekiz heceli maniler oluşturmaktadır. Manilerin kafiyelenişi *aaba* şeklindedir. Mani şeklinin en karakteristik özelliklerinden biri olan bu kafiye düzeni özellikle Anadolu'nun kuzey-doğu yörelerinde, Karadeniz kıyıları halk edebiyatında ve İstanbul'un meydan kahvelerinde *baca* şeklinde de görülmektedir." (Albayrak, 2004, 355).

Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü'nde mani hakkında şu açıklamalar yapılmaktadır:

> "...anonim halk şiirinin en yaygın şeklidir. Genellikle hecenin yedili kalıbı ve dört mısra ile oluşturulmuştur ve müstakil bir yapıdadır. Bununla beraber 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14 mısralı maniler de vardır. Ayak düzeni aaxa şeklindedir. Düzeni *xaya* biçiminde olanlar da vardır..." (Erşahin, 2005, 179).

Ansiklopediler: Türkiye'de yayınlanmış ansiklopedilerin mani maddelerinde şu açıklamalar bulunmaktadır:

Temel Britannica'da (1992, 43), maninin şekil özelliklerinin yanında kullanıldığı yerlere vurgu yapılmıştır:

> "Türk halk edebiyatında koşma ile birlikte şiirde iki ana biçimden biridir. Halkın ortak ürünü olan, yaratıcılarının adları bilinmeyen maniler, genellikle yedi heceli dört dizeden (dörtlük, kıta) oluşur. Mani sözcüğünün kökeni kesin olarak bilinmemekle beraber 'mana' (anlam) sözcüğünden türediği görüşü yaygındır. Maniler genellikle düğün, askere gitme, bayram, niyet çekme ya da tutma, çalışma, sevgi gibi bir durum söz konusu olduğunda söylenir. Maniler çoğunlukla kadınlar tarafından üretilip söylenir"

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi'nde (1994, 421), maninin daha çok şekil özellikleri üzerinde durulmuştur:

"(Arapça ma'na, ma'ni'den), Türk halk edebiyatının en yaygın şiir türü. Halk arasındaki dil ve gelenek ortaklığı bakımından geniş bir coğrafi alana yayılmış olan maniler, çoğunlukla 7 heceli, birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı, bağımsız dörtlükler biçimindedir. Uyak düzenleri değiştiği gibi, 5, 6, 8, 10, 14 dizeli olanları da vardır".

Dictionnarie Larouse Ansiklopedik Sözlük'te, diğer kaynaklardan farklı olarak maninin *abcb* şeklinde bir uyak düzenine de sahip olabileceği belirtilmiştir:

"Türk halk edebiyatında genellikle dört mısradan kurulu hecenin 7'li kalıbıyla söylenen anonim şiir türü. Yaratıcıları isimsiz halk sanatçıları olan maniler, çoğunlukla yedi heceli ve dört mısralı olmakla birlikte, 5, 6, 8, 10, 14 mısralı da olabilir. Kafiye düzeni genellikle 'aaba' biçimindedir ama 'abcb' biçiminde olanlara da rastlanır. Hafif alay, aşk ayrılık konuları ağır basar ve anlatılmak istenen düşünce veya duygu, çoğunlukla son iki mısrada toplanır." (Devrim [ed.], 1994, 1584).

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi'nde (1986, 7755), "Türk halk edebiyatında yaratıcısı adsız halk sanatçıları olan dörtlük biçimindeki şiir türü. Çoğunlukla yedi heceli ve dört dizeli tek kıtadan oluşur"; *Büyük Ansiklopedi*'de (1992, 636) "Halk şiirinde bir nazım türü. Maniler yazarları bilinmeyen folklor ürünleridir. Belli bir makamla okunur. Yaygın temaları aşk ve özlemdir."; *Büyük Lügat ve Ansiklopedi*'de (1981, 331) ise bu sözcüğün köken olarak Arapçadan geldiği belirtilerek diğer kaynaklardaki bilgilere benzer ifadelere yer verilmiştir:

"Genellikle 7 heceli ve aaba düzeninde kafiyeli dörtlüktür. 5, 6, 8, 10, 11 ve 14 mısralı maniler de vardır. Bazı maniler birbiriyle birleştirilerek mani dizileri meydana getirilmiştir. Mani dizilerinde her mani bağımsız bir bütündür. Maniler yazarları bilinmeyen folklor ürünleridir. Manide anlatılmak istenen tema genellikle son iki dizede yer alır. Maniler belli bir makamla okunur. Yaygın temaları aşk ve özlemdir."

Yeni Rehber Ansiklopedisi'nde, "Türk halk şiirinin en yaygın türü. Tarihçesi İslamlıktan önceki Türk sözlü edebiyatına dayanır. Çoğunlukla aşk ve özleyiş temalarını işler. Ezgi ile okumak üzere çoğu yedi heceli ve dört mısralı veya 7+7 heceli ve iki mısralı olarak meydana getirilir." şeklinde değerlendirilirken iki dizeli manilere vurgu yapılmış olması dikkat çekicidir (Apak, 1994, 471).

Genel Kültür Ansiklopedisi'nde (1995, 1351), "Genellikle dört dizeden oluşan ve hecenin yedili ölçüsüyle söylenen bir halk edebiyatı nazım birimi. Manilerde birinci, ikinci ve dördüncü dizeler birbiriyle uyaklıdır. Üçüncü dize ise bağımsızdır. Sanatçısı belli olmayan folklor ürünleridir. Maniyi genellikle kadınlar söyler. Karşılıklı manilerde kadınlarla erkeklerin karşılıklı söylediği de olur." denilirken; *Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi*'nde (1984, 5814), "Türk halk şiirinin ortak (anonim), sözlü, nazım birimlerinden biri. Sözcüğün kökeni ve kaynağı konusunda yorum ve değerlendirmeler sonuçlanmamışsa da anlamlı söz karşılığı olarak 'ma'na' (ma'ni) gelişi akla yatkındır. Maniler, güzel bir buluşu, bir nükteyi zaman ve ortama uygun bir karşılığı iletmekle görevli

kısa şiirdir." şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Bu açıklamalarda dikkat çekici olanı maninin işlevine yönelik bilgilerdir.

Edebiyat Ansiklopedisi'nde (1991, 193), "Halk edebiyatı ürünü olan manilerin başlıca konusu aşktır. Bununla beraber çok çeşitli konularda da söylenir. Ortak halk edebiyatının en yaygın nazım şeklidir"; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde,"Ortak (Anonim) halk edebiyatının en yaygın nazım şekli. Dört mısralı bir kıtadan meydan gelir. Mısraları yedi hecelidir. Mani söyleyenlere manici, mani yakıcı, mani düzücü; mani söylemeye de mani düzmek, mani atmak denir." şeklinde ifadeler yer almaktadır (Tarlan [ed.], 1986, 281).

Yeni Türk Ansiklopedisi'nde (1985, 2172), konuyla ilgili açıklama yapılırken mani söyleyicilerinin kadınlardan oluştuğu vurgulanmıştır:

> "Anonim halk edebiyatımızda bir nazım şekli ve türüdür. Esas itibariyle dört mısralık bir kıt'adan ibarettir. 7'li hece vezniyle söylenir. Birinci ve ikinci mısralar çok kere son iki mısraın kafiyesini, ahengini hazırlamak için söylenmiş doldurma mısralardır. Bunların kendilerinden sonra gelen iki mısra ile mana ilgileri ya hiç yoktur veya çok zayıftır. Asıl söylenmek istenen, özlü bir şekilde son iki mısrada söylenir. Kafiye düzeni 'aaxa' gibidir. Halkımız arasında mani söylemek (mani atmak) yaygın bir gelenek halindedir. Bu tür ve şekil, Türk dünyasının her tarafında görülür. Mani söylemek veya atmak bilhassa kadınlara vergidir."

Türk Edebiyatı Ansiklopedisi'nde, maninin şekil yönüyle divan edebiyatındaki bazı türlere benzetilmiş olması, bu türlerle mani arasında ilişki kurulması dikkat çekicidir:

> "Sözlü manzum halk edebiyatı ürünlerinin çok zengin bir koludur. Mani halk edebiyatında hem bir tür, hem nazım şeklidir. Mani nazım şekli üzerine kurulmuş birçok manzumeler de vardır. İslamiyet öncesi Türk edebiyatında da görülen mani, hece vezninin yedili kalıbı ile söylenir. *Aaba* kafiye dizilişi ile divan edebiyatındaki 'rubai'ye benzer. Yine divan edebiyatındaki *'tuyuk'*un da maniden geliştirildiği zannedilmektedir. Maniler bağımsız, yazanı belli olmayan, dört mısralık bir şiirdir." (Birinci, 1985, 156).

Manilerin, Dursun Yıldırım'ın belirttiği gibi[3], *ortak-gönüllü kabul* ve *yaygınlık* unsuruyla birlikte değerlendirilmeleri gerektiğini düşünüyoruz.

Maniyle ilgili tanımlarda ya da sınıflandırmalarda maninin anonim ürünlerden olması, bu tanım ve sınıflandırmalarda ortak nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Maniler, söyleyeni belli olanlar bulunmakla birlikte, genel olarak anonim ürünlerdir. Manilerin anonimliği hususunda kesin bir yargıya varmanın yanlış olacağını düşünüyoruz. Çünkü mani yazıcılarının da olduğu

[3] Dursun Yıldırım, sözlü kültürü oluşturan öğelerle ilgili olarak şöyle demiştir: "Sözlü kültürü teşkil eden unsurlar, yazılı kültürü oluşturanlara nispetle millet hayatında daha geniş bir 'katılımcı kabul'e sahiptir ve bu yüzden fertlerin faaliyetleri üzerinde daha etkilidirler. Milletlerin milli kimliklerini oluşturan ortak kabuller, geniş ölçüde sözlü kültür içinde teşekkül eder." (Yıldırım, 1998, 38).

bilinmektedir. Nitekim, mani yazıcılarıyla ilgili olarak Nevzat Gözaydın şunları söylemiştir:

> "Muhyiddin Abdal, Nesimi, XVI. yüzyıl Safevi hükümdarlarından, şiirlerinde Hatayî mahlasını kullanan Şah İsmail, Irak halkı arasındaki rivayetlere göre Fuzulî, XVII. yüzyıl saz şairlerinden Gevherî, edebiyat tarihimizde beş hececiler olarak anılmış şairlerden Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, edebiyat tarihçilerimizden Mehmed Fuad Köprülü'ye ait oldukları bilinen manilerin varlığından haberdarız." (Gözaydın, 1989, 21-22).

Yukarıdaki tanım ve açıklamalardan da anlaşılmaktadır ki, sözlük ve ansiklopedilerde maninin şekil özellikleri ön plana çıkmaktadır. Maninin dört dizeli ve yedişer heceli olduğu; birinci, ikinci ve dördüncü dizelerinin uyaklı, üçüncü dizelerinin serbest olduğu belirtilmiştir. Maniyi diğer halk şiiri türlerinden ayıran bu özelliklerinin yanında, maninin ezgisel yönüne vurgu yapan tanımlar da bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda maninin İslamlıktan önceki sözlü kültür geleneğinden geldiğine dair açıklamalarda bulunulmuştur.

Bu kaynakların ışığında, maninin şekil özellikleri yönünden diğer halk şiiri şekillerinden ayrıldığı bizce de düşünülmektedir. Mani dört dizeli, genellikle yedi heceli, birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri birbiriyle uyaklı, üçüncü dizesi serbest olan, İslamlıktan önceki Türk sözlü kültür geleneğinden gelen, tekke-tasavvuf ve âşık edebiyatlarında kullanılan mani şekilli şiirlerin dışında, anonim halk şiiri çeşididir.

Diğer kaynaklar: Anonim halk şiiri içinde bir şekil ve tür olarak değerlendirilen mani üzerine pek çok araştırmacı eğilmiş, tanımlar ortaya koymuşlardır. Ancak, yapılan bu tanımlar, maninin biçimsel özellikleri üzerine yoğunlaşmış; mani söyleme geleneği, maninin işlevleri, icrası, icra ortamı üzerine yapılan değerlendirmeler arka planda kalmıştır. Maniyle ilgili olarak yapılan tanımlar, genellikle ya birbirine benzemekte ya da birbirinin tekrarı şeklinde görünmektedir. Konuyu sınırlandırmak için, yapılan tanımların bir kısmını birbirleriyle benzer olması gerekçesiyle vermemeyi uygun gördük.

Ignacz Kúnoş, *Türk Halk Edebiyatı* adlı eserinde, maniyle ilgili olarak 50. sayfada bir dipnot vermiş ve bu dipnotta mani kavramı ile ilgili olarak "Türk halk şiirinin en yaygın türüdür. İslâmiyet'ten önceki Türk sözlü edebiyatımızdaki koşuklara benzer. Kafiye düzeni genellikle 'aaba' tarzındadır. Çoğunlukla aşk ve özleyiş temalarını işler." şeklinde kısa bir açıklama yapmıştır (Kúnoş, 2001, 50). Açıklamasında mani tanımıyla ilgili olarak uyak düzeni ve tema ön plana çıkmaktadır.

Türk Halk Şiirinin Şekil ve Nev'i adlı çalışmasında Onay, maninin şekilsel özelliklerinden ve söylenme biçiminden yola çıkarak bir tanım ortaya koymuştur:

> "bilhassa her mısraı yedi heceli ve 1. 2. ve 4. mısraları kafiyeli olan ilk mısraının ikinci beyitle alakası olmayan nazımlardır. Mani, Türk nazım şekillerinin en eskilerinden biridir. Maniler, umumiyetle 7 ve nadiren 6 hecelidir. Manilerin

karşılıklı söylenmesi şarttır. Bunlarda aranılan vasıf söz altında kalmamaktır." (Onay, 1996, 72).

Ancak, Onay'ın belirttiği manilerin karşılıklı söylenmesi şartının geçerliliği tartışmalıdır. Çünkü Anadolu'nun birçok yerinde maniler *atışma manileri*nden farklı olarak bireysel icraya dayanmaktadır. Sanıyoruz ki, Onay'ın bu manilerle kastettiği, *bayraktar* ya da *gelin-kaynana* manileridir.

Boratav, maniyi şu şekilde tanımlar:

> "Mani genellikle yedi heceden oluşan dört dizelik bir türdür. Bir tek dörtlük içinde bir anlam bütünlüğü gösterir. Genellikle anlamın ağırlığı üçüncü ve dördüncü dizelerdedir. Manilerde anlamın dört dizeye yayılması, ilk iki dizede çizilen tablo, maniyi estetik bir yapıya kavuşturur. İlk iki dize maninin dış dünyayla bağıdır. Üçüncü ve dördüncü dizede duygu ve düşünce ortaya konur. Manilerin doğaçlama söylenmesi maniyi iki bölüme ayırır. Birinci bölüm genellikle hazırlıktır ve maniciye kafiye, söz için zaman kazandırır. Manici için birinci bölüm çağrışım, duygu ve düşünce için hareket noktasıdır." (Boratav, 2000a, 208-209).

Dizdaroğlu, eserinde, araştırmacıların mani hakkında görüşlerini aktarmış, özellikle Hüseyin Kazım Kadri ve Pertev Naili Boratav'ın görüşlerini benimsediğini belirtmiş, maninin özelliklerini diğer kaynaklardan alınan bilgilerle vermiş, ancak maniyi tanımlamamıştır (Dizdaroğlu, 1969, 51-59).

M. Şakir Ülkütaşır da, mani konulu bir çalışmasında manilerle ilgili bir tanımlama yapmamış, ancak ramazan bekçi ve davulcularının mani söyleme geleneğiyle ilgili bazı bilgiler vermiştir:

> "Eski şehir yaşantısında ramazan bekçi ve davulcularının söylediği manilerin ayrı bir yeri vardı. Mahalleli, âşıklar, çocuklar davulcuyla kapı kapı gezerek onun kendine özgü, saba, dügah makamlarında okudukları manileri dinlerdi. Sahurda, kandilde ve bayramda gezen davulculara paranın yanı sıra keten ve yazma mendil, gömleklik, yünlü ve pamuklu kumaş vb. verirlerdi. Eski devir ramazanlarında *Helasacı*lar vardı. Bunlar birinin boynuna ufak bir davul takarak diğerinin eline cam veya muşambadan fener vererek gezerlerdi. Arkalarında çocuklar olurdu. *Helasacı*lar mahalleleri dolaşır, her evin önünde durarak maniler söylerlerdi. Her maninin sonunda *helasa, yelesa* diye bağrışırlardı. Bu dolaşmaya da *'helasaya çıkma'* denirdi. Anadolu'nun kıyı şehir ve kasabalarında da *helasaya çıkma* âdeti vardı. Kayıkçı delikanlılar tahta bir kayığı ışıklandırıp gezerek maniler söylerlerdi." (Ülkütaşır, 1969, 5471-5472).

Maniler üzerine bir çalışma hazırlayan Hasan Göksu, maniyi dört dizeli ve kendisine mahsus makamları olan manzume, şeklinde açıklamaktadır (Göksu, 1970, III).

N. Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde, maniyle ilgili şu açıklamaları yapmıştır:

> "Halk şiirinin en küçük nazım şekli mânî'dir. Mânî kelimesinin ne mânâ taşıdığı ve hangi menşe'den geldiği henüz tatmîn edici bir şekilde bilinmiyor. Mânî, aslında, dört mısrâlık, küçük ve müstakil bir manzûmedir. Umûmiyetle birinci, ikinci ve dördüncü mısrâları birbiriyle kafiyelidir. Üçüncü mısrâ ekseriyâ serbesttir.

Mânîler yedi heceli vezinle söylenir. Kafiyeleri yine umûmiyetle redifli kafiyelerdir. Mânîlerin birinci ikinci mısrâları, ekseriyâ, son iki mısrâın mûsıkîsini hazırlamak için söylenen *ses-mısrâlar*'dır. Bu mısrâlar mânâ bakımından çok kere son iki mısrâ ile bağlantılı değildir. Mânilerin daha çok şekle âid bu husûsiyetleri dolayısıyle gösterilen örnekler içinde onların şiir inceliklerini belirten numûneleri de vardır." (Banarlı, 1976, 721-722).

*Hoyrat*ın mana bakımından maniden daha kuvvetli ve üstün vasıflı yapıda olduğunu savunan Terzibaşı, eserinde mani ile hoyratı birbiriyle karşılaştırmış ve maninin bazı özellikleri üzerinde durmuştur. Mani ve hoyrat konusunda epeyce bilgi verdikten sonra şu açıklamaları yapmıştır:

> "Bu itibarla *hoyrat*, halk şiirinde daha çok yüksek zümre edebiyatı halini almakta, *mani* ise çoğunlukla *sızlıyan (ağıtçı)* kadınlar ve benzeri iptidaî halk şairleri tarafından tertiplenmektedir. ...daha doğrusu, gençliğin ihtiraslarını terennüm eden basit dörtlüklere *mani*; sanat kavramı olgun ve üstün olanlarına da *hoyrat* adını vermek yerinde olur. ...bu tarif maniye uygulandıkta, kuvvetli mana ve klasik unsurların aranmaması, cinasa pek önem verilmemesi ve daha çok avam tabakasının alt tabaka seviyesindeki aşağı zevki tatmin etmesi hususları göze batar." (Terzibaşı, 1975, 59-61).

Ancak, mani söylemenin ağıtçı kadınlarla sınırlandırılması ya da tematik yönden maninin gençliğin ihtiraslarıyla açıklanması, "avam tabakasının alt tabaka seviyesindeki aşağı zevki" şeklinde maniye aidiyet yüklenmesi ve bu aidiyetin genellenmesi düşüncemize göre yanlıştır ve bilimsel söylem biçiminde değildir.

S. Kemal Karaalioğlu'nun mani ile ilgili açıklaması şu şekildedir: "Türk halk şiirinin en yaygın türü. İslâmiyet'ten önceki Türk sözlü edebiyatımızdaki koşuklara dayanır. Kafiye düzeni genellikle aaba şeklindedir. Anonim olup tabiat ve aşk konularını karışık olarak işlemektedir." (Karaalioğlu, 1975, 217). Karaalioğlu, *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde ise maniyi, "Ezgi ile okunmak üzere, çoğu yedi heceli ve dört mısralı halk şiiri" şeklinde tanımlar (Karaalioğlu, 1980, 242).

Tahir Kutsi Makal, eserinde maninin anonim halk şiirinin en yaygın türü olduğunu belirtmektedir. Manilerin dört dizeden oluştuğunu, birinci, ikinci ve dördüncü dizenin uyaklı, üçüncü dizenin serbest olduğunu ifade etmiştir (Makal, 1975, 39).

Kudret, maniyle ilgili açıklamalar yapmış, yazılı edebiyattaki beyitlerle maninin *doldurma dizeler*ini karşılaştırmıştır:

> "Halk edebiyatının nazım birimi olan dörtlük ile söylenmekte ise de, dörtlüklerle söylenen öteki nazım biçimlerinden (koşma biçimine bağlı nazımlardan) ayrı bir özellik göstermektedir. Koşma biçimi ile yazılan nazımlarda dörtlüklerin bütün dizeleri anlamca birbirine bağlıdır; mani de ise, ilk iki dize ile son iki dize arasında genellikle anlam bağı yoktur. İlk iki dize bağımsız bir bütün, son iki dize de bağımsız başka bir bütündür; bu bakımdan, halk edebiyatımızdaki öbür dörtlüklerden ayrılmaktadır. Mani, bu yapısıyla, Arap ve Fars edebiyatlarının nazım yapısına yakınlık gösterir. O edebiyatlarda nazım birimi beyittir; her beyit

başlı başına bir bütündür. Beyitler arasında anlam birliği bulunması gerekli değildir." (Kudret, 2003, 223-224).

Seyfi Karabaş, çalışmasının *Manilerin Yapısal ve İçeriksel İncelemesi* kısmında mani konusuna etraflıca değinmiş, diğer pek çok araştırmacıdan ayrı düşen, çalışmamızın ileriki aşamalarında değineceğimiz tezler ileri sürerek genel-geçer hale gelen tanımların geçersizliğini kanıtlamaya çalışmıştır. Manilerdeki doldurma dizeler, manilerin yedi heceli oluşu, manilerin uyakları, içerikleri ve kullanılış ortamlarıyla ilgili olarak pek çok araştırmacının görüşlerine karşı orijinal tezlerle karşı çıkmış ve bu görüşleri çürütmeye çalışmıştır (Karabaş, 1981, 55). Karabaş, konuyla ilgili şöyle söylemiştir:

> "İlk araştırmalarda maniler, çabucak görülen dış niteliklerinden yararlanılarak tanımlanmış, sonra da bu tanımın bağlayıcı etkisinden pek kurtulunamamıştır. Dış niteliklerine göre mani, yedi hecelik dört dizeden oluşan, *aaba* uyak düzeninde olan bir yırdır. İlk göze çarpan bu genel biçimsel niteliklerin bir yır türünü belirlemeye yetmeyeceği unutulunca yanlış varsayımlar birbirini izlemiş, manileri bilimsel bir biçimde incelemek yavaş yavaş olanaksızlaşmıştır." (Karabaş, 1981, 55).

Manilerin çeşitli törenlerde, eğlencelerde, toplantılarda, inanış ve adetlerin arasında ve mektuplara yazılan rumuzlu manilerle haberleşme gibi bir işlev de üstlendiğini ifade eden Başgöz, maninin işleviyle de ilgili önemli bilgiler vermiştir. Başgöz'e göre, kadınla erkeğin kapalı toplum kuralları gereği konuşup bir araya gelmeleri belli ortamlarda olabilirdi. Ayrıca maniler, *saya gezme, hıdrellez, nevruz, yağmur duası, çömçe gelin, köy seyirlik oyunları* gibi tören ve toplantılarda ritüel kalıntısı taşıyan sözlerle birlikte söylenmektedir (Başgöz, 1986, 225). Başgöz, diğer yandan *Manilerimizden* adlı çalışmasına yazdığı *önsöz*de, maninin geniş çevrelere yayılması hususunda şunları demiştir:

> "Maniler halk edebiyatımızın çok ilgi gören çeşitlerinden biri olmuştur. Halk kitleleriyle, yani maninin doğup geliştiği çevre ile uzak-yakın teması olan her yerde maniye rastlanır. Bu geniş yayılmanın bazı sebepleri var. İlkin manilerin çoğu biçim ve anlatış bakımından sağlam ve güzel bir yapıya ulaşmışlar, sonra, bu küçük dörtlükler insanların ortak bir duygusu üzerine temel kurmuş. Onlarda ağır basan yön gerçek bir insan sevgisidir. Yazılması, bellenmesi kolay dörtlükler halinde bulunmak da manilerin yayılışını kolaylaştırmıştır." (Başgöz, 1957, 7).

Gözaydın, manilerin genelde yedi heceli dört dizeden oluşan, *aaxa* biçiminde uyaklanan bir nazım şekli ve bir tek dörtlük içinde bir anlam bütünlüğü göstermek zorunda olduğunu belirtir. Genellikle ilk iki dize, asıl anlamı veren son dizelere bir hazırlıktır ve bunlar doldurma dizelerdir (Gözaydın, 1989, 3).

Elçin, manilerin anonim halk edebiyatı ürünlerinin en yaygın olanlarından biri olduğunu, Türk hece vezninin çoklukla 7 ya da 8'lisi ile dört dizelik bir bütün içinde kendine özgü ezgisiyle söylenen manzumeler olduğunu ifade etmiştir (Elçin, 1990, 7). Maninin şekilsel özelliklerini belirttikten sonra, doldurma dize diye adlandırılan dizelerin işlevine vurgu yapmıştır:

"Manilerin konuları her türlü hayat hadiseleridir. Köy, kasaba veya şehirlerimizde okumamış, okumuş kimselerin ve hususiyle kadınların irticalen yarattıkları eserlerdir. Bir kısmı lirik olan ve usta şairlerin bile kolay kolay söyleyemeyeceği güzellikteki bu eserciklerin ilk iki mısrai duygu düşünce ve hayalin adeta girişi sayılır. Asıl konu son mısralarda karşımıza çıkar." (Elçin, 1990, 7).

Maninin bir nazım şekli olmasını sağlayan unsurlara da değinen Elçin'e göre mani, anonim halk şiirinin 7 heceli 4 dizeli en yaygın olan şeklidir. Maninin nazım şekli olmasını, uyak düzeni, dize ve hece sayısı gibi unsurlar sağlamaktadır. *Kesik mani*, maninin ilk dizesinin kısa olması özelliğiyle *düz mani*den türemiş bir şekildir. *Artık maniler* ise uyak düzeni korunmuş fakat dize ve hece sayıları artırılmış manilerdir. Bu çeşit maniler sayı olarak azdır (Elçin, 1992, 308-309).

Metin Karadağ, maninin Türk coğrafyasında en yaygın nazım türü olduğunu, tek dörtlükten oluşan manilerin birinci, ikinci ve dördüncü dizelerinin birbiriyle uyaklı, üçüncü dizelerinin serbest olduğunu ve bu sebeple maninin sınır tanımayan bir etkinliğe sahip olduğunu vurgulamış; manilerin uyak düzeninin *aaxa* şeklinde olmasına karşılık, uyak şemalarının genel yapıya uymayan manilerin de olduğunu ifade etmiştir (Karadağ, 1996, 39-40).

Çatıkkaş, Kilisli Rifat Bilge'nin *Maniler* adlı eserini yeniden yayınlarken yazdığı giriş bölümünde şunları demiştir:

"Maniler, halk edebiyatının bilinmeyen şairleri tarafından söylenmiş, halka mal olmuş kıymetli gönül yadigârlarıdır. Türk insanının mani söyleme geleneği, terk edilmeyen bir gelenektir. Evlerde, toplantılarda, köylerde karşılıklı mani söyleme yapılır ve böylece hayatını renklendirmeyi başarırlar. ...Manilerin ilk iki mısraının serbest olması ve manaya önem verilmemesi irticalen söylenmesine bağlı olabilir. Asıl hazırlık safhası denilebilen ve esas konuya hazırlık için söylenen bu bölümden sonra, anlatılmak istenen son iki mısra söylenmiş olur. Manilerdeki bu iki mısralık hazırlık bölümü, eski destanlarımızın başlarında geçen *'bre', 'hey', 'aman', 'oy'* gibi ünlem ifade eden kelimeler, sözlü edebiyatımızın ilk numuneleridir. Bundan da anlaşılıyor ki, maniler *destan* türünün şekil bakımından daha gelişmiş vezinli, ölçülü, özlü ve en kısa şeklidir, dememiz mümkün olur." (Çatıkkaş, 1996, 13-15).

Çatıkkaş, bu açıklamalardan sonra halk hikâyelerinin hazırlık safhalarında maniler kullanıldığı bilgisini vermiştir. Çatıkkaş'ın *destan* türüyle maniyi ilişkilendirdiği bilgilerinde, âşık şiirindeki *destan* türünü mü, *mani katarlarını* mı, yoksa epik anlatı geleneğinin bir türü olan *destanı* mı kastettiği anlaşılamamaktadır. Sanıyoruz ki, araştırmacının kastettiği âşık şiirindeki *destan* türüdür. Diğer yandan, destan-mani ilişkisini başlangıç ünlemleriyle sınırlandırmak ve bu ünlem sözcükleriyle manideki doldurma dizelerin işlev bakımından benzerliğinden hareketle maniyi *destan* türünün bir parçası saymak, tartışmaya oldukça açık bir tezdir.

Suat Batur, çalışmasında, maniyle ilgili olarak sözcüğün kökeniyle ilgili araştırmacıların görüşlerini aktarmış, Türkiye'de halk arasındaki mani

adlandırmalarını belirtmiş ve yukarıdaki görüşlere benzer bir şekilde maninin şekilsel özelliklerinin göz önünde tutarak bir tanım yapmıştır (Batur, 1998, 106-109).

Kaya, mani kavramı, mani şeklinin tarihçesi, mani söyleme geleneği ve manilerin teknik özelliklerini eserinde ele almış ve şu tanımı yapmıştır: "Az sözlerle çok anlamların ifade edildiği, sevda konusu ağırlıkta olmak üzere, hemen her konuda söylenmiş, yedi heceli, müstakil dörtlüklü anonim şiirlere *mani* denir." (Kaya, 1999, 10).

Artun, çalışmasında, *"Âşık Edebiyatında Heceli Şekiller"* başlığı altında maniyle ilgili olarak, halk şiirinin en küçük nazım birimi olduğunu, bir dörtlükten meydana geldiğini, uyak düzeninin *aaba* şeklinde olduğunu yazar (Artun, 2001, 102).

Akalın ve Şimşek, mani konusunda oldukça detaylı bir çalışma yapmış, bu çalışmada maniyle ilgili olarak araştırmacıların görüşlerine yer vermiştir. Maniyi öncelikli olarak bir aşk şiiri olarak görseler de, ayrıca diğer insan duygularını dolaylı bir anlatımla dile getiren şiirler olarak da düşünmüşlerdir (Akalın ve Şimşek, 2003, 251).

Abdurrahman Güzel ve Ali Torun'un ortak çalışmasında maniyle ilgili şu ifadelere yer verilir:

> "Mani, anonim halk edebiyatının en yaygın şeklidir. Yedi heceli ve dört mısralı tek kıtadan meydana gelir. Dört mısralı manilerde, 3. mısrası serbest, diğer mısraları kendi aralarında kafiyeli dörtlükler halinde söylenen nazım şeklidir. Kafiye düzeni *aaxa* şemasına uygundur. İlk iki mısra, çok defa asıl mana ve musikiyi hazırlayan giriş niteliğindedir. Dörtlüğün anlam yükünü 3. ve 4. mısralar taşır. Bununla birlikte en güzel maniler, ilk mısralarıyla son iki mısrası arasında gizli bir bağ kurabilen ve böylece dış âlem ile iç duyguları kaynaştırmayı başaranlardır. Tek dörtlükten meydana gelen manilerden başka, beş, altı, yedi, sekiz, on, on dört mısralı olanları da vardır. Bunlar mısraları artırılmış manilerdir. Bazen ilk mısra kafiyeyi göstermek üzere tek kelimeden ibaret de olabilir. Böyle manilere 'ayaklı mani' adı verilir. Manilerde 'cinaslı kafiye' çok kullanılır." (Güzel ve Torun, 2003, 168).

Açа, çalışmasında, mani nazım şekliyle oluşturulmuş türlerden hareketle maninin halk şiirinin egemen nazım şekli olduğunu vurgulamış; ardından, Gözaydın, Kaya, Onay, Dizdaroğlu ve Boratav'ın görüşlerini aktarmış ve şöyle demiştir:

> "Anonim halk şiirinin en yaygın nazım şekli 'mani'dir. Anonim halk şiiri metinlerinin önemli bir kısmı (türkü, ninni, ağıt) ve diğer manzum ürünlerin (tekerleme, bilmece) çoğu, mani nazım şekliyle ortaya konulmuştur. Bunun yanında âşık şiirinin yaygın nazım şekli olan 'koşma'nın da türkü, ağıt ve ninni metinlerinin ortaya konulmasında kullanıldığını görmekteyiz. Fakat bu durum, 'mani'nin anonim halk şiirinin egemen nazım şekli olmasına engel teşkil etmez." (Açа, 2004, 267-268).

Ensar Aslan, maninin *mana* (anlam) sözcüğünün bozulmuş şekli olduğunu, anlam bakımından bir bütünlük gösteren manide anlatılmak istenen duygu ve düşüncenin dört dizede söylenerek tamamlandığını, dizelerin duygu ve anlam yüklü manalı sözlerden oluşan bir şekil olması nedeniyle *mana / mani* biçiminde değişerek söylendiğini ifade etmiştir (Aslan, 2008, 107).

Yukarıda araştırmacıların görüşlerinden de anlaşılacağı üzere, maniyle ilgili tanımlarda bazı ortak noktalar bulunmaktadır. Bunlardan belli başlıları şunlardır:

1. Maninin dörtlüklerden kurulu olması ve genellikle 7 heceli olması,
2. Uyak dizelenişinin aaba şeklinde oluşu,
3. Anlam yükünün son iki dizede taşınması, genellikle ilk iki dizenin doldurma dizeler oluşu (Bu fikre itiraz eden araştırmacılar da vardır),
4. Hem bir nazım şekli, hem de anonim halk edebiyatının en yaygın türü olması,
5. Her konuyu içerebildiği gibi, ağırlıklı olarak sevgi temasını işlemesi.

Yapılan bu tanımlara ve açıklamalara bağlı olarak maniyi şu şekilde tanımlayabiliriz: Anonim halk şiirinin en eski nazım şekillerinden olan mani, genellikle *aaba* şeklinde uyak yapısına sahip; doğa, sevgi, ayrılık, gurbet gibi konulara yer veren, çoğunlukla ezgili olarak icra edilen, tema ve şekil bakımından icracının cinsiyeti, yaşadığı ortamı, içinde bulunduğu geleneğin özellikleri, dinleyici kitlesi vb. etkenlerle şekillenen, dörtlüklerden kurulu yaygın bir türdür.

1. 1. 4. Mani Sınıflandırmaları

Maninin anonim halk edebiyatı sınıflandırmasında nerede olduğuna yönelik araştırmacıların görüşleri çalışmanın *Kuramsal Çerçeve* kısmında aktarılmıştır. Bir diğer konu, maninin kendi içinde sınıflandırılması konusudur.

Onay, manileri *düz mâniler* ve *cinaslı mâniler* olarak sınıflandırmıştır. Cinaslı manileri de şu başlıklar altında ele almıştır:

1. İkinci ve dördüncü mısraları kafiyeli, birinci ve üçüncü mısraları serbest olanlar,
2. Birinci şekildeki mânilerin bir beyit haline getirilerek yazılan ve "adam aman" nağmesiyle başlayan, bir nağme ile devam eden şekiller,
3. Birinci, ikinci ve dördüncü mısraları cinaslı olanlar,
4. Üç mısralı, ikinci ve dördüncü mısraları kafiyeli olan ve birinci mısra yerine "adam aman" getirilen mâniler,
5. Mısraların adedi ziyade olan mâniler,
6. On beş heceli mâniler. (Onay, 1996, 72-91).

Türk Halk Bilgisi Derneği'nin yayınladığı *Seçme Halk Şiirleri* adlı çalışmada, *Tam Maniler, Kesik Maniler* ve *Karşılıklı Maniler* şeklinde üç grupta maniler ele alınmıştır (Türk Halk Bilgisi Derneği, 1928, 5-10).

Maniler üzerine önemli çalışmaları olan Eset, manileri uyaklarının cinaslı olup olmadığına göre *cinaslı mâniler* ve *cinassız düz mâniler* olarak iki grupta

toplamıştır. Cinaslı manileri de *kesik mâniler* ve *doldurmalı kesik mâniler* olarak sınıflamıştır (Eset, 1944, 15).

M. Yahya Dağlı'nın *İstanbul Mahalle Bekçilerinin Destan ve Mâni Katarları* adlı çalışmasında, metin neşri yapılan eserlerdeki mani katarları aynen kaydedilmiş, ayrıca mani sınıflandırılması yapılmamıştır (Dağlı, 1948, 7-87).

Boratav, manileri konuları bakımından sınıflanlandırmıştır ve sekiz başlık altında toplamıştır: *Yorma mânileri, sevgi mânileri, iş mânileri, bekçi veya davulcu mânileri, İstanbul'un birtakım gezici esnafınca düzülen mâniler, İstanbul kahvelerinin cinaslı mânileri, Doğu Anadolu'da halk hikâyelerinin anlatılışı sırasında türkü beyitleri arasına sıkıştırılan mâniler, mektup mânileri.* (Boratav, 2000a, 204-216).

Göksu, sınıflandırmasında manileri uyaklarının cinaslı olup olmadıklarına göre iki bölümde ele almıştır: *Cinaslı mâniler* ve *cinassız düz mâniler.* Cinaslı manileri de, *kesik mâniler* ve *doldurulmuş - doldurmalı kesik mâniler* şeklinde sınıflandırmıştır (Göksu, 1970, XIV-XV).

Akalın, manileri *yapı, konu, Türk lehçeleri* ve *mani kümeleri* bakımından sınıflandırmıştır. Yapı bakımından yaptığı sınıflandırmada, manileri kafiye örgüsüne göre, satır sayısına göre ve biçimine göre ele almıştır. Konu bakımından sınıflandırırken Boratav'ın sınıflandırmasına *düğün manileri*ni, *saya manileri*ni, *atışma manileri*ni, *ağıt manileri*ni, *insan adına bağlı manile*ri ve *oyun manileri*ni eklemiştir. Türk lehçeleri bakımından manileri, *Anadolu lehçesi mânileri, Azeri lehçesi mânileri, Çağatay lehçesi mânileri, Gagavuz lehçesi mânileri* başlıkları altında toplamıştır. Mani kümeleri bakımından ise, *karşılıklı çift mâniler, karşılıklı katar mâniler, düğün - seymen mânileri, saya mânileri, şehir mânileri* ve *ramazan mânileri* şeklinde sınıflamıştır (Akalın, 1972, XX-XXI).

Terzibaşı, hoyrat ve maniyi ayrı ayrı ele almış, söyleyicisinin belli olup olmamasına ve cinasa göre sınıflandırma yapmıştır. *Anonim cinaslı hoyratlar* başlığı altında 950, *çağdaş cinaslı hoyratlar* başlığıyla 100 adet hoyratı yayınlamıştır. *Anonim cinassız maniler* başlığı altında 1400 ve *çağdaş cinassız maniler* başlığıyla 40 adet mani metni yayınlamıştır (Terzibaşı, 1975, 297-588).

Türk Ansiklopedisi'nde, maniler *söylendiği yer*, *zaman* ve *konu* bakımından şöyle gruplandırılmıştır: *Niyet mânileri, ramazan mânileri, mektup mânileri, atışma mânileri, semai kahvelerinde söylenen mâniler, tarla veya işte çalışırken söylenen mâniler, âşık hikâyecilerin söylediği mâniler, satıcıların söylediği mâniler, düğün, nişan gibi eğlence günlerinde söylenen mâniler, bilmece tarzındaki mâniler.* Kafiye düzenine göre ise, *düz mâniler* ve *cinaslı mâniler* olarak sınıflandırılmıştır (MEB, 1976, 260).

Elçin, manileri *düz (tam) mâniler* ve *cinaslı (kesik) mâniler* olmak üzere ikiye ayırmaktadır (Elçin, 2004, 281). Dilçin ise, manileri *kesik mâni, artık mâni, deyiş (karşılıklı) mâni* şeklinde sınıflandırmıştır (Dilçin, 2005, 284-287).

Ruhi Kara, çalışmasında manileri yapı, konu, küme ve Türk lehçeleri bakımından dört grupta sınıflandırır. Yapı bakımından maniler, *ölçüsüne, kafiye ölçüsüne, satır sayısına, biçimine* göre dört gruba ayrılır. Konu bakımından maniler, *niyet-fal manileri, sevda manileri, iş manileri, bekçi ve davulcu manileri, İstanbul'da bazı sokak satıcılarının manileri, İstanbul meydan kahvelerinin cinaslı manileri, Doğu Anadolu hikâye manileri, mektup manileri* olarak sekiz gruba ayrılır. Türk lehçeleri bakımından maniler, *Anadolu lehçesi manileri, Azeri lehçesi manileri, Çağatay lehçesi manileri, Gagavuz lehçesi manileri* olmak üzere dört gruba ayrılır. Kümeleri bakımından maniler, *karşılıklı çift maniler, karşılıklı katar maniler, katar maniler, düğün seyme n manileri, şehir manileri, saya manileri, ramazan manileri* olmak üzere yedi gruba ayrılır (Kara, 1994, 6-7).

Ancak, bu sınıflandırmada bazı çelişkiler bulunmaktadır. Konu bakımından manilerin içerisine *sevda manileri* bulunmaktayken, aynı gruplamada mani *icracısına* bağlı olarak *bekçi - davulcu manileri* ve *İstanbul'da bazı sokak satıcılarının manileri* de katılmıştır. Diğer yandan kümeleri bakımından mani sınıflandırmasında *manilerin söylendiği yerlere göre* bazı adlandırmalarda bulunulurken *(düğün-seymen manileri vb.)*, aynı grubun içerisine *katar maniler* de dâhil edilerek sınıflandırmada *söylenilen yer olgusu* göz ardı edilmiştir.

Yardımcı'nın manilerin işledikleri konularına göre sınıflandırması şu şekildedir: *"ramazan, bekçi ve davulcu mânileri, bayram mânileri, semai kahvelerinde söylenen mâniler, mektup mânileri, düğün mânileri, niyet mânileri, gurbet mânileri, beddua mânileri, gelin - kaynana mânileri, giyim-kuşam mânileri, asker mânileri, belirli gün ve mevsim mânileri, bilmece mânileri, şehir mânileri, âşıkların söyledikleri mâniler, kahve ile ilgili mâniler, gözle ilgili mâniler, mendille ilgili mâniler, sigara ve içki ile ilgili mâniler, adlar üzerine söylenen mâniler, dedim - dedi'li mâniler, doğa olayları ile ilgili mâniler, vb. "* (Yardımcı, 1999, 36).

Kaya'nın *Anonim Halk Şiiri* adlı eserinde yaptığı sınıflandırma oldukça kapsamlıdır[4] (Kaya, 1999, 30-81). Kaya manileri üç başlıkta ele almaktadır:

A. Yapılarına göre mâniler
B. Hazırlanış ve uygulanışlarına göre mâniler
C. Konularına göre mâniler

Yapılarına göre manileri hece ve dize sayısına göre sınıflandırmaktadır. Hece sayısına göre manileri 4, 5, 7, 8, 11 heceli maniler olarak sınıflamaktadır. Dizelerine göre manileri ise *düz mâniler, kesik / cinaslı mâniler, yedekli mâniler, müstezat mâniler* olarak inceler. Yedekli manileri de *5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16 mısralı mâniler* şeklinde sınıflandırır. Hazırlanış ve uygulanışlarına göre manileri 7 başlık altında ele alır: *Niyet mânileri, katar*

[4] Araştırmacı, bu sınıflandırma çalışmasına benzer bir başka sınıflandırma çalışması daha yapmıştır. Bkz. Kaya, Doğan. (1999). Manilerin Tasnifleri. *I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri.* Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 123 - 140.

mânileri, karşılıklı mâniler, iş yaparken söylenen mâniler, saya mânileri, bayraktar mânileri ve soru - cevaplı mâniler. İş yaparken söylenen mânileri de *tarlada çalışan kadınların gelip geçenlere söyledikleri mâniler, halı dokuyan kızların söyledikleri mâniler, bulgur çekerken söylenen mâniler, taş toplarken söylenen mâniler, çayır biçilirken söylenen mâniler, bostanda çalışırken söylenen mâniler* şeklinde sınıflandırmaktadır (Kaya, 1999, 30-81).

Kaya, konularına göre manileri oldukça geniş sınıflandırır ve 25 başlık altında toplar: *Sevda mânileri, şehir mânileri, cinsel konulu mâniler, ramazan mânileri, millî hislerle söylenmiş mâniler, mektup mânileri, hayvanlarla ilgili mâniler, askerlik mânileri, gelin kaynana mânileri, tatlı mânileri, öğüt mânileri, sosyal konulu mâniler, felek için söylenmiş mâniler, isimlerle kurulu mâniler, gurbet mânileri, anne için söylenmiş mâniler, sünnet mânileri, meslek mânileri, mezar taşı mânileri, kabadayı mânileri, nazarla ilgili mâniler, kardeş mânileri, ırmak mânileri, politik mâniler, fotoğraf arkası mâniler* (Kaya, 1999, 30-81).

Yançev, Rodop manileri üzerine yaptığı bir araştırmada, manileri konu bakımından, *sevda, ayrılık, niyet-fal-yorum, mektup* ve *ramazan* manileri olmak üzere beş gruba ayırır (Yançev, 2002).

Yukarıdaki çalışmalarda maniler dış ve içyapı özelliklerine, şekil özelliklerine, hazırlanış ve uygulanışlarına ve konularına göre olmak üzere farklı farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur.

1. 1. 5. Mani Sıralamaları

Halk edebiyatı araştırmacılarının çalışmalarında mani metinlerinin nasıl neşredileceği konusunda da görüş birliğinin olmadığı görülmektedir.

Naki Tezel, çalışmasında, 458 maniyi düz maniler ve ayaklı maniler bir arada, şekil özelliklerine göre ayrım yapmadan maninin uyağını göz önünde bulundurarak alfabetik olarak sıralamıştır (Tezel, 1941, 45-83). Tahir Alangu'nun çalışmasında *ayaklı maniler* başlığı altında 264 ayaklı mani metni, uyak esas alınarak alfabetik sıra ile verilmiştir (Alangu, 1943, 39-60).

Rıza Filizok, aynı sahadan aynı manilerin defalarca yayınlanmasını önlemek için derlenen manilerin sınıflandırılması gerektiğine işaret eder ve şöyle der:

> "En yaygın mani biçimlerinden biri olan 7 heceli, aaba düzeninde kafiyeli, bir dörtlükten meydana gelen manileri, mani türünün bir alt cinsi olarak kabul edip, çalışmaları bu varsayımdan başlatmak yerinde olacaktır." (Filizok, 1982, 165-166).

Filizok'a göre maniler üç şekilde sıralanmalıdır:

1. Maninin ilk dizesinin ilk harfine göre,
2. Maninin son dizesinin kafiye harfine göre,
3. Maninin üçüncü dizesinin ilk harfine göre. (Filizok, 1982, 165-166).

Çalışmamızın mani metinlerinin sınıflandırılması bölümündeki sıralama, Filizok'un birinci maddede belirttiği sıralama düzeni esas alınarak yapılmıştır. Çünkü, diğer iki maddeye göre yapılan mani sıralamaları, manilerde doldurma dizelerin olduğu fikrini savunan araştırmacılarca yapılmıştır. Maninin son dizesinin uyak harfine göre ya da maninin üçüncü dizesinin ilk harfine göre yapılan sıralamalar, maninin ilk iki dizesinin önemsiz olduğu fikrini öne çıkarmaktadır. Bizce, mani bir bütündür ve her dizesi aynı öneme sahiptir. Bundan dolayı, metin neşirlerinde maninin ilk dizesinin ilk harfine göre sıralama yapılmalıdır.

1. 1. 6. Türk Devlet ve Topluluklarında Maniye Benzer Halk Şiirleri

Mani, Türk Cumhuriyetleri ile Türk toplulukları arasında lehçe, bölge ve boy ayrılıklarından dolayı başka başka isimlerle anılmaktadır. Mani, Azerbaycan Türkçesinde *bayatı*; Başkurt Türkçesinde *şiğir törö*; Kazak Türkçesinde *öleñ türü*; Kırgız Türkçesinde *tört sap*; Özbek Türkçesinde *törtlik (halk şéri);* Tatar Türkçesinde *şiğir töri*; Türkmen Türkçesinde *rubayı, rubağı*; Uygur Türkçesinde *törtlik* şeklinde ifade edilmektedir (Kültür Bakanlığı, 1991, 558-559).

Türkçe-Yakutça Sözlük'te *mani* kelimesi karşılığında *mehey, mohol* (Vasiliev, 1995, 198); *Karaçay Lehçesi Sözlüğü*'nde *ınar* (Pröhle, 1991, 41); *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*'nde *maani* (Gaydarci, Koltsa, Pokrovskaya ve Tukan, 1991, 171); *Kırgız Sözlüğü*'nde *maana* (Yudahin, 1994, 548) kelimesi geçmektedir. Kıbrıs'ta ise mani terimine karşılık olarak *mâni*, bazı bölgelerdeyse *mâne* kullanılmaktadır. 1974 öncesinde Türk-Rum nüfusunun karma olarak yaşadığı yerlerde ise *çatista* kavramı mani yerine kullanılmıştır (Yorgancıoğlu, 2003, 59).

Kaya'nın Azerbaycanlı folklorcu Paşa Efendiyev ve *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*'nden aktardığı bilgilere göre mani, Azerbaycan'ın değişik yörelerinde *bayatı, mani, meni, mahnı, mahna*; Başkurt Türklerinde *şiğir törö*; Irak Türklerinde *hoyrat, horyat, koyrat, koryat*; Kırım Türklerinde *çıng, çinik, çinig*; Kazan ve Güney Kırım'da *cır*; Özbeklerde *koşuk, aşule, törtlik*; Kırgızlarda *tört sap*; Kazaklarda *aytıspa, gayım öleng, ölen türü*; Tatarlarda *şiğir töri*; Nogaylarda *şın, çın*; Türkmenlerde *rubayı, rubağı*; Uygurlarda *törtlik* ve Yugoslavya Prizren Türklerinde *martifal* olarak adlandırılır (Kaya, 1999, 10).

Aşağıda Türk devlet ve topluluklarındaki maniye benzer halk şiiri türleriyle ilgili araştırmacıların görüşleri aktarılıp değerlendirilecektir. Bu görüşler aktarılırken Türk devlet ve topluluklarının adları alfabetik olarak sıralanmıştır.

Altay Türkleri: Eski Türk şiirinin ilk türlerinden biri olarak kabul edilen *kojoň*lar Altay Türklerinin türkü geleneği içinde yer alan önemli ürünlerdir (Arat, 1986, XII). *Kojoň*, lirik bir türdür ve diğer türlere nazaran, daha tematik ve şiirseldir. Halk tarafından çoklukla herhangi bir olay sırasında, selamlaşma ve övgü amacıyla söylenir. *Kojoň*lar her zaman bir kişi tarafından söylenmemişlerdir. Zaman zaman koro halinde, sıra oluşturulup hafifçe

sallanılarak söylenmişlerdir (Yakıcı, 2007, 279-280). Söylenildiği bağlam yönünden ele alındığında, *sekirme kojoň*lar (kısa *kojoň*lar) Anadolu'da söylenen manilere benzemektedir.

"Elik bıçkak ödügim — Keňi curtta ne caraş
Ne elediň bolbogoy? — Ketep adat aň caraş
Erke karu köörkiyim — Ker aygırga ne caraş
Ne ıradıň bolbogoy? — Kecim salar at caraş" (Yakıcı, 2007, 284-285).

Azerbaycan Türkleri: Azerbaycan'da ve Güney Azerbaycan'da mani terimine karşılık olarak *bayatı* ya da birkaç ağız farklılığıyla birlikte *mahnı* adının kullanıldığını görmekteyiz. Ancak bu iki adlandırma arasındaki farklılık sadece sözcük düzeyinde kalmamıştır. *Bayatı*lar Azerbaycan halk edebiyatı içerisinde hem âşık şiirinin içinde hem de klasik ve çağdaş şiirde yaratıcıları belirli olan bir tür olarak da görülmüş, diğer yandan *mahnılar* ise dans ve ezgiyle bütünleşmiş yönüyle anonim ürünler olarak ön plana çıkmıştır. *Mahnı*lar daha ziyade Batı Türklerinin adlandırmasında *mani şekilli türküler*e karşılık gelmektedir, diyebiliriz.

Fahrettin Kırzıoğlu, Bayatlar boyundan gelen Oğuz Türkmenlerince söylendiği için bu terimin onlara göre verilmiş olup çok yaygın olduğunu, bunu *beyatî - bayatî* diye Farsçaya uydurarak söyleyip yazmanın yanlış olduğunu, doğrusunun *bayatı* olduğunu ifade etmiştir (Kırzıoğlu, 1961, 660).

Vagif Veliyev, *bayatı*yı anonim halk şiiri içinde ele almaktadır: "Azerbaycan sözlü edebiyatında lirik şiirin en geniş yayılmış janrlarından biri bayatılardır" şeklinde bir açıklama yapmıştır (Veliyev, 1985, 185).

Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu'nda *bayatı*, "çoğu cinaslı olan mani gibi dörtlüklerden oluşan halk şiiri, Azerbaycan Türk müziğinde ise lirik bir formun adı" olarak tanımlanır (Hacaloğlu, 1992, 32).

Şeref Boyraz, *"Anadolu ve Azerbaycan Sahaları Halk Şiirinde Tür ve Şekil Meselesi"* başlıklı yazısında, Azerbaycan halk edebiyatındaki tür ve şekil sorunlarına değinmiş, bazı Azerbaycanlı araştırmacıların *bayatı*yı âşık edebiyatı içerisinde görmelerinin sebepleri üzerinde durmuştur:

> "Türkiye'deki karşılığı mani, Irak Türkmenleri arasındaki karşılığı ise hoyrat olan bayatı, Azerbaycan'da âşık şiirinin şekilleri arasında zikredilmektedir. Oysa mani bizde anonim halk şiirinin bir şeklidir. Mürsel Hekimov'un bayatıyı âşık şiirinin içerisinde göstermesinin sebebi bazı âşıkların bayatı yazmalarıdır. Bu âşıklar içerisinde ilk sırayı sadece bayatıları ile bilinen *Sarı Âşıg* almaktadır. Diğerleri ise *Ezizî, Âşıg Ezizî, Âşıg Emanî, Zabit, Lele, Mezlum, Bikes, Aşıg Peri* olarak sıralanabilir. Türkiye'de mani yazan âşık hemen hemen hiç olmadığından bu şekil anonim halk şiiri içerisine dâhil edilmiştir. Bizde yakın zamanlar içerisinde âşıklara ait manilere pek rastlanmamaktadır." (Boyraz, 1996, 186-187).

Günay Karaağaç ve Halil Açıkgöz'ün ortak çalışmasında, Azerbaycan sahasında karşımıza çıkan cinaslı şiirlere eskiden verilen *dübeyt, tuyug, tecnis* gibi adlara karşın bugün, Azerbaycan kültürünün etki alanında bulunan cinaslı

edebî ve müzikal biçimlere topluluklar arasında daha çok *bayatı* adı verildiği belirtilmektedir (Karaağaç ve Açıkgöz, 1998, 706).

Kaya, *bayatı*ların önüne, kimi zaman da sonuna *"ey dadi bidad, aman mana, ezizim, men aşıg, ay balam, ay nenem gurban, ay ölürem, elemi, gızıl gül, ay sonu, telli vs."* sözler getirildiğini, bunun sebebinin de musiki olduğunu ve bu sözlerin *bayatı*daki sözlerin dışında, fakat musikiyi tamamlayan özellikte olduğunu belirtmiştir (Kaya, 1999, 106). Ayrıca araştırmacı, Azerb aycan'da *laylalar, okşamalar / nazlamalar, ağılar, holavarlar* ve *sayaçı sözleri*nin mani olarak söylenebildiğini ifade etmiştir (Kaya, 1999, 108).

Öcal Oğuz, *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam* adlı çalışmasının *"Azerbaycan Sahası Halk Şiirinde Tür ve Şekil"* başlıklı kısmında *bayatı* ile ilgili olarak şöyle demiştir:

> "Gerek sözlü halk edebiyatında, gerekse saz şairlerinin yaratıcılığında en çok kullanılan türlerden biri de bayatıdır. Bayatı edebi-bedii tür olarak hem klasik, hem de çağdaş şair ve âşıkların yaratıcılığında özel bir yer tutar. Şiirlerinde bayatı türüne yer veren sanatçılardan Emani, Ezizi, Zahit, Lele, Sarı Aşık, Mezlum, Hüseyn, Saleh, Bikes, Mehzun, Müştak, Mehemmed Bey Aşık, Aşık Peri ve diğerleri sayılabilir. Bayatılar lirik şiirlerdir ve insan hayatının her anı bayatıların konusu olabilir. Bayatı sözünün menşei hakkında çeşitli fikirler bulunmaktadır. Ancak bunlar içinde en fazla kabul göreni Oğuzların Bayat boyu ile olan bağlantısıdır. Bayatılar âşık edebiyatında diğer türlerden form ve şekil özelliklerine göre farklıdır. Bu bedii tür dört mısralı ve yedi hecelidir. 1, 2, 4. mısralar kendi aralarında kafiyeli, 3. mısra ise serbesttir. Burada 1. ve 2. mısralar, 3, 4. mısralarda verilen poetik fikri kuvvetlendirmek için zemin hazırlar." (Oğuz, 2001, 79).

Azerbaycan sözlü ürünleri içerisinde en yaygın olanının *bayatı*lar olduğunu öne süren Vilayet Muhtaroğlu, Azerbaycan folklorcuları arasında *bayatı*ların kökeniyle ilgili farklı düşüncelerin var olduğunu ifade etmiştir (Muhtaroğlu, 2003, 137). Araştırmacıya göre, araştırmacıların büyük bir kesimi, bu popüler halk edebiyatı türünü *Bayat* adlı Türk boyunun adı ile ilgili göstermektedirler. *Bayatlar*, eskiden beri Kuzey Azerbaycan sınırları içerisinde yaşamaktadırlar ve bazı rivayetlere göre Türk dünyasının büyük söz ustası Fuzûlî de bu boydandır. *Bayatı*ların *kadim, eski* manalarını bildiren *boyat* sözünden türediğini ve bununla da bu poetik türün en eski zamanlardan beri halkın manevî hayatına dâhil olduğunu savunan edebiyatçılar da vardır. *Bayatı*, halk edebiyatından yazılı edebiyata da geçmiştir. XVI. yüzyıl Azerbaycan klasik şiirinin tanınmış temsilcilerinden birisi olan Şah İsmail Hatai aynı zamanda güzel, düşündürücü *bayatı*lar şairidir. XVII. yüzyıl Azerbaycan şairlerinden Mehemmed Emani'nin de kendi yaratıcılığında *bayatı*ya önem verdiği bilinmektedir. Azerbaycan halk edebiyatında müellifli *bayatı*ların en olgun ustası ise, XVII. yüzyılda yaşamış Sarı Âşık olmuştur (Muhtaroğlu, 2003, 137). Muhtaroğlu, *bayatı*larda tarihi olayların da işlendiğine dair şu örnekleri vermiş ve konuyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur:

> "Külli Qarabağın abi-heyatı
> Nermü nazit bayatıdır, bayatı

diyen XVIII. yy. büyük Azerbaycan şairi Molla Penah Vaqif, bayatıdan bir güzellik, incelik ve olgunluk simgesi gibi söz ediyordu. Bayatılar da diğer halk edebiyatı örnekleri, özellikle de atalar sözleri gibi halkın tarihini, bu tarihin önemli olaylarını yaşatmaktadır. Mesela,

Apardı Tatar meni
Qul edib satar meni
Yarım vefalı olsa
Axtarıb tapar meni

bayatısı hiç şüphesiz ki, Azerbaycan'ın Moğolların yönetimi altına geçtiği XII-XIV yy. eseridir." (Muhtaroğlu, 2003, 137).

İsrafil Abbaslı, *Azerbaycan Bayatıları* adlı eserin önsözünde bayatının anonimliği hususunda şu görüşleri ileri sürmüştür:

"Bayatılar, ferdi olduğu kadar da kolektif yaratıcılık mahsulüdür. Ferdidir, çünkü müelliflerini tanımadığımız bu sanat incileri ayrı ayrı tarihi kesimlerde yüksek poetik kabiliyete, düzüp-koşmak, çalıp-çağırmak yeteneğine malik kimseler tarafından yaratılmışlardır. Kolektiftir, çünkü bunlar içtimai mahiyet taşırlar; ayrı ayrı fertler tarafından yaratılmış bu örnekler halkın bedii tefekkür süzgecinden geçerek yetkinleşir, sanatkârlık bakımından zayıf olanlar hafızalardan silinerek unutulur, asıl sanat örnekleri ise ebedi şöhret kazanırlar." (Ferzeliyev ve Abbaslı, 2004, 7).

S. Rıza Beyat ise, *bayatı*yı şu şekilde tarif etmektedir:

"Türk halkları folklorunda geniş yayılmış şiir ölçülerinden biri olan 4 mısralı, 7 heceli nazım forması ayrı ayrı Türk halklarında muhtelif cûr adlandırılır. Türk edebiyatının muhtelif şubeleri ile meşgul olanlar çok iyi bilirler ki, umumiyetle hece vezninin 4 mısralı, yedi heceli manzumesi yalnız bizim edebiyatımızda bayatı adlanır. Hâlbuki bu nazım şekline Türk dilli halkların ekseriyatında tesadüf olunur." (Beyat, 2006, 96).

C. Eralp Alışık, *bayatı* geleneği üzerinde durduğu bildirisinde, *bayatı*ların son iki dizesinde anlam bulunuyorsa da, asıl anlamın zihinde akışını sağlayan unsurların *cinas, redif* ve *kafiye* olduğunu söylemiştir:

"Bayatı, Türk kültüründe sözlü gelenek içinde anonim olarak doğmuş bir türdür. Geleneğe bağlı Türk nazım türünün temelinde dörtlük bulunduğu görüşünden hareketle genelde bayatılar dört mısradan oluşan bir yapı bütünlüğü içinde ele alınmıştır. Bayatılarda anlam her ne kadar üçüncü ve dördüncü mısrada toplanmış bulunuyorsa da anlamın zihindeki akışını sağlayan unsurlar; kullanılan redif, kafiye ve cinas olmaktadır. Bu sebeple bayatılar Türk nazmının cinas bakımından en zengin dalını oluşturur." (Alışık, 2007).

Nabi Kobotarian, İran Azerilerinin âşıklık geleneği üzerine hazırladığı yüksek lisans çalışmasında, *bayatı*nın İran Azerilerinin âşık edebiyatında yaygın olarak kullanıldığını, dört dizeden kurulu olup, birinci, ikinci ve dördüncü dizelerinin kendi aralarında uyaklı olduğunu, az da olsa koşmaların ilk dörtlüğünü (*abab, xaxa)* ve mesnevi *(aabb)* gibi kafiyelenenlerinin de bulunduğunu, genellikle yedi heceli dizelerle kurulduğunu ifade etmiştir (Kobotarian, 2008, 103).

Maarife Hacıyeva ve Mehmet Rıhtım'ın aktardığı bilgilere göre, *bayatı* dört dizeli, yedi heceli şiir bendidir. Birinci, ikinci ve dördüncü dizeler uyaklı; üçüncü dize ise serbesttir. Uyak dizilişleri *aaba* şeklindedir. *Bayatı*lar aşk, hüzün, toy-düğün, gurbet, tabiat vb. konuları işler. Azerbaycan *bayatı*ları genellikle *"men aşık, ezizim, ezizinem, elemi"* sözlerinden biriyle başlamaktadır (Hacıyeva ve Rıhtım, 2009, 67).

Maninin Azerbaycan Türkleri arasındaki bir diğer adlandırmasının da *mahnı* olduğuna yukarıda değinmiştik. Ancak *mahnı*lar, Azerbaycan Türklerince ezgi-dans bütünlüğü içinde *türkü* formunda bir tür olarak düşünülmüştür.

Efendiyev, çalışmasında, önce *mahnı*lar hakkında genel bilgi vermiş; ardından *mahnı*ların konu ve yapı özelliklerinden bahsetmiş, *mahnı*nın önemli özelliklerinden biri olarak musikiye bağlılığını kaydetmiştir (Efendiyev, 1981, 153-154). Araştırmacı, *mahnı* konusunda şöyle der:

> "Mahnı halkın kalbidir, halkın maneviyatı, dâhili âlemi, fikri, hissi, ıstırapları, sevinç ve kederidir. Mahnılara göre halkın hayat tarzını toyunu, yasını, mübarizesini, muayyenleştirmek mümkündür. Mahnılar, ihtimaldir ki, halkın ilk yaratıcılık numuneleridir. Onlar asırlar boyu muayyen inkişaf merhaleleri geçirmiştir. Mahnıları mevzularına göre muhtelif gruplara bölmek mümkündür." (Efendiyev, 1981, 154).

Ehliman Ahundov, Azerbaycan halk edebiyatı ürünlerini topladığı eserinin *"Açıklamalar"* bölümünde *holavar mahnıları* üzerinde durmuş, *holavar* kelimesinin nasıl türediğini, *ekincilik*le yakın ilgisi olduğunu açıklayarak bunların özelliklerini belirtmiştir:

> "Hece vezni ile oluşan ***holavar***lar da meydana çıkıyor. Bunların her mısrası 7, 6 yahut 8 heceden ibarettir. Burada yine de esas yeri ahenk tutar. İlk mısrası 1, 2, 3 heceden ibaret eski ***holavar***lar indi hem ayrıca, hem de *holavar*ların nakaratı gibi okunur. Her bendi 4 mısradan ibaret *holavar*lar nispeten yakın zamanın mahsulüdür." (Ahundov, 1994, 426).

Eziz Mirahmedov, *mahnı*nın lirik şiirin en eski nüvelerinden biri ve ezgiyle okunmak için yaratılmış şiir olarak düşünmektedir. Eski zamanlarda *mahnı*nın halk tarafından çoğu zaman musiki ve raksla kırılmaz şekilde bağlı olduğunu, musiki ve raksın birleşimiyle ya iş zamanı, ya dini ve maişet merasimlerinde ya da el bayramlarında ifa olunduğunu ve halkın *mahnı* anlayışında *merasim* ve *gayrı-merasim mahnıları*ndan ibaret iki türe rast gelindiğini ifade etmiştir (Mirahmedov, 1998, 122-123).

Halk yaratıcılığının ilk örneklerinin ilkel insanların faaliyetleri ve tabiat hadiseleri hakkındaki basit tasavvurları ile ilgili meydana gelen sade *emek ve merasim şarkıları* olduğunu ileri süren Ramiz Ağayev'e göre, hayat tarzı oluştukça tedricen bu şarkılar iş sürecinden ayrılıp müstakil şekilde boş zamanlarla dinlenme aralıklarında da icra olunmaya başlanmıştır (Ağayev, 2000, 56). Araştırmacının aktardığı bilgilere göre, bu şarkıların birçoğunda emek özü, iş aletleri, yardımcı güçler övülmüş hatta kutsallaştırılmıştır. Bu

şarkılar sırf bu yönlerine göre de eski insanların emek arkadaşları olmuşlardır. Azerbaycan şifahi (sözlü) halk edebiyatında eski emek şarkılarının birçok özelliklerini saklayan *holavar*lar şimdi de yaşamaktadır (Ağayev, 2000, 56). Ağayev, çalışmasında *holavar*lara örnek olarak mani şekliyle oluşturulmuş iki metin yayımlamıştır:

"Kara gelin naz eyler — Kara gelin günde ben
Kuyruk bular toz eyler — Gölgede sen, günde ben
Ay karanlık gecede — Sen yat kale dibinde
Katam pervaz eyler — Koy karalım günde ben" (Ağayev, 2000, 56).

Azerbaycan folklorunun başka bir şiir türü olan halk *mahnı*larının, musiki ile bedii sözün birleşmesinden türediğini bildiren Muhtaroğlu, *mahnı*ları sevgi ve kahramanlık *mahnı*ları olarak iki kısma ayırmaktadır. Araştırmacıya göre, sevgi *mahnı*ları derin ve ince lirizmi, hislerin samimiliği ve kıvraklığı ile seçilir. Kahramanlık *mahnı*larında ise adından da anlaşıldığı gibi, mücadele, savaş, haksızlıklara karşı barışmazlık ahvali-ruhiyesi öne çıkarılmaktadır. Sevgi konulu halk *mahnı*larının bazıları *diyalog deyişme* şeklindedir. Halk *mahnı*ları popülerlik açısından *atalar sözleri* ve *bayatı*larla aynı seviyededir (Muhtaroğlu, 2003, 137).

Muharrem Caferli, *mahnı*nın özellikleriyle ilgili tespitlerde bulunmuş ve çalışmasında *mahnı* örnekleri vererek konuya açıklık getirmeye çalışmıştır:

> "Raksın ve musikinin birleşmesinden meydana gelen poetik mazmun mahnıda söze çevrilir. Ona göre de böyle hesap ediyoruz ki; mahnının mazmunu raks ve musikiden ibaret olan mazmununun semantik elementlerini ortaya koymaya imkân verir.

Seneyi gördüm, ana — Yaylıgın yudum, apar
Bulaga getdim, ana — İtirme, ayrısı tapar
Viran kalmış bulagda — Menim bu esgili könlüm
Yaylıgım itdi, ana — Ahtarar seni tapar

Ay döne, döne-döne — Ay döne, döne-döne
Yarım yâd oldu yene — Yarım yâd oldu yene" (Caferli, 2006, 28).

Azerbaycan Türkleri arasında *bayatı ve mahnı* terimleri, maniye karşılık gelmektedir. Ancak yukarıda sözü edilen bu türler arasında farklılıklar olduğu da araştırmacıların ortak görüşüdür.

Balkan Türkleri: Balkan Türkleri denilince öncelikli olarak Bulgaristan ve Yunanistan'da yaşamış ve yaşamakta olan Türklerle eski Yugoslavya sınırları içinde yer alan Makedonya, Bosna-Hersek, Kosova'da yaşamış ve yaşamakta olan Türkler ve bu gruplara bağlı olarak şekillenmiş Türk kültürü aklımıza gelmektedir. Girit mübadillerini de adanın Yunanistan'a bağlı olmasında n dolayı bu bölümde ele almayı uygun gördük.

Bulgaristan Türklerinin halk edebiyatı üzerine önemli çalışmalar yapmış olan Riza Mollov, Bulgaristan'da söylenen manilerin söyleyicileri hakkında şöyle demiştir:

"İsmi bilinmeyen sanatkârlar, bilhassa kadınlar tarafından irticalen (improvizasyon) yaratılan bu şiirler samimi, cana yakın ve heyecan vericidir. Bu bakımdan, onlar mevzu itibariyle diğer halkların türküleri gibi beşeridir, doğuşlarında yaşayışlarında sınır ve bölge tanımazlar." (Mollov, 1958, II).

Mollov'un yayınladığı mani biçiminde oluşturulmuş şu türkü örneği, Bulgaristan Türklerinin manileri konusunda fikir vermektedir:

"İstanbul'un üzümü — Kara koyun meleme
Çekemedim sözünü — Yüreğimi dayleme
Ben vatanımdan çıkarken — Anam, bubam, kardeşim
Yumdum iki gözümü — Yavrum deyip ayleme
Binmem tirene binmem — *Binmem tirene binmem*

Kara kara karınca
Karıncaya varınca
Ben komşuları özledim
Dillerine varınca
Binmem tirene binmem" (Mollov, 1958, 143-144).

Bulgaristan Türklerinin manilerinin konu ve şekil olarak büyük oranda Türkiye'deki manilerle benzerlik gösterdiğini belirten Kaya'ya göre, bu manilerin sayısı oldukça fazladır. Pek çoğu sevgi konusunda söylenmiştir. Pek çok mani, hece ve uyak yönünden kusurludur (Kaya, 1999, 111).

Mihail Yançev, Rodop manileri üzerine yaptığı bir araştırmada, manileri konu bakımından, *sevda, ayrılık, niyet-fal-yorum, mektup* ve *ramazan* manileri olmak üzere beş gruba ayırır (Yançev, 2002).

"Beyaz güvercin olsam — Ak üzüm asmasıyım
Evin üstüne konsam — Fabrika basmasıyım
O sevgili yârimin — Bana doktor kâr etmez
Sevgilisi ben olsam — Ben sevda hastasıyım" (Hafız, 1990, 142).

Eski Yugoslavya sınırları içinde yaşayan Türklerin halk şiiri içinde mülemmaların önemli bir yeri vardır. Bunlar arasında yalnız Türkçe-Sırpça değil; Türkçe-Arapça, Türkçe-Farsça ve Sırpça-Hırvatça olarak, yani karışık dilli dört ya da beş dilde oluşturulmuş olanlarına bile rastlanmaktadır (Hasan, 1987, 58). Batı Trakya Türkleri arasında mani, Anadolu'da söylenen manilerden farklı değildir. Bu manilerden birkaçı şöyledir:

"Bahçelerde patlıcan — İndim gübre atmıya
Eteğime toplaycam — Gün gidiyor batmıya
Yar üstüme sevmiş — İki senecim kaldı
Öfkemden patlıycam — Yarla bile yatmaya

Saçlarım bukle bukle
Dur yârim beni bekle
Eğer senle gelmezsem
Öldür beni tüfekle" (Dede, 1978, 32-38).

Girit manilerini Girit adasından ve Anadolu'daki mübadiller arasından derleyen Müfide Tekin, çalışmasının önsözünde Giritli mübadillerin ve adada yaşayan halkın maniye *madinada* ya da *madinades* dediklerini aktarmaktadır. Tekin, bu konuda şöyle demektedir:

> "Görüşme yaptığımız tüm Giritliler, Rumcayı çok az da bilseler, *madinades* sözcüğünü biliyorlar ve bu beyitler için sadece bu sözcüğü kullanıyorlar. Sözcüğün etimolojisine baktığımızda, Yunancada *bilicilik, kehanet* ya da *bilmece* anlamına gelen *mandema* sözcüğüyle ilişkilendirilebilir. Zaten *mânilerden fal tutmak, niyet için mâni çekmek* gibi Giritlilerin çok rağbet ettikleri eğlence biçimleri olması da bu tezimizi güçlendirir nitelikte. Adanın gerek Hıristiyan gerekse Müslüman halkları yüz yıllar boyunca destanlar, masallar, beyitler üretmişler ve birbirleriyle bu yolla da iletişim kurmuşlar. Giritlilerin mâni düzmek, ya da beyit atmak diye adlandırabileceğimiz bu gelenekleri Girit adasında hâlâ sürdüğü gibi Girit'ten mübadeleyle Anadolu'ya gelen Müslümanlar arasında da giderek azalmakla birlikte yaşatılıyor. Girit mânileri birbirinden bağımsız beyitler olmakla birlikte, mâni formunda söylenmiş, yazılmış öyküler, masallar, destanlar da bu geleneğin bir parçası. ...15 hecelik dizelerden oluşan bu beyitler 8+7 hece düzeninde. Genellikle kalabalık ortamlarda karşılıklı söyleniyor. Bu anlamda bir *atışma* geleneği... Bu karşılıklı atışma esnasında taraflar beyitlerle yarışırlar. Karşı tarafı alt etmek için söylenen beyit, daha önce söylenmiş, bilinen bir beyit de olabiliyor ama çoğunlukla o anda *atılan*, anında *uydurulan* doğaçlama bir beyitle cevap veriyor kişi muhatabına. Ve karşılıklı *madinada* okuyarak sürdürülen bu yarışma saatler, hatta bazı durumlarda günlerce sürebiliyor. Giritliler her koşulda mâni okuyorlar. Nişanlarda, kına gecelerinde, düğünlerde gelin için, damat için, ya da çeşitli eğlencelerde bir araya gelindiğinde, Hıdrellez gibi özel günlerde, her durumda, her yerde sevinçlerini, özlemlerini, umutlarını, beklentilerini beyitlerle dile getiriyorlar." (Tekin, 2007, IV-V).

Başkurt Türkleri: Başkurtlar, manileri türkülerin içinde değerlendirmiş ve bu türkü geleneği içinde de türküler, *yır; takmak, beyit* olarak adlandırılmıştır. Başkurtlar arasında *şiğir törö* terimi, özellikle şekilsel anlamda dörtlük olarak adlandırılan şiirler için kullanılmış bir terimdir. Maniler, tür olarak *ır, yır* olarak adlandırılan ezgili, dörtlük halindeki türküler içerisinde görülmektedir. Başkurt sözlü edebiyatında *kıska yır* olarak adlandırılan mani tarzındaki türküler, ayrı bir tür olarak değerlendirilmemiştir.

Dört dizeli *yır*lar, halk dilince genelde, *törlö yırlar* diye adlandırılmıştır. Bu adlandırma, aslında onların yerine getirdikleri görevler ve icrayla doğrudan bağlantılıdır. Başkurt halk yırlarının büyük bir kısmı, 9-10 hece ölçüsüyle kurulmaktadır. Buna göre bunların her birisi türlü ezgilerle yırlanır. Dört dizeli yırlar da, her türlü ezgide yırlanabilmektedir. Bu tür yırlara *törlö yırlar* denilmesinin sebebi de onların her türlü ezgide yırlanabilmesidir (Galin, 1977, 8). Yakıcı ise, *törlö yırlar*ın doğu şiirinin eskiden beri geniş bir şekilde yayılan *rubai* biçimiyle karşılaştırmanın mümkün olduğunu, benzerliğin sadece dış yapıda olmadığını, *törlö yırlar*ın da *rubai*ler gibi felsefi bir içeriğe sahip olduklarını, ancak *törlö yırlar*ın aynı zamanda Türkiye sahası *mani*leriyle birlikte düşünmek gerektiğini ifade etmiştir (Yakıcı, 2007, 295).

Başkurt *beyit*leri, Türkiye'deki âşık şiirinin bir türü olan *destan* türüne benzer olsa da, şekil bakımından maniye benzer *beyit*ler de bulunmaktadır (Höseyinov ve Seğitov, 1978, 12).

Gaynislam İbrahimov ve Metin Ergun, *kısa yır*ların *takmak*lar aracılığıyla ayrı bir tür özelliği kazandığını öne sürmüşlerdir (İbrahimov ve Ergun, 2003, 222). *Takmak*lar ise, Başkurtlar arasında oyuna dansa katılımı cesaretlendirmek amacıyla söylenen *yır*lardır. Yapı ve konu bakımından manilere oldukça benzemektedir.

İbrahimov ve Ergun'un aktardığı bilgilere göre, çok sayıda kişinin katıldığı oyuna ya da dansa sevk etmek amacıyla söylenen şiir türüne *takmak* denilir. *Takmak*lar, *yır* ile birlikte söylenerek günümüze kadar gelmişlerdir. Her halükarda *takmak*, *yır*a yakın bir türdür. *Uzun yır*lar ile birlikte yaşayan *takmak*, *kısa yır* formunun ortaya çıkmasıyla *yır*dan biraz uzaklaşmış, *kısa yır* türüne yaklaşmıştır. Bu, elbette, *takmak* formunun bütünüyle ayrıldığı anlamına gelmez. Belki de, aksine, *takmak*ların fonksiyonu, bu karışıklık arttıkça genişlemeye başlamıştır. Yeni komşusu *kısa yır*a bir miktar yerini veren, özünün edebi geleneğinden bir bölüm çıkaran ve bununla *kısa yır* formunun kendine has bir edebi tür olarak biçimlenmesine yardım eden *takmak* türü, şiir geleneğini güçlendirip yeni bir yön tayin ederek gelişmiştir (İbrahimov ve Ergun, 2003, 222). İbrahimov ve Ergun, *takmak* - *yır* ilişkisi konusunda şöyle demişlerdir:

> "Folklor türlerinin her birisinin kendine has bir yaşayış formu vardır. Yır için elbette bu forma tektir: Yırlama, küyleme. Masal için anlatma, tahkiye. Fakat, *takmak*ın kendine has daimi bir formu yoktur. Onu yırlamak da, söylemek de mümkündür. Takmak formunun farklılığı, onu dinleyenlere çeşitli formlarda iletilmesinde yatmaktadır. Bu onun esnek tarafıdır ve bu durum, bir dönemde *takmak*ın gücünü de gösterir. Çünkü sadece bir formda (ya sadece yırlayıp ya da sade söyleyip) yaşamaması nedeniyle takmak, türlü sıfatlara bürünmeye mecbur olur. Bu, onu, edebiyat türü olma yönüyle uyuşturmaz; dağılmaya, küçülmeye götürür. Gerçekten de, yırlanıp (küylenip) icra edilen takmaklar, yıra yaklaşırlar ve zamanla tamamen karışıp kısa yıra dönüşürler. Sözle söylenen (yırlanmayan) takmaklar, folklorun ezgisiz türlerine, özellikle de *hamak*a (takmaza) yaklaşırlar ve bu esastan *hamak* denilen edebi tür gelişir." (İbrahimov ve Ergun, 2003, 222-223).

Çuvaş Türkleri: Çuvaş halk şiiri geleneğinde türkülere *yurĭ* adı verilmektedir. *Takmak* ve *peyit* terimleri de türküleri adlandırmak için kullanılan diğer terimlerdir. *Yurĭ* terimi anlam bakımından çok geniş olup ezgili olarak söylenen her şiire verilen genel addır. Mani terimine karşılık *savra yurĭ* terimi kullanılmaktadır (Yılmaz ve Mişşi, 2003, 158-159).

"Pirĭn śuni-huplĭ śuna
Huplĭ śunan yĭs tupan
Śuti yultĭr śıl śine
Ir yat yultĭr yal śine

Yurla kĭna yurla tiyetĭr
Çĭn-çĭn yurrĭn ĭsti epir mar
Çĭnlasa yurlama tıtĭnsan
Yurĭ ĭstinçen te kaya mar"
(Yılmaz ve Mişşi, 2003, 158-159).

Diğer yandan G. F. Yumart'ın adlandırmasıyla *ar tuyĭ yurĭ*ları (düğün türküleri) (Yumart, 2003, 226), Anadolu'daki bayraktar maniler ine benzemektedir. Bu *yurĭ*lar düğün alayının kız evine giderken söylediği *yurĭ*lardır:

"Ĭsĭrççĭ vatsem ĭsĭrççĭ
Yuratĭrççĭ vatsem savĭrççĭ!
Ĭsĭrççĭ vatsem ĭsĭrççĭ
Pillĭrççĭ vatsem pillĭrççĭ!" (Yumart, 2003, 226).

Gagauz Türkleri: Gagauz manileri üzerine önemli bir tez (Arnaut, 1997) hazırlayan Fedora (Tudora) Arnaut, konu hakkında şu açıklamaları yapmıştır:

> "Gagauz manileri başta aşk olmak üzere hemen her konuda yazılabilen bir halk edebiyatı nazım türü olarak tanımlanmaktadır. Çoğunlukla 7 heceli dört dizelik bir bentden meydana gelmektedir. Birinci, ikinci dördüncü dizeler birbirleriyle kafiyeli, üçüncü dize ise serbesttir. Yani kafiye dizilişi *aaba*'dır. Genelde ilk iki dize hazırlık dizeleridir. Son iki dize ise asıl anlamı içermektedir. Fakat az da olsa *aaaa, aabb* kafiye düzeni ile oluşturulan örnekler de vardır. Kafiyesi *aaba* olan Gagauz manilerinin birinci, ikinci ve dördüncü dizelerindeki serbest durak sayısına göre yaptığımız kümelendirmede 3+4, 2+3+2, 3+2+2 duraklı üç şekil saptanmıştır." (Arnaut, 2008, 144-145).

Arnaut, çalışmasında, uyak dizilişi bakımından farklı mani örnekleri vermiştir:

"Kara beygir ahırda — Mavi midir morunuz
Benim ürâam kahırda — Genç kız mıdır zorunuz
Kahırcıımı bilseniz — Hele biraz durunuz
İstediimâ verseniz — Biz onnarı buluruz

Yalpunun kavakları
Tellidir yaprakları
Benim uzak yârimin
Çınnasın kulakları" (Arnaut, 2008, 145).

Nevzat Özkan'a göre, Gagauzların *mani* ya da *maana* olarak adlandırdıkları maniler, bir nükteyi, bir duyguyu, ölçülü ve uyaklı bir şekilde aktaran dörtlüklerden kurulu kısa şiirlerdir. Gagauzlar arasında yaygın olan manilerin büyük bir kısmı Anadolu ve Balkanlar'da yaşayan Türkler arasında da bilinmektedir. Genellikle düz mâni şeklinde olan Gagauzlardan derlenen maniler; hecenin 4+3=7'lik kalıbı ile ve *aaba* uyak düzeninde söylenir (Özkan, 1998, 104).

Hakas Türkleri: Hakas Türkleri, mani tarzındaki şiirleri *tahpah* olarak adlandırmaktadır. *Tahpah* terimi, günümüz Türk lehçelerinde de *takmak* biçiminde "kalabalık karşısında ezbere söylenen şiir" anlamının yanında, destan dışındaki şiir ve şarkıların tümünü karşılar bir şekilde kullanılmaktadır ve tıpkı *koşıg* gibi, dörtlüklerden oluşan şiirleri ifade etmektedir. Günümüzde maniyi andıran şiirleri de içine alabilecek bir şekilde dörtlüklerden kurulu bütün şiirler için *tahpah* terimi kullanılmaktadır (Ergun, 1997, 229-230).

Ekrem Arıkoğlu'nun aktardığı bilgilere göre, *tahpah* türü, Hakas edebiyatında oldukça yaygındır. *Tahpah* daha çok bir ya da iki dörtlükten oluşur. İki dörtlükten fazla *tahpahtar* bulunsa da yaygın değildir. Eskiden beri söylenip gelen bu tür modern edebiyat döneminde de gelişmesini devam ettirmiş ve zamanın temasına uygun *tahpahtar* söylenmiştir. Tek kişi *tahpah* söyleyebildiği gibi, iki kişinin karşılıklı atışması şeklinde de *tahpahtar* söylenebilmektedir. Diğer edebi türlerden belli başlı farkları dize başı uyağının zengin oluşu, dize sonunda yine uyak bulunuşu, dize içerisinde aliterasyon zenginliği bulunmasıdır (Arıkoğlu, 1998a, 486). Arıkoğlu çalışmasında tahpah örnekleri de vermiştir:

"Azı tağnın tülgüzin — İgir tağnın tülgüzin
Attığ sürnezer-tudarzar — İbir pilzener-tudarzar
Alar polzanar pozımnı — İzerter pozanar pozımnı
Adam çinine pararzar — İnem çirine pararzar" (Arıkoğlu, 1998a, 487).

Irak Türkleri: Maninin, Irak Türkleri arasında *hoyrat* şeklinde geçtiği her ne kadar incelediğimiz kaynaklarda geçse de, bölgede ayrıca mani teriminin kullanıldığına ve *hoyrat*ın ayrı bir tür olarak geliştiğine yönelik tezler de vardır. *Hoyrat* hakkında araştırmalarıyla tanınan Terzibaşı, *hoyrat*ı şöyle tarif etmiştir:

> "Gerek söz gerekse kendine has müziği ile hamaset ve mertlik havası uyandıran sevda, gurbet, keder, sevinç, yas, vatan sevgisi, kin ve bunun gibi duyguları işleyen sanat kavramından nasibini almış, klasik unsurlarla beslenmiş, kişisel duygu boşalmasına pek müsait bir halk edebiyatı ve müziği türünün birlikte adıdır." (Terzibaşı, 1975, 42).

Araştırmacıların büyük kısmı *hoyrat*ı mani sözcüğüne karşılık olarak Irak Türkleri tarafından kullanıldığını belirtseler de Terzibaşı, *mani* ile *hoyrat*ın farklı türler olduğunu düşünmektedir (Terzibaşı, 1975, 60). Araştırmacıya göre, manide kuvvetli mana ve klasik unsurların aranmaması, cinasa önem verilmemesi, ezgisel ve icraî farklılıklar gibi hususlar nedeniyle *hoyrat* ile *mani* ayrılmaktadır:

> "Hoyrat, kanatları arasında bir dereceye değin mana bağlılığı bulunan, cinaslı ise birinci kanadı ayrı kalmak üzere, her kanadı yedi heceden kurulu dört veya çift olmak şartiyle, daha fazla kanatlardan kurulmuş bulunduğu takdirde de ferdi kanatları kafiyesiz olmak üzere, vezinli ve kafiyesi en çok cinaslı, klasik unsurlarla işlenmiş derin anlamlı, ahenkli bir çeşit düzme biçimidir ki, kendine has yerli ezgilerle tek kişi tarafından söylenir." (Terzibaşı, 1975, 60).

Terzibaşı, "şurasını da belirtmek yerinde olur ki, mani sözü bizde aynı zamanda Azerbaycan Türklerinin *mahni* biçiminde kullanıldığı gibi *şarkı* ve *türkü* için kullanılan bir ezgi ıstılahıdır." diyerek, Irak Türklerinde mani sözcüğünün dörtlüklerle yaratılmış anonim şiirler olarak kullanılmasının yanında, bu adlandırmanın *türkü* ve *şarkı* anlamına da geldiğini belirtmektedir (Terzibaşı, 1975, 60).

Irak Türklerinin çocuk folklorunda da önemli bir yere sahip olan mani, *dualar, okşamalar, ninniler, tekerlemeler, bilmeceler* olarak kendisini göstermektedir.

"Ataram tutaram seni
Şekere kataram seni
Babav eve gelende
Kucuna ataram seni

Bala vay
Bala yemedim bala vay
Çoh beşigiv beledim
Bir demedim bala vay

Matal matal mat atar
Bir kişi hurma satar
Furmanı geti men yim
Bahalı kim borca batar" (Saatçi, 1984, 17-27).

Irak Türkleri üzerinde yaptığı araştırmada, mani adının yörelere göre değişen *mâ'ni, me'ni, mana, bayatı* gibi isimler aldığını belirten Sungu Okan'a göre, farklı şekil düzeninde olması ve kullanım fonksiyonlarına göre mani, *kesik mâni, karşı-beri, yedekli mâni, hoyrat* gibi adlar alabilir. Okan, "bu mâni çeşitleri, Batı Türk edebiyatının pek çok türünde karşımıza çıkmaktadır. Ancak bunların içinde en özellikli olanlarından biri hoyratlardır." demektedir (Okan, 2007, 71).

Irak Türk halk edebiyatının yapıtaşı olan *hoyrat* ya da *horyat*ın halk şiirinin en güçlü örneği olduğunu ifade eden A. Erdoğan Taşralı, çalışmasında, *hoyrat*ın yedi heceli, 1. 2. ve 4. dizelerinin kafiyelenmesi ile meydana geldiğini ve çoğu zaman *cinaslı mani* ve *kesik mani* dörtlüklerinden oluştuğunu bildirmiştir (Taşralı, 2007, 2). Araştırmacıya göre, söyleniş bakımından Irak Türkmen ağzında *hoyrat, Saba makamı* dışında diğer bilinen makamlarda yerli şivede, Türkmen çenesine özgü *uzun havalar*la yirmiden fazla değişik şekilde icra edilir. *Hoyrat*larda halkın iç dünyasını oluşturan geçmişe olan hasreti, hayal kırıklığını, pişmanlığı, umudu, dileği, arzuları, sevinci, üzüntüleri, özleyişi, bekleyişi, kuşkuları, endişeleri gibi temaları ve bütün yaşam görüşlerini bulmak mümkündür (Taşralı, 2007, 2).

Karaçay-Malkar Türkleri: Adilhan Adiloğlu'nun aktardığı bilgilere göre, Karaçay-Malkar Türklerinde mani terimine karşılık *ıyna, iyna* ya da *iynar* terimi kullanılmaktadır. Karaçay-Malkar halk edebiyatında, aşk konulu halk şarkılarından başka, bir de *iynar* adı verilen maniler vardır. Bu manilerin, Anadolu'da söylenen manilerden bir farkı yoktur. Genellikle birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklıdır. İlk iki dize ile son iki dize arasında anlam bütünlüğü yoktur. Konuları genellikle aşk üzerinedir (Adiloğlu, 2003, 139).

Hacılanı Tanzila, Hapçalanı Tatyana ve Gelalanı Ariuvka'nın ortak çalışmasında, Karaçay-Malkar halk edebiyatı ürünleri sekiz grupta ele alınır: *Mitoloji ve Adet-Gelenek-Töre Şiirleri, Adet ve Törelerle İlgili Şiirler, Nart Destanları, Masallar, Masal Olmayan Sözlü Halk Eserleri, Şarkılar (Cırlar), Halk Edebiyatının Küçük Türleri, Zikirler. Iynarlar* (maniler), bu grupların içinde *şarkılar (cırlar)* bölümünde değerlendirilmiştir (Tanzila, Tatyana ve Ariuvka, 2003, 35). Çalışmada verilen 38 mani örneğinden birkaçı şöyledir:

"Mından karab tanıyma
Künlümden kelgenni
Bermey esen koy anam
Cer kötürüb ölgenni

Gözenekge karayma
Birden sora kazık cok
Meni tenlerimde
Menden başha cazık cok

Bu hallanı aytama
Cüregimde tıyalmay
Tavruhunu eteme
Men kartladan uyalmay"

Kökde bargan kanatlı
Kömülüb bara tennizge
Olturuguz tenlerim
Hapar aytayım men sizge

Kündüz kayda bolsam da
Sen esimden ketmeyse
Keçe catsam tüşümde
Manila cuku bermeyse

(Tanzila, Tatyana ve Ariuvka, 2003, 34 -209).

Bu manileri incelediğimizde, Anadolu'da yaygın olarak söylenen, biçim yönünden *aaba* şeklinde uyak dizilişine sahip manilere pek rastlamamaktayız. Bu manilerde *xaxa* uyak dizilişi oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır.

Karakalpak Türkleri: Karakalpak Türklerinde halk şiiri türleri *epik* ve *lirik* türler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Kabıl Maksetov (1996, 70), lirik türleri *kosıklar; aytıs, nakıl-makallar, jumbak, janıltpaş* ve *aytım* olarak belirlemiştir. *Kosık* olarak adlandırılan halk şiiri türleri de çeşitli alt gruplara ayrılmıştır (Maksetov, 1996, 70). Bunların arasından *muhabbatka arnalğan kosıklar; hevjarlar, mizahi kosıklar; bet aşarlar* ve *aytıslar*ın bazıları şekil olarak; bazıları da tür olarak maniye benzemektedir.

Karakalpak Türklerinin sözlü halk edebiyatı ürünleri arasında *kosık*lar geniş yer tutmaktadır. Günlük hayattan, gelenek göreneklere kadar hemen hemen her konuda söylenen ve doğumdan ölüme kadar Karakalpak Türklerinin hayatında önemli bir yere sahip olan *kosık*lar sözlü halk edebiyatının hazineleri arasında kabul edilmektedir (Dönmez-Fedakâr, 2005, 199).

Destur kosıkları olarak adlandırılan şiirler de, şekil yönüyle maniye benzemektedir. *Destur kosıkları* şunlardır: *Hevjar; sınsıv, bet aşar; joklav* (Maksetov ve Palımbetov, 1997, 3-10).

Düğün sırasında söylenen *kosık*lar arasında *hevjar*lar da yer almaktadır. *Hevjar*lar düğüne katılan kız ve erkekler tarafından söylenir (Bahadırova ve Ahmedov, 2004, 48).

Ak jüziňniň nesi bar
Koşa-koşa kalı bar
Lebleriňniň nesi bar
Şiyrin-şeker palı bar (Maksetov, 1996, 84).

Kazak Türkleri: Kazaklar manileri *aytıspa, kayım öleň, öleň türü* gibi isimlerle karşılar. Bu şiirlerin çoğu yedi heceli ve *aaba* düzeninde uyaklanmıştır. Nadiren *abcb* şeklinde uyaklı olan manilere de rastlanılır (Vahadov, 1978, 47).

"Ak kiletin aldında Altın baldak al kaşli
Bilmem nige eglenem Kümüş baldak kül kaşli
Uynak kelip üsken idim Cılama çi cılıseň
Kaldı tugan ilkinem Ul mı sini kim taşli" (Vahadov, 1978, 47).

Kazak Türklerinin halk şiirinde, mani şekliyle oluşturulmuş birçok türle karşılaşmaktayız. Metin Ergun, Kazak akınlık ve cıravlık gelenekleri üzerine hazırladığı çalışmasındaki sınıflandırmasında, Kazak halk şiiri şekillerini *öleň* ve *cır* olarak iki grupta ele alır:

> "Öleň, anonim halk şiiri türlerini, änleri (türkü, şarkı), aytısı ve aşk şiirlerini içine alan genel bir terimdir. Çokan Velihanulı, öle ňi, kayım öleň, kara öleň ve öleň diye üçe ayırmıştır. Ona göre kayım öleň, eğlencelerde ve toylarda söylenen ve her şuvmakı dört mısradan oluşan nükteli, güldürme gayesi olan 'cumbak' aytıslarıdır. Kozı Körpeş - Bayan Suluv hikâyesi gibi dörtlüklerden kurulu olan ve 11'li kalıpla yazılan şiirler kara öleňi, bunların dışında kalan akınların şiirleriyle anonim şiirler öleňleri oluştururlar." (Ergun, 2002, 93).

Ergun, *öleň* şeklini tanıtırken her dörtlüğün dizelerinin kendi içinde uyaklı olduğuna, 11'li hece vezni kalıbıyla oluşturulduğuna vurgu yapmıştır. Ergun'a göre, konusunu bir tarafa bırakırsak, *öleň* şeklinin temel özelliği hecenin 11'li kalıbıyla ve dörtlükler halinde olmasıdır. Her dörtlüğün dizeleri kendi içinde uyaklıdır. *Kayım öleň* türünde olanların ilk iki dizesi manasız, yani doldurmadır, esas söylenilmek istenen düşünce son iki dizede belirtilir. Diğer *öleň* türlerinin bütün dizeleri anlamlıdır (Ergun, 2002, 93).

Ergun'un açıklamalarından da anlaşılıyor ki, *kayım öleň* Anadolu'da kullanılan maniye en çok benzeyen halk şiiri adlandırmasıdır. İlk iki dizesiyle son iki dizesi arasında anlam bağının zayıf olması ya da hiç olmaması noktasında iki halk şiiri arasında benzerlikler vardır.

Diğer yandan *âşık atışmaları* dediğimiz *aytıs*lar da maniye benzemektedir. Halk hayatına, örf-adetine bağlı doğan aytıslar, mazmunlarına göre birkaç gruba ayrılmaktadır: *"Car-car, bedik aytısı, kız ben cigit aytısı, din aytısı, cumbak aytısı."* (Ğabdullin, 1974, 289-290).

Kazak Türklerindeki *toy bastar* şiirleri, Türkiye'deki *bayraktar manileri*ne benzer yönleri olan bir şiir türüdür. *Toy bastar* şiirlerinden maksat, toy yapan evin uğurlanan kızına "kutlu olsun" demek, iyi dileklerde bulunmak, toya katılanları gönüllemektir (Ğabdullin, 1974, 55). Aşağıda verilen örnek bayraktarların söylediği manilere benzemektedir:

"Assalavmağalayküm caňa keldik
Caksığa köp ciyılğan salem berdik
Satine sarsenbiniň toy etipsiz
Toyınız kuttı bolsın cıyilğan köp" (Ergun, 2002, 87).

Bayram Durbilmez'in aktardığı bilgilere göre, Kazak manileri *öleň* olarak adlandırılır ve vezni hece ölçüsüdür. Yedi heceli manilerin yanında mani düzeninde sekiz ve on bir heceli dörtlükler de bulunmaktadır. Yedi heceli manilerde durak genellikle 4+3 düzenindedir. Yedekli maniler az da olsa vardır.

Manilerde yarım, tam ve zengin uyak örnekleri görülür. Dize başı uyaklara de rastlanır. Maninin ezgiyle bağlantısı hakkında ileri sürülen görüşler çoktur (Durbilmez, 2007, 169).

Kıbrıs Türkleri: Kıbrıs'ta ise mani terimine karşılık olarak *mâni*, bazı bölgelerdeyse *mâne* kullanılmaktadır. 1974 öncesinde Türk-Rum nüfusunun karma olarak yaşadığı yerlerde ise *çatista* terimi mani yerine kullanılmıştır (Yorgancıoğlu, 2003, 59).

Türkiye'de söylenen manilerle büyük oranda benzerlik gösteren Kıbrıs manilerinin büyük çoğunluğunu sevda manileri oluşturmaktadır:

"Karanfil kurutmadım
Yar seni unutmadım
Hatırını çok saydım
Üstüne yar tutmadım" (Sakaoğlu, 1981, 17).

Kaya, Kıbrıs manileri üzerine yaptığı bir çalışmasında, Kıbrıs manilerinin yarım uyak esasına dayandığını ifade etmektedir. Bu yönüyle de Kıbrıs manileri, Anadolu'da söylenen manilerle büyük oranda benzerlik göstermektedir (Kaya, 1996, 322). Kıbrıs türkülerinin oluşturulmasında mani şeklinin önemli bir yeri vardır. Aşağıdaki türkü, mani biçiminde oluşturulmuştur:

"Dolama dolamayı
Getirin bağlamayı
Kimden alışdın yavrum
Bu göbeg sallamayı

İki civan oyunda
Elma tüter goynunda
Ne güzel oyun oynar
Cingâne var soyunda

Aman aman o gollar
Adamı derde gollar
Senin için bir tanem
Beni zindana gollar" (İslamoğlu, 2004, 127).

Kıbrıs'ta söylenen Türkçe - Rumca *mülemma tarzı maniler* konusunda önemli bir çalışma yapan Rıdvan Öztürk, incelediği 13 mülemma tarzı maniyi değerlendirmiştir. Öztürk, değerlendirmesinde, bunların dörtlüklerden meydana geldiğini, genel özellik olarak birinci ve üçüncü dizelerde Rumca söyleyişlere; ikinci ve dördüncü dizelerde ise Türkçe söyleyişlere yer verildiğini ifade etmiştir (Öztürk, 2003, 244-248).

Öztürk'e göre, örneklerde dikkat çeken konu, uyak düzenini sağlayan, daha doğrusu şiirin uyağını oluşturan dizelerin Türkçe olmasıdır. Bu da metinlerin Türk edebî anlayışı üzerine bina edildiğini göstermektedir. Adada Türkler arasında söylenen maniler, *Türkçe mâniler*, *Türkçe- Rumca mülemma mâniler* ve *Rumca mâniler* olmak üzere üç değişik tarzda ortaya çıkmaktadır. Bunlar içinde esas olan ve tamamına yakınını oluşturan *Türkçe mâniler*dir. Yapılan mani derlemelerine bakıldığında Türkçe manilerin yanında karışık dilli ya da tamamen Rumca maniler yok denecek kadar az yer tutmaktadır (Öztürk, 2003, 244-248). Öztürk'ün çalışmasında yer alan manilerden bazıları şunlardır:

"Mesdon visgon istafilin	Tepside üzüme bak
Biraz da gözüme bak	Biraz da gözüme bak
Daşerga odi helun nabun	Eller ne derse desin
Sen yine sözüme bak	Sen yine sözüme bak
Cidrinon hartin bu anniksa	Sarı kâğıdı açtım
Ben okudum sen açtın	Ben okudum sen açtın
Bu bayis muzurammu	Nere gidersin esmerim
Gözlerimi sen açtın	Gözlerimi sen açtın
Eviga bastın sican	Çıktım incir ağacına
Da çık incir yiyesin	Sen de çık incir yiyesin
Dyo vijja du gorfusu	Koynundaki iki memeyi
Şimdi bana veresin	Şimdi bana veresin
Vasilica bsindro filli	Fesleğen ince yapraklı
Yapragları yeşildir	Yaprakları yeşildir
Des gobellues bu ağabo	Sevdiğim kızların
Paraları peşindir	Paraları peşindir" (Öztürk, 2003, 240-244).

Kırgız Türkleri: Kırgızlarda mani terimi kullanılmamakla birlikte mani tarzıyla oluşturulan halk şiirlerine *tört sap* denmektedir. Bu terim daha ziyade bir türün değil de, bir şeklin adıdır. Ancak zengin Kırgız sözlü kültürü içinde mani her türe yansımış, etkisi olmuş, biçimsel özelliklerini o türe katmıştır. Süleyman Kayıpov, Kırgız halk şiiri türlerini tanıtırken şöyle demiştir:

> "Tören türkülerinin bir başka önemli türü olan *toy ırları*nı (düğün türkülerini), düğün esnasında söylenen *ölöñdör* (resitatif tarzında söylenen düğün türküleri), kızı evinden çıkarırken kızın yakınları tarafından ağıt motifinde yakılan *kız uzatuu* (kız uğurlama) türküleri oluşturur. Araştırmacılar, bu türküleri *üylönüü salt ırları* (evlenme geleneği türküleri) şeklinde de adlandırırlar. Kırgız evlenme geleneği türküleri, tipolojik bakımdan başka Türk halklarının evlenme geleneğinde söylenen türküleriyle benzerlik gösterir. Kırgız sözlü geleneğinde mevsim ve belirli günlerle ilgili olarak icra edilen, *kalendardık ırlar* (halk takvimi ile ilgili şiirler, türküler) de bulunmaktadır. Türkülerin bu türüne Nooruz (Nevruz) veya Cıl Acıratuu (Yıl Ayrımı) olarak bilinen 19-21 Mart tarihleri arasında, bayram havasında söylenen türküler, *sümölök* yemeğini pişirirken söylenen türküler, aynı zamanda baharda, ilk güneş gürlediğinde söylenen 'Dambırtaş' türküsü örnek gösterilebilir." (Kayıpov, 2003, 17).

Batı Türklerinde *atışma* anlamına gelen *aytış*[5] terimi, mani şekilli şiirleri de kapsamaktadır. *Gelin - kaynana manileri* olarak adlandırılan maniler anonim *aytış*lara benzemektedir.

Meydana gelişi bakımından eski, fakat son zamanlarda içerik ve şekil bakımından yenilenen halk şiiri türlerinden birinin de *aytıştar,* yani atışmalar olduğunu bildiren Kayıpov'a göre; atışmalar, *eldik, anonim aytıştar (anonim*

[5] *Kırgız Etnografya Sözlüğü*'nde *aytış,* "Kırgız şifahi eserlerindeki kendine has tür. Aytış, ırçılar (şairler), çeçender (söz ustaları), camakçılar (kalfa şairler), manasçılar arasında eser yaratma kudretini ölçmek için icra edilen sınav" şeklinde tanımlanmıştır (Karataev ve Eraliev, 2005, 24).

halk atışmaları) ve *akındar aytışı (âşıkların atışmaları)* olmak üzere ikiye ayrılır. Anonim halk atışmasında kız ile yiğit, gelin ile kaynana, kayın ile yenge vb. atışırlar. Bu tür şiirler, çok varyantlıdır ve anonim eserlerdir, ancak *akınlar*ın atışmaları ise ferdidir (Kayıpov, 2003, 17).

Kırgız Türklerinde mani karşılığı olarak *tört sap* terimi gösterilmiş olsa da, K. Masayevna Kayıpova, böyle bir adlandırmada bulunmamakta, yaptığı sınıflandırmada *Lirikalık Çıgarmalar* grubu içerisinde Batı Türklerinin *türkü* ve *mani* olarak adlandırdığı türleri *ır - şarkı* olarak adlandırmaktadır (Kayıpova, 2002, 474).

Kırgız Elinin Oozeki Çıgarmaçılık Tarıhının Oçerki adlı eserde "*Süyüü Cırları*" başlığıyla yayınlanan şiirlerin mani formunda olduğu görülmektedir:

"Çaçıñ tal-tal cibektey
Porumuñ tartkan süröttöy
Asıldıgıñ misalı
Akındın kızı Çüröktöy
Kaşıñ kara kunduzday
Közüñ küygön cıldızday
Suluulugun baykasam
Sulayman algan nurkızday"
(Taştemirov ve Zakirov, 1973, 107).

Gülzura Cumakunova, Kırgız edebiyatındaki *tört saptar* terimini, tıpkı maniler gibi, yazarı belirsiz (anonim) olan, o nedenle çoktan halka mal olmuş şiir türleri olarak tanımlamaktadır. Araştırmacının aktardığı bilgilere göre, *tört saptar*, bir şiir türü olarak tek başına kullanıldığı gibi, destanların, halk manzumelerinin, oyun şiirlerinin, halk ozanlarının atışmalarının içerisinde de sıkça yer tutmuştur (Cumakunova, 2007, 174-175). Cumakunova, *tört saptar* şiirlerini şu şekilde tanıtmıştır:

> "Kırgız şiirinde ritmin yaratılışı için en az iki mısranın paralel gelmesi lazım. Bu paralel iki mısra Kırgız şiirinin olmasa olmaz unsurudur. Tört saptarda ilk iki mısra kesin uyak ile kurulur ve bunlarda sonraki mısrada verilecek olan fikrin girişi yapılır. Bu şiirin şiir olarak adlandırılmasında ritmin yaratılması çok önemlidir. Ritim birbirine benzeyen mısraların tekrarı ile meydana gelir. Benzer yapılar belli sıra ve belli ölçüde tekrarlanmadan ritim ortaya çıkmaz. Ritmik birliği oluşturmada altyapı olarak sayılan birinci mısranın peşinden gelen aynı hece sayısıyla denkleştirilen ikinci mısranın ve Kırgız şiirinin kafiye özelliğine göre yapılan üçüncü ve dördüncü mısraların sıralanmasıyla ritim meydana gelir." (Cumakunova, 2007, 180).

Türk manilerinin söyleyicilerinin genel olarak kadınlar olduğu görülüyorsa da, Kırgız dörtlüklerinin söyleyicileri çoğunlukla erkeklerdir. Bundan dolayı da, bu şiirlerin lirik kahramanları kadınlardır. Cumakunova, "Bu belki de, aşk, sevgi duygularının açık belirtilmesi Kırgız kadınları için uygun görülmediğinden olsa gerek" diyerek bu durumun sebebini açıklamaya çalışmıştır (Cumakunova, 2007, 175).

Kırımçak ve Urum Türkleri: Erdoğan Altınkaynak'ın *Kırımçaklar* adlı çalışmasında Kırımçak manileri konusunda herhangi bir açıklama yapılmadan 23 mani örneği verilmiştir (Altınkaynak, 2006, 107-110). İncelediğimiz bu mani

örneklerinin *aaaa, abab,* ve *aaba* uyak dizilişinde oldukları, Türkiye Türklerinde yaygın olan mani türünün özelliklerini taşıdıkları görülmektedir.

Ukrayna'da yaşayan "Greko-Tatar" bir etnik grup olan Urumlar, *mani* sözcüğünün karşılığı olarak *çın* ya da *duşenka* sözcüklerini kullanmaktadır. Urumlar üzerine önemli bir araştırma yapan Altınkaynak, Urum manileriyle ilgili olarak "Urum mani veya çınları da Karay, Kırımçak ve Kırım Tatar Türkleriyle ortaktır. Bu maniler şekil itibariyle Anadolu manileriyle aynı kalıptadır. Değişen tek yönü Türkiye'deki zengin çeşitliliği göstermemeleridir." demiş ve 300'ün üzerinde mani örneği sunmuştur (Altınkaynak, 2005, 75-99):

"A var tetir var tetir
Delmese yalvar tetir
Tutulmamış terekten
Hohlanmayan nar tetir

Ah duşenkam sen edin
Açılgacah dül edin
Açılgacak dül edin
Solmayacah dül edin

Ağley ağley gözyaşım
Dizden oldu hardeşim
Bu dünyada dezdiklerin
Yalan oldu hardeşim

Ah Nikolay Nikolay
Sendirsin padişah
Kart oynap rahı içip
Dünya hurulmaz" (Altınkaynak, 2005, 75-99).

Altınkaynak, bir başka çalışmasında, şöyle demektedir:

> "Urumlar, manilere *duşenka* demekte olup Rusça bir kelime ile adlandırmaktadırlar. *Duşenka 'ah canım'* anlamındadır. Doğu Karadeniz atma türküleri özelliği gösteren bu *duşenka*lar Kırım Tatar Türklerinin *çın* adını verdikleri iki mısralı durumda da karşımıza çıkmaktadırlar. Dikkat edilirse, Urum manilerinde Türkçenin eğitim dili olarak kullanılmamasından kaynaklanan olumsuzluklar hemen göze çarpar. Bunlar, mısra fazlalıkları, mısraların değişkenlikleri, hece fazlalığı ya da eksiklikleri, kelimelerin düşmeleri veya değişimleridir." (Altınkaynak, 2007, 269-270).

Altınkaynak, Urum manilerindeki hece kusurlarını ya da yapısal formdaki farklılıkları Türkçenin eğitim dili olarak kullanılmamasına bağlamaktadır. Ancak, Anadolu'da ve Orta Asya'da, bugünkü anlamda herhangi bir eğitim alınmadan, binlerce yıldan bu yana maniler, mani söyleme geleneği içerisinde söylene gelmişlerdir. Mani söylemedeki kusursuzluk ile eğitimin birbiriyle paralel olmadığı görüşündeyiz. Urum manilerindeki yapısal form farklılıkları başkaca sebeplerden kaynaklanıyor olabilir. Bu konuda daha detaylı çalışmaların konuya açıklık getireceğini düşünmekteyiz.

Kumuk Türkleri: Kumuk Türklerinde mani teriminin karşılığı olarak *sarın* terimi kullanılır. Çetin Pekacar'a göre, *sarın*, şekil ve uyak özellikleri açısından bakıldığında maninin Kumuk Türkçesindeki karşılığı olan manzum dörtlüklere verilen addır. Karşılıklı atışma şeklinde söylenen *sarın*lara *taqmaq* denir. *Sarın*lar, Kumuk halk edebiyatında bitmez tükenmez bir hazine halindedir. *Sarın* söyleme geleneği eskisi kadar canlı olmasa da, hâlihazırda da devam etmekte ve Kumuk *sarın*ları hazinesine yenileri katılmaktadır. Kumuklar, hayatın her aşamasında doğaçlama ya da ezberden *sarın* söylerler (Pekacar, 1998, 325).

Nogay Türkleri: M. Ali Ekrem'in aktardığı bilgilere göre, Nogay manileri, *toy, süyü (aşk, sevgi), askerlik, ayrılık* ve *niyet manileri* olarak karşımıza çıkmaktadır (Ekrem, 1992, 92). Diğer taraftan Ekrem, Nogayların karşılıklı olarak mani söylediklerini ve bunların *şın* olarak adlandırıldığını bildirir (Ekrem, 1992, 92).

Nedret Mahmut'a göre, *şın*lar, *çeşit konulu, tapmaşa, mıskıl / alay şınları* olmak üzere üçe ayrılır. *Şın*ların hece sayıları değişiktir. Birinci ve üçüncü dize 7, ikinci ve dördüncü dizeler 4 ya da 5 hecelidir. Çoğunlukla *abcb* şeklinde uyaklanırlar (Mahmut, 1986, 190). *Dobruca Türk Halk Edebiyatı Metinleri* ve *Kırım Tatar Şarkıları* adlı çalışmalarda *şın* örnekleri de verilmiştir:

"On kolımda kalemım — Şölde aşlık ong bolsa
Solımda kolşak — Şışan taşır
Bir yerine sözim bar — Şın bilmegen kızşıklar
Boyın alşak — Başın kaşır

Bizge kagun bir şey yok
Eki kart bılır
Süyermen süygındı
Bu caulıkka ıler" (Mahmut ve Mahmut, 1997, 62-83).

"Arabamı yektirdim — Vahıtsız meyva idim
Teleke takım — Vahıtsız piştim
Bu dünyada kelmesem — Ayrılmacah dust idim
Akratte akım — Ayrılığa tüştim

Yarık yansa eki terek
Sünse kümür
Sensiz cürgen künlerim
Saymam ümür" (Kakuk, 1993, 88-89).

Bu mani örneklerinden de görüldüğü üzere, birinci ve üçüncü dizelerin yedi heceli; ikinci ve dördüncü dizelerin dört ya da beş heceli olduğu mani örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Önceleri bu manilerin Gagauzlara ait olduğu fikri genel kanı olsa da, sonradan bu mani çeşitlerinin Nogay Türklerine ait olduğu ortaya çıkmıştır. Bu tip manileri *müstezat mani* olarak adlandıran Akalın olmuştur. Akalın konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

> "Türk mani dünyasında, biçim bakımından en ilgi çekici olanları birinci ve üçüncü satırlarında yedi hece, ikinci ve dördüncü satırlarında da beş hece söz bulunan bu müstezat manilerdir. ... Müstezat adını da teklif olarak ben yakıştırdım." (Akalın, 1972, VI-VII).

Akalın, kitabında, *"Müstezat Gagavuz Manileri"* başlığında yayımladığı manileri, Kırım'dan Köstence'ye göçmüş, Köstence'den de İstanbul'a yerleşmiş olan kimselerden derlediğini ve kaynak şahısların bu manilerin Gagauz manisi olduğunu söylediklerini ifade etmiştir (Akalın, 1972, VI). Ancak, Kaya, bu görüşe itiraz etmiş, *müstezat mani* teriminin kullanılamayacağını ileri sürmüştür:

"Müstezat şiir şekli kısaca ifade edecek olursak, ana metindeki birimin sonuna kısa dizeler eklenmek suretiyle söylenmiş/yazılmış şiirlerdir. Konumuza gelecek olursak, mani, bilindiği gibi en az dört dizedir. Bir maninin müstezat hale getirilebilmesi için ana metne bir dize -ki bu 3 veya 4 heceli bir söz olabilir- eklenmesi gerekir. Edebiyatımızda bu şekilde ortaya konulmuş tek bir mani örneği yoktur. Bu sözümüz biraz önce adı geçen Nogay manileri için de geçerlidir. Maninin zaten kendisi dört dizedir ve sözü edilen manilere eklenmiş bir dize söz konusu değildir. Söz konusu manilerin sadece dizeleri arasında farklı ölçüler bulunmaktadır. Bu terimi ilk defa kullanan Sami Akalın'ın dikkatinden kaçan husus; kısa dizeleri, ziyade dize olarak algılamış olmasıdır. Akalın'ın bu yaklaşımı sonraki araştırmacılar tarafından da kabul görmüş ve maniler konusunda yapılan çalışmalarda Nogay manileri yanlış olarak hep *müstezat mani* olarak ele alınmıştır. O halde bu manileri hangi terimle adlandırmamız gerekiyor? 1. ve 3. dizeleri (7), 2. ve (4) dizeleri (4 veya 5) hece olan bu manilerin özelliklerini göz önünde aldığımızda onlar için *iki ölçülü maniler* yahut *gedikli maniler* gibi terimlerin uygun olacağını düşünüyorum." (Kaya, 2007, 79-80).

Özbek Türkleri: Özbek halk şiirinde mani ve türküyü kapsayan tür olarak *koşik* terimi kullanılmaktadır. Özbek Türklerinde *koşik*ler, gündelik hayatın çeşitli aşamalarındaki işlerle, aşk ve sevgiyle ilgili pek çok konuda söylenen şiirlerdir. Koşikler genel olarak dörtlük şeklinde ve hece ölçüsüyle söylenmelerine rağmen aruz ölçüsüyle oluşturulmuş örnekleri de vardır (İmamov-vd. 1990, 142).

Lirik koşikler olarak adlandırılan şiirleri *koşikçi, aşulaçi* ya da *hafîz* olarak adlandırılan icracılar söyler ve bu şiirler bazen karşılıklı söyleme şeklinde de icra edilebilmektedir (Yakıcı, 2007, 391).

Özbek halk türküleri içinde *yar-yarlar* yaygın bir türdür. Düğünde söylenecek *yar-yar*lar çok eskidir ve esasen nikâh törenlerinde söylenen merasim sarkışıdır. Esasen kadınlar söyler, ancak bazı yerlerde erkekler de söyler (Rezzakov, 1967, 171-173).

Bir tür atışma manisi olarak değerlendirilebilecek *leperler* iki türlüdür. Bazıları düğünlerde söylenir ve erkekler ve kızlar taraf taraf olup söyleşirler. Oynarken söylenen *leperler*i ise iki kişi icra eder. Söyleşme ve oyun yarışması gibidir. *Yar-yarlar* ve *leper*lerden sanatçılar türlü bedîî eserlerde, dramlarda, roman ve hikâyelerde çok faydalanırlar. Halk *bahşı*ları da destanlarda bu türden çok faydalanırlar (Rezzakov, 1967, 173-174).

"Hey-hey ölen can ölen — Hey-hey ölen can ölen
Bardır mesel yar-yar — Kelin cânân yar-yar
Oğıl bala baqqanlar — Şu kelinni algende
Kand ü esel yar-yar — Yoqdır arman yar-yar

Tağdan tüşgen erçeni — Bu tağlar qanday tağlar
Sekkiz defiler yar-yar — Taşı bar tepesi yoq
Sekkiz qıznin serdârı — Va'deside turmagen yarnin
Keldi defiler yar-yar — Derdi bar vefası yoq

Sen qaçan keldin eşikke	Eşiğinden ötsem men
Men bilib ah urmadım	Dutarinnin avazı
Çıqqadı hilvet tapalmay	Yüregimni küydirgen
Oltırıb qan yığladım	Süygen yarimnin nazı
Meyde qılgin köreyin	Qarçığay qanatlandi
Şâhınge güller öreyin	Qarşıden han atlandi
Senge tekken belani	Han beti küymesin deb
Tağdan taşge köreyin	Havaler bulutlandi" (Rezzakov, 1967, 174-176).

Tatar (Kazan, Kırım ve Dobruca Tatarları) Türkleri: Kazan Tatarlarının halk şiiri ürünleri, özellikle ezgili manzumeleri, *kıska cır, takmak, beyit, yola ve uyın yırları, tarihi ve lirik cırlar*dan oluşmaktadır (Yakıcı, 2007, 393). Türkiye sahasında manilere en çok benzerlik gösteren tür, *kıska cırlar*dır.

İlbaris Nadirov, bir dörtlükten oluşan minyatür *cır*ların dünyanın diğer milletleri arasında da yaşadığını yazmıştır. Nadirov, bunlara, İskandinavya halklarının *kvazura*larını, Endonezyalıların *pantun*larını, Japonların *hokku*larını, İspanyolların *soliaris*lerini, Taciklerin *aşula*larını, Rusların *çastuşka*larını örnek olarak vermektedir. Dört dizeli şiirler, Mordva, Mari, Udmurt ve Çuvaş gibi Tatar Türklerine komşu olan halklar arasında da popülerdir (Nadirov, 1976, 7).

Nadirov, XIX. yüzyıla ait bazı kaynaklarda, özellikle de Rus kaynaklarında *kıska cır*lara *takmak* adının da verildiğini, danslar sırasında özel bir ezgiyle söylenmelerinden dolayı *takmak*larla *kıska cır*lar arasında farklılıklar olduğunu, bu tür metinlerin *uyın-biyü* (oyun-dans) *cırları*na dahil edilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Nadirov, 1976, 7).

Uyak kuruluşu bakımından Tatar Türklerinin halk şiirleri, hayli zengin ve çeşitlidir. *Kıska cır*larda altı çeşit uyak düzeni görülmektedir: *xaxa, aaxa, aabb, abbb, abab, aaaa.* Bu uyak düzenleri içerisinde en yaygın olanı, Türkiye sahası manilerinde olduğu gibi *aaxa* biçiminde olanıdır (Yakıcı, 2007, 396).

Mustafa Öner, çalışmasının önsözünde maninin Kuzey Türklerinde ve dolayısıyla Tatar Türkleri arasında da *cır; kıska cır* olarak adlandırıldığını, bu sözlü edebiyat türünün müzikle yakın ilişkisi olduğunu bildirmektedir (Öner, 2005, VII). Buna göre, manilerde sözle müzik beraberliği ve ezgi önemlidir.

Çulpan Zaripova Çetin, Kazan Tatarları arasında *qıska cırlar* olarak adlandırıldığını bildirdiği manileri şu şekilde açıklamaktadır:

> *"Qısqa cırlar* (Türkçe karşılığı, maniler), Tatar halk edebiyatının en yaygın türü sayılmaktadırlar. Tatarların yaşadığı çok geniş coğrafyada İdil ve Kama nehri civarı ve Ural dağından Sibirya'ya kadar her köyde, her şehirde, hayatın bütün gerçeklerini, insanoğlunun bütün duygularını en güzel şekilde anlatan manilere sık rastlanmaktadır. Tatar manilerinde çeşitli konular işlenmiştir: günlük hayat, içtimaî ve şahsi sıkıntılar, yiğitlik, geleceğe olan umutlar, çeşitli nedenlerden dolayı gurbet ellerde kalan insanların vatan özlemi, kızların acıklı kaderi, medresede eğitim gören şakirtlerin hayatı ve duyguları, dostluk akrabalık, yaşam felsefesi, aşk, ahret hakkında düşünceler vb. Bunlardan, doğduğu büyüdüğü yerden ayrılıp yabancı ellerde yaşamak zorunda kalan garibanların duygularını yansıtan maniler felsefî ve

ibret verici içerikleri ile ayrıca dikkati çekmektedirler." (Zaripova Çetin, 2007, 213).

Zaripova Çetin, bir başka çalışmasında, manilerin Kazan Tatarları arasında nerelerde söylendiğine dair bilgiler vermektedir. Zaripova Çetin'e göre, Kazan Tatarlarında *qısqa cırlar* adı verilen maniler genelde başka Türk boylarında da olduğu gibi *Nevruz* ve *Nardugan bayramları*, akşam oyunları, oturmalar, gençleri askere uğurlama ve düğün sırasında söylenilmiştir. Ama Tatarlarda yine de maniler daha çok sonbaharda ve uzun kış gecelerinde çuha doldurma, kendirden ip yapma ve dokuma tezgâhı başında kumaş ya da yolluklar dokuma ve kaz yolma imecelerinde söylenir (Zaripova Çetin, 2008, 187).

Kırım Türkleri arasında mani, *çın* ya da *mane* olarak adlandırılır. Yusuf Bolat'ın aktardığı bilgilere göre, *çın* ve *mane*lerde kolektiflik şarttır. Bu eserler iki ya da daha çok insanın iştirakiyle söylenir. *Çın* ve *mane*leri daima söyleyen meşhur *çıncı*lar vardır. *Keday*lar ve *çıncı*lar halkın saygısını kazanmış insanlardır. Düğünlerde toplantılarda, *çın* ve *mane* akşamlarında meşhur *çıncı*lar, *keday*ların toplandığı yerlerde *çın* ve *mane* söyleme yarışmaları düzenlenirdi. *Çın* ve *mane* söyleme, bazen genç kızlar ve delikanlılar arasında da yapılır. Toplantıda kız ve delikanlılar iki gruba bölünür ve *çınlaşma*ya başlarlar. Sırası gelen karşıdaki grubu tenkit ederek *çın* söyler, yalnız bu tenkitler şaka ile yapılır (Bolat, 1975, 8-9).

Naciye Yıldız, *"Kırım Türklerinde Mane, Çın ve Beyitler"* başlıklı yazısında, Kırım Türkleri arasında yaygın olan *mane, çın* ve *beyiti* incelemiş, bunların arasındaki farklılıklara değinmiştir. Araştırmacıya göre, *mane*ler dört dizeden meydana gelmektedir. Anadolu'daki ayaklı maniler gibi dörtten fazla dizeden meydana gelmiş *mane* yoktur. Türkiye Türkçesindeki çoğu maniler gibi, *mane*ler de 7'li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Bazı *mane*lerde ise 7 heceli kalıp bozulabilmektedir. Uyak dizilişleri yönünden *aaba, aabb, abbb, aaaa, abcb* şekilleri bulunmaktadır (Yıldız, 2007, 32).

Yıldız, yapı bakımından *mane*ler ve *çın*lar arasında farklılık bulunduğuna işaret etmiştir. *Çın*lar iki, *mane*ler ise dört dizeden meydana gelmektedir. Ayrıca *mane*lerin 7 heceli kalıpla söylenmesine karşılık, *çın*lar 11'li hece kalıbıyla söylenmektedirler. *Mane*lerde, Anadolu sahasındaki maniler gibi ilk iki dize doldurma dizelerdir. *Çın*larda doldurma dize yoktur (Yıldız, 2007, 37).

Yıldız'a göre, *çın*lar daha çok delikanlılar ve genç kızlar arasında, *çın yarışmaları* ile ortaya çıkmakta, karşılıklı olarak söylenmektedir. Bunların arasından en güzelleri, dilden dile halk arasında yayılarak *çın* repertuarına dâhil olmaktadır. Toylarda ve bayramlarda *çın* yarışmaları da yapılmaktadır. *Mane*ler ise daha çok bayramlarda ya da herhangi bir iş sebebiyle kendi aralarında toplanan genç kızlar tarafından daire şeklinde bir araya gelerek *horon* eşliğinde, tek tek ya da hep bir ağızdan icra edilir. Bu özelliğinden dolayı *mane*lerde, genç kızların daha samimî duygu ve düşüncelerini tespit etmek mümkündür (Yıldız, 2007, 36).

Yıldız, *çın*ları ve *beyit*leri tanıtıp birbiriyle karşılaştırdıktan sonra *beyit*lerin de mani sınıflandırılmaları içerisine dâhil edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Araştırmacının aktardığı bilgilere göre, *beyit*ler iki ayrı tarzda söylenmektedir. Bunların birinci tipi, *A-aa-ay* ünlemiyle başlayıp bir uzun bir kısa olmak üzere 8-20 dizeden meydana gelen ve *ey-ey* ünlemiyle bitenlerdir. Bunlar serbest yapılarıyla, hem *çın*lardan hem de *mane*lerden şekil bakımından farklıdırlar. İkinci tip *beyit*ler, *mane*ler gibi 4 dize olarak ve 7-8'li hece ölçüsü kalıplarıyla söylenmektedir. *Beyit*lerin konularına dikkat edildiğinde, arka arkaya söylenen *beyit*lerde kompozisyon açısından bir bütünlük olduğu görülmektedir (Yıldız, 2007, 37-38).

Yıldız'a göre, maniler sınıflandırılırken dörtten fazla dizeye sahip maniler, *ayaklı mani* ya da *artık mani* olarak adlandırılıp gelenekte ve literatürde yer alması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca, aynı geleneğin ürünü olan, ancak iki dizeden meydana gelen beyitler de, mani başlığı altında değerlendirilmelidir (Yıldız, 2007, 38).

M. Naci Önal, çalışmasında Dobruca'dan derlenen manileri incelemiş, *doldurma dize* olarak adlandırılan dizelerle son iki dize arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Önal, konuyla ilgili şunları söylemiştir:

> "Dobruca Türkleri 'mani' Dobruca Tatar Türkleri 'mani' veya 'mane' demektedirler. ... Bu incelemeden şu sonucu çıkarabiliriz. Manilerde söylenmek istenen şeyler üçüncü ve dördüncü mısralarda ağırlıklı olarak söylenir ama 145 (%64,4) manide görüldüğü üzere konu bütünlüğü söz konusudur. Bunlar doğrudan (43 mani) veya dolaylı olarak (79+23=102 mani) birbirlerini tamamlamaktadırlar. Aslında uzun bir hikâyenin çarpıcı sonucu gibi, manilerde bu son, 3. ve 4. mısralarda söylenir. Son mısralara kadar hazırlık yapılır. Tıpkı hikâye içinde silahın patlamadan önce, gösterilmesi gibi bir hazırlıktır. Dolaylı da olsa dört mısrada da konu uyumu söz konusudur. Manilerde, ister dört mısraın, ister ilk iki ve son iki mısraın ister, ilk bir ve son üç mısraın konu bütünlüğünü oluştursun birbirlerini aslında tamamlarlar. İyi bir manici işte bu konu bütünlüğüne dikkat eder." (Önal, 2000, 170-177).

Tıva Türkleri: Tıva Türklerinin sözlü geleneğinde yer alan türkü karşılığı halk şiiri ürünlerine *ır; kojaň, kojamık* adları verilmektedir. Araştırmacı S. B. Pürbü'nün aktardığı bilgilere göre, halk *yırı* denilince akla belli bir ezgiyle *ır*lanan manzumelerin gelmesi gerekir. *Kojamık* bir yandan şiirle, diğer yandan da müzikle ilgilidir. Tıva sözlü şiir geleneği, kendi içerisinde *ır*lar ve *kojaň*lar olarak iki gruba ayrılmaktadır. *Ir*, lirik ve manzum sözler iken, *kojaň,* hızlı bir tempoyla söylenen aşk-sevgi, sıkıntı-keder konulu lirik ve mizahi manzum sözlerdir. Tıva halk *ır*ları, ya tek dörtlükten, ya da ardı ardına gelen iki dörtlükten oluşmaktadır. Bundan dolayı *ır*ın birbiri ardına gelen kıtalarına *kojamık* denilir (Pürbü, 1976, 84).

"Kojamıkka horlug-la men Tıvızıkka dılgır-la men
Koja tıptıp sögleer-le men Tıva tırtıp kaar-la men
Kojundakka horjok-la men Dıraar siirge bagay-la men
Hakpak-hakpak kılıp kaar men Dırındılap kaar-la men" (Künzegeş, 1965, 27).

Arıkoğlu, Tıva Türkleri arasında *çonnıñ ırı* olarak adlandırılan halk türkülerinden bahseder:

> "*Çonnıñ ırı* Tuva halk edebiyatında yaygın bir yere sahiptir. Özellikle bir kadın, bir erkek veya bir grup kadın, bir grup erkek arasında *atışma* şeklinde söylenen halk türküleri günümüzde de çok yaygındır ve hemen her toplantıda söylenir. Mısra başı kafiyeli bu türküler dörtlükler halindedir. Bir dörtlüğü söyleyen kişi veya grup sözü karşıdakine verir. Atışma bu şekilde uzun süre devam eder." (Arıkoğlu, 1998b, 496).

Türkmenistan Türkmenleri: Türkmenistan'da mani ile türkü ayrımı yapılmamış olup, bu türleri adlandırmak için *aydım, öleň, leyeran* ve *yar-yar* terimleri kullanılmıştır (Yakıcı, 2007, 425). Türkiye'deki maniye benzerliği noktasında öne çıkan tür ise *toy aydımları*dır.

Toy aydımları, düğünlerde gelin kızların evden çıkışları ve yeni evine gidiş sürecinde geçen bölümde söylenen halk şiirleridir. Düğün törenlerinde gelin almaya gelen grup ile gelinin yakınları arasındaki karşılıklı söyleşmelerde bu *toy aydımları* kullanılmaktadır. *Toy aydımları,* mani tarzında olabildiği gibi bent ve kavuştak esasına dayalı bir şekle de sahiptirler (Seyitmıradov ve Halmuhammedov, 1976, 38-43).

"Başlalıň-a başlalıň	Anadan-a anadan
Gövnümizi hoşlalıň	Savçı gelyar yodadan
Öz doganmıň toyunda	Gızlar haçan dınarka
Küşt depmage başlalıň	Satılmalı kadadan" (Çerkezov, 1988, 63).

Lele olarak adlandırılan maniler de Türkmen halk edebiyatı içerisinde yaygındır. A. Abbas Çınar, *lele*lerin genellikle yedi heceli dörtlükler halinde oluşturulduğunu, genç kızların söylediğini, her bendinin sonunda *hay le le / hay le le le* şeklinde yine yedi heceli bir sesin tekrarlandığını aktarmıştır (Çınar, 1996, 357). Çınar'ın aktardığı bilgilere göre, bu sesler, gırtlağa parmaklarla vurulmak suretiyle çıkarılır. *Lele*ler seslerin çıkartılmasına göre *gırtlak lele, dudak lele* ve *enek lele* şeklinde alt gruplara ayrılmaktadırlar. Öte yandan *lele*ler temalarına göre de bölümlendirilmektedirler. Bu halk edebiyatı türünde, özellikle gelinlik çağına gelmiş kızların arzuları, ümitleri, sevdaları dile getirilmektedir (Çınar, 1996, 357).

"Ağaç başında durdum	Ala gömlek kir bolar
Düybünde duzak gurdum	Suvlı gavun tek bolar
Nakes yarın derdinden	Ağası öyine gız bersen
Hem ağladım hem güldüm	Ölümden beter bolar
Ay aydındır yağtıdır	Tüssesinin ısı bar
Gız gelinlen vagtıdır	Semavarın misi bar
Azatlığın kanunı	Kolhozçılan öyünde
Gelin gızlar bahtıdır	Radvonun sesi bar" (Çınar, 1996, 357).

Batı Türklerindeki karşılığı *niyet - fal manileri* olarak da bilinen *moncukkattı*lar Türkmen halk edebiyatı içerisinde mani şekliyle oluşturulmuş bir türdür. Çınar, *moncukkattı*ların genellikle bahar aylarında, yılbaşında ya da

nevruzda genç kızların söyledikleri halk edebiyatı türü olarak tanıtmaktadır (Çınar, 1996, 360). Araştırmacıya göre, *moncukkattı*lar dörtlükler halinde olan lirik bir yapı gösterirler. Yılın belli bir ayında söylenenlerine *kalender aydımı* da denilir. *Moncukkattı* adını boncuk atmaktan almaktadır. Belli bir evde toplanan genç kızların her biri, kendine ait bir boncuğu suyla dolu bir kaba atar. *Moncukkattı* bir tür değişme örneğidir. Dile getirilen istekler daha çok genç kızların hayalleriyle ilgilidir. Boncukların her biri için sırayla bir dörtlük söylenir. Dörtlük söylenmesinden sonra kaptan çıkarılan boncuk kime aitse, orada söylenen sözler o kişinin falı sayılmaktadır. Sözün kuvveti kişinin de gücü ve zevki anlamında yorumlanmaktadır. Eğer söylenen söz olumsuz ise kişinin talihinin de olumsuz olacağına inanılmaktadır (Çınar, 1996, 360).

"Novruz geldi bu gece — Başladı gızlar başladı
Gızlar atarlar bice — Suva boncuk taşladı (attı)
Kimin bicesi çıksa — Goşgusın yalnış okap
Bayrağı horaz cüyce — Masal garrı kaşladı

Suv akar dağa değer
Kirpisi gaşa değer
Menin bu nazlı yarım
Kovum gardaşa değer" (Çınar, 1996, 360).

Ayşe Duvarcı'nın aktardığı bilgilere göre, Türkmenistan sahasında Nevruz gecesi genç kızlar kendi boncukları ile herhangi bir evde toplanırlar, istedikleri dileği tutarak boncuklarını su dolu bir kaba atarlar. Boncuklar sarı, yeşil, mavi, beyaz, siyah kırmızı gibi çeşitli renklerde olabilir (Duvarcı, 2007, 84). Su kabına boncuklar atılırken şöyle bir mani söylenir:

"Başladı gız başladı — Başladı kız başladı
Suva moncuk taşladı — Suya boncuk taşladı
Goşgusıv yanlış okap — Türküsünü yanlış okuyunca
Moral garı haşladı — Maral yaşlı haşladı" (Duvarcı, 2007, 84).

Türkmenistan ninnileri üzerine bir yüksek lisans çalışması yapan A. Yüksel Kılıç, *hüvdi*lerin şekil itibariyle maniye benzediğini belirtmiştir. Kılıç, Türkmenistan sözlü edebiyatındaki *hüvdi*lerin büyük bir bölümü *lele* şeklinde olduğunu, böylece, bizdeki mani nazım şeklinin Türkmen halk edebiyatındaki karşılığı olduğunu ifade etmiştir (Kılıç, 2007, 125). Kılıç'ın aktardığı bilgilere göre; *hüvdi*ler, genellikle hece vezninin 7'li ya da 8'li kalıbıyla ve dörtlükler halinde söylenir. Uyak düzeni, manide olduğu gibi *aaba* şeklindedir (Kılıç, 2007, 125).

Uygur Türkleri: Her ne kadar Uygur Türklerinin *mani* terimine karşılık olarak *törtlik* sözcüğünü kullanıldığı bilgisi verilse de, *koşak*ların içinde ele alınan lirik *muhabbet koşakları* da mani teriminin bir karşılığı olarak düşünülmektedir.

Tursunay Sakim, *koşak*ları tanıtırken hacim itibariyle kısa ve yoğun olmakla birlikte, belirli bir düşünce ya da durumu kendine has söyleyiş özellikleriyle ifade ettiğini; *koşak*ların, her türlü konuyu işlemesi, lirizmi, sosyal

hayatla olan ilişkisi, çeşitliliği, bedii kuruluşunun güzelliği ve halk tarafından çok beğenilmesi gibi özellikleriyle Uygur folklorunda önemli bir yer tuttuğunu belirtmiştir (Sakim, 1985, 295).

Koşak kavramının Uygur Türkleri arasında belli bir nazım şekli ya da nazım türü için değil, halk şiirinin geneli için kullanılmakta olduğunu bildiren Adem Öger'e göre, Uygur halk *koşak*ları, içerik yönünden oldukça kapsamlı, şekil yönünden çok çeşitli, yaratım açısından çoğunluğu anonim, bir kısmı da ferdi ürünlerdir. Uygur halk *koşak*ları içinde, *mani tarzındaki koşaklar* önemli bir yer tutmaktadır. Mani söyleme geleneği, Türk dünyasının çeşitli bölgelerinde olduğu gibi, günümüzde Uygur Türkleri arasında da devam etmektedir. Bu yönüyle mani tarzında söylenen *koşak*lar, Uygur Türklerinin kültürünün nesilden nesile aktarımında ve temsilinde de önemli bir yere sahiptir. Uygur halk şiirinde en fazla yer tutan *koşak*lar, sevgi ve aşk konularını işleyen ve *muhabbet koşakları* olarak adlandırılan *koşak*lardır (Öger, 2006, 401-403).

"Karliğaç kara bolur — Ürükler pişip kaptu
Kaniti ala bolur — Tüvige çüşüp kaptu
Yarin bivapa bolsa — Ay yüzlük leven yarim
Beşifiga bala bolur — Çüşümge kirip kaptu" (Öger, 2006, 404-405).

Uygur Folklorının Antologiyası adlı eserde de mani tarzında şiirler çokça yer almaktadır. Bunlardan ikisi şöyledir:

"Bu çinar igiz çinar — Dutar çalimen özüm
Çikmaň yarim, şahi sunar — Yiğlaydu kara közüm
Şahi sunğandin keyin — Kişinin yurtiğa kelip
Bulbul kelip nege konar — Etmeydu meniň özüm" (Eliyeva vd, 1988, 28-29).

Yukarıda incelemiş olduğumuz üzere, Türk Dünyasının hemen her bölgesinde maniye benzer şiir türleri, varlığını başka adlar altında da olsa, sürdürmektedir. Ancak bu şiirler, Türkiye'de kullanılan mani türü ya da şeklinin tam olarak karşılığı değildir. Her ülke ya da bölge, kendi icra geleneğini yaratmış, kendine özgü koşullar nedeniyle de terim farklılıkları ortaya çıkmıştır.

1. 1. 7. Diğer Millet ve Toplulukların Halk Kültürlerinde Maniye Benzer Halk Şiirleri

Türkiye ile Türk devlet ve topluluklarında mani ya da maniye benzer halk şiiri türlerinin varlığı, araştırmacılarca bilinmekte ve incelenmektedir. Ancak, Türkler dışında, diğer milletlerin halk kültürlerinde maniye benzer halk şiiri türlerinin varlığı konusunda yeterli çalışma yoktur. Bu bölümde, Türklerle doğrudan etkileşim içinde olan yabancı milletlerle Türkiye sınırları içerisinde yaşayan bazı etnik gruplarda maniye benzer halk şiiri örneklerinin olup olmadığı araştırılacaktır. Böylelikle mani türünün kökenleri ile bu türün/biçimin benzerlerinin Türk kültürünün etkileşim içerisinde olduğu diğer kültürlerdeki varlığı konusunda çok daha fazla söz söyleme imkanı doğacaktır.

Araştırmacılar tarafından, bu konu bağlamında, önceliğin doğal olarak Türklerle doğrudan ilişki içerisinde olan yabancı milletlere verildiği

görülmektedir. Aşağıda, Fars, Arap, Ermeni ve Boşnak gibi yabancı milletlerle Türkiye sınırları içerisinde yaşayan Gürcü, Becirman, Mhallemi, Süryani, Kürt ve Yezidi gibi etnik grupların kültürlerinde Türklerdeki mani türü ya da biçimine benzer tür ya da biçimlerin olup olmadığı sorgulanmış, var ise, bu tür ya da biçimlerin özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Farslar: Maninin çıkış noktasını İran *fehleviyat*larına bağlayan araştırmacıların başında Boratav gelmektedir. Mani, bilindiği üzere dörtlüklerden oluşan bir halk şiiridir. Bu bağlamda İran şiiri düşünüldüğünde, bu şiirin *fehleviyat, rubâî, çar mısra, terâne, dubeytî* olarak adlandırılan şiir tür ve şekilleri hususunda araştırmacıların görüşlerine yer vermekte yarar görmekteyiz.

İranlı araştırmacı Rızâ Abdullâhî, *rubâi*nin iki beyitten oluşan bir şiir olup; birinci, ikinci ve dördüncü dizelerinin birbiriyle uyaklı ve genellikle son dizenin şairin ifadesinin doruk noktası olduğunu ifade etmektedir. Araştırmacıya göre, *rubâi* ile *dubeyti*, dize sayısı bakımından birbirine benzemekle birlikte vezin bakımından birbirinden ayrılır. Hayyam Nişaburî'nin *rubâi*leri ve Baba Tâhir Uryan'ın *dubeyti*leri, eşi az görülmüş bir üne kavuşmuştur (Abdullâhî, 2002, 77).

Araştırmacıya göre, *rubâi,* İslam öncesine dayanan ve ilk zamanlarda halk arasında çok kullanılan bir türdü. *Dü-beytî* (iki beyitlik), *terâne, çihârgânî* (dörtlük) olarak da isimlendirilen *rubâi*, şairlerin genellikle başkalarına açmayı arzu etmedikleri duygu ve düşüncelerini yansıttıkları, böylece bir rahatlama vesilesi olarak gördükleri bir türdür. Tasavvufî heyecan ve coşkuyu kısa bir şekilde ifadeye imkân verdiği için bu tür, daha başlangıcından itibaren sufilerin de ilgisini çekmiştir (Abdullâhî, 2002, 77-78).

Bir diğer araştırmacı Ahmet Mermer, gerek dış yapısı, gerekse iç örgüsü bakımından *rubâî*nin kendine mahsus bir şekli olduğunu, dört dizeden oluşan ve kendine has aruz kalıpları bulunan bir şiir olduğunu belirtmektedir (Mermer, 2003, 236-237). Mermer'in aktardığı bilgilere göre, *ahreb* ve *ahrem* adı verilen on ikişerden toplam yirmi dört kalıptan bir ya da bir kaçıyla yazılan *rubâî*nin birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri birbiriyle uyaklı, dördüncü dizesi serbesttir. Ayrıca dört dizesi birbiriyle uyaklı olanlar da vardır. Bu tip *rubâî*lere İranlılar *terâne* adını vermişlerdir. *Rubâî*nin bir de iç yapısı vardır. O da başlı başına bir bütün ifade eden, tek bir düşünce etrafında birleşmiş bir şekildir. Çok defa ince bir düşünce, felsefe ve tasavvufa ait konular, bedbinliğin acılığını hissettirişi *rubâî*ye konu olur (Mermer, 2003, 236-237).

Naile Aliyeva'nın yapmış olduğu çalışmada, *rubâî*yi mani türüyle ilişkilendirmiş olması dikkate değerdir:

> "Rubai adının kelime olarak aslı, mesnevide olduğu gibi, Arapçadır. Fakat Araplar rubaiye dubeyt (iki beyit) derler. Rubai adını da İranlılar ve Türkler kullanırlar. Bu nazım şekillerinin kökü Farisi olan bir başka adı teranedir. Terane, Farisi'de nağme ve ahenk demektir; musikide makam ve melodi demektir. Bir şiir çeşidine böyle musikiye ait bir isim verilmesi, Şark'in şiir-musiki anlayışının

dikkate değer bir ifadesidir. Fazla olarak terane, Farisi'de, daha çok, dört mısraı da birbiriyle kafiyeli yani daha musikili rubailerin adı olmuştur. Böyle rubailere ayrıca rubaı-i musarra'a denilir. Rubai'de nazım şekli tek bentli nazım şekillerinden biri de rubai'dir. Rubai, sözlük anlamıyla 'dörtlü, dörtlük' demektir. Nazım terimi olarak da, dört mısralık bir nazım şeklinin adıdır. Çıkış yeri, İran. Fars ve Türklerin, Arapça adıyla 'rubai'; Araplar'ın da Farsça adıyla 'dubeyt' veya 'çar-mısra' dedikleri nazım biçimidir. Rubai, İslami Klasik Edebiyat'ta tam bir anlam ifade eden kendine özgü bir ölçüsü olan dört dizelik nazım biçimidir. Türk halk şiirinin dörtlük-mani isimli küçük manzumelerine benzer, dört mısradan ibaret bir şekildir. Birinci, ikinci ve dördüncü mısraları birbiriyle kafiyelidir. Üçüncü mısra ekseriya serbesttir. (Yani kafiyesizdir.) Bazen bu mısra da diğerleriyle kafiyeli olabilir. Bu şeklin eski Türk şiirindeki dörtlüklere çok benzeyişi bazı batılı araştırıcıların dikkatinden kaçmamış, bu nokta üzerinde ehemmiyetle durulmuştur. Bununla beraber, bugün için, rubainin, fehleviyyat denilen, eski İran halk edebiyatına ait, dörtlüklerle ve beste ile söylenir, bir nazım şeklinin İslamiyet'ten sonra, aruzla söylenmesiyle meydana gelmiş bir İran nazım şekli olduğu kabul etmek daha doğrudur. Rubaiyi nazım gibi, tuyug gibi, yine dört mısralık manzumeler halinde söylenen ve aynı şekilde kafiyeleşen diğer nazım şekillerinden ayıran kesin fark, rubainin vezinlerindedir. Çünkü rubai, rubai vezinleri denilen, tamamıyla bu şiire mahsus vezinlerle söylenir." (Aliyeva, 2010, 119).

İranlı araştırmacı Sa'îd-i Nefîsî ise, *fehleviyat*ı arkaik Farsçanın bir adlandırması olan *Derî Farsçası* döneminde kullanılan şiirlerin tümüne verilen bir ad olarak değerlendirmektedir:

> "Derî dilinin İran'ın İslamî devresinin dili olmasından beri Pehlevî, kendi asli toprağında köylü dili veya şehir dili ya da lehçesi olarak varlığını sürdürmüş ve İslamî devrede bu dille söylenen şiirlere *fehleviyat* denilmiştir. Bâbâ Tâhir-i Uryân, Bundâr-i Râzî, Pûr-i Ferîdûn, Sa'dî ve Hâfız'ın şiirleri, Azerbaycan Pehlevicesi şiirleri, Fars, Kirman, Huzistan ve diğer bölgelerden günümüze kadar gelen *dobeyti*'ler, Taberî, Mâzenderânî, Gîlek, Tât, Kürdî, Lorî, Bahtiyârî, Gûsterî ve İran'ın diğer bölgelerindeki köylerden bugüne kadar gelen lehçelerle söylenen şiirler gibi..." (Sa'îd-i Nefîsî, 2010, 131).

Araplar: Arap şiiri türleri üzerine bir çalışma yapmış olan Yahya Suzan'ın aktardığı bilgilere göre, *rubâî,* Arap şiirinde *dübeytî* olarak adlandırılmış olup, Fars kültüründen alınmış bir şiir şeklidir (Suzan, 2008, 49). *Rubâî* konusuna yukarıda değinildiği için bu şiir türü tekrar bu kısımda ele alınmayacaktır.

Arap şiirinin ilk şekli olarak değerlendirilen görüşlerin öne sürüldüğü *hidâ*, şekil yönünden olmasa da, anonimliği, ezgiselliği, işlevi ve doğaçlama icra edilebilmesi yönlerinden maniyle ortak noktaları bulunan bir şiir türüdür.

Suzan'ın aktardığı bilgilere göre *hidâ* deveci ezgilerinin adıdır. Deveci ezgileri, çöl Araplarının develeriyle yapmış oldukları uzun yolculuklar sırasında kendi yalnızlıklarını gidermek, develerinin yürüyüş temposunu etkilemek, yolculuğa renk katmak amacıyla mırıldanmış oldukları uyaklı sözlerden oluşmaktadır. Bu tür ezgilere *el-hidâ* ya da *el-hudâ*, söyleyene ise *el-hâdî* denmiştir. *Hidâ*, daha önce bir hazırlık gerektirmeyip, *hâdî* tarafından yolculuk

sırasında doğaçlama söylenen, konusunu yolculuğun ya da yolculuk sırasında baştan geçen bir olayın oluşturduğu şarkılardır (Suzan, 2008, 3).

Hidâ şiirin başlangıç aşamalarından biri olarak görüldüğü gibi, Arap müziğinin de ilkel biçimi olarak değerlendirilmektedir. Önceleri belki yalnız develeri yolculuk sırasında yönlendirebilmek için ya da yolculuğu monotonluktan kurtarabilmek için kullanılmış olan *hidâ*, daha sonraları bir tür şarkı ve eğlence unsuru olarak da kullanılmıştır. Abbâsî dönemine kadar varlığını sürdürmüş olan *hidâ*, artık çölden çıkıp saraya girmiş, halifelerin katıldığı eğlence meclislerinde saray erkânını ve entelektüelleri eğlendirme aracı hâline gelmiştir. Böylece *hidâ* olarak terennüm edilen şiirlerin hacmi artmış, uzun *kasîde*ler hâlinde meclislerde şarkı sözü olarak söylenmeye başlanmıştır (Suzan, 2008, 5).

Ermeniler: Sanıyoruz ki, halk edebiyatlarının karşılıklı etkileşimi konusunda yapılan çalışmalarda, Ermeni sözlü kültürü başı çekmektedir. Ülkemizde Türk halk edebiyatının Ermeni halk edebiyatına etkileri konusunda ilk önemli çalışmayı Köprülü yapmıştır. Köprülü, 1922 yılında, *Milli Tetebbular Mecmuası*'nda *"Türk Edebiyatında Âşık Tarzının Menşe ve Tekâmülü Hakkında Bir Tecrübe"* başlığıyla yayımladığı çalışmasında Türk edebiyatının Ermeni edebiyatı üzerindeki tesirlerini de ele almış, âşıklık geleneği üzerinden konuyla ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur (Köprülü, 1999, 239-269).

Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesiri adlı önemli bir çalışma yapan Türkmen, Ermeni halk bilimci G. Abeğyan'dan aktardığı bilgilerden hareketle, maninin Ermeniler arasında yaygın olduğunu ve maniye *hagik* denildiğini; anlamlarının *nağme, küçük nağmecik* olduğunu; bu *hagik*lerdeki düşünce ve anlatım biçiminin tamamen Türkçe manilerdeki gibi olduğunu belirterek, pek çok Türkçe sözcüğün redif olarak kullanıldığını ve bazı *hagik*lerin Türkçe-Ermenice karışık dizeler şeklinde *mülemma* olduğunu ifade etmektedir (Türkmen, 1992, 16). 1721 yılında Ermeniler arasında derlenerek yazılan İlyas Yegiya Muşek'in meşhur *Nağmeler* adlı yazmasında, hem de Türkçe olarak pek çok *bayatı* bulunduğunu; bunların 7 heceli *aaba* uyak düzeninde tek dörtlükten ibaret olduğunu, yine Türkmen'in çalışmasından öğreniyoruz (Türkmen, 1992, 16).

Konuyla ilgili Zeynelabidin Makas, Ermeniler arasında mani ve ağıtların yaygın olduğunu belirtmiş ve Berc Broşyan'ın *Sos ve Vartiyer* adlı romanından alıntıladığı şu bilgileri vermiştir:

> "Derder (keşiş) Harutyun'un karısının, kocasının mezarı başında söylediği şu ağıt birçok cihetten dikkate değerdir: 'Yeşildir başın ördek / Kalemdir kaşın ördek / Çift gittin yalnız geldin / Hani yoldaşın ördek?' Bir başka kadının cevabî ağıdı ise şöyledir: 'Yeşildir başım benim / Kalemdir kaşım benim / Avcının kolu sınsın (kırılsın) / Vurdu yoldaşım benim.' Ayrıca Broşyan, ağıtın icrasıyla ilgili şu bilgileri de vermektedir. '...Onlar hıçkırarak ağlayıp, Türkvârî bayatı (mani, ağıt)

söylerler. Diğer kadınlar da onlara iştirak edip, 'Ah!' 'Ah!' diyerek, ses sese verip hıçkırarak ağlarlar." (Makas, 1987a, 118)[6].

İki kültür arasındaki benzerlik ve etkileşim üzerinde yapılan çalışmaların dışında, Yaşar Kalafat, farklı bir bakış açısıyla, iki kültüre ait halk edebiyatlarının ilişkilerini değerlendirmiştir:

> "Bütün bu çalışmalarla, bizim bu incelememizle varmak istediğimiz hedef arasındaki fark, biz Ermeni halk edebiyatı ile Türk halk edebiyatı arasındaki ortak noktalar üzerinde durmuyoruz. Bizim tezimiz Ermeni halk edebiyatçılarının bilhassa Aşuğların (Âşık değil) Türk meslektaşlarının tesirinde kaldıkları gibi hususlar da değil. Biz yukarıda da belirttiğimiz gibi Türkçe yazan Türk edebi geleneklerini kullanan bu sanatçıların Gregoryan inançlı Türkler olduklarını izaha çalışıyoruz." (Kalafat, 2003-2004)[7].

Zeki Arıkan, çalışmasında[8], "Ermeni âşıkları (aşug) Türkçe söylemekle kalmamışlar, söyledikleri şiirlerin şekillerini de, koşma, bayatı vb. Türklerden almışlardır." diyerek, Ermeni âşıkları arasında *mani (bayatı)* biçiminde şiirler söylendiği bilgisini vermektedir. (Arıkan, 2003).

Boşnaklar: Balkanlar'da uzun süre Türk egemenliği altında yaşamış etnik toplulukların sözlü edebiyatlarında Türk şiir yapısının etkilerini görmek mümkündür. Bu bağlamda, Boşnak halk şarkılarında ve şiirlerinde Türk halk şiirinin biçimsel ve konusal etkileri hissedilmektedir. Yapmış olduğumuz araştırmalarda, Boşnaklar arasında anonimlik, icra, icra ortamı ve biçimsel özellikleri bakımından maniye yakın tür olarak bir halk şarkısı adlandırması olan *sevdalinka*ların olduğunu ifade edebiliriz. Diğer yandan *prelo* ve *svekrva şarkıları* da bağlam yönünden *atışma manileri*ne benzemektedir.

R. Pekka Pennanen'in aktardığı bilgilere göre s*evdalinka* en dar anlamda bir aşk şarkısıdır. *Sevdalinka*lar, bu türe ismini veren *sevda* sözcüğü ile anlatılan sevgi, aşk, tutku, özlem içeren halk şarkılarıdır. Boşnak halk sanatı ve sözlü edebiyatının en önemli değerleri arasında yer alır. İslam dinini kabul edip oryantal yaşam biçimini benimseyen Boşnak halkının yeni bir kültür zenginliği olarak ortaya çıkmıştır (Pennanen, 2010, 78).

Muammer Ketencioğlu, *sevdalinka*ların özellikleri ve anonim olmasıyla ilgili şöyle demektedir[9]:

> "Müslüman lirik şarkısı olan *sevdalinka* Boşnak halk edebiyatının taç mücevheridir. Sevdalinka iktisadî ve maddî olarak (esnaf-ticari) verimli ve İslam-Orta Doğu'nun etkisi altında olan ortamda gelişmiş olan şehir şarkısıdır. Bu yüzden

---

[6] Makas'ın konuyla ilgili bir diğer çalışması için bkz. Makas, Zeynelabidin. (1987b). Türkçe Yazan Ermeni Âşıkları ve Bizden Aldıkları Halk Şiiri Nev'ilerinden Numuneler. *III. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri.* Eskişehir: Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları.

[7] http://www.eraren.org/index.php?DergiIcerik&IcerikNo=38 (Tarih: 04.11.2010)

[8] http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi38/arikan.htm (Tarih: 04.11.2010)

[9] http://www.muammerketencoglu.com/imgs/SevdalinkaHakkindaSoylenilenler.pdf (Tarih: 22.11.2010)

*sevdalinka*da, özellikle onun melodik yapısında doğuya özgün unsurların katkıları görünür. Lirik yapısı, duygusallığının türü, sembolizmi, hayal dünyası, arketipleri, bütün bu unsurlar, Bosna-Hersek'in üç etno-kültür birliğinin halk mirası olan kültürel-geleneksel temellerinden kaynaklanır. *Sevdalinka*nın her yerde herkes tarafından kendi malı olarak kabul edilmesi bunu desteklemektedir."

F. Belma Kurtişoğlu, etno-müzikoloji disiplini içinde Boşnak müziği üzerine yaptığı çalışmada, aşk şarkıları olarak tanımlanan *sevdalinka*ların, genel olarak aşkı değil, asıl olarak kara sevdayı, bir başka deyişle birbirlerine çeşitli nedenlerle kavuşamayan âşıkların hikâyelerini ya da serzenişlerini konu etmekte olduğunu, bir başka deyişle *sevdalinka*ların aşkı ele alışı, mutluluğu değil hüznü yansıtmakta olduğunu bildirmiştir (Kurtişoğlu, 2008, 57). Kurtişoğlu'nun çalışmasında yayınlanan *aaba* şeklindeki *sevdalinka* örneklerine rastlamak mümkündür:

"Zima nikad proc	Geceler bitmiyor
Nikad sabah doc	Sabahlar hiç gelmiyor
Samo tekbir	Gece karanlığından
Cuje se kroz noc	Tekbirler yükseliyor
Duga zimska noc	Kış geceleri çok uzun
Majko moram poc	Anne, gitmem gerekiyor
Rodna gruda pradjedova	Atalarımın toprakları
To me zove upomoc	Yardıma çağırıyor" (Kurtişoğlu, 2008, 58).

R. Yvonne Lockwood'un aktardığı bilgilere göre, Boşnaklar arasında düğünler dışında *prelo* denen kız ve erkek atışmalarının da ağırlıklı yer aldığı şarkı geceleri denebilecek toplantılar vardır. *Prelo*lar, kız erkek iletişiminde son derece önemli rol oynar. Diğer yer ve zamanlarda doğrudan bir iletişim içine girmeleri mümkün olmayan genç kız ve erkekler bu *prelo*lar sayesinde şarkılar aracılığıyla hem eğlenmekte hem de birbirlerine kur yapabilmektedir. Şarkının anlamı ve işlevi tamamen icracıya ve icra edildiği ortama bağlıdır (Lockwood, 2004, 28-29). Araştırmacı, çalışmasında, bu tür atışmalara konu ve tür olarak ayrı bir yer verir ve önemli tespitler yapar (Lockwood, 2004, 28-29).

Bağlam yönünden değerlendirildiğinde *prelo* şarkıları, mani atışmalarına oldukça benzemektedir. Bu atışmalar sırasında *prelo* şarkılarının bir bölümünü oluşturan ve *svekrva (kaynana) şarkıları* (Lockwood, 2004, 53), olarak adlandırılan eleştirili şarkılar da bizdeki gelin - kaynana manilerine benzemektedir.

Gürcüler: Batum ve civarı yerleşim yerlerinden 1877-1878 Osmanlı - Rus savaşı sırasında Balıkesir'in Manyas, Susurluk ve Gönen[10]'e bağlı köylere göç eden Gürcüler arasında iki kültürün etkileşimi sonucu mani söyleme geleneklerinde büyük benzerlikler ortaya çıkmıştır.

[10] Derlemeler esnasında Gönen'in Gürcü köylerine gitmedik ancak çevre köylerden Gönen'in 7 köyünün Gürcü etnik grubundan müteşekkil olduğunu öğrendik. Bu köyler şunlardır: Balcıdede, Çınarpınar, Çiftlikalan, Ekşidere, Koçbayır, Pehlivanhoca, Suçıktı.

Gönen'in Gürcü köylerindeki mani atışmaları üzerine bir çalışma yapan Kevser Uygun-Ruhi, çalışmasında, Balıkesir, Gönen ilçesi Gürcü köylerinde akordeonla Gürcü oyunları oynanmasının yanı sıra, karşılıklı mani atışmalarının düğün ve benzeri eğlencelerin vazgeçilmez bölümünü oluşturduğunu bildirmiştir. Gürcüler arasında *mani / bani* olarak adlandırılan mani, *atışma* sözcüğüne de karşılık olarak kullanılmaktadır (Uygun-Ruhi (2003, 36).

Uygun-Ruhi'nin aktardığı bilgilere göre, genç kızlar ve delikanlılar bir halka oluşturur, birbirlerine karşılıklı maniler söyler, her iki grup da üstün gelme çabası içinde o anki duruma uygun en çarpıcı sözlerle biten maniyi bulup söylemeye uğraşır. Bu mani atışmalı oyunların içinde *Cilveloy Nanayda*nın hep özel bir yeri olmuştur. Söylenilen maniler bazen Türkçe ve Gürcüce karışık olarak mülemma tarzında olabilmektedir (Uygun-Ruhi, 2003, 36).

Bu maniler incelendiğinde yedili ya da sekizli hecelerden oluştuğu, uyak dizilişi bakımından *abcb* ya da *aaba* şeklinde olduğu görülmektedir. Uygun-Ruhi'nin verdiği örneklerden bazıları şunlardır:

"Ğele ğele eviyare
Ğele talahiyani
Erti biçi devnahe
Koçi talahiyani

Çiti prinavs havaze
Kversti davde tavaze
Çveni soplis gogvebi
Meti arian geveze

Sahlis ukan tkemali
Kuncul kuncul kidiya
Me is biçi arminda
Ratom gadamkidiya

Simindi gemirçeviyan
Tvali degirçebiyan
İmsoy pasuhi getkvit
Gulşi çegirçebiyan

Lahana meti tshelia
Şegiçivdnon biçebo
Ra didi hma gakvanan
Çegicivdnon biçebo

Sabzeli avavsevit
Gapeçil kargat bzeta
Scor simğera ar içit
Mogikvanot Sementa"
(Uygun-Ruhi, 2003, 36-39).

Ortadoğu / Aramî Kökenli Etnik Gruplar: H. Kübra Uygur, Mardin bölgesinde yaşayan Becirman, Kürt, Mhallemi, Süryani ve Yezidi gibi etnik gruplarda mani söyleme geleneğinin var olduğunu; manilerin çoğunluğunun kendi anadillerinde olmakla birlikte, bazılarının Türkçe dizelerle karışık olarak okunduğunu; düğünlerde, kına gecelerinde ya da bağa bahçeye giderken söylendiğini bildirmiştir (Uygur, 2008, 185).

Mardin Araplarının sözlü edebiyatları üzerinde çalışma yapan bir diğer araştırmacı M. Ali Aslan, bölgede, Kuzey Irak'ta ve Suriye'nin bazı bölgelerinde yaşayan Arap kökenli bir topluluk olan Mhallemilerin sözlü kültüründe manilerin de bulunduğunu ifade etmiştir (Aslan, 2007, 247-248).

Bölgede söylenen Arapça manilerin Arap şiirinin yapısına uygun olmayıp, Türk halk şiirinin temeli olan dörtlük esasına dayalı ve uyak dizilişlerinin genel olarak *aabb* şeklinde olduğu görülmektedir. Bu durum, Türk kültürünün bölgede yaşayan etnik grupların halk edebiyatı ürünleri üzerinde etkisini

göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Aşağıda, yörede yaygın olarak söylenen manilerden iki örnek verilmiştir. Bu maniler sevda konusunda söylenmiştir:

"Matar-matar kî-kî — Pışê pışê nav
Delle 'ele zikî — Qumi 'ılıqî ızzav
Fı da'vıt Hallûmê — Ce leyki ħebibkî
Intelet ıl cumê — Qumi keħli 'eyneyki" (Aslan, 2007, 248).

1. 1. 8. Manilerin Diğer Türlerle Olan İlişkileri

Halk edebiyatı araştırmalarındaki tür ve şekil konusu incelenirken belli bir türün diğer tür ve şekillerle karşılaştırılmasının konuyu daha iyi anlama çabalarına destek vereceğini düşünmekteyiz. İncelemeye konu olan türün diğer tür ve şekillerle *motif, yapı* ve *tema* açısından benzerliklerinin ortaya çıkarılması, hem o türün halk edebiyatı ürünleri arasındaki yerinin daha iyi anlaşılmasına, hem de araştırmacıların türle ilgili derli toplu bilgilere ulaşmasına katkıda bulunur.

Türler arasındaki ödünçlemeler ve akrabalık ilişkilerini irdeleyen Petch ve Aarne, özellikle *bilmece* ve *atasözü* üzerinde durarak türler arasındaki ilişkiyi incelemiş, hangi türün daha önce ortaya çıktığına dair görüşlerini dile getirmişlerdir (Krohn ve Krohn, 1996, 118). Biz de araştırmaya konu olan *mani* türü ve şeklinin diğer tür ve şekillerle olan ilişkisini ortaya koyan görüşleri aktarıp, konuyla ilgili değerlendirmeler yapacağız.

1. 1. 8. 1. Manilerin Halk Şiiriyle Olan İlişkisi

Mani nazım şeklinin Türk halk şiirinde yaygın olması nedeniyle bu şekil, hem anonim halk şiiri, hem âşık şiiri hem de tekke-tasavvuf şiirinde kullanılmıştır. Dolayısıyla bu şekle bağlı olarak başka türler meydana gelmiştir. Bu nedenle, bu bölümde mani nazım şekli ve türünün halk şiiri türleriyle olan ilişkisi tartışılacak, bu yönde ileri sürülen görüşler aktarılıp değerlendirilecektir.

1. 1. 8. 1. 1. Manilerin Diğer Anonim Halk Şiiri Türleriyle İlişkisi

Maniler, Türk halk şiirinin en canlı ve temel ürünlerinden biridir. Mani, konu üzerine eğilen araştırmacılar tarafından anonim halk şiiri içinde ele alınmış bir türdür. Bunun yanında mani, şekil ve tür yönünden diğer anonim halk şiiri türleriyle ilişki içindedir. Aşağıda, maninin *türkü, ağıt, ninni, tekerleme ve bilmece*yle olan ilişkisi incelenmiştir.

Akalın ve Şimşek, maninin diğer anonim halk şiiri türleriyle ilişkisi hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır:

> "Mani anonim Türk halk edebiyatının şiir türüne bağlı bir nazım biçimidir. Mani yalnızca bu biçim sınırları içinde kalmamış, zamanla gelişerek bir tür kişiliği de kazanmış ve başka türlere de örnek de olmuştur. Nitekim pek çok ağıt, alkış, bilmece, destan, kargış, ninni ve yakarış da, kendi tür özelliklerini yitirmeden, mani biçimiyle karşımıza çıkmaktadır." (Akalın ve Şimşek, 2003, 251).

Mani - Türkü: Anonim halk şiirinin en yaygın türlerinden mani ile *türkü* arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Derleme yaptığımız köylerin önemli bir kısmında mani adının bilinmediğini, bunun yanında maninin *türkü* olarak adlandırıldığını burada belirtmemizde yarar vardır[11].

Onay, mani-türkü ilişkisi hakkında şöyle der: "Maniler ara sıra karşılıklı söylenmiş gibi olmaz da, başlı başına bendler halinde bulunur. Çok kere bir takım türkülerden alınmış bendlerden ibaret bulunur. Yeni çıkan bir türküye girebilir." (Onay, 1996, 82).

Sözlü gelenekte bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için en çok kullanılan ad *türkü*dür. Boratav, türküyü, "düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirler" olarak tanımlamaktadır (Boratav, 2000a, 150).

Dizdaroğlu, en büyük ayrımın türkünün ezgisinde olduğunu belirtmektedir. Mani ve koşma tipindeki şiirlerin ezgilerinin değişerek türkü olduklarını eserinde dile getirmiştir (Dizdaroğlu, 1969, 103).

Türkülerin teması da manilerdeki gibi geniştir. İşlenen konu bakımından iki tür arasında büyük benzerlikler vardır. Maniler bağımsız dörtlüklerden oluşur, ancak bazı maniler ardı ardına birleştirilerek türküye dönüştürülmüştür. Kaya, bu konuda şunları söylemiştir:

> "...diğer taraftan maniler, müstakil ve anlamlı nazım şekilleri olduğundan zaman zaman türkü olarak okunduğu da olur. Bunun için de halk, aynı konuda (sözgelişi; gurbet, vuslat düşüncesi, dert, mutluluk vs...) olan manileri ardı ardına sıralayarak yahut katar manilerden birkaçını ardı ardına sıralayarak türküler meydan getirir. Bunu yaparken de ilave mısra veya aman, hey bre, dost gibi ilave kelimeler getirerek türkülerin tabi olduğu esaslara uyar." (Kaya, 1999, 89).

Bentleri dört dizeden oluşan türkülerin bazılarının mani dörtlüklerinden oluştuğunu belirten Ali Yakıcı, çalışmasında bununla ilgili örneklere yer vermiştir:

"Tabakta bal olaydım	Gidiyorum ağlama
Eriyip yağ olaydım	Karaları bağlama
Yarin ince beline	Saçlarından bir tel ver
İpekli bağ olaydım	Mehlem olsun yarama
Haydi canım haydi	*Haydi canım haydi* (Yakıcı, 2007, 199).

Derleme yaptığımız bölgede *Akpınar / Emine türküsü* mani biçiminde olup ezgili icra edilmiştir:

Akpınar alanı geniştir	Akpınar'a varayım

[11] Derlemeler sırasında özellikle Dursunbey, Kepsut, Bigadiç ve Sındırgı'nın dağ köylerinde kaynak kişilere sorduğumuz *"Bize bir mani söyler misiniz?"* sorusuna bazen yanıt alamadığımız olmuş, örnek olarak bir mani okuduğumuz zaman da, *"bu türkü olarak bilinir"* şeklinde karşılık verilmiştir.

Emine'm donu değiştir	Emine'mi göreyim
Karakola varınca	Emine'min yollarına
İfadeyi değiştir (K179).	Canlarımı vereyim (K179).

Azerbaycan'da *hakuşta / hahışta,* Kars bölgesinde *akışta*, Eğin yöresinde *alagözlü* ya da *karagözlüm* denilen ve birbiri ardınca söylenen manilerden meydana gelen ve on bir hece ile söylenmiş türküler de vardır (Kaya, 1999, 92).

Cem Dilçin, türkü formunun oluşturulmasında en çok tercih edilen yollardan biri olarak ilk sözcükleri aynı olan manilerin ardı ardına getirilmesiyle bend ya da nakarat olarak mani dörtlüğünü kullanmak olduğunu ifade etmiştir (Dilçin, 2005, 296-297). Dilçin'in mani formundan türküler oluşturulmasıyla ilgili yapmış olduğu gruplandırma ve örnek türkü metinlerinden biri şöyledir: a) Mani Dörtlükleriyle Kurulan Kavuştaksız Türküler, b) Kavuştakları Mani Biçiminde Olan Türküler, c) Kavuştakları 1 Dize Olan Türküler, ç) Kavuştakları 2 Dize Olan Türküler, d) Kavuştakları 3 Dize Olan Türküler, e) Kavuştakları 4 Dize Olan Türküler (Dilçin, 2005, 296-297).

"Çarşamba'yı sel aldı	Ah ne imiş ne imiş
Bir yar sevdim el aldı	Kaderim böyle imiş
Keşke sevmez olaydım	Gizli sevda çekmesi
Elim koynumda kaldı	Ateşten gömlek imiş
Çarşamba yollarında	Ah ne imiş ne imiş
Kelepçe kollarımda	Kaderim böyle imiş
Allah canımı alsın	Gizli sevda çekmesi
O yârin kollarında	Ateşten gömlek imiş" (Dilçin, 2005, 297).

Manilerle türküler, Türk halk şiirinde birbirine en yakın türlerdir. Bu nedenle kimi zaman manilerle türküleri birbirinden ayırmak oldukça zordur. Bazen maniler asıl türkülerin *beyit, dörtlük* ya da *bend*lerinin arasında *nakarat* olarak da söylenmektedir. Bazı türkü dörtlükleri halk arasında bağımsız okunarak zamanla türkü formundan çıkmış, mani şekline dönüşmüştür. Manilerle türkülerin bu kadar iç içe olmasında, her ikisinin de aynı konuları işlemesi, manzum olmaları, yaşanmış olaylara bağlı olarak ortaya çıkmaları gibi özellikler etkili olmuştur.

Maniler ve türküler, söylendikleri ortamlar bakımından da benzerlik göstermektedir. Düğünlerde, derneklerde, ortaklaşa yapılan ekonomik faaliyetlerde; bayram, panayır, hıdrellez gibi eğlencelerde türkü ve mani okunur.

Mani - Ağıt: Mani ile *ağıt* arasındaki ilişki şekil, tema ve söylenilen ortamın törensel karakteriyle sınırlıdır. İsmail Görkem, bu konuda şöyle yazmıştır:

> "...bunlarda 'tören karakteri'nin varlığı her zaman görülmektedir. Bu özellikler sebebiyle onlar 'düğün' ve 'ölüm' gibi törenlerde söylenirler. Azeri Türkçesinin konuşulduğu Azerbaycan sahası ile Kerkük ve Doğu Anadolu'nun bazı yerlerinde söylenen ağıtlar 'mani' şeklindedir." (Görkem, 2001, 30).

Her ne kadar araştırmacılar, mani ile ağıtın söylenilen ortam bakımından farklılığına vurgu yapsalar da bu ayrımı kesin olarak ortaya koymak zordur. Ağıtın ölüm, maninin ise düğün törenlerinde söylendiği aşikârdır. Ancak kimi maniler, ağıt olarak düğün törenlerinde gelin evinde söylenebilmektedir. Diğer yandan, yörede yapmış olduğumuz derlemeler sırasında ağıt olarak ortaya çıkan manilerin düğün evinde *kaşık oyunu*yla birlikte eğlence amacıyla söylendiği gözlemlenmiştir.

Bazı kaynaklarda *Atina Türküsü* olarak geçen ve Batı Trakya'da söylenen *Nazik Kız Ağıtı,* şekil yönünden maniye benzemekte olup *aaba* uyak örgüsüne sahiptir:

"Atina'nın ayırı — Atina'nın hamamı
Dikyukarı bayırı — Yandan çıkar dumanı
Üç çocuğumu attım denize — Hiç kimseden şüphem yok
Balıkların kurbanı — Öldürsünler imamı" (Sağlam, 1994, 40).

A. Şükrü Esen, "unutmamalı ki, ağıt da mâni gibi kadın yaratıcılarının tekelinde oluşan ve gelişen bir türdür; öyle olunca da ağıtçı kadının dağarcığındaki hazır mâni kalıplarından yararlanması beklenebilir" diyerek *icracı* temelinde *ağıt-mani* ilişkisini açıklamaktadır (Esen, 1997, 30).

Derlediğimiz maniler içerisinde ağıt olarak söylenen örneklere rastlamaktayız. İntihar eden bazı kişilerin arkasından söylenen ağıtlara örnek şunlardır:

Kuşkaya'nın taşları — Koyunları kuydun mu
Ötüşüyor guşları — Koyun yokmuş duydun mu
Su yüzünde dalgalanıyor — Öğlenin yanarında
Gülfizar'ın saçları (K89). — Canlarına kıydın mı (K93).

Genç yaşta ölmüş biri için yakılan ağıt da mani şeklinde söylenen ağıtlara örnektir:

Sarı talın gazeli
Görünmüyor mezarı
Yeşil yeşil tütüyor
Genç ölenin mezarı (K179).

Mani - Ninni: Ninniler, anonim halk şiirimizde önemli bir yer tutar. Uyak ve redif bakımından karmaşık bir durum sergiler. Her ne kadar yarım uyak ile söylenmiş örnekler fazla olsa da, tam ya da zengin uyaklı şekillerin yanında, uyaksız ninnilere de rastlamak mümkündür. Ninniler gerek hece, gerekse dize sayılarında farklılıklar gösterir. Bunda annenin ninni söylerken tam bir serbestlik içinde olmasının payı büyüktür (Elitok, 2006, 42).

Çelebioğlu, bu konuda "bir hayli istisnalar da olmakla birlikte nazım şekli ve nev'i bakımından ninnilerin umumiyetle mani tarzında teşekkül ettiğini görüyoruz" diyerek ninnilerin oluşması sürecinde mani şeklinin etkisine vurgu yapmıştır (Çelebioğlu, 1995b, 14).

Kaya, konuyla ilgili, "ninnilerde, teknik olarak manideki sağlamlık yoktur. Gerek hece, gerekse mısra sayılarında farklılıklar gösterirler. Ninnilerde şekil olarak her ne kadar değişik örnekler bulunsa da bir kısım ninniler mani şeklinde ortaya konulmuştur" demiş (Kaya, 1999, 95) ve mani şekliyle oluşturulmuş ninni örneklerine yer vermiştir:

"Neni neni nen ister — Ninni diyem uyuyasın
Babasından don ister — Uyuyup da büyüyesin
Mavu donu beğenmez — Bey baban potin almış
Setre pantolon ister — Tıpış tıpış yürüyesin" (Kaya, 1999, 95).

Mani - Tekerleme: Tekerlemelerde gerek dize, gerekse hece sayısı bakımından bir bütünlük yoktur. Ali Duymaz, bu konuda "bazı metinler ise tesadüfî olarak belirli bir ölçü, durak ve kafiye yapısına sahip olabilmektedir. Bütün bu açılardan nazım unsurları bulunmakla beraber, çoğu tekerlemede herhangi bir nazım biçiminden söz edemeyiz." der; ancak bazı tekerlemelerin koşma ya da mani şeklinde oluşturulmuş gelişmiş edebi mahsuller olarak karşımıza çıktığını da ifadelerine ekler (Duymaz, 2002, 22-23). Aynı eserde, Azerbaycan'da kellerle alay etmek için söylenen bir tekerlemenin *mani / bayatı* biçiminde olduğunu belirtmiştir:

"Keçel keçel daz keçel
Her yanda pervaz keçel
Gış gelip gurtarmısan
Budu gelir yaz geçer" (Duymaz, 2002, 24).

Kaya'nın çalışmasında da mani şeklinde oluşturulmuş tekerlemeler görmekteyiz:

"Herrek herrek
Berbere yağlı börek
Babamdan yağlık
Anamdan göynek" (Kaya, 1999, 95).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, mani-tekerleme ilişkisi şekil yönüyle sınırlı kalmıştır, diyebiliriz.

Mani - Bilmece: Elçin, bilmecelerin tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları, eşyayı, akıl, zekâ ya da güzellik gibi soyut kavramlarla, dinî konu ve motifleri kapalı bir şekilde yakın uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedefleyen kalıplaşmış sözler olduğunu söyler (Elçin, 2004, 607).

Dörtlüklerden kurulu bilmecelerde bir soru sözcüğünün olmaması, zaman zaman bazı manilerin bilmece olarak kullanılmasına sebep olmuştur. Yani bir dörtlük hem mani, hem de bilmece olabilmektedir. Bunun tersi olarak bazen bir bilmece, mani olarak da söylenilebilir (İçel, 2007, 77). Hatice İçel, örnek olarak aşağıdaki manileri vermiştir:

"Kahve Yemen'den gelir — Karşıdan atlı geçti
Bülbül çemenden gelir — Nalı parlattı geçti

Ak gerdan beyaz topuk İllere selâm verdi
Her gün hamamdan gelir Bizi ağlattı geçti" (İçel, 2005, 17).

Manilerdeki ilk iki dizenin doldurma dize oluşu, dörtlükler halinde oluşturulmuş bilmeceler için de geçerlidir. İçel, bu konuda şöyle demiştir:

> "Bilmece, mâni ile o kadar iç içe girmiştir ki, bazen mâni olan bir dörtlüğün hiçbir değişiklik yapılmadan bilmece olarak kullanıldığı da görülmektedir. Mâni olan herhangi bir dörtlüğün bilmece olarak da kullanılabilmesi, dörtlüklerden oluşan bilmecelerin aslında kendine has bir şekli olmamasından kaynaklanmaktadır. Bilmecelerimizin çoğunda onların bilmece olduklarını belirtecek herhangi bir soru kelimesi bulunmaması ve onların bir şeyi sorduğunun gelenek yoluyla anlaşılması da bu karışıklığa yol açmıştır." (İçel, 2005, 16).

Bilmece ile mani arasındaki ilişki, şekil özellikleriyle sınırlı kalmamıştır. Her iki türde de kalıplaşmış ifadelerin olması, söz sanatlarının kullanılması; her iki türün de söylendiği ortam göz önüne alındığında *karşılıklı söyleme*nin olması, bu iki türün benzerliklerini ortaya koymaktadır. Bilmeceler, en az iki kişi arasında ya da topluluklarda soru cevap şeklinde uygulanarak söylenir. Manilerde de karşılıklı söyleme özelliği vardır. Kimi zaman gelin-kaynana arasında, kimi zaman oğlan-kız arasında söylenen karşılıklı manilere rastlanmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, mani ile diğer anonim halk şiiri türleri arasında ilişkiler vardır. Bu ilişkiler, türsel ve biçimsel olarak iki şekilde olabilmektedir. Kimi zaman maniler, bir başka türün içinde bulunmakta, kimi zaman da kendine özgü nazım şekli özelliğini tür bakımından farklı olan başka bir türe aktarmaktadır. Bunun yanında, *icra ortamı* ve *icracı*, *icra süreci, işlev* gibi diğer etkenleri düşündüğümüzde mani ile diğer anonim halk şiiri türleri arasındaki ilişkinin sağlıklı bir değerlendirilmesi yapılabilecektir.

1. 1. 8. 1. 2. Manilerin Saz Şiiriyle İlişkisi

Saz şiirinde, diğer adıyla âşık şiirinde de, tür ve şekil konusu, konu üzerinde araştırma yapan araştırmacıların görüş birliğine varamadığı bir başka konudur. Burada konumuzla ilgili olması sebebiyle maninin saz şiirindeki tür ve şekillerle ne gibi ilişkisi olduğu noktasında durulacaktır.

Saz şiirinde tür ve şekil konusunda kapsamlı çalışmalar yapan Onay, saz şiirinin türleri üzerinde durmuş ancak, anonim halk edebiyatı tür ve şekli olan mani ile saz şiiri ilişkisine değinmemiştir (Onay, 1996).

Köprülü, âşık şiiri üzerindeki halk edebiyatı şekillerinin etkisine değinirken *mani şekli*ni de bu etkiye dâhil etmiştir:

> "...Nazım şekillerinde yine ayni te'siri görüyoruz. *Türkü, türkmanî, varsağı, ezgi, deyiş, kayabaşı, üçleme* gibi sırf müzik bakımından verilen ve bazıları bu havaların etnik menşe'ini gösteren şekiller, sonra *koşma, mâni* gibi diğer şekiller, hep bunu kuvvetlendirmektedir." (Köprülü, 1999, 183).

Boratav, saz şiirinin heceli örneklerini *koşma biçimi* ve *mani biçimi* olmak üzere iki gruba ayırır ve saz şiirinde mani biçiminin de kullanıldığını belirtir:

> "Koşma ve mani deyimleri Türk halk edebiyatının kendi geleneğinden alınmış olmakla beraber, burada halk edebiyatı incelemeleri için onlara özel, teknik bir anlam veriyoruz. ...mani biçimini âşıklar az kullanırlar; özel şartlar içinde ve Türkiye'nin kimi bölgelerinde, âşıkların bu biçimle söylenmiş şiirlerine rastlanır. Bir de Hatayi, Muhiddin Abdal gibi kimi tarikatçı halk şairleri bu biçimde şiirler söylemişlerdir." (Boratav, 2000a, 24-25).

Boratav, mani biçimindeki şiirlerin ölçüsünün çoklukla 7'li, seyrek olarak da 8'li olduğunu, uyak şemasının 1. bend: aaba, 2. bend: ccdc, 3. bend: eefe... biçiminde ortaya çıktığını belirtir (Boratav, 2000a, 209). Saim Sakaoğlu ise, Boratav'ın âşık şiirinin iki şekli olması görüşüne katılmaz ve âşık edebiyatı ürünlerinin ortaya konulduğu yegâne nazım şeklinin *koşma* olduğunu iddia eder (Sakaoğlu, 2002, 636).

Mani ile saz şiiri ilişkisi *şekil, icracı, icra edilen ortam, işlev* ve *tema* gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. İcracı olan aşığın saz şiirinin öznesi olmasından hareketle, mani söylemesini de bu anlamda önemli buluyoruz. Konuyla ilgili olarak Mehmet Açа, "Âşıklar arasında mani söyleyenler bulunmaktadır. Özellikle Azerbaycan sahasında sadece mani söyleyen âşıkların varlığından haberdarız. Muamma, lugaz gibi askı geleneğine bağlı manilerin yanı sıra halk hikâyesi içinde de âşıkların mani söyledikleri görülmektedir." diyerek âşıkların mani söylediklerini belirtmiştir (Açа, 2004, 284).

Umay Günay, karşılıklı mani söyleme ile âşık atışmaları arasındaki benzerliğe vurgu yapmış, bununla ilgili örnek metinler vermiştir:

> "Âşık tarzı şiirler tür yönünden incelendiği zaman anonim halk şiiri türleri gibi büyük ölçüde mani ve koşma nazım şekilleri ve bu şekillerin çeşitli kompozisyonlarına dayalı değişik türlerin yaygın olduğu görülmektedir. Hece vezniyle söylenen mani (düz mani, kesik mani), koşma (düz koşma, yedekli koşma, musammat koşma, ayaklı koşma, zincirbent ayaklı koşma, zincirleme) bu iki ana tipin değişik tertiplerine dayalı varsağı, semai, destan aşık tarzı şiirde kullanılagelen türlerdir." (Günay, 1999, 22-30).

Artun, âşık edebiyatı içinde mani şeklinin kullanıldığını ifade ederek, âşıkların genellikle aynı sözcükleri farklı anlamda kullanarak manileri cinaslı hale getirdiklerini ve bunları konularına göre bir türkünün, bir söyleyişin arkasına eklediklerini belirtmiştir (Artun, 2001, 102). Aynı çalışmada Artun, âşık edebiyatı içinde şekil yönünden maniye benzer dört şekil adı vermiştir. Bunlar, *mani, bayati, tecnis, ciğalı tecnis*tir (Artun, 2001, 102-103). Aşağıdaki *ciğalı tecnis* örneği mani-saz şiiri ilişkisini göstermektedir:

"Uzaklara gitme vefasız güzel
Güler yüz gösterip cana can getir

Ezzim cana can getir
Gel cana can getir
Takatsız kaldım güzel

Gel bu cana can getir

Rabbim hikmetini göster dünyada
Sen bu canı götür yâre yetiştir" (Artun, 2001, 103).

Mani ile saz şiiri arasındaki ilişki biçimsel özelliklerle sınırlı kalmamıştır. Tematik olarak maniyle âşıkların şiirleri arasında belirli bir geleneğin ürünü olmalarından dolayı benzer noktalar bulunmaktadır. Kaya, konuyla bağlantılı olarak, gelin-kaynana manilerini örnek olarak çalışmasında ele almıştır. Çalışmasında Âşık Ferki'nin *Destan-ı Kaynana ile Gelin* şiirine yer veren Kaya, anonim olan gelin kaynana manileriyle, âşıklar tarafından üretilmiş şiirlerin benzerliklerine vurgu yapmıştır (Kaya, 2000, 355-356). Bazen müstakil olarak, bazen de karşılıklı atışma şeklinde icra edilen bu manilerle saz şiiri içinde üretilmiş *gelin-kaynana şiirleri* arasındaki benzerlik dikkat çekicidir.

Maninin *destan* türüyle olan ilişkisini ele alan Emeksiz, konuyla ilgili şöyle demiştir:

> "Maniler müstakil olarak bir olayı, bir duyguyu, bir mesajı yansıtabildikleri gibi mani formunu koruyup daha hacimli bir metin içinde yer alarak bir başka edebi şekil ya da tür oluşturabilirler. Genellikle anonim şiir olan ve dörtlük nazım biriminde bulunan maniler, âşık edebiyatı nazım türü olan destanın meydana getirilmesinde en yaygın olarak kullanılan türlerdendir. Âşık edebiyatı verimlerinin söyleyicisi belli iken destan türüne örneklik teşkil edebilecek mani fasıllarının kim tarafından düzenlendiği çoğunlukla bilinememektedir." (Emeksiz, 2003, 54).

Diğer yandan Özkul Çobanoğlu, Boratav'ın saz şiirinin heceli olanlarını koşma ve mani biçimi şeklinde iki grupta ele alınması gerektiğini bildiren görüşlerinden hareketle, mani biçiminde oluşmuş *destan*ların olduğunu açıklar ve çalışmasında Âşık Hüzni'nin *Neşide-i Meserret: Yunanlılara Nasihat* adlı destanına yer verir (Çobanoğlu, 2000a, 23-24).

Semai, 16 heceden oluşan aruz kalıbıyla yazılan saz şiiridir (Onay, 1996, 187). Özellikle XIX. yüzyıl İstanbul semai kahvelerinde icra edildiklerini bilmekteyiz. Şekil yönünden hiçbir benzerlik olmamasına rağmen mani ile *semai* arasında icra mekânlarının ortaklığı noktasında benzerlikler vardır. İstanbul manileri üzerinde yaptığı incelemede Emeksiz, R. Ekrem Koçu'dan aktardığı bilgilerden hareketle, şöyle demiştir:

> "...kahvehaneler XIX. yüzyılda, saz şairleriyle birlikte, ayaklı maniciler için de edebi merkez olmuştur. Aynı mekânda bulunmaları birbirleriyle olan etkileşimi sağlamış olmalıdır. Ayaklı maniler içinde destan ve semai gibi âşık edebiyatı nazım biçimlerinin adları anılmıştır. Etki sadece âşık edebiyatından halk edebiyatına doğru tek yönlü değildir. XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış Kemahlı Ferhadi'nin ayaklı maniler yazdığını biliyoruz." (Emeksiz, 2003, 77).

İstanbul semai kahvelerinde icra edilen *ayaklı maniler*, icra yönünden *mani-sâz şiiri* ilişkisini ortaya koyar. Kimi âşıkların Azerbaycan sahasında sadece mani okumaları da konuya açıklık getirmektedir. Posoflu Âşık Zülâli'nin mani nazım şekliyle oluşturduğu şiir, saz şiirinde mani nazım şeklinin kullanıldığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir:

"Gittim dostun bağına
Kondum gül budağına
Ötemedim kar yağdı
Gönlümüzün bağına

Gülünç oldum ağyâra
Vardım hangi diyâra
Yârıma nasıl gidem
Elim boş yüzüm kara

Komşulukta var sancı
Bir duymaktır ilacı
Gizli mektup yazardım
Rüzgâr olsa postacı

Geçtim devletten vardan
Bütün dosttan ağyârdan
Zülâl ihtiyar amma
Gönül ayrılmaz yârdan" (Zeyrek, 1988, 161).

Yukarıdaki açıklamalar ve araştırmacıların görüşlerinden hareketle mani ile saz şiiri arasındaki ilişki *şekil, tema, icracı, icra ortamı, işlev* gibi hususlarda yoğunlaşmaktadır.

1. 1. 8. 1. 3. Manilerin Tekke-Tasavvuf Şiiriyle İlişkisi

Tekke-tasavvuf şiiri geleneğinin kendine özgü nazım şekillerinin olmadığı, ürünlerini başka edebiyat geleneklerinin şekilleriyle oluşturduğu görülmektedir. Tekke-tasavvuf şiirinin temsilcilerini, belirli bir nazım şekliyle sınırlandırmak mümkün değildir. Çünkü pek çok temsilci, divan şairleri kadar divan tarzında da eserler vermiştir. Dolayısıyla tekke-tasavvuf şairleri, hem divan şiiri, hem de halk şiiri nazım şekillerini kullanmışlardır. Halk şiiri nazım şekilleri arasında *mani, koşma* ve *destan* vardır (Akarpınar ve Arslan, 2004, 253-254).

Konuyla ilgili olarak Abdurrahman Güzel, tekke-tasavvuf şiirinde divan edebiyatı nazım şekilleriyle, halk edebiyatı nazım şekillerinin kullanıldığını ifade etmiş, kullanılan halk edebiyatı nazım şekilleri arasında mani şeklini de saymıştır (Güzel, 2000, 518).

Tekke-tasavvuf şiiriyle mani arasındaki ilişki, şekil yönüyle sınırlı kalmıştır. Artun, konuyla ilgili şunları söylemiş ve Gaybi Sun'ullah'a ait aşağıda verilen şiiri örnek olarak göstermiştir:

> "Tekke edebiyatının kendine özgü nazım şekli olmadığından divan edebiyatı nazım şekillerinin yanı sıra halk edebiyatı nazım şekillerini de kullanmışlardır. Bunlar koşma ve maniye bağlı şekillerdir. Tekke âşıkları mani nazım şekliyle birden fazla dörtlüğü alt alta getirerek yediliklerden oluşan şiirler yazmışlardır.
>
> Tac ma'rifet tacıdır
> Sanma gayri tac ola
> Taklid ile tok olan
> Hakikatte aç ola
>
> Düşe düşüp aldanma
> Kendin hayrete salma
> Hak'tan gayrı ne vardır
> Ta'bire muhtac ola"
>
> Bir ağaçtır bu âlem
> Meyvesi olmuş âdem
> Maksud olan meyvedir
> Sanma ki ağaç ola
>
> (Artun, 2002, 82-83).

Yukarıdaki şiirin uyak dizilişi *"abcb, ççdb, eefb"* şeklindedir. Maninin biçimsel özelliklerinden olan üçüncü dizenin serbest oluşu, burada da söz

konusudur; ancak, dördüncü dizelerle her dörtlüğün ilk iki dizelerinin uyakları farklıdır. Bu yönüyle şiirin mani şekli olduğu tartışmalıdır.

Tekke-tasavvuf ve saz şairleri tarafından söylenen manilerde:

Kasımî'yem yâreli
Bağrımı yâr yâreli
Derdime em oldu yâr
Dergâhına vareli

örneğinde de görüldüğü gibi, birinci dizede şairin adına ya da mahlasına yer verilir. Muhiddin Abdal, Lala Sultan ve Kasımî, bu şekilde birçok mani söylemiştir (Gölpınarlı, 1963, 226).

Aça da, mani şeklinin tekke-tasavvuf şiirinde koşma nazım şeklinden sonra en çok kullanılan bir şekil olduğunu ifade etmektedir (Aça, 2004, 298).

Tekke-tasavvuf şiirinin maniyle olan ilişkisi, çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde etraflıca değineceğimiz *maninin değerlere, toplumsal kurumlara ve törenlere destek verme işlevi* dışında, mani şeklinin bu şiirlerde kullanılmasından ibarettir.

1. 1. 8. 2. Manilerin Kalıplaşmış İfadelerle İlişkisi

Türk halk şiiri grubuna dâhil edemeyeceğimiz bazı anonim yaratımları *kalıplaşmış ifadeler* grubunda ele almayı uygun gördük. Bunlar; *alkış, kargış, atasözü, deyim ve ölçülü sözler*dir.

Sakaoğlu, bir yazısında, anonim halk şiiri ürünlerinin neler olması gerektiğini açıklamış, kalıplaşmış ifadelerin ayrı bir başlık altında incelenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Sakaoğlu, konuyla ilgili şunları söylemiştir:

> "Alkış (dua) ile kargış (beddua) gibi, daha ziyade atasözleri ile deyimlere şekil ve kısalık yönünden paralellik gösteren sözleri, halk edebiyatı içinde ele almak da mümkündür; ancak bunları bir mani gibi; bir efsane gibi ön planda yer alan mahsuller yerine, ikinci plandaki mahsuller olarak düşünmek daha uygundur kanaatindeyiz." (Sakaoğlu, 1990, 270).

Biz de, Sakaoğlu'nun bu görüşlerinden hareketle, bu ürünleri ayrı bir başlık altında, maniyle olan ilişkilerini inceleyeceğiz.

Mani - Alkış, Kargış: Alkış ve kargışın bir halk edebiyatı türü olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışılmıştır. Kimi araştırmacılar, bu ürünleri halk edebiyatının türleri olarak görürken, kimileri de "dil öğesi" olarak değerlendirmiştir. Boratav'a göre, bu ürünler "küçük sanat yapıtları"dır ve anlatımı güçlendirici dil öğeleridir (Boratav, 2000a, 147). Boratav, alkış ve kargışları iki gruba ayırıp şöyle der:

> "Bir bölükte sadece konuşmayı renklendiren, kısa kalıplar şeklinde alkış ve kargış sözleri vardır. Bu biçimdekileri bir 'halk edebiyatı türü' olarak tanımlamak yersiz olur; konuşmayı süsleyici, duyguları belirtici, anlatımı güçlendirici dil öğeleridir bunlar; kısalıkları, yoğunlukları son kertede bulunmakla ve çok kullanılmakla ikinci bölüktekilerden ayrılırlar. ...İkinci bölüğü, koygunluğunu

anlatımdaki özenilmişlikten, imge, düşünce ve çağrışım buluşlarındaki başarıdan alanlardır." (Boratav, 2000a, 147-148).

Kaya, alkış ve kargışları "sözlü anlatım türlerinin önemli bir cephesi" olarak nitelendirirken (Kaya, 1999, 448); Artun ise, Boratav'ın görüşlerini paylaşmıştır (Artun, 1999, 111).

Elçin, kargışlarla ilgili olarak "lanet, belâ ve gazap ifade eden, olumsuz sözler" olduğunu belirtir. Hayatta haksızlığa uğramış, kötülüklerle karşılaşmış insanın en büyük kudret olan Allah'tan kötülüğün cezalandırılmasını istemesi yolundaki dileklerinden doğan sözlü geleneğin mahsulleri olduğunu ifade eder (Elçin, 2004, 662).

Kaya, "...genellikle mensur olmakla birlikte bu konuda, halk şairlerinin koşma tarzında ortaya koydukları ürünler olabildiği gibi, müstakil dörtlüklerle ve mani biçiminde meçhul sanatçılar tarafından da söylenmiş dua ve beddualar da vardır." diyerek mani biçiminde alkış ve kargışların bulunduğunu ifade etmiştir (Kaya, 1999, 101).

Alkış ve kargışların maniyle olan ilişkisi, konu yönünden sınırlanmıştır. Türk halk edebiyatında alkış ve kargışların ayrı bir şekli yoktur. Alkış, iyi dilekleri ihtiva eden kalıplaşmış sözlerdir. İnsanlar toplum baskısı, inanç, töre gibi sebeplerden dolayı söylemeye çekindikleri birçok konuda, duygularını maniler aracılığıyla ifade ederek psikolojik bir rahatlama hissederler. Bu durum alkış ve kargışlar aracılığıyla da olur.

Derleme yaptığımız bölgelerde pek çok alkış ve kargış içeren mani örneklerine rastladık. Ancak niceliksel olarak kargışlar, alkışlardan daha fazladır. Bunun sebebinin toplum içinde alkışların açıkça ifade edilebilmesine karşılık, kargışların açıkça ifade edilememesine bağlıyoruz. Aşağıda alkış ve kargışlarla ilgili olarak ikişer örneği sunuyoruz:

Elma attım denize — Şu dağın eteğinden
Geliyor yüze yüze — Bal yedim peteğinden
Allah uzun ömür versin — ***Allah***'ım ayırmasın
Yârimle ikisine (K36). — Kimseyi sevdiğinden (K36).

Taş üstünde oturma — Ak üzüm parmak gibi
Pantulunu batırma — Tadı var kaymak gibi
Sever sever aldatırsın — Beni yârden ayıran
Kanser ol da kurtulma (K147). — Kurusun kavak gibi (K147).

Mani - Atasözü, Deyim: Atasözleri belirli tecrübelere bağlı olarak söylenmiş, yaşanılan bazı olaylar sonucu ifade edile gelen kalıplaşmış sözlerdir. Maniler de, bazı tecrübelere bağlı olarak söylenmişlerdir. Bu iki tür arasında nasihat etme / ders verme noktasında temasal benzerlikler vardır. Ayrıca manilerin içerisinde bulunan atasözleri de konuya açıklık kazandırmaktadır.

Ömer Asım Aksoy, atasözleriyle ilgili olarak şöyle demiştir:

"*Divanü Lugat-it Türk*'te atasözleri, Arapça mesel, Türkçe sav sözcükleriyle anılmıştır. Divan edebiyatında ve Osmanlıcada bu kavram için mesel de, darbımesel de geçer. Darbımesel, aslında mesel getirmek, duruma uyan yaygın bir söz ya da bir atasözü söylemek demektir; ama atalarsözü anlamına kullanılmıştır. ...Atasözleri, geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce, kanış ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözüyle belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir. Anlaşmazlıklarda bir atasözü en büyük yargıcıdır. İşte bu atasözleri, biçim bakımından da, kavram bakımından da birtakım özellikler taşırlar." (Aksoy, 1993, 5-6).

Kaya, bu konuda, "maniler çok çeşitli konuları ihtiva ettiği için buna bağlı olarak daha kalıcı ve daha etkili sözleri bünyesinde bulundurur. Bunlar genellikle sabır, dert, öğüt konularında ve mistik tarzda söylenmiş sözlerdir." demektedir (Kaya, 1999, 103).

Konuyla ilgili çalışmasında Sinan Gönen, atasözünün, sadece kalıplaşmış ifadelerden olan bilmecelerden kaynaklanmadığını, anonim halk şiirinin bir türü olan manilerin bazı parçalarının da atasözü olarak kullanıldığını belirtmiştir (Gönen, 2006, 89).

Atasözleri, Kaya ile Gönen'in de yukarıda işaret ettiği gibi, maniler içerisinde bulunabilmektedir:

"Açılmıştır arası — Yaz ayları tez geçer
Tükenmiştir parası — Güz gelince hız geçer
Bıçak yarası geçer — Dünya bir geniş tarla
Geçmeyen dil yarası — İnsan ektiğin biçer" (Kaya, 1999, 103).

Deyimler, Elçin'in ifadesiyle "asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözler"dir (Elçin, 2004, 642). Aksoy da deyim konusunda, "deyim, bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır; genel kural niteliğinde bir söz değildir. Deyimi atalarsözünden ayıran en önemli özellik budur." diyerek atasözleriyle deyim arasındaki farklılığa vurgu yapmıştır (Aksoy, 1993, 33).

Toplum hayatında bazı olay ve davranışların yorumlanması ve değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan deyimlerde, sözcüklerin gerçek anlamı dışında kullanılarak yeni bir anlam kazanması esastır. Ali Öztürk, anlatıma güç ve derinlik kazandırma maksadı ile ya cümle şeklini alarak ya da bir cümlenin içinde kendi sözlük anlamlarının dışında kullanılan, sıralanış şekilleri bozulmayan kalıplaşmış sözcük kümelerine *deyim* denildiğini söyler (Öztürk, 1985, 320).

Manilerin içinde kalıplaşmış ifade biçimleri olarak deyimlerin varlığını görmekteyiz. Türk manilerinde binlerce deyim değişime uğramadan ya da sözcüklerin yerleri değişmiş biçimde yer alagelmiştir.

Mani - Ölçülü Söz: Atasözü ve deyimlerin dışında kalan ölçülü birtakım sözler de vardır ki, bunlar da manilerimizde bolca kullanılmıştır. Nail Tan, yaptığı çalışmada, bu sözleri *ölçülü söz* olarak adlandırır ve şöyle der:

"Ölçülü atasözü ve deyimlerimizin yanında kalıplaşmış vezinli, yani ölçülü, kafiyeli sözler daha kullanırız. Genellikle beyit, üçlük, dörtlük halindeki bu şiir parçalarının şairleri unutulmuş, anonim hale gelmişlerdir. Bu sebeple de halk edebiyatının, folklorun inceleme alanına girmişlerdir. ...bir bölümü ticarethanelerde, taşıtlarda, evlerde, kahvelerde, levha halinde asılıp kalmıştır. Bir bölümü ise henüz yazıya geçirilmemiş olup dilden dile dolaşmaktadır." (Tan, 1985, 7).

Kaya, ölçülü sözleri, *düzgü* olarak adlandırıp şöyle tanımlar: "Muhtelif konularda ve daha ziyade ikilik yahut üçlüklerle söylenen; tecrübe ve görüşleri yansıtan; duygu, inanç, düşünce, davranış için düzülmüş ölçülü ve özlü sözlere düzgü denir" (Kaya (1999, 403). Kaya'nın konuyla ilgili verdiği örnek metinlere bakıldığında, mani formunda oluşturulmuş *düzgü* örneklerine rastlamaktayız. Balıkesir'den derlediğimiz mani metinlerinde ölçülü sözlerin de kullanıldığı görülmektedir:

Allar giyerim allar
Al giyen pişman olmaz
Ne zamandır sevdiğim
Eski dost düşman olmaz (K32).

Yukarıdaki bilgiler ışığında, maniyle kalıplaşmış sözler arasındaki ilişki, şekil yönünden benzeşme ve kalıplaşmış sözlerin mani içerisinde bulunmasından ibarettir, diyebiliriz.

1. 1. 8. 3. Manilerin Halk Anlatmalarıyla İlişkisi

Maniler; halk hikâyeleri, masallar, efsaneler gibi halk anlatmalarıyla da ilişkisi olan bir türdür. Bu ilişki, bu ürünler içinde mani metinlerinin bulunması noktasında yoğunlaşmaktadır.

Mani - Destan, Halk Hikâyesi: Halk hikâyelerinin doğuşunda maniler önemli bir işlev yüklenmiştir. Diğer yandan mani metinleri içinde de halk hikâyelerinin kahramanları boy gösterir. Boratav'a göre, hikâyelerin doğuş ve gelişme meseleleri incelenirken üzerinde durulacak bir konunun da halk hikâyelerinin tipik nazım şekli olan *koşma-türkü* yerine *mani* şeklinde manzumeleri ihtiva eden hikâyelerin varlığıdır (Boratav, 2002, 118).

Tahir ile Zühre, Arzu ile Kanber, Ferhad ile Şirin, Gül ile Sitemkâr, Leyla ile Mecnun'un türküleri, halk hikâye kitaplarında hep mani şeklindedir. Diğer yandan *Tahir Mirza* adıyla sözlü gelenekte yaşayan halk hikâyesinin manzum kısımları, erkekler arasında koşma-türkü şeklinde anlatılmasına rağmen, kadınlar arasında anlatılanın mani şeklinde olduğu, Boratav tarafından bildirilmiştir (Boratav, 2002, 119). Boratav, konuyu şu şekilde değerlendirmiştir:

"Öyle sanıyorum ki, mani şekli kadın anlatılışlarına daha elverişli bir şekildir. Sazın refakati türkü-koşma istemesine karşılık, mani ile basit bir melodinin inşadı kafi gelmektedir. Bundan başka, sazın refakatiyle ve ancak profesyonel hikâyecilerde mümkün olan, her biri oldukça uzun pek çok türkünün ezberlenmesi

yerine, az sayıda ve birer kıtadan ibaret manilerin bellenmesi, kadın hikâyeciler için elbette daha kolay olacaktır." (Boratav, 2002, 119-120).

Halk hikâyesi anlatıcılarının cinsiyetleri ile kullanılan nazım şekilleri arasında bağ kuran Boratav, büyük halk hikâyelerinin erkek meclislerinden kadın meclislerine geçerken kadın hikâyecilerin elinde yeni bir telife uğradığını, hem hikâyelerin hacimlerinin küçüldüğünü, hem de manzum parçaların baştan sona yeni bir nazım şekline girdiğini, maniye dönüştüğünü ileri sürmüştür (Boratav, 2002, 120). Türkmen de, *Tahir ile Zühre* hikâyesindeki manzumelerin mani nazım şeklinde olduğuna temas etmektedir (Türkmen, 1998).

Elçin, maninin kaynaklarını sayarken halk hikâyeleri metinlerini de anmıştır:

> "Ferdi eser olarak da bilhassa Irak Türkleri arasında görülen ve konulara göre araştırıcılar tarafından çeşitli şekillerde sınıflandırılan manilerin ilk kaynağı halkın hafızasıdır. Cönkler, mecmualar, sözlükler, divanlar, halk hikâyeleri, ramazan-nameler, mektuplar, bekçi destanları vb. eserler manilerin yazılı kaynağını oluşturur." (Elçin, 1997, 324).

Kaya, çalışmasında, "...bazı halk hikâyelerinde ise, müstakil dörtlüklerle ve mani tipinde şiirlere rastlanır." diyerek, manilerin halk hikâyelerinde kullanıldıklarını tespit eden örneklere yer vermiştir (Kaya, 1999, 95-99).

Mani ile halk hikâyeleri arasındaki bir diğer ilişki de manilerde halk hikâyesi motiflerinin ve kahramanlarının adlarının kullanılmasıdır. Duymaz, Kerem ile Aslı hikâyesi üzerine yaptığı çalışmada, Kerem ile Aslı hikâyesinin önemli motiflerinin ve kahramanlarının adlarının manilerde kullanıldığını belirtmiş ve şu örnekleri vermiştir:

"Âşık der derde kerem — Ezzinem derde Kerem
Neylesin derde Kerem — Mevlamdır derde kerem
Goşmuşam gam kotanı — Tarlam gam tohum hicran
Özüme derd ekerem — Sürdükçe derde kerem"
(Duymaz, 2001, 234-235).

Aynı çalışmada, *yanma motifi*nin kullanıldığı mani metinleri de verilmiştir:

"Ben de yanam — Yerde yanım
Aç sinen ben dayanamam — Çürüdü yerde yanım
Aşkın yaktı kalbimi — Kerem bu aşkla yanmış
Buna nasıl dayanam — Korkarım ben de yanım
Kerem bu derde yandı — Ser koyum yar dizine
Korkuyom ben de yanam — Kış yatım yaz uyanım" (Duymaz, 2001, 235).

Türk halk anlatılarında mani tarzı şiirlerin kullanılmasıyla ilgili çalışmasında Duymaz, Köroğlu destanının Azerbaycan ve Türkmen sahası rivayetlerinde ve Özbekler arasında anlatılan *Köroğlu* kollarında; Başkurt destanlarından *Zayatülek Menen Hıvhılıv, Akhak Kola, Kara Yurğa* destanlarında; Karakalpak Türklerinin destanlarından olan *Koblan, Mespatşa, Er Şora, Kırık Kız, Er Ziyver, Kanşayım, Kurbanbek* destanlarında; Tatar

destanı *Büz Yigit* ve Kazak destanı *Bozcigit*'te mani tarzı şiirlere tesadüf edildiğini belirtmiştir (Duymaz, 2007, 82-84).

Mani - Masal: Duymaz, çalışmasında, mani tarzı şiirlere halk hikâyelerinde olduğu gibi, masallarda da rastlandığını ifade etmiş; *Sabır Taşı, Akça Kız, Saka Güzeli, Ali Cengiz Oyunu* gibi masalları örnek göstererek konuya açıklık getirmiş (Duymaz, 2007, 84) ve bu tarz şiirlerin masallardaki işlevine vurgu yapmıştır:

> "...masallarda manilerin kullanımı destanlarla paralellik arz etmektedir. Maniler tıpkı diğer manzum kısımlar gibi masallarda duygu ve heyecanın arttığı yerlerde devreye girmekte ya da formel işlevi görmektedir. Ancak manilerin destanlarda masallara göre daha yaygın şekilde kullanıldığını da burada belirtmeliyiz." (Duymaz, 2007, 85).

Mani fasılları ile masallar arasında ilişkiyi inceleyen Emeksiz'e göre, her iki türün de anlatıya, sözlü icraya dayanmasından kaynaklanan sıkı bir ilişkinin varlığı söz konusudur (Emeksiz, 2003, 57-59). İki tür arasında ortak tip ve motiflerin bulunduğunu ileri süren Emeksiz, Boratav'dan aktardığı masal örneğiyle mani fasıllarının birinde okunan mani örneğini karşılaştırmıştır:

> "Boratav Tip 7'de masalcının saçma sapan konuşmalar yaptıktan ya da olağanüstü olaylar anlattıktan sonra dinleyicileri, söylediklerinin ve -kimi zaman- anlatacağı masalın yalan olduğu konusunda uyardığı kalıp sözler toplanmıştır." (Emeksiz, 2003, 59).

Boratav'ın çalışmasındaki Tip 7D'de "Bir zamanda iken Aslı-yok mahallesinde bir karı koca varmış". "Aslı-yok hamamına bir karı koca geliyormuş", "Mudurnu'nun Aslı-yok mahallesinde ..." şeklinde masal örnekleri verilmiş, *aslı-yok* olarak adlandırılan kalıp bir söz kullanılmıştır (Boratav, 2000b, 41). Emeksiz, çalışmasında, mani fasıllarında okunan bazı manilerde de bu "aslı-yok" ifadesinin geçtiğini ifade etmiş, örnek mani metinleri vermiş ve bu manilerdeki ifadelerle anlatılanların gerçek dışı olduğunu belirtmiştir:

"Kimyacının işi tamam	Bekçinin minneti çoktan
Ahir oldu işbu kelam	Verir istersen Hak'tan
Kimyacılık böyle imiş	Bekçiye bir şalvar yaptım
Aslı yok imiş vesselam	İki gözüm *aslı yok*tan" (Emeksiz, 2003, 59-60).

Mani - Efsane: Mani-efsane ilişkisinde, efsanede geçen yer adlarının, konuların ya da kahramanların mani metinlerinde yer aldığını görmekteyiz. Bazen doğrudan efsaneye gönderme yapan ifadelerin mani metinlerindeki varlığı, mani-efsane ilişkisinin tematik yönüyle sınırlandığına işaret eder.

Mani - Fıkra: Halk anlatılarının bir başka türü olan fıkralarda mani tarzı şiirler, çok az da olsa, bulunmaktadır. Fıkralarda maniler daha ziyade anlatımı vurgulamak, pekiştirmek işleviyle kullanılmaktadır (Duymaz, 2007, 87). Konuyla ilgili olarak Duymaz'ın verdiği örneklerden biri şudur (Duymaz, 2007, 87):

"Bir gün hoca eşeğiyle gidiyormuş. Hava sıcak olduğu için eşeği pek susamış. Akşehir Gölü'ne yaklaşınca eşek hızla koşmaya başlamış. Tam göle yuvarlanacakları sırada gölün kıyısındaki kurbağalardan biri zıplamış. Eşek de ürküp geri çekilmiş. Hoca sevincini şöyle dile getirmiş:

Aferin su kuşu
Hoş ettin bu işi
Ürküttün eşeği
Sevindirdin dervişi

Sonra da cebinden birkaç akça çıkarıp suya atmış:
Haydi, demiş. Bu parayla kendinize şeker alın!.."

1. 1. 8. 4. Manilerin Halk Tiyatrosuyla İlişkisi

Karagöz oyunu metinlerinde de manilere rastlamaktayız. Düz mani ya da ayaklı mani şeklinde mani metinlerinin Karagöz'de yer alması; hatta *Manici* adıyla bir oyunun bulunması, maniler ile Karagöz oyunları arasındaki sıkı ilişkiyi ortaya koyar (Bayrı, 1972, 247). Diğer yandan bu oyunlarda bolca kullanılan ramazan manileri de maniyle Karagöz oyunları arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bayrı'nın çalışmasında verdiği örnek mani metinleri, bu oyunlarda kullanılmıştır:

"Aya bak yıldıza bak — Aya bak yıldıza bak
Damda duran kıza bak — Suya giden kıza bak
Cilvesine doyulmaz — Kız Allah'ı seversen
Eylediği naza bak — Dön bir kere bize bak" (Bayrı, 1972, 247).

Bir başka Karagöz oyununda da mani örneklerine rastlamaktayız:

"Ezirgan'dan Kemah'tan
Yar gelir oynamahtan
Gitti yarim gelmedi
Öloorum merahtan" (Artun, 2004, 399).

Karagöz dışında, meddah gösterileri, ortaoyunları ve köy seyirlik oyunlarında da mani okunmaktadır. Özellikle köy seyirlik oyunlarında bolca mani okunmakta olup, bunlar, oyunun temel unsuru haline getirilmiştir. Derleme yaptığımız bölgelerde köy seyirlik oyunlarında mani söylemenin hala canlı bir gelenek olarak devam ettiğini gözlemlediğimizi de burada belirtmemiz gerekir.

Başgöz, "Ayrıca mânilerin, saya gezme, hıdrellez, nevruz, yağmur duası, çömçe gelin, köy seyirlik oyunları gibi tören ve toplantılarda ritüel kalıntısı taşıyan sözlerle söylenildiğini görüyoruz" diyerek köy seyirlik oyunlarıyla mani ilişkisine vurgu yapmıştır (Başgöz, 1986, 230).

"Ev önünde kuyumuz — Tarlası ayrıklıya
İnce akar suyumuz — Ben kız vermem sarhoşa
Sevip sevip ayrılmak — Allah kısmet ederse
Yoktur öyle huyumuz — Boynu kıravatlıya

İşte geldim kapınıza

Bir taş attım başınıza
Selamün aleyküm diyerek
Selam verdim hepinize" (Artun, 2004, 458-459).

Yukarıda ele aldığımız halk hikâyeleri, masallar, efsaneler, Karagöz, ortaoyunu, meddahlık, tuluat tiyatrosu ve köy seyirlik oyunlarında mani metinlerinin kullanıldığı; Başgöz'ün de belirttiği gibi ritüel kalıntısı sözlerle maniler söylenebildiği; masallarda ve halk hikâyelerinde geçen motif ve kahramanların adlarının mani metinlerinin içinde bulunabildiği; efsanelerde geçen olaylara mani metinlerinde göndermelerin yapılabildiği; dolayısıyla halk anlatmaları ve halk tiyatrosuyla mani arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğu düşüncesindeyiz.

1. 2. İlgili Araştırmalar

Bu bölüm, "Türkiye'deki İlk Çalışmalar", "Kitaplar", "Makaleler", "Bildiriler", "Tezler" ve "Balıkesir Manileri Konulu Çalışmalar" gibi alt başlıklardan oluşmuştur. Bu bölümde, mani konusunda yapılan çalışmalar tanıtılmış ve bu çalışmaların künyeleri verilmiştir.

1. 2. 1. Türkiye'deki İlk Çalışmalar

Mani konulu çalışmaların başlangıcı, ülkemizde hemen hemen halk biliminin doğuşuyla paraleldir. Bildiğimiz mani konulu ilk çalışma, XIX. yüzyıla ait *Mecmua-i Maniyat* adlı taşbasması eserdir. Bu eserde İstanbul çalgılı kahvehanelerinde söylenen 164 ayaklı mani bulunduğu belirtilmiştir (Bayrı, 1955, 1043).

Şarkı Mecmuası ya da *Mecmua-ı Arifî* adıyla 1873 tarihli eserde mani metinlerinin verildiği bilinmektedir. Terzibaşı, bu eserdeki mani metinlerinin basılmış en eski maniler olduklarını ileri sürmüştür (Terzibaşı, 1975, 27). Ancak, Sabri Koz'un tanıtımlarından öğrendiğimize göre, bu tarihten daha önce, XIX. yüzyıldan kalma cönk ve mecmualardan oluşan yazma kaynaklarda da mani metinleri yer almaktadır (Koz, 1973, 19-29).

Anadolu ve İstanbul manilerinin toplandığı bir diğer çalışma, Kunoş'a aittir. Kunoş'un 1880 tarihinde *Osmanlı Türk Halk Edebiyatı Mecmuası* adıyla Budapeşte'de yayınlanan çalışması, daha sonra İstanbul Dâr'ül-Fünûnu Edebiyat Medresesi Mezunları Cemiyeti Neşriyatınca 1923 yılında *I. Halk Edebiyatı Örnekleri, Maniler* adıyla çıkar. Kunoş'un eserinden alınmış 328 mani ile bu esere eklenmiş 10 Azeri manisi yer almaktadır. Maniler, ilk dize, ilk harfe göre *abc* sırasındadır (Akalın ve Şimşek, 2003, 290).

1899 tarihinde yayınlanan Radloff'un *Proben* serisinin 8. cildi olan *Proben der Volkslitteratur der Türkischen Stämme* adlı çalışmada Kunoş'un derlemeleri yayınlanmıştır. Bu çalışmada Anadolu'dan derlenmiş 302 adet düz mani ile 229 adet cinaslı mani yayınlanmıştır (Radloff ve Kúnoş, 1998, 421-481).

Bildiğimiz ilk bilimsel inceleme ise, Köprülü'nün *tuyuğ* ve *mani* ilişkisi konusuna değindiği 20 Haziran 1913 tarihli *Tanin* gazetesinde yazdığı *Mâ'nîler*

isimli makalesidir. Çatıkkaş, çalışmasında, bu makaleye yer vermiştir (Çatıkkaş, 1996, 28).

Sadettin Nüzhet ve Mehmet Ferit. (1926). *Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı.* Konya: Vilayet Matbaası[12]. İlk dizeye göre sıralanmış 345 mani örneği vardır (Akalın ve Şimşek, 2003, 290).

Kilisli Mullim Rıfat. (1928). *Anadolu Türklerinin Halk Edebiyatı I. Maniler.* İstanbul: İstanbul Dâr'ül-Fünûn Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı[13]. Son dizeye göre abc sırasında 1759 mani yer almaktadır. Sınıflamada manilerin yapısı göz önünde bulundurulmamıştır. Esere 43 kıtalı bir mani katarı ile ilk dizeye göre bir fihrist, düzeltmeler ve sözlük eklenmiştir (Emeksiz, 2003, 21).

Yukarıda bahsedilen ilk çalışmaların, Köprülü'nün makalesi hariç, inceleme ve değerlendirmeden çok, metin neşirlerinden ibaret olduğu görülmektedir.

1. 2. 2. Kitaplar

Yukarıda bahsedilen ilk çalışmalardan sonra 1930'lu yıllarda Halkevleri'nin kurulmasıyla birlikte mani derlemeleri çoğalmış, mani konulu kitapların sayısı artmıştır. Aşağıda 1930'lu yıllardan günümüze kadar geçen sürede basılan mani konulu bazı kitapların künyeleri, geçmişten günümüze doğru, yayın yılları esas alınarak verilmiştir. Bu kitapların çoğu, metin neşirlerini ihtiva etmektedir:

Bayrı, M. Halit. (1932). *Türk Halk Edebiyatına Ait Maddeler, Maniler.* İstanbul: İktisat Matbaası; Şeyhoğlu, Hasan. (1932). *Çankırı Tarih ve Halkiyatı.* Çankırı. Vilayet Matbaası; Kocatürk, Vasfi Mahir. (1933). *En Güzel Türk Manileri.* İstanbul; Uraz, Murat. (1933). *Halk Edebiyatı Şiir ve Dil Örnekler.* İstanbul: Samih Lütfi Sühulet Kütüphanesi; Efe, M. Rüştü. (1934). *Niyet Manileri.* H. Hailt Kitabevi; Sungur, Pertev. (1935). *Diyarbakır Halkiyatından Mani-Maya-Hoyrat Atasözü.* Diyarbakır: Diyarbakır Halkevi Yayınları; Yaman, T. Mümtaz. (1936). *Kastamonu'dan Toplanmış Maniler.* Kastamonu: İl Basımevi; Aytüre, İ. (1936). *Maniler.* Bolu: İl Basımevi; Salman, Mustafa. (1937). *Yağcılar ve Savaştepe Manileri.* Balıkesir: Balıkesir İl Basımevi; Volkan, Ali. (1939). *Azerbaycan Halk Şarkı ve Manileri.* İstanbul: Tecelli Basımevi; Tezel, Naki. (1941). *Bilmeceler ve Maniler.* Ankara: Yeni Cezaevi Matbaası; Yılmaz, A. (1941). *Bergama'da Folklor.* İzmir: Cumhuriyet Matbaası; Aşkun, V. Cem. (1941). *Sivas Folkloru.* Sivas: Sivas Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Kolu Yayınları; Akay, İ. Hakkı. (1942). *Balıkesir Halkiyatı 1.* Balıkesir: Balıkesir Halkevi Yayınları; Alangu, Tahir. (1943). *Çalgılı Kahvelerde Külhanbey Edebiyatı ve Numuneleri.* İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası; Baysanoğlu, Şevket. (1943). *Diyarbakır Folkloru.* Diyarbakır: Diyarbakır Halkevi Yayınları; Yanıkoğlu, B. Aziz. (1943). *Trabzon ve Havalisinde Toplanmış Folk Malzemesi.* İstanbul: Kenan Matbaası; Pamirli, O

---

[12] Eser 2002 yılında sadeleştirilerek yeniden basılmıştır. Bkz. Ayan, Hüseyin (Hzl.). (2002) *Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı.* Konya: Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.

[13] Eser, 1996 yılında Çatıkkaş tarafından yeniden basılmıştır. Çatıkkaş, Ata. (1996). *Maniler (Kilisli Rıfat Bilge).* İstanbul: MEB Yayınları.

Turgut. (1943). *Folklor.* Giresun: İl Basımevi[14]; Eset, Niyazi. (1944). *Mukayeseli ve Neşredilmemiş Maniler.* Ankara: Ankara Halkevi Neşriyatı; Eset, Niyazi. (1946). *Maniler Kılavuzu.* Ankara: Ankara Halkevi Neşriyatı[15]; Yıldırım, Elmas. (1947). *Bayatılar.* Elazığ: Turan Basımevi; Yıldırım, Elmas. (1947). *Azerbaycan Halk Edebiyatından Alınmış Bayatılar (Şikesteler).* Elazığ: Turan Basımevi; Dağlı, M. Yahya. (1948). *İstanbul Mahalle Bekçilerinin Destan ve Mâni Katarları.* İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu Yayınları; Sevimli, M. (1950). *Kerkük Hoyrat ve Manileri.* Kerkük; Atak, A. Osman. (1952). *Seçme Halk Manileri.* İstanbul; Maslum, Osman. (1951). *Kerkük Hoyratları.* Bağdat; Bozkurt, Lütfi. (1952). *İmsakiyeli Ramazan Manileri.* Afyon: Güven Matbaası; Terzibaşı, Ata. (1955-1957). *Kerkük Hoyrat ve Manileri.* Bağdat, Kerkük; Başgöz, İlhan. (1957). *Manilerimizden.* Ankara: Dost Yayınları; Yurter, Mehmet. (1958). *Maniler.* İstanbul; Güçyetmez, Cemil. (1958). *Gaziantep Manileri ve Türküleri.* Gaziantep: Güzelyurt Matbaası; Köksal, Yaşar. (1959). *Seçme Maniler.* İstanbul; Yurdatap, S. Münir. (1960). *Niyetli ve İzahlı Aşk Manileri.* İstanbul; Afif, Afife. (1962). *Manilerden Bir Demet.* Ankara: Yargıçoğlu Matbaası; Memova, Hayriye ve Boef, Emil. (1962). *Rodop Manileri.* Sofya: Narodna Prosteva; Erdoğan, Fehmi. (1963). *Türk Atasözü, Mani ve Bilmeceleri.* İstanbul; Yağmurdereli, Nesip. (1963). *Manilerimiz.* İstanbul; Akgüllü, Önder. (1965). *En Güzel Niyetli Aşk ve Sevda Manileri.* İstanbul; Şehidoğlu, Süreyya. (1965). *Erzurum Manileri.* İstanbul: Tortum Kalkınma Derneği Yayınları; Yorgancıoğlu, Oğuz (1969). *Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler.* Gazimagusa: Mert Temel Basımevi; İslamoğlu, Mahmut. (1969). *Kıbrıs Türk Folkloru.* Gazimagusa: Halkın Sesi Matbaası; Alınmaz Halil. (1969). *En Güzel Niyetli Aşk ve Sevda Manileri.* İstanbul: Yıldız Kitabevi; Göksu, Hasan. (1970). *Manilerimiz.* İstanbul: Milliyet Yayınları; Ertekin, Eşref. (1971). *Çorum'da Derlenen Maniler.* Çorum; Karaibrahimoğlu, Sacit. (1971). *Anadolu Manileri.* Ankara; Bayrı, M. Halit. (1972). *İstanbul Folkloru.* İstanbul: Eser Yayınları; Ergin, M. Emin. (1972). *Urfa'dan Derlenmiş Hoyratlar, Maniler.* Adana: Kemal Matbaası; Akalın, L. Sami. (1972). *Türk Manileri (Cilt 1, 2).* İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları; Çelebioğlu, Amil. (1973). *Ramazan-name.* İstanbul: Tercüman Yayınları; Dede, Abdurrahim. (1978). *Batı Trakya Türk Folkloru.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları; Yorganc ıoğlu, Oğuz. (1980). *Kıbrıs Türk Folkloru.* Gazimagusa: Canbulat Basımevi; Oktürk, Şerif. (1985). *Türk Manileri Antolojisi.* İstanbul: Kastaş Yayınları; Elçin, Şükrü. (1990). *Türkiye Türkçesinde Maniler.* Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Ensitüsü Yayınları; H afız, Nimetullah. (1990). *Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları; Ketene, Cengiz. (1990). *Kerkük Halk Edebiyatından Seçmeler.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları; Güngör, Harun ve Argunşah, Mustafa. (1991). *Gagauz*

---

[14] Bu eserle ilgili Güleç bir tanıtım yapmıştır. Bkz. Güleç, İsmail. (1998). Osman Turgut Pamirli'nin Folklor İsimli Eseri. *Giresun Kültür Sempozyumu (30-31 Mayıs 1998) Bildiriler.* İstanbul: Giresun Belediyesi Yayınları, 247-250.

[15] Araştırmacıların başvurduğu, eserin giriş bölümünde eleştirili *kaynakça* bölümü bugün değerini hala korumaktadır.

Türkleri Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları; Kara, Ruhi. (1994). *Erzincan Manileri.* Ankara: Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Yayınları; Ahundov, Ehliman. (1994). *Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları; Koz, Sabri. (1998). *Ramazan Fasılları Bekçi Baba.* İstanbul: Kitabevi Yayınları; Artun, Erman. (1998). *Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları.* Tekirdağ: Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yayınları; Kaya, Doğan. (1999). *Anonim Halk Şiiri.* Ankara: Akçağ Yayınları; Artun, Erman. (2000). *Adana Halk Kültürü Araştırmaları I.* Adana: Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları; Aydın, Turgay. (2000). *Türk Kültüründe Manilerin Yeri İl İl Maniler ve Benim Manilerim.* Aydın: Deniz Ofset; Sakman, M. Tahir. (2000). *Ramazan Manileri.* Konya: Karatay Belediyesi Yayınları; Hacılı, Asif ve Poladoğlu, Aydın. (2001). *Ahıska Türk Folkloru.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları; Yançev, Mihail. (2002). *Mani ve Bilmeceler.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları; Tatlı, İrfan. (2004). *En Güzel Maniler.* İstanbul: Sarı Papatya Yayınları; Ferzeliyev, Tehmasıb ve Abbaslı, İsrafil (Editör). (2004). *Azerbaycan Bayatıları.* Bakı: Yeni Neşrler Evi; Dilçin, Cem. (2005). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi.* Ankara: TDK Yayınları; Çelik, Ali. (2005). *Manilerimiz ve Trabzon Manileri.* Ankara: Akçağ Yayınları; Önal, Ülkü. (2005). *Ardanuç-Ahıska Manileri ve Türküleri.* Ankara: Ürün Yayınları; Özdemir, Ahmet. (2006). *Türk Manilerinden Seçmeler.* İstanbul: Bordo Siyah Yayınları; Çatıkkaş, Ata. (2006). *Seçme Maniler.* İstanbul: Sütun Yayınları; Demir, Necati. (2006). *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları. (Cilt 9): Efsaneler, Masallar, Maniler ve Etnografik Malzemeler.* Ankara: TTK Yayınları; Şahin, Salih. (2009). *Kuzeydoğu Kültüründe Kars Manileri (Derleme-Araştırma-İnceleme).* Ankara: Yıldız Matbaası; Topal, Kayahan. (2010). *Bizden Maniler: Elazığ Manileri.* Elazığ: MT Yayıncılık.

1. 2. 3. Makaleler

Mani derleme ve neşir çalışmalarının ağırlıklı olarak yapılmaya başlanması, Cumhuriyet'in ilanından sonradır. Mani türü üzerinde Türkiye'deki çeşitli dergilerde yüzlerce inceleme yazısı ve derleme yer almaktadır. Halkevlerinin Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren başlattığı yoğun derleme faaliyetlerini yayınlamış oldukları dergilerde görebilmek mümkündür.

Acıpayamlı, 1923-1950 yılları arasındaki mani derleme ve neşirleriyle ilgili bir bibliyografya hazırlamıştır (Acıpayamlı, 1969). Acıpayamlı, o dönemin halkevi dergilerinde çıkan mani konulu araştırmaları çalışmasına dâhil ettiğinden aynı bilgileri tekrar etmemek için, *Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası*'ndakilerin dışında, o çalışmada adı geçen makaleleri çalışmamıza almadık. Söz konusu dergide yayınlanan derlemeler, Türkiye'de mani derlemelerinin öncüleri olması nedeniyle, bu derlemeleri bu çalışmaya dâhil ettik.

Bu bölümde, Türkiye'de yayımlanan belli başlı folklor dergilerinde mani türüyle ilgili yayınlanmış olan derleme ve inceleme yazılarının künyelerini

vermekle yetineceğiz. Çalışmamızda, yazarların soyadları alfabetik olarak sıralanmıştır.

Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası: Aker, Cavit. (1939). Muğla Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 91, 167-168; Aker, Cavit. (1941). Ula Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 111, 70-71; Aker, Cavit. (1941). Muğla Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 117, 215-216; Atasızayoldaş, M. (1936). Rize ve Çorum Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 58, 160-162; Bayrı, Mehmet Halit. (1930). Maniler. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 14, 25-27; Burdurlu, İbrahim Zeki. (1941). Çukurova'dan Maniler. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 116, 184-193; Günalp, Ziya. (1940). Ereğli Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 99, 63-64; Güneri, Bedri. (1948). Çatalca'dan Derlenmiş Maniler. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 80, 176-178; İsamettin, Faik. (1936). Bursa Türkü ve Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 57, 146-151; Nazif, Osman. (1930). Balıkesir Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 25, 17-18; Petri, Zevrak. (1938). Gagauz Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 83, 260-264; Petri, Zevrak. (1938). Gagauz Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 84, 278-283; Tezel, Naki. (1939). İstanbul Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 89-90, 124-128; Tezel, Naki. (1940). İstanbul Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 100, 102-110; Tezel, Naki. (1940). İstanbul Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 101, 127-134; Tezel, Naki. (1940). İstanbul Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 102, 159-161; Toplugil, Vahit. (1940). Çerkez Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 104, 204-207; Ülkütaşır, M. Şakir. (1930). Boyabat Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 16, 116; Vahit, Ali. (1934). Safranbolu Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 32, 242-243.

Türk Folklor Araştırmaları Dergisi[16]*:* ... (1964). Balıkesir-Savaştepe Çavlı Köyünde Söylenen Maniler. *Türk Folklor Araştırmaları,* 184, 3581-3582; Artan, Gündüz (Der.). (1962). Göle Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 159, 2879; Artan, Gündüz. (1965). Tire'de Karanfil Çeşitleri ve Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 195, 3878-3884; Ataman, Sadi Yaver. (1965). Giresun Türkileri, Manileri ve Aşıkları. *Türk Folklor Araştırmaları,* 188, 3687-3689; Aytekin, Yavuz (Der.). (1955). Şebin Karahisar Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 69, 1095-1096; Çalık, Etem. (1979). Erzurum Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 358, 8669; Çeneli, İlhan (Der.). (1976). Kırım Manilerinden Örnekler. *Türk Folklor Araştırmaları,* 318, 7549-7550; Demirel, Faruk. (1972). Bir Güldeste: Maniler. *Türk Folklor Araştırmaları,* 274, 6296; Ekim, Fahrettin (Der.). (1978). Kırklareli Halk Edebiyatı: Vize'nin Doğanca Köyünde Söylenen Maniler. *Türk Folklor Araştırmaları,* 350, 8446; Elçin, Şükrü (Der.). (1964). Balıkesir-Savaştepe Çavlı Köyünde Söylenen Maniler. *Türk Folklor Araştırmaları,* 183, 3556-3557; Göksu, M. Hasan. (1971). Manilerimiz. *Türk Folklor Araştırmaları,* 259, 5877; Gündoğan, Alaattin (Der.). (1972). Atça Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 275, 6335; Hafız,

[16] Acıpayamlı'nın bibliyografyasında *Türk Folklor Araştırmaları* dergisinde 1950 yılına kadar çıkan araştırmalar yayınlanmıştır. Bu nedenle 1950 yılından önceki bu çalışmaları vermiyoruz.

Nimetullah (Der.). (1978). Prizren`de Türk Manileri 1. *Türk Folklor Araştırmaları,* 351, 8471-8472; Hafız, Nimetullah (Der.). (1978). Prizren'de Türk Manileri 2. *Türk Folklor Araştırmaları,* 352, 8501-8502; Hafız, Nimetullah (Der.). (1978). Prizren'de Türk Manileri 3. *Türk Folklor Araştırmaları,* 353, 8528; İlisulu, Ali (Der.). (1977). Ermenek'te Söylenen Maniler. *Türk Folklor Araştırmaları,* 334, 7996-7997; Karabaş, Seyfi. (1976). Manilerde Nitelemeler ve Eylemler. *Türk Folklor Araştırmaları,* 323, 7675-7678; Karadeniz, Fikret. (1968). Fındık Toplama Zamanında Söylenen Maniler. *Türk Folklor Araştırmaları,* 224, 4700; Kartal, Numan. (1965). Halktan Maniler ve Özellikleri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 187, 3669-3672; Kaya, Doğan (Der.). (1972). Sivas'ın Acıyurt Köyünden Derlenen Maniler. *Türk Folklor Araştırmaları,* 280, 6486-6488; Kırzıoğlu, Ülker (Der.). (1977). Kars'ta Söylenen Maniler. *Türk Folklor Araştırmaları,* 335, 8025-8026; Köklügiller, Ahmet. (1978). Karadeniz'den Maniler. *Türk Folklor Araştırmaları,* 349, 8418; Köktürk, Muhsin. (1972). Yozgat Manilerinde Yergi. *Türk Folklor Araştırmaları,* 276, 6372-6374; Köktürk, Muhsin. (1977). Bireysel ve Toplumsal Açıdan Yozgat Manilerinde Konular. *Türk Folklor Araştırmaları,* 330, 7864-7869; Köktürk, Muhsin. (1977). Yozgat Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 340, 8164-8166; Köktürk, Muhsin. (1977). Yozgat Manileri 2. *Türk Folklor Araştırmaları,* 341, 8187-8189; Köktürk, Muhsin. (1978). Yozgat Manileri 2. *Türk Folklor Araştırmaları,* 342, 8215-8216; Köktürk, Muhsin. (1978). Yozgat Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 343, 8247-8249; Köktürk, Muhsin. (1978). Yozgat Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 344, 8276-8277; Köktürk, Muhsin. (1978). Yozgat Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 345, 8303-8306; Köktürk, Muhsin. (1978). Yozgat Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 346, 8330; Özdemir, Fuat. (1979). Harput Manileri 1. *Türk Folklor Araştırmaları,* 356, 8614; Özdemir, Fuat. (1979). Harput Manileri 2. *Türk Folklor Araştırmaları,* 357, 8622; Özdemir, Fuat. (1979). Harput Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 362, 8782; Özdemir, Fuat. (1979). Harput Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 363, 8797; Petekçi, Ahmet. (1955). Bozkır'da Söylenen Maniler, Türküler, Koşmalar. *Türk Folklor Araştırmaları,* 68, 1075; Sakaoğlu, Saim. (1978). Anadolu Manilerinden Seçmeler. *Türk Folklor Araştırmaları,* 347, 8342-8345; Sipahioğlu, E. Emin (Der.). (1964). Ordu Yöresinde Maniler. *Türk Folklor Araştırmaları,* 185, 3613-3614; Şentürk, Ahmet (Der.). (1973). Malatya Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 293, 6842-6843; Tan, Nail (Der.). (1974). Ağrı Manilerinden Bir Demet. *Türk Folklor Araştırmaları,* 295, 6892-6893; Tanalp, Ümran. (1970). Erzurum Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 246, 5018-5019; Terzibaşı, Ata. (1978). Kerkük Hoyrat ve Manileri 1. *Türk Folklor Araştırmaları,* 351, 8451-8453; Terzibaşı, Ata. (1978). Kerkük Hoyrat ve Manileri 2. *Türk Folklor Araştırmaları,* 352, 8480-8483; Ülkütaşır, M. Şakir. (1969). Eski Ramazan Davulcuları ve Davulcu Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 245, 5471-5472; Yalçın, Ali. (1973). Çamşık Köylerinden Maniler. *Türk Folklor Araştırmaları,* 284, 6599; Yıldız, Hüsnü. (1955). Serik'ten Maniler. *Türk Folklor Araştırmaları,* 77, 1232; Yücel, Erdem (Der.). (1973). Hayri Bey`in Ramazan

Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 291, 6778-6780; Yücel, Erdem. (1969). Muhacir Kadıköy'de Hıdrellez ve Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 237, 5267.

Türk Folkloru Dergisi: Alptekin, A. Berat. (1985). Silifke'den Derlenen Maniler. *Türk Folkloru,* 68, 22-25; Atılgan, Halil. (1982). Yozgat'tan Derlenmiş Maniler *Türk Folkloru,* 31, 27-28; Atılgan, Halil. (1982). Yozgat'tan Derlenmiş Maniler. *Türk Folkloru,* 32, 22-24; Çağdaş, Haluk. (1980). Sivas Manileri. *Türk Folkloru,* 13, 21-23; Demiray, M. Güner. (1981). Yıldızeli'nde Türküler ve Maniler. *Türk Folkloru,* 18, 29-30; Demiryürek, Emel. (1983). Niğde/Ortaköy Manileri. *Türk Folkloru,* 53, 26-28; Düzköylü, Yıldız. (1983). Samsun Çarşamba Yöresinin Manileri. *Türk Folkloru,* 52, 31; Gökalp, Mehmet. (1984). Pazar Yöresinden Derlenmiş Maniler. *Türk Folkloru,* 63, 18-19; Güneş, Abdurrahman. (1983). Elâzığ / Sarıçubuk (Bizmişan) Köyünde Romanyalı Göçmenlerden Derlenen Maniler. *Türk Folkloru,* 48, 18-21; İvgin, Hayreddin. (1979). Vezirköprü'nün Yeniçelik Köyü Manileri. *Türk Folkloru,* 3, 14-15; Kartal, Numan. (1983). Kocacık'ta Söylenen Manilerden Bir Demet. *Türk Folkloru,* 46, 23-25; Kaya, Doğan. (1980). Sıvas-Hafik-Zonguldak Manileri. *Türk Folkloru,* 6, 21-23; Kolgu, Niyazi. (1981). Tokat Manileri. *Türk Folkloru,* 20-21, 27-28; Özer, Seyhan. (1982). Çanakkale'nin Biga İlçesi Hoşaba Köyü'nde Derlenen Maniler. *Türk Folkloru,* 40, 12-13; Sakaoğlu, Saim. (1981). Kıbrıs Manileri. *Türk Folkloru,* 23, 13-16; Sakaoğlu, Saim. (1981). Kıbrıs Manileri. *Türk Folkloru,* 24, 15-17; Sakaoğlu, Saim. (1981). Kıbrıs Manileri. *Türk Folkloru,* 25, 16-19; Sakaoğlu, Saim. (1981). Kıbrıs Türk Manileri 4. *Türk Folkloru,* 26, 15-16; Taner, Nuri. (1983). Silivri Köylerinde Derlenmiş Maniler. *Türk Folkloru,* 49, 24-27; Uyguner, Muzaffer (1985). Yugoslavya'dan Derlenen Maniler. *Türk Folkloru,* 67, 7-9; Uyguner, Muzaffer. (1983). Yugoslavya'dan Maniler. *Türk Folkloru,* 51, 21-23; Üçer, Pelin. (1981). Demircilik Köyü Manileri ve Kına Türküleri. *Türk Folkloru,* 19, 26-27; Zeren, Mehmet. (1983). Harput'un Yaşayan Manileri (Elâzığ Yöresinden Maniler). *Türk Folkloru,* 52, 22-24.

Sivas Folkloru Dergisi: Acar, İsmail Hakkı. (1976). Ayrılık Üzerine Maniler. *Sivas Folkloru,* 37, 20; Aslanoğlu, İbrahim. (1975). XIX. Yüzyıl Sivas Manileri. *Sivas Folkloru,* 34, 9-10; Candan, Hüseyin (Der.). (1973). Suşehri'den Dağlarla İlgili Maniler. *Sivas Folkloru,* 7, 18, 23; Candan, Hüseyin (Der.). (1974). Su Şehri Manileri. *Sivas Folkloru,* 17, 13-16; Demiray, M. Güner (Der.). (1979). Gemerek'ten Maniler. *Sivas Folkloru,* 72-73, 17; Demiray, M. Güner. (1976). Zile'den Maniler ve Gemerek'ten Birkaç Deyim ve Kelime. *Sivas Folkloru,* 46, 16-17; Demiray, M. Güner. (1978). Gemerek ve Köylerinden Maniler. *Sivas Folkloru,* 63, 17-20; Dumluca, Halil (Der.). (1974). Sivas Manileri. *Sivas Folkloru,* 12, 19-21; Elçin, Şükrü (Der.). (1976). Bafra ve Köylerinde Söylenen Maniler. *Sivas Folkloru,* 44, 14-17; Sarıkamış, Veli. (1977). Harput Manileri *Sivas Folkloru,* 52, 25-26; Sarıkamış, Veli. (1977). Harput Manileri. *Sivas Folkloru,* 55, 17-18; Tan, Nail. (1975). Mektup Manileri. *Sivas Folkloru,* 35, 10-14; Tan, Nail. (1976). Mektup Manileri. *Sivas Folkloru,*

36, 10-13; Tan, Nail. (1976). Mektup Manileri. *Sivas Folkloru,* 37, 15-17; Tan, Nail. (1976). Mektup Manileri. *Sivas Folkloru,* 38, 14-16; Türkmen, Muharrem (Der.). (1973). Sivas Manileri. *Sivas Folkloru,* 5, 10-11; Üçer, Pelin (Der.). (1978). Gümüşdere Manileri. *Sivas Folkloru,* 71, 14; Yıldız, İsmail (Der.). (1974). Karagöl'den Maniler. *Sivas Folkloru,* 13, 17.

Türk Kültürü Dergisi: Argunşah, Mustafa. (1990). Gagauz Türklerinin Manileri. *Türk Kültürü,* 332, 48-54; Hatemi, Hüsrev. (1963). Azerbaycan Bayatıları. *Türk Kültürü,* 3, 36; Hürmüzlü, Erşet. (1967). Kerkük Hoyratlarında ve Manilerinde Türklük Şuuru. *Türk Kültürü,* 62, 33-40; Sakaoğlu, Yurdanur. (1973). Manilerimizde Millî ve Hamasî Unsurlar. *Türk Kültürü,* 128, 32-36; Ülkütaşır, M. Şakir. (1973). Ramazan Davulcuları ve Davulcu Manileri. *Türk Kültürü,* 123, 30-33.

Milli Folklor Dergisi: Adikti, Vasfi. (1993). Yozgat Fakibeyli Manileri. *Milli Folklor, 3* (20), 63-64; Adikti, Vasfi. (1994). Yozgat Manileri. *Milli Folklor, 3* (23), 63; Akarpınar, R. Pınar. (1994). Erzincan Ağıt, Efsane ve Manileri. *Milli Folklor, 3* (22), 63; Akkoyunlu, Ziyat. (1992). Kerkük Ağzında Mani ve Hoyrata Dair. *Milli Folklor, 2* (14), 2-6; Artun, Erman. (2000). Adana'da Asker Uğurlama-Karşılama Törenleri, Asker Ağıtları, Türküleri, Şiirleri, Manileri. *Milli Folklor, 6* (47), 41-48; Çelik, Ali. (1992). Trabzon Manilerinde Sosyal Hayat. *Milli Folklor, 2* (13), 39-42; Çelik, Ali. (1992). Trabzon Manilerinde Sosyal Hayat 2. *Milli Folklor, 2* (14), 22-25; Çelik, Ali. (2001). Manilerdeki Gizler ve Bayburt Manileri. *Milli Folklor, 7* (51), 100-108; Çınar, Ali Abbas. (1990). Bursa'da Söylenen Ramazan Manilerinden Örnekler. *Milli Folklor, 1* (6), 60-61; Eker, Gülin Öğüt. (1999). Bayburt Mânilerinden Hareketle İletişimde Yüklendiği Fonksiyonla Mâni Söyleme Geleneği. *Milli Folklor, 6* (44), 105-114; Ganiyev, Seyfeddin. (2002). Azerbaycan Şirvan Bayatılarının Hususiyetleri. *Milli Folklor, 7* (54), 102-106; İdrisi, Habib. (1992). Azerbaycan Bayatılarında Araz Nehrinin Yeri. *Milli Folklor, 2* (13), 25-27; Kurnaz, Cemal. (1993). Taşlıca Köyü (Akseki-Antalya) Manileri. *Milli Folklor, 3* (17), 59-60; Kurnaz, Cemal. (1993). Taşlıca Köyü (Akseki-Antalya) Manileri II. *Milli Folklor, 3* (18), 59-63; Makas, Zeynelabidin. (1997). Aras Üzerine Maniler. *Milli Folklor, 5* (35), 39-49; Oğuz, Öcal. (1993). Kıbrıs Manilerindeki Kıbrıs Gerçeği. *Milli Folklor, 3* (17), 21-24; Oktay, Hatice. (1989). Samsun'un Aydoğdu Köyünde Derlenen Maniler. *Milli Folklor, 1* (1), 27-28; Önal, Ülkü. (1991). Ardanuç Manileri. *Milli Folklor, 2* (11), 54-55; Öztürk, Ali Osman. (1993). Ordu'da Söylenen Manilerden Örnekler ve Bir Efsane. *Milli Folklor, 3* (18), 55-57; Şimşek, Esma. (1997). Mani Şeklindeki Şiirlerle Teşekkül Eden Halk Hikayeleri Var mıdır?. *Milli Folklor, 5* (33), 36-41; Taş, Hülya. (1995). Erzurum'da Kına ve Düğün Manileri. *Milli Folklor, 4* (26), 95-98; Torun, Ali. (1989). Mani Tarzı ve Bu Tarzın Menşe'i Hakkında Bazı Düşünceler. *Milli Folklor, 1* (2), 24-25; Ünsal, İrfan. (1990). Muş'tan Derlenen Maniler. *Milli Folklor, 1* (7), 60-63; Yıldız, Naciye. (2007). Kırım Türklerinde Mane, Çın ve Beyitler. *Milli Folklor, 10* (73), 31-38.

Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi: Aybars, Şerafettin. (1994). Bağkonak'ta Derlenen Maniler. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* 91, 153-166; Çatıkkaş, Ata. (1986). Mâni Kelimesi ve Mânilerimiz. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* 45, 85-96; Duygulu, Melih. (1994). Trabzon Sürmene'den Derlenen Maniler ve Ezgiler. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* 90, 209-218; Makas, Zeynelâbidin. (1998). Mani Tipli Azeri Bilmeceleri. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* 117, 137-152; Özarslan, Metin. (1993). Karahamza Manileri. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* 85, 214-222; Süleymanova, Hayriye. Emil Boyev. (1980). Rodop Manileri (Ayrılık, Gurbet, Hasret). *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* 9, 206-220; Turan, Fikret. (1999). Bir Azerbaycan Halk Hikâyesi: Yahşı ve Aşığ ve Mani Türünün İşlenişi. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* 122, 177-208.

Diğer Yayınlarda (Dergi, Kitap, Yıllık vd.) Yayınlanan Makaleler: ... (1953). Sıra Manileri. *Köy Postası,* 108, 26-27; Acıpayamlı, Orhan. (1960). Maniler Bibliyografyası I 1923-1950. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, XVIII* (3-4), 214-220; Acıpayamlı, Orhan. (1968). Erzurum Köy Manileri. *Antropoloji,* 4, 99-120; Akyalçın, Necmi. (1995). Kırklareli İli Kapaklı Köyü'nden Bir Mani Derlemesi. *Akademi Dergisi,* 3-4, 34-38; Artun, Erman. (2004). Muğla Mani Söyleme Geleneğinde Mizah, Taşlama, Takılma. (Hzl.: Ali Abbas Çınar). *Muğla Kitabı.* Muğla - İzmir, 109-118; Atılgan, Halil. (1989). Mersin Köylerinden Derlenmiş Maniler. *İçel Kültürü,* 9, 13-15; Ayva, Aziz. (2006). Havsa (Edirne)'da Mâni Söyleme Geleneği. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 19, 149-173; Bahçeci, Mehmet (Der.). (1973). Kars-Sarıkamış Sallıpınar Köyü Manileri. *Halkevleri Dergisi,* 82, 26-27; Başgöz, İlhan. (1952). Manilerimizin Başlıca Temleri. *Seçilmiş Hikâyeler,* 7, 38-42; Bozyiğit, A. Esat. (1989). Eski İstanbul Semai Kahvelerinde (Çalgılı Kahvelerde) Söylenen Ayaklı Mâniler. *Türk Folkloru Araştırmaları 1986.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı MİFAD Yayınları, 73-123; Büyükokutan, Aslı. Muğla Yöresi Alevi Türkmenlerinde Mani Söyleme Geleneği. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,* 41, 255-267; Çalık, Ethem. (1977). Manilerimizde Ana. *Türk Edebiyatı,* 49, 25; Çınar, Ali Abbas. (1987). Bayraktar Grubu ve Bayraktar Mânileri. *Türk Folklorundan Derlemeler 1987.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı MİFAD Yayınları, 47 - 65; Damacı, Raci. (1956). Kerkük Hoyratları ve Manileri. *Türk Sanatı,* 44, 13; Derdiyok, İ. Çetin. (1987). Adana Manilerinde Hazır Söz Kalıpları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1* (2), 51-60; Duman, Mustafa. (1989). Hamamizade İhsan'ın Derlediği 'Trabzon Manileri'. *Trabzon Kültür Sanat Yıllığı,* 2, 25-84; Durak, Mustafa. (1991). Mani Sınıflandırmalarına Bakış *Türk Dili,* 22, 16-21; Eker, Gülin Öğüt. (2000). Bayburt Mânilerinden Hareketle İletişimde Yüklendiği Fonksiyonla Mâni Söyleme Geleneği. *Erdem 12* (36), 989-1006; Elbir, Zekiye. (1986). Elazığ'da Derlenen Mâniler. *Türk Folklorundan Derlemeler 1986/1.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı MİFAD Yayınları, 67-91; Eren, İsmail. (1984). Üsküp'te Hıdırellez Adetleri ve Kiril Harfleriyle Yayımlanmış Üsküp Mânileri. *Halk Kültürü,* 3, 33-45; Ergüzel, Mehdi. (2006). Mâni ve Bilmecelerimizde Geçen Meyve Adlarının Türkçe'deki

Kullanımları Üzerine Bazı Tespitler. *Akademik İncelemeler, 1* (1), 159-191; Eset, Niyazi. (1945). Mukayeseli ve Neşredilmemiş Maniler. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 3, 333-336; Filizok, Rıza. (1982). Manilerin Tasnifi Problemi ve Manilerde Değişmeyen Unsurlar. *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* 1, 165-175; Göçmez, Hülya. (2000). Adıyaman'da Mâniler Atasözleri ve Çocuk Oyunlarında Söylenen Tekerlemeler. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1997.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 74-82; Gönen, Sinan. (2004). Konya Manilerinde Geçen Yerleşim Birimlerinin Adlarına Bir Bakış. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 16, 95-106; İlaydın, Hikmet. (1975). Acem Manisi. *Folklor Araştırmaları Kurumu Yıllığı,* 13-22; Karabaş, Seyfi. (1977). Kalıpsal Çözümlemenin Manilere Bir Uygulaması. *Halkbilimi,* 25, 3-10; Karabaş, Seyfi. (1977). Manilerin Simgesel Evreni. *Halkbilimi,* 27, 3-18; Karabaş, Seyfi. (1978). İnançlarımızla Manilerimizde İmge Bütünlüğü. *Ulusal Kültür,* 1, 55-63; Karabaş, Seyfi. (1993). Geleneksel Mânilerden Çağdaş Mânilere. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1993.* Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, 73-83; Kaya, Doğan. (1996). Mâni Kavramı ve Mâni Şeklinin Tarihçesi Üzerine. *Milli Kültür Araştırmaları 50. Kültür ve Sanat Yılında Dr. Mehmet Önder'e Armağan.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 316-328; Korkmaz, Ramazan. (1989). Genel Olarak 'İfade' Kavramı ve Bir Mâni Çözümlemesi, *Milli Eğitim,* 90, 34-38; Koz, Sabri. (2000). Bir Ermenice Yazmadan Türkçe Niyet Manileri. *Kaşgar,* 15, 143-169; Köse, Nerin. (2008). Manilerle İlgili Bazı Problemler ve Öneriler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1* (2), 292-303; Makal, Oğuz. (1966). Manilerimiz. *Tarla,* 8, 10; Mirzaoğlu, Gülay. (2001). Yapısal ve İşlevsel Açıdan Atma Türkü İcra Geleneği. *Folklor/Edebiyat, 28,* 41-47. Mülayim, Selçuk. (1985). Azerbaycan Halk Mânileri ve Oyun Havaları. *Folklor ve Etnografya Araştırmaları 1985.* İstanbul: Anadolu Sanayi Yay ınları, 409; Nasrattinoğlu, Ü. İrfan. (1971). Afyonkarahisar Manileri. *Halkevleri Dergisi,* 59, 20-22; Okayer, Mevlüt. (1972). Van Manileri. *Halkevleri Dergisi,* 66, 30-31. Okayer, Mevlüt. (1972). Van Manileri. *Halkevleri Dergisi,* 67, 21; Oktürk, Şerif. (1986). Kahve Hakkında Maniler *Yeni Defne,* 46, 16-19; Orkun, H. Namık. (1955). Kerkük'ün Seçme Manileri. *Türk Yurdu,* 243, 798; Orta, Nedim. (1967). İlençler ve Maniler. *Çele,* 55, 11; Öcal, Ahmet. (1996) Yozgat Boğazlıyan'da Mâni Geleneği ve Boğazlıyan Yöresi Mânileri. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 125-147; Öğer, Adem. (2006). Mani Tarzındaki Uygur Halk Koşakları Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, VI* (2), 401-409; Önal, M. Naci. (2004). Dobruca Romanya Türkleri'nin Manileri ve Mani İncelemeleri. *Studii şi Cercetări de Turcologie Cotemporară Omagu Profesorul Mihai Maxim Cluj-Napoca,* 169-206; Palandöken, Bilge. (1968). Erzurum Manileri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* 23-34; Piliçkova, Sevim. (1987). Makedonya Sosyalist Cumhuriyetinde Yaşayan Türklerin Manileri. *Türk Dili,* 424, 261-267; Pürlü, Kadir. (1986). Sivas Karalar Köyü Tekerlemeleri, Bilmeceleri, Mâniler ve Duaları. *Türk Folklorundan Derlemeler 1986/1.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı MİFAD Yayınları,

247-279; Saraçoğlu, Ali. (1960). Üst Van Gölü Bölgesi Manileri. *Türk Dili,* 103, 343-350; Sezen, Lütfi. (2002). Yeşilırmak Üzerine Tokat'tan Derlenmiş Maniler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* 19, 171-180; Süleyman, Hüseyin. (1969). Üsküp Manileri. *Dost,* 61, 13-15; Şimşek, Esma. (1986). Kadirli'den Derlenen Maniler. *Erciyes,* 99, 19-21; Tan, Nail. (1975). Manilerimizde Halk Hikayesi Kahramanları. *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı,* 2, 123-128; Tan, Nail. (1978). Manilerimizde Yol. *Karayolları Bülteni,* 337, 26-29; Terzibaşı, Ata. (1961). Türk Edebiyatında Mani Biçiminin Doğuşu ve Gelişmesi. *Türk Yurdu,* 3-4, 42; Tuğrul, Mehmet. (1975). Çal Köylerinden Derlenmiş Türkü Mâni Ninni İlahi ve Tekerlemeler Üzerine. *Türk Halkbilim Araştırmaları Yıllığı.* Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, 233-289; Tuncalp, Enver. (1971). Cinaslı Maniler. *Bayrak,* 73, 12-14; Türedi, Bülent. (1984). Manilerimizde Yeni Kavramlar. *Öğretmen Dünyası,* 36, 6; Tütüncü, Zekiye. (1998). Yığılca Yöresinden Mâniler. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1996.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 201-226; Vaiz, Murat. (2003). Dünürcülükte Söylenen Mâniler, Meslekler, Törenler. *Kıbrıs Türk Kültürü Çalışmaları II.* Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları, 45-47; Yazar, Ümmühan. (1993). Şanlıurfa'dan Derlenen Bazı Maniler. *Güneyde Kültür,* 47, 7-8; Yund, Kerim. (1952). Manilerimizdeki Ağaç Sembolleri. *Türk Dili Aylık Fikir ve Edebiyat Dergisi,* 4, 190-194.

1. 2. 4. Bildiriler

Mani konusunda ülkemizde çeşitli sempozyum, kurultay ve seminerlerde bildiriler sunulmuş, mani derlemeleri tanıtılmış veya mani tür ve şekli üzerine araştırmacıların görüşleri ortaya konulmuştur. 2007 yılında Muğla-Fethiye'de *mani* konusuyla sınırlanan önemli bir sempozyum düzenlenmiştir[17]. Burada araştırmacılar mani türü ve şekliyle ilgili düşüncelerini ortaya koymuşlar, çalışmalarını aktarmışlardır. Bu sempozyumdaki bildiriler dışında, diğer toplantılarda, bilgi şölenlerinde ve kurultaylardaki bildirilerin bir kısmı, aşağıda alfabetik olarak yazarların soyadı sırasına göre verilmiştir.

Artun, Erman. (1997). Adana Mani Söyleme Geleneği. *VII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri.* Eskişehir: Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 136-147; Artun, Erman. (1999). Türkiye'de ve Kıbrıs'ta Mâni Söyleme Geleneğine Karşılaştırmalı Bir Bakış. *II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi (Cilt IV) Türkçe Bildiriler -Halkbilim- Çeşitli Konular.* Gazimagusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, 139-159; Buluç, Sadettin. (1968). Kerkük Hoyrat ve Manileriyle Başlıca Ağız Özellikleri. *Türk Dil Kurultayı XI. Bilimsel Bildirileri.* Ankara: TDK Yayınları, 109-118; Çelebioğlu, Amil. (1985). Mânilerle Divan Şiirinde Ortak Hususiyetler. *Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler II.* Ankara: Konya Kültür ve Turizm Derneği Yayını, 172-185; Durak, Mustafa.

[17] Kaptan, Ş. Tekin (Editör). (2007). *IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyum Bildirileri -Maniler-.* Denizli / Fethiye: Fethiye Belediyesi ve Yaz-Ar Bir Yayınları.

(1997). Mânilerde Anlàm ve Anlamlandırma. *Balıkesir Üniversitesi I. Halkbilimi Bilgi Şöleni Bildirileri.* Ankara: Karşı Basın Yayın Matbaacılık, 222 - 230; Duvarcı, Ayşe. (2007). Manili Fallar, Türk Dünyasında Moncukattı, Vasf -ı Hal, Martıfal Uygulamaları. *Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Değerleri Uluslar Arası Sempozyumu (21-23 Mayıs 2007) Bildirileri.* Almatı: Abay Milli Devlet Pedagoji Üniversitesi Yayınları, 83-88; Ergun, Metin. (1997). Koşuk ve Takmak Terimleri Üzerine. *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri (Cilt 1).* Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, 225-230; Güleç, Hamdi. (1999). Balıkesir Mânilerinde İnsan Gurbet ve Ayrılık Unsuru. *1. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri.* Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları. 379-386; Kartarı, Asker. (1987). Azeri ve Anadolu Sa halarında Bayatı Mâni Formunun Halk Edebiyatındaki Yeri Üzerine *III. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri.* Eskişehir: Yunus Emre Kültür Sanat Ve Turizm Vakfı Yayınları, 193-203; Kayıpova, K. Masayevna. (2002). Ulupamir Kırgızlarının Sözlü Halk Edebiyatı Şekilleri. *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 467-475; Koz, M. Sabri. (1994). Acem Mânisi Acem Koşması ve Acem Kalenderîsi Deyimleri Üzerine Notlar ve Bunlarla İlgili Örnekler. *V. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri ve Sevgi Yılı Kongresi Bildirileri.* Eskişehir: Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfi Yayınları, 135 -145; Mahmut, Nedret. (1986). Dobruca ve Kuzey Kafkasya Nogaylarının Folkloru Üzerine Genel Bir Bakış. *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri (Cilt 1).* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 187-190; Mahmut, Sebahat. (1976). Ohri Türkleri Arasındaki Görenekler ve Dolayısıyla Okunulan Mâniler. *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri (IV. Cilt) Gelenek Görenek ve İnançlar.* Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, 167 -177; Mirzaoğlu, Gülay. (2002). Sözel Şiirde Söz ve Ezgi İlişkisi. *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 533 -543; Önal, M. Naci. (09-14 Mayıs 2000). Dobruca Romanya Türklerinin Manileri ve Mani İncelemeleri. *4. Uluslararası Kıbrıs-Balkanlar-Avrasya Türk Edebiyatları Sempozyumu.* Struga, Makedonya; Sakaoğlu, Saim. (1995). Yeşilçiftlik / Sultandağı'nda Derlenen Mânilerin Temleri Üzerine. *IV. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri.* Afyonkarahisar: Afyon Belediyesi Yayınları, 133 -143; Sakim, Tursunay. (1985). Uygur Halkının Muhabbet Koşakları. *II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri.* Eskişehir: Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 294 -298; Saraçoğlu, Erdoğan. (1985). Kıbrıs'ta Köy Düğünleri ve Düğün Mânileri. *Türk Halk Edebiyatı Ve Folklorunda Yeni Görüşler I.* Ankara: Konya Kültür ve Turizm Derneği Yayınları, 173 -188; Saraçoğlu, Erdoğan. (1987). Çeşitli Özellikleriyle Kıbrıs Mânileri. *I. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri.* Eskişehir: Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 263 -275: Saraçoğlu, Erdoğan. (1987). Kıbrıs'ta Dünürcülük ve Kına Gecesi Mânileri. *II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri.* Eskişehir: Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfi Yayınları, 301 -309; Turan, Mustafa. (1976). Kağızman'da Kadın

İmeceliklerinde Mani Atma Gelenekleri. *Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri 2.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 347-350; Yardımcı, Mehmet. (1999). Anadolu - Kıbrıs Ve Balkan Türklerinde Ortak Mâniler. *II. Uluslararası Kıbrıs ve Balkanlar Türk Edebiyatları Sempozyumu Bildirileri,* İzmir: Kıbatek Yayınları, 53-63; Yund, Kerim. (1987). Mânilerimizde Cumhuriyet Çağlarındaki Yeniliklere ve Devrimlere Karşı Övgüler. *I. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri.* Eskişehir: Yunus Emre Kültür Sanat Ve Turizm Vakfı Yayınları. 385-395; Zaripova Çetin, Çulpan. (2008). Kazan Tatarlarında ve Hacılar'da Mani Söyleme Geleneği. *I. Hacılar Sempozyumu Bildirileri Kitabı.* Kayseri: Hacılar Belediyesi Kültür Yayınları, 187-199.

1. 2. 5. Tezler

Halk edebiyatı üzerine Türkiye'deki üniversiteler bünyesinde yazılan çeşitli tezlerde mani konusuna değinilmiş olmakla birlikte, sadece mani türüne özgü tezlerin sayısı azdır. Türkiye'de mani konusunu edebiyat, halk bilimi, antropoloji ve müzikoloji disiplinleri içinde ele alan, yüksek lisans düzeyinde 11; doktora düzeyinde 1 olmak üzere, tezlerin sayısı toplam 12'dir. Aşağıda bu tezler, geçmişten günümüze doğru yıllarına göre sıralanmıştır:

Durul, K. Mahmut. (1991). *Ezgilenmiş Manilerin Karşılaştırılması.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Tekni k Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul; Öcal, Ahmet. (1993). *Boğazlıyan'da Mani Geleneği ve Boğazlıyan İle Yöresi Manileri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri; Adikti, Vasfi. (1994). *Yozgat Manileri Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma (İnceleme-Metin-İndeks-Sözlük).* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri; Azar, Birol. (1995). *Elazığ Manileri Üzerine Bir İnceleme.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Te zi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ; Arnaut, Fedora. (1997). *Gagauz Manilerinin İncelenmesi ve Türkiye ile Azerbaycan Örnekleriyle Karşılaştırılması.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara; Gülbeyaz, Kürşad. (1998). *Tokat Merkez Köyleri Manilerinin Derlenmesi ve İncelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul; Emeksiz, Abdülkadir. (2003). *İstanbul Manileri.* Yayınlanmamış Doktor a Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul; Elitok, Nevin. (2006). *Muş İlinden Derlenen Maniler Üzerine Bir İnceleme.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ; Kuru, Murat. (2006). *Edirne İli Keşan İlçesi Folklöründe Gelenekler ve Maniler.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne; Becer, Mahmut. (2006). *Türk Halk Bilimi İçinde Erzurum Manilerinin Yeri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya; Yelden, Ahmet Mustafa. (2007). *Erzurum Merkez Köyleri Manilerinin Derlenmesi ve Genel Olarak Değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

İstanbul; İlgün, F. Beratiye. (2009). *Türk Manilerinde Anne ve Evlat İlişkisi Üzerine İncelemeler.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya; Özbek, Süreyya. (2010) *Kıbrıs Türk Toplumunda Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Dönüşümlerin Manilerde İrdelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

1. 2. 6. Balıkesir Manileri Konulu Çalışmalar

Balıkesir ili, doğrudan mani araştırmalarına yönelik akademik çalışmalar bakımından ihmal edilen bölgelerden biridir. Yapılan çalışmaların çoğu, amatör araştırmacılarca gerçekleştirilmiştir. Bu eserlerin bazılarında kaynak kişi bilgileri yer almamıştır. Balıkesir manileri konulu kaynakların yanında, genel olarak Balıkesir'i tanıtan kitapların *folklor* ya da *maniler* bölümlerinde Balıkesir'den tespit edilen mani örneklerine yer verilmiştir. Yayın yılına göre geçmişten günümüze doğru basılan kitaplar ve yazılan tezler aşağıda verilmiştir:

Salman, Mustafa. (1937). *Öz Ses ve Zevk Kaynaklarımız.* Balıkesir: Balıkesir İl Basımevi. Yazar, bu eserinde Balıkesir yöresinden derlenmiş türküleri notalarıyla birlikte vermiştir. Eserde art arda gelerek türkü formuna dönüşmüş mani örnekleri bulunmaktadır.

Salman, Mustafa. (1937). *Yağcılar ve Savaştepe Manileri.* Balıkesir: Balıkesir İl Basımevi. Yazar, eserinde ilk dizeye göre düzenlenmiş 1507 mani örneğine yer vermiştir.

Bayrı, M. Halit. (1939). *Halk Âdetleri ve İnanmaları.* İstanbul: Burhaneddin Basımevi. Bu eserin 1-124. sayfaları arasında Balıkesir halk bilimiyle ilgili derlemeler yer almaktadır. Kitabın ikinci bölümünde "Dursunbey'de Düğün Adetleri", "Sındırgı ve Köylerinde Düğün" başlıklarıyla mani icra edilen ortamlarla ilgili bilgiler verilmiştir.

Akay, İ. Hakkı. (1942). *Balıkesir Halkiyatı (Cilt 1).* Balıkesir: Balıkesir Halkevi Yayınları. Balıkesir halk bilimiyle ilgili çeşitli örneklerin bulunduğu bu eserde alfabetik olarak sıralanmamış 141 mani örneğine yer verilmiştir.

Özer, Kemal. (1957). *Tarihte Balıkesir.* Balıkesir: Türk Dili Matbaası. Kitabın ikinci bölümünde Balıkesir yöresine ait maniler yer almaktadır.

Özer, Kemal. (1963). *Balıkesir Susurluk İlçesi.* Balıkesir: Türk Dili Matbaası. Eserin 73-78. sayfalarında *Maniler* olarak adlandırılmış ayrı bir bölümde 20 mani örneği vardır.

Balıkesir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü (1990). *Balıkesir Hıdrellez Kültür Bahar Bayramı.* Balıkesir: İl Kültür Müdürlüğü Yayınları. Balıkesir İl Kültür Müdürlüğü'nün hazırladığı bu broşürde 32 Hıdrellez manisi örneğine yer verilmiştir.

Ayral, Alparslan ve Akkaya Nevin. (1991). *Balıkesir Yöresi Manileri.* Balıkesir: Balıkesir İl Kültür Müdürlüğü Yayını. Çalışmada, Balıkesir yöresinden derlenmiş maniler, "aşk, alay, ayrılık, sitem, hoşgörü, övgü, baskı,

güven, tecrübe, çaresizlik, pervasızlık / korkusuzluk, korku, umut, özlem" başlıklarıyla konularına göre sınıflandırılmıştır.

Özdemir, Zekeriya. (1993). *Bigadiç*. İzmir: Akademi Yayınları. Kitabın 180-181. sayfalarında 18 mani örneği vardır.

Ayral, Alparslan. (1995). *Balıkesir'in Kültür Hayatı*. Sivas: Dilek Ofset. Eserin *Balıkesir Folkloru* olarak adlandırılan bölümünün 39-40. sayfalarında 13 mani örneği bulunmaktadır.

Özcan, Selahattin. (1995). *Dursunbey Yöresi Halk Edebiyatı Ürünleri*. Balıkesir: Alem Basım Yayım. Yazar, Dursunbey yöresinden derlediği manilere çalışmasında yer vermiştir.

Balıkesir Rotary Kulübü. (1997). *Balıkesir, Bir Kentin Kimliği*. Ankara: Balıkesir Rotary Kulübü Yayını. Eserin 370-371. sayfalarında 11 mani örneği vardır.

Özdemir, Zekeriya. (1997). *Bigadiç Halkbiliminden Notlar*. Ankara: Tisamat Basımevi. Eserin 69-88. sayfalarında gelişigüzel sıralanmış 266 mani örneğine yer verilmiştir.

Akgül, Yusuf ve Akgül, Saadet. (1998). *Balıkesirli Maniler*. Balıkesir: Balıkesir Postası Matbaası. İlk baskısı 1992 yılında yapılan bu eserde içinde *Balıkesir* adı geçen 91 mani; Balıkesir'in ilçelerinin ve köylerinin adının geçtiği 130 mani ve Balıkesir yöresine özgü 42 mani olmak üzere toplam 263 mani örneğine yer verilmiştir.

Özdemir, Zekeriya. (1998). *Körfezdeki Zümrüt: Havran*. İzmir: Meltem Ofset. Eserin 203. sayfasında 8 mani örneği bulunmaktadır.

Özdemir, Zekeriya. (1998). *Kaplıcalar Şehri Gönen*. Ankara: Tisamat Basımevi. Eserde, Gönen ve çevresinden derlenmiş 140 mani örneği verilmiştir.

Balıkesir Valiliği. (1999). *Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılında Balıkesir*. Balıkesir: Balıkesir Valiliği Yayınları. Eserin 109. sayfasında 4 adet mani vardır.

Balcı, Naci. (2000). *Gönen ve Köyleri Ağızlarının Ses ve Şekil Özellikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya. Çalışmanın *Metinler* kısmında mani örneklerine yer verilmiştir.

Yeşil, Hülya. (2001). *Balıkesir İli Türkali Köyü Halkbilim Ürünlerinin Derlenmesi ve Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa. Bir köy monografisi olan çalışmada *Maniler* başlığı altında rastgele dizilmiş 344 adet Türkali köyünden derlenen mani örneğine yer verilmiştir.

Adın, Hikmet. (2001). *Tarih, Coğrafya ve Sosyolojik Yönden Dursunbey ve Çevresi*. Balıkesir: Uğur Ofset. Eserin 285. sayfasında Dursunbeyli kaynak kişiden derlenmiş 3 mani metni bulunmaktadır.

Demiray, Erdinç. (2003). *Kepsut İlçesi ve Yöresi Ağızları.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde. Çalışmanın *Metinler* kısmında mani örneklerine yer verilmiştir.

Balıkesir Valiliği. (2003). *Bitek Kent: Balıkesir.* İstanbul: YKY Yayınları. Ali Duymaz'ın kaleme aldığı *halk edebiyatı* bölümünde 12 mani örneği verilmiştir.

Ayhan, A, Kır M. ve Soykan A. (2004). *Dünüyle Bugünüyle Kepsut.* Balıkesir: Kepsut Belediyesi Yayınları. Eserin 43-45. sayfalarında 39 mani örneği kaynak kişilerin kimlikleri belirtilerek verilmiştir.

Şahin, H. İbrahim. (2004). *Balıkesir Çepni Kültürü.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir. Çalışmada Balıkesir Çepnileri arasında derlenmiş 195 mani örneği yer almaktadır.

Eğilmez, Mesude. (2005). *Karesi'den Günümüze Öykülerle Türküler.* Ankara: Pelin Ofset. Eserde art arda gelerek türkü formuna dönüşmüş mani örnekleri bulunmaktadır.

Yolcu, M. Ali. (2005). *Kepsut Yöresi Karakeçili Ağzı.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa. Çalışmanın *Manzum Metinler* bölümünde Kepsut yöresinden derlenmiş 400 civarında mani örneği yer almaktadır.

Kandemir, Serpil. (2006). *Manyas Türkmen Ağzı.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale. Çalışmanın *Metinler* bölümünde Manyas yöresinden derlenmiş mani örnekleri yer almaktadır.

Uysal, R. Selçuk. (2007). *Sındırgılının Kitabı.* İzmir: Grafmat Basım. Eserin 209-210. sayfalarında bulunan *Maniler* bölümünde 22 mani vardır.

Bülbül, Gülfiye (2007). *Balıkesir Bigadiç Ağzı.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir. Bu çalışmanın *Metinler* kısmında mani örneklerine yer verilmiştir.

Mutlu, H. Kahraman. (2008). *Balıkesir İli Ağızları. (İnceleme-Metinler-Sözlük).* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. Bu çalışmanın *Metinler* kısmında konuşmaların aralarında mani örneklerine yer verilmiştir.

Bıldır, Fatma. (2008). *Dursunbey (Balıkesir) Yöresi Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir. Çalışmanın *Maniler* adlı bölümünde konularına göre sınıflandırma yapılmış ve Dursunbey yöresinden derlenen 462 mani örneğine yer verilmiştir. Bu çalışma Dursunbey Belediyesi tarafından kitap olarak yayımlanmıştır.

Tokmak, Yasemin. (2008). *Balıkesir ve Çevresinde Kına Folkloru Üzerine Derlemeler ve İncelemeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir. Çalışmada mani icra edilen ortamlarla ilgili bilgiler vardır. Bu ortamların başında kına geceleri gelmektedir. Çalışmada kına gecelerinde söylenen 35 mani örneğinin yanında, türkü ve ağıt olarak söylenen mani örneklerine de yer verilmiştir.

Burhaniye Kültür Sanat Derneği. (?). *Burhaniye Tarih ve Kültürü*. Balıkesir: Basset Matbaacılık. Eserde 13 mani örneğine yer verilmiştir.

İçinde Balıkesir yöresinden derlenmiş manilerin bulunduğu ya da manilerin söylenme ortamına ilişkin bilgiler içeren diğer eserler şunlardır:

Özer, Kemal. (1935). *Balıkesir'de Halk Adet ve İnanmaları*. İstanbul; Turan, M. Orhan. (1978). *Pamukçu Köyü Folklorundan Örnekler*. Yayınlanmamış Bitirme Tezi. Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Erzurum; Kunç, Sıdıka. (1982). *Balıkesir Mehmetalan Köyü Folkloru*. Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fa kültesi, Erzurum; Akgül, Yusuf. (1992). *Balıkesir Duyguları*. Balıkesir: Balıkesir Belediyesi Kültür Sanat Yayınları; Eren, Muharrem. (1992). *Kocaavşar Köyü ve Tarihte Avşarlar*. İstanbul: MEB Yayınları; Uysal, R. Selçuk. (2006). *Sındırgı'nın Kitabı*. Ankara: Alter Yayıncılık.

1931 ve 1932 yıllarında *Balıkesir'in Edebi Mahsulleri* ve *Halkiyat: Balıkesir Ağız Edebiyatı* başlıklarıyla yazı dizisi hazırlayan Gazali, *Gençleryolu* dergisinde yayınlanan bu yazı dizisinde, Balıkesir'den derlenen 206 mani örneğine yer vermiştir:

Gazali M. (1931). Balıkesir'in Edebi Mahsulleri. *Gençleryolu, 3* (46), 2; Gazali M. (1931). Balıkesir'in Edebi Mahsulleri. *Gençleryolu, 3* (48-49), 17; Gazali M. (1931). Balıkesir'in Edebi Mahsulleri. *Gençleryolu, 3* (51), 8; Gazali M. (1931). Balıkesir'in Edebi Mahsulleri. *Gençleryolu, 3* (52), 8; Gazali M. (1931). Balıkesir'in Edebi Mahsulleri. *Gençleryolu, 3* (53), 7-8; Gazali M. (1931). Balıkesir'in Edebi Mahsulleri. *Gençleryolu, 3* (54), 9-10; Gazali M. (1931). Balıkesir'in Edebi Mahsulleri. *Gençleryolu, 3* (55), 8; Gazali M. (1931). Balıkesir'in Edebi Mahsulleri. *Gençleryolu, 3* (56), 9; Gazali M. (1931). Balıkesir'in Edebi Mahsulleri. *Gençleryolu, 3* (57), 9; Gazali M. (1931). Balıkesir'in Edebi Mahsulleri. *Gençleryolu, 3* (58), 16; Gazali M. (1931). Balıkesir'in Edebi Mahsulleri. *Gençleryolu, 4* (64), 11; Gazali M. (1932). Halkiyat: Balıkesir Ağız Edebiyatı. *Gençleryolu, 4* (67), 8-9; Gazali M. (1932). Halkiyat: Balıkesir Ağız Edebiyatı. *Gençleryolu, 4* (70), 6-7; Gazali M. (1932). Halkiyat: Balıkesir Ağız Edebiyatı. *Gençleryolu, 4* (73), 8; Gazali M. (1932). Halkiyat: Balıkesir Ağız Edebiyatı. *Gençleryolu, 4* (74), 9.

Balıkesir Halkevi'nin yayın organı olan *Kaynak* dergisinde de mani derlemeleri yayınlanmıştır. Yazar soyadına göre alfabetik sıralamayla bu çalışmalar şunlardır:

Balkır, A. Osman. (1935). Maniler. *Kaynak,* 27, 564; Balkır, A. Osman. (1935). Maniler. *Kaynak,* 30, 654; Balkır, A. Osman. (1935). Maniler. *Kaynak,* 33, 792; Göktan, Rıfat. (1946). Susurluk Bölgesinde Maniler. *Kaynak,* 160-161, 14-15; Göktan, Rıfat. (1946). Susurluk Bölgesinde Maniler. *Kaynak,* 162-163, 16; Salman, Mustafa. (1937). Yağcılar ve Savaştepe Manileri. *Kaynak,* 54, 175-178; Salman, Mustafa. (1937). Yağcılar ve Savaştepe Manileri. *Kaynak,* 55, 200-205; Salman, Mustafa. (1937). Yağcı lar ve Savaştepe Manileri. *Kaynak,* 56, 226-232; Salman, Mustafa. (1937). Yağcılar ve Savaştepe Manileri. *Kaynak,* 57, 254-259; Salman, Mustafa. (1937). Yağcılar ve Savaştepe Manileri. *Kaynak,* 58, 289-292; Salman, Mustafa. (1937). Yağcılar ve Savaştepe Manil eri. *Kaynak,* 59, 309-312; Salman, Mustafa. (1938). Yağcılar ve Savaştepe Manileri. *Kaynak,* 60, 326-327; Salman, Mustafa. (1938). Yağcılar ve Savaştepe Manileri. *Kaynak,* 61, 351-354; Salman, Mustafa. (1938). Yağcılar ve Savaştepe Manileri. *Kaynak,* 62, 375-376; Salman, Mustafa. (1938). Yağcılar ve Savaştepe Manileri. *Kaynak,* 64, 405-406; Salman, Mustafa. (1938). Yağcılar ve Savaştepe Manileri. *Kaynak,* 65, 423-424; Salman, Mustafa. (1949). Maniler. *Kaynak (Yeni Seri),* 14, 10; Salman, Mustafa. (1949). Zaman ve Maniler. *Kaynak (Yeni Seri),* 16-17, 11-21.

Diğer yayınlarda yayınlanan Balıkesir manileri konulu çalışmalar, yayın yılı esas alınarak geçmişten günümüze doğru şu şekilde sıralanmıştır:

Nazif, Osman. (1933). Balıkesir Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 21-22, 189-205; Nazif, Osman. (1933). Balıkesir Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 23-24, 258-270; Nazif, Osman. (1933). Balıkesir Manileri. *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası,* 25, 17-23; Bora, S. Vecdi. (29 Mart 1946). Köy Kızları ve Köy Manileri. *Türk Dili Gazetesi, 21*/4412, 3; Çalım, Mehmet. (1956). Mani ve Darbımeseller. *Türk Folklor Araştırmaları,* 79. 1263; Elçin, Şükrü (Der.). (1964). Balıkesir-Savaştepe Çavlı Köyünde Söylenen Maniler. *Türk Folklor Araştırmaları,* 183, 3556-3557; Artan, Gündüz. (1968). Derlemeler: Sındırgı'dan Ninni ve Maniler. *Türk Folklor Araştırmaları,* 229, 5038; Köklügiller, Ahmet (Der.). (1971). Balıkesir'den Maniler. *Halkevi Dergisi,* 56, 22; Doydum, Şenel. (1975). Balıkesir'in Balya Kazasında Derlediğimiz Manilerde Geçen Anatomik Öğeler. *Folklora Doğru,* 38, 17-20; Çınar, A. Abbas. (1987). Bayraktar Grubu ve Manileri. *Türk Folklorundan Derlemeler 1987.* Ankara: Kültür Bakanlığı MFAD Yayınları, 47 -64; Ayhan, Aydın. (14 Haziran 1988). Balıkesir Manileri. *Ekspres Gazetesi, 28* (8348), 2[18]; Ayhan, Aydın. (4 Ocak 1989). Elmaname -Balıkesir Manileri. *Ekspres Gazetesi, 29* (8521), 3[19]; Aslan, Ensar. (1997). Balıkesir Yöresindeki Dağıstan Halklarının Folklor ve Halk Edebiyatı Örnekleri. *Balıkesir Üniversitesi I. Halkbilimi Bilgi Şöleni Bildirileri.* Ankara: Karşı Basın Yayın Matbaacılık, 82 -87; Güleç, Hamdi. (1999). Balıkesir Manilerinde İnsan, Gurbet ve Ayrılık Unsuru. *I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri.* Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınl arı, 379-385.

---

[18] Bu çalışma seri yazı olarak yayınlanmıştır. (14 Haziran 1988'den, 19 Haziran 1988'e kadar 6 sayı).

[19] Bu çalışma seri yazı olarak yayınlanmıştır. (04 Ocak 1989'dan, 14 Ocak 1989'a kadar 10 sayı).

Bu çalışmaların dışında, Balıkesir Kent Arşivinde bulunan ve Balıkesir yöresinden derlenen manileri de içeren basılmamış çalışmalar da vardır. Bu çalışmaların başında, Kerim Kani Akpınarlı'nın özel arşivinde olup daha sonra Kent Arşivine eklenen belgeler arasında bulunan, tarihi belli olmayan, Arap harfleriyle yazılmış, Akpınarlı'nın yazdığı düşünülen, bir adet mani derleme defteri gelmektedir[20]. Bu defterde 156 maniye yer verilmiştir.

1. 3. Yöntem

Halk bilgisi derleme çalışmaları, sadece belli halk bilgisi yaratmalarının, belli bir yer ve zamanda, belli kişi veya kişilerden, çeşitli araçlar kullanılarak kaydedilmesinden ibaret değildir. Halk bilgisi ürünlerinin derlenmesi, belli bir bilgi oluşturma ve belli planlama yapılarak gerçekleştirilmelidir. Bir derleme çalışması belli aşamalar halinde gerçekleştirilmesi gereken, her aşamada ciddi bazı sorunları tartışmayı ve bu sorunların çözülmesini zorunlu kılan bir çalışma şeklinde değerlendirilmelidir (Ekici, 2004, 24).

1. 3. 1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, halk bilimi alan araştırması yöntemlerine bağlı olarak alandan derlenen malzeme üzerinde yapılan incelemeye dayanmaktadır. Alan araştırması; araştırılan konuyla ve amaçla ilgili olarak bilgi edinmeye uygun kişilerin bulunması ve onlar tarafından kabul edilebilir bir rolle aralarına katılınması ve davranışlarının gözlemlenmesi ve bunların halk bilimin kullanabileceği şekilde ve gözlenen insanlara hiçbir şekilde zararlı olmadan rapor edilmesi ya da araştırılan konu ile ilgili olarak bilgisine müracaat edilen *kaynak kişi*lerle yapılan görüşmeler yoluyla derlenen bilgilerin bilimsel çalışmalarda kullanılmaya hazır hale getirilmesidir (Çobanoğlu, 2002, 63).

Çalışmanın teorik olan kısımlarında *alan-yazın taraması* ve *yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemleri* kullanılmıştır. Çalışmanın inceleme bölümlerinde halk edebiyatı ürünleriyle ilgili çalışmalarda kullanılan alan araştırmasında elde edilen verilerden ve örneklemden yararlanma yöntemleri uygulanmıştır. Çalışmanın metinlere yer verilen kısımları ise sözlü kaynaklardan veri temin edilerek oluşturulmuştur.

1. 3. 2. Evren ve Örneklem/Araştırma Grubu

Sosyal bilimlerde örneklem/araştırma grubu olarak adlandırılan grup kaynak kişilerden oluşmuştur. Halk bilgisi ürünlerini ilk defa yaratan, yeniden yaratıp nakleden, gerekli durumlarda bunların bütününü veya ana özelliklerini aktarabilen, icra edebilen ve bunların derlemeciler tarafından yazılı, sözlü ve görsel olarak kaydedilmesi için sunumunu yapabilen kişilere *kaynak kişi* denir (Ekici, 2004, 29). Metin Ekici, kaynak kişileri *profesyonel* ve *amatör* olarak iki grupta ele almaktadır. *Profcsyonel kaynak kişi* olarak adlandırılmanın temel

[20] Söz konusu bu defter fotoğraflanmış olup, bazı sayfaları çalışmamızın *Ekler* kısmına eklenmiştir.

şartı, türle ilgili derlemede hem *yaratım*a, hem de *aktarım*a katkı sunmasıdır (Ekici, 2004, 29).

Bu çalışmada 4 profesyonel kaynak kişiden derleme yapılmıştır. Bu kişiler, mani yaratım yeteneğine sahip kişilerdir, ancak mesleki anlamda bir icrada bulunmamaktadırlar. Diğer kaynak kişiler, Ekici'nin adlandırmasıyla *amatör kaynak kişi*lerdir.

Çalışmaya kaynaklık eden malzeme temini için 9 ayrı ilçe merkezine bağlı, 76 yerleşim biriminden toplam 181 kaynak kişiden derleme yapılmıştır. Mani söyleme geleneği ve mani söyleme icrasına yönelik bilgilerin yanında, yaklaşık olarak dört bin civarında mani metni toplanmıştır. Ancak çalışmanın metinlere yer veren kısımlarında, çalışmanın hacmini epey artıracağı için bu mani metinlerinin tamamı yer almamıştır.

1. 3. 2. 1. Evren ve Örneklem Grubunun Bağlı Olduğu Yerleşim Yeri Özellikleri

Çalışmanın yapılacağı *alan* veya *saha* terimlerinin asıl anlamı, halk bilgisi ürünlerinin yaratılıp, yaşatıldığı yerdir. *Alan* veya *saha* adı verilen bu yer, bir şehirdeki herhangi bir mahalle, bir semt olabileceği gibi, bir köy, bir kasaba veya ilçe veyahut da bunların birkaçı birden olabilir (Ekici, 2004, 25). Bu çalışmamızda *alan* Balıkesir ili, *evren grubu* ise derleme yapılan yerleşim birimlerinde yaşayan kişilerdir.

1. 3. 2. 1. 1. Coğrafi Yapısı

Balıkesir, Marmara Bölgesi'nin güneyinde, Anadolu'nun kuzey-batısında yer alan, topraklarının büyük bir kısmı Marmara ve Ege Bölgesi'nde bulunan, kuzeyinde Marmara Denizi, doğusunda Bursa ve Kütahya, güneyinde İzmir ve Manisa, batısında ise Ege Denizi'nin ve Çanakkale şehrinin bulunduğu bir yerleşim birimidir. Toplam on dokuz ilçeye sahip olan Balıkesir'in yüz ölçümü, 14.292 kilometrekaredir (Balıkesir Valiliği, 2003, 283).

Balıkesir Akdeniz, Karadeniz ve karasal iklimin geçiş bölgesinde bulunması sebebiyle bölgede çeşitli flora örnekleri bulunmaktadır. İklim olarak Balıkesir'de Akdeniz ve Karadeniz iklimlerinin niteliklerini yansıtan bir iklim yapısı hâkimdir. Bu iki iklim arasındaki geçişler sebebiyle Balıkesir'in ikliminin çabuk değişen bir karaktere sahip olduğu söylenilebilir (Balıkesir Rotary Kulübü, 1997, 74).

Balıkesir'in de içinde yer aldığı bölge, dördüncü zamanda oluşmuştur. Bu dönemdeki büyük çöküntüler sonucunda Marmara ve adalar ortaya çıkmıştır. Coğrafi olarak Batı Anadolu'nun başlangıcı sayılan Murat dağları ile kuzeybatıya uzanan kısım üzerinde Balıkesir bölgesinden Marmara'ya uzanan Kazdağı silsilesi ve Uludağ arasında yer alır (Şahin, 2004, 4).

1. 3. 2. 1. 2. Tarihi

Kuzeyi, Marmara Denizi; batısı, Çanakkale Boğazı ve Ege Denizi; doğusu Atranos Çayı ve güneyi Lidya ile çevrili olan bu bölgeye *Misya* adı verilmiştir.

Buranın Keşiş Dağı'ndan Çanakkale Boğazı'na kadar olan kısmına *Küçük Misya*, geri kalan kısmına da *Büyük Misya* denilmiştir. *Pelajlar,* Arilerden koparak Kafkasya üzerinden Avrupa'ya göç etmişlerdir. Bir kısmı Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Biga, Karesi, Afyon ve Kütahya'ya gelmişlerdir (Mutaf, 2003, 3).

Tarihte bağımsız bir devlet kuramayan *Misyalılar*, ilk dönemlerde Truva Krallığına bağlı kalmışlardır. Bölgenin idaresi sırasıyla Truva Krallığı, Lidyalılar, Persler, Büyük İskender ve Bergama Krallığı'na geçmiştir. M.Ö. 129'da Roma egemenliği başlamış ve Bergama Krallığı dönemindeki rahat ve huzur, yerini Roma'nın kölelik, baskı ve sömürü rejimine bırakmıştır. 672-678 ve 717 yıllarındaki İstanbul kuşatmaları sırasında İslam ordularına ev sahipliği yapan Misya, 13. yüzyıla kadar Bizans'a bağlı kalmıştır (Mutaf, 2003, 4).

1071 yılından sonra Batı Anadolu'da görülmeye başlayan Selçuklular, 1076 yılında *Misya* yöresini ele geçirmiştir. Ancak bugünkü Balıkesir'in olduğu yerde ve çevresinde büyük bir yerleşim yeri yoktur. 1080 yıllarının sonunda bölge tekrar Bizans İmparatorluğu'nun eline geçmiştir. 1115 yılına kadar bölgede Türk-Bizans çekişmesi yaşanmıştır. 1175 tarihinde Eskişehir ovasında toplanan 100.000 Türkmen Denizli, Bergama, Karya, Misya ve Edremit bölgelerine dağılmıştır. 1260 yılında ise Moğollardan kaçan Türk kabileleri yine bu bölgeye yerleşmiştir (Akkuş, 2001, 5).

Balıkesir şehri, Karesi Bey tarafından kurulmuştur. Balıkesir ve çevresine gelen Karesi Bey, babası Kalem Şah ve beraberindeki Türkmenler 1290 yıllarında Bizans döneminden kalan eski kalıntıları üzerine bugünkü Balıkesir'i kurarak buraya yerleşmişler ve burayı askeri garnizon yapmışlardır. Bu nedenle Türkmenlerce şehre *Balık Hisar* veya *Balak Hisar* adı verilmiş olabilir (Mutaf, 2003, 6).

1345 yılında Karesioğulları'nın Osmanlı Devleti'ne katılmasıyla Karesi Beyliği'nin tüm toprakları eyalete dönüşmüştür. Osmanlılar döneminde bölge bayındır hale getirilerek pek çok cami, han, medrese, lise yapılmıştır. Osmanlı döneminde Balıkesir kazasında halkın geçimi ticarete, köylerde ise tarıma ve hayvancılığa dayalıdır. 1912 yılında Balıkesir Tren Garı ve Bandırma-Soma arası tren yolu tamamlanmıştır. Bu tarihten itibaren Balıkesir geçiş güzergâhı özelliği kazanmış ve şehir büyümüştür (Uzunçarşılı, 2000, 110-111).

Milli Mücadele döneminde Balıkesir, Batı Anadolu'da ilk kurşunun atıldığı ve devlet örgütlenmesine benzer kurumsallaşmaya gidilmesiyle Yunanlıların Ege'de ilerlemesini durdurmayı başardığı yerdir. Alaca Mescid'de toplanan 41 kişi büyük bir başarı ile devlet gibi bölgeyi yönetmişler ve askeri başarılara imza atmışlardır. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılarca ele geçirilmesinden sonra, ilk tepkiyi Balıkesirliler göstermiş ve *Redd-i İlhak*'ı ilan etmişlerdir. 1919'da şehirde beş defa Balıkesir Kongreleri yapılmıştır. Yunan askerleri 30 Haziran 1920 tarihinde Balıkesir'i işgal etmiştir. Balıkesir merkez olmak üzere Ayvalık-İvrindi-Soma cephesi açılmıştır. 6 Eylül 1922 tarihinde Yunan askerleri geri çekilmiştir (Akarslan, 1998, 61).

1. 3. 2. 1. 3. Nüfus ve İdari Yapısı

Balıkesir ilinin 19 ilçesi, 52 beldesi, 905 köyü vardır. 2010 yılı sonu itibariyle güncellenen duruma göre ilin genel nüfusu 1.365.347'dir[21]. *Evren (population)* grubunun sayısı 111.039; *örneklem/araştırma grubu*nun sayısı 181'dir. Aşağıda derleme yapılan yerleşim birimlerinin idari yönden bağlı oldukları ilçeler, nüfusları ve örneklem/araştırma grubu sayıları gösterilmektedir:

Çizelge 1. Derleme Yapılan Yerleşim Birimi Bilgileri

Yerleşim Yeri	**Nüfusu[22] (Evren Sayısı)**	**Kaynak Kişi (Örneklem Sayısı)**	**İlçesi**
Hacıhüseyin	562	6	BALYA
Alan	171	2	BİGADİÇ
Aşağı Çamlı	148	1	
Çatak	119	4	
Davutça	149	4	
Doğançam	196	1	
Hisarköy	213	2	
İskele	2.117	1	
Kayırlar	756	2	
Kırca	348	3	
Kızılçukur	427	2	
Merkez	16.062	2	
Özgören	275	3	
Turfullar	591	2	
Yolbaşı	272	5	
Aşağı Yağcılar	183	1	DURSUNBEY
Ericek	143	1	
Karakaya	82	1	
Kavacık	834	2	
Meydançayırı	48	2	
Sarnıç	337	2	
Akçapınar	156	1	GÖNEN
Alaettin	412	4	
Atıcıoba	112	1	
Bakırlı	266	3	
Beyoluk	161	1	
Dereköy	251	1	
Dumanalanı	55	1	
Gaybular	332	3	
Karaağaçalan	83	1	
Karalarçiftliği	323	1	
Kumköy	329	1	
Merkez	42.939	2	

[21] http://www.balikesir.gov.tr/default_B0.aspx?content=1012 (Tarih: 07.11.2010)
[22] Nüfus bilgileri Türkiye İstatistik Kurumu verilerine dayanmaktadır.
Bkz. http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet2Env (Tarih: 11.11.2010)

Muratlar	249	3	
Ortaoba	184	2	
Yeni Akçapınar	171	1	
Akçalören	317	5	
Bozören	1.454	2	
Çatalan	344	1	
Gökçeyazı	2.175	13	İVRİNDİ
Gömeniç	243	2	
Kiraz	256	2	
Soğanbükü	1.016	5	
Ahmetölen	109	1	
Dalköy	193	2	
Danahisarı	301	3	
Darıçukuru	157	3	
Dombaydere	24	1	
Karagöz	234	1	
Merkez	5.763	2	KEPSUT
Piyade	361	10	
Sayacık	512	4	
Tuzak	198	3	
Yoğunoluk	266	1	
Aliağa	226	3	
Ayşebacı	1.677	2	
Bakacak	1.101	1	
Çamköy	171	2	
Dallımandıra	598	3	
Gökköy	1.396	1	
Halalca	1.384	1	MERKEZ
Işıklar	215	1	
Karamanköy	1.980	4	
Kocaavşar	2.029	5	
Kürse	211	2	
Sarıalan	471	2	
Toybelen	201	1	
Minnetler	338	1	SAVAŞTEPE
Kepez	221	4	
Kıranköy	126	1	
Merkez	12.672	2	
Osmanlar	925	3	
Şapçı	226	2	SINDIRGI
Yaylacık	210	1	
Yolcupınarı	148	1	
Yusufçamı	534	3	
Toplam: 76 yerleşim yeri	**Toplam:** 111.039	**Toplam:** 181	**Toplam:** 9

1. 3. 2. 1. 4. Sosyo-Ekonomik Durumu

Balıkesir'de farklı iklim tiplerinin görülmesi nedeniyle ekonominin beslendiği alanlarda da farklılıklar gözlemlenmektedir. Sındırgı, Bigadiç, Dursunbey, Kepsut, Balya, İvrindi ve Susurluk'ta toprak ürünlerinden hububat, tütün, pamuk, şeker pancarı, susam gibi ürünler yetiştirilmektedir. Körfez bölgesinde ise tütün, pamuk, mandalina gibi ürünlerin yanı sıra zeytin yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Erdek, Gönen ve Manyas'ta zikredilen ürünlerden başka ipek kozası, balıkçılık, mermer üretimi gibi uğraşlar da yapılmaktadır. Balıkesir, Türkiye'de yetiştirilen hemen hemen bütün ürünleri yetiştirmektedir. Özellikle zeytin yetiştiriciliğinde Türkiye'de önemli bir yere sahiptir (Balıkesir Rotary Kulübü, 1997, 121).

Balıkesir'in ekonomisini ayakta tutan bir diğer uğraş hayvancılıktır. Özellikle küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde gelişmiş bir yapıya sahiptir. Son yıllarda tavuk ürünlerinde almış olduğu mesafe de ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır. Arıcılık da bölgenin uğraş alanları arasında yer almaktadır. Et ve süt üretiminde, tarımda büyük ilerlemeler kaydeden Balıkesir ekonomisi, son yıllarda sanayi alanına yönelmiştir. Tarım ve hayvancılığa dayalı bir sanayi için gereken şartları barındırmaktadır. Balıkesir'in yer altı kaynaklarının potansiyeli de azımsanmayacak ölçüdedir. Açıklanan GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla) oranlarına bakıldığında Türkiye ortalamasının üstünde yer aldığı gözlemlenmektedir (Balıkesir Rotary Kulübü, 1997, 121).

Balıkesir'de Türkmenler, Çepniler, Muhacirler, Manavlar, Yörükler ve Kafkas göçmenleri yaşamaktadır.

1. 3. 2. 1. 5. Eğitim Yapısı

Balıkesir'de 663 ilköğretim okulu, 27 lise, 58 meslek lisesi, 8 adet de çıraklık eğitim merkezi bulunmaktadır. Balıkesir, 11 Temmuz 1992 tarihinde de resmen üniversiteye kavuşmuştur. Özellikle ortaöğretim alanındaki başarıda Türkiye genelinde önemli bir yere sahip olan Balıkesir, okuma yazma bilenlerin oranı bakımından da Türkiye ortalamasının üzerinde bir konumda bulunmaktadır (Balıkesir Valiliği, 1999, 76-82).

1. 3. 2. 2. Evren ve Örneklem Grubunun Özellikleri

Evren (population) grubu olarak adlandırılan kitle, Balıkesir Merkez, Dursunbey, Kepsut, İvrindi, Savaştepe, Balya, Gönen, Bigadiç ve Sındırgı ilçeleri ve bu yerleşim birimlerine bağlı köy ve kasabalarda yaşamaktadır. Sanayi kuruluşlarının azlığı nedeniyle dışarıdan göç almayan bu yörelerin dış etkilere diğer yörelere göre daha kapalı olduğu söylenebilir. Buraların dışında kalan diğer yerleşim yerleriyle ilgili ön çalışma yapılmış; ancak bu yerleşim yerlerinde mani söyleme geleneğinin canlılığının devam etmediği ya da söz konusu geleneğin zayıfladığı belirlenmiştir.

Evren grubunun yaşadığı yerleşim birimlerinde ekonomik uğraşın tarım ve hayvancılığa dayalı olması, kırsal bölge özelliklerini taşıması, köy ağırlıklı bir nüfusa sahip olması ortak özelliklerdir. Dursunbey, Kepsut ve Bigadiç'e bağlı

bazı köylerde ormancılık da yapılmaktadır. Bazı köylerde ekonomik uğraş, geçici tarım işçiliğidir ve Bursa ve Manisa ovalarına çalışmaya gidilmektedir.

Evren grubu *Yörük, Muhacir, Çepni, Manav* olarak adlandırılmaktadır.

Araştırma sırasında iki yüzden fazla kişiyle görüşülmüştür, ancak elde edilen malzemenin kayıtlara geçildiği kaynak kişi sayısı ise 181'dir. Geleneğin geçmiş yıllardaki durumu hakkında bilgi alabilmek amacıyla derleme için bazı yerlerde yaşlı kişilere yönelinmiş olunsa da, gelenek, görenek ve sosyal yaşamları konusunda her kesime ve yaş grubuna ulaşılmaya çalışılmıştır. Kaynak kişilerle ilgili olarak; kaynak kişinin adı, soyadı, yaşı, yaşadığı yeri, öğrenim durumu ve mesleğiyle ilgili bilgiler tespit edilmiştir. Kaynak kişilere ait bu bilgiler çalışmanın *Kaynak Kişiler Listesi* bölümünde belirtilmiştir.

Cinsiyet bakımından kaynak kişilerin 144'ü (%79,5) kadın, 37'si (%20,5) erkektir. Bu rakamlara bakıldığında mani söyleme geleneğinin kadınlar arasında yaygın olduğu düşüncesine ulaşılabilir. Ancak Balıkesir'de bayraktar manilerinin tamamına yakını erkekler tarafından söylenmektedir.

Mesleki olarak kaynak kişilerin 135'i (%74,5) ev hanımı; 14'ü (%7,7) çiftçi; 11'i (%6) emekli; 5'i (%2,7) pazarcı; 3'ü (%1,6) işçi; 3'ü (%1,6) esnaf; 2'si (%1,1) şoför; 2'si (%1,1) öğretmen; 1'i (%0,5) tekniker; 1'i (%0,5) sendikacı; 1'i (%0,5) berber; 1'i (%0,5) memur; 1'i (%0,5) müzisyen ve 1'i (%0,5) işsizdir. *Ev hanımı* olarak adlandırdığımız kaynak kişiler, aslında, köy ve kasabalarda tarım ve hayvancılıkta ya da mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaktadırlar.

Eğitim yönünden bakıldığında, kaynak kişilerin 103'ü (%56,9) ilkokul mezunu, 15'i (%8,2) ortaokul mezunu, 7'si (%3,8) lise mezunu, 5'i (%2,7) de üniversite mezunu olduğu görülmektedir. 51 (%28,1) kaynak kişinin ise herhangi bir eğitimi yoktur. Rakamlara bakıldığında kaynak kişilerin eğitim düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Bunun sebebi, geçmiş dönemlerde köylerde okulların olmaması, dağlık alana yayılmış köylerin ilçe merkezlerinden kopuk olması, ulaşımının olmaması ve gelir düzeyinin düşüklüğü olarak düşünülmektedir.

Kaynak kişilerin en büyüğü 1930 doğumlu, en küçüğü 1987 doğumludur. Bu yaş farkı, araştırma sırasında mani söyleme geleneğinde var olan değişimin boyutlarını göstermesi açısından yardımcı olmuştur. Kaynak kişilerin büyük çoğunluğunun elli yaş üzerinde olduğu görülmektedir.

1. 3. 3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Balıkesir yöresinden mani derlemeyi ve derlenen manileri yapı, işlevleri ve mani söyleme geleneğinin icrası bakımından incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın malzemesi, Balıkesir yöresinde yaşayan sözlü kaynaklardan derlenmiştir.

Alan araştırmasında folklorik kurumların etkinliklerini; töreleri, törenleri, olayları, işlemleri, uygulamaları, gösterileri vb. sistemli bir biçimde saptamak

ve bunlara ilişkin veriler derlemek için kullanılan tekniklerin, yolların başında gözlem (olaya ya da toplumsal yaşama katılarak), görüşme (mülâkat), soru kâğıdı (anket) uygulama, kılavuz ya da kaynak kişi kullanma gelir (Örnek, 1995, 55).

İnceleme konusu edilen malzemenin toplanabilmesi için *katılımcı gözlem, dışarıdan gözlem, görüşme (mülakat), kılavuz kişilerden yararlanma* gibi teknikler eşliğinde sahada derleme metoduna başvurulmuştur. Mani türü üzerine yapılan çalışmalarla ilgili bilgiler, kütüphane çalışmaları sırasında yazılı kaynaklardan alınmıştır.

Gözlem ve *görüşme (mülakat)* sırasında veri toplamak için dijital fotoğraf makinesi, video kamera, ses kayıt cihazı, kasetler ve görüşme defteri kullanılmıştır. *Dışarıdan gözlem*, düğünler, yağlı güreş karşılaşmaları ve pazar yerleri izlenerek gerçekleştirilmiştir. Aynı şekilde bazı köylerde tarlalara gidilip *katılımcı gözlem* kullanılarak tarım işçileri gözlemlenmiştir.

Kaynak kişilere sorulmak üzere üç farklı soru listesi oluşturulmuştur. *Görüşme (mülakat) yöntemi* kullanılan veri toplama sürecinde kaynak kişilere şu sorular yöneltilmiştir:

Manilerin içerikleriyle ilgili kaynak kişilere şu sorular sorulmuştur:

Maniye ne ad veriyorsunuz? Maniyi nerelerde söylersiniz? Kına gecesinde mani söylenir mi? Hangi maniler söylenir? Düğünlerde mani söylenir mi? Hangi maniler söylenir? Bayraktarlık yapan gençler mani söyler mi? Hangi maniler söylenir? Hıdrellezde mani söylenir mi? Hangi maniler söylenir? Tarlada iş yaparken mani söylenir mi? Hangi maniler söylenir? Misafirlikte toplanıp mani söylenir mi? Hangi maniler söylenir? Ramazan'da davulcu maniler söyler mi? Hangi maniler söylenir? Pazarcılar ve esnaflar müşteri çekmek için mani söylerler mi? Hangi maniler söylenir? Yerleşim yerinizin mezar taşlarında hiç mani gördünüz mü? Mektuplarda mani yazıyor musunuz? Fala bakarken mani söyleniyor mu? Bunlardan başka nerelerde maniler söylenir?

Manici ve mani icrasıyla ilgili kaynak kişilere şu sorular yöneltilmiştir:

Manileri başkasından duyarak mı, yazılı bir kaynaktan okuyarak mı öğrendiniz, yoksa kendiniz mi mani yakıyorsunuz? Yakılan maniler bir olay sonucu mu oluşturuluyor? Bu olaylar genelde nelerdir? Mani öğrenirken büyüklerinizden ya da başka manicilerden yardım aldınız mı? Manilerinizi gençlere öğretiyor musunuz? Bunu yaparken nasıl bir yol izliyorsunuz? Maniyi aklınızda tutabilmek için nasıl bir yola başvuruyorsunuz? Maniyi aklınıza getirebilmek için ipucu sözcükleriniz var mı? Maniyi ezgili mi, yoksa ezgisiz mi okuyorsunuz? Mani söylenirken hangi enstrümanlar kullanılır? Ezgi ya da ritim tutarken manilerin belirli sözcükleri mi aklınıza geliyor? Her ezginin ya da ritmin belirli manileri var mı? Ezgili manilerde ardı ardına söylenen manilerin konu bakımından benzerlikleri var mı? Karşılıklı atışma tarzında maniler söyleyebiliyor musunuz? Karşılıklı söylenen manilerde konu yönünden

benzerlik oluyor mu? Yoksa birbiriyle bağlantısı olmayan maniler mi söyleniyor? Karşılıklı atışmalarda maniler soru cevap şeklinde mi oluyor? Mani yazma alışkanlığınız var mı? Maniyi belirli kişiler mi söyler, yoksa herkes mani söyleyebilir mi? Manicinin kıyafeti diğer kişilerden farklı mıdır? Manici mani söylerken herhangi bir ikramda bulunulur mu? Manici mani söylediği için para kazanır mı? Mani söylemeyle ilgili inançlar var mıdır? Mani söylemek toplumun gözünde insana saygınlık kazandırır mı? Mani söyleyenler ayıplanır mı? Maniye yakılmak toplumun gözünde insana saygınlık kazandırır mı? Maniye yakılmak ayıplanır mı? Yaşadığınız yerde kadınların söylediği manilerle erkeklerin söylediği maniler arasında fark var mıdır? Size göre en çok hangi cinsiyet mani söyler? Kına evinde mani söylenirken oyun oynanır mı? Oyunda oyuncular kaç tip oyun oynar? Oyuncular oyun oynarken herhangi bir alet kullanır mı? Dinleyiciler oturarak mı yoksa ayakta mı maniciyi dinlerler? Dinleyicilerin oturma düzeni nasıldır? Dinleyiciler mani söylenirken herhangi bir tepkide bulunur mu? Söylenen maniler oyuncuların ve dinleyicilerin kişilik özellikleriyle ya da yaşadıkları olaylarla ilgisi var mıdır?

Manilerin işlevleriyle ilgili kaynak kişilere şu sorular yöneltilmiştir:

Manileri neden söylersiniz? Mani söylerken bir mesaj verme amacınız var mı? Mani söylendikten sonra gülüşmeler ya da ağlamalar, hüzünlenmeler olur mu?

1. 3. 4. Veri Toplama Süreci

Mevcut yazılı kaynakların taranarak, çalışmanın zihinsel alt yapısı hazırlanıp temellendirilmiştir. Öncelikle, kültür ve halk edebiyatı araştırmalarına faydalı olabileceği öngörülen çalışma konusu ve çalışmanın amacı belirlenmiştir. Bu temelden hareketle, incelemenin yapılacağı malzemenin temininden önce, konuyla ilgili gerekli kaynakların toplanması için yaklaşık üç ay gibi bir zaman ayrılmıştır. Bu süre zarfında Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Kitaplığı, İl Halk Kütüphanesi ve bölüm hocalarının kişisel kitaplıklarındaki gerekli kaynaklar gözden geçirilmiştir.

Mani konusu üzerine eğilen Köprülü, Boratav, Akalın, Dilçin, Elçin, Kaya, Artun vd. değerli halk edebiyatı araştırmacılarının görüşleri ve çalışmaları incelenmiştir. Ansiklopedilerde ve sözlüklerde maninin tanımıyla ilgili olan kısımlar fotokopi yoluyla temin edilerek tanım kısımları bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Diğer yandan internet üzerinden yayınlanan alanla ilgili süreli yayınların birer örnekleri ile Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Kitaplığı, İl Halk Kütüphanesi ile elektronik ortamda yayınlanan süreli yayınlar taranarak konuyla ilgili makalelerin bibliyografyası hazırlanmıştır.

Kültür Bakanlığı'nın *Makaleler Bibliyografyası* taranarak gerek mani konulu makaleler, gerekse Balıkesir halk bilimiyle ilgili makalelerin künyeleri

çıkarılmıştır. Bu bibliyografya hazırlanırken öncelikli olarak şu süreli yayınlar taranmıştır: *Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, Türk Folkloru Dergisi, Sivas Folkloru Dergisi, Türk Kültürü Dergisi, Milli Folklor Dergisi, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* vd.

Türkiye'de yayınlanan bildiri kitaplarında mani konusuyla ilgili bildirilerin künyeleri de çıkarılmıştır. Türkiye'de mani konulu tezlerin isimlerine ulaşılarak bazılarının bir nüshası temin edilmiştir. Diğer tezler için de YÖK'e başvuru yapılarak bu tezlerin fotokopileri istenmiştir.

Balıkesir'de bulunan Balıkesir Belediyesi Kent Arşivi'ne gidilerek burada Balıkesir Halkevi dergisi *Kaynak* ile *Gençleryolu* adlı dergilerde yer alan derleme neşirleri gözden geçirilmiş, birer örnekleri fotoğraf ve fotokopi yoluyla çoğaltılmıştır. Kent arşivinde bulunan amatör derlemecilere ait derlemeler de gözden geçirilmiş, yayınların birer örnekleri temin edilmiştir. Ayrıca bu arşivde bulunan el yazısıyla derlenmiş olan mani metinlerinin birer örneği fotoğraflanmıştır.

Son yıllarda yayınlanan mani konulu yayınlar incelenmiştir. Mani konusuyla doğrudan ilgili olan ya da halk edebiyatıyla ilgili olup da mani alt başlıkları taşıyan kitaplar temin edilmiştir.

Mani adının nereden geldiği, bazı kaynaklarda bu ismin kökenine ait görüşler, ansiklopedi, sözlük gibi kaynaklarda maninin tanımı gibi konular üzerine eğilinmiştir.

Malzemenin derlenmesi için altı aylık bir süre ayrılmıştır. Bu süre zarfında yukarıda adı verilen köy ve kasabalara gidilerek kaynak kişilere ulaşılmıştır. Hıdrellez, yağlı güreşler, seyirlik oyunlar gibi manilerin söylendiği bazı ortamların izlenmesi gerçekleştirilmiş; ancak bu yerlerin çoğunda geleneğin zayıflaması nedeniyle mani derlenememiştir.

Derlemeye çıkılmadan önce derlemenin nasıl yapılacağını anlatan bilimsel yayınlar[23] yeniden gözden geçirilmiştir. Balıkesir'de mani söyleme geleneğinin canlı olarak devam ettiği, temsil gücü yüksek yerler tespit edilmeye çalışılarak gidilecek köylerin ve kasabaların adları listelenmiştir. Gidilecek yerler tespit edilirken o yörenin coğrafi konumu, etnik yapısı, nüfusu gibi özellikler de dikkate alınmıştır.

Görüşmeler için bazı köylere önceden köy muhtarlarından randevu alınarak gidilmiş, bazılarına ise köyün aynı güzergâhta olmasından dolayı randevu alınmadan gidilmiştir. Yazın tarla işleri sebebiyle gerekli kaynak kişilerin bulunamamasından bazı köylere birkaç defa gidildiği de olmuştur. Derleme yapılacak bazı yerlere şahsi aracımız, bazılarına ise köy minibüsleriyle ulaşılmıştır. Bazı köylerde gözlem yapabilmek için gece konaklandığı da

[23] Konuyla ilgili olarak bkz. (Gennep, 1939); (Alangu, 1983); (Tan, 1988); (Örnek, 1995); (Krohn ve Krohn, 1996); (Yıldırım, 1998); (Çobanoğlu, 2002); (Ekici, 2004); (Oğuz [Editör], 2004).

olmuştur. Derlemelerde yardımcı olması açısından her ilçede farklı bir kişi kılavuzluk yapmıştır. Bazı yerlerde ise gerekli malzeme temini yapılamamıştır.

1. 3. 5. Verilerin Analizi

Mani metinlerinin bulunduğu kasetler bilgisayar ortamına aktarılmış; daha sonra da yazıya geçirilmiştir. Yazıya geçirmede herhangi bir transkripsiyon işareti kullanılmamıştır. Dil çalışmalarında kullanılmayacağı için derlenen sözlü ürünlerin ağız özellikleri korunmamıştır. Metinler ve derlenen diğer bilgiler, standart Türkçe ile yazıya geçirilmiştir. Ancak manide uyak, durak ya da ölçüyü etkileyen bir durum söz konusuysa, manileri yazıya geçirirken ağız özelliği aynen korunmuştur. Derlenen malzemenin yazıya geçirilmesi sırasında metinlerin ve diğer bilgilerin içinde geçen yerel sözcüklerin anlamları, kaynak kişilerle görüşülürken öğrenilmiş ve kaydedilmiştir. Metinlerin sonuna kaynak kişilerin bilgileri eklenmiştir.

Düğün çekimleri, kamera çekimleri, fotoğraflar da aynı şekilde bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Ses kalitesi düşük olan kasetlerden aktarılan mani icraları, bilgisayar ortamında ses kalitesini artırıcı programlar kullanılarak kullanıma hazır hale getirilmiştir.

Bilgisayar ortamına geçirilen maniler, öncelikli olarak her kaynak kişiye ayrı bir belge açılarak kaydedilmiştir. Daha sonra alfabetik olarak maniler toplu bir şekilde kaydedilmiştir. Kaynak kişilerin mani icrasına yönelik verdiği bilgilerin bazı bölümleri de aynı şekilde bilgisayar ortamına kaydedilmiştir. Kaynak kişilere numara verilmiş ve sınıflandırma için ön çalışma tamamlanmıştır. Ardından, konu, hece sayısı, uyak dizilişine göre maniler ayrı ayrı klasörlenmiştir.

Çalışmanın metinlere yer verilen kısımlarında kaynak kişiler (K) kısaltması kullanılarak numaralandırılmıştır. Mani metinleri de, manilerin ilk dizesinin ilk harfine göre alfabetik olarak sıralanmış ve numaralandırılmıştır. Mani metinlerinde geçen özel adlar, başka anlamlarda kullanılmadığını belirtmek ve anlam karışıklığını önlemek amacıyla italik harflerle yazılmıştır.

Çalışmada, Balıkesir yöresi manilerinin derlenip çeşitli açılardan (yapı, işlev, gelenek vd.) incelenmesi amaçlandığı için hem *metin merkezli* hem de *bağlam merkezli yöntemler* kullanılmıştır. Balıkesir manilerinin anlatıldığı ya da nakledildiği ortamlar; mani söyleyicilerinin anlatma teknikleri, repertuarları, mani söylenilen mekânlar; metinlerin şekil ve içerik özellikleri, üslupları, ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Balıkesir manilerinin şekil ve içerik özelliklerinin değerlendirildiği kısımlarda daha çok metin merkezli yöntemler; anlatıcı, anlatım ortamı, dinleyici gibi hususların ele alındığı kısımlarda ise bağlam merkezli yöntemler kullanılmıştır.

2. İNCELEME

2. 1. Balıkesir'de Derlenen Manilerin İcra Özellikleri

Bu bölümde sözlü kültür ürünlerinin değerlendirilme ölçütleri üzerinde durulacak, *Performans Teori'*nin temel yaklaşımlarına göre, Balıkesir'de söylenen manilerin bağlamı, temel öğeleriyle birlikte tartışılacaktır.

1970'li yıllarda ortaya çıkan *Performans Teori*; *gösterimci, bağlamsal* ve *icracı kuram* diye Türkçeye çevrilmektedir. Başka bir ifadeyle, performans kavramı, *icra* ya da *gösterim* anlamında folklorun işlevselliğini ön plâna çıkaran tüm yaklaşımları bünyesinde toplayan geniş bir şemsiye terim olarak da tanımlanabilir. Söz konusu bu yaklaşımla sözlü kültür ürünleri, *fosilleşmiş kültür* değerlerinin ötesinde *yeni oluşan kültür* değerlerini inceleyen bir disiplin olma hüviyetine kavuşmuştur (Ersoy, 2004, 90).

19. yüzyılda ileri sürülen folklor kuramları *art-süremli (diachronic)* olmalarının yanı sıra, geçmişi yeniden kurmaya yönelik ve ele alınan folklor mahsulünün ne kadar eski olduğu ve ne zaman, nerede ortaya çıktığını ortaya koymayı hedefleyen paradigmalara sahip olmuşlardır. 20. yüzyılda ise ele alınan folklor mahsulünün muhtemel kaynağını ortaya koymaktan ziyade onun yapısının, muhteva ve stilistik özelliklerinin ne olduğu ile icra halinde bulunduğu sosyo-kültürel bağlamda ne iş gördüğü, icracının dinleyicilerle olan etkileşimi ve bu etkileşimin icra edilen geleneksel anlatının tür ve şekil başta olmak üzere; icrasına, yapısına ve işlevine tesirlerinin araştırılması ön plana çıkmıştır (Çobanoğlu, 2002, 238).

Çobanoğlu'na göre, yeni halk bilimi anlayışı ya da *Performans Teori*'ye kadar yaygın halk bilimi anlayışı olan ve folkloru bir *şey* bir nesne, bir unsur, tamamlanmış bir ürün olarak düşünüp folklor unsuru ya da şeyi üzerine çalışmak, *Performans Teori'*yle birlikte, folkloru bir olay olarak canlı bir icra ya da yapılan ve gerçekleşen bir süreç olarak düşünen ve ele alan yeni bir yaklaşıma dönüşmüştür (Çobanoğlu, 2000b, 42).

Bu anlayış içinde sözlü anlatım bir sosyal olaydır ve teatral anlamda bir icra ya da performans olan bu sosyal olay, üç temel unsurdan, anlatan, dinleyen ve anlatılan geleneksel anlatıdan oluşmaktadır. Günümüzde halk bilimciler, sözlü halk bilimi unsurlarını anlatılan geleneksel anlatı etrafında onu anlatan ve dinleyen tarafların oluşturduğu bir sosyal olay, bir gösterim bir başka ifadeyle icra olarak ele almaktadırlar. Bir başka ifadeyle bir folklor olayının icrası söz konusu üç unsurdan oluşmaktadır (Çobanoğlu, 2000b, 42). Çobanoğlu, folklorun göz önüne alması gereken ölçütler hususunda da bazı görüşler öne sürmüştür:

> "...halkbiliminin hümanistik düşüncenin parçalanışıyla başlayan sosyal ve beşeri bilimlerin felsefeden ayrılarak bağımsız disiplinlere dönüşme sürecinin sonucu oluşan iki yüzyıllık geçmişinde diğer disiplinlerde görülemeyecek derece de bir paradigma bolluğuna ve *açık sistem* olmaktan kaynaklanan yorumlayış zenginliğine sahip olduğu görülmektedir. Yukarıda ele aldığımız, *halk, tür* ve *metin, bağlam* gibi ölçütler göz önüne alındığında yapılabilecek bir genellemeyle

ikili bir yapıya indirgenebilecek olan bu paradigmatik yapının dahi birbiri yerine ikame etmeden ziyade yeni bir yorumlayış zemininden fazla bir anlam ifade etmediği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda halkbilimciler, ürettikleri halkbilimsel bilginin gerçekliğin veya dış dünyadaki olgu ve olayların sadece ve *muhtemel* bir veçhesini yansıtabilirliği *mutlak* arayışlarına dönüştürmeden ve pek çok diğer sosyal ve beşeri bilimin on dokuzuncu ve yirminci yüzyılın ilk yarısında düştükleri *dogmatik* konuma düşmeksizin paradigmatik zenginliklerini korumaları ve çeşitlendirmeye devam etmeleri disiplinlerinin akademiyadaki epistemolojik bakımdan özgün konumunun da bir gereği olduğunu daima göz önünde bulundurmalıdırlar." (Çobanoğlu, 2000b, 42-43).

Söz konusu edilen bu kavram, metni anlamak için metnin anlatıldığı ortamı anlama fikrinden doğmuş, antropoloji çalışmalarının sözlü kültür ürünlerine uyarlanmasıyla başlamış ve gelişerek günümüzdeki şeklini almıştır. Bu yöntem ve yaklaşımlar sayesinde sözlü kültür ürünleri yorumlanabilir hâle gelip anlam ve derinlik kazanmıştır. İnceleme konusu yapılan herhangi bir sözlü kültür ürününün hangi ortam ve şartlarda icra edildiğini göz önüne alarak çalışmalar yapan bu yaklaşım, icra sırasında; icra mekânı, icra tarihi, icra zamanı, icra nedeni, icra biçimi, icracı kimliği gibi unsurları *context (bağlam)* olarak ele alır ve söz konusu bu unsurları incelemeye dâhil eder (Ersoy, 2004, 90-91).

Ekici, Dundes'tan aktardığı bilgilerden hareketle, metnin nakledilebileceğini ya da bir toplumdan başka bir topluma aktarılabilir olduğunu, ancak *sözel doku*nun aktarılmasının imkânsızlığını belirttikten sonra, sosyal bağlamın ise her yaratmada değişken olduğunu, dolayısıyla bağlamın hiçbir zaman aynı kalamayacağını belirtir. Buna göre bir metni doğru değerlendirebilmek için bu metnin nasıl bir *sözel doku* ve nasıl bir sosyal bağlamda yaratıldığını bilmek gerekmektedir. Aksi takdirde bir metin üzerinde yapılacak değerlendirmelerin çoğu, bizim kendi anlayışımız ve değerlendirme sırasında içinde bulunduğumuz bağlam ve kendi bilgi birikimimiz ve geçmişimizle ilgili özelliklere bağlı olan sübjektif bir değerlendirmeden öteye gitmeyecektir (Ekici, 2004, 124).

Ekici'ye göre, sosyal çevre ve şartlar (kontekst) halk biliminin (folklorun) tarifi için vazgeçilmez bir öneme sahip olduğu gibi, halk edebiyatı türlerinin tarifinde ve de herhangi bir metnin incelenmesinde metnin kendisi kadar önemlidir. Halk bilgisini "belli bir sanat özelliği olan ve estetik kaygı taşıyan iletişime ait sosyal bir hadise sonunda ortaya konulan yaratma" olarak tarif edersek, bu *yaratma*yı oluşturan şartların ve çevrenin ne olduğunu da kaydetmek zorunluluğu kendiliğinden ortaya çıkar. Yapılan pek çok araştırma ve incelemede sanat eseri sanatçıdan bağımsız olarak ele alınmak gibi bir tavırla hareket edilerek, halk bilgisi ürünleri donmuş ya da dondurulmuş malzeme gibi sunulmakta ve halk bilim araştırmacıları da arkeologların tavrıyla kullananı ve yaratıcısı artık mevcut olmayan herhangi bir tarihi esere yaklaşır gibi halk bilgisi ürünlerine yaklaşmaktadır. Hâlbuki halk bilgisi ürünleri tarih içinde bir yerlerde donmuş yaratmalar olmadıkları gibi, bu yaratmalar kendi çevreleri içinde bir hayata, bir renkliliğe ve canlılığa sahiptir. Bu ürünler sadece geçmiş zamanların yaratmaları değil, aynı zamanda günümüzde de yaşayan, yaşatılan

ve yaratılan değerlerdir. Dolayısıyla halk bilgisi ürünleri bir geçmişte olduğu gibi, günümüzde de belli sosyal çevre ve şartlara sahip olmak zorundadır (Ekici, 1998, 26-27).

Folklor ürünlerinde *metin* kavramının yarattığı sorunun, ikinci tanım yoluyla çözüme ulaştırılabileceğini düşünen Titon, metni "yeniden insan tarafından üretilen her türlü nesne" olarak tanımlayarak, metnin insan tarafından oluşturulan her türlü gösterge sistemi olduğunu dile getirir. Amos ve Bauman'ın çalışmalarının bu doğrultuda sahip olduğu öneme işaret eden Titon için, metin ve performans kavramlarının birbirlerinin içerisinde eritilmeleri sonucu, nesneler yerine insanlara, onların tavır ve eylemlerine verilen önem artmakta ve saha çalışmalarında, insanlar arasındaki iletişime verilen önemin artığını halk bilimcilerin salt veri toplamaktan fazlasına odaklandıklarını dile getirir (Terzioğlu, 2006, 121).

Yukarıda söz edilen görüşlerden hareketle, Balıkesir'de mani söyleme geleneğini oluşturan öğeleri performans teoriye göre ele alırken icrayı sosyal bir olay gibi düşünüp üç temel öğeyi; *icracı*, *dinleyici* ve *eser*i ele alıp icranın nasıl gerçekleştiğini değerlendirmeye çalışacağız.

Performans Teori'ye göre, yapılan çözümlemelerde türden kaynaklanan bazı farklılıklar söz konusudur. Âşık tarzı şiir geleneğinin türlerinden *destan* üzerinde kapsamlı bir çalışma yapan Çobanoğlu, bu çözümlemeleri şu şekilde tanıtmıştır:

Karl Bühler'in modelinde iletişimin ana unsurları şunlardır: 1. verici, 2. alıcı, 3. dinleyiciye hitaplar, 4. vericinin kendine göndermeleri, 5. vericinin dış dünyaya göndermeleri, 6. objeler ve kabuller. T. Sebeok'un modelinde ise; 1. verici / konuşmacı, 2. alıcı / dinleyici, 3. göndermede bulunulan, 4. kodlar, 5. mesaj, 6. kanal yer almaktadır. Würbach'ın *Sokak Baladları Külliyatı*'nda geliştirdiği araştırma modelinde şu ana unsurlar yer almaktadır: 1. balad yazıcısı ve satıcısı, 2. dinleyici / okuyucu, 3. balad yazarının kendine yaptığı göndermeler, 4. okuyucuya / dinleyiciye yaptığı hitaplar, 5. dış dünyaya göndermeler, 6. kanal, 7. baladın mesajı, 8. dile ait malzeme (Çobanoğlu, 2000a, 165-166).

Çobanoğlu'nun geliştirdiği iletişim modeli ise şöyledir (2000a, 166): a) iletişim açısından destanların yapısının şekillenişi ve anlatımda kurgu teknikleri, b) iletişim açısından destanların yapısını şekillendiren altı ana unsurun meydana getirdiği kalıplaşmalar, 1. âşık, 2. seyirci / okuyucu / dinleyici, 3. âşık ile dinleyici arasında destan metinlerinde yapısal ve işlevsel olarak kalıplaşmış iletişimsel ilişkiler, 3.1. aşığın kendine yaptığı göndermeler, 3.2. aşığın dinleyiciye yaptığı göndermeler, 3.3. aşığın dış dünyaya yaptığı göndermeler, 4. iletişim araçları ve yolları, 5. destanın mesajı, 6. destanda dilin kullanılışı (Çobanoğlu, 2000a, 166).

Bu çalışmada, yukarıda bahsedilen Avrupalı araştırmacıların modellerinin bir sentezi olan Çobanoğlu'nun geliştirdiği modele ve İstanbul manileri üzerinde önemli bir çalışma yapan Emeksiz'in (2003) modeline paralel olarak

icracılar, *dinleyiciler*, *icra, eserin oluşması, işlevi* ana başlıklarını taşıyan bir modele göre çözümleme yapılacaktır.

2. 1. 1. İcracılar

Boratav, bazı metinlerin tanıklıklarına bakılırsa, mani söyleyen kişilere, özellikle ustaca mani düzenlere *manici* dendiğini ifade etmiştir (Boratav, 2000a, 212). Araştırmacı, *manici*leri Karagözcü ve meddahın yaptığı uğraştan farklı olduğunu, bu kişilerin ancak masalcılara benzetilebileceğini ifade etmiştir. Bunlar mani söylemekte usta kişilerdir, belleklerinde çok mani vardır. Kendiliklerinden yeni maniler düzecek güçte yaratıcılardır ama bu işi bir geçim aracı yapmış değillerdir (Boratav, 2000a, 212).

Ancak, Emeksiz, Boratav'ın manicilerin icraya yönelik para kazanmadığı fikrine karşı çıkmakta ve manicilerin de sanatları karşılığında para kazandıklarını, bu yönüyle de manicileri meddah ve Karagözcülerden ayrı tutulamayacağını öne sürmektedir. Ercüment Ekrem Talu'dan aktardığı bilgilere göre, kına gecelerinde manicilerin önceden kararlaştırılmış bir ücret karşılığında mani söylemek için kına gecelerine gittikleri ve bu ücretten kat kat fazla bahşiş de aldıklarını söylemiştir (Emeksiz, 2003, 121).

Boratav, meydan şairleri ve mani düzen âşıklar dışında, bütün bu manicileri *adsız ozanlar* olarak tanıtmakta ve bunların çoğunluğunun kadınlar olduğunu belirtmektedir (Boratav, 2000a, 212).

Dizdaroğlu, mani yaratıcı ya da aktarıcılarının adlandırılmasını, "maniler; *manici, mani yakıcı, mani düzücü, mani atıcı* adı verilen kişiler tarafından doğmaca olarak özel bir ezgiyle söylenir" diyerek tarif etmektedir (Dizdaroğlu, 1969, 67). Diğer yandan Elçin, manilerin âşıklar tarafından özel bir ezgiyle de söylenebileceğini ifade etmiştir (Elçin, 2004, 282).

Artun ise, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde mani söyleyenlere *âşık, bağrıyanık, delimine, manici, manicibaşı, manidar, manikar, mani düzücü, mani yakıcı, şair, türkücü, yanık* adları verildiğini bildirmiştir (Artun, 2000, 210-211).

Derleme yaptığımız yerleşim birimlerinde mani söyleyen kişilerin adlandırılmaları üç grupta ele alınabilir:

1. Söylenen metnin adına göre.
2. Söyleyen kişinin görevine göre.
3. Kullanılan ritim / müzik aletine göre.

Söylenen metnin adına göre, *türkücü, manici, deyişçi*; söyleyen kişinin görevine göre, *bayraktar, efe başı, haseki, bekçi, cazgır*; icrada kullanılan müzik / ritim aletine göre, *dümbelekçi, cümbüşçü, bakırcı, davulcu, tefçi, sinici, tepsici, çanakçı vb.* adları alabilmektedir. Ancak, bazı yörelerde mani söyleyenler için özel bir adlandırma yapılmamaktadır.

Cinsiyet bakımından adlandırmalar da farklıdır. Kadın maniciler; *manici, türkücü, deyişçi, dümbelekçi, bakırcı, tefçi, sinici, tepsici, çanakçı vb.* olarak

adlandırılırken; erkek maniciler *türkücü, davulcu, cümbüşçü, bayraktar, efe başı, haseki, bekçi, cazgır* olarak adlandırılmaktadır.

Bu çalışmada mani icracılarının *yer, zaman, kişi* bakımından belirgin farkların ortaya çıkması nedeniyle *cinsiyet*leri bakımından bir sınıflama içerisinde incelenmesi uygun bulunmuştur.

Aşağıdaki tabloda yer alan grup adlandırmaları, mani icracıları incelenirken paragraf başlıkları olarak çalışmada yer alacaktır. Aşağıdaki tabloda Balıkesir'de mani icrası yönünden belirgin bazı farkları olan mani icracısı grupların özellikleri bulunmaktadır. K kısaltması kadın icracıları, E kısaltması erkek icracıları göstermektedir. Bu gruplar şunlardır:

K1. Grup: Manici, Türkücü, Deyişçi.
K2. Grup: Bakırcı, Dümbelekçi, Tefçi, Tepsici, Çanakçı, vb.
K3. Grup: Sinici.
E1. Grup: Bayraktar, Efe Başı, Haseki.
E2. Grup: Davulcu, Bekçi.
E3. Grup: Cümbüşçü, Gırnatacı vb.

Çizelge 2. Mani İcra Eden Grupların Özellikleri

	K1. Grup	**K2. Grup**	**K3. Grup**	**E1. Grup**	**E2. Grup**	**E3. Grup**
Müzik / Ritim Aleti	Yok	Bakır Darbuka Tef Çanak Tepsi vb.	Sini[24]	Yok	Davul	Cümbüş Zilli maşa Keman Darbuka Klarnet vb.
Müzik / Ritim Aleti Özelliği	-	Vurmalı Çalgılar	-	-	Vurmalı Çalgı	Telli, Vurmalı ve Üflemeli Çalgılar
Gruba Özgü Kıyafet	Yok	Yok	Yok	Var	Var[25]	Yok
Lakaplaşma	Yok	Yok	Yok	Yok	Var	Var
Ücret-Bahşiş Alma	Yok	Bahşiş	Bahşiş	Ücret Bahşiş	Bahşiş	Ücret Bahşiş
Cinsiyet	Kadın / Erkek	Kadın	Kadın	Erkek	Erkek	Erkek
Medeni Durum	Bekâr / Evli	Bekâr / Evli	Bekâr / Evli	Bekâr	Bekâr / Evli	Bekâr / Evli
Gruba Özgü Ezgi	Yok	Var	Var	Var	Var	Var

[24] Vurmalı çalgı olarak kullanılmıyor; icrada teatral bir aksesuar olarak kullanılıyor.
[25] Gruba özgü kıyafet, şehir merkezlerinde kırmızı renkli yelekler şeklinde olmaktadır, ancak yöre köy ve kasabalarında kullanılmamaktadır.

2. 1. 1. 1. Kadın Mani İcracıları

Balıkesir yöresinde icra bakımından manicilerin -pek belirginleşmese de- öne çıkan bazı özellikleri vardır. Bu özelliklerin başında, bu kişilerin cinsiyetlerinin kadın olması gelmektedir. Balıkesir yöresinde kadın maniciler; *türkücü, manici, deyişçi, dümbelekçi, bakırcı, tefçi, sinici, tepsici, çanakçı vb.* olarak adlandırılmaktadır. Yörede yaptığımız gözlem ve görüşmelerde mani icracıları bakımından bahsi geçen bu adlarla ilgili olarak herhangi bir lakap sözcüğüne rastlamadık.

K1. grup: Özellikle Balıkesir merkeze bağlı köylerle Gönen ve İvrindi'ye bağlı köylerde mani icrasında bulunan kişilerle ilgili *manici* adlandırması yaygındır. Bazı yerlerde nadir olarak *deyişçi* ya da *türkücü* olarak da adlandırılmaktadır. Ancak *manici* adlandırması biraz daha belirgin olarak herhangi bir ritim aleti kullanmayarak mani söyleyen kişiler için kullanılmakta ya da bütün kadın mani icracılarını kapsayacak şekilde genel bir adlandırma olarak kullanılmaktadır. Bu adlandırmaların geçtiği mani metinleri şunlardır:

Manici başı mısın
Cevahir taşı mısın
Sana mani söylesem
Ömrünce taşır mısın (K8).

Maniyi **manici**yim
Beylere gemiciyim
İster al ister alma
Ben seni alıcıyım (K33).

Maniciyim manim yok
Hem ağlarım annem yok
Hem annem var hem babam
Kara gözlüm yârim yok (K53).

Bu kişiler genellikle hazır-cevap ve sesi güzel olan kişilerdir. Her ne kadar Akay çalışmasında, mani icracılarının *genç kızlar*, *cahil kadınlar* ve *bilgisiz köy delikanlıları* olduğuna işaret etse de (Akay, 1942, 78), bu kişilerin yaşadıkları toplumda bazı yetenekleriyle ön plana çıkmış olduklarını düşünmekteyiz. Mani yaratıcılarının ezginin yardımıyla uyak bulması için, geleneğin içinde bulunmaları, zeki ve çevresindeki kişilere göre daha çok dile hâkim olmaları gerektiği düşünülebilir. Akay, yukarıda bahsi geçen manicilerle ilgili şunları söylemiştir:

> "Köylerimizde velveleden uzak sakin ve ıssız muhitinde köy gençlerinin yeşil dağlarla billur akan yemyeşil vadilerinde ve bilhassa mısır ve orak tarlalarında genç kızların ince yanık sesleriyle söylenen bu maniler, yürekleri delecek kadar hazindir. ...bu manilerin kailleri bilgisiz köy delikanlıları, cahil kadınlar ve genç kızlar olduğu için bunlarda vezin ve kafiye aramak bittabi hatalı olur, sanırım." (Akay, 1942, 78).

K2. grup: Kadın maniciler, maniyi ezgili okuyacakları zaman ritim tutmak için müzik aleti kullanırlar. Yörede kadın mani icracılarının yerel müzik uygulamalarında gözlenen önemli bir unsur da, ezgilerin seslendirilmesi sırasında eşlik çalgısı olarak mutfak gereçlerinden yararlanılmasıdır. Kadınların gündelik yaşamlarının bir parçası olan tepsi, leğen, ibrik, bidon, kaşık ve yaygın olarak da bakır kaplar gibi mutfak gereçleri, bu tarz icralarda başlıca ritim

çalgısıdır. Bu mutfak gereçleri dışında darbuka ve tef kullanılmaktadır. Ancak, geleneğin yaşlı temsilcileri, gençlerin darbuka eşliğinde mani icrasında bulunmalarına pek sıcak bakmamaktadır.

İcracıların bu ritim aletlerini çalmayı bilen kişilerden olması, mani icracılarının öne çıkan bir başka özelliğidir. Yaptığımız derlemeler sırasında müziğe kulağı yatkın kişilerin mani icrasında bulundukları gözlemlenmiştir.

Yukarıda manicilerin adlandırmaları yapılırken kullanılan müzik / ritim aletlerine göre bir adlandırma yapıldığından söz etmiştik. Aşağıda kadın mani icracılarının özelliklerini belirtirken yörede en çok kullanılan *bakırcı* adlandırmasını kullanacağız. Bu adlandırmayla kastettiğimiz kavram, *dümbelekçi, bakırcı, tefçi, tepsici, çanakçı vb.* ifadeleri de kapsamaktadır. Kullanılan bu ritim aletiyle ilgili maniler şunlardır:

Vur **bakır**ı gümlesin
Âşık olan dinlesin
Benim yârim yok burda
Beni kimler eğlesin (K15).

Koca **bakır** gümlemez
Anam beni ünlemez
Bu gâvurun sevileri
Güzel çirkin dinlemez (K36).

Bakırı vurameyon
İçine yuvrameyon
Ben yârimi görmence
Bir dakka durameyon (K93).

Vur **bakır**ı inlesin
Âşık olan dinlesin
Sevdiğine varmayan
Hiç evlendim demesin (K110).

Bakırım gümbür gümbür
Dünür geliyor dünür
Dünür ne bok yiyecek
İstemez deli gönül (K110).

Gördüm tarlada çakıl
Elimde kara **bakır**
Gece gündüz düşünürüm
Bulamadım bir akıl (K118).

Mani icracılarının adlandırılmasına kaynaklık eden diğer ritim aletlerinin geçtiği maniler şunlardır:

Ben bu **tef**i çalarım
Çalana da darılmam
Kara gözlü yârimden
Vali gelse ayrılmam (K98).

Cıngırdaklı **tef**im var
Yâri gördüm keyfim var
Göz gördü gönül sevdi
Benim ne günahım var (K75).

Dümbeleğin boyası
Mavidendir maviden
Aklı olan var mıdır
İlk sevdiği yârinden (K4).

Dümbeğimi çalsana
Dilimden anlasana
Dümbek seni kırarım
Yârim gibi konuşsana (K84).

Dümbelek çala çala
Yoruldu bileklerim
Yalvarıyom *Allah*'a
Olur mu dileklerim (K127).

Dümbelek gümbür gümbür
İçinde lale sümbül
Ver anne sevdiğime
Benim yüzümü güldür (K117).

Ben **dümbeğ**i çalarım
Babam gelsin dinlesin
Sevdiğime vermezse

Çınar yaprak istemez
Kuyu kapak istemez
Kendisi kaçan kızlar

Evladım var demesin (K161). Davul **dümbek** istemez (K146).

Mani icrası sırasında mani söyleyen kadınların bu görevinin işareti sayılan herhangi bir giyim farklılığı söz konusu değildir. Giysileri, toplantı ya da eğlencede bulunan diğer kadınların giysilerine benzerdir. Dursunbey ve Kepsut'un bazı köylerinde, düğünde / kınada bulunan diğer kadınlar gibi, *Yörük urbası* olarak adlandırılan geleneksel giysiler giyilir (K12, K55).

Yörede kaynak kişilere sorduğumuzda hemen hemen herkesten aynı cevapları aldığımız gibi, herkes *bakırcılık* yapamaz. Bu kişilerin sayısı eskiden çok olsa bile, artık bu kişiler, günümüzde nadir bulunmaktadır. Toplumda saygınlık kazandıran bir statüdür. *Bakırcılık*, yörede mesleki bir ad değildir, *bakırcı*lığın bir ücreti yoktur. Ancak, icra sırasında oyuncuların ya da oyuncu yakınlarının bahşişlerini *bakırcı* alır. Düğün / kına sahibi bu kişileri, özel bir davetiye şekliyle düğününe / kınasına davet eder. Davet etme sırasında havlu, kumaş, çember gibi hediyeler verilir (K12, K55).

Günümüzde ücret karşılığı mani söyleme icrası bulunmamaktadır. Ancak Yasemin Tokmak, yaptığı çalışmada, eskiden tefçilerin özellikle düğün / kına sahibi tarafından tutulduğu bilgisini vermiştir:

> "Kaynak şahıslarımızdan aldığımız bilgilere göre, eskiden kına gecelerinde türkü söylemeleri için 'tefçi' adı verilen kadınlar tutulurdu. Tefçi tutulmayan köylerde ise, köyün tef çalan, türkü söyleyen kızları olurdu. Gelin kızın kınası yakılırken, arkadaşları türkü söyleyerek, gelini ağlatırlardı. Ama çoğunlukla gelin kızı ağlatmak için söylenen türküler, bu türküleri bilen yaşlı kadınlar tarafından okunmaktaydı." (Tokmak, 2008, 225).

Bu icrayı yapabilen kişilerin büyük çoğunluğu, söyledikleri manileri, büyüklerinden ya da başkalarından duyarak öğrendiklerini, akılda kalması için icra öncesinde kendi kendilerine tekrar ettiklerini ifade etmişlerdir (K12, K147, K174, K179). Ancak, Bigadiç'in Kızılçukur köyünde yaşayan Zeynep Mut (K178), Kepsut'un Piyade köyünde yaşayan Ayşe Koçak (K15), Sındırgı'nın Yolcupınarı köyünde yaşayan Fatma Girgin (K44) ve Dursunbey'in Sarnıç köyünde yaşayan Neslihan Çolak (K121), mani yaratabildiklerini, bazı manilerin ilk ya da ilk iki dizelerini aynen kullanıp son iki dizelerini üretebildiklerini ifade etmişlerdir. Bir olay sonucu oluşturduklarını söyledikleri maniler *aaba* uyak dizilişinde ve yedili hece ölçüsüyledir. Bu kişilerin yaratım süreciyle ilgili bilgiler, çalışmamızın *icra* başlığında ele alınacaktır.

*Bakırcı*nın icrasını tam anlamıyla yapabilmesi için, önce usta bir *bakırcı*nın yanında yörede *bakır tutucusu* olarak da adlandırılan *eşlikçilik* yapması gerekmektedir. Mani söylemede ustalaşmak için bir süre eşlikçilik yapar. Bu bir çeşit çıraklık gibi düşünülmektedir. Ritim tutup mani söyleyen kişinin rahatça ritim aletini çalabilmesi için o kişiye yardımcı olur. Ritim aletini tutar ve söylenen manilere eşlik eder. Ancak bir mani icrasını *bakır tutucusu* değil, *bakırcı* başlatır (K12, K179, K178, K174).

Erkek mani icracılarının başında yer alan *bayraktar* grubunda aranan bir şart olan bekâr olma şartı, kadın mani icracıları için geçerli değildir. Ancak,

çoğunlukla düğün / kınalarda mani söyleyen kadın maniciler genç kızlardan oluşur. Son yıllarda gençlerin bu geleneksel eğlence tarzına yabancılaşması sonucu, orta yaşlı ve yaşlı denilebilecek kadınlar mani icrasında bulunmaktadır.

Balıkesir merkeze bağlı köylerde 15-20 yıl kadar önce canlı bir şekilde devam eden düğünlerde geleneksel ritim aletleriyle oyun oynama ve bu oyun sırasında mani söyleme geleneği günümüzde yok olmuştur (K35, K48, K54). Bigadiç, Sındırgı, Dursunbey, İvrindi, Kepsut ve Savaştepe'ye bağlı dağ köylerinde bu gelenek tamamen yok olmamakla birlikte iyice azalmıştır. Derleme yapılan yerleşim birimlerindeki gençlerin bu eğlencelere pek heves etmedikleri düşünülmektedir (K10, K12, K19, K36, K44, K55). Bazı yerlerde bu eğlence tarzı otantik bir durum, geçmişin bir hatırası şeklinde algılandığından bilinçli olarak yeniden yaşatılmaya çalışılmaktadır (K61, K73).

K3. grup: Bir diğer mani icracısı *sinici* adı verilen kişilerdir. Bu kişilerin *bakırcı*lardan farkı, *bakırcı* oyunculara kaşık oyunu oynatırken, *sinici*nin icrası sırasında oyunun olmamasıdır. Bu adlandırmaya konu olan *sini* sözcüğü mani metinlerinde çokça rastlanmaktadır. Aşağıda verilen manilerde geçen *sini* sözcüğü, *sini çevirme* geleneğine bağlı olarak mani icrasında kullanılan *sini*dir.

A **sini**ler **sini**ler
İnim inim iniler
Dert bizi iflah etmez
Söylen bize türküler (K79).

Sergendeki **sini**ler
Hasta olan iniler
Yâri güzelmiş diye
Bizimkiler dediler (K127).

Sinici bir çeşit *atışma* olan bir grup kişinin karşılıklı mani söylemesine liderlik eden kişidir. Genellikle özel konukluk toplantılarında, bazen de geleneksel köy düğünlerinde ezgili mani atışmalarına eşlik eden *sini çevirme* uygulaması sıkça bahsedilen bir adettir. *Sinici* metalden yuvarlak bir tepsiyi masa ya da yer gibi düz bir zemin üzerinde dikey olarak ve elini her seferinde tepsinin arkasına vurarak çevirmektedir. Bu süreçte tepsiden iki ses elde edilir. Birisi ritmik olarak tepsinin arkasına elle vururken çıkan ses, diğeri ise tepsinin hızla dönmesinin sonucu çıkan *vınlama* sesidir. *Sini çevirme*nin bir başka işlevi ise, sanıyoruz ki, mani okuyan kişinin sesini yaymaktır.

Sini çevirme âdeti ve buna bağlı olarak *siniciler* günümüzde tamamen ortadan kalkmıştır. Bu âdeti eskiden yapmış olan kaynak kişi (K175), bu uygulamayı bize gösterirken alüminyum bir sini kullanmış, "manileri iki grup karşılıklı söylerken bunu neden çeviriyordunuz?" dediğimizde ise "büyüklerimizden böyle gördük, bilmiyorum" şeklinde bir yanıt vermiştir.

2. 1. 1. 2. Erkek Mani İcracıları

Balıkesir yöresinde kadın maniciler genelde biçim yönünde *düz maniler* denilen *aaba* uyak dizilişinde olan, konu bakımından da *sevda, gurbet ayrılık vb.* manileri söylerken; erkek maniciler genellikle, *ramazan, bayraktar ve cazgır manileri*ni söyler. Mani söylemede cinsiyet farklılığının mani metinlerindeki farklılıklara etkisi de üzerinde durulması gereken bir başka konudur. Erkek maniciler yörede *türkücü, davulcu, cümbüşçü, bayraktar, bekçi, efe başı, haseki,*

cazgır olarak adlandırılmaktadır. Bu adlandırmalarda öne çıkan bazı manici adlandırmalarının özellikleri aşağıda değerlendirilecektir.

E1. grup: Balıkesir'de *bayraktar manileri*nin icracılarının başında *bayraktar / efe başı / haseki* olarak adlandırılan kişiler gelir. Ancak, bu adlandırma, doğrudan mani icrasından kaynaklanan bir adlandırma değil, köy gençliği içindeki *statü* ya da geleneksel düğünlerdeki *görev*e yönelik bir adlandırmadır. Bazı yerlerde bu iki adlandırma aynı kişileri işaret etse de, bazı yerlerde bu kişiler farklıdır. Ancak derleme yaptığımız kimi yerlerde, köy gençlik odalarında belirli bir hiyerarşik yapı içinde yetişen bayraktar / efe başı / haseki olan mani icracıları, tek başlarına mani icrası yapmaktan ziyade, mani icrası yapan gruba liderlik eden kişiler olduğunu gözlemledik. Bu noktadan hareketle, bayraktar manilerinin icracıları, köyün ya da kasabanın gençleridir, diyebiliriz. Aşağıdaki incelemelerimizde bu icracı grubu tanıtırken yaygın adlandırma olan *bayraktar* ya da *bayraktar grubu* adlandırmalarını kullanacağız.

Balıkesir yöresinde köyde evlenmemiş gençlerden oluşan gruba *köy gençliği* denir. Kişi on beş, on altı yaşına gelince bu gruba dâhil olup evlenince bu gruptan çıkar. Köy gençliği eskiden her akşam belirli bir evde toplanırken artık günümüzde düğünden önce, bayramlarda ve hayırlardan önce toplanabilmektedir. Köy gençliğinde hiyerarşik bir yapı vardır. Gençliği yöneten, idare edene *efe başı (efe, delikanlı efesi, haseki);* düğünlerde bayrak çekene *bayraktar*; geri kalanlara da *gençler* denir (Akman, 2006, 30).

Köy gençliği örgütüyle ilgili olarak Aydın Ayhan, şunları demiştir:

> "Gençlik teşkilatları kasabalarda 1950'li yılların sonlarına kadar, köylerde hâlâ sürdürülmektedir. Bugün köylerde son zamanlara kadar sosyal hayatı şekillendiren *gençler teşkilatı* birçok köyde hâlâ aktif olarak işlevlerini sürdürmektedir. Son yıllarda değişen hayat şartları gençleri, ne olursa olsun, şehir ve kasabalara ittiği için giderek pasifleşmektedir. Yakın zamanlara kadar, bazı yerlerde *efebaşı* veya *yiğitbaşı* denilen gençlerin reisi olmak köy delikanlıları arasında büyük bir statü meselesi olmakta idi. *Efebaşılık* seçimleri rakip gruplar arasında son derece çekişmeli geçer, bazen cinayetler bile işlenirdi. Mesela;1 Şubat 1934'te Burhaniye Yürzlü köyünde *Efebaşı* olmak isteyen dört kişi arasında çıkan kavgada birisi ölmüştü. Gene Burhaniye'de Kızıklı köyünde 1656'da *Efebaşı* olmak isteyen üç kişi arasında çıkan kavgada içlerinden birisi bıçaklanarak öldürülmüştü. Bazen de delikanlıların resmen dernekleştikleri görülmekte idi. 1965'te Bandırma Kayacık Köyü, kaymakamlığa başvurarak resmen *Delikanlılar Derneği* kurmağa talip olmuşlardı." (Ayhan, 04 Ekim 2010, 2)[26].

Bayraktarlık, iki üç yıl süren bir statü olabildiği gibi, bir düğün ya da geleneksel eğlence süresi içinde geçici bir adlandırma ve görevlendirme sonucu elde edilen bir statü de olabilir. Bayraktarlık, düğün, kına, sünnet düğünü, asker uğurlama eğlencesi gibi geleneksel toplantılarda geçerli bir kavramdır. Yerleşim birimlerindeki günlük hayatta bu adlandırma kullanılmaz.

[26] http://yenihabergazetesi.net/aydinayhan04102010.html (Tarih: 04.11.2010)

Kocaavşar beldesinde bayraktar, efe başının ya kendisi olmakta ya da yardımcıları arasından seçilmektedir. Efe başı köy gençlerinden sorumlu iken, bayraktar düğünlerde bayrak çekmekten sorumludur. Ayrıca, bu beldede bayraktarın seçileceği belirli sülaleler vardır ve bayraktar sadece onların arasından seçilmektedir. Görevi evleninceye kadar devam ettirir. Efe başı / haseki / bayraktar ve yanındakilerin görevi, *köy gençliği* adı verilen gruba hâkim olmak; taşkınlık yapmalarını önlemek, düğün / eğlencedeki aksaklıkları gidermektir (K35).

Muharrem Eren, yazmış olduğu makalede, bu görevleri şu şekilde sıralamaktadır: "Efenin vazifesi: delikanlıları derli toplu bulundurmak, aşırı uygunsuz hareketlerde bulunanları disiplin altına almak, düğünlerde ve bayramlarda kurulan ahenklerde onları sırayla oyuna kaldırmak." (Eren, 19 Şubat 1994, 2)..

Çamköy, Halalca, Bakacak, Aliağa gibi Balıkesir merkezine bağlı köylerin bazılarında efe başı ve bayraktar aynı kişiler olabilmektedir. Bazen, düğün süresi boyunca bayraktar olarak görev almak, köy gençliği arasında yapılan bir seçimle mümkün olabilmektedir. Bu kişiler düğün sahibinden bir sorun olduğunda bunun gençliğe yansıtılmadan kendilerine iletilmesini isterler. Düğünde neler olacağını bayraktar ve yardımcısı gençlere söyler (K67, K82, K63, K172).

Balıkesir yöresinde yaptığı derlemelere dayanarak bayraktarlık görevinin başlangıcındaki uygulamalarla ilgili olarak Mehmet Akman, şöyle demektedir:

> "Bayraktar belli olunca bayrak bir önceki bayraktarın evinden alınıp yeni bayraktarın evine getirilir. Cumartesi günü burada bayrak dikme olur. Cumartesi öğleye doğru bütün kızlara anons edilip bayraktarın evine çağırılır. Kızlar gelir. İçerde bayrağın sapına işlemeler dikerler. Bu dikim sırasında gençler dışarıda davulu hiç susturmaz. Bayrak dikilince (süslenince) gençler içeri girer. Bayrak yerdeyken gençler para atar bu parayı kızlar emeğinin karşılığı olarak alır. Bayrak evden çıkarken;
>
> Peygambere salâvat
> Seyidine Muhammet
> Kutlu olsun diyenin
> Akıbeti hayır olsun
>
> diye salavatlanır. Burada bir genç ilk kez bayraktar oluyorsa koyun keser, ikinci üçüncü bayraktarlığıysa horoz keserek kan akıtır. Bayraktar bayrakla birlikte üç defa kana basmadan üstünden atlar. Bayrak süslendikten sonra bayrak önde gençler arkada düğün evine gelinir. Bayrak görünen bir yere asılır. Yeme ğe oturulur. Yeme, içme olur. Burada hizmeti bayraktar ve yardımcısı yapar. Bayraktar ve kâhya gençlerin haricinde evli olanlara hizmet yapmaz." (Akman, 2006, 34).

Bu yerleşim birimlerinde bayraktarda liderlik, dürüstlük, cesurluk, saygınlık gibi özellikler aranmaktadır. Diğer yandan bu kişilerin günlük hayatta alkol kullanması hoş karşılanmamakta, bu görevleri sırasında alkol kullanmaları ise kesinlikle yasaklanmaktadır (K67).

Kepsut, Bigadiç ve Dursunbey'e bağlı bazı köylerde bayraktar tek kişiden ibaret değildir; iki ya da üç kişiden oluşan bir grubun adıdır. Bu kişiler, köy gençliği arasından, kendi hiyerarşileri içerisinden ve daha önce *bayrak altı*na / *bayrak kolu*na girmiş gençler arasından seçilebilir ya da düğün sahibinin yakınları, akrabaları arasından bizzat düğün sahibi tarafından da görevlendirilebilir. Bu görevlendirmenin başlangıcında, düğün sahibi bayraktar olacak kişi ya da kişilere havlu, çember gibi bir hediye verir. Hediye alındıktan sonra köy gençliğiyle beraber bayrak muhtar odasından ya da köyün ileri gelen bir ailesinin evinden teslim alınır. Teslim alınırken bayrağı teslim alacak kişi, üç kez bayrağı öpüp alnına koyar, bayrağı açar ve görevini icra etmeye başlar (K65, K165, K175).

Yöreden edindiğimiz izlenimlere göre, düğün sahibi köy gençliği arasından böyle bir görev talep etmeyip kendi yakınları arasından bayraktar seçimi yaparsa, köy gençliği, kendi otoritelerinin sarsılmış olduğu inancına kapılabilir ve bu durum gerginliklere sebep olabilir.

Gönen'in bazı köylerinde, Balıkesir genelinde saygın olarak bilinen bayraktarlık statüsü, düğünde konuklara yemek taşıma ve hizmet etme aracı olarak görüldüğünden talep edilmemektedir (K142, K145). Aynı şekilde Bigadiç'in Yolbaşı köyünde de, gençlerin çoğunun şehir merkezlerine göç etmesi sebebiyle bayraktarlık statüsünde değişimler meydana gelmiştir. Dışarıdan düğüne katılan bu gençler, kendilerini konuk olarak görmekte ve düğündeki hizmetlerde arka planda kalmayı yeğlemektedirler (K164).

Bayraktar, doğrudan mani icra ettiği için ücret almamaktadır, ancak, düğün bitiminde düğün sahibinden diğer hizmetleri karşılığında belli bir ücret alması bir gelenektir. Diğer yandan, gelin karşılama ve alımında, konukları karşıladığında bayrak direğinin ucuna kumaş, yazma, çember gibi hediyeler kabul edip astırır. Düğünün bitiminde de bazen bunları satıp paraya çevirebilir. Evlenecek olan kız, başka bir yerleşim yerine gelin gidecekse köyün gençlik örgütü, erkek tarafından *toprakbastı* olarak adlandırılan bir ücret alır. Bu para, köyün sosyal işleri için kullanılabilir ya da ilçe / il merkezine gidilerek gençler tarafından eğlencelerde harcanılabilir. Bayraktarlar, düğün boyunca düğün evinde yemek yer, düğün sahibinin hediye ettiği içkileri içer. İçki ve yemek hizmetlerini köy gençlik örgütüne yeni girmiş *çömez* olarak adlandırılan kişiler yapar (K152, K158).

Efe başı, haseki ya da bayraktar bekâr, genç bir erkektir. Genellikle köylerde evlenme yaşı erken olduğundan 25 yaşın üzerinde bu statüye sahip kişiler bulunmamaktadır. Eğer bu yaş civarının üzerinde olup henüz evlenememiş bir erkek varsa, ayıplanacağı korkusuyla bu statüyü zaten istemez (K164, K134). Ancak, Bigadiç'e bağlı Özgören köyünde misafir karşılamaya giderken, erkek bayraktar grubunun yanında yer alan kız grubunun da bayraktarların söylediği manilere hep bir ağızdan karşılık verdiklerini gözlemledik. Burada sözü edilen kız grubu, gelin ve damadın akrabalarından ve arkadaşlarından oluşur.

Bayraktarın kendine özgü bir giyimi yoktur; köy gençlerinin düğünlerde giydikleri giysileri giyerler. Ancak, boynunda ön tarafından bağlanmış bir yazma, havlu ya da kolun omuz tarafına yakın kısmına bağlanmış kırmızı bir kurdele bulunur. Bunlar yörede bayraktarlığın bir işareti olarak kabul görür (K132, K164).

Bayraktar, söylenecek olan manileri gelenek içinde büyüklerinden duyarak öğrenmektedir. Bu konuda formal bir eğitim almaları söz konusu değildir. Ancak, daha önce yörede *bayrak altına girmek* olarak adlandırılan usta bir bayraktarın yanında bulunmak, gelenek eğitiminin sağlandığı bir aşamadır. Bu kişiler, o yerleşim yerinde oturan gençlerden oluşur. Son yıllarda köyden kente göç olgusu, düğün ve eğlence zamanlarında o yerleşim biriminde doğmuş olup sonradan oradan göç eden kişiler arasından da bayraktarların seçilebilmesi durumunu doğurmuştur. Diğer yandan, gelenek içinde manileri bir başka kişiden duyarak yeni kuşaklara geleneğin aktarılmasında da son yıllarda bazı değişikler olmuştur. Çünkü köyden kente göç olgusu, gençliğin bu aktarımdan kopmasına neden olmuştur. Balıkesir'de köylerin bazılarının köyün tanıtımı amacıyla kurulan internet siteleri vardır ve bu internet siteleri geleneğin aktarılmasında önemli bir rol kazanmış durumdadır. Bu sitelerin *kültür, gelenek* vb. başlıklarında bayraktar manileri yazılmakta, buralardan da diğer kişilere aktarılmaktadır. Ayrıca Balıkesir merkeze bağlı Aliağa köyünden kaynak kişi Demirer (K54), bayraktar grubunun daha önce bu işi yapmış olan kişilerden bayraktar manilerini öğrendiklerini, bu manileri cep telefonlarına yazarak düğünde bunlara bakarak icrayı gerçekleştirdiklerini bildirmiştir.

Günümüzde bayraktarlık statüsü, zayıflamış da olsa, gelenek içerisindeki yerini korumaktadır. Köy düğünlerinin önemli figürlerinden biri olan bayraktarların düğünün başlangıcında, konuk karşılamalarında, gelin almalarda, kısacası düğünün her aşamasında önemli işlevleri vardır.

E2. grup: Bir diğer erkek mani icracısı *davulcu*dur. Ramazan davulcusu, Müslümanların oruç tuttukları ramazan ayında geceleri sahur vakti sokak aralarında gezerek insanları davul sesiyle uyandıran kişidir. Ramazanda gerçekleşen bu uygulama, Türkiye'de Osmanlı döneminden bu yana devam eden bir gelenek halini almıştır. Çalar saat ve benzeri aletlerin olmadığı eski zamanlarda insanlar, sahur vaktinde uyanabilmek için kendilerini her gece sahura kaldıracak bir davulcu tutarlardı. Bütün bir ramazan ayı boyunca yerleşim yerindeki insanları sahura kaldıran davulcu, ramazan ayının bitimine yakın elinde davulu ile kapı kapı gezerek maniler söyler, mahalleliler / köylüler de ona ekonomik durumlarına göre, gönüllerinden kopan bir ücret verirler. Günümüzde bu gelenek varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Ramazan manileri, ramazan gecelerinde davul çalan kişiler tarafından ramazan ayının ortasında ve sonunda *haklama* diye tabir edilen ücret ve bahşiş toplama sırasında söylenir. Köyde ramazan manileri bugün de geçerliğini korumaktadır (K95). Derleme yaptığımız yerlerin bazılarında *köy korucusu, köy bekçisi* olarak adlandırılan kişilerin; bazı yerlerde ise, bu işte yetenekli kişilerin bu işi yaptıklarını öğrendik. Kaynak kişiler içerisinde Dursunbey'e bağlı

Kavacık köyünde yaşayan Mehmet Ayar (K95), ramazan davulculuğu yapmakta olduğunu belirtmiştir. Mesleği aslında berberliktir. Ayar'ın anlatımlarına göre, davul çalmayı bilen, davulla en az üç farklı ritim tutabilen, uyandırdığı kişilerin gönlünü hoş edebilecek maniler söyleyebilen kişiler davulculuk yapabilir. Ayar, manileri büyüklerden duyarak öğrendiğini, bir iki kez başka bir davulcunun yanında sokakları dolaştığını, kendisinin mani üretemediğini, manileri bir deftere yazdığını, bazen bunları okuyup ezberlediğini ifade etmiştir (K95).

Ramazan davulculuğu, bir meslek değil, geçici bir görevdir. Davulcu, halktan topladığı bahşişler karşılığında bu işi yapar. Davulla tuttuğu ritimler eşliğinde mani söyler. Ramazan ayının son günlerinde akşamüstleri de davul çalıp mani söyler ve kendisine halk tarafından bahşiş verilir. Bahşiş genellikle para olarak verilir, ancak bazen paranın dışında buğday, un, şeker vb. yiyecek maddeleri de verilebilmektedir (K95).

Diğer mani icracılarının adlandırmalarında bu adlandırmaların lakaplaşmadığı görülmesine karşın, *davulcu* adı yörede lakap olarak da kullanılan bir addır. Kepsut'un Ahmetölen köyünde ramazan davulculuğu yaptığı için Davulcu Ahmet olarak anılan bir kişinin olduğu bilgisini kaynak kişilerden almış bulunmaktayız (K30). Diğer yandan yöre düğünlerinde çalgıcılık olarak yapılan davulculukla ilgili lakaplar da vardır. Aşağıda bu grubun adlandırmasıyla ve kullandıkları ritim aletiyle ilgili olan maniler bulunmaktadır. Bu manilerde geçen *davul* ve *davulcu* sözcükleri, ramazan davulculuğu bağlamında kullanılmakta olup düğünlerde çalgıcıların kullandığı davulla ilgili değildir:

Davulumu çaldım geldim
On bir aylık yoldan geldim
İki gözüm *İbrahim Ağa*'m
Alayım sırtıma mintan (K95).

Davulumun ipi kaytan
Kalmadı sırtıma mintan
Verin ağalar bahşişim
Seni kaldırmaya geldim (K95).

Davulumu çala çala
Selam verdim sağa sola
İki gözüm *Ahmet Ağa*'m
Bayramın mübarek ola (K95).

Davulumun üstü peşkir
Bana derler *Hacı Bekir*
Gözlemeyi sekiz getir
Yiyemezsem geri götür (K95).

Yolları var büklüm büklüm
Sırtımdaki **davul** yüküm
İki gözüm *Osman Ağa*'m
Evvel selamünaleyküm (K95).

Tuttum pirenin birisini
Davula gerdim derisini
Mehmet Ağa'm be devletlim
Gönder liranın birisini (K95).

Halayıklar halayıklar
Ocak başında uyuklar
Davulumun sesini duyunca
Pirincin taşını ayıklar (K102).

Aşağıdan beri geldim
Düştüm **davul**umu deldim
Mehmet Ağa'm iki gözüm
Seni arzuladım geldim (K102).

Yöreden edindiğimiz izlenimlerde, ramazan davulcularının diğer mani aktarıcısı gruplarda olduğu gibi özel bir statüleri ve saygınlıkları

bulunmamaktadır. Özellikle köylerde daha çok yoksul kişiler bu işi yapmaktadır.

E3. grup: Erkek mani icracıları arasındaki bir diğer grup *cümbüşçü, türkücü* adı verilen kişilerdir. *Cümbüş*, tencere tekneli, sentetik darbuka derisi gövdeli, *ud*dan biraz daha geniş saplı, farklı olarak 12 telli melez bir tınıya sahip *tambur*a benzer, 1930 yılında Zeynel Abidin Bey tarafından icat edilmiş bir müzik aletidir (Özdemir, 14-16 Aralık 2007). Aynı zamanda bu müzik aleti Azeri çalgısı olan *tar*a benzemektedir. Bu aleti çalan kişiye *cümbüşçü* denir.

Yörede genelde düğünlerde çalgıcılık yapan müzisyenler, aynı zamanda düğün gecesi ya da başka zamanlarda *oturma, oturama, oturak* vb. adlarla anılan erkeklerin katıldığı içkili, müzikli, eğlenceli sohbetlere katılır ve orada sanatlarını *cümbüş, keman, zilli maşa, darbuka, gırnata* gibi müzik aletleriyle birlikte icra ederler. Bu toplantılarda popüler şarkılar, yöresel türküler, mani formundaki türküler ve maniler icra edilir. Cümbüşçülük, Kepsut, Dursunbey, Bigadiç gibi ilçelere bağlı köylerde ağırlıklı olarak varlığını sürdürmektedir. Genellikle düğün çalgıcılığını yapan kişiler oyunların bitiminde köy kahvesinde, köy odasında ya da bir evde erkeklerin katıldığı *oturak muhabbetleri*nde[27] icrada bulunurlar. Düğün sahibi tarafından verilen belirli ücretlerinin yanında, katılımcıların verdiği bahşişleri de alan cümbüşçülerin çoğu profesyonel müzisyenlerdir, diyebiliriz.

Düğünlerde çalgıcılık yapmayıp da belirli zamanlarda davet edilip *oturak*lara katılan amatör cümbüşçüler de vardır. Kepsut'un Tuzak köyünde yaşamış, 2008 yılında da vefat etmiş olan Cümbüşçü Ali Osman bu amatör cümbüşçülerin yörede tanınmış olanlarındandır. Yörede bu adlandırmanın lakaplaştığı da görülmektedir.

Bu grupların dışında *cazgır* olarak adlandırılan yağlı güreş karşılaşmalarında güreşçileri tanıtan, dualar okuyan kişiler de vardır. Ancak hemen hemen bütün cazgırların yağlı güreş karşılaşmalarını sunmak için il dışından Balıkesir'e geldiklerini öğrendiğimiz ve yöreye özgü bir cazgırlık geleneğinin oluşmadığını tespit ettiğimiz için, cazgırları ayrı bir kategoride incelemeyi uygun görmedik. Cazgırların mani söyleme icrası, çalışmamızın *İcra* bölümünde *Yağlı Güreş Karşılaşmaları* başlığıyla incelenmiştir.

2. 1. 1. 3. Mani Yazanlar

Aşağıdaki örnek mani metninden de anlaşılacağı üzere, mani yazmak manilerin içeriklerinde de yer bulmuş bir konudur. Derleme yaptığımız mani metinlerinde mani yazmakla ilgili şu maniye rastlanmıştır:

Armudu taşlayalım

---

[27] Bu muhabbetler belirli bir disiplin ve hiyerarşi içinde Türk Coğrafyasının her tarafında *barana, cümbüş, keyif, muhabbet, oturma, oturak, sıra gezmeleri, sohbet, ferfene, yaran* gibi adlarla var olan kültürel bir değerdir. Mehmet Akman tarafından Balıkesir yöresinde (özellikle Dursunbey ilçesinde) bu tür muhabbetlerin bir adlandırması olan *barana* konusunu da içeren önemli bir çalışma yapılmıştır. Bkz. (Akman, 2006).

Dibinde kışlayalım
Kâğıt kalem al yârim
Maniye başlayalım (K123).

Derleme yaptığımız yerleşim birimlerinde gelenek içerisinde mani yaratıcı ve aktarıcıların yanında mani yazanların da var olduğunu öğrendik. Mani yazan iki kişi de cinsiyet yönünden erkektir. Sındırgı merkezde yaşayan, esnaflık yapan Raşit Ali Ceylani Tülek (K28) ile Bigadiç'in İskele kasabasında yaşayan, bor madenleri işçilerinin bir sendikasında çalışan İsmail Kahraman (K87) mani yazmaktadırlar.

1940 doğumlu olan Raşit Ali Ceylani Tülek, *Ceylani* mahlasıyla koşma ve destan formunda yazdığı şiirlerin yanında mani derlemeleri yapmış, bu mani derlemelerinde topladığı manilerin içeriklerinin senteziyle mani formunda şiirler yazmış biridir[28]. Tülek, Sındırgı'nın tanınmış esnaflarındandır. İlkokul mezunu olan Tülek, 1960'lı yılların sonuna doğru Manisa'da ve çevre yerleşim yerlerinde bulunan pazarlarda gördüğü *destan yazıcılarının* boyunlarına asarak sattıkları *destan* metinlerini satın almış, böylece şiir yazmaya merak etmeye başlamıştır. Kendisiyle görüşmelerimiz sırasında, mani yazarken dizelerin hecelerini saydığını; manilerin üçüncü dizelerinin diğerlerinden farklı uyaklarda olmasına dikkat ettiğini; doğa, aşk, ayrılık, gurbet vb. konularda mani metinleri oluşturduğunu ifade etmiştir. Yazdığı manileri, özel toplantılarda, yakınlarının düğünlerinde şiir şeklinde okuduğunu belirtmiştir (K28). Israrlarımıza rağmen içinde mani metinlerinin de bulunduğu üç adet şiir defterini kitaplaştıracağını söyleyerek bize vermemiş, sadece bu defterleri göstermiştir.

1967 doğumlu olan İsmail Kahraman, İskele kasabasında yaşamaktadır. Lise mezunu olan Kahraman, İskele halk oyunlarını, türkülerini, manilerini, kısacası kültürünü tanıtmaya çalışan biridir. Kahraman, İskele'den topladığı maniler hoşuna gittiği için kendisi de mani yazmayı denemiş, daha sonraları da bu işte ustalaşmıştır (K87). Yazdığı manileri bu çalışmada kullanmamız için bize veren Kahraman, ayrıca *İlk Ateş* adlı yerel gazetede *Hacabalan İsmail* adıyla yöre kültürüyle ilgili köşe yazılarında[29] yazdığı manileri yayınlamaktadır. Yazdığı manilerde Osmanca, İskele gibi kasaba ve köy isimlerini sıkça kullanmış, buraların doğa güzelliklerini ve kültürünü işlemiştir. İncelediğimiz mani metinlerinin çoğu *aaba* uyak dizilişinde ve 7'li hece ölçüsünde yazılmıştır, ancak bazı manilerin 11'li hece ölçüsüyle yazıldığı da görülmektedir.

2. 1. 2. Dinleyiciler

Dinleyicilerin kimlerden oluştuğu, cinsiyetleri, kıyafetleri, dinleme tutumları ve bu tutumların icraya etkilerinin neler olduğu, icrada dinleyici faktörünün yerinin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir.

---

[28] Son zamanlarda yazmış olduğu destan, Melahat Coşgun'un Sındırgı'da kaybolmasıyla ilgilidir. İlgili haberde Tülek'in bu acıklı olayla ilgili yazdığı destan metni de yer almaktadır.
Bkz. "Melahat Coşgun'un Kafatası ve Eşarbı Bulundu" haberi, Sındırgı Haber Gazetesi. http://www.sindirgihaber.com/modules =article&sid=61 (Tarih: 23.11.2010)

[29] Bkz. http://www.ilkates.com/zdefter.php?id=608 (Tarih: 23.11.2010)

Başgöz, "hikâyeyi yaratan, ona biçim veren unsurlardan ikisi hikâye anlatan âşık ile geleneksel hikâye metni ise, üçüncüsü de dinleyici kitlesidir." diyerek, dinleyicinin, metni anlatıcıyla birlikte yeniden yaratabilecek kadar etkili olduğunu ifade etmiştir (Başgöz, 1986, 64). Başgöz'e göre, dinleyicinin metin üzerindeki etkilerini, metnin kişiselleştirilmesini, güncelleştirilmesini, dinleyiciyle anlatıcının metnin motiflerini ve sonucunun da değişmesine kadar varan etkileşimini, metnin yapısında ve metnin yapısı dışında kalan elemanlarında da görmek mümkündür (Başgöz, 1986, 63-64).

Dinleyicilerin kimlerden oluştuğu, icra ortamının bağlamıyla doğrudan ilgilidir. Eğer bir düğünde icra yapılıyorsa düğünde bulunan konuklar, ramazan davulcusunun icrası söz konusuysa yerleşim yerinde yaşayan kişiler, *oturak* muhabbetlerinde ise yerleşim yerinin ileri gelen erkekleri, tarla ve bahçe gibi yerlerde bir icra söz konusuysa orada çalışan tarım işçileri dinleyici kitlesini oluşturur. Çalışmanın ilerleyen safhalarında inceleyeceğimiz Hıdrellez'deki *Çal Dedesi* gibi seyirlik oyunlarda yapılan icrada ise dinleyici kitlesinin çoğunluğu çocuklardan oluşur.

Dinleyicilerin cinsiyeti, bazı durumlarda mani icra eden kişi ya da grubun cinsiyetiyle paralellik gösterir. Düğün / kına törenlerinde kadın icracılar tarafından yapılan icrada dinleyiciler kadındır. Ancak Kepsut'un ve Bigadiç'in bazı köylerinde kaşık oyunuyla beraber mani icrası yapılırken evin / odanın pencerelerinden köyün bekâr erkekleri bu icrayı izleyebilmektedir (K43, K61, K179). Düğünün bitimine yakın gece geç saatlerde yapılan *oturak* muhabbetlerinin dinleyicileri erkektir. Ramazan davulcusunun, bayraktar grubunun icralarında dinleyici kitlesi her iki cinsiyetten ve her sosyal gruptan kişiler olabilir.

Sözü edilen icra ortamlarında bulunan dinleyicilerin o ortama özgü kıyafetleri bulunmamaktadır. Ancak bazı yerleşim yerlerinin düğünlerinde geleneksel, yöresel kıyafetlerin dinleyiciler tarafından giyildiği gözlemlenmiştir.

Oturma düzeni genelde halka ya da yarım ay şeklindedir. Bu oturma sırasında yaşlılara yer verilir ve bu kişiler ön taraflara oturtulur. Mani icrasında dinleyiciler, söylenen maninin konusuna, söylenme nedenine göre uygun tavır takınırlar. Dinleyici, mani içeriğinde anlatılan olay, üzüntülüyse üzüntülü, neşeliyse, neşeli olur. İcra gerçekleşirken sessiz, hüzünlü, duygulu olanlara ve ağlayanlara rastlanır. Maniler bazen bir dinleyicinin üzerine söylenir. Dinleyici kitlesi, maninin kime mesajlar verdiğini anlamak için dikkat kesilir. Manide iki kişinin ilişkisine yönelik bir mesaj varsa imalı bir şekilde gülünür. İcra sırasında yüksek sesle konuşup dikkati dağıtanlar hoş karşılanmaz, uyarılır (K43, K61, K179). Öğüt veren, ders çıkarılan manilerde baş hareketiyle onaylandığı gözlenmiştir.

Kına törenlerinde söylenen ağıt tarzındaki manilerde dinleyiciler hüzünlenir, kimi zaman da ağlar. Düğün / kınalarda söylenen kaşık oyunuyla beraber icra edilen manilerin söylenmesinde, *sini çevirme* atışmalarında ya da bayraktar grubunun gelin almaya giderken söylediği manilerin icrası sırasında

ise alkışlamalar, gülüşmeler, birbirlerini ittirmeler, sevinç gösterileri, *"yaşa, bravo, helal sana, tekrar söyleyin, dünyaya çivi çak, karının ağzına bak, kız senin yüreğin yanık, seni almayan ölsün vb."* gibi sözlerle icrada bulunanlara laf atmalar söz konusudur (K25, K68, K92, K170, K179). Beğenilmediği durumlarda ise, *"olmadı, sen bu işten çekil, sen git bakırcı gelsin, havayı iyi tut"* gibi laf atmalar olur (K25, K68, K92, K170, K179). Bayraktar grubunun kına evinin önünde kız tarafının sağdıçlarına karşı maniler söylemesi sırasında mani metinlerinin içeriklerinin cinsel göndermeler içermesi sebebiyle utanmalar, yüz kızarmaları olur (K37, K38, K65).

Dinleyicilerin mani icrasını ve bazen bu icrayla iç içe geçmiş kaşık oyununu beğenme / beğenmeme tutumları icracıyı etkiler. Söylenilen mani metninin ya da icracının söyleme şeklinin beğenilmesi, icracının performansını artırırken, beğenilmemesi durumu icracının performansını düşürmektedir. Bir süre sonra da başka bir icracı o kişinin yerini almaktadır. İcracı, mani söylemedeki ustalığını dinleyicilere mani içerikleriyle bildirir ve dinleyicilere mani icrasıyla ilgili şu mesajları verir:

Askıda bostan gibi
Sandıkta fistan gibi
Başlarsam türkülere
Söylerim destan gibi (K30).

Atma türkü atarım
Yüreğini yakarım
Eski çarıklarımı
Boğazına takarım (K10).

Ay aparız aparız
Biz düşeni kaparız
Sevdiğini bırakanı
Biz türküye yakarız (K79).

Ay uluma uluma
Peynir teptin tuluma
Madem türkü bilmiyon
Köpek gibi uluma (K10).

Bizim tarlamız nadas
Kunduranı doğru bas
Bu türkü senin için
Al da ciğerine bas (K109).

Kızın adı *Ümmü* mü
İplikler düğümlü mü
Türkü derler geçerler
Türkü eğler gönlümü (K100).

Derlemelerde edindiğimiz bilgilere göre, geleneksel düğünlerde *bakırcı* mani icrasında bulunurken; bazı yerlerde, köyün bekâr erkekleri, bu icrayı, oluşturulan halkanın oldukça dışarısında ve evin pencerelerin dış taraflarında durarak izleyebilmektedir. Konuk erkeklerin bu icrayı izlemeleri ise yasaktır. Böyle durumlarda icracı olan kişinin vermek istediği mesajların asıl hedefi bu erkek dinleyici kitlesidir. Böyle durumlarda iç halkalarda bulunan kadın dinleyicilerin tepkisi icracı için önemsizleşir, dışarıdaki kitlenin tepkileri önemli hale gelir (K43, K61, K179).

Bazı yerlerde ise köyün gençleri bile olsa erkekler bu icrayı izleyemezler. Kocaavşar beldesinden Emine Şavkan, günümüzden 20-25 yıl önce, böyle bir icra ortamında erkek dinleyicilerin olup olmadığını kontrol etmek için gençlik lideri olan efe başı ve yardımcısının kadın kıyafeti giyerek kadınların arasına girip ortamı kontrol ettiklerini ve yakaladıkları gençlere falaka cezası verdiklerini belirtmiştir (K35).

Yörede 20 yıl öncesine kadar devam eden ancak günümüzde tamamen yok olmuş bir gelenek olan *sini çevirme*, karşılıklı mani atışmasının bir çeşididir. İki grup arasında olan bu mani atışmasında rakip grubun içinde yer alan kişiler manicinin hedefidir. Her ne kadar *sinici*nin çevresinde oluşan ilk halka mani atışması yapacak grubun elemanları olsa da, bu icrada dinleyiciler pasif konumda sadece söylenen manileri dinleyen değil, bazen icracıya cevap verebilecek aktif bir rakip olabilir (K12, K175).

2. 1. 3. İcra

İcra ile *söylem* üzerine kurulan paralellikten hareketle *söylem*, "metin ve bağlam arasındaki ilişkilerle anlam kazanan, dolayısıyla her iki öğeyi de içine alan bir kavram" olarak tanımlanır (Zeyrek, 1996, 65-66). Halk bilimsel unsurun gerçekleştirildiği gösterimin bağlamı, söylemi de belirlemesi ve bundan hareketle anlatının yapısı, işlevi, biçimi ve anlamını içeren söylem, neyin kime anlatıldığına da işaret etmektedir (Birkalan, 2002, 116-118).

Lauri Honko, sözlü ürünlerin *yaratım - seslendirme - aktarma - izleme* zincirine bir halka daha ekleyerek halk bilimcilerin sözlü ürünlere yaklaşımını ve bu süreci açıklar (Honko, 2003, 336). Honko'ya göre, sözlü edebiyatın gerçek kitaplığı, folklor arşivleri değil, insan belleğidir. Bu basit gerçek, birçok folklorist nesillerin hatıralardaki sırları araştırmasına yol açmıştır. Bir türkücü türküsünü sadece kendisi için değil, aynı zamanda dinleyicileri için de söyler. O, jenerik ve yapısal özellikleri, melodiyi, stili, mimikleri ve daha benzer nice şeyleri icra eder. Modelleri onun aklındadır. Sanatçı bunları icra ederken, güçlü bir gelenek takipçisi ve dinleyicileri ile arasındaki hisleri dile getiren bir kişidir (Honko, 2003, 336).

J. Todd Titon, halk müziğinin, icra edenler ve dinleyiciler tarafından anlaşılan kurallar ve prensiplere göre işlediğini, halk müziği uygulamalarının bilinçli olarak yapıldığını ve müzik uygulayıcıları ve halk gruplarının anlam ile uygulamayı birbirine bağdaştırdığını öne sürer (Titon (2003, 373). Titon'a göre, hafıza, halk müziğinde önemli bir rol oynar, sözlü olarak öğrenilen sadece hatırlamaya yardımcı olmakla kalmaz; aynı zamanda belirli müzikle, belirli insanlar, olaylar, duygular, semboller ve geçmişten gelen dini törenler arasında ilişki kurmamızı sağlar (Titon (2003, 373).

Yukarıda bahsedilen *söylem - bağlam* ilişkisinden ve Honko ve Titon'un belirttiği icracının icraya bağlı diğer unsurlar üzerindeki etkisinden hareketle, icra bakımından Balıkesir'den derlenen maniler, *yer, zaman, müzik* unsuru temelinde aşağıda ele alınacaktır.

2. 1. 3. 1. Nişan / Kına / Düğün Törenleri

Evlenme, iki bireyin aile kurarak neslini devam ettirmesi ve toplumsal yapının temelini oluşturması anlamına gelir. Bronislaw Malinowski de, evliliğin neslin devamına ve doğuma izin verdiği görüşünü benimsemiştir (Malinowski, 1992a, 79). Antropolojik açıdan bakıldığında, A. William Haviland' ın belirttiği gibi, evlilik kadın ve erkeğin birbirleri üzerinde cinsellik kullanım haklarına

sahip olmalarını sağlayan bir sözleşme sonucu oluşan birlikteliktir. Çoğu toplumda eşler aynı hanenin üyeleri olarak bir arada yaşıyor olsa da bu durum bütün toplumlar için geçerli değildir (Haviland, 2002, 263).

Geçiş dönemlerinden biri olan evlenme, doğum ile ölüm arasında yer alan ve yaşama yön veren bir anlaşma olarak kabul edilebilir. Türk toplumlarında *aile kurma* anlamına gelen evlenme, çeşitli adetlerin ve geleneklerin etkisiyle şekillenmektedir.

Evlenmenin törensel yönü olan düğün, evlenme denilen geçiş döneminin en belirgin özelliğidir. Onun için düğünün geleneksel değerlere ve kurallara uygun bir biçimde kutlanmasına özen gösterilir. Düğüne elden geldiğince çok kimse çağrılmak istenir. Düğün, çağrılıların dışında, başkalarına da açıktır (Örnek, 1995, 196).

Balıkesir'de nişan, kına, düğün ve sünnet düğünlerinde mani icrası, kadın ve erkek icracılar bağlamından hareket edilerek iki grupta değerlendirilmiştir.

2. 1. 3. 1. 1. Kadın İcracılar ve Nişan / Kına / Düğün Törenleri

Derleme yapılan yerleşim yerlerinde, nişan, kına, düğün ve sünnet düğünlerinde mani icrası yapılabilmektedir. Sünnet düğünleri genellikle hafta sonları cumartesi günü başlar ve pazar günü biter. Cumartesi gününün akşamında verilen yemekten sonra eğlence başlar. Sünnet düğünün olduğu evin bir odasında bakır çalınarak *kaşık oyunu* oynanır. Ancak, son yıllarda sünnet düğünlerinde mani icrasına dayalı böyle bir gelenek yok olmuştur (K92, K170, K179).

Özellikle Dursunbey, Kepsut, Bigadiç ve Sındırgı'nın dağlık alanlarında *gelinkız* olarak adlandırılan nişan töreni, mani söyleme icrası yapılan yerlerden biridir. *Küçük nişan* olarak da adlandırılabilecek, *gelinkız*dan önce gerçekleşen *yağlık alma* töreninde, önceki yıllarda mani söyleme icrası gerçekleşmezken, günümüzde bu törende de bakır çalınıp mani icrasında bulunulabilmektedir. *Yağlık alma* töreni *gelinkız*dan yaklaşık 10 gün önce gerçekleşir. *Gelinkız* töreninin önemli bir bölümünü oluşturan *hoşgördü* geleneğinin hemen ardından mani söyleme icrası ve buna bağlı olarak *kaşık oyunu* oynama gerçekleşir. *Hoşgördü*, evin bahçesine ya da evin içine serilen bir kilimin üstüne gelin olacak kıza yakınları tarafından verilen hediyelerin konulması ve bir kişi tarafından bu hediyelerin yüksek sesle tanıtılmasıdır. Hediyelerin tanıtıldığı bu törenden sonra, hediyelerin konulduğu kilimin hemen yanında mani söylenip oyun oynanır. Mani icracısı olan *bakırcı* ile *bakır tutucusu*na bahşişler verilir (K15, K25, K44, K121, K178, K179).

Bir diğer mani icrası yapılan yer kına evidir. Kına evinde kadınlar toplanarak erkeklerin bulunmadığı kına evine girerler. Gelin olacak kız, yöreye özgü geleneksel kına kıyafeti giyer ve kızın yüzü çember / tülbent vb. bir örtüyle kapatılır. Bu sırada kız ve çevresindeki yakınları belirli bir ezgiyle söylenen ağıt tarzındaki manilerle ağlatılır. Kız ağlamasa bile ağlıyormuş gibi yapmalıdır. Hep bir ağızdan söylenen ya da iki üç kişinin söylediği maniler

eşliğinde bir kabın içinde yanan mumlarla kızın etrafında dönülür (K43, K61, K179).

Balıkesir yöresinden derlediği malzemeyle kına folkloru üzerine bir çalışma yapan Tokmak, eskiden kına gecelerinde mani atışması yapıldığını bildirmiştir (Tokmak, 2008, 98). Ancak, derleme yapılan yerleşim yerlerinde böyle bir bilgiye ulaşılamamış, bu geleneğin ileride değineceğimiz *sini çevirme* toplantılarında yapıldığı bilgisi verilmiştir. Tokmak şu bilgileri vermiştir:

> "Köyümüzde düğünler eskiden üç gün sürerdi. Cuma günü davul vurulmaya başlardı. Kız evinde cuma akşamı kına gecesi olurdu. Cumartesi akşamı da oğlan evinde oynanır. Bizim düğünlerimize kadın, erkek karışık katılır. Bundan on beş, yirmi yıl önce kadınlar, evin içinde oynarmış. Erkekler dışarıdan pencereye bakarlarmış. Manilerle atışma olurmuş. O gece oynayan genç kız mani söyler, erkek de oradan ona mani söylermiş." (Tokmak, 2008, 98).

Gelin ağlatmaya yönelik yapılan mani icraları konusuna da değinen Tokmak, manilerin icracılar tarafından ezgiyle birlikte türkü formuna dönüştürüldüğü bilgisini de vermiştir:

> "Düğün kınasında, gelin kızı ağlatarak kına yakılır. Kız gelin olurken onu ağlatırlar. Mani söylerler. Yalnız bunları türkü şeklinde söylerler. Manileri türkü olarak söyleyip sonlarına 'haninini' deyip gelini ağlatırlar. Gelini orta yere oturturlar. Yüzüne de al yazma örterler. Kına gecesine kına yakmaya gelenler halka oluştururlar. 'Hana bu kızın anası nerde?' derler. Annesi gelir, kızla sarılıp ağlarlar. İki gün yapılan kına gecesinde gelini ağlatmaya uğraşırdık. Pazar günü yapılan kınada da gelin ağlatma vardır. Artık kız, o gün gidiyor diye ağlatma yapılır. Kız ağlamazsa ayıplanır. 'Gitmeye çok meraklıymış, seviniyor.' derler. Kızın arkadaşları düğünün başladığı günden itibaren kızı yalnız bırakmazlar. Beraber kalırlar. Kına gecesi eskiden kadın kadına olurdu. Tef çalar, oynardık. Kaşıkla oynarız, 'tülgeme' oyunumuz vardır, bir de döneriz. 'Keklik sekelemesi' deriz, dönmeye. Gelin de kızlarla birlikte oynar." (Tokmak, 2008, 115-116).

Bigadiç'in Özgören köyünde, iki dizelik, genellikle 8'li hece ölçüsüyle oluşturulmuş, anlamın iki dizede tamamlandığı, ezgisi aynı olan ardı ardına okunan türkü örneklerine rastlanmıştır. Ancak, icra sırasında söz konusu iki dize, önce bir başka kişi tarafından ezgisiz söylendikten sonra, hemen ardından bir başka kişi aynı dizeleri ezgili olarak söylemektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, bu türkülerin dörtlük şeklinde oluştuğu da düşünülebilir. Söylenen bu metinleri mani ya da türkü olarak adlandırarak belirli bir türün içine sokmak hayli zordur ve bu durum tartışmaya oldukça açıktır. Bu metinlerin her dizesinin sonunda *rin na nay / rin na nay* şeklinde ünlemler bulunmaktadır. Bu metinlerde, gelinin gideceği evde zorluklarla karşılaşacağına yönelik mesajlar ve yeni evinin geline hayırlı uğurlu olmasına yönelik dilekler vardır:

Aş pişirsen tuzlu derler
Su getirsen tozlu derler (K177).

Pamuk olur atılırsın
Alaylara katılırsın (K177).

Şehirden aldım kına
Onun okkası ona (K177).

Kaya dibi karıncalı
Çifte çifte görümceli (K177).

Yük üstünü vay anası
Nerde bunun kaynanası (K177).

Gelin kınan kutlu olsun
Gelin dilin tatlı olsun (K177).

Eren, Avşarlar üzerine yaptığı çalışmada, Balıkesir'e bağlı Kocaavşar'da kına gecelerinde tef eşliğinde maniler söylendiği bilgisini vermiştir. Diğer yandan, zifaf gecesinden bir gün sonra, duvak sabahında ise, gelinin mani icrası eşliğinde oynatıldığını belirtmiştir (Eren, 1992, 162-166). Kadınların oyunları sırasında mani söylenirken her dizenin sonuna ünlem sözleri eklenmektedir:

"Bahçelerde kereviz / *niyah da nininginam!*
Biz kereviz yemeyiz / *niyah da nininginam!*
Bize Avşarlı dirler / *niyah da nininginam!*
Gözeleri severiz / *niyah da nininginam!*" (Eren, 1992, 164).

İvrindi'ye bağlı Gökçeyazı beldesinde, icra sırasında ritim aleti olarak kullanılan *tef*in yanında, dış tarafı bazı folklorik desenlerle süslenmiş bir *tas*ın da kullanıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Kına gecelerindeki icrada, madeni tasın içine bazı metal parçalar ve demir paralar konularak *tefçi kadın*ın yardımcısı sayılabilecek bir başka kadın tarafından bu tas ileri geri doğru sallanıp ritme eşlik edilmektedir. Diğer yandan dinleyici kitlesi de *ferace* denilen kıyafetlerinin etek kısımlarını geline doğru sallayarak teatral hareketlerle icraya katılmışlardır. Ancak bu tarz bir icra, en son sekiz yıl önce yapılmıştır ve günümüzde yapılmamaktadır (K6, K41, K60).

Kına / düğün evlerindeki *bakırcı* icralarında *kaşık oyunu*yla oynanması, mani söyleme icrasının ayrılmaz bir parçasıdır. *Henk* olarak adlandırılan ve genellikle bir odanın içinde, bazen de evin bahçesinde olan bu icra, halkalar halinde; evin içindeyse oturan, evin dışındaysa ayakta bulunan dinleyicilerin ortasında iki ya da dört kişinin karşılıklı oynamasıyla gerçekleşir. Duruma göre, oturarak ya da ayakta bakır çalınıp mani söylenebilir. *Eşlikçi* bakırı tutan, *bakırcı* da mani icrasında bulunan kişidir (K99, K108, K121, K130, K147, K165, K174).

F. Reyhan Altınay'ın Bigadiç köylerini de kapsayan derlemelerine dayanarak yapmış olduğu bir çalışmasında, bakırla yapılan icrayla ilgili şu ifadeler yer alır:

> "Yörede bakır çalan kadınların yöre türkülerine hâkim; düğün, kına vb. müzikli uygulamalarda aranan kişiler oldukları ifade edilmektedir. Bakırla ezgilerin seslendirilmesi sırasında, bakır ters çevrilip kulpu bir yana toplanarak daha zengin bir tını elde edilmesi amaçlanır. Bu icraya daima bir diğer kadının bakırı iki elle tutarak yardımcı olduğu ve türkülere de eşlikçi görevi üstlendiği görülür. Eşlik eden kadınların genellikle bakır çalandan daha genç yaşta olması dikkat çekici olup yöre müzik geleneğinin ve kültürünün aktarılmasında önemli bir işlevi olduğu anlaşılmaktadır. Törene katılan diğer kadınların, genç kızların ve çocukların, bütün bu uygulamayı dikkatle izlemeleri; bazen türkülere ve ezgilere gerek söyleyerek gerekse alkışlayarak katılmaları, kültürel aktarımın devamlılık boyutuna bir örnektir." (Altınay, 20-21-22 Ekim 2005).

İcra sırasında ilk oyuncular, genellikle düğün / kına evinin sahibi ve yakınlarıdır. Ardından köy dışından gelen misafirler oyun oynar. Oyuncular, baş-işaret parmaklarıyla, yüzük-orta parmakları arasına sıkıştırdıkları kaşıklarla oyun oynar. Bu kaşıklar eskiden işlemeli, nakışlı ve tahtadan olurmuş ve saplarında geleneksel nakışların kullanıldığı ipler bağlanırmış. Ancak son yıllarda tahta kaşıkların yerine metal kaşıklarla icra gerçekleşmektedir (K121, K25).

Oyun, üç değişik stilde oynanır. Yöresel adlandırmalarla bu oyunlar şunlardır: a) *Ağır oyun (dönme oyunu)* b) *Tünleme* c) *Eloğlu (çökme oyunu)*. Bu oyunların ritmik yapısına bağlı olarak mani ezgilerinin mi şekillendiği, yoksa var olan mani ezgilerinin bu oyun stillerini mi şekillendirdiği açıklığa kavuşturulamamıştır. Bigadiç'in Kızılçukur köyünde *sekme* ya da *seksek,* Bigadiç'in Alan köyünde *şıkşık*, Bigadiç'in Davutça köyünde ise *Yörük depmesi* adı verilen oyun stilleri ve buna bağlı olarak oluşmuş ezgiler de vardır.

İlk olarak bazı yerlerde *ağır oyun*, bazı yerlerde ise *dönme oyunu* adı verilen oyunla icra başlar. İki ya da dört kişinin karşılıklı oynadığı bu oyunda kaşıkların ritmik sesiyle bakırdan (ya da başka ritim aletinden) çıkan sesler harmonik olmalıdır. Oyuncular bu oyun sırasında sağ ellerini ve gövdelerini öne doğru iki kez eğip üçüncüde kendi etraflarında bir kez dönerler. Bu oyun süresince 4-5 mani metni ezgiyle okunur, ancak, bu mani metinleri konusal anlamda birbiriyle bağlantılı olmak zorunda değildir. Bir oyuncu grubu oynatılırken ardı ardına söylenen manilerde konusal bütünlük sağlayabilen kişiler, ancak usta bakırcılardır. Oyunda *caba yapmak* adıyla bilinen, oyuncuların üstünden para çevirip icracıya bahşiş vermek bir gelenektir. Bahşiş verilirken para, önce oyuncuların başları üzerinde çevrilir, sonra da *bakırcı*ya verilmek üzere bakırın üzerine konulur. Bakırcı da bu parayı icra sonunda *eşlikçi*siyle paylaşır (K99, K108, K121, K130, K147, K165, K174).

Bakırcı, gözlerini hafifçe kısarak ve elleriyle de ritim aletine vurup ritim tutarak icrasını gerçekleştirir. Yörede her birinin kendine özgü ismi olan, *hava* denilen yedi-sekiz farklı ezgiyle mani söylenmektedir. Maninin ilk dizesini söyledikten hemen sonra eşlikçi de icraya katılır. Tiz bir ses tonuyla söylenen bu manilerde "a canım, a yârim, a yârim çaya gidelim, a yârim dayanameyon, a yârim haydi gidelim, amman, a yârim aman, ay Aşa'm, ay oğlan, ellere vay, gülüm, karagözlüm, oy, oy gülüm, sürmeli yâr vb." ünlem sözcükleri kullanılır. Bu ünlemler rastgele kullanılmaz. Ağır oyun ezgilerinde ezgi farklılaşmasına paralel olarak ünlem sözcükleri de değişir (K99, K108, K121, K130, K147, K165, K174).

"Gülüm, a canım, ay Aşa'm, a yârim" ünlem sözcüklerinin kullanıldığı manilerin her biri farklı bir ezgiyle söylenmekte olduğu ve bunların her birinin *ağır oyunlar*da söylendiği gözlemlenmiştir. *Ağır oyunlar*ın icrası sırasında yörede *gülüm havası* adı verilen ezgili maniler okunurken tekrarlara ve ünlem sözcüklerine yer verilir. Bazen *bakır tutucusu* adı verilen *eşlikçi*, mani metninin tamamına değil de, sadece tekrarı yapılan dizelere eşlik eder. Aşağıda ünlem sözcükleri ve tekrarlar mani metinlerinin üzerinde gösterilmiştir:

Çorabım dize kadar / *gülüm*
Gel yârim bize kadar / *gel yârim bize kadar*
Yüz altın yaptırırsan / *gülüm*
Beklerim yaza kadar / *beklerim yaza kadar* (K179).

Damda kömür çuvalı / *a yârim aman*
Soksam elim kararı
Sevdiysem ben sevdim / *a yârim aman*
Var mı size zararı (K25).

Ulus'ta kar kalmadı
Yürekte yağ kalmadı
Dertlerimiz çok idi / *a yârim*
Kayıtta yer kalmadı (K26).

Ekin ektim yaz iken
Dibi karlı buz iken *(İlk iki dize iki kez tekrar edilir)*
Biraz sevda gezdirelim / *Ay Aşa'm*
Sen oğlan ben kız iken *(Son iki dize iki kez tekrar edilir)* (K25).

Gidiyon gidemeyon
Yolumu bulameyon *(İlk iki dize iki kez tekrar edilir)*
Yârim cahil ben cahil / *a canım / karagözlüm*
Bırakıp gidemeyon *(Son iki dize iki kez tekrar edilir)* (K179).

Üzümü kıra kıra / *ellere vay*
Karıkta sıra sıra / *ellere vay (iki kez tekrarlanır)*
Ömürlerim geçiyor /*ellere vay*
Gurbette dura dura / *ellere vay (iki kez tekrarlanır)* (K24).

Al enterim asılsın
Etekleri kasılsın / *etekleri kasılsın*
Ben burda eyim yârim
Sen orada nasılsın / *sen orada nasılsın* (K25).

Ata vurdum bağlama
Kömür gözlüm ağlama
Her yanım senin olsun / *a yârim dayanameyon*
Uçkur bağım elleme (K15).

Tala bakır asılmaz
Talın kolu yasılmaz
Buna derler kara sevda / *Buna derler kara sevda*
Sarılmence yasılmaz (K24).

Akşam şimdi gelir mi
Tren geri gelir mi / *oy*
İki gözlü şu evde
Gençlik geri gelir mi / *oy* (K179).

Üçüncü dizede herhangi bir sözcüğe -ler/lar çoğul eki getirilerek, bu dizede hece sayısının 8'e çıkarılması yörede sık karşılaşılan bir durumdur. Bu durumu ritmik sesin ve ezginin mani metni üzerindeki etkisi olarak düşünüyoruz:

Çitlembiğin özleri
Karanfilin bezleri
Yaktı beni kül *(ler)* etti
Yârin kara gözleri / *oy* (K43).

Ağır oyun bittikten sonra ara vermeden ritim artar ve yörede *tünleme oyunu* adı verilen oyuncuların ayaklarını ezgiyle uyumlu bir şekilde sektirmesiyle icra edilen oyun başlar. Bu oyun stilinde oyuncular iki kez sektikten sonra karşısındaki kişiyle seke seke yer değiştirir. Bu oyunun oynanma süresi de 3-5 mani metninin söylenme süresi kadardır. Bu arada söylenen manilerin ezgileri ve ritimleri farklılaşmıştır.

Dursunbey ve Kepsut'a bağlı köylerde icra edilen maniler arasında en fazla "ya lelli" ünlemi kullanılırken (K175, K179), Bigadiç ve Sındırgı'ya bağlı köylerde *tünleme* ve *sekme* oyunu adı verilen bu oyunlarda icra edilen mani metinleri arasında "Hafize'm nenni" şeklinde bir ünlem ifadesi kullanılır (K44, K178).

İn dereye dereye / *ya lelli ya lelli*
Dereye dereye mi / *ya lelli ya lelli*
Yârle bizim kavuşmamız / *ya lelli ya lelli*
Seneden seneye mi / *ya lelli ya lelli* (K25).

Göver bostanım göver / *ya lelli ya lelli*
Su gelir mendi döver / *ya lelli ya lelli*
Hemen biz miyiz öksüz / *ya lelli ya lelli*
Her gelen bizi döver / *ya lelli ya lelli* (K25).

İki kurnalı pınar / *ya lelli ya lelli*
Soksam ellerim donar / *ya lelli ya lelli*
Sevi sevi ilk sevi / *ya lelli ya lelli*
Görünce yürek yanar / *ya lelli ya lelli* (K25).

Derelerin kayganı
Telli dikin yorganı
Ölsem bile atma ana
Bana gurbet yorganı / *Hafize'm nenni* (K178).

Gece sağdım ineği
Oyaladım göyneği
Sevdiğini alamayan
Gönlü baykuş tüneği / *Hafize'm nenni* (K178).

Sındırgı dağlarında
Yârim keklik avında
Kendim burdayım ama
Gönül yârin yanında / *Hafize'm nenni* (K178).

Dursunbey'e bağlı Sarnıç köyünde *tünleme oyunu* diğer yörelerde olduğundan daha hızlı oynanır ve maniler arasındaki bağlantılar ikili kavuştak şeklindedir. Her kavuştağın sonunda da dinleyiciler ve oyuncular "hopti" diyerek ve bağırarak alkış tutarlar (K121):

A güzelim a kibarım
Tırpan attım ormana
Anam verse ben varmam
Senin gibi çobana (K121).

Ayağında nalını
Suda gördüm yârimi
Su yolu kalabalık
Nasıl soram halini (K121).

Oğlanlara zor geliyor
Bizim gibi kız almak, hoptiii
(iki kez tekrarlanır)

Oğlanlara zor geliyor
Bizim gibi kız almak, hoptiii
(iki kez tekrarlanır)

Kepsut ve Dursunbey'e bağlı köylerde *çökme / eloğlu oyunu* adı verilen ve bu oyuna özgü şekillenen mani ezgileri de vardır. Oyuncular, *tünleme oyunu*ndan önce ya da sonrasında *eloğlu / çökme oyunu* oynar. Bu oyuna bağlı oluşmuş ezgilerde "merdiven..." sözcüğüyle giriş yapılan maniler söylenmektedir. Bu oyunda, iki oyuncu karşılıklı olarak iki kez birbirlerine doğru gövdelerini eğdikten sonra dönerek çökerler ve birden ayağa kalkarlar (K25, K121, K179). Aşağıdaki mani metninin üçüncü dizesinin aslı "başıma gelenleri" şeklindedir; ancak bir sözcüğe -ler/lar çoğul eki getirilerek o dizedeki hece sayısının 8'e çıkarılması, burada da söz konusudur:

Merdivenden kayarım
Yok mu benim ayarım
Baş(*lar*)ıma gelenleri
Tecellime sayarım

El oğlu ayrılık zor olu
El kızı sevdiğim sabah yıldızı (K179).

Yörede üç farklı oyun stiline bağlı olarak gelişen yedi-sekiz mani ezgisi olduğu gözlemlenmiştir. Aynı zamanda bu mani ezgilerinin mani metinleri üzerindeki etkileri sezilmektedir. Her bir ezgiye uygun mani metinleri çok belirgin olmasa da öne çıkmaktadır. Sonuç olarak her mani, her ezgiyle söylenmemektedir.

Her ne kadar Altınay, derleme yapılan yörede, ezgilerin çalınıp söylenen türkü ve ezgilere eşlik eden çalgıların adlarıyla anılmakta olduğunu ve sözgelimi ezgiler bakır kapla çalınırsa *bakır havası*, darbuka ile çalınırsa *dömbek havası*, kaşıkla çalınırsa *kaşık havası* denilmekte olduğunu bildirse de (Altınay, 20-21-22 Ekim 2005), yörede yaptığımız derlemeler sırasında ezgi adlandırmalarının *müzik / ritim aletine göre* değil, *oyun stillerine göre* yapıldığı gözlemlenmiştir (*Ağır hava, tünleme havası, çökme havası* vb.).

Kepsut, Dursunbey, Bigadiç ve Sındırgı'ya bağlı köylerde mani metinleri arasında kavuştak kullanılması da söz konusudur. Bazen mani icracısına *eşlikçilik* yapan kişi sadece bu kavuştaklarda icracıya eşlik edebilmektedir. Yörede yaygın olarak bilinen türkülerde de kullanılan bu kavuştaklar herhangi

bir mani metninin ardından söylenebilir. Söz konusu olan bu kavuştaklar, mani metinlerinden bağımsız olarak ezgileri değiştirilip kına gecelerinde gelini ağlatmak amacıyla da söylenebilmektedir (K15, K25, K178, K179). Mani metinleri arasında kavuştak olarak kullanılan ve çoğunun ezgileri farklı olan ikilikler şunlardır:

Gide gide yol buradan aşmaz mı
Kız olur da sevdiğine bakmaz mı (K15).

Gide gide yol buradan aşmaz mı
Kuytu yerde yârim beni sarmaz mı (K15).

Gide gide bir meşeye dayandım
Bir yâr için al kanlara boyandım (K15).

Gide gide gitmez oldu dizlerim
Ağlamaktan görmez oldu gözlerim (K15).

Gide gide kundurama kum doldu
Ölüm de var ama ayrılık koydu (K15).

Gide gide şu dağları yol sandım
Ayağıma diken battı gül sandım (K15).

Mezarımı derin kazın dar olsun / *mezarımı*
Etirafi lele sümbül bağ olsun (K25).

Mezar arasına harman olur mu / *mezar ara*
Alıcı dertlere derman olur mu (K25).

Havadan gel süzgün turnam havadan
Körpe idim uçurdular yuvadan (K178).

Sen aşarı ben yukarı savaşam
Bizim evin yanlarında kavuşam (K178).

Uzun olur gemilerin direği
Yanık olur anaların yüreği (K121).

Aşşa yoldan gelen gelin oynasın
Keklik kebabını yiyen doymasın (K179).

On bir ayın bir günü unuttun yârim beni
Dağların karı gibi erittin yârim beni (K12).

Beyim aman dağlarda / *dağlarda*
Koyun güder ovalarda (K178).

Bahçemizde ayva olur nar olmaz
Senin gibi iki dilli yâr olmaz (K179).

Ben giderken şu ekinler göğüdü
Açıldı mı yaylaların söğüdü (K15).

Bir incecik yolum gider *Yemen*'e
Alca alca kanım damlar çimene (K15).

Bir aşarı bir yukarı dolaşsın
Desinler *Allah* sizi kavuştursun (K12).

Bu dağlardan aşıp gider yol diye
Dikenleri kokup gider gül diye (K25).

Dört duvar arasında benim direğim
Eridi kalmadı benim ergin yüreğim (K25).

Oy dağlar
Dağlar ardında yârim var (K121).

Çaydan mı geçtin
A yârim su verdim içtin (K121).

Anam yolu uzun eder neylesin
Anamın oğlu var beni neylesin *(iki kez tekrarlanır)* (K12).

Oyunda hem *bakıcı* açısından, hem de oyuncular açısından dinleyici kitlesine mesaj verme yöntemlerinin de geliştiği görülmektedir. Genç bir kız, oyun oynadıktan sonra, o kızı isteyen bir erkeğin annesi ya da bir akrabası oyuna kalkmak için kaşıkları isterse, bu istekten o kızı oğullarına istedikleri anlamı çıkmaktadır. Eğer oyuncu kız, kendisinden sonra oynayacak kişiler olarak kaşıkları isteyenlere kaşıkları verirse, oğlan tarafı o kız için dünür gider. Oyuncu kız, eğer kaşıkları vermezse söz konusu erkeği istemiyor demektir ve bu durumda mesajını tam olarak verebilmek için kaşıkları yaşlı bir kadına

teslim eder. *Bakırcı*yla dargın olan kişiler, oyuna kalkmaz, kalksa da *bakırcı* icrasını yarıda keserek icrayı bitirir. Eğer *bakırcı*, oyuncuları istediği kadar oynatmazsa, icrayı yarıda keserse, oyuncular *bakırcı*ya darılabilir. (K15, K25, K179).

Bazı durumlarda, mani icracısı, *ağıt* olarak yaratılmış bir maniyi *kaşık oyunu* havaları içinde icra edebilmektedir. Yörede hikâyelerini dinlediğimiz *Gülfizar* adlı bir kadının ölümünü konu alan mani metni ile intihar eden birisi için yaratılmış mani metni zamanla ağıt özelliklerini kaybetmiştir. Bu mani metinleri, düğünlerde / kınalarda *ağır oyun*lara bağlı ezgilerle icra edilebilmektedir:

Akkaya'nın taşları
Ötüşüyor kuşları
Ardıç dalına dolaştı
Gülfizar'ın saçları (K154).

Koyunları koydun mu
Koyun yokmuş duydun mu
Öğlenin yanarında
Canlarına kıydın mı (K93).

Sarı talın gazeli
Görünmüyor mezarı
Yeşil yeşil tütüyor
Genç ölenin mezarı (K179).

Düğün / kına evlerinde pencerenin arkasında dinleyici olarak bulunan erkek kitlesine doğrudan ya da dolaylı mesajlar verilebilir. Bu mesajlar verilirken genellikle "Oğlanın adı ..." şeklinde giriş yapılan mani metinleri seçilmektedir. Mani icrasında bulunan kişi kendine yönelik mesajlar da verebilir. Sevdiği birisinin olduğunu ifade ettiği ya da sevgilisinin özelliklerini anlattığı mani metinlerini aktarabilir (K15, K25, K179). Derleme yapılan yerleşim yerlerinde aldığımız bilgilere göre (K99, K108, K121, K130, K147, K165, K174), maniye konu olmak, maniye yakılmak, mani metninin içeriğine göre değişse de, genel olarak hoş karşılanmaz ve ayıplanır.

Bakırcı, dinleyici kitlesinde bulunan bir kişiye hitaben mani söyleyebilir. Bazen dinleyicilerden biriyle ilgili, söylenilen ortamın özelliğine göre doğaçlama olarak mani yaratımında bulunabilir. Sındırgı'nın Kepez köyündeki derlemelerimiz sırasında *bakırcı* / kaynak kişi Cennet Yaz, yapılan derleme sırasında bize hitaben, kullandığımız ses kayıt cihazı ve mesleğimizle ilgili şu manileri söylemiştir:

Ulus'ta kar kalmadı
Yürekte yağ kalmadı
Dertlerimiz çok idi / *a yârim*
Kayıtta yer kalmadı (K26).

Öküzleri karaman
Kayıp olsa aramam
Ben bir köylü kızıyım
Öğretmene varamam (K26).

Mani aktarıcılarından bazıları, manilerde kalıplaşma eğilimi taşıyan söz-başı sözcüklerinden yararlanarak mani metinlerini aklında tuttuklarını söylemişlerdir. Ayrıca, söylenilen ortama bağlı olarak şekillenmiş ezgilere göre manileri akıllarına getirdiklerini ifade etmişlerdir (K15, K25, K178, K179). Yörede derlediğimiz manilerdeki söz-başı kalıplarından bazıları şunlardır:

"A benim ..., A güzelim a kibarım, Bah çelerde ..., Boynumdaki ..., Çam çama ..., Çeşmelerde ..., ... bağları, ... taşları, Denizin ..., Dere boyu ..., ... geliyor ..., Elmanın ..., Entarisi ..., ... giderken / sağ (sol) tarafta ..., Ev'mizin önü ..., Gelinin adı ..., Oğlanın adı ..., Kızın adı ..., Hadi gidelim yarim, İğde dalı ..., İki çeşme ..., İn dereye dereye, Kara kara ..., Kara ..., Karanfil ..., Karpuz ..., Karşıdan ..., Kazak örüyom ..., Kız saçların ..., Kiraz yedim ..., Koca kapı ..., Kolumdaki bilezik, Köprü ..., Kulağımda ..., Masa üstünde ..., Mendil ... istemez, Mendilimin ..., Merdiven ..., Motor geliyor motor, Parmağımda yüzüğü, Pencerede ..., Saatimin kordonu, Sergende ..., Su içtim ..., Şalvara ..., Taksi ..., Tarla ..., Tren gelir ..., Uzun kavak ..., Yağmur yağıyor yağmur, Zeytin kara ben kara, vb."

Kepsut'a bağlı bazı köylerde mani icrasına yönelik oluşan inançlar vardır. Eğer bir düğün / kına evinde bakır çalınıp mani söylenmezse gelinin sağır olacağına ya da gelinin kulaklarının kısalacağına dair inançlar vardır. Ancak mani icrasında kullanılan ritim aletlerine atfedilen herhangi bir kutsallık yoktur (K15, K25, K179).

2. 1. 3. 1. 2. Erkek İcracılar ve Düğün Törenleri

Yukarıda sözü edilen icra özellikleri, cinsiyet temelinde bir ayrışma içine girmiştir. Söz konusu törenlerde kadın icracılara bağlı gelişen mani icrasının ayrılmaz parçası *oyun*dur. Ancak, erkek icracılara bağlı gelişen icrada oyun yoktur. Bayraktar grubunda ritim aleti de kullanılmaz. Ancak, Bigadiç'in Turfullar köyünden kaynak kişi Aslantaş'ın bildirdiğine göre (K132), 20-30 yıl öncesine kadar kadınlar tef çalarak mani icrasında bulunur ve oyun oynar, erkekler ise bakır çalarak düğün evlerinde ya da köy odalarında mani icrasında bulunup oyun oynarlarmış. Günümüzde bu köyde hem erkekler arasında, hem de kadınlar arasında, yörede genel olarak kadınlara özgü olduğu düşünülen ritmik aletlerle *kaşık oyunu* oynanması geleneği yok olmuştur.

Erkek mani icracılarının mani icrasında bulunduğu yerlerin başında düğün törenleri gelmektedir. Nişan ve kınalarda erkek icracı gruplarından biri olan bayraktar grubu icrada bulunmaz. Bayraktar grubunun icrası düğün evine bayrağın asılmasından itibaren başlar.

Düğün eğlencelerinde kızlar ve erkekler ayrı evlerde toplanarak oyunlar oynar ve maniler söyler. Düğünün son gününde *gelin çıkarma,* yani gelin alma gerçekleşir. Günün sabahında damadın arkadaşları toplanıp başta bayraktar ve arkasında konuklar ve akrabalarla kız evine giderler (K131, K133).

Bayrak açılır; köyde çalgılar ve bayrakla dolaşılıp düğün evine gelinir. Düğün evine gelinince düğün sahibi bayrağa bir kumaş bağlar. Bu kumaş daha sonra bayrağı koruyup kollayan eve hediye olunur (Akman, 2006, 32).

Cumartesi bayrak eve geldikten sonra bayraktarlar önde; arkasında sırasıyla çalgıcılar, evli erkekler ve kadınlar olmak üzere köyde gezilir. Burada damadın akrabası olan bir genç kıza geleneksel bir giysi giydirilir. Buna *kepez gezdirme* denir (Akman, 2006, 32-33). Kepez gezerken bayraktarlar müzik eşliğinde oynarlar. Ardından şu maniler söylenir:

"Yağsın yağsın yaş olsun Gezerken gördüm seni
Yağsın yağsın yaş olsun Boyundan bildim seni
Ah kepez gezdiriyoruz Boyum boyuma göre
Düğün ağasının gönlü hoş olsun O yüzden sevdim seni" (Akman, 2006, 33).

Bu gezmede bayraktar grubunun neşelenmesi amacıyla içki dağıtılır, ancak, bayrağı taşıyan kişiye bayrağa hasar gelmesin ve sarhoş olup bayrağı yere düşürmesin diye içki verilmez. Yine bu gezme sırasında bayraktar, bayrağın sapını toprağa değdirmez. Yürürken bayrağı belindeki kuşağa takar. Durduklarında ise bayrağın yere değdirilmemesi için sapını ayağının üstüne koyar. Bayrak yere düşerse orada kelimeyi şahadet getirilerek kurban kesilmelidir. Kepez gezdikten sonra düğün evine önce akrabalar, sonra diğer köylüler gelmeye başlar. Buna *dürü* denir. Bayraktarlar çalgılarla beraber, ilk önce birinci dereceden akrabaları düğün evine getirir. Burada mani söyleme olur (Akman, 2006, 33).

Bazı yerlerde kurban kesiminin yerine tavuk, horoz gibi hayvanlar kesilmektedir. Bayrağı yere düşürmek, utanılacak bir durumdur ve o kişinin bir daha bayraktarlık yapamamasına ve ayıplanmasına neden olur. Ancak kurban kesilince bayrak yukarı kaldırılır. (K131, K133).

Üç gün süren geleneksel köy düğünlerinde cuma ya da cumartesi günü *kına gezdirme, pusat götürme* ya da *döşek getirme* adı verilen düğün aşamalarında bayraktar grubu, köy gençliğiyle beraber kız evine gelir. Bu aşamalar, cumartesi günü öğle yemeğinden sonra oğlan evi tarafından hazırlanan ve gelin kıza hediye edilecek döşek, yorgan, halı, kilim ve diğer eşyaların pazar günü geri getirilmek üzere götürülmesidir. Bu da davul, zurna ve bayrakla beraber gençlerin maniler söyleyerek kız evine gelmesidir. Kız evine varıldığında eşyalar bırakılır, gençler oynar ve geriye dönülür (K132, K134, K154).

Köy gençliği içinde kız evine akraba olanlar bu aşamalara katılmaz. Konuk karşılamada olduğu gibi hilal şeklinde bir yürüyüş düzeni vardır. Önde bayraktar grubu, ardında köy gençliği, onun arkasında köyün erkekleri ve en arkada da kadınlar vardır (K132, K134, K154). Bigadiç'in bazı köylerinde bu yürüyüş düzeni tersine çevrilmiştir. Önde kadınlar, onun arkasında bayraktar grubu ve en arkada da köyün erkekleri vardır (K158, K166). Savaştepe'ye bağlı Minnetler köyünde ise gelin almaya giden bütün grup tıpkı bayraktar grubu gibi kol kola girer. Eğer kız evi uzak bir yerde ise kamyon ya da traktör kasasında bayraktar grubu kız evine gelir (K10).

Bayraktarlığın temel işlevlerinden biri de konukların karşılanmasıdır. Bu gelenek, Balıkesir'de oldukça yaygınlık kazanmıştır. Derleme yaptığımız birçok köyde, düğünde köyün dışında ya da düğün evinden hayli uzakta bekleyen konukların karşılanmasını bayraktar grubu ve davulcular yapar. Gelen konukların ağırlığına göre karşılama yapılır. Konuklar, düğün sahibinin onlara verdiği öneme göre, düğün evinin uzağında ya da yakınında karşılanmayı bekler. Daha az önem derecesindeki konuklar, düğün evine daha yakın bir yerde beklerler (K132, K164).

Konuk karşılamaya gidilirken herhangi bir mani icrası yapılmaz, sadece davul ve zurna çalınır. Bayraktar ve yanındaki yardımcıları grubun önünde yavaş yavaş yürümektedir. Hilal şeklinde dizilen grup, kol kola girer, grubun içinden ya da dışarıdan herhangi birisi hiçbir şekilde bayrağın önüne geçemez. Davul ve zurna / klarnet çalan çalgıcılar grubun dışında ve bayraktarın gerisindedirler. Köyün dışında konukların bekledikleri yer grup tarafından görülünce, önce davul, zurna / klarnet çalınmaya başlanır. Bir süre çalındıktan sonra bayraktarın işaretiyle çalgılar susar ve mani söylenmeye başlanır. Yavaş adımlarla yürünürken bayraktar ve yardımcıları yönlerini gruba doğru döndürür, başlarını hafifçe yere doğru eğerek maninin ilk dizesini yüksek sesle, sözcükleri uzatarak söyler. Ardından grup, bayraktara eşlik etmeye başlar (K132, K164, K166, K167). Bigadiç'in Özgören köyünde gözlemlediğimiz bir düğünde bayrak tutan kişi, grupla beraber yürümüş, grubun ortasında değil, en solunda yer almıştır. Bayraktarın yanındaki yardımcısı, iki üç adım öne çıkarak, yönünü gruba dönmüş ve mani icrasını başlatmıştır. Genellikle konuklarla ilk karşılaşmada grubun kendisini ve yaptığı işi tanıtma amaçlı şu içerikli maniler okunur:

Leyl olur ağalar leyl olur
Ak kızın göğsü yayl' olur
Haydi ağalar
Düğüncü getirmesi böyl' olur (K38).

Elmayı dilemedik
Bıçağı silemedik
Bize mi geliyordunuz efeler
Bizi sizi bilemedik (K149).

Feldik ağalar feldik
Dağı taşı deldik
Haydi ağalar
Düğün evine götürmeye geldik (K38).

Haranası haranası
Dam üstünde tarhanası
Haydi ağalar
Bu da bekârlar baranası (K96).

Konuk grup, ilk karşılaşmada bu manilere karşılık vermez. Bayraktar grubu biraz daha yaklaşınca tekrar mani okunur. Bu kez mani metninin içeriğinde selamlaşma vardır:

İrkek saldım guza
Sıypındım indim düze
Haydi ağalar
Selamünaleyküm size (K86).

İşte geldik biz bize
Oturalım diz dize
Haydi ağalar
Selamünaleyküm size (K150).

Konuk grubun erkekleri bu kez kol kola girmiş, tıpkı bayraktar grubunda olduğu gibi mani söyleme düzenine girmiştir. Grup, aynı mani metninin ilgili kısmını "aleykümselâm" şekline dönüştürerek söyler. Balıkesir'deki Çepni köyleri başta olmak üzere, bazı köylerde manilere karşılık verecek olan konuk grubun içinde bazen kadınlar da bulunabilmektedir. Onlar da erkeklerle karışık olarak kol kola girer ve hilal düzeni alırlar.

Bu karşılaşmadan sonra, konuklara "hoş geldiniz" denilerek karşılama tamamlanmış olur. Burada çalgılar tekrar çalmaya başlar ve bir-iki oyun oynanır (K133, K135). Ardından bayraktar grubu köye / düğün evine doğru yönünü çevirir ve soru cümlesi içeren şu maniyi aynı törensel tarzda söyler:

Felmiyonuz mu ağalar felmiyonuz mu

Dağı taşı delmiyonuz mu
Haydi ağalar
Siz de yavaş yavaş gelmiyonuz mu (K38).

Konuk grup şu manilerden birini bayraktar grubuna karşılık olarak söyler:

Feliyoz ağalar feliyoz
Dağı taşı deliyoz
Haydi ağalar
Biz de yavaş yavaş geliyoz (K38).

Irgılız ağalar ırgılız
Yaramız var vurgunuz
Haydi ağalar
Irak yerden geldik yorgunuz (K38).

Bazı durumlarda konuk grubu, bayraktar grubundan damadın yanlarına gelmesi, bir eşek bulunup kendilerinin taşınması, kendilerine orada yumurta pişirilmesi, rakı istenmesi vb. mizahi tarzda isteklerde bulunur. İstekleri yerine getirilmezse düğün evine gelmeyeceklerini söylerler. Bayraktar grubu da bu istekleri yerine getirir, yerine getirilemeyecek olan istekler varsa pazarlık sonucu bu istekler daha da hafifletilir. Bazen istekler mani söyleyerek dile getirilir (K135, K150, K152).

Ne isteriz ağalar ne isteriz
Bahçede güller yaslarız
Haydi ağalar
Biz ağadan rakı isteriz (K150).

İsteriz ağalar isteriz
Bahçede güller yaslarız
Haydi ağalar
Biz de damat beyi buraya isteriz (K150).

Feldiririz ağlar feldiririz
Dağı taşı deldiririz
Haydi ağalar
Biz de damat beyi ayağımıza getiririz (K150).

Daha sonra karşılıklı soru - yanıt tarzında birçok mani okunarak belirli adımlarla ve yavaş yavaş düğün evine gelinir. Düğün evinin önüne gelince düğün sahibi ve eşi onları karşılar. Burada tekrar çalgılar eşliğinde konuklar oynar (K133, K135).

Bayraktar grubunun mani icrasında bulunduğu diğer düğün aşamaları ise, gelin almaya gitmek ve gelini damadın evine getirmektir. Düğünün erkek tarafı, damadın arkadaşları, bayraktarlar ve köy gençliği ile beraber kız almaya giderken ve oradan gelirken belli bir merasim ve ağırlıkla hareket ederler.

Bu yürüyüşün oldukça renkli yönleri bulunmaktadır. Yerleşim yerinde yaşayan insanlar için bu yürüyüş bir eğlence biçimidir. Köy gençliği düğün alayının önünde gider. Bazen davul eşliğinde oynayarak, bazen yere oturarak, bazen de bir biri üstüne yığılarak giderler. On dakikada alınacak yolu iki saatte, hatta daha fazla bir zamanda *sefelim* çekerek yürürler (K132, K134, K154). Burada dikkati çeken nokta, yürüyüşten önce köy gençliğinin içki içmeleri; sarhoş olmasalar bile, sarhoş taklidine dayalı teatral hareketlerde bulunmalarıdır. Bu da bu yürüyüşün mizahi yönü olarak algılanmaktadır. Yürüyüşte şu maniler okunur:

Feliyoz ağalar feliyoz
Dağı taşı deliyoz

Feliyoz ağalar feliyoz
Dağı taşı dileyoz

Haydi ağalar
Kına evine gidiyoz (K96).

Destiii / Oy ezeller ezeller
Dere tepe gazeller
Biz kınaya gidiyoz
Siz de gelin güzeller / *yansın* (K38).

Ayakkabımın tellisi
Kızların ince bellisi
Haydi ağalar
Bu da *Yoğunoluk* delisi (K96).

Felemedik ağalar felemedik
Dağı taşı delemedik
Haydi ağalar
Gelin almaya gelemedik (K38).

Yer altında yılan
Ata vurdum kolan
Haydi ağalar
Bizden hepinize selâm (K131).

Haydi ağalar
Biz de gelin almaya geliyoz (K96).

Çarşıdan aldım iğdeyi
Omzuma vurdum heybeyi
Haydi ağalar
Aha bu da *Karakaya* zeybeği (K134).

İsteriz ağalar isteriz
Bahçede güller yaslarız
Haydi ağalar
Biz de oyun havası isteriz (K38).

Ne olur ağalar ne olur
Yüksek dağlar yayl' olur
Bizim gelin getirmemiz
Köyümüzde böyl' olur (K131).

Leyl olur ağalar leyl olur
Ak kızın göğsü yayl' olur
Haydi ağalar
Pusat götürmesi böyl' olur (K38).

Bayraktar grubu maniler söylerken dikkati çeken bir başka nokta, manilerin tam olarak anlaşılamamasıdır. Çünkü, mani söyleyicileri toplu halde mani söylerken sözcükleri net olarak söylemezler, yuvarlama yoluna giderler. Bunun sebebini sorduğumuzda bazen küfürlü, argolu manilerin söylendiğini, bu yüzden kadınların da bulunduğu böyle bir ortamda ne söylenildiği tam olarak anlaşılmasın diye böyle yapıldığını söylemişlerdir (K132, K134, K154).

Bayraktar grubu mani söylerken "haydiii, yansıın, öfff, ööof öfff, söofff, ööff ülen ööff, haydölee, do ho höömmm, bas gidelim, öf Adile'm öfff, atlar gelir şakır şakır, sütler gelir bakır bakır vb." ünlem sözcüklerini ya da sözcük gruplarını maninin bitiminde, ikinci ya da üçüncü dizenin sonunda kullanır (K38, K96, K138). Kına evine gelindiğinde, mani söylemedeki ses tonu iyice yükselir, ünlem sözcüklerindeki duygu yoğunluğu iyice artar. Burada kız evinin avlusunu köy gençliği mani söyleyerek yıkar. Daha sonra kız evinin kapısına doğru bayrak uzatılır, istekler mani söylenerek dile getirilir. İstenilen hediye, kız evi tarafından bayrak direğinin ucuna bağlanarak bayraktar grubuna verilmiş olur (K38, K96, K138).

Gelsin ağalar gelsin
Dağı taşı delsin
Haydi ağalar
Bayrağın hediyesi gelsin (K38).

Felmiyo mu ağalar felmiyo mu
Dağı taşı delmiyor mu
Haydi ağalar
Bayrağımızın aveti gelmiyor mu (K38).

Eğer, verilen hediye bayraktar grubu tarafından beğenilmezse şöyle mani söylenir:

Neş' olmadı ağalar neş' olmadı
Ela gözler yaş olmadı

Haydi ağalar
Bizim gönlümüz de hoş olmadı (K38).

Hediye beğenilirse olumsuzluk anlamı içeren cümleler olumlu hale dönüşmektedir. Gelini dışarıda beklerken oyunlar oynanır ve şu maniler söylenir:

Çekin atının başını
Silin gözünün yaşını
Haydi ağalar
Verin siz de oğlumuzun eşini[30] (K38).

N'edelim ağalar n'edelim
Dağı taşı didelim
Verin bizim gelini
Biz de başı açık gidelim (K131).

Feldik ağalar feldik
Dağı taşı deldik
Haydi ağalar
Biz de gelin almaya geldik (K131).

Derelerin çığıl taşı
Ördeklerin yeşil başı
Öööf ülen öff
Kızların kalem kaşı (K97).

Avludan yılan çıktı
Belinden kolan çıktı
Öööf ülen öff
Her sözlerin yalan çıktı (K97).

Un çuvalında un kalmadı
Tuz çuvalında tuz kalmadı
Haydi ağalar
Mehmet Ağa'da kız kalmadı (K150).

Un çuvalı unsuz kaldı
Tuz çuvalı tuzsuz kaldı
Haydi ağalar
Kız evi de pek ıssız kaldı (K150).

Kız evi, naz yapıp gelini dışarı çıkarmamakta direnirse şu maniler söylenir:

Çık beri gelin çık beri
Anan evinin yık beri
Hiç bir şeyin yoğusa
Kıl torbanı al beri
Do ho höömmm bas gidelim (K68).

Dağı duman bürüdü
Yeşil çimen çürüdü
Hadi gari gelin hadi
Ayağımıza kara sular yürüdü
Do ho höömmm bas gidelim (K68).

Güzel gelin basması
Mercimek kavurması
Zor mu geldi allı gelin
Koca kahrı çekmesi / *haydöle* (K68).

N'idelim ağalar n'idelim
Dağı taşı didelim / *aaahh*
Verin bizim gelini
Biz de başı açık gidelim (K131).

Koca kapının kanadı
Üstüne kumru tünedi
Haydi ağalar
Nedir bu kızın inadı (K150).

Helmiyo mu ağalar helmiyo mu
Dağı taşı delmiyo mu
Ah ah yansın
Bizim oğlumuzun eşi gelmiyo mu (K152).

İşte geldik kapınıza
Selam verdik hepinize
Eğer kızı vermezseniz
Kıran girsin hepinize (K152).

Bahçelerde erik olmasın
İçinizde Yörük olmasın
Bizim oğlumuz sağlam
Kızınız çürük olmasın / *öööf öff* (K152).

[30] Bu manide, at ile gelin alma söz konusudur. Eski dönemlerden kalma bir mani olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü günümüzde otomobillerle gelin alma söz konusudur.

Yıkarım ağalar yıkarım
Rakıyı susuz içerim
Öööfff ağalar
Manda bokuna bıçak çekerim (K152).

Sağdıç olarak adlandırılan gelinin kız arkadaşları kız evinin kapısının önüne çıkıp gelinin dışarı çıkmasını beklerlerken bayraktar grubunun söylediği manilerin içeriklerinde değişiklikler olur. Cinselliğe yönelik mesajlar içeren bu maniler karşısında gülüşme, şaşkınlık, bağırma gibi tepkiler verilir (K68, K132):

Uzun uzun kurt yatar
Kuyruğunda dut yatar
A kız senin koynunda / *aaahh*
Kökensiz bostan yatar (K138).

Tarlanın tezeklisi
Mendilin ipeklisi
Oğlanları delirten
Ah yanasıca kızların memelisi (K138).

Eğmez mi kızlar eğmez mi
Kavak budağ' eğmez mi
İki gönül bir olursa / *öööf öff*
Göbek göbeğe değmez mi (K132).

Avluya basamadım
Basıp da yasamadım
A kız senin şalvarını / *aaahh*
Şöyle bir yırtamadım (K138).

Çaya bakır daldırdım
Doldu diye kaldırdım
A kız senin şalvarını / *aaahh*
Kaba yele kaptırdım (K163).

Ovaları yavrum ovaları
Yüksek dağın kovaları
Aha da yavrum bunlar / *öööf öff*
Hatça karının gıdıları (K132).

Kara koyun keneli
Mintanı var düğmeli
Geçme güzel karşılama / *öööff*
Yaktın beni temelli (K38).

Emet'in altı çaltı
Gezerim harman altı
Yüzün pek güzel ama / *öööf öff*
İlle de şalvarın altı (K158).

Bahçelerde pırasa
Toprağına kar yağsa
Yoğunoluk kızları
Bugün bize yâr olsa / *öööf öff* (K96).

Kırda yaydım koyunu
Çayda verdim suyunu
Terziler mi kesti a yârim
İkimizin boyunu / *öf Adile'm öff* (K68).

Kara kabak bağ atar
Altında yılan yatar
Ben bilmem mi a yârim
Koynunda neler yatar / *öf Adile'm öff* (K68).

Gelin alınıp düğün evine gelinince gelinin olduğu otomobilde bulunan, yörede *yenge* adı verilen erkek tarafının kadınlarından para toplanır. Bayrak, düğün evinden çıkarken ve gelin evinden dönerken herkes ayağa kalkmalıdır. Eğer gelin gün batınca gelmişse bayrak çekilmez. Gelinin geldiğine / kapıdan çıktığına yönelik maniler söylenir. Daha sonra düğün sahibi çağrılır ve bahşiş istenir (K38, K68):

İrkek saldım guza
Sıypındım indim düze

Nakış attı havlumuza
Şenlik düştü gönlümüze

Haydi ağalar
Allah'a ısmarladık size (K38).

Gelin kapıdan çıkıyor / *ney ney neeyy*
Haber edin oğlumuza (K68).

Aş olsun aş olsun
Yağmur yağsın yaş olsun
Biz gelini getirdik
Düğün ağası gönlün hoş olsun (K97).

Bahçelerde semizlik
Değirmende domuzluk
Oğlan sana getiriyoz
On beş yaşında damızlık / *söööff* (K68).

Felsin ağalar felsin
Dağı taşı delsin
Haydi ağalar
Düğün ağası da buraya gelsin (K152).

Felmiyo mu ağalar felmiyo mu
Dağı taşı delmiyo mu
Haydi ağalar
Düğün ağası buraya gelmiyo mu (K152).

Gelini bindirdik *Megan*'a
Kurban kesin ayağının altına
Seğmen attık yorulduk
At bize bir sakal *Ahmet Ağa / ööööf öff* (K97).

Eren'in çalışmasında, bayraktarların gelin alındıktan sonra söyledikleri manilere yer verilmiştir. Bu manilerdeki ünlem sözlerinin "ve dahaaa, ah haaa heeeyy" şeklinde olduğu görülmektedir:

"Esneyin kız evi esneyiiin
Kızları kafeste besleyiiin
Birini aldık gidiyuuuz
Birini daha besleyiiin
Ah haaa heeeyy

Bakırlar susuz kaldı
Hanıy evler kızsız kaldı
Konu komşu çok üzgünüz
Mahallemiz ıssız kaldı
ve dahaaa" (Eren, 1992, 164).

Yukarıda bahsi geçen Balıkesir yöresinde bayraktar icrası, bu aşamada tamamlanmaktadır. Bundan sonra bayrak, alındığı yere, muhtar ya da gençlik odasına İstiklal Marşı okunarak teslim edilir.

Erkek icracılar merkezinde bir diğer mani icrasının gerçekleştirildiği yer *oturak muhabbetleri*dir. Nebi Özdemir'in tespitlerine göre, Türk halk eğlencelerinin önemli bir kısmını *kış toplantı ve eğlenceleri* oluşturmaktadır. Kent yaşamında çalışma hayatının insana yüklediği ağır koşullar, eğlenceye ayrılacak zamanın sınırlı oluşu, bireyselliği özendiren farklı eğlence seçeneklerinin yaygınlığı vb. olgulardan dolayı pek gerçekleştirilemeyen kış toplantı ve eğlencelerinin özellikle köy, kasaba gibi küçük yerleşim birimlerinde gelenekselleşen kültürel bir olay olarak yaşatıldığı görülmektedir (Özdemir, 2005, 51).

Türk eğlence kültürü, *kış toplantı ve eğlenceleri* bakımından oldukça zengindir. Bu eğlenceler içinde yaygın olanları; *gezek, sıra gezmek, sıralar, sıra gecesi, sıra daveti, erfane, ferfane, ferfene, ârifane, erfene, örfene, kaz âlemi, sohbet, sohbet kurma/sohbet âlemleri, oda sohbetleri, helva sohbetleri, yâren meclisleri, sıra yâreni, oymak toplantıları, gün, ziyafet, davetler* ve *oturak âlemleri*dir (Özdemir, 2005, 52-53).

Balıkesir Dursunbey ilçesinde Ahilik kültürünün izlerini taşıyan, *barana* olarak adlandırılan sohbet geleneği günümüzde yok olmuştur. Konuyla ilgili

çalışmasında Akman da, bu geleneğin günümüzde yok olduğunu bildirmektedir (Akman, 2006, 48). *Barana* sohbetlerinde mani formunda türküler de icra edildiğini yine Akman'ın çalışmasından öğreniyoruz. Bu sohbetlerde oynanan *Evleri Var Üst Başta* oyununda söylenen türkünün mani formunda olduğu görülmektedir. Bu türküyle ilgili Akman, şunları söylemiştir:

> "Türkünün her kıtasında yere çökülür. Kıtalar arasında müzikle geçiş yapılırken ayağa kalkıp ağır ağır eve yaklaşılır. Türkünün sözleri söylenirken yere çöküşte def, ortada yıldızı, diğer üyeler hilal şeklinde durup ayı temsil ederler. Türkü bitince eve varılmış olur. Ev avlulu ise avluda, avlu yoksa evin kapısında *Evleri var üst başta* veya *Harmandalı* ağır oyunları (zeybek) oynanır. *Evleri var üst başta* oyunun sözleri şu şekildedir:
>
> Pencereden el etti — Evleri var üst başta
> Sesin beni deli etti — Mendilim kaldı taşta
> Hiç sevdalar bilmiyordum — Gel sarılıp yatalım
> Gâvur gelin öğretti — Gelin kokusu başka" (Akman, 2006, 50).

Belirli bir hiyerarşik düzene bağlı bu sohbet ve eğlence kültürünün devamı sayılabilecek, *barana*da olduğu gibi, belirli kurallara bağlı olarak gerçekleştirilmeyen *oturak muhabbetleri*, bazı yerleşim yerlerinde düğün zamanlarında yapılmaktadır. Bu eğlenceler, Kepsut, Dursunbey ve bağlı köylerinde *oturak*, Bigadiç, Sındırgı ve bu ilçelere bağlı köylerde *oturama* adıyla bilinir. Geleneksel köy düğünün ikinci gününün sonunda gece vakti *oturak / oturama* başlar.

Düğün evinin önünde oyuncuların oyun oynaması bitip konuklar dağılınca, köy gençliğiyle beraber köyün erkekleri köy kahvesinde, köy meydanında, gençlik odasında ya da köyün ileri gelen ailelerinden birinin evinde toplanır. Eğer eğlence köy meydanında yapılacaksa ortaya büyük bir ateş yakılır (K158). Bu mekânlarda popüler şarkılar, türküler, mani formunda oluşmuş türküler ve maniler, düğün çalgıcıları tarafından cümbüş, keman, zilli maşa, darbuka, klarnet gibi müzik aletleriyle birlikte icra edilir (K37, K38, K65, K68, K134).

İcra mekânının orta yerinde bu çalgıcılar yerini alır. Dinleyiciler halka şeklinde çalgıcıların etrafına oturup icrayı izlerler. İcranın merkezinde *cümbüşçü* vardır, türküleri o söyler. Diğer enstrümanları çalanlar yardımcılarıdır. Ön taraflara köyün ileri gelenleri, arka taraflara ise köy gençliği oturur. Bu muhabbetlere dışarıdan bir konuğun getirilmesi çok nadirdir. Bu eğlence sohbetleri içkili olur ve köy gençliğine yeni katılan gençler, *oturak / oturama*larda içki dağıtma hizmetinde bulunur. Bu mekânlarda kadınlar bulunmaz (K37, K38, K65, K68, K134).

Zekeriya Özdemir, Gönen ve çevresinde bu toplantılara *erfene* denildiğini, bunun da eskiden bir çeşit ilmi, dini sohbet olduğunu ve zamanla *köpük helvası* ve yöreye özgü *teleme tatlısı*nın yenildiği bir çeşit yemek ve eğlence toplantısına dönüştüğünü ifade etmiştir (Özdemir, 1998, 250-251). Ancak, Gönen köylerinde yapmış olduğumuz derlemelerde yörede *oturak / oturama* sohbetlerinin günümüzde yapılmasa da bilindiğini, diğer taraftan *erfene*lerin

genel bir adlandırma olup kadınların katıldığı eğlenceli toplantıları da kapsadığını tespit ettik.

Cümbüşçü, bir bayraktar grubu gibi başlı başına bir mani icracısı olmamakla beraber, kadın *bakırcı*ların icra ettiği mani metinlerini de, yine bu kadın icracıların kullandıkları ezgilerle icra edebilmektedir (K38, K65). Ancak, ortamın içkili olması ve dinleyicilerin erkeklerden oluşması gibi nedenlerle icra edilen türkü ve manilerin içeriklerinde somut sevgi, kadın unsuru ve cinsel öğeler baskındır:

A güzelim a kibarım
Gidem *Tulla* yanlarına
Biri gelin biri kız
Yatsam aralarına (K65).

Eşeğim var anırgan
Yük sarmadım ağırdan
Sevdim sevdim saramadım
Anası olcek gâvurdan (K65).

Koca karı taş dibi
Ak gerdanı köz gibi
Nice sabahlar ettik
Yeni gelin kız gibi
Aman aman kız gibi (K65).

Kuyu dibi kuz gibi
Suyun içtim buz gibi
Boşan da gel kocandan
Gelin edem kız gibi
Aman aman kız gibi (K65).

Kaya dibi kuz gibi
Sular içtim buz gibi
Dokuz çocuklu olsan
Kabulümsün kız gibi
Aman aman kız gibi (K88).

Sevim giymiş şalvarı
Süpürüyor yolları
Omzundan aşağı
Kardan beyaz kolları
Aman kolları (K22).

Su içtim yudum yudum
A benim *Hatça* dudum
Gelin oldun gidiyon
Daha sende umudum (K65).

Arpalar destesiyim
Güzeller hastasıyım
Yâr memen eğri bitmiş
Ben onun ustasıyım (K22).

Tüfeğim omzumda
Armalar boğazımda
Uyudum uyandım ki
Gül memeler ağzımda
Aman aman (K22).

Suyu saldım sabahtan
Ünlen gelsin ocaktan
Böyl' olcağını bileydim
Sana yandım Huriye'm
İndirmezdim kucaktan (K132).

Kamayı çektim kından
Gel yakından yakından
Koynundaki memenin
Ben gelirim hakkından (K22).

Entarisi kısacık
On beşinde ufacık
Elimi şalvara soktum
Bal peteği yumşacık (K22).

Ah desem olmaz
Vah desem olmaz
Çıkar hanım şalvarı
Canlarım durmaz (K22).

Tren geliyor tren
İstasyonda durur mu
Beni seven şu gelin
Kocasında durur mu (K65).

Arabası dört teker
Tarlalardan ot çeker

Kavak kavağa değdi
Kavak boyunu eğdi

Zekiye'yi sarmayan
Ölür gider ah çeker
Zekiye'm ellenmemiş kız gibi (K22).

İnkâr etme *Zekiye*'m
Göbek göbeğe değdi
Zekiye'm ellenmemiş kız gibi (K22).

A çiftçiler oynunda
Parlak muska boynunda
Bir gecelik yatayım
Baygın Hatça'm
A kız senin koynunda (K133).

Dağları dolandırma
Suları bulandırma
Aç gül memelerini
Baygın Hatça'm
Ağzımı sulandırma (K133).

Kavak budağ' eğmez mi
Yaprağ' suya değmez mi
İki gönül bir olunca
Göbek göbeğe değmez mi (K132).

Bazen manilerin birinci ve üçüncü dizelerine ünlem sözleri eklenmektedir. Yörede bilinen *Azime türküsü* bu şekilde oluşturulmuştur:

Arpa ektim gül bitti / *aman sana diyom Azime'm*
Dalında bülbül öttü
Ötme bülbül dalında / *aman sana diyom Azime'm*
Yârim askere gitti (K22).

Dinleyiciler, icrayı beğenirlerse *cümbüşçü*ye bahşiş verip söylenen türkünün ya da maninin tekrar söylenmesini isteyebilirler. *Oturak muhabbeti*, gecenin ilerleyen saatlerine, bazen de sabaha kadar devam edebilir.

2. 1. 3. 2. Konukluğa Bağlı Toplantılar

Eskiden, özellikle kış gecelerinde, yörede *oturma* adı verilen misafirliğe gidildiğinde mani söylendiği, bakır çalınıp kaşık oyunu oynandığı aktarılmıştır. Ancak bu eğlence biçimi günümüzde yapılmamakla birlikte, o*turma*nın dışında, törensel izler taşıyan bazı toplantılarda bu gelenek devam etmektedir.

Balıkesir yöresinde mani icra edilen ortamlardan birisi de *ahretlik henki* adı verilen iki kızın birbiriyle *kardeş olma* törenidir. Aleviler arasındaki *musahip*liğe benzer yönleri bulunan bu durum Dursunbey, Bigadiç ve Kepsut'a bağlı Yörük köylerinde yaygındır.

Ahretlik olan kişiler birbirlerinin kardeşleriyle ve çok yakın akrabalarıyla evlenemezler. Ömür boyu sürecek olan a*hretlik* olmak için iki kişinin karar vermesi gerekir. Evli kadınlar *ahretlik* olamazlar. Bekâr kadınlar arasında olan *ahretlik olma*da karşıdaki kişinin güzelliği, birbirleriyle fiziksel yönden ve karakter bakımından benzerliği ve zeki olması etkendir. *Ahretlik olmak* isteyen kişi, karşı tarafa bunu teklif eder. Toplumda saygınlık kazandıran bu bağlılık herkese duyurulur. *Ahretlik* olmak için iki kez bir çeşit eğlenceli toplantı anlamına gelen *ahretlik henki* düzenlenmesi şarttır. Yazın tarım işlerinin yoğunluğu sebebiyle kış aylarında yapılan birinci *henk*, *ahretlik* olma teklifi götürülen kişinin evinde yapılır. İkinci *henk* ise, bu *henk*ten yaklaşık iki hafta sonra diğer kişinin evinde yapılır. Teklif eden taraf, ailesi ve yakınlarıyla beraber *ahretlik* olacağı kişiye ve ailesine elbise, çember, çorap, basma vb.

hediyeler götürür. İkici toplantıda ise diğer taraf karşı tarafa benzer hediyeler götürür. Genellikle erkeklerin katılmadığı bu toplantılarda gelen konuk grupları ağırlanır, yemekler yenilir, sohbetler edilir (K18, K113, K121).

Mani icrasının gerçekleştiği bu toplantıların törensel karakteri ya unutulmuş, ya da hiç ortaya çıkmamıştır. *Ahretlik* olan kişiler, düğünlerde, kınalarda mutlaka *ahretlik* olduğu kişiyle karşılıklı olarak kaşık oyunu oynar. Bu toplantılarda düğün / kına / nişan törenlerinde yapılan icraya benzer bir mani söyleme icrası söz konusudur. Bu toplantılara yerleşim yerinde bulunan usta bir *bakırcı* çağrılır. *Ahretlik* olan kişiler ilk olarak oyuna çıkarlar, daha sonra da konuklar ve ev halkı oynar. Mani icracısı, *ahretlik* olan kişilerin özelliklerine uygun, bazen de o kişilerin adının geçtiği maniler söyler (K18, K113, K121). Yörede yaygın olarak bilinen, eskiden *ahretlik* olan iki kişiden birinin diğerine ihanetini konu alan ve bu sebeple toplum hafızasında izler bırakmış maniler vardır:

Oyna **ahretlik** oyna
Oynarken bakınma
Kaçtır oldu söylüyom
Benim yâre dokunma (K18).

Taksi geliyor taksi
Ahret binecek misin
Aldın elimden yârimi
Hayır görecek misin (K18).

Heybe götürme toplantılarında da maniler söylenmektedir. Düğün öncesinde, nişanlılık döneminde oğlan evi bayramlarda kız evine aldıkları eşya ya da hediyeleri götürürler. Buna *heybe götürme* denir. Heybe götürmeye akrabalar davet edilir. Kızın arkadaşları çağrılır. Kendi aralarında yöresel kaşık oyunları oynarlar. Gelin olacak kız oyun oynamaya ortaya çıktığında oğlan anası kıza bazı bezler asar, hediyeler verir. Diğer yandan mani icrası yapan kişilere de bahşişler verilir (K18, K113, K121).

Sini çevirme toplantıları, mani atışmalarının yapıldığı, erkeklerin katılmadığı bir toplantıdır ve günümüzde tamamıyla yok olmuştur. Geçmiş dönemlerde, Dursunbey, Kepsut ve Savaştepe'nin bazı köylerinde özellikle kış aylarında yaygın olarak yapılmıştır. Burada konukluk olduğu için *sini çevirme* söz konusu değildir; bizzat konuklar *sini çevirme*nin olacağını bildikleri için bu toplantıya gelmektedir (K10, K25, K175). Bir nevi *toplantı merkezli icra* değil, *icra merkezli toplantı* söz konusudur.

Sinici denilen kişi, usta bir mani icracısıdır ve atışma yapacak olan grubu da yönlendirir. Gruptaki kişiler arasında hakem gibi düşünülmektedir. *Sinici*nin sağ ve sol taraflarına yarım ay şeklinde dizilen grubun dış taraflarında ise dinleyici kitlesi bulunmaktadır. Sinicinin etrafına oturan gruplar keskin sınırlarla ayrılan iki atışmacı grup olarak düşünülmemelidir. Burada herkes atılan bir maniyi üzerine alınıp cevap verebilir. Bu anlamda grupsal ayrışma çok da net değildir. Ancak, akraba ya da arkadaş olan kişiler, birbirlerine yakın oturdukları için bazı zamanlarda gruplaşmalar ortaya çıkmaktadır (K10, K175).

İcra başlamadan önce sini grubun ortasına konulur. *Sinici* ayağa kalkarak metalden siniyi düz olan zemin üzerinde dikey olarak tutar ve elini her seferinde sininin arkasına vurarak çevirmeye başlar. *Sinici*nin söylediği giriş manisi ve

ardından okunan maniler, *bakırcı*ların icra ettiği manilerin ezgilerinden farklıdır. Genellikle giriş manisi olarak içinde *sini* sözcüğü geçen bir mani okunur. Bu maninin başında "öf aman, yâr aman" denilir (K10, K25, K175). İstanbul semai kahvelerinde okunan ayaklı manilerde geçen *adam aman* söz grubuyla buradaki ifadelerin benzerliği dikkat çekicidir:

Öf aman yar aman
Sergenlerde siniler
Hasta olan iniler
Bizim köyün kızları
Ayda bir yâr yeniler (K175).

Bazen mani bitişinde de "öf aman, yâr aman" sözü kullanılabilir. Bundan sonra okunacak tüm manilerde bu giriş sözleri kullanılır. Bu girişten sonra, grupta kendini hazır hisseden biri ortaya mani atar. Çoğu kez okunan maniler bir başka kişiyi hedef alan, o kişinin ya da o kişinin sevdiğinin / kocasının bazı özelliklerini alaya alan manilerdir. Bazen atılan manilerde soru cümleleri bulunur. Bu durumda cevap verecek kişi aynı mani metninin ilk iki dizesini düz cümlelere dönüştürerek cevap verir. Bu manilerde doğrudan isim verme ya da net ifadelerle hedefte kişiyi belli etme söz konusu değildir. Ancak atışmanın ilerleyen zamanlarında açıkça isim de söylenebilmektedir. Üzerine alınan kişi, kendisini hedef alan maniye cevap verir (K10, K25, K175).

Sinici, sini çevirme sırasında siniyi elinden düşürmemeli ve sininin kontrolünü kaybetmemelidir. Bu gibi durumlarda başka bir *sinici* onun yerini alır, ancak bu durum o *sinici*nin ustalığına gölge düşürür. Eğer atışmada bir duraksama olursa *sinici* devreye girer ve gruptaki birini hedef alan bir mani atar. Burada sinicinin bir görevi de icrayı kesintiye uğratmamaktır. Bazı durumlarda dinleyiciler de gruptaki kişilere mani atabilir. Bu şekilde atışma devam eder (K10, K25, K175).

Sini çevirme geleneği yörede yok olduğu için aşağıdaki maniler, zamanla bağlamından kopup bağımsız olarak ve ezgileri değiştirilerek farklı icra ortamlarında söylenilmeye devam etmektedir. Sini çevirme atışmalarında söylenen bazı maniler şunlardır:

Ay uluma uluma
Peynir teptin tuluma
Madem türkü bilmiyon
Köpek gibi uluma (K10)

Atma türkü atarım
Yüreğini yakarım
Eski çarıklarımı
Boğazına takarım (K51).

Ay aparız aparız
Biz düşeni kaparız
Sevdiğini bırakanı
Biz türküye yakarız (K79).

A siniler siniler
İnim inim iniler
Dert bizi iflah etmez
Söylen bize türküler (K79).

Sergendeki siniler
Hasta olan iniler
Yâri güzelmiş diye
Bizimkiler dediler (K127).

Kızın adı *Makbule*
Entarisi ak bile
Şaban gibi oğlana
Çingen kızı çok bile (K85).

2. 1. 3. 3. Köy Seyirlik Oyunları

Köy seyirlik oyunları, çağlar boyu süren halk tiyatrosu geleneğinin günümüze gelen mirasıdır. Bu oyunlar tarih boyunca göçlerden, çeşitli kültürlerden ve birikimlerden etkilenmiştir. Bu oyunlar zaman boyutunda beslenerek bugünkü şeklini almıştır. Oynandığı toplumun kültür düzeyine, zaman ve geleneğe bağlı olarak şekillenir (Artun, 1996, 92-93).

İnsanlığın taklitle başlayan, ilkel düşünüşten mitosa ve oradan zihinsel düşünceye varan inançlara ve törenlere bağlı temsillerin Türkler arasında da olmamasının imkânsız olduğunu ifade eden Elçin, eski Türklerin sosyal yaşantısı içinde yer alan totemizme ve şamanizme bağlı temsil niteliği taşıyan şölen (kurban ziyafeti), sığır (genel av törenleri) gibi kökleşmiş ve sistemleşmiş törenlerin dram sanatının da kaynağını oluşturduğunu belirtmiştir (Elçin, 1977, 33).

Metin And'ın bildirdiğine göre, köy seyirlik oyunları, daha çok köy çevrelerinde, yılın belirli günlerindeki törenlerde, düğünlerde, eğlence amacıyla kış gecelerinde oynanan dramatik bir kanava üzerine kurgulanmış oyunlardır. Anadolu'da köy seyirlik oyunları, kış yarısı hayvanların yavrulaması, bitkisel yaşamın uyanması ya da uykuya dalması, hayvanların çiftleşmeleri gibi olgulara yönelmiştir. Törenler ya kışın geçmesi yani ölmesi ya da yazın bitiminde yani ölümünde görülmektedir. Anadolu köy seyirlik oyunları, ister bu bolluk törenlerinin kalıntısı olsun, ister bu kalıntıların sonradan biçim, öz, amaç değiştirmiş çeşitlemeleri olsun, isterse de daha çok şakalaşma, oyalanma için önceki örnekler uyarınca sonradan düzülmüş oyunlar olsun, Anadolu'da bunların tümüne *oyun çıkarma* denmektedir. Bu oyun çıkarma geleneği için önemli bir nokta, öz tem olarak Anadolu'da aynı konu ya da izleneğin çeşitli yerlerde çok önemsiz farklarla oynanır olmasıdır. Bunun nedeni, ritüele dayanan oyunların evrensel söylence ve simgesel sözlü gelenekten kaynaklanmasıdır (And, 1985, 11).

Artun, köy seyirlik oyunlarını, "ritüel nitelikte, belirli takvimi olan işlevsel oyunlar" ve "evlenme törenlerinde, çeşitli toplantılarda eğlence amacıyla oynanan oyunlar" olmak üzere iki gruba ayırmıştır (Artun, 1996, 93). Artun'a göre, ritüel kökenli oyunlarda şenlik, büyü, bolluk ve bereket motifleri iç içedir. Taklit, eylem ve toplu katılma doğaya karşı korunmadır. Bu tür oyunlar eski-yeni, iyi-kötü, bolluk-kıtlık, yaz-kış, ak-kara, güçlü-zayıf gibi çatışmalar üzerine kurulur. Ritüel kökenli oyunların bir kısmı kıştan sonra canlanan doğanın sevinçle karşılanması törenlerine bağlıdır. Ritüellerle kökenini avcılık ve kazma tarım dönemlerine kadar indirebileceğimiz izler günümüze kadar taşınmıştır. Eski kültüre bağlı bolluk, bereket ve çoğalmayı simgeleyen motiflerinin tam anlamıyla bilinmediği gözlenmektedir. Bu oyunlardaki dondurulmuş estetik biçim ve kalıp günlük olaylarla şekillenir. Günümüzde bu oyunların birçoğu eğlence amaçlı oynanmasına rağmen oyun çıkarmanın temelindeki dinsel işlevi hatırlatan izler taşır (Artun, 1996, 93).

Derlemeler sırasında, Balıkesir yöresinde canlılığını koruyan köy seyirlik oyunlarından *Çal Dedesi, Aliler oyunu, tos tos oyunu* ile *deve* oyunlarında mani söylendiği tespit edilebilmiştir.

Yağmur yağdırmaya yönelik törensel bir karakter sergileyen *Çal Dedesi* oyunu, "bodi, bodi bostan, dodu, gode, gode gode, göde göde, gelin, gelin gok, çomça gelin, çömçe gelin, kepçe gelin, çullu kadın, kepçe kadın, çalı gezme, çulla kepçecik, dedule, dodole vb." adlarla Türkiye'nin çeşitli yerlerinde varlığını sürdürmektedir (Artun, 1995, 156).

İvrindi'ye bağlı köylerin bir kısmıyla, Balya'ya bağlı Hacıhüseyin köyünde bu gelenek devam etmektedir. Her Hıdrellez'de herhangi bir ailenin ilk çocuklarından birine, hiçbir yeri görülmeyecek şekilde yeşil yapraklı çalılar bağlanır. Buna *Çal Dedesi* denir. Başka bir çocuk, *Çal Dedesi*nin beline bağladığı bir iple onu çeker ve köydeki tüm evler dolaşılır. Evlerde bu çocuk grubuna hediyeler verilir ve başından aşağıya bir bardak su dökülür. Bunu yapmalarındaki amaç, bahar mevsimi yağmurlu ve verimli geçsin, her taraf yeşillik ve bolluk olsun, diyedir. Yörede bilinen efsaneye göre bundan yüzyıllar önce ilkbaharda havalar kurak gidince, dedenin birisi Hıdrellez'de etrafına çalılar sarıp bir taraftan dua etmiş bir taraftan da başından aşağıya sular dökmeye başlamış. O yaz hem yağmur yağmış, hem de bolluk olmuş. O günden sonra da bu gelenek her Hıdrellez'de çocuklar tarafından sürdürülmüştür. Önceleri *Çalı Dedesi* olarak adlandırılan bu gelenek, sonradan değişikliliğe uğrayıp *Çal Dedesi* adlandırmasına dönüşmüştür (K98, K101, K126, K136, K168).

Çal Dedesi gezdirilirken her evden yağ, bulgur, yumurta, kuruyemiş gibi yiyecekler ya da para alınır, daha sonra da bu yiyecekleri ve paraları gruptaki kişiler kendi aralarında paylaşırlar (K98, K101, K126, K136, K168). Hep bir ağızdan bu oyuna özgü ezgiye sahip şu maniler söylenir:

Teknede hamur
Tarlada çamur
Ver Allah'ım ver
Sicim gibi yağmur (K101).

Anasının ilki
Dam altında tilki
Ver Allah'ım ver
Yağmuru sicim gibi (K168).

Dursunbey ilçesinde iki sıra halinde duran kızların karşılıklı sıralandığı ve birbirlerine karşı döndükleri *Aliler oyunu* diye bilinen oyunda, grupların başındaki kişi ebe olur ve gruplar karşılıklı olarak mani söylerler (Bıldır, 2008, 318).

"Tarlası alan alan
Belinde aklı kolan
Kendinden büyük kızlara
Ana mı dicen oğlan

Tarlası alan alan
Belinde aklı kolan
Kendinden büyük oğlana
Baba mı dicen galan" (Bıldır, 2008, 318).

Dursunbey ilçesinde oynanan *tos tos oyunu*nda ise eller saklanıp, mani söylenir ve bu sırada eller ya birbirine vurulur ya da karşılıklı vurulur. Beş, altı kişi bir yana, beş altı kişi bir yana sıralanır. Bu maniler söylenip kız istenir. Karşı taraf kızı vermezse; "Çok yedin kayınna, bok yedin kayınna, biz bunu

oğlumuza alcaz, Hanım ney ney ney" denir. Kızı verdiler mi "Çok yaşa kayınna, gün yaşa kayınna" denir. Maniler, belli bir ezgiyle hep beraber söylenir (Bıldır, 2008, 316):

"Küçük evin kilimi / *tos tos tos*
Akşama olur gelini / *ney*
Tut kayınna dilini / *ney*
Şimdi (akşama) oğlun gelirse / *tos tos tos*
Kırar kambur belini / *ney kırar kambur belini ney*

Ocakta bulgur aşı / *tos tos tos*
Kayınnanın kır başı / *ney kayınnanın kır başı*
Teneşirde yıkansın / *tos tos tos*
Kayınnanın kır başı / *ney kayınnanın kır başı*

Altınım var el gibi / *tos tos tos*
Kime takayım kime / *ney kime takayım kime ney*
Benim yârim yok burada / *tos tos tos*
Kime bakayım kime / *ney kime bakayım kime ney*" (Bıldır, 2008, 316).

Yörede bilinen bir diğer oyun *deve oyunu*dur. Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olsa da bu seyirlik oyun, Balya, Sındırgı, Dursunbey ve İvrindi'ye bağlı köylerde günümüzde de oynanmaya devam etmektedir. Önceden hazırlanmış bir ağaçtan yapılan deve maketinin eksikleri gezim akşamına kadar giderilir. Maketin içine giren iki kişi tarafından maket hareket ettirilir. Deve maketinin çenesinin altına beş-altı tane çan bağlanır. Çanların çıkardığı seslerle deve oyununun başlamış olduğu köye duyurulur. Gövde iskeletinin[31] üzerine büyük bir kilim, kilimin üzerine de battaniye ya da tül örtülür. Bu kişi kilimin içerisine girerek tam ortadan iskeleti omuzlarına alır ve yürümeye başlar. Böylece deve oyun için hazırlanmış olur.

Bu oyun, geleneğin devam ettiği yerleşim yerlerinde, herhangi bir cenaze töreni olmadığı sürece, Kurban bayramı süresince akşam ezanından sonra oynanır. Dört kişiye beyaz elbise giydirilir, ellerine ve yüzlerine soba isi sürülerek *Arap* haline getirilir. Oyunda rolü olan diğer oyuncular günlük kıyafetleriyle oynarlar. Deve ve oyuncular hazırlandıktan sonra akşam karanlığı basınca köy meydanında büyük bir ateş yakılır. Köyün bir ucundan oyun başlatılır. Araplardan biri önde deveyi çeker, diğerleri devenin etrafında

[31] Deve maketini yapabilmek için belirli uzunluklarda çıta, çubuk, at veya eşeğin kafa kemiği, koyun ye de keçi derisi, çan, kilim, battaniye veya tül ile ip kullanılır. İlk önce uzun çıtalar paralel olarak üç kısa çıtayla ön, orta ve arkadan tutturulur. Uzun çıtalara karşılık olarak eşit aralarla beş, altı, delik açılır, uzun çubuklar çıtaların üzerinden kavisli şekilde uzatılarak uçları öndeki ve arkadaki deliklere sokulur. Uzun çubukların arka deliklerden sarkan uçları birleştirilerek bağlanır. Bu kısım devenin kuyruğu olur. İskeletin ön kısmındaki çıtanın üzerine at veya eşeğin kafa kemiği bağlanır. Kafa kemiğinin altındaki destek olarak uzatılan çubuğun ucuna, çekildiğinde oynayacak şekilde küçük bir çıta bağlanır. Bu çıta devenin alt çene görevini yapar. Alttaki oyuncu bu ağaç parçasının ucuna bağlı ipi çektiğinde devenin ağzı hareket etmiş olur. Kafa kemiğinin üzerine koyun veya keçi derisi sarılır, üzerine yular şeklinde ip bağlanır. Bu ipin bir ucu deveyi önden çeken kişinin eline verilir.

gezinerek ve çeşitli sesler çıkartarak yürürler. Devenin arkasında oyunu izlemeye gelen köy halkı yürür. Deve meydanda yakılan ateşe yaklaştıkça kalabalık artar. Kalabalıktan bir grup tef eşliğinde ezgili maniler söylerken deve de müziğe uygun hareketlerle oynar. Bu oyunda argo ve küfür içerikli mizahi maniler söylenerek köyün ileri gelenlerinden bahşiş istenir. Bu bahşişler para ya da kavurma, yumurta, un gibi yiyeceklerden oluşmaktadır (K97, K112).

Önünden verdim samanı
Kıçından çıktı dumanı
Devem öldü benim
Yetiş köyün imamı (K112).

Evlerinin önü asma
Asmanın dalına basma
Vereceğin dört metre basma
Muhtar kendini geri kasma (K112).

Alçak içinde mezarı
Gün vurdukça kızarı
Devem yatıp ölünce
Yüreklerim sızladı (K112).

Kiremitten kaşağısı
Tutmaz belden aşağısı
Buğday çavdar olacak
Kurtarmaz ondan aşağısı (K112).

Devenin rengi sarı
Kimde buranın anahtarı
Bahşiş verecem diye korkma
Gel *Akçalören* muhtarı (K97).

Bismillah mısırgan
Bir karı aldım osurgan
Osurursa osursun
Tarhanayı pişirsin (K97).

Eren, çalışmasında, deve oyununun Kocaavşar'da kına gecelerinde köy meydanında oynandığını bilgisini vermiş, oyun sırasında yere yatan deveyi kaldırmak için manilerin okunduğunu bildirmiştir:

"Merdivenim kırk ayak
Kırkına vardım dayak
Mevla'm deveme versin el ayak
Uyan garibin devesi uyan

Önüne kodum samanı
Gitmez gözümün dumanı
Yetişin Kocaavşar ayanı, imamı
Öldü savranın devesi" (Eren, 1992, 162-163).

2. 1. 3. 4. Yağlı Güreş Karşılaşmaları

Güreşçilerin vücutlarına yağ sürerek güreştikleri için bu şekilde adlandırılan *yağlı güreş*, geleneksel bir Türk sporudur ve bu spor *er meydanı* denilen alanlarda yapılır. Güreşçilerin vücutlarının yağlanması nedeni ile birbirlerini tutmaları zorlaştığından, büyük güç ve ustalık gerektiren bir spordur. Bugün resmi karşılaşmalarda yer alan *serbest* ve *Greko-Romen* güreş türlerinin dışında, milli gelenekler arasında yer alan yağlı güreş ise, Türklerin Anadolu'dan Rumeli'ye geçtikleri tarihten beri ülkemizde yapılagelen bir güreş türüdür. Günümüzde hala canlılığını koruyan yağlı güreş, düğünlerin, panayırların en önemli eğlencesidir.

Yağlı güreşin tarihi konusunda çalışma yapmış Arif Kahraman'ın aktardığı bilgilere göre, yiğitlik oyunu olarak nitelendirilen güreş, eğlencelerin, düğünlerin ve bayramların vazgeçilmez geleneğinden biri olmuştur. Türkler güreşe büyük önem vermiş, onu bütün sporların temeli olarak görmüş, eğitici niteliği nedeniyle de günümüze kadar bu geleneği devam ettirmişlerdir (Kahraman, 1995, 46-48). Kahraman, konuyla ilgili şunları söylemiştir:

"Bilinen ilk güreş karşılaşması Oğuz Türklerinin Dede Korkut hikâyelerinde yer alır. Güreş sadece sportif yarışma amacıyla değil, eğlence ve askeri eğitim amacına da yöneliktir. Asırlardır önemini kaybetmeden varlığını sürdürmüş olan güreş sporu, İslâmiyet'in kabulünden sonra da millî bir spor olarak benimsenmiş, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içersinde de bu gelenek sürdürülerek halkın severek izlediği bir spor olmuştur. Osmanlı padişahlarından Fatih Sultan Mehmet zamanında İstanbul ve Edirne'de güreş tekkelerinin kurulduğu ve her tekkede 300 kadar pehlivanın eğitim gördüğü *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*'nde belirtilmektedir. Güreş sporu ilhamını yırtıcı hayvanların birbirleriyle olan mücadelesinden almıştır. Doğa varlıklarına yüklenen mistik güç ile kutsallığa bürünmüş, somut bir yapı kazanmış, güçlü bir olgunluğa erişmiş ve yiğitlerin güç sınaması haline dönüşmüştür. Osmanlı padişahlarından bazılarının mehter müziği eşliğinde güreş yaptıkları, çeşitli şenliklerde, ziyafetlerde yine mehter müziği eşliğinde güreş müsabakalarını izledikleri, pehlivanları çok itibarlı mevkilere getirerek birçok başpehlivanın yetişmesini sağlamış oldukları bilinmektedir." (Kahraman, 1995, 53-54).

Osmanlı spor yaşamında özellikle *güreş, cirit, at yarışları* ve *polo* gibi karşılaşmalar daima askeri müzik takımı mehter ya da mehter çalgılarından davul-zurna eşliği ile oynanan sportif oyunlardır (Ögel, 1987, 249).

Güreş müziği, pehlivanları karşılaşmaya teşvik için çalınan ve güreşin çeşitli aşamalarıyla ilişkili olan bir müziktir. Müzik güreş sporunun vazgeçilmez bir öğesidir. Türkiye'de davul-zurna eşliğinde yapılan *karakucak güreşi, aba güreşi, Tatar güreşi, şalvar güreşi, yağlı güreş* ve *deve güreşi* olmak üzere altı geleneksel güreş türü vardır (Ülküsal, 1987, 64).

Balıkesir'de yağlı güreşlerin yapıldığı belli başlı bazı organizasyonlar şunlardır:

1. Temmuz ayının ikinci haftası, Balıkesir merkeze bağlı Kurtdereli köyünde dünya spor tarihinde önemli bir yeri olan Balıkesirli ünlü sporcu Kurtdereli Mehmet Pehlivan anısına, 1961'den beri yağlı güreşler yapılmaktadır.

2. 1946-1949 yılları arasında Türkiye başpehlivanı olan Sındırgılı Şerif Pehlivan anısına Sındırgı İlçesi, Yüreğil Belediye Başkanlığınca 2001 yılından itibaren her yıl ekim ayı içerisinde *Şerif Pehlivan Yağlı Güreşleri ve Kültür Etkinlikleri* düzenlenmektedir.

3. İvrindi ilçesinde her yıl eylül ayı içerisinde düzenlenen panayırlarda *Mahalli Yağlı Pehlivan Güreşleri* yapılmaktadır. Bu ilçeye bağlı Kayapa beldesinde her yıl Ağustos ayında; Gökçeyazı beldesine bağlı Akçalören mahallesinde ise her yıl haziran ayı başlarında yağlı güreşler düzenlenmektedir.

4. Her yıl, ağustos ayının ortalarına doğru *Dursunbey Panayırı ve Geleneksel Dursunbey Yağlı Güreşleri* yapılmaktadır.

Yağlı güreşler, yalnız bir karşılaşma değil, aynı zamanda geleneğin yaşatıldığı, karşılaşmaların şenlikleriyle şekillenmiş kültürel bir zenginliktir. Bu kültürel aktarım ortamının icracılarının başında *cazgır* adı verilen kişiler gelir.

Cazgır[32], güreşecek olan pehlivanları yüksek sesle izleyicilere tanıtan ve dua okuyarak onları alana süren kişidir. *Cazgır*, dualar ve pehlivanları tanıtmaya yönelik manilerin yanında öğüt verici maniler de söyler. Bu manilerin içerikleri ilginç bir şekilde *Dede Korkut Mukaddimesi*nde geçen sözlere benzemektedir.

5 Haziran 2009 tarihinde, derleme yaptığımız yerleşim birimlerinden İvrindi, Gökçeyazı beldesine bağlı Akçalören mahallesinde, *dışarıdan gözlem* tekniğiyle, mani icrası bakımından yağlı güreş şenlikleri izlenmiştir. Güreş karşılaşması başlamadan önce *cazgır*, Allah, Muhammet, Ali ve güreşçiliğin piri / üstadı olduğuna inanılan Hamza'ya salâvat okumuştur. Ardından, pehlivanları bir spiker edasıyla izleyicilere birer birer tanıtmıştır. *Cazgır*, icrasını bir mikrofon yardımıyla yapmaktadır. Manilerin sonuncu dizelerinin son sözcüklerini uzatarak söylemiş, yüksek sesle icrada bulunurken yönünü sağa sola döndürüp bir elini yukarı doğru kaldırmıştır.

*Cazgır*ın üzerinde folklorik işlemeler olan gri renkte bir yelek ve yanlarında kırmızı şeritleri olan bir pantolon vardır. Yeleğin üzerinde Türkiye Güreş Federasyonu'nun arması bulunmaktadır. Edindiğimiz bilgilere göre, Güreş Federasyonu *cazgır*ların icralarını bir talimatla[33] belirlemiş ve belirli kurallara bağlamıştır. Bu kurallara göre, *cazgır*; hiçbir zaman onur kırıcı ve zedeleyici ya da siyasi içerikte maniler söyleyemez. Sanıyoruz ki, mani icracıları bakımından kısıtlayıcı hükümlerin devlet otoritesi tarafından uygulandığı ilk ve tek örnek *cazgır*lardır.

Cazgırlar, eskiden usta çırak ilişkisiyle eğitilirken, günümüzde Güreş Federasyonu tarafından eğitilmekte ve sınava tabi tutulmaktadırlar. Balıkesir'de tespit edebildiğimiz kadarıyla, *cazgırlık geleneği* yoktur, bu nedenle yapılan yağlı güreşlere Federasyon tarafından görevlendirilen *cazgırlar* gelmektedir. Yağlı güreş karşılaşmalarında izlediğimiz *cazgır*, Kırkpınar güreşlerinde de görev yapan, Bursa'nın İznik ilçesinde yaşayan Pele Mehmet'tir. Güreş karşılaşmaları sırasında kendisiyle konuşma şansımız olmadı, ama onu tanıyan güreşçilerden kendisi hakkında bilgiler edindik. Pele Mehmet'in söylediği manilerden bazıları şunlardır:

Erken kalkmayan avrat
Söz dinlemeyen evlat
Mahmuzla giden at
Varsa kapından at

Kavağın yaprağı çoktur
Üstünde meyvesi yoktur
Ey yüce Türk milleti
Türk'e Türk'ten başka dost yoktur

---

[32] "Yağlı güreşlerdeki tüm pehlivanları seyircilere tanıtan, onları güreşe başlatan kişidir. *Salavatçı* da denilen *cazgır*, hakem heyetinin ya da kura ile eşleştirilen pehlivanların adlarını, sanlarını, güreş oyunlarındaki hünerlerini uygun mısra ve dualarla tanıtır. Bu dua yörelere göre değişir. Pehlivanlıkta olduğu gibi cazgırlıkta da usta-çırak geleneği vardır. Ünlü cazgırlar arasında, Edirne Ayşekadın Camii imamı Sadık Hoca (Atılgan), Şirin Mustafa sayılabilir. Güreşlerin başlangıcının ilk günü olan Cuma günü, tüm güreşçiler pehlivanlar mezarlığını ziyaret ettikten sonra, Selimiye Camiinde okutulan mevlidin ardından Sarayiçi'ne gidilerek, küçük boylardan itibaren cazgırın duası ile güreşleri başlatırlar."
Bkz. http://www.kirkpinar.com/home.php?link=ogeler&dil=tr#cazgir (Tarih: 28.11.2010)

[33] Bkz. http://www.tgf.gov.tr/article.php?article_id=4446 (Tarih: 28.11.2010)

Her zaman güreşler
Aynı mevsimde baslar
Var olsun bu güreşleri
Seyreden vatandaşlar

Alta geldim diye erinme
Üste çıktım diye şişinme
Alta gelirsen apış
Üste çıkarsan yapış

At gibi yarışın
Koç gibi tokuşun
Koyun gibi meleşin
Kardeş gibi güreşin

İki yiğit çıkmış meydane
Birbirinden merdane
Biri hare biri kara
İkisinin de zoru para

Antalya'dan gelir Hasan Tuna
Tozu dumana katar
Hasmın kaparsa kündeyi
Manda olsan atar

Biri ak biri kara
Hazreti Hamza çıktı nura
Ben çıkıyorum aradan
Allah sizleri kayıra

2. 1. 3. 5. Hıdrellez Kutlamaları

Mevsimlik bayramlar içerisinde yer alan ve halk arasında baharın başlangıcı olarak kabul edilen Hıdrellez bahar bayramı, her yıl 6 Mayıs günü kutlanmaktadır. Hıdrellez günü Hızır ve İlyas peygamberlerin yeryüzünde buluştukları gün olarak kabul edilmektedir.

Konuyla ilgili olarak Ahmet Yaşar Ocak, Hıdrellez' in, Hızır ve İlyas peygamberin yılda bir kere bir araya geldikleri gün olduğunu, ancak bu beraberlikte ismi yaşatılmasına rağmen İlyas'ın şahsiyetinin tamamıyla silinerek Hızır motifinin öne çıkarıldığını belirtmiştir. Bundan dolayı Hıdrellez bayramında icra edilen bütün merasimler Hızır ile ilgilidir (Ocak, 2003, 313). Ocak'a göre, bunun temel sebebi, İslam öncesi devirlerde üç büyük kültürün hâkim olduğu alanlarda bu yaz bayramı vesilesiyle kültleri kutlanan insanüstü varlıkların daha ziyade Hızır'ın şahsiyetine uygun düşmesi ve onunla bütünleşmesidir (Ocak, 2003, 313).

Artun'un aktardığı bilgilere göre, halk arasında kullanılan takvime göre eskiden yıl ikiye ayrılmaktadır: 6 Mayıs'tan 8 Kasım'a kadar olan süre *Hızır Günleri* adıyla yaz mevsimini; 8 Mayıs'tan 6 Kasım'a kadar olan süre ise *Kasım Günleri* adıyla kış mevsimini oluşturmaktadır. Bu yüzden 6 Mayıs günü kış mevsiminin bitip sıcak yaz günlerinin başlaması ve *hayat suyu (ab-ı hayat)* içerek ölümsüzlüğe ulaşmış Hızır'ın yeryüzüne inip zor durumda olan insanlara yardım ettiği gün olması nedeniyle mevsimlik bir bayram olmuştur. Hızır inancının yaygın olduğu ülkemizde Hıdrellez bayramı etkin olarak kutlanmaktadır. Hıdrellez bayramı yeşillik alanlarda, su kenarlarında ya da türbe, yatır yakınlarında yapılır. Bu yerlere gidilerek bahar bayramı coşku içinde kutlanır (Artun, 1990, 1-23).

Artun'un çalışmasındaki *niyet-fal manileri* hakkındaki bilgilere göre, Hıdrellez'de genç kızların niyet ve fal manileri söylemeleri âdettir. Hıdrellez gecesi kızlar bir çömlek ya da bir kaba kendilerine ait tarak, toka, yüzük vb. eşyaları koyarlar, Hıdrellez sabahı bunları sırayla çekerler. Çıkan eşya hangi kıza aitse onun niyetine mani söylenir. Bazı yörelerde manici ortaya alınır.

Üzerine kırmızı duvak örtülür, eline ayna verilir. Manici aynaya bakarak genç kızın geleceğini görerek ona göre mani söyler. Eğer kızın dileği olacaksa güvey adayını aynada görür. Yine kızlar Hıdrellez gecesi dilekleri neyse onu gül dalına asarlar, mani söylerler. Kızlar manileri, niyetleri olacak ya da olmayacak şeklinde yorumlarlar. Fal pek ciddiye alınmaz; ama yine de kızlar olumlu ya da olumsuz olarak etkilenirler. Bazen de manileri kâğıda yazıp kaba koyarlar. Hıdrellez sabahı şanslarına bu kâğıtları çekip yorumlarlar. Bu manilere *mantuvar manileri* adı da verilir (Artun, 1990, 1-23).

Hıdrellez'den önce çeşitli hazırlıklar yapılmaktadır. Bu hazırlıklar, evin temizliği, üst-baş temizliği, yiyecek içeceklerle ilgili hazırlıklardır. Hıdrellez gününden önce evler baştanbaşa temizlenir. Çünkü temiz olan evlere Hızır'ın uğrayacağı düşünülür. Aynı zamanda Hızır'ın eve kolay girip bolluk bereket getirmesi için kapı ve pencereler açık bırakılır.

Balıkesir'de Hıdrellez'de mani icrası üç yerde yapılmaktadır. Kısmeti çıkmayan kızların başında bir baht açma töreni olan ve yörede *dağara yüzük atma* da denilen *kilit açma* sırasında niyet tutulup mani söylenir. Ancak derlemelerde *dağara yüzük atma*nın geçmiş yıllarda yapıldığı, artık bunun kaybolduğu bildirilmiştir. *Dağara yüzük atma* sırasında bir gün önceden kâğıtlara yazılan maniler bir torba ya da kaba konulur, Hıdrellez'de de bu mani kâğıtlarından biri çekilerek fala bakılır (K74, K116).

Hıdrellez'de mani söylenilen bir başka yer *sekitme* oyunudur. Günümüzde azalsa da, canlılığını koruyan; Balıkesir merkeze bağlı köylerle, İvrindi'nin ve Balya'nın bazı köylerinde *sekitme* adı verilen oyunda mani söylenir. *Sekitme* hem tahterevalliye benzer bir çeşit aletin adı, hem de bu alete binilerek oynanan oyunun adıdır. Kağnı tekerleğine bağlanmış uzun tahtalarla tahterevalli kurulur. Oyunda kızlı erkekli gruplar sırayla *sekitme*ye oturarak hem dönerler, hem de birbirlerinin ağırlıklarıyla karşı taraftaki kişiyi havaya kaldırırlar. Havaya kaldırılan kişiden yere inebilmesi için güzel bir mani söylenmesi istenilir. Cezalı kişi mani söyleyebilirse yere indirilir. Bu şekilde oyun devam eder (K72, K136, K149).

Hıdrellez sabahı kızlı erkekli gruplar darbuka ve davul çalarak yaşadıkları yerleşim yerinin sokaklarını dolaşırlar, kapı kapı gezerek maniler söylerler. Bu manilerin kendine özgü ezgisi vardır. Ancak bu uygulama günümüzde yapılmamaktır (K74, K116).

Balıkesir İl Kültür Müdürlüğü'nün hazırladığı *Balıkesir Hıdrellez Kültür Bahar Bayramı* adlı kitapçıkta, *dağara yüzük atma* sırasında mani söylendiği bilgisi ve 32 Hıdrellez manisi örneği verilmiştir (Balıkesir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, 1990, 1-9). Her ne kadar, bu kitapçıkta bu bilgiler verilmişse de, yörede yapılan derlemelerde mani söyleme geleneğinin geçmiş yıllarda yapıldığı, günümüzde ise çoğu yerde yok olduğu, bazı yerlerde de oldukça azaldığı tespit edilmiştir. Ayrıca Dursunbey, Kepsut, Sındırgı ve Bigadiç'in dağlık alanlarında Hıdrellez'de mani söylenmesi, hem geçmiş dönemler, hem de günümüz için söz konusu değildir.

2. 1. 3. 6. İş Yapılan Ortamlar

Balıkesir yöresinde manilerin söylendiği önemli ortamlardan biri de iş yapılan ortamlardır. Tarlada, bahçede, ormanda, evde, geleneksel ekmek fırınlarının önünde çalışılırken; bulgur kaynatılırken, tarhana yapılırken, hasır dokunulurken vb. zamanlarda ve yerlerde maniler söylenmektedir. Bu ortamlarda manilerin bazılarının ezgisiz söylendiği yörede yapılan derlemeler sırasında gözlemlenmiştir.

Çalışma ortamlarında söylenen maniler genellikle kadın icracı merkezlidir. Ancak bazen kadınlı erkekli grupların da birlikte mani söyledikleri aktarılmıştır. *Bakırcı* icrasında ritim aletleri kullanılırken, çalışma ortamlarında yapılan icralarda ritim aletleri kullanılmaz. Diğer mani icra eden grupların mani ezgilerinden farklı olarak söylenen manilerin yanında ezgisiz maniler de söylenmektedir.

Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında ele alacağımız, bazı halk bilimciler tarafından *doldurma dize* olarak adlandırılan ilk iki dizenin, bu ortamlarda söylenen manilerde, yapılan tarımsal faaliyetle yakından ilişkili olduğu düşünülmüştür. Doldurma dize olarak adlandırılan ilk iki dizenin son iki dizeyle olan ilişkileri bağlam merkezli olarak incelendiğinde daha net sonuçlara ulaşılacağı düşüncesindeyiz. Aşağıda verilen örneklerde doldurma dize olarak görülen ilk iki dizede ifade edilen durumun yapılan tarımsal faaliyete gönderme olduğu anlaşılmaktadır:

Bahçelerde barbunya
Barbunyayı kırdın ya
Yükseklerde uçarken
Gene bana kaldın ya (K71).

Ben bahçeyi kazamam
Kalemim yok yazamam
Vallahi tövbeliyim
Ben tövbemi bozamam (K74).

Ekin geldi orağa
Orak değdi toprağa
Yârim gelin oluyor
Bürünmüş telli duvağa (K152).

Ekin tarlası ırak
Kesmiyor gâvur orak
Şu gâvurun köyünden
Gidecem ırak ırak (K43).

Bahçemizde al biber
On altı günde biter
Daha söyleyecektim
Bugün bu kadar yeter (K41).

Bahçelerde marulum
Dip yaprağını alırım
İlk sevdiğim değil mi
Dul olsa da varırım (K180).

Günebakan kazmadım
Yaprağına yazmadım
Yâr üstüme yâr sevmiş
Duydum ama kızmadım (K149).

Kızın adı *Necmiye*
Gider orak biçmeye
Yeminli misin yârim
Bizim yoldan geçmeye (K9).

Tarlalarda ayrıklar
Kızlar hemen ayıklar
Senin hasretine yârim
Titrer ince bıyıklar (K87).

Afyon ektim azmadı
Demir çapa kazmadı
Allah'a gücenirim
Sevdiğime yazmadı (K85).

Domatesi ekmişler
Kelhasan'ın düzüne
Biz de hasıret kaldık
Ana baba yüzüne (K75).

Domatesi kazmadım
Yaprağını yazmadım
Üstüme yar sevmişsin
Duydum ama kızmadım (K170).

Çapa kazarım çapa
Sapını tuta tuta
Ben bu hallere düştüm
Sözümü tuta tuta (K162).

Tütün kırarım karık karık
Türkü söylerim yanık yanık
Gece serinde sabah seherde
Yâr tatlı uykuda ben uyanık (K87).

Zeytin toplarım zeytin
Sepetimin içine
Ben yârimi bıraktım
Köyümüzün içine (K74).

Yaz aylarında, Kepsut, Dursunbey, Bigadiç, Sındırgı ilçelerine bağlı köylerden mevsimlik işçi olarak Manisa ve Karacabey ovaları gibi tarımsal faaliyetlerin yoğun yapıldığı yerlere çalışmak için gidilmektedir. Ayrıca Sakarya'ya fındık toplamaya, İznik'e ve Mudanya'ya meyve toplamaya da gidilmektedir. Diğer yandan İvrindi, Balya ve merkeze bağlı bazı köylerden de Ayvalık, Edremit gibi zeytinciliğin yapıldığı ilçelere işçi göçü olmaktadır.

Balıkesir'den derlenen mani metinleri, içerik bakımından incelendiğinde tarımsal faaliyetlerin mani metinlerinde sıkça geçtiği görülecektir. Mani metinlerinin konusal özellikleri, bu anlamda mevsimlik göçlerden etkilenmiştir. Mani söyleme bağlamının metin üzerindeki etkilerinden *mevsimlik göç* gibi sosyolojik olgulara ulaşılabilmesi, folklor ve sosyoloji disiplinlerinin ilişkisini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Balıkesir yöresine yabancı olan fındığın bu yöreden derlenen mani metinlerinde yer almasının sebepleri bu göç olgusunda aranmalıdır:

Bahçeye gel bahçeye
Kuru **fındık** bulursun
Geleceksen gel bana
Sonra pişman olursun (K21).

Fındık toplayan gelin
Fındık dalda kalmasın
Gel biraz konuşalım
Hakkım sende kalmasın (K11).

Fındık budaklanır mı
Dalları saklanır mı
Anasının yanında
Hiç kız kucaklanır mı (K66).

Mevsimlik göçlerde icracıların başka il / ilçelere gitmesi, gidilen yerlerde başka yerlerden gelen işçi gruplarıyla kurulan ilişkiler, gruplar arası etkileşimlerin olması ve mani aktarımının yayılması sonucunu doğurmuştur. Diğer yandan, tarımsal faaliyete yönelik mevsimlik göçün etkileri mani metinlerinde görülmektedir. Aşağıda verilen mani örneklerinde çalışmak için gidilen yerlerin adları; "patron, kâhya, paydos" gibi tarım işçiliğiyle ilgili kavramlar görülmektedir:

Domatesi ekmişler
Ayvalık'ta ayvalar

Kelhasan[34]'ın düzüne
Biz de hasıret kaldık
Ana baba yüzüne (K75).

Zeytin toplarım zeytin
İki elim üşüdü
Hacıaslan[35] köyüne
Allah bizi düşürdü (K47).

Zeytinyağı olamadım
Şişeye dolamadım
Söylesem de bir mani
Patron olamadım (K39).

Sarı sarı sapsarı
Sarı çiçek yaprağı
Paydos etsene **kâhya**
Gelmedi mi zamanı (K73).

Çayıra çaktım kazık
Hani yanında azık
Bize **paydos** vermezsen
Kahyalığına yazık (K165).

Zeytin toplar **tayfa**lar
Getti de götürmüyor
Din imansız **kâhya**lar (K170).

Karlıklar gölgelendi
Patron öfkelendi
Öfkelenme a **patron**
Paydos zamanı geldi (K62).

At gelir ağır ağır
Atın üstünde bağır
Kâhya senin sözlerin
Değmen taşından ağır (K38).

Yağmur yağar su akar
Gökte yıldırım çakar
Hep **tayfa**lar geldikçe
Anam yollara bakar (K165).

Derlemelerde Kepsut'a bağlı Sayacık köyünde buğday tarlasında çalışan işçi grubu, mani icrası bakımından *katılımcı gözlem* yoluyla iki gün boyunca gözlemlenmiştir. Bu gözlemden edinilen bilgilere göre, tarlada iş yapılırken mani icrası, zamanla kendiliğinden oluştuğunu düşündüğümüz belirli kurallar içerisinde yapılmaktadır[36].

Mani icrasını başlatan kişi, genelde diğer işçilerden yaşça daha büyük olan işçilerden biridir. Ardından grubun diğer üyeleri mani söylemiştir. Mani söyleme sırası *eğnar*dan *karakuyruk*a doğru gitmektedir. Sırası gelen kişi mani söyleyemediğinde gülüşmeler olmuş, o kişi alaya alınmıştır. Son olarak bir erkek işçi olan *demetçi* bir bayraktar manisi söyleyerek icrayı tamamlamıştır. Daha sonra mani icrası, bu düzende aralıklarla devam etmiştir. Mani icrası

[34] Bursa Karacabey'e bağlı bir köydür.
[35] Edremit'e bağlı bir köydür.
[36] Bu kuralların tam olarak anlaşılabilmesi için yörede kullanılan orak biçmeyle ilgili adlandırmaların bilinmesi gerekmektedir. Bu adlandırmalardan bazıları şunlardır:
Çıkım: İşçi grubunun belirli bir sıra düzeninde biçim yaptıkları yer.
Eğnar: Çıkımın iç sınırını çizen ve diğer işçileri yönlendiren kişi.
Karakuyruk: Çıkımın tarla sınırında bulunan en dış tarafı ve burada bulunan işçi.
Çitmece: İki işçinin yan yana durarak belirli bir tempoda ve düzende, bir sağa, bir sola doğru orak biçmesi. İkişerli gruplar, yan yana çitmece yaparsa bir tür yarış halini almaktadır.
Bağcıkçı: Buğday demetlerini bağlamaya yarayan buğday saplarından yapılma bağcığı dağıtmakla görevli işçi.
Demetçi: Buğday demetlerini bağlamakla görevli işçi. (Erkek işçiler bu görevi yapar)
Başakçı: Yere dökülen başakları toplamakla görevli işçi.
Meci: İşçi grubu.

sırasında erkek işçilerden bazıları ıslıkla bu icranın ezgisine eşlik etmişlerdir. *Çitmece* yapan işçilerin gayretlenmesi amacıyla mani söylenmektedir. İcra sırasında *çitmece* yapan kişiler mani söylemez. Maniler ezgili söylenmiş, hemen hemen söylenen her maniden sonra *"yaşaaa, dehaaa, çırp çırp, helal sana"* gibi ünlem sözcükleri grupça söylenmiştir. Söylenen manilerden bir kısmı şöyledir:

İğdemin iğdesi yok
Dibinde gölgesi yok
Üç beş tane yâr sevdim
Birinin faydası yok (K55).

Sayacık'tır köyümüz
İlle yamaç olmasa
Köyümüzde gözüm yok
Anam babam olmasa (K55).

Şu karşıki tarlayı
Sen kimlere sürdürdün
Sen sılada ben gurbette
Yârim beni öldürdün (K55).

Kuyuya kova saldım
Arap urganıyla
Gurbetteki sevdiğim
Eğlensin yorganıyla (K73).

Bizim köye geliyor
Patates çuvalları
Babam köye kız vermez
Titizdir oğlanları (K165).

Sayacık iki yaka
Arasında çay akar
Sayacık'ın kızları
Baygın baka can yakar (K55).

Sıra sıra motorlar
Arkasında pulluklar
Sayacık oğlanları
Çay içerken uyuklar (K55).

Kepsut minaresinde
Ezan okunur yârim
Sana söylenen sözler
Bana dokunur yârim (K73).

Tabakası takadan
Ben söyledim şakadan
Benim varacağım oğlan
Aşağ' mahle yakadan (K73).

Bazen *sini çevirme*de olduğu gibi, belirli bir kişiyi hedef alan atışma tarzında maniler de söylenmiştir:

Tarla tarla kum tarla
Parla *Şadiye*'m parla
Kocan küçük sen büyük
Beşiğe koy da salla (K55).

2. 1. 3. 7. Pazar Yerleri

Bağlam merkezli mani araştırmalarında ihmal edilen noktalardan biri de pazar yerleri ve buradaki satıcıların ürünlerini satmak amacıyla oluşturdukları mani formuna yaklaşmış slogan tarzı dil kullanımlarıdır. Bu dil kullanımlarının mani olarak adlandırılması her ne kadar tartışmalı olsa da, özellikle dörtlüklerle kurulu olan sloganlar; yapı, üslup, icra gibi unsurlar bakımından maniye benzemektedir.

Artun, çalışmasının *"Adana'da Mani Söyleme Geleneği"* başlıklı bölümünde şöyle demiştir:

"Eskiden Adana'da pazarcılar ve esnaf malını satmak ve beğendirmek için mâniler söylerlermiş. Bugün bu gelenek unutulmuştur. Özellikle gezgin çerçiler zil çalarak geldiklerini duyurur, her malın özelliğiyle ilgili mâniler söylerlermiş. Yine eskiden Adana'da kahvehanelerde kabadayılar mânilerle durumu anlatıp atışırlarmış. Bunlarla ilgili ancak bir kaç örnek bulabildik. Bulduğumuz örnekler de mâni özelliğini kaybetmişlerdir." (Artun, 2000, 217).

Samsun'daki pazarcılardan hareketle pazarcıların dil edimi üzerine bir çalışma yapan Nuh Doğan, pazarcıların mani tarzındaki söz edimleri hakkında şöyle demiştir:

"Pazarcı esnafı mallarını satmak için duruma göre dili oldukça farklı şekillerde, yeri geldiğinde usta bir halk ozanı tutumuyla söz oyunları ve sanatları yaparak kullanmaktadır. Bir dilbilimci gibi sattığı şeyleri dikkat çekecek şekilde adlandırmakta ve kimi kalıplaşmış ifadeler oluşturarak bu katman dilini şekillendirmektedir. Satıcıların kimi kültürel olguları, anlatımının dokusuna yerleştirdiğini, gerektiğinde bazı konularda bilge insan tipine bürünerek akıl verdiği görülebilir. Toplumsal katman dilinin en belirgin biçimsel düzeyini, tekrarlardan oluşmuş kimi kalıp ifadeler oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra en çok dikkat çeken dil kullanım özelliği ise anonim halk edebiyatında sık kullanılan bir nazım biçimi olan ve diğer halk edebiyatı ürünlerine de temel teşkil eden mâni tarzındaki söz edimleridir." (Doğan, 2008, 105).

Doğan, dörtlükler dışında maninin kısaltılmış bir biçimi gibi duran ve doldurma olan ilk iki dizenin atılmasıyla şekillenen iki dizelik birimlerin de olduğunu, bu tarz dil edimlerinin pazarcıların sattıkları malla ilgili olup kimi toplumsal olay ve durumlara da gönderme yaptığını, bu anlamda bu dil edimlerinin konuları bakımından sınıflandırmanın da mümkün olabileceğini belirtmiştir (Doğan, 2008, 106).

Balıkesir'de pazar yerleri *dışarıdan gözlem tekniği*yle, pazarcıyla müşteri arasında kurulan kültürel ve folklorik doku göz önüne alınıp mani icrası sayılabilecek bu sloganlaşmış dil kullanımları gözlemlenmiştir. Pazarcı dil kullanımlarında ince alay ve mizah unsurları bolca kullanılmaktadır ve bu unsurlar müşteriyi çekmeye yaramaktadır. Pazar yerlerinde satıcıların yüksek sesle müşteri gruplarına söyledikleri slogan tarzındaki dil kullanımlarında çeşitli göndermeler yapılmaktadır. Bu kullanımların büyük çoğunluğunun erkek satıcıların söylediği gözlemlenmiştir.

Bu dil kullanımlarında, ürünün kimlere yönelik olduğuna, ucuzluğuna, sağlamlığına, ünlü kişilerin de bu üründen kullandıklarına yönelik mesajlar verilmektedir. Dörtlük olarak kurulanlarının yanında ikilik ve üçlük olarak kurulanlar da vardır. Bu dil kullanımlarından bazıları şunlardır:

Yoldan geçene
Canı çekene
Param yok diyene
Ben güzelim diyene / *elmaaa* (K48).

Al beşe
Sat beşe
Ben de şaştım
Bu işe / *gel abla geeel*

Çaya çorbaya
Hastaya postaya

Allı verelim
Morlu verelim

Bir liraya limon
Doldur torbaya / *dolduuurr*

Soru sorun
Dedikodu yapın
Alırmış gibi yapın
Ama almayın / *tezgâh bitiyooo*

Aycan Nurcan
Bircan Sevcan
İşte geldi şimdi
Badici amcan / *gel hadi geeelll*

Üzüm üzüm
İki gözüm
Vallahi almazsan
Çok üzülürüm

Esmerler çapaladı
Sarışınlar topladı
Güzel çocuk satıyor / *Domateeesss*

Elmaya bak elmaya
Paran mı yok almaya / *Vay deli vay*

Portakal'ın *Washington'u*
Elmanın *Newton'u / Burdaaa*

Kız bakmadan geçme
Ayşe'de görüp küsme

Babaları sarımsak satar
Sekiz çocuk evde yatar

Yemezsen baklayı
Atamazsın taklayı

Gel ablacığım
Sarılı verelim / *gel bak geeel*

Kızlar kızlar
Yüreğim sızlar
Badi üç milyon
Bu adam delirmiş kızlar / *aaayyy*

Hadi bakalım
Demet Akalın
Demet de buradan aldı
10 lira borcu kaldı

Dalları bastı kiraz
Yolları kesti kiraz
Haydi ablalar
Alsanıza biraz

Boyun yeterek
Gözün görerek
Tek tek seçerek

Gece çalıyoz
Gündüz satıyoz / *Saldırın kızlar*

Şeftali yarılıyor
Almayana darılıyor

Bunları kaynanam gönderdi
Sat da kızıma iyi bak dedi

Vişne vişne
Aşna fişne

Beş tane alana
Kaynanasız koca

Fatoş, kız bu modeller ne hoş
Feride, herkes aldı sen kaldın geride

2. 1. 3. 8. Ramazan Ayı

Ramazan ayında sahur vakti insanları sahura kaldırmak amacıyla belirli ritimlerle davul çalınır ve maniler söylenir. Ülkütaşır, eski şehir yaşantısında ramazan bekçi ve davulcularının söylediği manilerin ayrı bir yeri olduğunu; mahallelilerin, âşıkların, çocukların davulcuyla kapı kapı gezerek bu manileri dinlediklerini ifade etmiştir (Ülkütaşır, 1969, 5471). Erdem Yücel, bu manilerin kendine özgü, *saba, dügâh* makamlarında okunduklarını bildirmiştir (Yücel, 1973, 6778). Bayrı, sahurda, kandilde ve bayramda gezen davulculara paranın

yanı sıra keten ve yazma, mendil, gömleklik, yünlü ve pamuklu kumaş vb. verildiğini bildirmiştir (Bayrı, 1959, 1886).

Balıkesir'de Ramazan ayında davul çalınıp mani söylenmesi geleneği zayıflamış da olsa devam etmektedir. Özellikle köylerde sahur vakti ve bayramın ilk günü davulcular sokaklardan geçerek, davullarıyla kapı kapı dolaşarak her kapının önünde dizeledikleri manileri bir ahenkle söylemeleri, bahşiş toplamaları büyük bir ilgiyle seyredilir. Ramazan davulcularının sahur vaktinde ya da bayram günlerinde kapılarda okudukları maniler genellikle bahşiş istemeye yönelik olup, ayrıca, bu ayın insanlara hayır getirmeleri dileği, oruç tutmanın fazileti gibi mesajlar da verilebilir. Ramazan davulcuları, tespit edebildiğimiz kadarıyla, üç farklı ritimde davul çalıp mani söylemektedir. Derleme yaptığımız yerlerde davulculara bahşişlerin genellikle sahurlarda verilmeyip, arife ya da bayram günlerinde verildiği bildirilmiştir. Davulculara bahşiş olarak paranın yanında, kumaş, kıyafet, yiyecek verilir (K95).

Derleme yaptığımız yerlerden Dursunbey'e bağlı Kavacık köyünde yaşayan Mehmet Ayar (K95), ramazan davulculuğu yapmakta olduğunu belirtmiştir. Manileri söylerken, kimin evinin önünde mani söylüyorsa o kişinin ismini okumaya ve o kişinin özelliklerine uygun maniler seçmeye dikkat ettiğini; bazen manilerin arasına; "Ramazanı şerifiniz mübarek olsun / Kalpleriniz nurla dolsun" şeklinde bağlantı sözleri kullandığını ifade etmiştir (K95). Ayar'ın okuduğu manilerden bazıları şunlardır:

Akşam pilavı pişirdim
Gene karnımı şişirdim
Çok mani diyecektim
Defteri yolda düşürdüm (K95).

Ayağında sedef nalın
Sırça saraylarda durun
Bahşiş aldım gidiyorum
Sefa ile hoşça kalın (K95).

Çatal kaşık elimde
Besmele var dilimde
Fazla kaşık salladım
Bir sızı var kolumda (K95).

Davulumu çaldım geldim
On bir aylık yoldan geldim
İki gözüm *İbrahim Ağa*'m
Seni kaldırmaya geldim (K95).

Davulumun üstü peşkir
Bana derler *Hacı Bekir*
Gözlemeyi sekiz getir
Yiyemezsem geri götür (K95).

Allah'a ısmarladık sizi
Duada unutmayın bizi
Sağ olursak yeni yılda
Gene dolaşırız sizi (K95).

Cebimin ağzı dardır
İçinde şeker vardır
Sabreyle aman gönül
İftara neler vardır (K95).

Davulumu çala çala
Selam verdim sağa sola
İki gözüm *Ahmet Ağa*'m
Bayramın mübarek ola (K95).

Davulumun ipi kaytan
Kalmadı sırtıma mintan
Verin ağalar bahşişim
Alayım sırtıma mintan (K95).

Eski cami direk ister
Söylemeye yürek ister
Benim kamım toktur ama
Arkadaşım börek ister (K95).

Evlerinin önü çınar ağacı
Yaprağının biri tatlı biri acı
İki gözüm *İbrahim Ağa*'m
İnşallah olursun hacı (K95).

Pirincim var ezilecek
Tiridim var süzülecek
Çok eğleme *Fahri Ağa*
Çok evim var gezilecek (K95).

Maniler çiçeklidir
Birbirine eklidir
Davulcunun daveti
Mutlaka böreklidir (K95).

Pilavın kokusu var
Maninin arkası var
Bahşişimi yollayın
Gözümün uykusu var (K95).

2. 1. 4. Mani Metninin Oluşması

Sözlü ürünlerin kaynağında insan deneyimlerinin olduğunu öne süren J. Walter Ong, anlatıdan bazı genellemelere ya da soyutlamalara varılabileceğini belirtmiştir. Ong'a göre, atasözü, vecize, felsefi spekülasyon ve dini ayinlerin ardından da zamana yayılmış ve anlatılana girmiş insan deneyimlerinin anısı yatar. Lirik şiirde de, lirik sesin kaynağını oluşturan ya da onunla bağlantılı bir olay dizisinin varlığı hissedilir. Kısacası tüm bilgi ve söylemin kaynağı insan deneyimidir; bunu sözel olarak işlemenin temel yolu da deneyimin yaklaşık olarak nasıl doğup geliştiğini zaman akışını izleyerek aktarmaktır. Öykü çizgisi oluşturmak, bu akışla baş etmenin bir yoludur (Ong, 2003, 165).

Bir halk bilimi eserinin oluşması, icracının söz konusu eseri *öğrenmesi* ya da *ezberlemesi* olmak üzere iki yönlüdür. *Sözlü Kompozisyon Teorisi* olarak bilinen teoriye göre tema kavramı, "geleneksel olarak öğrenilen çeşitli yapılar ve formüllerin kullanılmasıyla oluşturulan eserin anlatımında düzenli olarak kullanılan bir grup fikir" şeklinde tanımlanmıştır (Ekici, 2004, 122).

Sözlü Kompozisyon Teorisi'ni ortaya atan ve geliştirenler, Yugoslav destan anlatıcılarını inceleyen Milman Parry ve takipçisi Albert B. Lord'tur. Parry ve Lord, bir geleneğin nasıl aktarıldığını, metinlerin hangi parçalarının öğrenilip, hangi kısımlarının ezberlendiğini, temelde belli formülleri ve formül oluşturma yoluyla bir metnin çıraklık döneminden itibaren nasıl öğrenilip, dinleyici önünde, ustalık döneminde anlatılabildiğini, müzik aletinin bu anlatma ve hatırlamayı sağlamadaki etkisi, temaların gelişmesi ve bir anlatıcının repertuarının oluşturulması gibi konuları aydınlatmışlardır (Ekici, 2004, 122).

Mani metninin oluşmasında icraya bağlı olarak dinleyici kitlesine yönelik hitaplar, icracının kendisine yönelik hitapları, geleneksel söz kalıpları, icracının içinde bulunduğu psikolojik durum, toplumsal eğilimler, kültürel olgular, yaşanmış olaylar vb. etkilidir. Çalışmamızın bu bölümünde, *Sözlü Kompozisyon Teorisi*'nin geliştirdiği yaklaşımların bir kısmının kullanıldığı bir modele göre çözümleme yapılarak; mani metninin oluşmasında, *olay, iletişim, hitaplar, cinsiyet, gelenek, icracının ağız özellikleri, müzik* gibi etkenler ele alınacaktır.

2. 1. 4. 1. Mani Metninin Oluşmasında Olayın Etkisi

Balıkesir'den derlenen manilerin bazıları, belirli yerlerde toplum belleğinde derin izler bırakmış olaylar sonucu oluşmuştur. Mani metninin oluşmasındaki zamana göre de bu olaylardan bazıları ya tamamen, ya da kısmen unutulmuştur.

Aşağıda mani metninin oluşmasına vesile olan ve derleme yapılan yerlerde bilinen / anlatılan olaylardan bazıları ele alınmıştır.

Kepsut'a bağlı Piyade köyünde Topal Nuri adında biri askere gider. Nuri'nin kardeşi, uzun yıllar askerde kalmış olan ağabeyinin karısına kur yapar ve olay köyde duyulur (K179). Bunun üzerine olayın duyulduğunda başına gelebileceklerin haber verildiği mani metni şöyledir:

Çam dibinde mengene
Kobak atma yengene
Topal Nuri duyarsa
Asar seni çengele (K179).

Çürük Ali, uzun yıllar Kepsut'a bağlı Piyade köyünde davulculuk yapmış biridir. Çürük Ali'nin davuluyla gelin olmayacağını ifade eden genç bir kızın yaktığı mani metni şöyledir (K75):

Çürük geliyor *Çürük*
Elinin davuluyla
Vallahi gelin olmam
Çürük'ün davuluyla (K75).

Kepsut, Piyade köyünde yaşayan Şak Dede lakaplı biri oğlunu evermek ister. Ayşe adında bir kızla oğlunu nişanlar . Fakat parasızlık sebebiyle gençlerin nişanlılık süresi epey uzar (K21). Bunun üzerine şu mani yakılır:

Karataş'ın kömürü
Ayşe kızın ömürü
Geri geri kalıyor
Şak Dede'nin düğünü (K21).

Kepsut civarındaki köylerde yaygın olan bir söylentiye göre, gayrimeşru olarak dünyaya getirilen bir çocuğun doğumdan bir süre sonra ormana terk edildiği anlaşılır. Şaban adında biri, çocuğu bulduğunda çocuk henüz ölmemiştir (K179). Bu olayla ilgili şu mani yakılmıştır:

Tarlaların tabanı
Kaldır oğlan sabanı
Çocuğa basıvermiş
Osmanların Şaban'ı (K179).

Kepsut'un Piyade köyünde Eskici lakaplı biri, oğluna Hikmet adında birinin kızını alır. Bu evlilik için Eskici yüklü bir başlık parası ödemiştir. Ancak başlık parası alınması yörede kınanan bir durumdur (K89). Bununla ilgili yakılan mani şöyledir:

Makine köşesinde
Eskici neşesinde
Eskici'nin bin beş yüzü
Hikmet'in kesesinde (K89).

Kepsut'un Danahisarı köyünde iki kardeş keçi sürüsü güderken uykuları gelir. Uyurken keçiler kaçmasın diye, keçilere bağladıkları urganları kendi bellerine bağlarlar. Daha sonra bu iki kardeş ölü bulunmuştur (K30):

Tabancam kara yağlı
Kır atım damda bağlı
Ali'yle *Mehmet* ölmüş
Keçi kolunda bağlı (K30).

Kepsut'un Tuzak köyünde Gülfizar adında bir kız ormanda koyun otlatırken ayağı kayar ve kayalıklardan düşerek ölür (K154). Bunun üzerine şu mani yakılmıştır:

Akkaya'nın taşları
Ötüşüyor kuşları
Ardıç dalına dolaştı
Gülfizar'ın saçları (K154).

Kepsut'a bağlı Tuzak köyünde Bekir adlı bir gencin Firdevs adlı bir kızı kaçırmasını konu alan bir mani yaratılmıştır. Bu kaçırmayı gören Firdevs'in arkadaşları bunu engellememiş, Firdevs ne kadar bağırıp çağırsa da, Bekir tarafından kaçırılmaktan kurtulamamıştır (K22):

Ak ambarın gölgesi
Götür *Bekir Firdevs*'i
Dostları düşman olmuş
Duyulmaz onun sesi (K22).

Kepsut'un Darıçukuru köyünde, bir su kuyusunun içinde ölü bulunan genç bir koyun çobanı için mani yakılmıştır. Gencin ölümünde intihar şüphesi vardır (K93):

Koyunları koydun mu
Koyun yokmuş duydun mu
Öğlenin yanarında
Canlarına kıydın mı (K93).

Bigadiç'in Yolbaşı köyünde Hatice adında alımlı bir kadın Hisarköy'e kocaya gider. Ancak, daha önceki evliliklerinde olduğu gibi, bu evliliği de kısa sürmüştür. Bunun üzerine şu mani yakılır (K158):

Bahçelerde papatça
Açılmış akça akça
Gitti de geri geldi
Faraşlı Boncuk Hatça (K158).

Bigadiç'e bağlı Hisarköy'de yaşamış olan Kanize adlı kadın, oldukça geç bir yaşta evlenmiştir. Yörede Kanize'nin evliliği manilere yakılmıştır:

Elma attım denize
Geliyor yüze yüze
Kırk yaşında evlendi
Asarköylü Kanize (K158).

Bigadiç'te define bulup köyü terk eden bir kişiye mani yakılmıştır (K152):

İki taşın arası
Buldum *Yunan* parası
Kaldır yârim yazmanı
Eller görsün yüzünü (K152).

Bigadiç'in Kırca köyünde genç bir erkek bir hastalık sonucu ölmüştür. Gencin annesi Meryem, yıllarca oğluna ağlamış, onun üzüntüsüne yataklara düşmüştür (K99). Bu olayla ilgili yakılan mani şudur:

Ala çamda çıra yok
Pencerede kara yok
Ağlama *Meryem Ana*
Genç ölüme çare yok (K99).

Sındırgı'nın Yolcupınarı köyünde bir kız eşkıyalar tarafından kaçırılmış, dağlarda bir süre alıkonulmuş ve tecavüze uğramıştır. Köyüne dönen kız bir zaman sonra intihar eder ve bu olayın ardından şu mani yakılır (K44):

Evlerinin önü pınar
Hep kuşlar ona konar
Ne kız oldum ne gelin
Yüreğim ona yanar (K44).

Bu maninin Kepsut'ta derlediğimiz versiyonu şöyledir:

İki kumalı pınar
Soksam ellerim donar
Ne gelinim ne kızım
Yüreğim ona yanar (K179).

Sındırgı ve köylerinde bilinen *Akpınar türküsü*nün dörtlükleri zamanla türkünün bütünlüğü dışına çıkılarak, bağımsız olarak mani formuna dönüştürülmüş ve yörede bu şekilde icra edilmiştir. *Akpınar türküsü*nün hikâyesi şöyledir: Sındırgı'nın Işıklar köyünde yaşayan, köyün ve çevrenin en güzel ve alımlı kızı olarak bilinen *Alyanak Emine* adlı bir kız vardır. Emine köyden sevdiği gençle bir gün nişanlanır ve ardından genç askere gider. O zamanlarda Mehmet Efe denilen ve dağlarda gezen bir eşkıya vardır. Mehmet Efe bir gün Işıklar köyüne iner o sırada Akpınar'da arkadaşlarıyla su doldurmaya gelen Emine'yi görür ve sevdalanır. Emine'yi ailesinden isteyen Mehmet Efe nişanlı olduğunu öğrenir. Kızı alamayacağını anlar. Buna rağmen sevdası gün geçtikçe çoğalır. Hatta Emine'yi kaçıracağını bile söyler. Emine'nin ailesi kızlarını saklarlar. Mehmet Efe'nin Emine'nin sevdasından sık sık köye indiğini duyan jandarma, bir gün pusu kurarak Mehmet Efe'yi öldürür. Mehmet Efe ölmeden önce Emine'ye duyduğu sevdasını şu dizelerle dile getirmiş ve bu dizeler dilden dile dolaşarak günümüze kadar gelmiş ve oyunlaştırılmıştır (K178).

Akpınar alanı geniştir
Emine'm donu değiştir
Karakola varınca
Akpınar'a varayım
Emine'mi göreyim
Emine'min yollarına

İfadeyi değiştir (Kl79). Canlarımı vereyim (Kl79).

Yukarıda verilen örneklerden de görüleceği üzere, yörede söylenilen manilerin önemli bir kısmının bir olay sonucu oluştuğu düşünülmektedir. Zamanla manilerin oluşmasına sebep olan olayların bir kısmı unutulmuş; bu maniler, oluşmalarına sebep olan olaylardan bağımsız olarak söylenmeye başlanmıştır. Toplumu derinden etkileyen bazı olaylar sonucu, bazen mani tarzında türküler yaratılmış, bir süre sonra bölümler arasındaki anlamsal bağlar unutularak bu türkülerin bölümleri bağımsız manilere dönüşmüştür. Bu durumun en tipik örneği Sındırgı civarında yaratılmış *Akpınar türküsü*dür. Akpınar türküsünün bölümleri Kepsut ve Dursunbey civarlarında manilere özgü ezgilerle söylenmektedir.

Folklor araştırmacılarını meşgul eden bir diğer soru, bağımsız olarak yaratılan maniler zamanla birleşerek türkü formuna mı dönüşmüştür; yoksa ilk önce bir türkü olarak yaratılan eser, zamanla bölünerek bağımsız manilere mi dönüşmüştür, sorusudur. Yörede yapılmış olduğumuz derlemelerde edindiğimiz izlenimlere göre, eski zamanlarda mani tarzında türkü olarak yaratılmış eserler zamanla parçalanıp bağımsızlaşmışlardır. Dursunbey yöresinde yaygın olarak bilinen *Kayalıca'nın Taşları* türküsü şöyledir:

"Kayalcanın taşları
Sarı sarı saçları
Kefenimi ısladı
Ale gözün yaşları

Mehmet sen vurdun beni
Al gelinler olmadan
Gençliğime doymadan

Üzüm koydum sepete
Keklik öter tepede
Öldüğüme gam yemem
Şan oldum memlekete

Mehmet sen vurdun beni
Al gelinler olmadan
Gençliğime doymadan" (Bıldır, 2008, 71).

Bıldır'ın aktardığı bilgilere göre, söz konusu türküye konu olan hikâye, 1800'lü yılların sonlarına doğru Dursunbey'in Aşağı Yağcılar köyünde geçmektedir (Bıldır, 2008, 173). Bıldır'ın çalışmasında bu türkünün beş varyantı da verilmiş ve hemen hemen tüm varyantlarında "Kayalca'nın taşları" ve "Üzüm koydum sepete" ile başlayan mani tarzında bölümler yer almıştır. Bu bölümler, zamanla türküden bağımsız olarak mani tarzında söylenmiş ve bazı değişikliklere uğramıştır. Manileri derlediğimiz kaynak kişilere söz konusu türkünün ezgisi hatırlatılıp bu türküyü duyup duymadıkları sorulduğunda, kaynak kişiler bu türküyü duymadıklarını ifade etmişlerdir.

Bu türkünün bölümleri zamanla bağımsızlaşmış, farklı olaylarla ilişkilendirilip yakılan maniler haline dönüşmüştür. Kepsut'un Tuzak köyünde Gülfizar adlı kadının ölümü üzerine yakılan maniler aşağıda verilmiştir. Söz konusu olay 1960'lı yıllarda olmuştur (K89, K154). Bu tarihler göz önüne alındığında, türkünün ortaya çıkışı, bahsedilen manilerden çok önce olduğu görülecektir. Aşağıda Kocaavşar, Karamanköy ve Piyade köylerinden derlenen bu mani örnekleri görülmektedir:

Kuşkaya'nın taşları
Ötüşüyor kuşları

Akkaya'nın taşları
Ötüşüyor kuşları

Su yüzünde dalgalanıyor
Gülfizar'ın saçları (K89).

Ardıç dalına dolaştı
Gülfizar'ın saçları (K154).

Üzüm koydum sepete
Yâr oturur tepede
Geliyom geçiyom yârim
Gözüm sizin kapıda (K62).

Üzüm koydum sepete
Yâr oturur tepede
Keşke sevmez olaydım
Şan oldum memlekete (K11).

Dursunbey yöresinin halk edebiyatını konu alan Bıldır'ın çalışmasında, Dursunbey, Balat'ta 1932 yılında yazıldığı belirtilen türkü şudur:

"Şu dağların karı var
Hep ellerin yâri var
Sen ağlama sevdiğim
Ben ağlasam yeri var
Kara biberim görmüşler
İnkâr edelim

Evleri var üst başta
Mendili kaldı taşta
Gel sevdiğim sarılalım
Düğün kokusu başka
Yazması mor yeşil
Gâvur gelin" (Bıldır, 2008, 196).

Bu türkünün bölümleri zamanla mani ezgileriyle bağımsız dörtlükler şeklinde icra edilmeye başlanmıştır. Aşağıdaki mani Bigadiç'in Davutça köyünde derlenmiştir:

Evleri var üst başta
Mendilim kaldı taşta
Gel sarılam güzel gelin
Gül kokusu bambaşka (K106).

Yaratılmasına sebep olan olayın unutulduğu mani metinleri de vardır. Aşağıdaki maniler, büyük ihtimalle bir türkü metninden koparak bağımsızlaşan ve zamanla çıkışına sebep olan olayın unutulduğu manilerdir. Kepsut'un Darıçukuru köyü, Gönen'in Muratlar köyü ile merkeze bağlı Kocaavşar beldesinden derlenen bu manilerde "pazara gitmek, nazara uğramak, ölmek" ifadeleri ortaktır:

Ali'm gitme pazara
Uğratırlar nazara
Ali'm ölmüş diyenler
Kendi girsin mezara (K77).

Gitme dedim o kadar
Gitti pazara uğradı
Böylesi olmaz kader
Bak nazara uğradı (K151).

Gitme yârim pazara
Uğratırlar nazara
Ölürsek bir ölelim
Çift koysunlar mezara (K84).

Gitme yârim pazara
Uğratırlar nazara
Yârim ölmüş diyenler
Kendi girsin mezara (K11).

2. 1. 4. 2. Mani Metninin Oluşmasında İletişimin Etkisi

İcrada oluşturulan iletişim biçimlerinden hareketle, oluşan *esere tartışma* tanımı koyan D. Roger Abrahams, her tartışmanın bir atak metodu ve bir stratejisi olması gerektiğini belirtmiştir (Abrahams, 2005, 172). Abrahams'a göre, retorikal yaklaşım, tartışma yönlerinin birbiriyle ilgilerinin nasıl olduğunu göstermek için düzeyli olarak tarzının her yönüyle ilgilenir. Ayrıca her performans öğesinin derecesi stratejinin aracına bir şekilde katkıda bulunur.

Konuşmacının dinleyicisiyle alaka kurmasını sağlayan teknik sayesinde malzemelerin (sözcükler, jestler, dramatik hareketler) kullanımından kaynaklanan bir tepki, işiten tarafından duygularına katıldığını gösteren bir söz bekler. Retorikal yaklaşım, bu sempatinin uyandığı estetik teknikleri temel alır ama etki alanında eşit vurguya yer vermekte ısrar eder. Stratejiyi analiz ederek, yapılan öğe ile yapanı ve dinleyeni birleştirir (Abrahams, 2005, 172).

Mani metinlerindeki iletişim unsurlarını, metnin oluşmasındaki etkenlerden biri olması nedeniyle bağlam bakımından değerlendirilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Bu anlamda dinleyici - icracı etkileşimi hitap anlamında ele alınacaktır.

2. 1. 4. 2. 1. Kişileri Hedef Alan Hitaplar

Bu hitap biçimi belirli ve belirsiz bir kişiye yönelik hitaplar olmak üzere iki şekilde olmaktadır. Yörede söylenen manilerin bazılarında "kızın adı... / gelinin adı... / oğlanın adı..." şeklinde başlayan ifadeler kullanılmıştır. Belirli bir kişiyi hedef alan hitaplardan bazıları şunlardır:

Ala çamda çıra yok
Pencerede kara yok
Ağlama *Meryem Ana*
Genç ölüme çare yok (K99).

Kara katran yüküm olsa
Suya batıran olsa
Doydum tatlı canlarıma
***Yakup* oğlan beni götürse** (K93).

Karşı camda durup durur
Burca burca kokup durur
Haydi *Emine* teyze
Kızın bize bakıp durur (K96).

Kızın adı *Makbule*
Entarisi ak bile
***Şaban* gibi oğlana**
Çingen kızı çok bile (K85).

Kızın adı *Ayşe*'dir
Elleri var hoşçadır
Gel kaçalım sevdiğim
Para neler boşatır (K167).

Kızın adı *Mider*
Gece koyun güder
Gütme kız koyunu
Oğlan alır gider (K86).

***Kobaklı Dede* yamuk**
Tarlası dolu pamuk
Düğünleri geri koydu
Pesemet burunlu *Yamuk* (K44).

Oğlanın adı *Emin*
Şuradan geçti demin
Alacandan almacandan
Eder misin bir yemin (K43).

Oğlanın adı *Hakkı*
Döndü ardına baktı
Bakma oğlan ardına
Gönlüm seni bıraktı (K153).

Oğlanın adı *Mehmet*
Parası demet demet
***Mehmet* beni almazsa**
O an kopçak kıyamet (K178).

Bazen isim verilmeden belirsiz bir kişiye hitap edilmektedir:

Ak yaşmağı sen açtın
Ben ünledim sen kaçtın
A pezevengin oğlu
İlk gözümü sen açtın (K62).

Altınım var incim var
Sol yanımda sancım var
Nereye gidiyon a posta
Piyade'ye yolcu var (K75).

Kaşların çatık matık
Laf atma bana artık
Öyle bir sevdiğim var
Yavan ekmeğe katık (K129).

Kırmızı gül ol da gel
Bardaklara dol da gel
Sen beni alamazsın
Öğretmen ol da gel (K126).

2. 1. 4. 2. 2. Grupları Hedef Alan Hitaplar

Bazı mani metinlerinden bir gruba hitap edildiği anlaşılmaktadır. Bu mani metinlerinde, genelde üçüncü dizede "...köyün kızları, ...köyün oğlanları" gibi ifadeler yer alır:

Ala çamın çeşmesi
Damla damla akmıyor
***Dursunbey*'in kızları**
Dalgacıya bakmıyor (K130).

Arabam gider taşlıktan
Dingil koptu başlıktan
Şu *Kumköy*'ün erkekleri
Evlenemez açlıktan (K46).

Arabam teker meker
Bey oğlundan kum çeker
***Osmanlar*'ın kızları**
Yuvarlak pembe şeker (K14).

Kale kaleye bakar
Kaleden sular akar
***Bakırlı*'nın kızları**
Çakmaksız oğlan bakar (K117).

Karamanköy iki bölük
Ortasından çay akar
***Karamanköy* kızları**
Baygın bakar can yakar (K62).

Karpuz kestim kan gibi
Uzadı urgan gibi
***Ergama*'nın kızları**
Kınalı kurban gibi (K146).

Kekliği vurdum kalkmaz
Kanı yerlere akmaz
***Osmanca*'nın gençleri**
Köyden dışarı çıkmaz (K87).

***Kızılçukur* köyümüz**
Zemzem akar suyumuz
Sevip sevip ayrılmak
Yoktur öyle huyumuz (K103).

2. 1. 4. 3. Mani Metninin Oluşmasında Mani Söyleme Geleneğinin Etkisi

Mani icracısı, belirli bir mani söyleme geleneğinin içinde yetişmiştir. Bu sebeple mani yaratımında ya da aktarımında daha önce yaratılmış maniler onun için bir modeldir. Balıkesir'den derlenmiş manilerde bazı ifadelerin kalıplaşarak birçok mani metni içerisinde yer bulduğu görülmektedir. Özellikle manilerin birinci dizelerinde görülen bu kalıplaşmış ifadelerden bazıları şunlardır:

A benim...
Bahçelerde...
Çam çama...
...bağları
Denizin...
...geliyor...
Entarisi...
Ev'mizin önü...
Oğlanın adı...
Hadi gidelim yârim
İki çeşme...
Kara kara...

A güzelim a kibarım
Boynumdaki...
Çeşmelerde...
...taşları
Dere boyu...
Elmanın...
...giderken / sağ (sol) tarafta...
Gelinin adı...
Kızın adı...
İğde dalı...
İn dereye dereye
Kara...

Karanfil...
Karşıdan...
Kız saçların...
Koca kapı...
Köprü...
Masa üstünde...
Mendilimin...
Motor geliyor motor
Pencerede...
Sergende...
Şalvara...
Tarla...
Uzun kavak...
Zeytin kara ben kara
Karpuz...
Kazak (yelek) örüyom...
Kiraz yedim...
Kolumdaki bilezik
Kulağımda...
Mendil ... istemez
Merdiven...
Parmağımda yüzüğü
Saatimin kordonu
Su içtim...
Taksi...
Tren gelir...
Yağmur yağıyor yağmur
vb.

Bazı manilerden alınan ilk iki dize bir başka mani yaratımı için, bazen de son iki dize yeni bir mani yaratımı için, birkaç küçük değişiklikle birlikte kullanılmaktadır:

A delmem allı delmem
Elin kalbini bilmem
Asker oldum gidiyom
Gözüm yaşını silmem (K37).

A benim allı delmem
Elin kalbini bilmem
Ben gurbete gidersem
Ya gelirim ya gelmem (K93).

Ak çorap dize kadar
Gel oğlan bize kadar
On aynalı bir köstek
Beklerim yaza kadar (K31).

Ak çorap dize kadar
Gel yârim bize kadar
Ben annemi uyuttum
Gidelim size kadar (K46).

Ak kabak köken atar
Dibinde yılan yatar
Çalma tren düdüğü
Yârim uykuya yatar (K86).

Ak kabak köken attı
Dibine yılan yattı
Demir yürekli annem
Beni yabana attı (K31).

Kaleden indim bağa
Saçım değdi yaprağa
Ne kız oldum ne gelin
Cahil girdim toprağa (K74).

Evlerinin önü pınar
Hep kuşlar ona konar
Ne kız oldum ne gelin
Yüreğim ona yanar (K44).

İki kurnalı pınar
Soksam ellerim donar
Ne gelinim ne kızım
Yüreğim ona yanar (K179).

Aşağıdaki iki maninin son iki dizelerinde oluşan değişiklik, icracının cinsiyetine bağlıdır. Örnek olarak verilen ilk mani bir kadın icracı tarafından söylenmişken, aynı mani metni erkek icracının aktarımında değişikliğe uğramış, erkeklere özgü bir kavram olan "kız almak" ifadesine yer verilmiştir:

Arabanın okuna
Altıparmak topuna

Arabanın okuna
Altıparmak topuna

Böyle olacak değildi
Gitti düşman bokuna (K75).

Kız seni alınacaktım
Oldu öfke bokuna (K132).

Eserin oluşmasında ve maninin söylenmesinde icracının yaşadığı yerin etkisi de vardır. Bazı mani metinlerinde gördüğümüz üzere, manilerde geçen yer adları, farklı yörelerde değişmektedir:

***Piyade*'dir köyümüz**
Zemzem akar suyumuz
Birin sevip birine varmak
Yoktur öyle huyumuz (K75).

***Kızılçukur* köyümüz**
Zemzem akar suyumuz
Sevip sevip ayrılmak
Yoktur öyle huyumuz (K103).

***Balıkesir*'e giderken**
Sol tarafı benzinlik
Verin benim yârimi
İstemiyom zenginlik (K20).

***Ergama*'ya girerken**
Sağ yanımda benzinlik
Ver anne sevdiğime
İstemiyom zenginlik (K122).

2. 1. 4. 4. Mani Metninin Oluşmasında İcracıların Cinsiyetinin Etkisi

Mani icracılarının kadın ya da erkek olmasına göre mani metnindeki bazı ifadeler değişmektedir. Manilerde çoğunlukla karşı cinse bir gönderme yapıldığı ve mesaj verildiği için bu ifadelerin değiştiği düşüncesindeyiz. Kadınlara özgü kavramların yer aldığı, erkeklere mesaj verildiği, dolayısıyla kadın icracılar tarafından yaratıldığı belli olan manilerden bazıları şunlardır:

Kolum bilezik ister
Zengin değilsin yârim
Ne kadar güzel olsan
Dengim değilsin yârim (K41).

Merdivenim kırk ayak
Kırkına vurdum dayak
Oğlan senin yüzünden
Babamdan yedim dayak (K98).

Arabanın tekeri
Hem ileri hem geri
Benim de yârim var
İvrindi'nin şoförü (K98).

Meşin kazak ördüğüm
Çay başında gördüğüm
Sene hasta diyorlar
Geçmiş ola sevdiğim (K18).

At gelir ağır ağır
Atın yönü dağadır
Çevir oğlan başını
Bu maniler sanadır (K136).

Tenekede gazım ben
Gelin değil kızım ben
Gel yârim konuşalım
Evde yalnızım ben (K54).

Terliğimle yaşmağını
Giydiğime pişmanım
Oğlan seni seveli
Ne çok oldu düşmanım (K81).

Testi koydum dolmadı
Kara mantom solmadı
Ben niye ağlamayayım
Çilelerim dolmadı (K14).

Ak yaşmağı yıkadım
Nasıl sereyim tele
On beş günlük yârimi
Nasıl vereyim ele (K139).

Ak yaşmağını mendilcek
Başlarıma eğilcek
Hiç göz dikme ay oğlan
Babam sana vermecek (K175).

Avlularda sövensin
Söven değil gövensin

Entarisi ak yârim
Yakaları pak yârim

Beni alacak oğlan
Kesesine güvensin (K109).

Gelin oldum gidiyom
Doya doya bak yârim (K168).

Erkeklere özgü kavramların yer aldığı, kadınlara mesaj verildiği, dolayısıyla erkek icracılar tarafından yaratıldığı belli olan manilerden bazıları şunlardır:

Kiremitte buz musun
Gelin misin kız mısın
Akşam yanına gelsem
Evde yalnız mısın (K83).

Meşe meşeye benzer
Meşe kütüğe benzer
***Özgören*'in kızları**
Koca eşeğe benzer (K138).

Tencerede kavurma
Kız saçların savurma
Bileğinden tutunca
Ana diye bağırma (K85).

Tren geliyor tren
İstasyonda durur mu
Beni seven şu gelin
Kocasında durur mu (K65).

A çiftçiler oynunda
Parlak muska boynunda
Bir gecelik yatayım
A kız senin koynunda (K133).

Dağları dolandırma
Suları bulandırma
Aç gül memelerini
Ağzımı sulandırma (K133).

Masa üstünde koku
Al bu mektubu oku
Gelin senden ayrılalı
Girmez gözüme uyku (K68).

A güzelim a kibarım
Dala bakır asılmaz
Al gelini sarmayınca
Deli gönül yasılmaz (K68).

A güzel bas gidelim
Akyayla'da yayladım
A kız senin yoluna
Divan-harb'i boyladım (K133).

Tarlamızın taşları
Cıvıldaşır kuşları
Ağzıma soğan olsun
Gül memenin uçları (K138).

2. 1. 4. 5. Mani Metninin Edebi Özelliklerine İcranın Etkisi

Balıkesir'den derlenen manilerin çoğunda standart Türkçenin dışında, yöresel ağız özellikleri bulunmaktadır. Mani metinleri yazıya aktarılırken standart Türkçe kullanılmış, ancak ölçünün, durağın, uyak ve rediflerin bozulabileceği durumlarda ağız özelliği aynen korunmuştur. Bu açıdan bakıldığında, icracının kullandığı dilin icra edilen eserin edebi özelliklerine etkisi söz konusudur. Aşağıda örnek olarak verilen mani metinlerinde bu durum görülmektedir. Bu manilerde kullanılan "gakla" ve "n'olu" sözcükleri, geniş zaman çekiminde olan eylemlerdir. Ancak yöre ağzında geniş zaman ekleri söylenmez. Söyleniş biçimiyle dizelerin sonundaki sözcükler uyaklı hale gelmektedir:

Evlerinin önü bakla
Baklayı kargalar **gakla** *(gaklar)*
İki gözüm *Mehmet Ağa*'m
Kesenin dibini yokla (K95).

Koca çınarın kolu
Kolum bilezik dolu
Cümle âlem ayrılmış
Ben de ayrılsam **n'olu** *(ne olur)* (K121).

Yöre ağzında şimdiki zaman ekinde bulunan "r" sesi söylenmez. Diğer yandan, "evimizin" sözcüğü, "evmizin" şeklinde söylenmektedir. Standart Türkçe ile yazıldığında hece ölçüsünde bozulmalar olacaktır.

Ev'mizin önü badem *(Evimizin önü badem)*
Başım ağrıyor neden
Yollarına bakıyom *(Yollarına bakıyorum)*
Ne gelen var ne giden (K74).

Bigadiç'e bağlı Yolbaşı köyünde derlenen aşağıdaki metnin orijinalinde icracı şimdiki zaman eklerini kullanmıştır:

Gara çorap öremuun
İve gelip duramuun
Emsalleemin içinde
Bakıp bakıp göremuun (K110).

Ancak, yöre ağzına yabancı olanların metinleri anlayabilmesi ve ölçünün bozulmaması için standart Türkçeye aktarılırken geniş zaman ekleri kullanılmıştır:

Kara çorap örerem
Eve gelip duramam
Emsallerin içinde
Bakıp bakıp göremem (K110).

Bir başka metinde ise ölçünün bozulmaması için şimdiki zaman eki ve -ınca / -ince eki aynen korunmuştur:

İki iki aralar
Giden bizim paralar
Nazlı yârim **olmanca**
Yavuz **olmoğ** buralar (K36).

Aşağıdaki metinde geçen Turfullar köyü, "Tulla" olarak söylenmiştir:

A güzelim a kibarım
Gidem ***Tulla*** yanlarına
Biri gelin biri kız
Yatsam aralarına (K65).

İcracının yaşadığı yörede geçen köy ve mevki adları, mani metinlerine yansımıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Akyayla, Akkaya, Yolbaşı, Ergama, Yoğunoluk, Danahisar, İskele, Tulla, Osmanca, Yağcılar, Ulus, Kelhasan, Hacıaslan, Bakacak, Piyade, Akçalören, Gönen, Kepsut, Dedeçam, Kesekaya, Karagöl, Davutça, Kızılçukur, Dalköy, Kavacık, Karamanköy, Akpınar vb .

İcracıların söylediği manilerde bazı köylerin yeni adları değil de, eski adları kullanılmıştır:

Denizin ortasında
Kına kardım tasında
Yıkılmasın *Ergama* **(Gökçeyazı)**
Yârim var ortasında (K41).

Bahçelerde papatça
Açılmış akça akça
Gitti de geri geldi
Faraşlı **(Yolbaşı** lı) *Boncuk Hatça* (K158).

İcracının yaşadığı toplumda iz bırakmış siyaset ve devlet adamları, sanatçılar, şarkıcılar mani metinlerinde yer almıştır:

Dozer geliyor dozer
Çekilin yoldan ezer
Benim sevdiğim güzel
Tansu Çiller'den güzel (K2).

Dozer geliyor dozer
Çekilin yoldan ezer
Benim sevdiğim oğlan
Gökhan Özen'den güzel (K149).

Dozer geliyor dozer
Çekilin yoldan ezer
Şu *Dalköy*'ün kızları
Türkan Şoray'dan güzel (K59).

Dozer geliyor dozer
Çekilin yoldan ezer
Benim sevdiğim güzel
Hülya Avşar'dan güzel (K152).

Tren geliyor tren
İçinde ***Zeki Müren***
Yar aklıma gelince
Eriyom dirhem dirhem (K131).

Benim yârim pek güzel
Kamyon üstünde gezer
Şapkasının rengi
İsmet Paşa'ya benzer (K61).

Okulluyum okullu
İsmet Paşa'nın kolu
Öğretmenim öğretti
Ben bilirim her yolu (K137).

2. 1. 4. 6. Mani Metninin Oluşmasında Müziğin Etkisi

Balıkesir'den derlenen maniler hem ezgili, hem de ezgisiz olarak söylenmektedir. Ezgili söylenen manilerde icracı tarafından ölçünün, uyağın yakalanmasında ritimsel seslerin büyük önemi vardır. Bazı durumlarda bu ritimsel seslerin mani metninin değişmesine sebep olduğu gözlemlenmiştir.

Mani metinlerinin üçüncü dizelerinde herhangi bir sözcüğe -ler/lar çoğul eki getirilerek, hece sayısının 8'e çıkarılması yörede sık karşılaşılan bir durumdur. Bigadiç'e bağlı Çatak köyünde yaptığımız derlemeler sırasında aşağıda verilen mani metni önce ezgisiz söylenmiş, sonra da bakırda ritim tutularak söylenmiştir. Mani, ezgili söylendiği zaman üçüncü dizede -ler çoğul eki getirilmektedir. Bunun sebebini sorduğumuzda "havası öyle, ona uyduruyoruz" denilmiştir (K43). Bu durumda ölçüde hece fazlalığı ortaya çıkmaktadır.

Çitlembiğin özleri
Karanfilin bezleri
Yaktı beni kül*(ler)* etti
Yârin kara gözleri / *oy* (K43).

Kepsut'un Piyade ve Danahisarı köylerinde de benzer durumlarla karşılaşılmıştır. Aşağıda verilen mani metinlerindeki dizelerde hece fazlalıkları ezgiden kaynaklanmaktadır:

Kara katran yük*(üm)* olsa
Suya batıran olsa
Doydum tatlı can*(lar)*ıma
Yakup oğlan beni göt*(ür)*se (K93).

Üzümü kıra kıra
Karıkta sıra sıra
Şu ömür*(ler)*im geçiyor
Gurbette dura dura (K24).

2. 1. 5. Manilerin İşlevleri

İşlevsel halk bilimi kuramı ve yönteminin çıkış noktası, antropoloji alanında yetişmiş olup, halk bilimi alanına yakınlığından dolayı halk bilimi ve halk edebiyatı yaratmalarını inceleyen antropologların çalışmalarıdır. Söz konusu kuramın geliştirilmesinde önemli katkıları olan Malinowski işlevselciliğin genel aksiyomlarını şöyle sıralar:

> "A. Kültür özünde araç olan bir aygıttır; insan çevresinde ve ihtiyaçlarının giderilmesi sürecinde karşılaştığı özel, somut problemleri onun sayesinde daha iyi çözme durumunda olur.
>
> B. Kültür bir nesneler, eylemler ve zihniyetler sistemidir, bu sistem içerisinde her parça bir amaca hizmet eden bir araç olarak bulunur.
>
> C. Kültür çeşitli unsurları karşılıklı birbirine bağlı olan bir bütündür.
>
> D. Böyle eylemler, önemli yaşamsal ödevler çevresinde kurumlar halinde örgütlenmiştir, sözgelimi aile, klan, köy, kabile gibi, ekonomik işbirliği için, politik, hukuksal veya eğitsel etkinlikler için örgütlenmiş birlikler gibi.
>
> E. Dinamik açısından, yani etkinliğin türüne göre kültürde bazı yanlar ayırt edilir, sözgelimi eğitim, toplumsal denetim, ekonomi, bilgi sistemleri, ahlak ve inanç, yaratıcı ve sanatlı anlatım biçimleri gibi." (Malinowski, 1992b, 21-22).

Ekici, çalışmasında, *İşlevsel Kuram ve Yöntem*in hareket noktasının halk bilgisi ürünlerinin metinlerinin değil, bu metinlerin oluşturuldukları, yaratıldıkları ve yeniden yaratılıp nakledildikleri bağlam olduğunu ifade eder (Ekici, 2004, 119). Ekici'nin aktardığı bilgilere göre, bir halk bilgisi ürününün icra edilmesi, anlatılması veya söylenmesindeki temel neden, anlatıcı veya icracının onu yaratma, aktarma ve kullanma nedenleri; dinleyicilerin o yaratmayı dinleme, anlama ve kullanma nedenleri ve bunların dışındaki nedenler işlevsel halk bilimi kuramının ve yönteminin temel sorunlarını oluşturmaktadır (Ekici, 2004, 119).

Halk bilimi yaratmalarının işlevleri konusundaki araştırmalarından yararlanarak bir model oluşturan antropolog William R. Bascom, halk bilgisi ürünlerinin işlevlerini dörde ayırır:

1. Hoşça Vakit Geçirme, Eğlenme ve Eğlendirme İşlevi
2. Değerlere, Toplumsal Kurumlara ve Törenlere Destek Verme İşlevi
3. Eğitim ve Kültürün Genç Kuşaklara Aktarılması İşlevi
4. Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulma İşlevi (Ekici, 2004, 119-120).

Başgöz, bu dört işleve *protesto işlevi*ni de dâhil etmiştir (Başgöz, 1996, 1-4). Buna göre, normal şartlar altında gerçekleştirilemeyen zengin-fakir, yöneten-yönetilen mücadelesindeki sınıf çatışması folklor yaratmalarına yansır. Böylece pek çok türde bu çatışmanın veya alt sınıftan kişilerin kendilerine yapılan haksızlıkların ifadesini bulmak mümkündür (Ekici, 2004, 120).

Manilerin söylendiği ortama, dinleyici kitlesine, icracıya, icra edilen zamana göre değişen işlevleri vardır. Yörede yapılan derlemeler sırasında işleve yönelik olarak manilerin söylenme gerekçesi de icracılara sorulmuştur. Çalışmamızda, Bascom'un modelinde yer alan dört işlevin temel alındığı bir modele göre çözümleme yapılacaktır.

Başgöz çalışmasında, kadınla erkeğin kapalı toplum kuralları gereği konuşup bir araya gelmelerinin belli ortamlarda olabileceğini; dolayısıyla manilerin, çeşitli törenlerde, eğlencelerde, toplantılarda, inanış ve âdetlerin arasında ve mektuplarda haberleşme gibi bir işlev de üstlendiğini ifade etmiştir (Başgöz, 1986, 225). Başgöz, ayrıca manilerin, saya gezme, hıdrellez, nevruz, yağmur duası, çömçe gelin, köy seyirlik oyunları gibi tören ve toplantılarda ritüel kalıntısı taşıyan sözlerle birlikte söylenildiğini de belirtmiştir (Başgöz, 1986, 230-241).

Öğüt veren manilere *uyarıcı mani* tanımını yapan Artun, manilerin işlevleriyle ilgili şu bilgileri aktarmıştır:

> "Öğüt amacıyla oğula, kıza, geline, çocuklara akıl vermek, kötülüklere karşı uyarmak amacıyla maniler de söylenir. Ayrıca acı olaylardan ders, işin iyi yapılması, büyüğe saygı, uyarma, kırgınlığın son bulması, boşboğazlık vb. konularda da söylenir. Öğüt manileri toplantı anında veya törenlerde yanlış davranışta bulunanları uyarmak ya da doğru olanı anlatmak için söylenir. Maniler örf, âdet ve geleneklerin kuşaktan kuşağa aktarımını sağlamak yönüyle işlevseldir. Bu tür manilere *uyarıcı mani* adı verilir. Maniler insanların o anki ruhsal durumlarını anlatmak veya belli konularda dinleyenleri bilgilendirmek ve hoşça vakit geçirmek amacıyla söylenir. Mani her ortamda söylenebilir. İmeceyle iş tutma ve tarımla ilgili işlerde maninin işi kolay kılma işlevi vardır. Genç kızlar ve kadınlar genellikle darbuka eşliğinde kırlarda, bahçelerde, çeşme ve kuyu başlarında bir araya gelebildikleri her ortamda sevgilerini, meramlarını anlatmak, konuşma isteklerini belirtmek, dilek tutmak, sitem ve özlemlerini belirtmek, ayrılığın hüznünü hafifletmek, eğlenceli zaman geçirmek için mani söylerler. Maniler duyguların söylenmesi, insanları güldürmesi, eğlendirmesi, işi kolay kılması, eğitim, örf, âdet, gelenek aktarımının sağlanması, birlik beraberlik ve dayanışmayı arttırması, kültürün sözlü yolla aktarılması dışında, duyguları dışa vurma aracı olması, dert, meram anlatarak rahatlama yönleriyle işlevseldir." (Artun, 2007, 27).

2. 1. 5. 1. Hoşça Vakit Geçirme, Eğlenme ve Eğlendirme İşlevi

Folklor ürünlerinin icralarının temel işlevi hoşça vakit geçirme, eğlenme, eğlendirme olarak görülse de, bu bağlamda bütün folklor icraları sadece bir eğlence olarak görülmemelidir. Çobanoğlu'na göre, eğlence veya eğlendirme her ne kadar folklorun önemli, hem de son derece önemli bir işleviyse de, tek işlevi değildir (Çobanoğlu, 2002, 235).

Yapmış olduğumuz derleme gezilerindeki gözlemlerimize göre, mani icralarının kaşık oyunlarıyla birlikte olması, bayraktar manilerinin ve köy seyirlik oyunlarında söylenen manilerin icralarında insanların gülüşmeleri, eğlenmeleri bu işlevi göstermektedir.

Mani icrası eğlenceye yönelik bir icra biçimidir. Dolayısıyla bu icralarda manilerin söylenmesi eğlenme/eğlendirme işlevini yerine getirmektedir. Ancak yöreden derlediğimiz manilerin bazılarında işlevde zaman içinde değişimler olmuştur. Bunun en tipik örnekleri, ilk yaratıldığı zamanlarda yas tutma işlevini yerine getiren manilerin, daha sonra düğün ve kınalarda eğlence amacıyla söylenmesinde görülmektedir. *Genç ölüm*le ilgili ağıt tarzındaki manilerin düğünlerde kaşık oyunu icrasında eğlenceye yönelik olarak söylenildiği belirtilmiştir (K15, K179).

Sarı talın gazeli
Görünmüyor mezarı
Yeşil yeşil tütüyor
Genç ölenin mezarı (K179).

Al elmayı dilsinler
Dilimini yesinler
Allasın bayrağını
Genç öldüğnü bilsinler (K178).

Ala çamda çıra yok
Pencerede kara yok
Ağlama *Meryem Ana*
Genç ölüme çare yok (K99).

2. 1. 5. 2. Değerlere, Toplumsal Kurumlara ve Törenlere Destek Verme İşlevi

Toplumsal bağlamda törenler ve kurumsallaşmış uygulamaların ayinlerden doğduğu ileri sürülmüş, ilkel toplumlardaki ayinlerin zaman içerisinde modernizmin etkisiyle törensel karaktere evrildiği düşünülmüştür. Bu anlamda halk bilimi yaratmaları, *ayin* ya da *tören*lerin yeni kuşaklara aktarılmasında bir aracı rolündedir.

Ayin, köken ve anlam bakımından doğaüstü olarak algılanan güçleri toplumsal yarar (toplumsal birimin varlığını koruma ve sürdürmesi için gerekli koşulların oluşması ve istikrara kavuşması) çerçevesinde etkilemeye yönelik kalıplaşmış, tekrarlanan davranışlar bütünüdür. Bu bağlamda iktisadi ve toplumsal bakımdan farklılaşmamış ve kurumsallaşmış bir iktidardan söz etmenin mümkün olmayacağı bir toplum örgütlenişine bağlanır ve bu özellikler ayine içkindir. Tören ise tarihsel gelişim süreci içinde ayinin temel biçim ve motiflerini devralmakla birlikte farklı ve özel bir işlevi, kurumsallaşma sürecindeki ve/veya kurumsallaşmış iktidarı pekiştirme işlevini üstlenmiştir. Yani ayin amacı ve işlevleri bakımından kolektife, toplumun bütününe mal edilebilecek bir oluşumken, tören belirli toplumsal grup, katman ve/veya sınıfların iradesini yansıtmaktadır (Özbudun, 1997, 14).

Halk bilgisi ürünlerinin işlevlerinden biri de, içinde yaratıldıkları toplumun kültüründeki değerlerin, toplumsal kurum ve törelerin onaylanmasını sağlamaktır. Böylece toplumsal değerler güçlenip, toplum içinde yaşamaya devam eder (Ekici, 2004, 120).

Mani, yaygın olarak icra edilen bir tür olduğu için verilen mesajlar da çok yönlüdür. Maniler, verdikleri mesaj bakımından bir tutarlılık göstermezler. İcra ortamının özelliklerine, dinleyici kitlesine, icranın zamanına vb. birçok etken,

verilen mesajların farklılaşmasına sebep olmaktadır. Balıkesir yöresinden derlenen mani metinlerinde görüleceği üzere, mesajlar daha çok bireyseldir.

Kadın icracıların söylediği manilerin hemen hemen tamamında bireysel mesajlar verilmekteyken; erkek icracıların söylediği manilerde mesajlar hem bireysel, hem de toplumsaldır. Özellikle ramazan ayında söylenen maniler ile yağlı güreş karşılaşmalarında söylenen manilerde ağırlıklı olarak toplumsal mesajların verildiği görülmüştür.

Ramazan ayında söylenen manilerde İslam dinine ve uygulamalarına yönlendirici mesajların verildiğini görmekteyiz. Çelebioğlu'nun yayımladığı *Ramazan-name*'de, İslam dininin kutsal kabul ettiği özel geceler ve bayramlar için ayrı ayrı fasılların bulunması, camilerin tasvir edilmesi dini mesajlara birer örnektir. Örneğin, eserde geçen *Kâ'be Faslı* ile hac ibadetinin önemi anlatılmaktadır (Çelebioğlu, 1995a, 213-215). Derlediğimiz mani metinleri arasında yer alan aşağıdaki manide, hacca gitmeyi önemli gören, teşvik eden dilekler geçmektedir:

Evlerinin önü çınar ağacı
Yaprağının biri tatlı biri acı
İki gözüm *İbrahim Ağa*'m
İnşallah olursun hacı (K95).

Emeksiz'in çalışmasında, mani fasıllarının din ve devlet propagandası işlevini gördüğü ifade edilmektedir:

> "Bazı manilerin din ve devlet propagandası yapmak işlevi ile dikkat çekicidir. Ramazan ayında insanları sahura kaldırmak için söylenmekle beraber bu maniler, mizahi olanlar dışında sadece fiziksel uykudan uyanılmasını sağlamaya yönelik sesler olarak kalmayıp büyük çoğunlukla İslam dinine ve uygulamalarına yönlendiren, bunları özendiren bir karakter arz etmektedir." (Emeksiz, 2003, 198).

Yörede söylenen ramazan manilerinde bu durum görülmektedir. Bu manilerde, İslam dininin uygulamaları teşvik edilmiştir. Diğer yandan, ramazan manileri dışında, hafız olmanın önemine işaret eden maniler de bulunmaktadır:

Ne uyursun ne uyursun
Bu uykudan ne bulursun
Al aptesti kıl namazı
Cenneti alayı bulursun (K102).

Kavuştuk ramazana
Hem de büyük ihsana
Bu ayda oruç tutmak
Huzur verir insana (K102).

Hocanın adı *Mehmet*
Ardında getir kamet
Allah'a şükür et ki
Peygambere ol ümmet (K87).

Derenin anızları
Geliyor yavuzları
Benim babam çok sever
Okuyan hafızları (K16).

Ramazan ayında söylenen manilerin dışında, din ve devlet övgüsü yok denecek kadar azdır. Hatta bazı mani metinlerinde askerlik yükümlülüğü gibi bazı yükümlülükler eleştirilmiş, devlet iki sevgili arasında ayrılığa sebep olan bir kurum olarak olumsuzlanmıştır:

Kara koyun kuzulu
Alnım kara yazılı
Yolla **devlet** yârimi
Kaldım körpe kuzulu (K94).

Kuyuya bakır astım
Damlamayla dalar mı
Alma **devlet** yârimi
Onla tabur dolar mı (K149).

Bahçelerde gök kelem
Ortasından dört bölem
Koyver **devlet** yârimi
Biz de illere dönem (K12).

Mendilleri kokulu
Ceplerinde sokulu
Yârle bizi ayırdı
Devletlerin okulu (K17).

Ramazan ayında söylenen manilerde dinsel uygulamalar teşvik edilse de, diğer manilerde aşk her şeyin önünde gelmektedir. Hatta bazı manilerde dini uygulamaların da önüne geçtiği görülmektedir:

Hoca girdi camiye
Topladı kaşıkları
Hoca sevap istersen
Kavuştur âşıkları (K64).

Yağlı güreş karşılaşmalarında söylenen manilerde toplumsal mesajlar ağırlıktadır. *Dede Korkut Kitabı*'nın mukaddimesinde geçen öğütlere oldukça benzeyen bu manilerin içeriklerinde aile kurumunun, eşlerin, evlatların nasıl olması gerektiğine yönelik ifadeler vardır:

Erken kalkmayan avrat
Söz dinlemeyen evlat
Mahmuzla giden at
Varsa kapından at

Söğüt dalından odun olmaz
Her kızdan kadın olmaz
Her ananın doğurduğundan
Pehlivan olmaz

*Cazgır*ların söylediği manilerde millet vurgusu da yapılmış, bazı manilerin söylenmesinde milliyetçi bir söylem tercih edilmiştir:

Kavağın yaprağı çoktur
Üstünde meyvesi yoktur
Ey yüce Türk milleti
Türk'e Türk'ten başka dost yoktur

Toplumsal düzenin, toplumsal ahlakın, geleneklerin devamlılığında mani icrasının katkılarından söz etmek mümkündür. Gizli olarak yapılan ve toplum tarafından onaylanmayan bir davranışın mani içeriklerinde yer bulmasıyla birlikte açığa çıkartılması, toplumun bundan haberdar olmasını sağlamakta ve böylelikle maniye konu edilmiş olan davranış tekrar edilmemektedir. Yengesine kur yapan kişinin eleştirildiği mani metninde bunu görmekteyiz:

Çam dibinde mengene
Kobak atma yengene
Topal Nuri duyarsa
Asar seni çengele (K179).

Aşağıdaki mani metni, bağlam yönünden düşünülmediğinde, toplum tarafından onaylanmayan bir ilişki biçiminin maniye yansıması olarak görülebilir. Ancak, icracıya bu metni sorduğumuzda, köyde enişteşine gönlünü

kaptırmış birini eleştirmek için bir başka kişi tarafından bu maninin yakıldığını öğrendik. Bu maninin söylenmesiyle, bu olayın toplum tarafından bilindiği, ayıplandığı ve alaya alındığı mesajı ilgili kişilere verilmektedir:

Bahçelerde gezerim
İnci mercan dizerim
Vallah billah enişte
Ben ablamdan güzelim (K142).

Aşağıdaki manide, iki kıza bakanlar eleştirilmiş, böylece bu davranış biçiminin onaylanmadığı mesajı verilmiştir:

Cam dibinde küpeli
Dibini süpürmeli
İki kıza bakanın
Yüzüne tükürmeli (K104).

Türk toplumunun geleneksel algısında erkeklerin saç uzatması ayıplanan bir davranış biçimidir. Aynı şekilde komünist fikirlere sahip kişilerin toplumun ortak yargılarının dışında görüldüğü ve olumsuzlandığı mani metinlerinde görülmektedir. Aşağıdaki mani metninde toplum tarafından onaylanmayan bu iki kavram arasında ilişki kurulmuştur:

Taksi geliyor taksi
Taksi değil minibüs
Kestir yârim saçını
Babam diyor komünis (K82).

Düğün, mani metinlerinde çokça geçen bir sözcüktür. Düğün törenlerinin önemine vurgu yapan manilerin yanında, düğün törenlerindeki geleneksel uygulamalar mani metinlerinde geçmektedir. Diğer yandan kaçarak evlenme kesin bir dille reddedilmemekle beraber, sonuçları söylenerek bu durum olumsuzlanmıştır:

Evin yanı dibek taşı
Dibektedir buğday başı
Düğün demek yaptım deme
Pişirmeden keşkek aşı (K87).

Hoş geldin akın akın
Düğünümüz pek yakın
Kızımızın eline
Sevinip kına yakın (K157).

Koyunların merası
Nerde *Kadı Dere*si
Açın bakın yüreğime
Kimde düğün bohçası (K30).

Ocak başında güğüm
Uçkuru düğüm düğüm
Allah nasip etsin
Bize davullu düğün (K12).

Karşıdan eşek gelir
Kolanı gevşek gelir
Kendi kaçan kızlara
Yamalı döşek gelir (K5).

Çınar yaprak istemez
Kuyu kapak istemez
Kendisi kaçan kızlar
Davul dümbek istemez (K146).

Yöreden derlenen manilerde dinsel kurumların temsilcileri de geçmektedir. Bu temsilcilere "muska yapmak, ezan okumak" gibi kavramlarla birlikte değinilmiştir:

Duman çıkar bacadan
Muska aldım hocadan
Bir daha selam almam
Senin gibi dalgacıdan (K39).

İn dereye dereye
Topla yârim taşları
Muskan beni hiç tutmaz
At cebinden taşları (K178).

Hoca ezan okuyor
Sesi beni yakıyor
Benim sevdiğim oğlan
Bigadiç'te okuyor (K156).

Git yârim küpe yaptır
Ucuna altın taktır
Eğer anam vermezse
Hocaya muska yaptır (K59).

Altını iri yaptır
Sapını gümüş taktır
Oğlan beni seviyorsan
Hocaya muska yaptır (K75).

Hoca girmiş camiye
Okuyor ezanları
Benim yârim gurbette
Geliyor selamları (K115).

2. 1. 5. 3. Eğitim ve Kültürün Genç Kuşaklara Aktarılması İşlevi

Özellikle yazılı kültür geleneği olmayan ya da sözlü kültür ortamının tek kültür ortamı olduğu toplumlarda, folklorun taşıdığı bilgiler tarihsel olarak gerçek ve öğretimleri son derece önemli olarak kabul edilir. Bu bağlamda folklor, kültürün aynası ve insanlara yönelik pratik kurallar ve kılavuz olarak düşünülmektedir (Çobanoğlu, 2002, 236).

Ekici, bu işlevin halk bilgisinin bazı türleri, örneğin atasözleri ve fıkralar yoluyla yazılı kültüre sahip toplumlarda da sözlü olarak devam ettiğini belirtmiştir (Ekici, 2004, 120).

Halk bilimi ürünlerinin işlevlerinde bu maddenin birinci maddeyle yakından ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Birinci maddede ifade edilen toplumsal değerlere bağlılığın sağlanması, bu maddede bu değerlerin genç kuşaklara aktarılması şekline dönüşmektedir.

Kültürün aktarılmasında önemli rollerinin olduğu düşünülen manilerde düğün geleneklerinin, bu gelenekler içerisindeki uygulamaların izlerine rastlamaktayız. Bu manilerde icra edilen bağlamla ilgili bilgiler de vardır:

Ne olur ağalar ne olur
Yüksek dağlar yayl' olur
Bizim gelin getirmemiz
Köyümüzde böyl' olur (K131).

Manilerde inanışların izlerine rastlanmak mümkündür. Aşağıdaki manide geçen "nazarlık bağlamak" bir inanışın yansımasıdır:

Motoru yağlamalı
Oturup ağlamalı
Motor süren şoföre
Nazarlık bağlamalı (K125).

Eğitim görmek, manilerde olumsuzlanan bir durum değil, aksine teşvik edilen, önemsenen, tavsiye edilen bir durumdur. Okumanın ikinci plana atıldığı

durumlar eleştirilmiştir. Aşağıdaki manilerde eğitimin önemine vurgu yapılmıştır:

Oğlanın adı *Ahmet*
Entarisi emanet
Eğer beni seversen
Okumaya devam et (K156).

Saatimin kordonu
Dokumadır dokuma
Yârimi sevda sarmış
Nerde kalmış okuma (K53).

Aşağıdaki manide, sevgiliye verilen mesajda, başkalarının sözüne bakıp ona göre davranmaması gerektiği bildirilmektedir:

Bir tarla nohudum var
Kavurmayalım yârim
El sözüne bakıp da
Ayrılmayalım yârim (K91).

Aşağıdaki manide, sevgiliye sigara içmeyip düğün parası kazanması gerektiği mesajı verilmiştir:

Sizin evle bizim ev
On adımdır arası
İçme yârim sigara
Topla düğün parası (K69).

2. 1. 5. 4. Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulma İşlevi

Folklorun yerine getirdiği bir başka işlev de, önemli olmasına rağmen çoğunlukla gözden kaçırılan kabul edilmiş davranış kalıplarına uygun davranıyor olmak ve bu yolla da meydana gelen toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurtulabilmeyi sağlamaktır (Çobanoğlu, 2002, 236).

Ekici, bu maddenin antropolojik yöntemle, psikanalistlerin birleştiği bir noktayı gösterdiğini ifade etmiştir. Ekici'ye göre, toplum tarafından yasaklanmış bazı söz, düşünce ve davranışların halk bilgisi yaratmalarında ifade edilmesi yoluyla, örneğin bazı arzu ve isteklerin yerine getirilmemesi durumunda, bunların halk bilgisi yaratmalarında ifade olunması toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi olarak değerlendirilmelidir. Örneğin, bir türkü veya manide yer alan cinsellikle ilgili ifadeler veya cinsellikle ilgili bir fıkra bu türden bir işlevi yerine getirir (Ekici, 2004, 120).

Yörede derlemiş olduğumuz manilerde cinsellikle ilgili ifadeler oldukça yaygın olarak kullanılmıştır. Erkeklerin bulunduğu mani icra edilen ortamlarda; bazen bayraktar manilerin icrası sırasında, özellikle *oturak muhabbetleri*nde bu tarz maniler söylenmektedir:

Uzun uzun kurt yatar
Kuyruğunda dut yatar
A kız senin koynunda / *aaahh*
Kökensiz bostan yatar (K138).

Tarlanın tezeklisi
Mendilin ipeklisi
Oğlanları delirten
Ah yanasıca kızların memelisi (K138).

Avluya basamadım
Basıp da yasamadım
A kız senin şalvarını / *aaahh*

Çaya bakır daldırdım
Doldu diye kaldırdım
A kız senin şalvarını / *aaahh*

Şöyle bir yırtamadım (K138).

Ovaları yavrum ovaları
Yüksek dağın kovaları
Aha da yavrum bunlar / *öööf öff*
Hatça karının gıdıları (K132).

Emet'in altı çaltı
Gezerim harman altı
Yüzün pek güzel ama / *öööf öff*
İlle de şalvarın altı (K158).

A güzelim a kibarım
Gidem *Tulla* yanlarına
Biri gelin biri kız
Yatsam aralarına (K65).

Koca karı taş dibi
Ak gerdanı köz gibi
Nice sabahlar ettik
Yeni gelin kız gibi
Aman aman kız gibi (K65).

Tüfeğim omzumda
Armalar boğazımda
Uyudum uyandım ki
Gül memeler ağzımda
Aman aman (K22).

Arpalar destesiyim
Güzeller hastasıyım
Yâr memen eğri bitmiş
Ben onun ustasıyım (K22).

Ah desem olmaz
Vah desem olmaz
Çıkar hanım şalvarı
Canlarım durmaz (K22).

Arabası dört teker
Tarlalardan ot çeker
Zekiye'yi sarmayan
Ölür gider ah çeker
Zekiye'm ellenmemiş kız gibi (K22).

A çiftçiler oynunda
Parlak muska boynunda
Bir gecelik yatayım
Baygın Hatça'm
A kız senin koynunda (K133).

Kaba yele kaptırdım (K163).

Eğmez mi kızlar eğmez mi
Kavak budağ' eğmez mi
İki gönül bir olursa / *öööf öff*
Göbek göbeğe değmez mi (K132).

Kara koyun keneli
Mintanı var düğmeli
Geçme güzel karşılama / *ööff ülen ööff*
Yaktın beni temelli (K38).

Entarisi kısacık
On beşinde ufacık
Elimi şalvara soktum
Bal peteği yumşacık (K22).

Kaya dibi kuz gibi
Sular içtim buz gibi
Dokuz çocuklu olsan
Kabulümsün kız gibi
Aman aman kız gibi (K88).

Kara kabak bağ atar
Altında yılan yatar
Ben bilmem mi a yârim
Koynunda neler yatar
Öf Adile'm öff (K68).

Kamayı çektim kından
Gel yakından yakından
Koynundaki memenin
Ben gelirim hakkından (K22).

Tren geliyor tren
İstasyonda durur mu
Beni seven şu gelin
Kocasında durur mu (K65).

Kavak kavağa değdi
Kavak boyunu eğdi
İnkâr etme *Zekiye*'m
Göbek göbeğe değdi
Zekiye'm ellenmemiş kız gibi (K22).

Dağları dolandırma
Suları bulandırma
Aç gül memelerini
Baygın Hatça'm
Ağzımı sulandırma (K133).

Suyu saldım sabahtan
Ünlen gelsin ocaktan
Böyl' olcağnı bileydim
Sana yandım Huriye'm
İndirmezdim kucaktan (K132).

Kavak budağ' eğmez mi
Yaprağ' suya değmez mi
İki gönül bir olunca
Göbek göbeğe değmez mi (K132).

İncelediğimiz manilerde, toplumun ve ailenin onaylamadığı ilişkilerde *kaçmak* bir çözüm şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaçmayı ifade eden manilerle toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma isteği dile getirilmektedir:

Kızın adı *Ayşe*'dir
Elleri var hoşçadır
Gel **kaçalım** sevdiğim
Para neler boşatır (K167).

Saçın uzun ermezler
Beni sana vermezler
Gel **kaçalım** bu gece
Karanlıkta görmezler (K74).

Beyoluk'la *Şaroluk*
Yarım saat arası
Hadi **kaçalım** yârim
Benden taksi parası (K34).

Karyolamın demiri
Annem verir emiri
Annem vermezse yârim
Kaçmak *Allah*'ın emri (K98).

Manilerde bir baskı unsuru olarak aile kurumu karşımıza çıkmaktadır. Özellikle anne-babalar iki sevgili arasında engel teşkil eden kişiler olarak görülmüştür:

Dursunbey'e giderken
Sıra sıra direk var
Attın anam gurbete
Sende nasıl yürek var (K121).

Fasulyeyi kuruttum
Pişirmeyi unuttum
Gel yârim buluşalım
Ben annemi uyuttum (K172).

Giderim dur diyen yok
Kebap oldum yiyen yok
Annem babam olmasa
Bana sahip olan yok (K74).

İstanbul'a gideriz
İstasyonu buluruz
Annen istemem derse
Bahçeye çadır kurarız (K32).

Başgöz'ün öne sürdüğü *protesto işlevi*nin bu madde içinde değerlendirilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Buna göre, normal şartlar altında gerçekleştirilemeyen zengin-fakir, yöneten-yönetilen mücadelesindeki sınıf çatışması folklor yaratmalarına yansır. Böylece pek çok türde bu çatışmanın veya alt sınıftan kişilerin kendilerine yapılan haksızlıkların ifadesini bulmak mümkündür (Ekici, 2004, 120).

Yukarıda *İş Yapılan Ortamlar* başlığıyla incelediğimiz kısımda geçen manilerde işçi-işveren arasındaki sınıfsal mücadelenin izlerine rastlamak mümkündür. Bu manilerde "patron, tayfa, kâhya, paydos" gibi işçi-işveren sınıflarının ilişkilerini yansıtan sözcükler geçmektedir:

Karlıklar gölgelendi
Patron öfkelendi
Öfkelenme a **patron**
Paydos zamanı geldi (K62).

Zeytinyağı olamadım
Şişeye dolamadım
Söylesem de bir mani
Patron olamadım (K39).

At gelir ağır ağır
Atın üstünde bağır
Kâhya senin sözlerin
Değmen taşından ağır (K38).

Sarı sarı sapsarı
Sarı çiçek yaprağı
Paydos etsene **kâhya**
Gelmedi mi zamanı (K73).

Ayvalık'ta ayvalar
Zeytin toplar **tayfa**lar
Getti de götürmüyor
Din imansız **kâhya**lar (K170).

Yağmur yağar su akar
Gökte yıldırım çakar
Hep **tayfa**lar geldikçe
Anam yollara bakar (K165).

Aşağıdaki manilere yöneten ve yönetilen sınıfların ilişkileri yansımıştır. Devlet erkinin simgesi olan "devlet, hükümet, vali, kaymakam, kolcu" gibi kavramlar olumsuzlanmış, iki sevgilinin kavuşmasını engelleyen güç olarak ifade edilmiştir. Diğer yandan bazı manilerde bu kavramların ifade edilişinde *korku* unsuru hissedilmektedir:

Oğlanın adı *Mehmet*
Arabam dolu demet
Ben *Mehmet*'e varıcam
Ne karışır **hükümet** (K116).

Oğlanın adı *Mehmet*
Saçları demet demet
İki gönül bir olursa
Ayıramaz **hükümet** (K179).

Ben bu tefi çalarım
Çalana da darılmam
Kara gözlü yârimden
Vali gelse ayrılmam (K98).

Bizim köyün yolları
Asfalt yârim tozumaz
Senle bizim arayı
Vali gelse bozamaz (K116).

İğnem düştü yakamdan
Gel arkamdan arkamdan
Sen gelirsen arkamdan
Korkmam **kaymakam**dan (K131).

Burdan geçin yolcular
Tütün tutmuş **kolcu**lar
Benim yârim yok burda
Çalmasın davulcular (K179).

Gitme yârim o yana
Tutar seni **kolcu**lar
Senin fidan boyunu
Nazar eder yolcular (K181).

Kara koyun kuzulu
Alnım kara yazılı
Yolla **devlet** yârimi
Kaldım körpe kuzulu (K94).

Kuyuya bakır astım
Damlamayla dalar mı
Alma **devlet** yârimi
Onla tabur dolar mı (K149).

Bahçelerde gök kelem
Ortasından dört bölem
Koyver **devlet** yârimi
Biz de illere dönem (K12).

Mendilleri kokulu
Ceplerinde sokulu
Yârle bizi ayırdı
Devletlerin okulu (K17).

2. 2. Balıkesir'den Derlenen Manilerin Şekil ve Yapı Özellikleri

Manilerin sınıflandırılması konusunda yapılan çalışmalara *İlgili Alanyazın* bölümünün *Mani Sınıflandırmalarıyla İlgili Görüşler* kısmında yer verildiğinden, bu görüşlerin tekrar burada ele alınması uygun görülmemiştir.

Kaya'nın çalışmasında yapmış olduğu sınıflandırma, daha kapsamlı olması gerekçesiyle yapılacak olan sınıflandırmaya temel alınmıştır.

2. 2. 1. Yapılarına Göre Maniler

Yapılarına göre maniler; *hece sayısına göre*, *dizelerine göre* ve *uyak yapısına göre* olmak üzere üç bölümde ele alınmıştır. Diğer yandan, manilerdeki uyak, redif kullanımları, durak yapısı ve doldurma dize problemi bu bölümde ele alınacaktır.

2. 2. 1. 1. Hece Sayılarına Göre Maniler

Balıkesir'den derlenen manilerin tamamına yakın bir kısmı yedi hecelidir. Yedi heceli olmayan maniler, derlenen malzeme içerisinde %6'lık bir orandayken, yedi heceli manilerin sayısı %94 oranındadır. Bu oranlar hesaplanırken hece kusuru olan maniler ayrı bir kategoride ele alınmamıştır. Balıkesir'den derlenen manileri bu özelliklerinden dolayı yedi heceden az olanlar, yedi hece olanlar ve yedi heceden fazla olanlar olmak üzere üç bölümde incelenmesi uygun görülmüştür.

Hece sayısı yediden az olan maniler: Hece sayısı bakımından yediden az olan manilere genellikle köy seyirlik oyunları ile pazar yerlerinde söylenen manilerde rastlanmaktadır. Derlemiş olduğumuz metinler içerisinde 18 maninin hecesi yediden azdır. Malzemenin içerisinde çok az yer tutan bu manilerde üç, dört, beş ve altı hece kullanıldığı görülmektedir. Ancak hece sayısı bakımından yediden az olan bu manilerde çoklukla hece kusurları vardır:

Al beşe
Sat beşe
Ben de şaştım
Bu işe

Üzüm üzüm
İki gözüm
Vallahi almazsan
Çok üzülürüm

Altın araba
Gümüş tekerlek
Gökten rahmet
Yerden bereket (K101).

Teknede hamur
Tarlada çamur
Ver Allah'ım ver
Sicim gibi yağmur (K101).

Yoldan geçene
Canı çekene
Param yok diyene
Ben güzelim diyene (K48).

Çaya çorbaya
Hastaya postaya
Bir liraya limon
Doldur torbaya

Hece sayısı yedi olan maniler: Balıkesir'den derlemiş olduğumuz manilerin büyük çoğunluğu yedi hecelidir. Derlenen mani metinlerinin yaklaşık %94'ü yedi hecelidir. Manilerin yedi heceli oluşu bu şeklin diğer nazım şekillerinden ayıran başlıca özelliklerinden birisidir.

Ateş olsam külüm yok
Bülbül olsam dilim yok
Ben bu derde düşeli
Ağlamadık günüm yok (K154).

Ay buluta giriyor
Gözüm neler görüyor
Çekilesi dert değil
Allah sabır veriyor (K46).

Hece sayısı yediden fazla olan maniler: Hece sayısı yediden fazla olan manilere ramazanda söylenen manilerde ve bayraktar manilerinde rastlamaktayız. Yörede mani yazıcılarının yazmış olduğu manilerin bazıları da yedi heceden fazladır.

Şekerim var ezilecek
Tülbentlerden süzülecek
Çok bekletme iki gözüm
Çok yerim var gezilecek (K95).

Aşağıdan beri geldim
Düştüm davulumu deldim
Mehmet Ağa'm iki gözüm
Seni arzuladım geldim (K102).

Kara koyun kuzuludur
Boynuzları yazılıdır
Çok bekletme iki gözüm
Bacaklarım sızılıdır (K102).

Ezan oldu çıktım yola
Selam verdim sağa sola
A benim güzel kasabam
Ramazan'ın kutlu ola (K87).

Nakış attı havlumuza
Şenlik düştü gönlümüze
Gelin kapıdan çıkıyor
Haber edin oğlumuza (K68).

İşte geldik kapınıza
Selam verdik hepinize
Eğer kızı vermezseniz
Kıran girsin hepinize (K152).

2. 2. 1. 2. Dizelerine Göre Maniler

Manilerin büyük bir kısmı dört dizelidir. Mani üzerine çalışma yapan araştırmacıların çoğu bu görüşte birleşmişlerdir. Buna karşılık araştırmacılardan Eset ve Göksu, manilerde dize sayısının daima çift olma zorunluluğunu öne sürmüşlerdir. Akalın, Dilçin, Karabaş gibi araştırmacılar ise böyle bir zorunluluğu kabul etmezler. Bizce de mani dizelerinin sayılarının çift olma zorunluluğu yoktur.

Eset'e göre, mani metinlerinde dize sayısı çifttir. Beş dizeli ve yedi dizeli mani yoktur. Elde mevcut olanlar görülüyorsa da Eset bu manilerin hatalı söylenmiş oldukları düşüncesindedir (Eset, 1944, 11). Göksu da Eset ile aynı görüştedir. Göksu'nun görüşü şu şekildedir:

> "Mani metinlerinde mısra sayısı daima çifttir ve dört mısralı olduğuna göre de birinci, ikinci ve dördüncü mısralar birbirleri ile uyumludur. Bağımsız ve kendi başına olan yalnızca üçüncü mısradır. Geleneksel kafiye düzeni aaba'dır. Metin dört mısradan çoksa, ilk dördünde aaba düzeni esastır ve bundan sonra gelenlerin ilk mısraları bağımsız, ikinci mısraları ilk dörtlüğün birinci, ikinci ve dördüncü mısralarıyla uyumludur. aabacada düzeni mısra sayısı arttıkça sürüp gider." (Göksu, 1970, XIII).

Karabaş, bu konuyu Eset ve Göksu'ya göre farklı bir açıdan değerlendirir. Karabaş iki ya da üç dizelik maniler olduğu gibi, on üç ya da on dört dizelik manilerin de olduğunu belirtir. Karabaş'a göre, manilerin dört dizeden oluştuğu düşüncesi bir şekil olarak maniyi bağlamaması gereken bir genellemedir. Kimi maniler iki ya da üç dizeli olarak söylendikleri için öyledir, kimi parçaları zamanla unutulduğu için iki ya da üç dizeli değildir (Karabaş, 1981, 55-56).

Bizim görüşümüze göre de, dize sayısı manileri belirlemede bağlayıcı bir özellik değildir. Bir mani kaç dizeli olarak söylenmişse o sayıda dizesi var

demektir. Araştırmacılar, dizelerine göre manileri *düz maniler, ayaklı maniler* ve *yedekli maniler* olmak üzere üçe ayırmaktadır.

Düz maniler: Dört dizeden oluşan ve her dizesi heceli olan maniler *düz mani* olarak adlandırılır. Düz maniler, uyağı cinassız maniler olmakla birlikte maninin bütün özelliklerini taşır. Tam mani olarak da adlandırılan bu tip maniler, diğer çeşitlerin içinde en fazla söylenen mani özelliğindedir. Esasında mani tipi söz konusu olduğunda akla gelen ilk şekil, düz manilerdir (Kaya, 1999, 35). Balıkesir'den derlenen manilerin tamamı *düz mani* özelliği taşımaktadır.

Ayaklı maniler: Genellikle dört, beş dizeli olan ayaklı manilerin ilk dizesinde hazırlık sözüne yer verilir. Bu, manide ayak vazifesi görür. Ayak, diğer dizelerde birkaç anlama gelecek cinsten sözcük ya da sözcüklerdir. Daha ziyade eskiden İstanbul semai kahvelerinde, İç ve Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu'da söylenmektedir (Kaya, 1999, 35).

Mani araştırmalarının başlangıcından bugüne kadar yapılan pek çok sınıflandırmada *kesik mani*, *ayaklı mani* ya da *cinaslı mani* adlandırması yapılmıştır. Bu tip manilerin *kesik* olarak adlandırılması, ilk dizenin düşmesine bağlanır. Dizdaroğlu, *kesik mani*yi anlatırken "ilk dizesi düşerek, yerini yedi heceden az, anlamlı ya da anlamsız bir sözcük (sözcük öbeği) almış, uyakları cinaslı manilerdir" der (Dizdaroğlu, 1969, 59).

Karabaş, kesik mani adlandırmasının yanlışlığına işaret ederek bu görüşe itiraz etmiş ve "*kesik mani* demek başka şeydir, böyle manilerin kimi sözcükleri düştüğü için öyle olduklarını varsaymak başka şeydir. ...kimi sözcüklerin düştüğü varsayılınca *kesik manile*rin hiç olmazsa kimilerinin baştan başa öyle düzülmüş olabileceği olasılığı gözden kaçırılmış oluyor. Oysa İstanbul'da semai kahveleri geleneğinde olan manilerin baştan daha *kesik* olarak düşünüldüklerinde sanırım tüm araştırmacılar anlaşıyor." demiştir (Karabaş, 1981, 56).

Maninin *kesik* denilen ilk dizesinde yer alan sözcük, *ayak bildirimi*dir ve maninin hangi ayak ile söyleneceğini bildirmek işlevini yüklenmiştir. *Kesik mani* sınıflandırmasının ileri bir aşaması olarak Dizdaroğlu'nun, "*kesik mani*lerde birinci dize yedi heceli olursa, *doldurmalı kesik mani* ya da *ayaklı mani* de denilir" (Dizdaroğlu, 1969, 66) tanımlamasının da ilk dizenin sonradan doldurulduğu anlamını içerdiği görülmektedir. Balıkesir'den derlenen manilerde *ayaklı mani* özelliği gösteren mani metinlerine rastlanmamıştır.

Yedekli maniler: Maniler dize sayıları bakımından çeşitlilik gösterir. Büyük çoğunluğu dört dize olmakla beraber 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17 dizeli olan şekilleri de vardır. Ne var ki, dize sayıları fazla olan manilerin sayısı oldukça sınırlıdır (Kaya, 1999, 39).

Balıkesir'den derlenen manilerde *yedekli mani* özelliği gösteren mani metinlerine rastlanmamıştır. Manilerin tamamı dört dizelidir. Ancak, pazar

yerlerinde söylenilen mani tarzındaki sloganlar iki ya da üç dize şeklinde olabilmektedir.

2. 2. 1. 3. Uyak Yapılarına Göre Maniler

Maniyi diğer nazım şekillerinden ayıran önemli bir özellik de uyak yapısıdır. Manilerin uyak yapısı genellikle *aaba* şeklindedir. Derlediğimiz maniler arasında bu yapıya uymayan maniler de bulunmaktadır. Uyak yapısına göre sınıflama yaparken maniler, *aaba şeklinde olanlar, aabb şeklinde olanlar, aaaa şeklinde olanlar, abab şeklinde olanlar, abcb şeklinde olanlar* olmak üzere beş grupta ele alınmıştır.

Uyak yapısı aaba şeklinde olan maniler: Balıkesir'den derlenen manilerin 2193 tanesinin (%80,5) uyak yapısı *aaba* şeklindedir. Aşağıda bu uyak yapısında olan manilerden beş örnek verilmiştir:

Dere boyu giderim _____ a
Yedi deve güderim _____ a
Yedi nişanlım olsa _____ b
Gene sana dönerim (K49). _____ a

Karanfilin moruna _____ a
Al bağladım dalına _____ a
Şaka demiyom yârim _____ b
Ölüyorum yoluna (K122). _____ a

Palaza bak palaza _____ a
Soğan ektim halaza _____ a
Gel sevdiğim eve girem _____ b
Dayanılmaz ayaza (K26). _____ a

Karşıdan gelenlere _____ a
Gaz koydum fenerlere _____ a
Annem beni verecek _____ b
Askerden gelenlere (K25). _____ a

Oy ezeller ezeller _____ a
Dere tepe gazeller _____ a
Biz kınaya gidiyoz _____ b
Siz de gelin güzeller (K38). _____ a

Uyak yapısı aabb şeklinde olan maniler: Balıkesir'den derlenen manilerin 9 tanesinin uyak yapısı *aabb* şeklindedir. Aşağıda bu uyak yapısında olan manilerden beş örnek verilmiştir:

Şu dağların uzunu _____ a
Kıramadım buzunu _____ a
Sevdim *Yörük* kızını _____ b
Çekemedim nazını (K103). _____ b

Dozer geliyor dozer _____ a

Çekilin yoldan ezer _____ a
Benim sevdiğim güzel _____ b
Tansu Çiller'den güzel (K2). _____ b

Gidiyorum harmana _____ a
Darıldın mı yâr bana _____ a
Darıldıysan barışalım _____ b
Kumru gibi konuşalım (K115). _____ b

İn dereye çık düze _____ a
Kızlar çıktı beş yüze _____ a
Beş yüzü sayan alsın _____ b
Sayamayan bekâr kalsın (K13). _____ b

Sepet sepet yumurta _____ a
Sakın beni unutma _____ a
Unutursan küserim _____ b
Mektubumu keserim (K41). _____ b

Uyak yapısı aaaa şeklinde olan maniler: Balıkesir'den derlenen manilerin 21 tanesinin uyak yapısı *aaaa* şeklindedir. Bu uyak yapısında olan manilerin bir kısmında ikinci dizenin sonunda belirtilen eylem, üçüncü dizenin başında tekrar edilmektedir. Aşağıda bu uyak yapısında olan manilerden beş örnek verilmiştir:

Ak yaşmağımı yel aldı _____ a
Bir yar sevdim el aldı _____ a
Aldıysa eller aldı _____ a
Memlekete şan oldu (K75). _____ a

Aya baktım ay beyaz _____ a
Kıza baktım kız beyaz _____ a
Keseye baktım para az _____ a
Bu kız bize yaramaz (K133). _____ a

Bugün ayın on dördü _____ a
Kız saçını kim ördü _____ a
Ördüyse yârim ördü _____ a
Ay karanlık kim gördü (K148). _____ a

Çataklı'dan geliyor _____ a
Kapıları deliyor _____ a
Ablam gelin oluyor _____ a
Sıra bana geliyor (K147). _____ a

Dip odanın kilimi _____ a
Tut kaynana dilini _____ a
Tutmaz isen dilini _____ a
Neye aldın gelini (K14). _____ a

Uyak yapısı abab şeklinde olan maniler: Balıkesir'den derlenen manilerin 92 tanesinin uyak yapısı *abab* şeklindedir. Aşağıda bu uyak yapısında olan manilerden beş örnek verilmiştir:

Al bezimi uçurdum _____ a
Manyas kavaklarına _____ b
Ben yârimi yatırdım _____ a
Sevda yataklarına (K53). _____ b

Ayakkabı giyerim _____ a
Üstü zincir bağları _____ b
Senin için gezerim _____ a
Şu dumanlı dağları (K116). _____ b

Lambam ışık vermiyor _____ a
Şişesini silmeden _____ b
Gönlüm rahat durmuyor _____ a
Ben yârimi görmeden (K32). _____ b

Yârim güzel kaşını _____ a
Bahçede görenler var _____ b
İkimizin aşkını _____ a
Çekemeyenler var (K175). _____ b

Yatma yeşil çimene _____ a
Uyur uyanamazsın _____ b
Verme beni ellere _____ a
Görür dayanamazsın (K45). _____ b

Uyak yapısı abcb şeklinde olan maniler: Balıkesir'den derlenen manilerin 408 tanesinin uyak yapısı *abcb* şeklindedir. Aşağıda bu uyak yapısında olan manilerden beş örnek verilmiştir:

Hadi gidelim yârim _____ a
Bu akşam sinemaya _____ b
Ne zaman geleceğiz _____ c
İkimiz bir araya (K104). _____ b

İki taksi yan yana _____ a
Hangine bineceksin _____ b
Aldın benim yârimi _____ c
Hayır mı göreceksin (K98). _____ b

Zeytin yağ şişesini _____ a
Kaldır yârim akmasın _____ b
Sahip ol gözlerine _____ c
Başkasına bakmasın (K59). _____ b

Yoğunoluk dağını _____ a
Yedi kere dolaştım _____ b
Dünür yolla ay oğlan _____ c

Çevreyi hazırladım (K94). _____ b

Vur davulu davulcu _____ a
Gümletebilir misin _____ b
Benim yârim gelmedi _____ c
Getirebilir misin (K29). _____ b

2. 2. 2. Manilerde Uyak ve Redif

Her mani, uyak düzeni bakımından bağımsız bir birliktir. Maniyi diğer Türk halk şiiri şekillerinden ayıran en önemli fark, uyak düzeni ile bağımsız dörtlükler halinde söylenişe sahip olmasıdır. Manilerin birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri birbiriyle uyaklı, üçüncü dizesi ise serbesttir.

Dizdaroğlu, manilerde üçüncü dizenin uyak bakımından bağımsız oluşunun mani yakıcıya kolaylık sağladığı düşüncesindedir (Dizdaroğlu, 1969, 55). Dilçin de, manilerde üçüncü dizenin serbest olmasının mani söyleyene kolaylık sağladığı görüşündedir (Dilçin, 2005, 279).

Halk şiirinde yarım uyak esastır. Maniler için de durum aynıdır. Derlediğimiz maniler göz önünde tutulduğunda yarım uyak ile söylenmiş manilerin çokluğu bu görüşü doğrulamaktadır. Bununla birlikte nadir de olsa, uyaksız ya da uyağı bozuk olan manilere de rastlanmaktadır.

Mani üzerinde çalışan araştırmacıların çoğu, manilerde üstünde durmaya değer tek noktanın uyak olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırmacılar, manilerde uyağın yerini abartmış, anlamın basit olduğu izlenimini yaratmışlardır. Aslında maniler yalnızca hece ve uyak cambazlığı değil, önemli bir toplumsal gereksinimi karşılayan halk ürünleridir. Bu görüş doğrultusunda bir maninin neden birçok değişik toplumsal ortamda söylendiğini de anlamaktayız (Elitok, 2006, 20).

Balıkesir'den derlenen manilerde yarım uyak kullanımı çok olsa da diğer uyak çeşitlerinin de kullanıldığı görülmektedir:

Yarım Uyak:

Siyah saçı ör**mez**ler
Seni bana ver**mez**ler
Gel beraber kaçalım
Karanlıktır gör**mez**ler (K160).

Sökül saçlarım sö**kül**
Sökül de öne dö**kül**
Ben yarimi özledim
Dağlar aradan çe**kil** (K154).

Sıra sıra ceviz**ler**
Niye ceviz verme**zler**
Kör olası babalar
Evlen kızım deme**zler** (K115).

Tam Uyak:

Bahçelerde yaş eri**k**
Yaprağı delik deli**k**
Sıcakta duramazsan
Ben olayım gölgeli**k** (K147).

Sergenlerde çekirde**k**
Bostanlarda bitece**k**
Ben isterim babamdan
Dört davul sekiz köçe**k** (K174).

Zengin Uyak:

Bahçelerde gök d**arı**
Yaprakları yuk**arı**
Çok dolaşırsın yârim
Geçtiğim sokakl**arı** (K136).

Bahçelerde sarm**aşık**
Sarmadan oldum **âşık**
Yâr aklıma gelince
Elimden düştü k**aşık** (K60).

Saçım iki m**elik**tir
Sinema gölg**elik**tir
Yârimden başkaları
Bana eğlenc**elik**tir (K4).

Cinaslı Uyak:

Koyun gelir **yama**dan
Cama kesi camadan
Ben yârimi bilirim
Omzundaki **yama**dan (K12).

Redif:

Kahve kavrul**ur yârim**
Duman savrul**ur yârim**
Göz görmeye görmeye
Gönül ayrıl**ır yârim** (K179).

Kolundaki saati
Sen kurma ben kur**ayım**
İki sene askerlik
Nasıl ayrı dur**ayım** (K9).

Sigarayı iç **yârim**
Bazı burdan geç **yârim**
Beni sana vermezler
Al da beni geç **yârim** (K111).

2. 2. 3. Manilerde Durak

Hecenin yedili şekli ile söylenen maniler, 4+3=7 duraklıdır. Yedi hece ile söylenen manilerde durak genellikle bu şekilde olmakla beraber kimi zaman 3+2+2=7 ya da bozuk durak olarak 2+3+2=7, 3+4=7 şeklinde söylenmiş maniler de vardır. Her dizesi aynı duraklı olan manilerin dışında, her dizesi farklı duraklı olan manilere de rastlamak mümkündür.

Kuyudan su çekerim (4+3)
Darıldın mı şekerim (4+3)
Şu dünyanın kahrını (4+3)
Yârim için çekerim (K79). (4+3)

Karanfil eker misin (3+4)
Bal mısın şeker misin (3+4)
Başkasını görünce (4+3)
Yâr benden geçer misin (K161). (3+4)

Entarim aldan iyi (3+2+2)
Buldun mu benden iyi (3+2+2)
Ben buldum birisini (3+4)
Boyları senden iyi (K125). (3+2+2)

Kaval gönlümü eyler (2+3+2)
Bilmem ki seven n'eyler (3+2+2)
Şu esen rüzgâr bile (3+2+2)
Güzel ismini söyler (K104). (2+3+2)

2. 2. 4. Manilerde Doldurma Dize Problemi

Mani konusunda araştırma yapanların üzerinde durduğu önemli bir konu da manilerdeki *doldurma dize* problemidir. Bazı araştırmacılar, manilerdeki ilk iki dizenin, üçüncü ve dördüncü dize ile anlam bakımından bağlantısız olduğu ve bu dizelere *doldurma dizeler* dendiği, asıl anlamın üçüncü ve dördüncü dizelerde olduğu görüşündedir.

Onay, maninin tarifini yaparken ilk iki dizenin son iki dizeyle ilgisiz olduğunu belirtir (Onay, 1996, 72). Eset, ilk iki dizenin başlangıç olduğunu, asıl konu ve anlatılmak istenen düşüncenin son iki dizede toplandığını belirtir (Eset, 1944, 16). Eset bu görüşünü daha ileriye götürerek, *Mâniler Kılavuzu* adlı eserinin giriş bölümünde, "... yayınlandığını görebildiğimiz eserdeki binlerce maninin öz duygu ve konuyu anlatan son beyitleri fişlere alındı." şeklinde bir açıklama yapmaktadır. Eset, eserinde daha sonra bu dizeleri maniler diye sunmuştur (Eset, 1946, 22).

Boratav da, ilk iki dizenin doldurma dizeler olduğu düşüncesindedir. Boratav, bu düşüncesini "Mânicinin ne kendisi, ne de dinleyiciler bu ilk iki mısraya önem vermezler" şeklinde ifade etmektedir (Boratav, 2000a, 209).

Dizdaroğlu da, konuyla ilgili olarak şöyle demektedir:

> "İlk iki dize giriş niteliğindedir; dörtlüğün anlam yükünü üçüncü ve dördüncü dizeler taşır. ...Hatta kimi manilerde aradaki iki dizeyi çıkarmakla da maninin kuruluşu bozulmaz. Çünkü mânilerde anlam birimi beyittir, mani kıtalarında beyitlerin birbiriyle anlam bakımından bağlantılı olması zorunluluğu yoktur, her beyit anlamca bağımsızdır." (Dizdaroğlu, 1969, 60).

Göksu, manilerde birinci ve ikinci dizenin genellikle diğer dizelere uyum sağlamaya yaradığını ve düşünce açısından diğerlerini tutmadığını, asıl vuruşun son iki dizede olduğunu, yükün onlarda bulunduğunu belirtir (Göksu, 1970, XIII). Mehmet Önder, manilerdeki ilk iki dizenin çoğunlukla ses uyumunu sağlamak ve halkın *ayak* dediği uyak düzenini kurmak için söylendiğini belirtir (Önder, 1976, 89).

Halk edebiyatı ile ilgili önemli çalışmaları olan Elçin, manilerde ilk iki dizenin bir bakıma duygu, düşünce ve hayalin girişini teşkil ettiğini, dinleyenin ya da okuyanın dikkat ve ilgisini çekmeye yaradığını, bu iki dizeden sonra üçüncü ve dördüncü dizelerin asıl konuyu vermeye çalıştığını ifade eder (Elçin, 2004, 324). Dilçin, manilerin ilk iki dizesinin uyağı doldurmak ya da temel düşünceye giriş yapmak için söylendiği görüşündedir (Dilçin, 2005, 279).

Kudret, maninin dizeleri arasındaki anlam bağını şu şekilde açıklamaktadır:

"Mânilerde ilk iki mısra (1. beyit) ile son mısra (2. beyit) arasında genellikle anlam bağı yoktur. İlk iki mısra bağımsız bir bütün, son iki mısra da bağımsız başka bir bütündür. Bu bakımdan halk edebiyatımızdaki öbür dörtlüklerden ayrılmaktadır." (Kudret, 2003, 72).

Öztürk'ün doldurma dizelerle ilgili görüşü, Kaya, Elçin, Boratav ve Dilçin'e göre farklıdır. Öztürk konuya iki farklı açıdan bakar ve iki mani şeklinin olduğunu belirtir. Birinci şekilde, manide anlatılmak istenen duygu ve düşüncenin yükünü son iki dize taşır, birinci ve ikinci dizeler asıl duygunun ifadesi için birer basamak görevinde, hazırlayıcı düşünceleri sergiler. Böylece üçüncü ve dördüncü dizede işlenecek duygu ve düşünceye güç kazandırır. İkinci şekilde ise dört dizeyi birbirine bağlayan duygu bütünlüğü vardır. Bu şekil manilerde asıl ifade ağırlığı son iki dizeye yüklenmiş olmasına rağmen, ilk iki dizede yer alan duygu, maninin teması içinde bütünlük gösterir (Öztürk, 1985, 383-385).

Kaya'ya göre, manilerin ilk iki dizesinde genellikle hazırlık sözlerine yer verilir. Eskiler bu sözlere *mühmelât* veya *zevaid* derlerdi. Bir başka deyişle bu dizeler *doldurma mısralar* olarak isimlendirilir. Manilerde asıl anlam ve incelik üçüncü ve dördüncü dizelerde bulunur (Kaya, 1999, 29). Yardımcı da, manilerin ilk iki dizesinin doldurma dizeler olduğunu, asıl anlamı son iki dizenin taşıdığını kaydeder (Yardımcı, 1999, 48).

Manilerin ilk iki dizesinin doldurma dizeler olmadığını düşünen, bu görüşe karşı çıkan araştırmacılar da vardır. Başgöz'ün konuyla ilgili görüşü şöyledir:

"...böylece her mani, ikisi anlatılmak isteneni, diğer ikisi de ona uygun tabloyu hazırlayan dört mısradan meydana gelir. Bu ikişer mısralık kısımlar arasındaki ilgi bazen zayıftır. Fakat çok defa, ilk bakışta kolayca fark edilmeyecek bir bağ, dört mısrayı birbirine bağlar. Bazen de dört mısra gayet sağlam bir yapıyı örerler." (Başgöz, 1957, 59).

Manilerin ilk iki dizesinin doldurma dizeler olduğu görüşüne şiddetle karşı çıkan araştırmacılardan biri de Karabaş'tır. Karabaş'a göre, maniyi mani yapan sadece son iki dize değil, ilk iki dize ile son iki dize arasındaki ilişkidir. Manilerin ilk iki dizesinin anlamsız olduğunu varsayan görüş çevresinde o dizelerin hece sayısından çok, sağladıkları uyağın önemli olduğu ortadadır. Ayrıca araştırmacıların manilerin ilk iki dizesinin anlamsız olduğunu varsaymayı bırakıp manilerin ilk iki dizesiyle son iki dizesi arasındaki anlam ilişkisi üstünde durması gerektiğini de ifadelerine eklemektedir (Karabaş, 1981, 59).

Ramazan Korkmaz'a göre, bütün araştırıcıların fonksiyon olarak fazla değer vermedikleri ve adına *doldurma dize* dedikleri şey yoktur. İlk dizeler, genellikle maninin iç formunu hazırlayan ve imaj bakımından şiirle bütünlük oluşturan unsurlardır. Onları *doldurma dize* diye adlandırmak ve önemsememek hatalıdır. Zira düşünce kendini ifade için seçtiği sözcüklere gizli bir mesaj yükler ve bu sözcükler şiirin bütünlüğünü oluşturan sistemin ayrılmaz birer parçası durumundadırlar (Korkmaz, 1989, 34-38).

Bize göre de manilerde doldurma dize yoktur. İlk iki dizenin son iki dizeyle ilgisiz olduğunu varsaydığımızda, manilerde nazım biriminin dörtlük değil, beyit olduğu düşüncesi de ortaya çıkar. Manilerin söylendiği bağlam ve yaratılma sebebi olan olay, doldurma dize konusu incelenirken göz ardı edilmiştir.

Koyunları koydun mu
Koyun yokmuş duydun mu
Öğlenin yanarında
Canlarına kıydın mı (K93).

Bu manide ilk bakışta ilk iki dizeyle son iki dize arasında anlam bağı yokmuş gibidir. Ancak, söz konusu mani, koyun güden bir çobanın intiharı üzerine yakılmıştır. Dolayısıyla ilk iki dizede geçen *koyun* sözcükleri çobanlığa bir göndermedir.

Yağmur yağar su akar
Gökte yıldırım çakar
Hep tayfalar geldikçe
Anam yollara bakar (K165).

Yukarıdaki maninin ilk iki dizesinde mevsimlik tarım işçilerinin memleketlerine dönüş zamanı olan sonbahar mevsimi tasvir edilmektedir. Kısacası maninin söylendiği ortam, söylenme şartları ilk iki dizede dile getirilen ifadeleri etkilemektedir.

2. 3. Balıkesir'den Derlenen Manilerin İçerik Özellikleri

Manilerin içerikleri oldukça çeşitli olup büyük bölümü aşka, sevdaya dairdir ve âşık kişinin yaşadığı ruhsal durumları anlatmaktadır. Neşe, hüzün, hayal kırıklığı, coşku, ayrılık acısı, umut, kavuşma sevinci, sevgiliden şikâyet vb. konuların birçoğu manilerde bulunabilir. Çalışmamızın ileriki aşamasında maniler, sözü edilen konulara göre sınıflandırılacağından tekrara düşmemek için bu bölümde halk bilimi çalışma alanlarının manilerde yer alıp almadığı incelenecektir.

Balıkesir'den derlenen manilerin içerik özellikleri incelenirken sosyal yönleri ve maddi kültür unsurları öne çıkarılmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde, manilerin halk bilimi çalışma alanları bakımından ne derecede malzeme sunduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Halk biliminin içerisine giren konuların yeterli ve herkesin üzerinde anlaşabileceği bir şemasını düzenlemek zordur. Çünkü sosyal bilimlerin çoğunda olduğu gibi halk biliminde de birtakım konuların sınırlarını kesin olarak çizmek, bunların diğer bilimlerle olan sınır anlaşmazlıklarını önlemek güçtür. Halk bilimi çalışma alanları tespit edilirken Sedat Veyis Örnek'in sınıflandırması (Örnek, 1995) esas alınmıştır. Bu sınıflandırmaya eklemeler yapılmış, malzemenin olmadığı bazı maddeler ise çıkarılmıştır. Örnekler tespit edilirken seçme ve örnekleme yapılarak değerlendirmelere gidilmiştir.

Köy, kasaba ve kent yaşamı: Köy, kasaba ve kent yaşamına dair monografilerin yapılması halk bilimi çalışma alanlarının başında gelmektedir. Bu yaşam biçimlerinin bir *tarz* olarak benimsenmesi ve bir kimlik türü olarak, "köylülük, kentlilik, kasabalılık" ifadelerinin geçtiği maniler şunlardır:

Dertliyim dermanım yok
Köylüyüm harmanım yok
İsterim yâre gideyim
Elimde fermanım yok (K27).

Entarinin moruna
Gitmem **köylü** oğluna
Gitmem dememe bakma
Ölüyorum yoluna (K173).

Öküzleri karaman
Kayıp olsa aramam
Ben bir **köylü** kızıyım
Öğretmene varamam (K26).

Şalvar pullu değil mi
Adım *Güllü* değil mi
Sevmiş isem ben sevdim
Kendi **köylüm** değil mi (K146).

Yerleşim türleri: Örnek'in yaptığı sınıflandırmada yerleşim türleri sürekli yerleşim türleri (köy, kasaba, kent) ve geçici yerleşim türleri (yaylak, kışlak) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Manilerde birçok yerleşim yerinin adına rastlamaktayız. Aşağıda köy ve kasaba adlarından ziyade, yerleşim yeri türünün adının geçtiği maniler verilmiştir. Balıkesir'de konargöçer topluluklar olmadığı için yaylak ve kışlak olarak geçici yerleşim türleri bulunmamaktadır. Ancak bu anlamda geçmiş dönemlerin hatıraları manilerde yer bulmuştur:

Dikiş dikiyom dikiş
Makinemin kolları
Sevene uzak gelmez
Bizim **köy**ün yolları (K130).

Osmanca ıracık
Yolları var daracık
Kasaba güzel ama
Azcık kendi ufacık (K87).

Şehirden aldım keser
Bir incecik yel eser
Fidan boylu a gülüm
Sen de mi oldun asker (K100).

Kızın adı *Hayriye*
Hadi gidem **yayla**ya
Gözümde yaş kalmadı
Ben ağlaya ağlaya (K178).

Halk mimarisi, ev eşyası: Barınak veya konutların tipleri, bunların yapım teknikleri ve kullanılan araç-gereçler ile ev eşyası türleri, yapımı ve kullanılışı bu bölümün alt başlıklarını oluşturmaktadır. Manilerde "eğrek, ev, fırın, çardak, ambar, kerpiç, duvar, sandalye, keser, çivi, masa, kapı, mandaz, testi, haranı, pencere, cam vb." halk mimarisi ve ev eşyasına yönelik sözcükler geçmektedir:

Koyun akar **eğrek**ten
Yağmur yağar selekten
Çobanların sevdası
Candan değil yürekten (K46).

Ev'mizin önü **fırın**
Durun yengeler durun
Benden size fayda yok
Oğlunuza kız bulun (K18).

Ak bezimi yıkadım
Seremem **çardak**lara
Senin gibi güzeli
Verememe ortaklara (K52).

Ak **ambar**ın gölgesi
Götür *Bekir Firdevs*'i
Dostları düşman olmuş
Duyulmaz onun sesi (K22).

Alçacık **kerpiç duvar**
Boyu boyuma uyar

Odam **kireç boyalı**
İçi bülbül yuvalı

İkimiz de bir boyda
Ayırmaya kim kıyar (K90).

Bizim evin ardında
Sandalye kırıkları
Mektubuna yaz yârim
Geçen ayrılıkları (K59).

Büyük ambar yaptırdım
Tala **çivi** çaktırdım
A kız senin boynuna
Beşi birlik yaptırdım (K138).

Kapıların **mandazı**
Sallanır bazı bazı
Okulda öğrendiğimiz
İki satır bir yazı (K89).

Oğlanın adı *Nedim*
Oğlan sana ne dedim
Penceremin altında
İmzalı mektup verdim (K55).

Böyle sevda görmedim
Ben anamdan doğalı (K142).

Raftan aldım **keseri**
Eve vurdu eseri
Bir onun gönlünü
Yapamamış serseri (K160).

Masa üstünde **testi**
Kemer belimi kesti
Gurbetteki sevdiğim
Şimdi aklımdan geçti (K9).

Haranının karası
Karşıda çift tarlası
Gül memenin ara yeri
Delikanlı yaylası (K150).

Oğlanın adı *Orhan*
Kahve önünde duran
Sen miydin kara gözlüm
Dün akşam **cama** vuran (K171).

Aydınlanma, ısınma: Işık elde etme, ışık araç-gereçleri ile ısı elde etme, ısı araç-gereçleri bu bölümün alt başlıklarını oluşturmaktadır:

Ali derler adına
Her gün gider **oduna**
Söyle komşu oğluna
Doğru gitsin yoluna (K159).

Damda **kömür** çuvalı
Soksam elim kararı
Sevdiysem ben sevdim
Var mı size zararı (K25).

Elektrik düğmesi
Hoş olur çevirmesi
Oğlunuzun aşkına
Severim hepinizi (K40).

Lambam ışık saçmıyor
Aç şunun **fitil**ini
Yârim benle konuşmuyor
Kuşlar yemiş dilini (K19).

Çatal çama çık da gel
Mezir **çıra** yak da gel
Annem çok ağlarsa
Doktorları al da gel (K89).

Soba üstünde boru
Yârim kendini koru
Bin bir türlü laf duydum
Nedir ananın zoru (K153).

Elinde **alentirik**
Sıkı sıkıver yârim
Evlerimiz karşı karşı
Bakı bakıver yârim (K179).

Elindeki **fener** mi
Bu kız seni sever mi
Şu gülmedik başımı
Güle soksam güler mi (K50).

Taşıtlar, taşıma teknikleri: Manilerde taşıt adları sıkça karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel taşımacılıktaki yük-binek hayvanlarının yanı sıra; kara, deniz ve hava taşıtları da manilerde geçmektedir.

Giden **eşek**li oğlan
Bandırma bayırını

Beli fişekli oğlan
Beni sana vermezler
Bu sevdadan geç oğlan (K173).

Çıkamıyor **öküz**ler
Yârime gitcek kızı
Göremiyor bu gözler (K155).

Taksi geliyor taksi
Taksi değil **minibüs**
Kestir yârim saçını
Babam diyor komünis (K82).

Dolmuş geliyor dolmuş
Dolmuşun önü solmuş
Benim varacağım oğlan
Banka müdürü olmuş (K178).

Gökte giden **tayyare**
Selam söylen o yâre
Benden ona fayda yok
Bulsun başına çare (K54).

Tren gelir birazdan
Direkleri kirazdan
Şimdi konuşmak olmaz
Konuşalım birazdan (K13).

Dursunbey'den bindin mi
İstasyonda indin mi
Boz urbayı giyince
Asker oldum dedin mi (K79).

Açık kasa bir **kamyon**
Sen kimleri tanıyon
Yârden gelen selamı
Almıcek mi sanıyon (K55).

Asfaltın başındayım
On altı yaşındayım
Kınamayın a dostlar
Bir oğlan peşindeyim (K51).

Gemi gelir yanaşır
İçi dolu çamaşır
Özgören'in kızları
Koca diye ağlaşır (K138).

Karanfil oyulur mu
Kokusu duyulur mu
Bisikletin zili yok
Geçtiğin duyulur mu (K53).

Motor aldım seksene
Binemedim üstüne
Motoru güzel ama
Bak üstünde serseme (K45).

Balıkesir'den derlenen manilerde araç markaları da mani metinlerinde geçmektedir:

Bizim motor ***Ford*** motor
Sizinkisi ***Fiat*** mı
Sen orada ben burda
Sevdiğim **bu hayat** mı (K165).

Gelini bindirdik ***Megan***'a
Kurban kesin ayağının altına
Seğmen attık yorulduk
At bize bir sakal *Ahmet Ağa* (K97).

Ekonomi türleri: Bu bölümde hayvancılık, tarım-rençperlik, avcılık gibi ekonomik faaliyetler ile bu ekonomik faaliyetlere bağlı olarak hayvan bakımı, beslenmesi, korunması; çobanlık, hayvansal ürünlerin elde edilişi, hayvancılıkla ilgili araç-gereçler; ekme, biçme, ürün alma, tarım araç-gereçleri; av türleri, av araç-gereçleri incelenmektedir. Balıkesir'den derlenen manilerde bu ekonomik faaliyetlerin izlerine rastlanmaktadır. Bu ekonomik faaliyetler hayvancılık, tarım-rençperlik, avcılık ve ormancılık olarak sınıflandırılmıştır.

Derlenen manilerde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın yanında, tavukçuluk, arıcılık gibi ekonomik faaliyetlere yönelik kavramlar da bulunmaktadır:

Darıların kovuzu
İneklerin ovuzu

Yaz yağmuru yağıyor
Yengem **inek sağıyor**

Senle bize bulunur mu
El oğlunun yavuzu (K110).

Dombayları karaman
Kaybolursam araman
Sevilerim sana yârim
Başkasına yaramam (K14).

Öküzleri karaman
Kayıp olsa aramam
Ben bir köylü kızıyım
Öğretmene varamam (K26).

Sarı **keçi** ayranı
Yarın kurban bayramı
Âlem askere gitti
Kızlar yapsın bayramı (K178).

Ay edemem edemem
Kara **yapağ didemem**
İstemediğim oğlana
Sevda zebil edemem (K114).

Kara **tavuk** almadın mı
Dallara konmadın mı
Şebek yüzlü kaynana
Sen gelin olmadın mı (K60).

Şu dağın mazıları
Meleşir **kuzu**ları
Mevla'm bana mı yazdın
Bu kara yazıları (K123).

Dama girmez
Saman yemez
Kesin kara yerini
Yer *haydölee* (K10).

Cimbil inek sütü dökmüş
Yengem kızı dövüyor (K75).

Oğlanın adı *Yaşar*
Mandaları çift kaşar
Yârim beni görünce
İlk sevdiğini boşar (K124).

Bahçede payamım var
Sürüde **koyun**um var
Benim yârim burda ama
Askerde kayınım var (K175).

Çobanın koyunları
Yapıyor oyunları
Çoban sana varıcam
Bağışla koyunları (K9).

Dama bağladım **eşek**
Eşeğin yuları gevşek
Haram olsun gelin sana
Bensiz yattığın döşek (K103).

Arılar bala gelir
Bülbüller dala gelir
Yârim inatçı değil
Yalvarsam yola gelir (K180).

Ata verdim **yem**ini
At yemedi yemini
A kız seni alcam diye
Pek çok ettim yemini (K152).

Dana dama girmiyor
Saman verdim yemiyor
Boşuna heveslenme
Babam beni vermiyor (K87).

Yöreden derlenen manilerde tarıma yönelik kavramlar yer almaktadır:

Biz mahalle kızıyız
Elmadan kırmızıyız
Muratlar'ın içinde
Şanlı **rençper** kızıyız (K84).

Tarla taban değil mi
Süren **saban** değil mi
Ne kadar güzel olsa
Adı çoban değil mi (K15).

Şu tepenin ardında

Sıra sıra motorlar
Arkasında **pulluk**lar
Sayacık oğlanları
Çay içerken uyuklar (K55).

Afyon ektim azmadı
Demir **çapa** kazmadı
Allah'a gücenirim
Sevdiğime yazmadı (K85).

Harman geldi **yaba**m yok

Yârim **kazma** kazıyor
Yârimin gözlerinde
Fatma ismi yazıyor (K41).

Demir bilek bükülmez
Taşa **tohum** ekilmez
Doğrusunu istersen
Bu kadar naz çekilmez (K161).

Ellerimde **ellik**ler
Gözlerimde gözlükler
Hep yârime verilmiş
Dünyada güzellikler (K9).

Palaza bak palaza
Soğan ektim halaza
Gel sevdiğim eve girem
Dayanılmaz ayaza (K26).

Öne durcak babam yok
Ulu bayramlar geldi
Bayramlaşçak babam yok (K25).

Ekin geldi orağa
Orak değdi toprağa
Yârim gelin oluyor
Bürünmüş telli duvağa (K152).

Çaydır benim geçtiğim
Çavdar benim biçtiğim
Alacaksan al oğlan
Yeter dalga geçtiğin (K120).

Tarlası var **çiftlik** gibi
Çizisi var iplik gibi
Geçmiş karşıma duruyor
Kınalı keklik gibi (K106).

Manilerde kara avcılığına yönelik güvercin ve keklik avı yer alırken; deniz avcılığına yönelik balık avı yer almaktadır:

Denize dalmış var mı
Bir **balık tutmuş** var mı
A kız senin yârini
Elinden almış var mı (K131).

Oğlanın adı *Fethi*
Ocakta **keklik eti**
Bilmem yazılarım böyle
Bilmem tecellim kötü (K55).

İndim dereye durdum
Bir çift **güvercin vurdum**
Nasıl bakayım yârim
Sevdiğin kızı duydum (K104).

Kekliği vurdum geldim
Tüyünü yoldum geldim
Gel gidem düş önüme
Annene sordum geldim (K132).

Manilerde ormancılığa yönelik ifadelere de rastlanmaktadır:

Dağdan **kestim kereste**
Kuş besledim kafeste
Yârin hasta dediler
Yetiştim son nefeste (K174).

Halk ekonomisi: Halk ekonomisi, üretim, tüketim ve pazarlama bağlamında ele alınmaktadır. Manilerde geçen *pazar*, halk ekonomisinin unsurlarını göstermede temel kavramdır:

Pazarı pazarladım
Annemi azarladım
Islık çalıver yârim
Bohçamı hazırladım (K63).

Beyoluk **çarşı pazar**
Yârim içinde gezer
Kaldır yârim şapkanı
Şapkasız daha güzel (K34).

Edincik pazarından
Aldım zeytinyağını
Dalgayla başladım
Yaktın ciğer bağımı (K32).

Havada uçan leylek
Kanadı benek benek
Beni yârden ayıran
Satsın kalbur ve elek (K77).

Bizim tarla altılık
Ellerimiz çaltılık
Yârim senin yoluna
Öküzlerimiz satılık (K164).

Çukur tarlada taşlık
Şeerden aldım aşlık
Sen kasaba ben köy
Gönülde güller açtık (K87).

Mendil aldım on beşe
Sonra baktım güneşe
Gitti yârim gelmedi
Beni aldı telâşe (K60).

Çarşıdan aldım kilimi
Tut kaynana dilini
Akşama oğlun gelince
Kırar kambur belini (K171).

Kırandan peynir aldım
İki seviden kaldım
Sevdiğimle kavuşmaya
Mahşer yerine kaldım (K56).

Arpalar orak ister
Sevdiğim çorap ister
O sırmalı saçların
Bakkaldan tarak ister (K31).

Beslenme: Bu bölümde, besin türleri, hayvansal ve bitkisel besinler, içecekler; besin elde etme, hazırlama, koruma; mutfak düzeni ve araçları; kiler, depo, mahzen; yemek çeşitleri ve sofra düzeni ele alınmaktadır.

Besin türleri, hayvansal besinler, bitkisel besinler ve içecekler olmak üzere üç grupta ele alınmıştır. Bu besin türlerinin manilerde sıkça geçmesi derleme yapılan yerlerde ağırlıklı olarak yapılan ekonomik faaliyetle yakından ilgilidir. İncelediğimiz metinlerde hayvansal besinler, bitkisel besinlere göre daha az yer tutmaktadır.

Hayvansal Besinler

Ulum ulum uluma
Bal koydum şu tuluma
Eğer türkü bilmezsen
Köpek gibi uluma (K139).

Kara koyun etl' olur
Kavurması tatl' olur
Gurbete giden kızlar
Ölmez ama dertl' olur (K179).

Mani maniye geldim
Yoğurt yemeye geldim
Maksadım yoğurt değil
Yâri görmeye geldim (K115).

Tabaktaki **peynir** mi
Getir bakam yenir mi
Ben seni gizli sevdim
Ellere söylenir mi (K37).

Dam üstüne ev yaptım
Çıktım üstüne baktım
Nazlı yar gelir diye

Vay vay deme ye geldim
Kaymak yemeye geldim
Kaymak değil derdim
Yâri görmeye geldim (K75).

Koyunları gütmeli
Tatlı olur **süt**leri
Benim varacam oğlan
Çalışmaya gitmeli (K94).

Sarı keçi **ayranı**
Yarın kurban bayramı
Âlem askere gitti
Kızlar yapsın bayramı (K178).

Giderken bize uğra
Kebaba inci doğra
Alcam dedin almadın
Bilinmez derde uğra (K55).

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Görümcem verem olmuş

Çifte **horozlar kestim** (K22).

Bitkisel Besinler

Arpa arpanın deni
Arpa buğdayın deni
Hasretlik verem etti
Hem o yâri hem beni (K29).

Dursunbey'e giderken
Sıra sıra **yulaf**lar
Ben seni gizli sevdim
Nerden çıktı bu laflar (K131).

Ev'mizin önü **semiz**
Semizin yaprağı temiz
Yâri her gün görüyom
Yakındır evlerimiz (K58).

Patlıcan soymadın mı
Tadına doymadın mı
Anne beni kınama
Hiç çocuk olmadın mı (K33).

Fasulyeyi kuruttum
Pişirmeyi unuttum
Gel yârim buluşalım
Ben annemi uyuttum (K172).

Bahçenin **narı** gibi
Soğanın zarı gibi
Dirhem dirhem erittin
Dağların karı gibi (K92).

Bahçelerde **barbunya**
Barbunyayı kırdın ya
Yükseklerde uçarken
Gene bana kaldın ya (K71).

Bahçelerde bal **erik**
Yarnımda sarı melik
Asker olan sevilir mi
Zaten bizde delilik (K75).

Bahçelerde **enginar**
Enginarın dengi var
Kayırma ela gözlüm
Her işlerin fendi var (K122).

Bahçelerde gök **darı**
Yaprakları yukarı
Kaynanama darısı (K47).

Çaydan mı geçtin yârim
Çavdar mı biçtin yârim
Benim cahil gönlümle
Dalga mı geçtin yârim (K164).

Al davulu gece hakla
Ne **nohut** kaldı ne **bakla**
*Mehmet Ağa*m a devletlim
Kesenin dibini yokla (K102).

Oğlanın adı *Ekrem*
Bahçeye **biber** ekmem
Alacaksan al oğlan
Bu sevdayı çekemem (K160).

Domates turşusuna
Oturdum karşısına
İnsan aşık olur mu
Kapı bir komşusuna (K127).

Bahçelerde m**arul**luk
Bugün hava yağmurluk
Kızın gönlü var ama
Anasında gâvurluk (K103).

Bahçelerde **börülce**
Oynar gelin görümce
Oynasınlar bakalım
Bir araya gelince (K101).

Bahçelerde bal **kabak**
Açılır tabak tabak
Beni beğenmez iken
Vardığın oğlana bak (K21).

Bahçelerde ak **yemiş**
Yârim annen ne demiş
Komşuların evinde
O kızı almam demiş (K81).

Bahçelerde gök **kelem**
Ortasından dört bölem
Koyver devlet yârimi
Biz de illere dönem (K12).

Bahçelerde **maydanoz**
Maydanozu yoldunuz

Çok dolaşırsın yârim
Geçtiğim sokakları (K136).

Bahçelerde **iğde**sin
İğde budağın eğmesin
Sevmediğin oğlana
Gelin olup gidersin (K164).

Bahçelerde **pırasa**
Uçlarına kar yağsa
Köyümüzün kızları
Bekâr kalsa yalvarsa (K66).

Bahçelerde **tere**
Kuruttum sere sere
Kavuşuruz a yârim
Ölüm olmadıktan kere (K110).

Evin önü **kayısı**
Sayılmıyor sayısı
Yârimle konuşurken
Yakaladı dayısı (K83).

Ev'mizin önü **badem**
Başım ağrıyor neden
Yollarına bakıyom
Ne gelen var ne giden (K74).

Ev'mizin önü **hurma**
Hurma dalında durma
Benim yazım zaten kara
Gözüm ağlayıp durma (K174).

Bağa vardım **üzüm**e
Üzüm aldım ağzıma
Yâr aklıma gelince
Dizildi boğazıma (K24).

Oğlanın adı *Ersin*
Elma dalına ersin
Benden başka seversen
Allah belanı versin (K4).

Kavun kestim kar gibi
Kızın gönlü var gibi
Kızın gönlü olmasa
Beşi birlik nal gibi (K52).

Oğlanın adı *Sülman*
Sol cebinde **ilimon**
Köyünüzü çok beğendik
Var mı güzel oğlunuz (K17).

Bahçelerde **kestane**
Demet demet üstüne
Ben o yâre varmazsam
Son günlerim hastane (K147).

Bahçelerde **portakal**
Portakala kim bakar
Bizim köyün kızları
Eşeklere çan takar (K94).

Bahçelerin **nanası**
Ellerinin kınası
Ben ağlamen kim ağlasın
Oldum asker babası (K105).

Evlerinin önüne
Susam ekerim susam
Kaçıracam kız seni
Fırsatını bulursam (K37).

Ev'mizin önü **dut**lar
Dutlar dibinden patlar
Askerdeki yârime
Gölge olsun bulutlar (K179).

Ayva dalda sararmış
Yaprakları kararmış
Şu *Osmanca* köyüme
Kasabalık yaramış (K87).

İn dereye dura koy
Ceviz verem kıra koy
Oğlan beni seversen
Güze kadar dura koy (K26).

Karpuz kestim büsbütün
Serdim yere büsbütün
Oğlan sana varmazsam
Dünya yansın büsbütün (K148).

Sazlıkta **kelek** beklerim
Üstüne köken örterim
Var git yârim gurbete
Ben sılada beklerim (K87).

Çam dibinde **melki**
Toplarım bir ki bir ki

O limonu bana ver
Olam derdine derman (K33).

Güzel gelin basması
Mercimek kavurması
Zor mu geldi allı gelin
Koca kahrı çekmesi (K68).

Masa üstünde **vişne**
İste kardeşim iste
Çok yakında gelecek
Çakır gözlü enişte (K149).

Eğdim **zeytin** dalını
Saydım yapraklarını
O kız hamamdan çıkmış
Öptüm yanaklarını (K135).

Şu gülmedik başlarım
Sonunda güler belki (K108).

Halayıklar halayıklar
Ocak başında uyuklar
Davulumun sesini duyunca
Pirincin taşını ayıklar (K102).

A **kiraz**lar kirazlar
Ermeyince yemezler
Bizim köyün âdeti
Sevdiğine vermezler (K147).

Fındık toplayan gelin
Fındık dalda kalmasın
Gel biraz konuşalım
Hakkım sende kalmasın (K11).

Manilerde alkolsüz içeceklerin yanı sıra, alkollü içecekler de yer almaktadır:

Sarı keçi **ayranı**
Yarın kurban bayramı
Âlem askere gitti
Kızlar yapsın bayramı (K178).

Kahve koydum cezveye
Yârim gitti gezmeye
Ufaklıktan alıştım
Böyle serbest gezmeye (K45).

Mani mani mendilden
Şarap içtim kandilden
Sana bir mani atayım
Hem ağızdan hem dilden (K10).

Şeker attım **şerbetlik**
Ne zor imiş gurbetlik
Yâr orada ben burda
Çekiyoruz hasretlik (K165).

Sıra sıra motorlar
Arkasında pulluklar
Sayacık oğlanları
Çay içerken uyuklar (K55).

Ne isteriz ağalar ne isteriz
Bahçede güller yaslarız
Haydi ağalar
Biz ağadan **rakı** isteriz (K150).

Balıkesir'den derlenen manilerde geleneksel olarak besin elde etme, hazırlama ve koruma yollarının izlerine rastlanmaktadır:

Domates **turşu**suna
Oturdum karşısına
İnsan âşık olur mu
Kapı bir komşusuna (K127).

Masa üstünde perde
Perdemin dalı yerde
Eşek dişli de gelin
Ekmek teknesi nerde (K12).

Bahçelerde tere
Kuruttum sere sere
Kavuşuruz a yârim

Masa üstünde **pekmez**
Ben yesem sana yetmez
Oğlan senin maaşın
Benim süsüme yetmez (K17).

Bir fırın yaptırdım
Doldurdum ekmekleri
Gel beraber yiyelim
Yaptırdım çörekleri (K8).

Haranası haranası
Dam üstünde tarhanası
Haydi ağalar

Ölüm olmadıktan kere (K110).

Ramazan bir bir geçiyor
Ninem **bulgur seçiyor**
İnsan köyü özledikçe
Şehirden vazgeçiyor (K87).

Mutfak Araçları

Sergende sarı **sini**
Söylemem gerisini
Baktın elin sözüne
Silküdün ya sen beni (K92).

Denizin kenarında
Kalayladım **kazanı**
Ben de öğrendim yârim
Aramızı bozanı (K149).

Kaşıklıkta kaşığız
Biz yâr ile aşığız
Bizi kimse ayıramaz
Saç gibi dolaşığız (K70).

Karşıma fener geldi
Aklıma neler geldi
Börek bekledim ama
Sofraya neler geldi (K102).

Ocağa vurdum **sacı**
Acı biberim acı
Doktorlar bulamadı
Bu derdime ilacı (K89).

Masa üstünde **bardak**
Yuvarlaktır yuvarlak
Sevip de alamayan
Avanaktır avanak (K12).

Maşrapanın kalayı
Kızlar çeker halayı
Allah için söyleyin
Var mı aşkın kolayı (K115).

Elinde koca **tava**
Su gelir sava sava
Şu ölümlü dünyada
Yârle görülür sefa (K43).

Bu da bekârlar baranası (K96).

Şeker attım **şerbetlik**
Ne zor imiş gurbetlik
Yâr orada ben burda
Çekiyoruz hasretlik (K165).

A güzelim a kibarım
Dala **bakır** asılmaz
Al gelini sarmayınca
Deli gönül yasılmaz (K68).

Kaşıkladım al aşı
Yârimin çatık kaşı
Çirkine eş olacağına
Hamal ol da yük taşı (K98).

Çatal kaşık elimde
Besmele var dilimde
Fazla kaşık salladım
Bir sızı var kolumda (K95).

Fasulyeyi pişirdim
Milangaz ocağında
Başkasını seversen
Kal asker ocağında (K49).

Leblebi koydum **tasa**
Üstüne basa basa
Orta yerde oynayan
Benim nişanlım olsa (K136).

Kahve koydum **cezve**ye
Yârim gitti gezmeye
Ufaklıktan alıştım
Böyle serbest gezmeye (K45).

İbrik susuz olur mu
Göl balıksız olur mu
Doğru söyleyin dostlar
O yâr bensiz olur mu (K29).

Gök fasulye pişirdim
Güveç **tencere**sinde
Ben yârimle konuştum
Kamyon penceresinde (K179).

Derlenen mani metinlerinde yöreye özgü yemek çeşitlerinin adları olan "güveç, bulgur aşı, tarhana, keşkek, tirit, gözleme vb." adları geçmektedir:

Gök fasulye pişirdim
Güveç tenceresinde
Ben yârimle konuştum
Kamyon penceresinde (K179).

Pilav pişirdim pilav
Üste doğradım soğan
Yatağına uzanmış
Uyan askerim uyan (K125).

Yedim **bulgur aşını**
Ayıkladım taşını
Askermişsin ay oğlan
Yaktın benim başımı (K139).

Bismillah mısırgan
Bir karı aldım osurgan
Osurursa osursun
Tarhanayı pişirsin (K97).

Fırın önünde kürek
İçinde **otlu börek**
Yârim gelin oluyor
Dayanmaz buna yürek (K152).

Kara koyun etl' olur
Kavurması tatl' olur
Gurbete giden kızlar
Ölmez ama dertl' olur (K179).

Evin yanı dibek taşı
Dibektedir buğday başı
Düğün dernek yaptım derne
Pişirmeden **keşkek aşı** (K87).

Pirincim var ezilecek
Tiridim var süzülecek
Çok eğleme *Fahri Ağa*
Çok evim var gezilecek (K95).

Ölçme, tartma, hesaplama: Manilerde ölçme, tartma ve hesaplama birimleri geçmektedir. Zaman ve mesafe kavramları standart kullanımın dışında "... saat, ... çeyrek" şeklinde olabilmektedir:

Beyoluk'la *Şaroluk*
Yarım saat arası
Hadi kaçalım yârim
Benden taksi parası (K34).

Sizin evle bizim ev
On adımdır arası
İçme yârim sigara
Topla düğün parası (K69).

Bahçe kirazı gibi
Bakkal çerezi gibi
İkimizin sevileri
Tamam **terazi** gibi (K105).

Balıkesir yolları
Sıva beyaz kolları
Altı saat beş çeyrek
Nazlı yârin yolları (K78).

Feracemi astılar
İçindedir kolları
Yarım saat üç çeyrek
Tepeköy'ün yolları (K61).

Giden oğlan dursana
Saatini kursana
Madem beni alacan
Nişanımı taksana (K63).

Hastane yatakları
Taksinin kapakları
Saat onda geliyor
Bozören kopukları (K52).

İki dere bir hendek
Yâr buradan atlama
Saat değil dakika
Yâr geliyor aklıma (K165).

Halk sanatları ve zanaatları: Manilerde geleneksel el sanatlarının (oya, işleme, kanaviçe, halı dokuma vb.) yanında toprak kap kacak yapımına gönderme yapan maniler de bulunmaktadır:

Ağzımdaki dişlerim
Kanaviçe işlerim
Dalga değil sevdiğim

Ak yaşmağın oyası
Alla yeşil örülmüş
Yar üstüne yar sevmek

Can yürekten isterim (K9).

Oyalarım örük benim
Yazmalarım dürük benim
Sevdiğime vermediler
Yüreğim buruk benim (K120).

Halı dokuyom halı
İlmek var da örnek yok
Yârimden başkasına
Ölmek var da dönmek yok (K154).

Bir **mendil işle** yolla
Ucu gümüşlü yolla
Beş elmas sar içine
Birini dişle yolla (K181).

Kazağımın şişleri
Bitmez gurbet işleri
Mektubunu yaz yolla
Gece gördüm düşleri (K19).

Oğlan sende görülmüş (K98).

Yelek örüyom yelek
Bak bakalım ne örnek
Yârim kazak istemiş
Deniz dalgalı örnek (K128).

Ak **basma** kara basma
Alıp duvara asma
Sen orada ben burada
Her lafa kulak asma (K119).

Hümayun yastık yüzü
Kim bilir kalbimizi
Yağdı yağmur esti poyraz
Ayırdı ikimizi (K108).

Yazmayı oyaladım
Ucunu boyaladım
Yârim senin sevini
Yerlere koyamadım (K179).

Giyim-kuşam, süs: Giyim-kuşam, erkek, kadın, çocuk giyimi; günlük, törensel giyimler ile meslekleri ve yaş gruplarını belirleyen giyimler şeklinde gruplandırılmıştır. Bu bölümde manilerde geçen kadın ve erkek giyimlerine yönelik ifadeler ele alınmıştır. Diğer yandan manilerde süslenmeyle ilgili kavramlar da yer almaktadır.

Erkek Giyimi

Duman tütüyor duman
Dumanın bacası yok
Kalkmış bana laf atar
Pontulun paçası yok (K111).

A benim allı **delme**m
Elin kalbini bilmem
Ben gurbete gidersem
Ya gelirim ya gelmem (K93).

Şu okulun önünde
Kravatın yellensin
Bekleyelim sevdiğim
Büyük abin evlensin (K165).

Kazak örüyom kazak
Arka yerinde **şapka**
İki tane yâr sevdim
Biri dalgacı marka (K79).

Oğlanın adı *Ahmet*

Ak **ırakçın** başında
Oyaları kaşında
Ben bir yeni yâr sevdim
On üç on dört yaşında (K94).

Davul sesi geliyor
Yürekleri deliyor
Yârim **kasket** takmış
Oynamaya geliyor (K87).

Uzun tarlanın eni
Senin **ceket**in yeni
Boyun boyuma uygun
Ondan seviyom seni (K116).

Karanfilim üç çatal
Üçü de beyaz açar
Kara gözlü sevdiğimi
Beyaz **gömlek**ler açar (K49).

Yeşil ördek hayatta

Entarisi emanet
Eğer beni seversen
Okumaya devam et (K156).

Şılak pabuç ayakta
Yetişin arkadaşlar
Yedi düvel ayakta (K83).

Kadın Giyimi

Anne bana **terlik** al
Sakın yeşil olmasın
Gideceğim oğlanın
Kız kardeşi olmasın (K60).

Ayva sarı nar sarı
Ayvaya konar arı
Oğlunu bana vermez
Kirli **fistanlı** karı (K110).

Bağlarımda üzüm var
Mor **şalvar**da gözüm var
Kaçma yârim uzağa
Sana bir çift sözüm var (K124).

Ayağında **pijama**
Cama gel güzel cama
Herkes yârini sarsa
Dünya n'olur acaba (K166).

Feraceni astılar
İçindedir kolları
Yarım saat üç çeyrek
Tepeköy'ün yolları (K61).

Kar yağar sulu sulu
Peşkire diktim pulu
Sokaklarda kalakalmış
Allah'ın öksüz kulu (K179).

Üstündeki **mintanın**
Dalı var çiçeği yok
Benim deli gönlümün
Yârden geçeceği yok (K30).

A benim *Acem* **şalım**
Dağları dolaşalım
Sen yağmur ol ben dolu
Havada buluşalım (K94).

Arpa buğday başağı
İn aşağı aşağı
O da *Allah* emridir
Sıyır **donu** aşağı (K103).

Başımdaki **yazma**mın
Dalı var çiçeği yok
Benim deli gönlümün
Yârden geçeceği yok (K61).

Başında pullu **yaşmak**
Olur mu yarden kaçmak
Ne hoş olur kara gözlüm
Dar sokakta kavuşmak (K18).

Bugün hava bulutlu
Çemberim dutlu dutlu
Yârimi göremedim
Görenlere ne mutlu (K46).

Al **basma**lar asılsın
Etekleri kasılsın
Yâre fena diyenler
Dillerinden asılsın (K122).

Ayağımda terlikler
Çiçek açtı erikler
Oğlan sana kaçacam
Hazır mı **gelinlik**ler (K59).

Süslenme

Saçım **kına** istemez
Gözüm **sürme** istemez
Gönlüm yıkık dökük
İçine şen istemez (K12).

Ocak başında pekmez
O pekmezi kim yemez
Yârimin kazandığı
Pudra parama yetmez (K107).

Yel eser dal sallanır
Güzel seven ballanır
Benim yârim orta karar
Ne allanır ne pullanır (K101).

Masa üstünde pekmez
Ben yesem sana yetmez
Oğlan senin maaşın
Benim süsüme yetmez (K17).

Büyük ambar yaptırdım
Tala çivi çaktırdım
A kız senin boynuna
Beşi birlik yaptırdım (K138).

Manici başı mısın
Cevahir taşı mısın
Sana mani söylesem
Ömrünce taşır mısın (K8).

Minarenin âlemi
Kaşlarının **kalemi**
Madem doktor değildin
Neden açtın yaramı (K75).

Kızın adı *Mediye*
Saat geldi yediye
Parmağımda altın **yüzük**
Yârden bana hediye (K166).

Keklik ötüyor taşta
Oyalı yazma başta
Ben senle eğleniyom
Benim sevdiğim başka (K36).

Su yolu susa yolu
Kolum **bilezik** dolu
Bileziklerim kırıldı
Gönder deyyusun oğlu (K71).

Duvağı telli gelin
Gümüşten elli gelin
Buğulu gözlerinden
Sevdiğin belli gelin (K139).

Bisikletin nesi var
Mavi **kurdele**si var
Yârim çok güzel ama
Önünde abisi var (K165).

İskele'nin yollarına
Gün vurmuş dağlarına
Altın **gerdan** olaydım
O yârimin boylarına (K87).

Yoğunoluk dağını
Yedi kere dolaştım
Dünür yolla ay oğlan
Çevreyi hazırladım (K94).

Halk hekimliği: Halkın hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne *halk hekimliği* denilmektedir. Bu açıdan *hastalık* deyimi de alıştığımızdan geniş bir anlam kapsar. Bununla sadece kişinin sağlık durumundaki aksaklıkları değil, kısırlıktan tutun da nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve tabiat dışı varlıkların sebep olabileceği sakatlıklara kadar türlü bozuklukları anlamak gerekir. Halk hekimliğinin temelini, "Halkın sağlığı, Tanrı'nın insanlara verdiği en büyük armağandır." inancı oluşturmaktadır. Bu inançta İslam dininin etkisini görmekteyiz. Bununla birlikte, halk hekimliği uygulamalarında kültür izlerimizi görürüz (Acıpayamlı, 1989, 23).

Balıkesir'den derlenen mani metinlerinde sağaltım yöntemleri bulunmamaktadır, ancak hastalık adları aşka ve beddualara bağlı olarak yer almaktadır:

Güzelim güzelliğim
Tütün serdim serene
Güzel senin sevilerin
Kardıracak vereme (K100).

Elmayı tekerledim
Üstünü şekerledim
Oğlan senin yoluna
Ciğeri lekeledim (K40).

Taş üstünde oturma
Pontulunu batırma
Sever sever aldatırsın
Kanser ol da kurtulma (K147).

Hastane beş kattır
Beşi beş yüz yataktır
Sevdiğine varamayan
Akciğerden sakattır (K31).

İğde budağını eğdi
İğdesini kim yedi
Nazlı yârin ölümleri
Akciğerimi yedi (K166).

Karanfilim destedir
Gönlüm kara yastadır
Kara yasta olan gönlüm
Her gün her gün hastadır (K71).

Ev'mizin önü badem
Başım ağrıyor neden
Yollarına bakıyom
Ne gelen var ne giden (K74).

Sarı sarı sapsarı
Sarı çiçek sapları
Yârim hasta olmuşsa
Ben olayım hapları (K48).

Halk inançları: Manilerde halk inançlarına yönelik ifadelere rastlamaktayız. "Ramazan ayı, nazar ve nazarlık, muska, türbe, hayır görmek, hayırlı gün, baykuş ve kara kedi gibi uğursuz hayvanlar vb." kavramlar manilerde bulunmaktadır. Diğer yandan dini kavramların da manilerde yer aldığı görülmektedir:

Ali'm gitme pazara
Uğratırlar nazara
Ali'm ölmüş diyenler
Kendi girsin mezara (K77).

Bugün ayın on üçü
Kınalı parmak ucu
Ramazan'da yâr sevenin
Kabul olmaz orucu (K161).

Özgören bayır bayır
Yanıyom cayır cayır
Ver anne sevdiğime
Hem sevaptır hem hayır (K177).

Gece sağdım ineği
Oyaladım göyneği
Sevdiğini alamayan
Gönlü **baykuş tüneği** (K13).

Teknede hamur
Tarlada çamur
Ver Allah'ım ver
Sicim gibi yağmur (K101).

Taksi geliyor taksi
İçine mektup atın
Türbeliklerden dönün
Asker yoluna bakın (K36).

Altını iri yaptır
Sapını gümüş taktır
Oğlan beni seviyorsan

Bizim evin arkası
Sıra sıra mezarlık
Yârin gözleri çakır
İstemiyor nazarlık (K93).

Kiraz yedim tabaktan
Su içtim al bardaktan
Bugün hayırlı bir gün
Yâri gördüm uzaktan (K40).

Taksi geliyor taksi
Ahret binecek misin
Aldın elimden yârimi
Hayır görecek misin (K18).

Kara kara kediler
Tıkır mıkır ettiler
Daha yazacaktım ama
Kalemimi yediler (K137).

Ne uyursun ne uyursun
Bu uykudan ne bulursun
Al aptesti kıl namazı
Cenneti alayı bulursun (K102).

Dümbelek çala çala
Yoruldu bileklerim
Yalvarıyom *Allah*'a
Olur mu dileklerim (K127).

İn dereye dereye
Topla yârim taşları
Muskan beni hiç tutmaz

Hocaya muska yaptır (K75).

A çiftçiler oynunda
Parlak muska boynunda
Bir gecelik yatayım
A kız senin koynunda (K133).

Aya baktım ayaklı
Kapıları dayaklı
Balıkesir kızları
Hepsi **melek** suratlı (K31).

Derenin anızları
Geliyor yavuzları
Benim babam çok sever
Okuyan **hafız**ları (K16).

Ayşe'ler âşık olur
Dili dolaşık olur
Ayşe'yle yatanın
Ahreti ışık olur (K21).

At cebinden taşları (K178).

Gide gide yol buldum
Yolda bezirgân soydum
Ayıplaman komşular
Ben bir **şeytan**a uydum (K179).

Çıktığım tepe düzü
Baktığım öte yüzü
Benim yuvamı yıkanlar
Görür mü **cennet** yüzü (K71).

Ezanlar hep okundu
İftarlığım lokumdu
Aç karnına çok yedim
Bana biraz dokundu (K102).

Oğlanın adı *Mehmet*
Parası demet demet
Mehmet beni almazsa
O an kopçak **kıyamet** (K178).

Geçiş dönemleri: Balıkesir'den derlenen manilerde geçiş dönemleriyle (doğum, evlenme, ölüm) ilgili kavramların yer aldığı maniler göze çarpmaktadır. Diğer yandan askerlik de bir geçiş dönemi olarak düşünülebilir:

Koca ceviz havalı
İçi bülbül yuvalı
Böyle sevda görmedim
Ben anamdan **doğalı** (K178).

Kamyon geliyor kamyon
Tekerleğine bakın
İçindeki **çocuklar**ın
Güzelliğine bakın (K90).

Ay doğar ediğinden
Gün doğar gediğinden
Oğlan **ergen** kız **ergen**
Döner mi dediğinden (K23).

Hoş geldin akın akın
Düğünümüz pek yakın
Kızımızın eline
Sevinip kına yakın (K157).

Su yoludur su yolu
Boş giden gelir dolu
Bana **nikâh** yapacak
Muhtarın büyük oğlu (K126).

Bebek girdi yaşına
Şapka ister başına
Ismarladım gelecek
Bu haftanın başına (K41).

Ambar altında **çocuk**
Bacakları küçücük
Benim sevdiğim oğlan
Dünyalarda biricik (K159).

Kamyon geliyor kamyon
Dikmiş direklerini
Nazlı yârin **askerliği**
Yaktı yüreklerimi (K179).

Masa üstünde fırın
Vurun davullar vurun
Evlilere bakmayın
Bekârlara kız bulun (K47).

Su içtim yudum yudum
A benim *Hatça* dudum
Gelin oldun gidiyon
Daha sende umudum (K65).

Kalenin bayır düzü
Mevla'm ayırdı bizi
Anam akıllı olsa
Evlendirirdi bizi (K52).

Ötme bülbülüm ötme
Mezarımın başında
Hem **ölüm** var hem ayrılık
Şu gülmedik başımda (K99).

Şu dağlar olmasaydı
Çiçeği solmasaydı
Ölüm *Allah*'ın emri
Ayrılık olmasaydı (K39).

Ortaoba camisi
Yanıyor minaresi
Kara gözlü yârimin
Geçiyor **cenaz**esi (K49).

Bayramlar, karşılama ve uğurlamalar: Dinsel nitelikteki bayramlar Ramazan ve Kurban bayramı olup, bu adlar manilerde geçmektedir:

Sarı keçi ayranı
Yarın **kurban bayramı**
Âlem askere gitti
Kızlar yapsın bayramı (K178).

Davulumu çala çala
Selam verdim sağa sola
İki gözüm *Ahmet Ağa*'m
Bayramın mübarek ola (K95).

Hıdrellez'e bağlı olarak yapılan köy hayırları, yerel nitelikteki bayramlar içinde değerlendirilebilir:

Ayna attım çayıra
Şavkı vurdu bayıra
Hadi gidelim kızlar
Sayacık'**a hayıra** (K179).

Karşılamalar / uğurlamalar ve bunlara bağlı olarak selamlaşmak mani metinlerinde yer almaktadır:

Gidersen **uğur olsun**
Deryalar yolun olsun
Başka bir yar seversen
İki gözün kör olsun (K74).

İrkek saldım guza
Sıypındım indim düze
Haydi ağalar
***Allah*'a ısmarladık size** (K86).

İrkek saldım guza
Sıypındım indim düze
Haydi ağalar
Selamünaleyküm size (K86).

Selamünaleyküm size
Aleykümselâm bize
Haydi ağalar
Gelin getirdik size (K10).

Ayağında sedef nalın
Sırça saraylarda durun
Bahşiş aldım gidiyorum
Sefa ile hoşça kalın (K95).

Hoş geldin akın akın
Düğünümüz pek yakın
Kızımızın eline
Sevinip kına yakın (K157).

Kalıp hareketler ve sesler: Manilerde kalıp jest ve mimikler olarak "kaş göz atmak, ıslık çalmak, el feneri yakıp söndürmek" gibi hareketlere yer verilmiştir:

Karşılardan bakarsın
Kime kaş göz atarsın
Sende bu göz var iken
Çok da canlar yakarsın (K150).

Köprü altında musluk
Oğlanlar çalar ıslık
Çatalan'ın kızları
Taze kavrulmuş fıstık (K139).

Pazarı pazarladım
Annemi azarladım
Islık çalıver yârim
Bohçamı hazırladım (K63).

Elinde alentirik
Sıkı sıkıver yârim
Evlerimiz karşı karşı
Bakı bakıver yârim (K179).

Kuruluşlar, dayanışma ve yardımlaşma: Yörede esnaf ve yardımlaşma kuruluşlarının adları manilerde geçmemektedir. Bunun yanında köyde bulunan okul, cami gibi devleti temsil eden kurumlar ve buralara bağlı görevliler ile devlet yönetimini temsil eden makamlar yer almaktadır:

Bizim köyün **cami**si
Seksen iki basamak
İstemiyorum yârim
Senden ayrı yaşamak (K59).

Caminin hocası yok
Donu var paçası yok
Karşıda güzel durur
Yanında kocası yok (K103).

Okulluyum okullu
İsmet Paşa'nın kolu
Öğretmenim öğretti
Ben bilirim her yolu (K137).

Muhtarın adı *Celal*
Para bulunca say al
Verdiğin emeklerin
Hakkına olsun helal (K87).

Bizim köyün yolları
Asfalt yârim tozumaz
Senle bizim arayı
Vali gelse bozamaz (K116).

Ay mısın yıldız mısın
Sabah yıldızı mısın
Ay gibi yâri tattım
Kaymakam kızı mısın (K133).

Yörede kullanılan dayanışma ve yardımlaşmaya yönelik "meci, angarya, komşu" gibi sözcükler manilerde bulunmaktadır:

A keçiler keçiler
Burdan geçin **meciler**
Gene aklıma geldi
Konuştuğumuz geceler (K179).

Duman çektim caradan
İçim yanar yaradan
Osmanca kasaba olmuş
Kurtuldum **angarya**dan (K87).

Patlıcan turşusuna
Oturdum karşısına
İnsan aşık olur mu
Kapı bir komşusuna (K125).

Bahçelerde gerdeme
Yardıma gel yardıma
Senin yârin seni sevse
Düşmez benim ardıma (K110).

Halk edebiyatı: Manilerde, halk edebiyatı türlerinden olan "türkü" adı çokça geçmektedir. Diğer yandan "destan, mani" gibi adlandırmalar ile *Kerem ile Aslı hikâyesi*nin kahramanlarının adları da geçmektedir:

Oğlanın adı *Muhterem*
Ben oldum ***Aslı Kerem***
Nazlı yârin sevisi
Beni ediyor verem (K40).

Askıda bostan gibi
Sandıkta fistan gibi
Başlarsam **türkü**lere
Söylerim **destan** gibi (K30).

Mani mani rehindir
Manime gelen kimdir
Kızlar mani diyelim
Bakalım dertli kimdir (K137).

Asker olmuşsun yârim
Ya *Erzurum* ya *Sivas*
Bilmem candan seviyon
Bilmem yüzüme **piyas** (K179).

Halk oyunları, halk müziği ve müzik araçları: Balıkesir'den derlenen manilerde halk oyunları, halk müziği ve müzik araçlarıyla ilgili kavramlara da rastlamaktayız:

Maşrapanın kalayı
Kızlar çeker **halayı**
Allah için söyleyin
Var mı aşkın kolayı (K115).

Ala çorabın koncu
Benim yârim **oyuncu**
Yârim çevre istemiş
Vermek boynumun borcu (K179).

Ay aparız aparız
Biz düşeni kaparız
Sevdiğini bırakanı
Biz **türküye yakarız** (K79).

İsteriz ağalar isteriz
Bahçede güller yaslarız
Haydi ağalar
Biz de **oyun havası** isteriz (K38).

Leblebi koydum tasa
Üstüne basa basa
Orta yerde oynayan
Benim nişanlım olsa (K136).

Yüklük üstünde tava
Yeni çıktı bu **hava**
Ben seni seviyorum
Anlamıyor kel kafa (K64).

Elime aldım **sazı**
Çalarım bazı bazı
Yazma *Kadir Mevla*'m yazma
Çekemem kara yazı (K2).

Çınar yaprak istemez
Kuyu kapak istemez
Kendisi kaçan kızlar
Davul dümbek istemez (K146).

Davul sesi geliyor
Yürekleri deliyor
Yârim kasket takmış
Oynamaya geliyor (K87).

Ben bu **tefi** çalarım
Çalana da darılmam
Kara gözlü yârimden
Vali gelse ayrılmam (K98).

Koca **bakır** gümlemez
Anam beni ünlemez
Bu gâvurun sevileri
Güzel çirkin dinlemez (K36).

Kaval gönlümü eyler
Bilmem ki seven n'eyler
Şu esen rüzgâr bile
Güzel ismini söyler (K104).

Adlar: Yöreden derlenen mani metinlerinde birçok özel ad bulunmaktadır. Bu adlardan bazıları örnekleme yoluyla aşağıda gösterilmiştir.

Manilerde geçen erkek kişi adlarından bazıları şunlardır: Ahmet, Adil, Ali, Bekir, Dursun, Ekrem, Emin, Ersin, Erol, Fahri, Fethi, Hakkı, Hasan, Hasbi, Hikmet, Hilmi, Hüseyin, İbrahim, İsmet, Mehmet, Metin, Mevlüt, Molla, Muharrem, Muhterem, Murat, Musa, Mümin, Nami, Nazım, Necmettin, Nedim, Nuri, Orhan, Osman, Ömer, Recep, Remzi, Rıza, Süleyman, Şaban, Tayyar, Turan, Umar, Yakup, Yaşar, Zeki.

Manilerde geçen kadın kişi adlarından bazıları şunlardır: Adile, Ayşe, Dudu, Düriye, Emine, Fadime, Fatma, Firdevs, Gülfizar, Gülşen, Gülten, Hafize, Hatice, Hayriye, Makbule, Mediye, Mider, Müberra, Mücevher, Münevver, Nazmiye, Necibe, Necmiye, Sevim, Şennur, Ümmü, Ünzile, Zehra, Zeynep.

Manilerde geçen lakaplardan bazıları şunlardır:

Kobaklı Dede yamuk
Tarlası dolu pamuk
Düğünleri geri koydu
Pesemet burunlu ***Yamuk*** (K44).

Çürük geliyor *Çürük*
Elinin davuluyla
Vallahi gelin olmam
Çürük'ün davuluyla (K75).

Karataş'ın kömürü
Ayşe kızın ömürü
Geri geri kalıyor
Şak Dede'nin düğünü (K21).

Çam dibinde mengene
Kobak atma yengene
Topal Nuri duyarsa
Asar seni çengele (K179).

Mani metinlerinde aşağıdaki yerleşim yeri adları geçmektedir: Ahmetölen, Akçalören, Akçapınar, Alaettin, Alan, Aliağa, Bakırlı, Balıkesir, Beyoluk, Bigadiç, Bozören, Çamköy, Çatak, Çatalan, Dalköy, Dallımandıra, Danahisarı, Darıçukuru, Davutça, Dereköy, Doğançam, Dombaydere, Dursunbey, Ergama, Ericek, Gökköy, Gömeniç, Gönen, Hisarköy, Işıklar, İskele, İvrindi, Karagöz, Karamanköy, Kavacık, Kayırlar, Kepez, Kepsut, Kıranköy, Kırca, Kızılçukur, Kiraz, Kocaavşar, Kumköy, Kürse, Minnetler, Muratlar, Ortaoba, Osmanlar, Özgören, Piyade, Sarıalan, Sarnıç, Sayacık, Sındırgı, Soğanbükü, Şapçı, Toybelen, Turfullar, Tuzak, Yaylacık, Yoğunoluk, Yolbaşı, Yolcupınarı, Yusufçamı.

Derlediğimiz mani metinleri içerisinde yer, dağ, dere, mevki gibi özel adlar da sıklıkla bulunmaktadır.

2. 4. Balıkesir'den Derlenen Manilerin Konularına Göre Sınıflandırılması

Anonim halk şiirinin bir türü olan maniler üzerine birçok sınıflandırma çalışması yapılmıştır. Boratav, Akalın, Elçin, Kaya, Göksu, Eset, Onay, Dilçin vd. araştırmacıların sınıflandırmalarına çalışmamızın giriş bölümünde değinildiği için tekrar bu görüşleri ele almayacağız.

Konuyu esas alan bir sınıflandırmanın sınırlarını net bir şekilde çizmek mümkün değildir. Bu tür bir sınıflandırmanın açmazları ve zorlukları halk bilimi araştırmacıları tarafından henüz aşılabilmiş değildir. Manileri konularına göre sınıflandırma girişimleri, ne kadar titiz davranılırsa davranılsın bazı sorunları içerecektir. Örneğin "Alkış Kargış Manileri" başlığı altında aktarılan bir mani, hem "Ayrılık ve Özlem Konulu Maniler", hem de "Sevda Konulu Maniler" başlığı altında gösterilebilir. Bu durum, bazı manilerin birden fazla başlık altında ele alınabilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle manilerin konularına göre sınıflandırılmasında, söyleniş amaçlarının / işlevlerinin de dikkate alınması gerekmektedir.

Konuyu esas alan bu sınıflandırmada mani metninde hangi tema baskındır, buna bakılmıştır. Sevda temasının ağır bastığı bir manide alkış ve kargış unsurları da yer alabilir. Fakat burada sevda teması ana tema ise bu mani metni "sevda manileri" içerisine dâhil edilmiştir. Yukarıda sözü edilen araştırmacıların sınıflandırmaları doğrultusunda, özellikle Doğan Kaya'nın

yaptığı ayrıntılı sınıflandırmayı temel alarak, Balıkesir'den derlenen manileri konuları bakımından şu şekilde sınıflandırdık:

1. Alkış - Kargış Manileri
2. Askerlik Konulu Maniler
3. Ayrılık ve Özlem Konulu Maniler
4. Cinsellik Konulu Maniler
5. Dert Konulu Maniler
6. Düğün-Kına-Nişan ve Evlenme Konulu Maniler
7. Düşmanlık Konulu Maniler
8. Gelin-Kaynana Manileri
9. Gurbet Konulu Maniler
10. Güzellik ve Çirkinlik Konulu Maniler
11. Mektup ve Telefon Konulu Maniler
12. Mizahi Unsurlar Taşıyan Maniler
13. Öğüt Konulu Maniler
14. Ölüm Konulu Maniler
15. Pişmanlık ve Şikâyet Konulu Maniler
16. Ramazan Konulu Maniler
17. Sevda Konulu Maniler

Balıkesir'den derlenen maniler, kaynak kişi ve mani numarasıyla birlikte alfabetik olarak sıralanmıştır. Sınıflandırma başlıkları da aynı şekilde alfabetik olarak dizilmiştir.

2. 4. 1. Alkış - Kargış Manileri

Yöreden derlediğimiz manilerde sık sık alkış ve kargış niteliği taşıyan sözlere yer verilmiştir. Maniyi yaratan kişiler ilenme sözleriyle kendisini rahatlatır. Kimi zaman sevgilinin kendisi; kimi zaman da sevgililer arasına giren anne, baba ya da rakip de manilerde ifade edilen kargışlardan nasibini almıştır.

2. 4. 1. 1. Alkış Manileri

A fidan boylu yârim
Çok güzelsin maşallah
İkimiz bir boydayız
Ayrılmayız inşallah (K113)

Ak kabağın kökeni
Ele batar dikeni
Allah'ım sen kavuştur
Hasretlik çekenleri (K27)

Ateş başında kandil
Yandır *Allah*'ım yandır
Yârim küsmüş gidiyor
Döndür *Allah*'ım döndür (K9)

Ay elmasım elmasım
Ay buluta girmesin
Allah'a dua edin
Sizin arda koymasın (K92)

Çorap örüyom çorap
Ayağım üşümesin
Sevmediğim oğlana
Allah'ım düşürmesin (K40)

Derelerden geçerken
Atladım taştan taşa
Böyle sevdalıkları
Allah vermesin başa (K37)

Elime aldım sazı
Çalarım bazı bazı
Yazma *Kadir Mevla*'m yazma
Çekemem kara yazı (K2)

Elma attım denize
Geliyor yüze yüze
Allah uzun ömür versin
Yârimle ikisine (K36)

Entarisi karadan
Dağlar kalksın aradan
Kavuşmadık kul olur mu
Kavuştursun yaradan (K75)

Entarisi karadan
Dağlar kalksın aradan
Mektupla baş olmuyor
Kavuştursun yaradan (K39)

Gidene bak gidene
Boyu benzer fidana
Allah sabırlar versin
Gizli sevda çekene (K80)

Gönen Gönen içinde
Gönen fincan içinde
Gönen'i *Allah* korusun
Sevdiğim var içinde (K51)

Kahveler kavrulmasın
Külleri savrulmasın
Yârimle ikimizi
Allah'ım ayırmasın (K176)

Karanfilim gül beyaz
Yine geldi bahar yaz
Kurban olam *Allah*'ım
Seveni sevene yaz (K160)

Kazak örüyom kazak
Sevdiğim üşümesin
Görümceli yerlere
Allah'ım düşürmesin (K173)

Kazak örüyom kazak
Sevdiğim üşümesin
Sevdiğimden başkasına
Allah'ım düşürmesin (K15)

Kirazı daldan devşir
Dibinde kahve pişir
Yalvarayım *Allah*'ım
Beni dengime düşür (K13)

Ocak başında güğüm
Uçkuru düğüm düğüm
Allah nasip etsin
Bize davullu düğün (K12)

Odun kestim ardıçtan
Asker çıktı karşıdan
Allah'ım ayırmasın
Kara gözlü kardeşten (K30)

Penceremde cam kırık
Yârimin boynu buruk
Allah kimseye vermesin
Böyle diri ayrılık (K136)

Su verin susamışa
Su ne yapar yanmışa
Allah sabırlar versin
Yârinden ayrılmışa (K117)

Şu dağın eteğinden
Bal yedim peteğinden
Allah'ım ayırmasın
Kimseyi sevdiğinden (K36)

2. 4. 1. 2. Kargış Manileri

A çayırsın çayırsın
Sür atını yayılsın
Bizi kullar ayırdı
Sizi *Allah* ayırsın (K179)

A fındığım fındığım
Dallarına konduğum
Vermedi seni bana
Sakalını yolduğum (K98)

A su yolu su yolu
Boş gider gelir dolu
Testi kulpun kırılsın
Ağrır yârimin kolu (K23)

Ak gömleğin sökülsün
Düğümleri çözülsün
Üstüme yâr seversen
Ağzın dilin tutulsun (K156)

Ak üzüm parmak gibi
Tadı var kaymak gibi
Beni yârden ayıran
Kurusun kavak gibi (K147)

Ak yaşmağı yuğsunlar
Anangiller duysunlar
Sevmediğime verdiler
Kara yere koysunlar (K55)

Al basmalar asılsın
Etekleri kasılsın
Yâre fena diyenler
Dillerinden asılsın (K122)

Ali'm *Ali*'m gül *Ali*'m
Gül dibine gel *Ali*'m
Gül dibine gelmezsen
Allah'ından bul *Ali*'m (K109)

Ali'm gitme pazara
Uğratırlar nazara
Ali'm ölmüş diyenler
Kendi girsin mezara (K77)

Ambarlarda pekimez
Değme oğlan eğiltmez
Sevip sevip ayrılırsan
İntizarını iyiltmez (K50)

Anam saçımı örsün
Eller sefamı sürsün
Bizi böyle edenler
Evlatlarında görsün (K98)

Ayakkabımın yanı
Yanları delik deşik
Yârim sana gelmezsem
Haram olsun bu gençlik (K32)

Bahçelerde gök biber
Taze taze gök biber
Benden başka seversen
Atından düş de geber (K57)

Bahçelerde külleme
Gül dalını elleme
Yâr bulmuş belasını
Beter olsun elleme (K147)

Bahçelerde narsın
Sen benimle ayarsın
İkimizi ayıranlar
Ciğer bağından yansın (K110)

Balıkesir yolları
Paket taştan kaldırım
Başka yâr sever isen
Çarpsın seni yıldırım (K33)

Başımdaki çemberin
Ben baktım oyasına
İkimizi ayıranlar
Doymasın dünyasına (K59)

Başındaki yazmanın
Solsun dalları solsun
Yâr üstüne yâr sevmiş
İki gözü kör olsun (K168)

Bizim evler iki kat
Birin al birini sat
Beni bırakıp gidersen
Can verirken bacak at (K87)

Bizim köye gelirken
Pantolonun batırma
Eğer beni almazsan
Bekârlıktan kurtulma (K1)

Bizim köyün dağından
Üzüm yedim bağından
Beni yârden ayıran
Yansın ciğer bağından (K164)

Boynumdaki üç altın
Üçü de yaprak olsun
Beni yârden ayıran
Üç günde toprak olsun (K67)

Dağlar dağladı beni
Gören ağladı beni
Gören gözün kör olsun
Sevdan bağladı beni (K8)

Dama bağladım eşek
Eşeğin yuları gevşek
Haram olsun gelin sana
Bensiz yattığın döşek (K103)

Derenin kenarında
Alana bak alana
Bu dünya haram olsun
Seni benden alana (K37)

Dolmuş geliyor dolmuş
Dolmuşun rengi solmuş
Kör olası düşmanlar
Yâr sevdiysem ne olmuş (K145)

Entarisi kırmızı
Aldatalım şu kızı
Çifte yılanlar soksun
Yârimle yatan kızı (K74)

Ergama'ya girerken
Sağ tarafta karakol
Benden başka seversen
Kara yere nasip ol (K122)

Ellerimde gecere
Açıl gâvur pencere
Dünyadan gel geç gitsin
Ah geçire geçire (K132)

Fasulyeyi pişirdim
Milangaz ocağında
Başkasını seversen
Kal asker ocağında (K49)

Giderken bize uğra
Kebaba inci doğra
Alcam dedin almadın
Bilinmez derde uğra (K55)

Gidersen uğur olsun
Deryalar yolun olsun
Başka bir yar seversen
İki gözün kör olsun (K74)

Gönen'in bayırını
Yâr biçti çayırını
Yâr üstüne yâr sevmiş
Görmesin hayırını (K51)

Hep karalar giyersin
Kara haberin gelsin
Benden başka seversen
Allah belanı versin (K57)

Kalenin dibi diken
Yaktın beni gül iken
Allah da seni yaksın
Üç günlük gelin iken (K155)

Kara dut parmak gibi
Sevdiğim kaymak gibi
Sevdiğimden ayıranlar
Kurusun kavak gibi (K126)

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Ölmesin de sürünsün
Aramızı bozanlar (K125)

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar (K146)

Karaları giyersin
Kara haberin gelsin
Benden başka seversen
Allah belanı versin (K114)

Karpuz kestim kırmızı
Gece saydım yıldızı
Yedi dert birden sarsın
Yârimi seven kızı (K121)

Karyolamın altında
Ütüye bak ütüye
Benden başka seversen
Gidesin gümbürtüye (K6)

Kazak örüyom kazak
Otuz iki ilmekten
Kurtulma nazlı yârim
Düşman sevindirmekten (K72)

Kız saçların iki kat
Bir katını bana tak
Benden ayrılırsan yârim
Kalkmaz döşeklerde yat (K72)

Kızılcıklar kırmızı
Alamadım şu kızı
Çifte yılanlar soksun
Yâri seven oğlanı (K2)

Köprü altında diken
Yaktın beni gül iken
Allah da seni yaksın
Üç günlük gelin iken (K147)

Kulağımda dört küpe
Çamaşır serdim ipe
Eğer bana gelmezsen
Yüzünü eşek tepe (K87)

Kuyu dibinde keklik
Kızlar giyer eteklik
Oğlan sana varmazsam
Haram olsun bu gençlik (K180)

Mavi yeleğin oğlan
Nedir dileğin oğlan
Ben sevdim sen almadın
Yansın yüreğin oğlan (K25)

Menekşeler açılsın
Kapılara saçılsın
Beni yârden ayıranlar
Zincirlerle asılsın (K36)

Mezar içinde ölü
Ölüye derler diri
Sevdi beni bıraktı
Sürünsün gâvur iti (K72)

Oğlanın adı *Ersin*
Elma dalına ersin
Benden başka seversen
Allah belanı versin (K4)

Pamuk toplarım pamuk
Elim kazık yarası
Bir daha gelirsem
Haram olsun parası (K129)

Parmağında yüzüğün
Kabartmadır kabartma
Yârim benim olmazsan
Kabrinde rahat yatma (K141)

Parmağında üç yüzük
Üçü de nişan olsun
Beni yârden ayıran
Benden perişan olsun (K141)

Saçlarını yan tara
Geçerken bize uğra
Eğer bize gelmezsen
Çaresiz derde uğra (K45)

Sergende sinim kaldı
İçinde gülüm kaldı
Yer yaka bulma oğlan
İlk sevgim sende kaldı (K127)

Setre almış sırtına
Yolda tutar fırtına
Sana bir ilencim var
Bekârlıktan kurtulma (K160)

Su koydum su taşına
Gül koydum ortasına
Beni yârden ayıran
Varmasın haftasına (K113)

Şapkayı giye giye
Kirlenmiş giye giye
Ömürlerin çürüsün
Ah yârim diye diye (K172)

Taş üstünde oturma
Pontulunu batırma
Sever sever aldatırsın
Kanser ol da kurtulma (K147)

Vay bana vaylar bana
Kül oldum yana yana
Bırakıp gitti beni
Naha ciğerden yana (K87)

Yol üstüne oturma
Pontulunu batırma
Benden cayarsan eğer
Verem ol da kurtulma (K72)

2. 4. 2. Askerlik Konulu Maniler

Mani icracıları askere giden oğulları, eşleri ve sevgililerinin ardından onlara olan özlemlerini ve sevgilerini maniler aracılığı ile dile getirmişlerdir. Bazen askere giden kişiler de duygularını manilere yansıtmıştır.

A delmem allı delmem
Elin kalbini bilmem
Asker oldum gidiyom
Gözüm yaşını silmem (K37)

Ak dutlar kara dutlar
Dutlar dibinden patlar
Talim yapan abime
Gölge olsun bulutlar (K125)

Ak üzüm tane tane
Mektup gelmiş yâr sene
Askerdeki hasretim
Bir değil iki tane (K56)

Al tülbent oyaladım
Vermeye kıyamadım
Gitme dedim askere
Gitti durduramadım (K60)

Arpa ektim gül bitti
Dalda bülbül öttü
Ötme bülbül dalında
Yârim askere gitti (K179)

Arpanın arısıyım
Buğdayın sarısıyım
Değmeyin dolaşmayın
Ben asker karısıyım (K29)

Asker çantayı aldı
Karda yağmurda kadı
Arda kalan anaların
İçlerine kan doldu (K175)

Asker eder talimi
Kimse bilmez halimi
Hem askerlik hem sevda
Öldürüyor yârimi (K9)

Asker ettiler yâri
Yemen diyorlar *Yemen*
Kör olası askerlik
Ne çabuk geldi hemen (K115)

Asker gelir talimden
Kimse bilmez halimden
Kuşlar tüyünü dökmüş
O da benim ahımdan (K14)

Asker gelir urbayla
Kaygı bizde torbayla
Kayırmayam sürmelim
Bu askerlik hasretle (K79)

Asker oldum havacı
Kızlar benden davacı
Askerlik de var ama
Yâr sevdası çok acı (K131)

Asker oldum piyade
Yine düştüm bu derde
Ben bu dertten ölürsem
Durama kara yerde (K117)

Asker olmuşsun yârim
Ya Erzurum ya Sivas
Bilmem candan seviyon
Bilmem yüzüme piyas (K179)

Asker yolu beklerim
Günü güne eklerim
Sen git yârim talime
Ben burayı beklerim (K125)

Askere bak askere
Elindedir tezkere
Benim elimde olsa
Ben yollamam askere (K172)

Askere bak askere
Vermiyorlar teskere
Kolayı varsa yârim
Çift gidelim askere (K51)

Askerler tabur tabur
Bastı karanlık yağmur
Çekilecek dert değil
Mevla'm veriyor sabır (K149)

Askerlerde bandolar
Bandoları çaldılar
Yârim seni askere
Temelli mi aldılar (K101)

Askerliği yap da gel
Ya İstanbul ya Burdur
Hasta ol da gel yârim
Talim yapmaktan kurtul (K165)

Ayağımda mor terlik
Düşman yüzüne körlük
Demedim mi sevgilim
Ayıracak askerlik (K77)

Ayağımın nalını
Bildir bana halini
Geçcem tren önüne
Alcam asker yârimi (K110)

Bahçede payamım var
Sürüde koyunum var
Benim yârim burda ama
Askerde kayınım var (K175)

Bahçelerde bal erik
Yarnımda sarı melik
Asker olan sevilir mi
Zaten bizde delilik (K75)

Bahçelerde develik
Yaprağı delik delik
Asker oğlan sevilir mi
Zaten bende delilik (K110)

Bahçelerde gök kelem
Ortasından dört bölem
Koyver devlet yârimi
Biz de illere dönem (K12)

Bahçelerde patlıcan
Ben askere yazılcam
Ben askerden gelince
Yan kırkmalı kız alcam (K86)

Bahçelerde tomata
Ondan olur salata
Varsın gitsin askere
Akıllansın kerata (K90)

Bahçelerin nanası
Ellerinin kınası
Ben ağlamen kim ağlasın
Oldum asker babası (K105)

Bahçelerin nanası
Ellerinin kınası
Oğlu asker olanın
Ağlamaz mı anası (K178)

Balıkesir'e vardım
İpekli mendil aldım
Yap gel yârim askerliği
Yerine bedel kaldım (K111)

Bizim bahçede nana
Kül oldum yana yana
Ben askere gidiyom
Ağlama bana ana (K58)

Burçak yoldum gömlekçek
Bu yol nereye gitçek
Ben bu yolu bilmiyom
Asker yârim öğretçek (K11)

Çam çama eklenir mi
Çam dibi beklenir mi
Yârim askere gitmiş
İki sene beklenir mi (K136)

Çarşıdan gelenlere
Elbise biçenlere
Annem beni verecek
Askerden gelenlere (K159)

Çayırım çilleniyor
Bülbülüm dilleniyor
Askerdeki yârimin
Mendili kirleniyor (K84)

Çemberi oyaladım
Vermeye kıyamadım
Gitme dedim askere
Gitti durduramadım (K159)

Çulfalıkta mekiğim
Asker benim kekliğim
Hiç aklımdan çıkmıyor
Karyolada öptüğün (K75)

Dağdan indirdim kesme
Esme poyrazım esme
Ben askere gidiyom
Benden umudu kesme (K37)

Değirmenin alt taşı
Yönü poyraza karşı
Ben askere yolladım
Hem yâri hem kardeşi (K160)

Deniz boyu iskele
Yârim gitti askere
Kör olası be çavuş
Ver yârime teskere (K51)

Dere boyu kamışlar
Dalını budamışlar
Yiğidin iyisini
Askere yollamışlar (K12)

Derenin kenarında
Yılanın gediklisi
Benim varıcem oğlan
Askerye gediklisi (K120)

Dursunbey'den bindin mi
İstasyonda indin mi
Boz urbayı giyince
Asker oldum dedin mi (K79)

Duvar duvar üstünde
Duvar üstünde yol var
Merak etme sevdiğim
Asker olmadık kim var (K97)

Esendere bayır mı
Oğlan fiİan alır mı
İzinlere gelmiyon
Başçavuşun gavur mu (K135)

Ev'mizin önü dutlar
Dutlar dibinden patlar
Askerdeki yârime
Gölge olsun bulutlar (K179)

Gidelim *Bandırma*'ya
Yârimi kandırmaya
Yârim kendi yazılmış
Gönüllü jandarmaya (K77)

İki yolun arası
Buldum gavur parası
Gözü yaşlı görürsen
Odur asker anası (K109)

Kamyon geliyor kamyon
Dikmiş direklerini
Nazlı yârin askerliği
Yaktı yüreklerimi (K179)

Kara kazan kaynamasın
Altın filiz oynamasın
Asker oldum gidiyom
Nazlı anam ağlamasın (K66)

Kara koyun kuzulu
Alnım kara yazılı
Yolla devlet yârimi
Kaldım körpe kuzulu (K94)

Kara üzüm salkımda
Yaprağının altında
Benim yârim yok burda
Kumandalar altında (K56)

Kara üzüm salkımda
Yeşil yaprak altında
Önce serbest gezen yârim
Şimdi emir altında (K147)

Kara zeytin erdi mi
Asker yârim geldi mi
Çeşme başında görüp
Döküverdim derdimi (K148)

Karanfil ektim taşa
Bitmedi kaldı kışa
Kız ben seni alırdım
Askerlik geldi başa (K123)

Karpuz kestim ham çıktı
Çekirdeği yan çıktı
Ne talihsiz başım var
Sevdiğim asker çıktı (K157)

Karşıdaki tarlayı
Taşlı diye ekmezler
Askerden gelenlere
Yaşlı diye bakmazlar (K9)

Karşıdan gel karşıdan
Bizim evin başından
Oğlan sana varacam
Asker olduğun zaman (K177)

Karşıdan gelenlere
Gaz koymuş fenerlere
Allah nasip etmesin
Askerden gelenlere (K5)

Karşıdan gelenlere
Gaz koydum fenerlere
Annem beni verecek
Askerden gelenlere (K25)

Kasaturam çelikten
Nam almış felekten
Türk askeri korkar mı
Vatan için ölmekten (K128)

Kolumdaki saati
Kurayım mı sevdiğim
İki sene askerlik
Durayım mı sevdiğim (K60)

Kolundaki saati
Getir kurayım yârim
Sen askere gidince
Nasıl durayım yârim (K90)

Kolundaki saati
Sen kurma ben kurayım
İki sene askerlik
Nasıl ayrı durayım (K9)

Kuyunun kapakları
Çınarın yaprakları
Askerdeki yârimin
Çınlasın kulakları (K117)

Kuyuya bakır astım
Damlamayla dalar mı
Alma devlet yârimi
Onla tabur dolar mı (K149)

Minarenin ucunda
Yeme yârim nohudu
Ben askerden dönmezsem
Kesme benden umudu (K66)

Ocakta bulgur aşı
Dibine çöker taşı
Benim yârim küçücük
Azarlama onbaşı (K25)

Oğlanın adı *Ali*
Boyları servi dalı
Benim varıcem oğlan
Askeriyede süvari (K75)

Oğlanın adı *Murat*
Dama bağladım kır at
Var gel yârim askere
O da bize bir murat (K43)

Oğlanın adı *Necmettin*
Yârim beni deli ettin
Nasıl deli olmayam
Yâr sen askere gittin (K84)

Pilav pişirdim pilav
Üste doğradım soğan
Yatağına uzanmış
Uyan askerim uyan (K125)

Sarı keçi ayranı
Yarın kurban bayramı
Âlem askere gitti
Kızlar yapsın bayramı (K178)

Sıra sıra kamışlar
Ucunu boyamışlar
Benim cahil yârimi
Askere yollamışlar (K111)

Şalvarım kısa geldi
Oturdum eklemeye
Yârim askere gitti
Söz verdim beklemeye (K129)

Şehirden aldım keser
Bir incecik yel eser
Fidan boylu a gülüm
Sen de mi oldun asker (K100)

Şu dağdan kuş uçmaz mı
Askerlik yakışmaz mı
Ağlamayın anneler
Ayrılan kavuşmaz mı (K128)

Tarladan gel tarladan
Altın seni parlatan
Asker ocağı değil mi
Gelinleri ağlatan (K24)

Tayyare havalandı
Çayıra yuvarlandı
Ne duruyon yüzbaşı
Sevdiğim yaralandı (K33)

Uzun uzun kamışlar
Ucunu boyamışlar
Benim ela gözlümü
Askere yollamışlar (K165)

Yârim dükkan önünde
Anahtarları elinde
Ne yapsın benim yârim
Askerlik var elinde (K25)

Yaylanın alanında
Gök çimenler bitecek
Benim yâr hazır asker
Kâğıt gelse gidecek (K179)

Yedim bulgur aşını
Ayıkladım taşını
Askermişsin ay oğlan
Yaktın benim başımı (K139)

Yelek örüyom yelek
Yeleğin örmesi var
Yârim askerden gelmiş
Hoş geldin demesi var (K116)

Yolda buldum on kuruş
Yollarda dura koymuş
Benim sevdiğim oğlan
Filinta asker olmuş (K76)

2. 4. 3. Ayrılık ve Özlem Konulu Maniler

Balıkesir'den derlenen manilerde ayrılık ve özlem konusu, yoğun bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu tür manilerde temel olarak sevgiliden ayrı kalma, özlemin ifade edilmesi ve bunlara bağlı olarak gelişen sevgi duygusu işlenmiştir.

A cevizim cevizim
Dalgalanma denizim
Yoluna baka baka
Küle döndü benizim (K17)

A keçiler keçiler
Burdan geçin meciler
Gene aklıma geldi
Konuştuğumuz geceler (K179)

A varınca varınca
Karakola varınca
Ben yârimi özledim
Şapkasına varınca (K179)

Ah dedim ahtalandı
Ciğerim noktalandı
Yetiş sevdiğim yetiş
Mezarım tahtalandı (K9)

Ak iplik yeşil iplik
Çimene kondu keklik
Demedim mi a yârim
Zor olur bu hasretlik (K118)

Al bezimin uçları
Çıkamam yokuşları
Yâre selam götürün
Yedi dağın kuşları (K57)

Al entarim asılsın
Etekleri kasılsın
Burda iyiyim yârim
Sen orada nasılsın (K5)

Al gömleğim asılsın
Yanlarından kasılsın
Ben burada iyiyim
Sen orada nasılsın (K119)

Al yanak yaşmak ister
Bu dağı aşmak ister
Bu benim deli gönlüm
Yâre kavuşmak ister (K27)

Al yazmam allanıyor
Dalları sallanıyor
Geleceksen gel gayrı
Gözlerim çok ağlıyor (K3)

Ala karga olaydım
Kavaklara konaydım
Yoldan geçen yolculara
Ben yârimi soraydım (K60)

Allı basma dikerim
Diker diker sökerim
Eller yâr yâr dedikçe
Ben boynumu bükerim (K119)

Ambarın yapısına
Gün doğmuş kapısına
Yârimden güller geldi
Uyandım kokusuna (K26)

Annem elbise almış
İnadına mor yârim
Sensiz geçen günleri
Gel de bana sor yârim (K41)

Arabası kirenden
Mendil sallar trenden
A benim nazlı yârim
Nasıl ayrıldın benden (K98)

Arpa arpanın deni
Arpa buğdayın deni
Hasretlik verem etti
Hem o yâri hem beni (K29)

Arpa ektim bir evlek
Dadandı kara leylek
Yazın beraber idik
Kışın ayırdı felek (K72)

Ay buluttan geridir
Bura harman yeridir
Ben yârime kavuşsam
Kurban kesmek yeridir (K161)

Ay doğar aşmak ister
Al yanak yaşmak ister
Şu benim deli gönlüm
Yâre kavuşmak ister (K54)

Ay doğar teker gibi
Yârim var şeker gibi
Yârden ayrı düşeli
Yaşıyom bekâr gibi (K23)

Ay doğdu düze düştü
Zülüfler yüze düştü
Eller çift çift gezerken
Yalnızlık bize düştü (K162)

Ayağımda çoraplar
Kapkara zeytin gibi
Bıraktın gittin beni
Babasız yetim gibi (K173)

Ayağımda terlikler
Mordur sevdiğim mordur
Ayrı ayrı durması
Zordur sevdiğim zordur (K127)

Ayakkabı burnunu
Açtım tren yolunu
Salı günü beklerim
Hasret yârin yolunu (K84)

Ayakkabımın teki
İzmir'dendir İzmir'den
Ölmek daha iyidir yârim
Böyle ayrı gezmekten (K79)

Ayna attım çayıra
Güneş vurdu bayıra
Bizi kul ayıramaz
Ancak *Allah* ayıra (K32)

Bağa vardım üzüme
Üzüm aldım ağzıma
Yâr aklıma gelince
Dizildi boğazıma (K24)

Bağda gülüm mor oldu
Bu ayrılık zor oldu
Yârden uzak kalalı
Yandı yürek kor oldu (K87)

Bağda kara üzümü
Dalından ayırmayın
Vurun öldürün beni
Yârimden ayırmayın (K147)

Bahçelerde ayrık var
Kız sende sarılık var
Demedim mi sevdiğim
Sonunda ayrılık var (K41)

Bahçelerde nar olur
Nar yaprağı dar olur
Geleceksen gel yârim
Yola bakmak zor olur (K178)

Bahçelerde parsamba
Hallerimi sorsan ya
Gece gündüz ağlarım
Yanlarıma gelsen ya (K118)

Bahçelerde tere
Kuruttum sere sere
Kavuşuruz a yârim
Ölüm olmadıktan kere (K110)

Bahçelerin karını
Kürün urun karını
Çok *Ali*'ler gözlettim
Göremedim yârimi (K18)

Bahçemizde gülümüz
Ötmüyor bülbülümüz
Sen orada ben burda
Geçti cahil ömrümüz (K15)

Balıkesir yolları
Nasıl böyle ırıyor
Ayrılıklar değil mi
Aramızı bozuyor (K123)

Benim güzel *İskele*'m
Bahçede olur kelem
Aramızda dağlar var
Ben sana nasıl gelem (K87)

Benim saçlarım uzun
Yana tararım yana
Sevdiğim yok burada
Ona yanarım ona (K63)

Beyoluk'un yolları
Dönüp geliyor bana
Yârden ayrı yaşamak
Ölüm geliyor bana (K34)

Bir dalda iki mazı
Sallanır bazı bazı
Yârim yok buralarda
Kime edeyim nazı (K37)

Bisikleti boyadım
İstasyona dayadım
Ayrılık yollarına
Mendil tutup ağladım (K125)

Bizim evin önleri
Bugün cuma günleri
Defterine yaz yârim
Bensiz geçen günleri (K29)

Bizim evin önünde
Bir kırmızı girgine
Yar oturmuş ağlıyor
Ayrılığın derdine (K137)

Bizim köyün camisi
Seksen iki basamak
İstemiyorum yârim
Senden ayrı yaşamak (K59)

Bizim köyün yolları
Neden böyle tozuyor
Şu sebepsiz ayrılık
Aramızı bozuyor (K19)

Bizim köyün yolları
Vur dönüme dönüme
Çareler bulamadım
Ayrılıkla ölüme (K116)

Bizim motor *Ford* motor
Sizinkisi *Fiat* mı
Sen orada ben burda
Sevdiğim bu hayat mı (K165)

Boynumdaki altını
İpinden ayırmayın
Vurun beni öldürün
Yârimden ayırmayın (K126)

Boynumdaki altının
Yâr verdi fiyatını
Ayrı düşünce bildim
Yârimin kıymetini (K81)

Bu dağlar olmasaydı
Çiçeği solmasaydı
Ölüm *Allah*'ın emri
Ayrılık olmasaydı (K168)

Bu dağlar ulu dağlar
Eteği sulu dağlar
Herkes yâriyle gezer
Yüreğim kara bağlar (K137)

Bu susa nasıl susa
Yolları kısa kısa
Kaş altından bakıyon
Ayrılık mı var yoksa (K119)

Bugün ayın otuzu
Süpürgenin topuzu
Poyraz yandan geliyor
Nazlı yârin kokusu (K105)

Bugün günlerden cuma
Perdeler indi cama
Hem ayrılık hem sevda
Yetiyor garip cana (K145)

Bugün günlerden pazar
Kâtipler yazı yazar
Varın gidin kâtibe
Hep ayrılık mı yazar (K45)

Bugün hava bulutlu
Yağmur yağacak gibi
Hep gözlerim yollarda
Yârim gelecek gibi (K4)

Bugün hava bulutlu
Çemberim dutlu dutlu
Yârimi göremedim
Görenlere ne mutlu (K46)

Bugün hava esiyor
Dermanımı kesiyor
Kara gözlü sevdiğim
Nerelerde geziyor (K45)

Burdan geçin yolcular
Tütün tutmuş kolcular
Benim yârim yok burda
Çalmasın davulcular (K179)

Bülbül ah diye öter
Hasretle ölüm biter
Dünyanın sonu ölüm
Ayrılık daha beter (K13)

Çaydır dereler çaydır
Yâr gideli üç aydır
Üç gün daha görmezsem
Üç günüm dokuz aydır (K179)

Çayı geçtim az kaldı
Kamış biçtim saz kaldı
Bekle beni a yârim
Kavuşmaya az kaldı (K158)

Çaylar geliyor çaylar
Çay değil jandarmalar
Sen orada ben burada
Hiç biter mi bu aylar (K72)

Çekilin yâr geliyor
Bu yollar dar geliyor
Yârin olmadığı yer
Bana mezar geliyor (K4)

Çini tabakta badem
Sarardım soldum neden
Çıktım yollara baktım
Ne gelen var ne giden (K14)

Çitlembiğin uçları
Dil çevirir kuşları
Yârime selam edin
Ulu dağın kuşları (K14)

Çorap çektim dizime
İndim asfalt yüzüne
Diz dize otururduk
Hasret kaldım yüzüne (K78)

Dağ ayrı duman ayrı
Kaş ayrı keman ayrı
Yollarımız ayrılmış
Gezelim ayrı ayrı (K129)

Daha ne güne değin
Söyle nedir dileğin
Daha çok sürecek mi
Bu uzun hasretliğin (K9)

Deniz dibi kum kaya
Sevdiğim benzer aya
Gönder yârim resmini
Bakayım doya doya (K19)

Dere geliyor dere
Kumunu sere sere
Al götür dere beni
Yârimin olduğu yere (K63)

Domatesi ekmişler
Kelhasan'ın düzüne
Biz de hasıret kaldık
Ana baba yüzüne (K75)

Dut dalına yaslandım
Yağmur yağdı ıslandım
Yârden uzak kalınca
Dermansız hastalandım (K87)

Eğdim kiraz dalını
Soramadım halini
Çoktandır göremedim
Fidan boylu yârimi (K43)

Ekin ektim gül bitti
Dalından bülbül gitti
Ötme garip bülbülüm
Yârim elimden gitti (K8)

Elma attım tut yârim
Havalar bulut yârim
Sensiz geçen günlerin
Hesabını tut yârim (K33)

Entarin al mı geldi
Yenleri dar mı geldi
Sararmışsın solmuşsun
Ayrılık zor mu geldi (K156)

Entarisi aktandır
Ne gelirse *Hak*'tandır
Benzine sarı derler
Belki ayrılıktandır (K27)

Entarisi bedenden
Neden ayrıldın benden
Ayrılcanı bilseydim
Resim alırdım senden (K141)

Entarisi yeşilden
Gelme oğlan peşimden
İnsan hiç ayrılır mı
Yedi yıllık eşinden (K74)

Evlerin saçağına
Aynanın kapağına
Neden düştüm *Allah*'ım
Ayrılık ocağına (K130)

Ev'mizin önü badem
Başım ağrıyor neden
Yollarına bakıyom
Ne gelen var ne giden (K74)

Gemi geliyor gemi
Dikti direklerini
Ah ayrılık ayrılık
Yaktı yüreklerimi (K148)

Gidelim şöyle böyle
Dostlara selam söyle
Yol burdan ayrılıyor
Hakkını helal eyle (K89)

Giderim dur diyen yok
Kebap oldum yiyen yok
Ayrılık gömleğini
Benden başka giyen yok (K119)

Gidin bulutlar gidin
Yârime selam edin
Yârim derin uykudaysa
Ellemen gelin gidin (K179)

Gülleri diken bilir
Hasreti çeken bilir
Ayrılığın şerbetini
Her gün içen bilir (K87)

Gün kavuştu uzakta
Gözüm siyah beyazda
Herkesin yâri geldi
Benim yârim uzakta (K115)

Harmana gel harmana
Tınaz mı savurucez
Eller ayrıldı diye
Biz de mi ayrılıcez (K10)

Harmana gel harmana
Tınazı savuralım
Eller ayrılmış diye
Bizde mi ayrılalım (K11)

Havadaki bulutlar
Yağmur yağacak gibi
Hep yollara bakıyom
Yârim gelecek gibi (K19)

Hümayun yastık yüzü
Kim bilir kalbimizi
Yağdı yağmur esti poyraz
Ayırdı ikimizi (K108)

İğne vereyim iğne
Sakız vereyim çiğne
Dayanamıyorum yârim
Senin hasretliğine (K84)

İki dalda bir ceviz
Aramız ayrı deniz
Sen orada ben burda
Ne bet kaldı ne beniz (K129)

İki dere akıyor
İkisi de bulanık
Yârim yok buralarda
Dünya bana karanlık (K123)

İki kurnalı pınar
Soksam ellerim donar
Çok sevdik tez ayrıldık
Yüreğim ondan yanar (K30)

İn dereye çık düze
Ne oldu yârim bize
Ayrılık defterini
Verdiler elimize (K20)

İndim çaya bulanık
Çayında oynar balık
Yârden uzak kalanın
Yanık yüreği yanık (K87)

İndim dereye düze
N'oldu sürmelim bize
Ayrılık defterini
Verdiler elimize (K179)

İskele'nin yolları
Çıkamam yokuşları
Nazlı yâre selam söylen
Ey ebabil kuşları (K87)

İskele'ye kul oldum
Çiçeğine dal oldum
Köyümden ayrılınca
Gonca gül idim soldum (K87)

Kahve kavrulur yârim
Duman savrulur yârim
Göz görmeye görmeye
Gönül ayrılır yârim (K179)

Kamyonların çiçeği
Darıların pürçeği
Nasıl olsa ayrılcaz
Ver ayrılık çiçeği (K140)

Kar yağar bardan bardan
Yollar kapandı kardan
Ne gelen var ne giden
Haber gelmedi yârden (K80)

Kara kazan taşmaz mı
Yol buradan aşmaz mı
Sil gözünün yaşını
Ayrılan kavuşmaz mı (K149)

Kara tren ün etti
İçerimi kül etti
Aldı aşırdı yârimi
Gözüme sümbül etti (K179)

Karanfil ekilir mi
Yalağa dikilir mi
Bu gençlikte a yârim
Ayrılık çekilir mi (K69)

Karanfil katar oldu
Koynuma batar oldu
Yârim benden ayrılmış
Ölümden beter oldu (K130)

Karanfil katmer oldu
Ayrılık yeter oldu
Ela gözlü sevdiğim
Burnumda tüter oldu (K63)

Karanfilin filizi
Kim bilir içimizi
Esti bir acı rüzgâr
Ayırdı ikimizi (K36)

Karanfilin filizi
Kim bilir içimizi
Ah ayrılık ayrılık
Ayırdı ikimizi (K59)

Karanfilsin karanfil
Kıramam dallarını
Irakta nazlı yârim
Soramam hallerini (K108)

Karşı karşı duralım
Telefonu kuralım
Bu ayrılık yoluna
Gel bir çare bulalım (K81)

Karşı karşı duralım
Telefonu kuralım
Sen orada ben burda
Nasıl ayrı duralım (K125)

Karşıda elmalıklar
Suda oynar balıklar
Ne böyle sevda gördüm
Ne böyle ayrılıklar (K144)

Kaynar kazan taşmaz mı
Yol buradan aşmaz mı
Sil gözünün yaşını
Ayrılan kavuşmaz mı (K74)

Kazan kaynar taşmaz mı
Gün gedikten aşmaz mı
Sen kayırma sevdiğim
Ayrılan kavuşmaz mı (K128)

Kızılçukur çeşmesi
Güzeldir su içmesi
Ölümden zor imiş
Yârden ayrı düşmesi (K103)

Kekliği bıçakladım
Kanadı yuvarladım
Yârim yanımda diye
Yastığı kucakladım (K47)

Kırandan peynir aldım
İki seviden kaldım
Sevdiğimle kavuşmaya
Mahşer yerine kaldım (K56)

Kızın adı *Müberra*
Açan güller ne ferah
Kimse candan sevmesin
Ayrılması çok fena (K137)

Kızın adı *Şennur* mu
Mavi çember solmaz mı
Sen orada ben burda
Bize yazık olmaz mı (K81)

Koca çınarın kolu
Kolum bilezik dolu
Cümle âlem ayrılmış
Ben de ayrılsam n'olu (K121)

Koyun kuzuya meler
Sesi yüreği deler
Yârden ayrı kalanlar
Bilmem ki nasıl güler (K97)

Koyunların eğreği
Çamdan olur direği
Yârim bizim ayrılık
Tüketti yüreğimi (K7)

Koyunu sürdüm düze
N'oldu sevdiğim bize
Ayrılık defterini
Verdiler elimize (K89)

Köyümüzün önü harman
Ne mera kaldı ne orman
Bulamadım güzel yârim
Sensiz günlerime derman (K87)

Kulağımda küpeler
Sarrafımın işidir
Yârle beni ayıran
Anasının işidir (K165)

Kulağında küpeler
Yağmur yağar serpeler
Bizi hasret bırakan
Şu görünen tepeler (K25)

Lale sümbül dedin mi
Gözüm azalan güldedir
Sen nerdesin bilemem
Hasretin gönüldedir (K104)

Maydanoz ot değil mi
Yaprağı dört değil mi
Ben yârimi özledim
Bu bana dert değil mi (K168)

Mendilim dalda kaldı
Gözlerim yolda kaldı
Yıkılası yaylalar
Sevdiğim köyde kaldı (K142)

Mendilimin uçları
Çıkamam yokuşları
Yârime selam edin
Yedi dağın kuşları (K181)

Mendilleri kokulu
Ceplerinde sokulu
Yârle bizi ayırdı
Devletlerin okulu (K17)

Minarenin ucunda
Yârim ezan okuyor
Sevdiğimin kokusu
Yel estikçe geliyor (K144)

Ocak başında kaldım
İnce fikire daldım
Arabalar geldikçe
Yârim geliyor sandım (K33)

Odanın camı kırık
Güzelin boynu buruk
Dünyalarda görmedim
Böyle acı ayrılık (K108)

Oğlanın adı *Nedim*
Yarim sana ne dedim
Ayrılık defterini
Ben sana al mı dedim (K25)

Ot biçtim orak ile
Yârim atına götür
N'erlerde duruyorsan
Beni aklına getir (K93)

Pabucumun bağını
Bağlasana sen yârim
Bugün ayrılık günü
Ağlasana sen yârim (K17)

Pembe gül idim soldum
Ak güle ibret oldum
Karşı karşı dururken
Yüzüne hasret oldum (K126)

Pencereden kuş uçtu
Mendilim suya uçtu
Ağla gözlerim ağla
Ayrılık bize düştü (K27)

Ramazan bir bir geçiyor
Ninem bulgur seçiyor
İnsan köyü özledikçe
Şehirden vazgeçiyor (K87)

Saatimin kordonu
Kollarını yordu mu
Bu seferki ayrılık
Yarim seni yordu mu (K31)

Saatimin kordonu
Kollarını yordu mu
Sen orada ben burda
Bu da şimdi oldu mu (K20)

Sarı saçım yaş durur
Yel eser kavuşturur
Esti poyraz kaba yel
Hasret kavuşturur (K179)

Sökül saçlarım sökül
Sökül de öne dökül
Ben yarimi özledim
Dağlar aradan çekil (K154)

Suya geldim suya
Elmayı soya soya
Baş olmuyor sevdiğim
Günleri saya saya (K56)

Süpürgenin telleri
Süpürmüyor yerleri
Fotoğrafi var ama
Söylemiyor dilleri (K147)

Şalvarımın gülleri
İnadına mor yârim
Sensiz geçen günleri
Bir de bana sor yârim (K74)

Şu dağın arkasında
Karlı akan çay nerde
Söyleyin yüce dağlar
Yâre giden yol nerde (K170)

Şu dağlar olmasaydı
Çiçeği solmasaydı
Ölüm *Allah*'ın emri
Ayrılık olmasaydı (K39)

Şu dağların ardında
Tavşan olur mu yârim
Sen orada ben burda
Akşam olur mu yârim (K82)

Şu tepenin düzüne
Harman olur mu yârim
Ayrılığın derdine
Derman olur mu yârim (K80)

Tarlalarda ayrıklar
Kızlar hemen ayıklar
Senin hasretine yârim
Titrer ince bıyıklar (K87)

Telefonun telleri
Müdür beyin elleri
Yârin resmi bende
Söylemiyor dilleri (K18)

Tren gelir yan gelir
İçi dolu mal gelir
Demedim mi sevdiğim
Bu ayrılık zor gelir (K60)

Tren geliyor tren
Kömürünü dökerek
Ben yârimden ayrıldım
Gözyaşımı dökerek (K116)

Tren yolu demir mi
Tren kendi gelir mi
Hep ayrılık ayrılık
Benim yürek demir mi (K74)

Uçan kuşlar olaydım
Yol üstüne konaydım
Yoldan geçen yolculara
Ben yârimi soraydım (K73)

Ufacık yüzük taşı
Yandı yüreğim taşı
Yârden haber gelmedi
Dinmiyor gözüm yaşı (K4)

Yâre entari aldım
Rengi akşam güneşi
İçerimde yanıyor
Hep ayrılık ateşi (K81)

Yayla yollarındayım
Gürgen dallarındayım
Ayıplaman komşular
Ayrılık yolundayım (K109)

Yazı yazıyom yazı
Aynanın kapağına
Yine mi geldik yârim
Ayrılık sokağına (K127)

Yemenimin uçları
Çıkamam yokuşları
Selam edin yârime
Yedi dağlar kuşları (K128)

Yorganımı düreyim
Aç yüzünü göreyim
Yasıl koca dağlar yasıl
Ben yârimi göreyim (K87)

2. 4. 4. Cinsellik Konulu Maniler

Yöreden derlemiş olduğumuz manilerde cinsellikle ilgili ifadeler oldukça yaygın olarak kullanılmıştır. Özellikle erkeklerin bulunduğu mani icra edilen ortamlarda bu tarz maniler söylenmektedir.

A çiftçiler oynunda
Parlak muska boynunda
Bir gecelik yatayım
A kız senin koynunda (K133)

A güzelim a kibarım
Gidem Tulla yanlarına
Biri gelin biri kız
Yatsam aralarına (K65)

A güzelim a kibarım
Dala bakır asılmaz
Al gelini sarmayınca
Deli gönül yasılmaz (K68)

A saman sarı saman
Okut beni bir zaman
Yatağa koku serpmişsin
Yatamadım bir zaman (K132)

Al elmanın alıptır
Dalında sallanıptır
On beş yaşında bir kız
Sevilip ballanıptır (K138)

Al giymiş alsın diye
Mor giymiş sarsın diye
Nasıl döşekte yatıcen
Bu benim gelin diye (K133)

Altınım var boynumda
İki elim koynumda
Ela gözlü sevdiğim
Gece gündüz yanımda (K60)

Arpa buğday başağı
İn aşağı aşağı
O da Allah emridir
Sıyır donu aşağı (K103)

Ay doğar aşar gider
Gün doğar şaşar gider
Bir elim koynumdadır
Bir elim şaşar gider (K23)

Ay doğar ediğinden
Gün doğar gediğinden
Oğlan ergen kız ergen
Döner mi dediğinden (K23)

Ay mısın yıldız mısın
Gelin misin kız mısın
Akşam yanına varcen
Evde yalnız mısın (K21)

Ay mısın yıldız mısın
Sabah yıldızı mısın
Ay gibi yâri tattım
Kaymakam kızı mısın (K133)

Ayağında pijama
Cama gel güzel cama
Herkes yârini sarsa
Dünya n'olur acaba (K166)

Ayşe'ler âşık olur
Dili dolaşık olur
Ayşe'yle yatanın
Ahreti ışık olur (K21)

Böyle çok naz olur mu
Bala tuz katılır mı
Bu uzun gecelerde
Yalnız yatılır mı (K5)

Çaya bakır daldırdım
Doldu diye kaldırdım
A kız senin şalvarını
Kaba yele kaptırdım (K163)

Dala bakır asılmaz
Kulubundan kesilmez
Güzel seni sarmayınca
Deli gönül yasılmaz (K85)

Dala bakır asılmaz
Dalın kolu yasılmaz
Buna derler kara sevda
Sarılmence yasılmaz (K24)

Destepe'nin inciri
Saatimin zinciri
Akşam oldu gelmedi
Koynumun güvercini (K66)

Emet'in altı çaltı
Gezerim harman altı
Yüzün pek güzel ama
İlle şalvarın altı (K158)

Evleri var üst başta
Mendilim kaldı taşta
Gel sarılam güzel gelin
Gül kokusu bambaşka (K106)

Gül dibinde yol var mı
Üstünde bülbül var mı
Akşam yanına varsam
Yatağında el var mı (K106)

Haranının karası
Karşıda çift tarlası
Gül memenin ara yeri
Delikanlı yaylası (K150)

İğde dalı incecik
Bir yâr sevdim gencecik
Sen incesin ben gencim
Sarılam bir gececik (K37)

İstanbul iki koldur
Biri sağ biri soldur
Ak gerdanın ara yeri
Cennete giden yoldur (K105)

Kara kabak bağ atar
Altında yılan yatar
Ben bilmem mi a yârim
Koynunda neler yatar (K68)

Karanfil ektim taşa
Bitmedi kaldı kışa
A kız senin şalvarını
Yırtarım baştan başa (K138)

Karanfili kopardım
Başlarıma sokardım
Yüzüme güle güle
Beni baştan çıkardın (K144)

Kavak budağ' eğmez mi
Yaprağ' suya değmez mi
İki gönül bir olunca
Göbek göbeğe değmez mi (K132)

Kızın adı *Fadime*
Yazık olmuş adına
Bal ile şeker mi kattın
Doyulmuyor tadına (K86)

Kiremitte buz musun
Gelin misin kız mısın
Akşam yanına gelsem
Evde yalınız mısın (K83)

Koca karı taş dibi
Ak gerdanı köz gibi
Nice sabahlar ettik
Yeni gelin kız gibi (K65)

Kundurama kum doldu
Atmaya kürek gerek
Nazlı yârin yanında
Yatmaya yürek gerek (K97)

Sarı buğday başağı
Yârim sarmış kuşağı
O kuşağı çözünce
Düşer belden aşağı (K135)

Şu dere baştanbaşa
Atlarım taştan taşa
Kız fistanın çok güzel
Yırtarım baştanbaşa (K37)

Tarlamızın taşları
Cıvıldaşır kuşları
Ağzıma soğan olsun
Gül memenin uçları (K138)

Tarlanın tezeklisi
Mendilin ipeklisi
Sarıldıkça tat verir
Kızların göbeklisi (K37)

Tarlanın tezeklisi
Mendilin ipeklisi
Oğlanları delirten
Kızların memelisi (K138)

Tarlası dilim dilim
Üstünde koca kilim
Hiç kucaktan inmiyor
Kara kırkmalı gelin (K133)

Uzun uzun kurt yatar
Kuyruğunda dut yatar
A kız senin koynunda
Kökensiz bostan yatar (K138)

Yağmur akar oluktan
Baykuş bakar kovuktan
Aç koynun sarılayım
Donacağım soğuktan (K37)

Yola buz atılır mı
Bala tuz katılır mı
Geceler on beş saat
Tek başa yatılır mı (K2)

2. 4. 5. Dert Konulu Maniler

Balıkesir'den derlenen manilerde dert konusu şu şekilde işlenmiştir:

A benim inci gönlüm
Dağlara bindi gönlüm
Dağlara binmez iken
Dikene kondu gönlüm (K160)

Ak keçinin yoğurdu
Yoğurt beni doyurdu
Anam beni dünyaya
Dert için mi doğurdu (K43)

A dağlar ulu dağlar
Yaprağı sönük bağlar
Ben derdimi söylesem
Yeşil çimenler ağlar (K43)

Ak kirazın ergini
Karanfilin narini
Yeşil çamlar ulu dağlar
Alsın benim derdimi (K36)

A gelinlik gelinlik
Düştü bize melinlik
Hastalardan selam yolla
Yüreğime serinlik (K56)

Ak koyun kuzusuna
Gün tutmuş postuna
Ne desem de ağlasam
Alnımın yazısına (K60)

A kuşlarım kuşlarım
Ben kuşları taşlarım
Ana baba sözüyle
Yandı benim başlarım (K70)

Ak yaşmağı dartındım
Puluna baka baka
İnce veremlere kardım
İçime ata ata (K79)

A leyleğim leyleğim
Leyleğimi yelleyim
Çıra yarmaları gibi
Yanar benim yüreğim (K99)

Akoluk'ta bezlerim
Tutulmuyor sözlerim
Ağlar iken kör oldu
Benim ela gözlerim (K2)

A siniler siniler
İnim inim iniler
Dert bizi iflah etmez
Söylen bize türküler (K79)

Al elmanın dördünü
Sür koyunun ardını
Allah bana mı yazmış
Cümle âlem derdini (K43)

Ağlarım ağlar gibi
Derdim var dağlar gibi
Kurudum gazel oldum
Tımarsız bağlar gibi (K113)

Altınım var üç tane
Say da yârim dört olsun
Ben söyleyim sen dinle
İçerine dert olsun (K11)

Ağzımdaki dişlerim
Yumurta zarı gibi
Erittin yârim beni
Dağların karı gibi (K57)

Arabası dört teker
Derelerden kum çeker
Sevdiğini alamayan
Ölür gider ah çeker (K37)

Arkasında mor ceket
Açma derdimi beklet
Benzimin sarılığına
Oğlan sensindir sebep (K17)

Ateş olsam külüm yok
Bülbül olsam dilim yok
Ben bu derde düşeli
Ağlamadık günüm yok (K154)

Ay buluta giriyor
Gözüm neler görüyor
Çekilesi dert değil
Allah sabır veriyor (K46)

Bahçelerde gör beni
Verem ettin yar beni
Nasıl verem olmayen
Eller sarıyor seni (K33)

Balıkesir bayrağı
Yel estikçe savrulur
Eller anam dedikçe
Ciğerlerim kavrulur (K139)

Bandırma'ya giderken
Edincik'in bağları
Ah ettikçe eridi
Yüreğimin yağları (K155)

Bayram geldi neyime
Kan doldu yüreğime
Evel ben de gülerdim
Şimdi gülmek neyime (K43)

Bayram geliyor bayram
Bayram benim neyime
Yaralarım sızlıyor
Doktor benim neyime (K179)

Ben öldüm ağlamaktan
Bağa su bağlamaktan
Bağda yaprak kalmadı
Yarama bağlamaktan (K148)

Bir entari diktirdim
Yanı başı fermansız
Doktor gelse ne yapar
Benim derdim dermansız (K9)

Boğazımda altını
Say da yârim beş olsun
Ben söyleyem sen dinle
İçerine dert olsun (K79)

Bugün benim ünümdür
Ünüm değil günümdür
Dağları duman almış
O benim tütünümdür (K148)

Bülbülüm yele karşı
Gözyaşım sele karşı
İçin için ağlarım
Gülerim ele karşı (K57)

Çeşmenin ahırı var
Önünde duvarı var
Karardı geçiverdi
Yârimin kahırı var (K69)

Çıktım çeşme başına
Yazı yazdım taşına
Gelen geçen okusun
Neler geldi başıma (K8)

Dağlar dağladı beni
Gören ağladı beni
Ayırdı zalim felek
Derde bağladı beni (K51)

Deniz kumları gibi
Balık pulları gibi
İçerlerim yanıyor
Cami mumları gibi (K90)

Derdim var dağlar gibi
Söylenir eller gibi
Kurumaktan beter oldum
Bozulmuş bahçe gibi (K118)

Dere boyu kestane
Say bakalım kaç tane
Benizlerin sararması
Kaygı kaygı üstüne (K99)

Dere dolu taş ile
Gözüm dolu yaş ile
Ben nereye gideyim
Şu gülmedik baş ile (K12)

Dertliyim dereliyim
Sorsan ya nereliyim
Her ağaç yeşillenmiş
Ben niye karalıyım (K16)

Dertliyim dermanım yok
Elimde fermanım yok
Yüklendim gam yükünü
Çekmeye dermanım yok (K14)

Dertliyim dermanım yok
Köylüyüm harmanım yok
İsterim yâre gideyim
Elimde fermanım yok (K27)

Ekin ektim az derler
Güzele beyaz derler
Kime yazsam derdimi
Yana yana gez derler (K171)

Elinde altın şişe
Bakın doğmuş güneşe
Gülmedik başlarımı
Vurun yansın ateşe (K40)

Ellerimde eldiven
Yeni düştüm derde ben
Bu dert beni öldürcek
Nasıl yatem yerde ben (K19)

Ellerimde eldiven
Yeni düştüm derde ben
Dert değil kara sevda
Duramıyom evde ben (K35)

Elmanın dalı yüksek
Yere düşse de yesek
Sen dertli ben de dertli
Bu derdi kime versek (K99)

Ev'mizin önü siper
Siperde duman tüter
Dert üstüne dert olmaz
Yeter *Allah*'ım yeter (K98)

Evleri görünüyor
Gönüldür veriliyor
Çekilcek dertler değil
Mevla'm sabır veriyor (K44)

Hırkamın yeni dardır
İçinde neler vardır
Dertsiz kullar olur mu
Âlemin derdi vardır (K65)

İçerimde derdim var
Kabuklu kurumuyor
Benim derde düşenin
Çaresi bulunmuyor (K154)

Kar yağar sulu sulu
Akça yazmanın pulu
Benden başka var mı ki
Allah'ın dertli kulu (K76)

Karanfili bağlacan
Top zülüfü yağlacan
Ne gelirse kaygı gelir
Türlü derde uğracan (K100)

Karpuz kestim yiyen yok
Halin nedir diyen yok
Ben bu derde düşeli
Ağlamadık günüm yok (K3)

Karpuz yedim kan gibi
Yüksek evler han gibi
Sararmışsın solmuşsun
Kaygın mı var ben gibi (K99)

Karşıda oturandır
Derdimi artıranlar
Gelsin benle konuşsun
Sevdadan kurtulanlar (K176)

Kayalıdır kayalı
Kayaları boyalı
Urus dağları gibi
Dert içimde mayalı (K94)

Kayalar merdin merdin
Kim bilir benim derdim
Ağaçlar kalem olsa
Yazılmaz benim derdim (K4)

Koca pınar çeşmesi
Aksa da gürlemedi
Doktor benim derdimi
Bilse de söylemedi (K128)

Kolumdaki bilezik
Saya saya dört olsun
Ben söyleyem sen dinle
Yüreğine dert olsun (K4)

Koyun geliyor koyun
Yaramı derin oyun
Yârden önce ölürsem
Adımı dertli koyun (K93)

Kuru dalların kuru
İçlerinde su duru
Oynadığıma bakma
Derdim içimde duru (K80)

Kuyudan su çekerim
Balkonlara dökerim
Şu dünyanın derdini
Bir yâr için çekerim (K40)

Kuyudan su çekerim
Darıldın mı şekerim
Şu dünyanın kahrını
Yârim için çekerim (K79)

Mani mani rehindir
Manime gelen kimdir
Kızlar mani diyelim
Bakalım dertli kimdir (K137)

Mani maniyi açar
Mani bilmeyen kaçar
Ben bir mani söylesem
Yedi yıllık dert açar (K181)

Mendilim dört köşeli
Dört yanı işlemeli
Yana yana kül oldum
Ben bu derde düşeli (K172)

Mendilimde kare var
Yüreğimde yare var
Ne ben öldüm kurtuldum
Ne derdime çare var (K40)

Merdivenim kırk ayak
Kırkına vurdum dayak
Senle dertleşmeye geldim
Senin dert benden koyak (K44)

Mezarın böğrü delik
Top perçem bölük bölük
Hiç dokunmayın bana
Benim ciğerim yanık (K12)

Ocağa vurdum sacı
Acı biberim acı
Doktorlar bulamadı
Bu derdime ilacı (K89)

Oğlanın adı ***Emin***
Yârimi gördüm demin
Senin kaygılı duruşun
Beni koydu melin (K118)

Oğlanın adı ***Sülman***
Sol cebinde ilimon
O limonu bana ver
Olam derdine derman (K33)

Ötse bülbül ötmüyor
Derdi bana dökmüyor
Dünyaya geldim geleli
Benim derdim bitmiyor (K67)

Pencereye ot koydum
İçine saat koydum
Ben yârimin içine
Doktor bilmez dert koydum (K8)

Portakalı soyamadım
Başucuma koyamadım
Ben bir dertten kurtulup da
Gençliğime doyamadım (K111)

Posta geliyor posta
İçinde dolu hasta
Gülüyom oynuyom ama
İçerim kara yasta (K179)

Samanlık otlu olur
Sevenler mutlu olur
Sevip sevip ayrılan
Sonunda dertli olur (K104)

Su gelir merdin merdin
Çekilmez benim derdim
Çaylar mürekkep olsa
Yazılmaz benim derdim (K163)

Su gelir merdin merdin
Su değil benim derdim
Dağlar taşlar kalem olsa
Yazılmaz benim derdim (K22)

Şu dağların ardında
Ben biriydim biriydim
Şu dertlere düşeli
Dirhem dirhem eridim (K139)

Testi koydum dolmadı
Kara mantom solmadı
Ben niye ağlamayayım
Çilelerim dolmadı (K14)

Tren tuttu yolunu
Yaşmak döktü pulunu
Mevla'm dertli gezdirir
Yarattığı kulunu (K79)

Ulus'ta kar kalmadı
Yürekte yağ kalmadı
Dertlerimiz çok idi
Kayıtta yer kalmadı (K26)

Yol üstünde okullar
Okullarda okurlar
Benim gizli derdimi
Söylemiyor doktorlar (K21)

2. 4. 6. Düğün-Kına-Nişan ve Evlenme Konulu Maniler

Yörede evlilik aşama aşama gerçekleşen bir olgudur. Çeşitli biçimleri vardır. Derlenen manilerde evlenme; "varmak", "almak", "satılmak", "kaçmak", "evermek", "evlenmek" vb. eylemlerle ifade edilmiştir. Ayrıca doğrudan "düğün" konusunu işleyen maniler ile düğünlerde bayraktarların söylediği maniler de bu bölümde ele alınmıştır.

A benim inci dişim
Çaltıya kondu kuşum
Kız düğüne davranıyom
İşin sonunu düşün (K21)

A biberiz biberiz
Yeşil yeşil tüteriz
Biz bir günlük misafiriz
Yarın kalkar gideriz (K15)

A gelin kız gelin kız
Hemen oyna gelin kız
Evimizin içinde
Bir oğlumuz yalınız (K179)

A kazan kara kazan
Halil'im para kazan
Eller düğün yapıyor
Bizim düğün ne zaman (K179)

A tepede tepede
Yâr oturur tepede
Benim varacam oğlan
Eyerci'den ötede (K179)

A üyüme üyüme
Su doldurdum güğüme
On gün sonra gel yârim
Bizim köye düğüne (K29)

Ağzındaki sakızın
Mumunu ben vereyim
Çaldır yârim davulunu
Düğününe geleyim (K25)

Ak burçak kara burçak
Babam bakkal açacak
Açma baba bakkalı
Abim kız kaçıracak (K46)

Ak koyun melemesin
Menekşeyi yemesin
Sevdiğine varamayan
Gelin oldum demesin (K36)

Ak koyunu güderim
Dağ bayırda gezerim
Sevdiğimi alamazsam
Bu diyardan giderim (K158)

Ak yaşmağı başında
Kalem oynar kaşında
Benim varıcem oğlan
On üç on dört yaşında (K72)

Ak yaşmağım mendilcek
Başlarıma eğilcek
Hiç göz dikme ay oğlan
Babam sana vermecek (K175)

Ak yaşmağın oyası
Puldur kaldıramazsın
Düşme oğlan peşime
Sen beni alamazsın (K73)

Aklı basmam yetmedi
Ekle sevdiğim ekle
Babam bu yıl vermiyor
Bekle sevdiğim bekle (K7)

Aksın çeşmeler aksın
Gelen geçenler baksın
Beni alacak oğlan
Gelsin de toka yapsın (K60)

Akşam oluyor akşam
Akşamlarda konuşamı
Oğlan sana varmazsam
Mendilim olsun nişan (K17)

Al atım damda bağlı
Tabancam kara yağlı
Kız seni alcam ama
Başım ellere bağlı (K21)

Al eline mavzerini
Vur yere silindirini
Çekiver dumanı
Evlenmenin zamanı (K24)

Allı olursa olsun
Solarsa varsın solsun
Ben varan da birisine
Nasıl olursa olsun (K56)

Altınları armalı
Kıyıları sırmalı
Benim varacam oğlan
Benden güzel olmalı (K127)

Anne bana eşarp al
Mavi olsun solmasın
Göster oğlan annene
Beğenmezse almazsın (K72)

Annem entari almış
Yanında eklemesi
Tak bir nişan yüzüğü
Kolaydır beklemesi (K72)

Arabam gider taşlıktan
Dingil koptu başlıktan
Şu *Kumköy*'ün erkekleri
Evlenemez açlıktan (K46)

Arpalar hasır oldu
Bizim iş nasıl oldu
Alcam dedin almadın
Ellere nasip oldu (K75)

At üstünde jenderme
Tut kolundan koyverme
Kız ben seni alacam
Kimselere deyverme (K166)

Ata verdim yemini
At yemedi yemini
A kız seni alcam diye
Pek çok ettim yemini (K152)

Avlu kapının kanadı
Üstüne kumrular tünedi
Gelin daha gelmiyor mu
Neymiş bu gelinin inadı (K86)

Avlularda sövensin
Söven değil gövensin
Beni alacak oğlan
Kesesine güvensin (K109)

Ayağımda terlikler
Çiçek açtı erikler
Oğlan sana kaçacam
Hazır mı gelinlikler (K59)

Ayakkabımın tellisi
Kızların ince bellisi
Haydi ağalar
Bu da Yoğunoluk delisi (K96)

Bahçede tahta kapı
Bir vuruşta açarım
İstet beni babamdan
Vermezlerse kaçarım (K53)

Bahçelerde ak kabak
Pişecek tabak tabak
Beni beğenmez idin
Alacağın safa bak (K177)

Bahçelerde erikler
Ayağında terlikler
Varıyom nazlı yârim
Hazır mı gelinlikler (K56)

Bahçelerde gök bakla
Gakla tavuğum gakla
Dünür gitçen *Recep Dayı*
Kese dibini yokla (K85)

Bahçelerde iğdesin
İğde budağın eğmesin
Sevmediğin oğlana
Gelin olup gidersin (K164)

Bahçelerde kestane
Demet demet üstüne
Ben o yâre varmazsam
Son günlerim hastane (K147)

Bahçelerde marulum
Dip yaprağını alırım
İlk sevdiğim değil mi
Dul olsa da varırım (K180)

Bahçelerde patlıcan
Daldan dala atlıcam
Anne haberin olsun
Ben bu gece kaçıcam (K9)

Bahçelerde patlıcan
Gelirsen seni alcan
Gelmezsen eğer bana
Kesekaya'dan atlacan (K166)

Bahçelerde patlıcan
Pencereyi açucan
Yolla yârim babanı
Vermezse kaçucan (K87)

Bahçelerde semizlik
Değirmende domuzluk
Oğlan sana getiriyoz
On beş yaşında damızlık (K68)

Bahçelerin nanası
Ellerinin kınası
Kızı gelin olur da
Ağlamaz mı anası (K134)

Bahçenin kapısını
Açamıyorum yârim
Annemin haberi var
Kaçamıyorum yârim (K128)

Bahçeye biber ektim
Yakında kabaracak
Ana haberin olsun
Sevdiğim kaçıracak (K24)

Balıkesir bayır başı
Yıkılsın dağı taşı
Balıkesir'den kız alacak
Çıksın poyraza karşı (K31)

Balıkesir yolları
Paket taştan kaldırım
Eğer beni almazsan
Ben aklımı aldırım (K33)

Bandırma'ya giderken
Edincik beklemesi
Tak yârim yüzüğü
Kolaydır beklemesi (K29)

Bandırma'ya giderken
Sol tarafta karakol
Haydi kaçalım yarim
Babamın damadı ol (K155)

Benim yârim terzidir
Kumaş elbiselidir
Benim varıcem oğlan
Nereye gitse bellidir (K94)

Beyaz beyaz tavuklar
Beyaz beyaz yumurtlar
Bizim köyün oğlanları
Düğünlerde uyuklar (K49)

Beyoluk'la *Şaroluk*
Yarım saat arası
Hadi kaçalım yârim
Benden taksi parası (K34)

Beyoluk'un çeşmesi
Akıyor yandan yandan
Alacaksan al beni
Ben usandım bu candan (K142)

Bigadiç'e giderken
Bir teneke kum aldım
Utanmadın mı sağdıç
Ben bıraktım sen aldın (K138)

Bizim evin önünde
Bir dikili direk var
Haydi kaçalım yarim
Sende nasıl yürek var (K181)

Boynumdaki altını
Hani ben takınalı
Duymamış mı düşmanlar
Hani ben satılalı (K139)

Bugün günlerden salı
Sallanır servi dalı
Almazsan alma beni
Dünya sana mı kaldı (K121)

Çataklı'dan geliyor
Kapıları deliyor
Ablam gelin oluyor
Sıra bana geliyor (K147)

Çay olalım akalım
Düşünelim bakalım
Düşünmeyle iş olmaz
Al bohçanı kaçalım (K152)

Çaydır benim geçtiğim
Çavdar benim biçtiğim
Alacaksan al oğlan
Yeter dalga geçtiğin (K120)

Çekin atının başını
Silin gözünün yaşını
Haydi ağalar
Verin oğlumuzun eşini (K38)

Çık beri gelin çık beri
Anan evinin yık beri
Hiç bir şeyin yok ise
Kıl torbanı al beri (K86)

Çıktım dağlar üstüne
Ak yazmam yellensin
Ben bir yeni yâr sevdim
Eski yârim evlensin (K36)

Çıktım yayla yüzüne
Al krepim yellensin
Yeni yârden selam geldi
Eski yârim evlensin (K179)

Çınar yaprak istemez
Kuyu kapak istemez
Kendisi kaçan kızlar
Davul dümbek istemez (K146)

Çobanın koyunları
Yapıyor oyunları
Çoban sana varıcam
Bağışla koyunları (K9)

Dağda güttüm koyunu
İçtim kuyu suyunu
Koyuncular mı ölçtü
Gelin senin boyunu (K68)

Dağı duman bürüdü
Yeşil çimen çürüdü
Hadi gayri efeler hadi
Ayağıma kara sular yürüdü (K86)

Dağı duman bürüdü
Yeşil çimen çürüdü
Hadi gayri gelin hadi
Ayağıma kara sular yürüdü (K86)

Dağların karıncası
Yok mu bunun amcası
Gelin kızın arkasından
Oynasın görümcesi (K94)

Dam üstünde dura koy
Dut yaprağı kıra koy
Yârim beni alacaksan
Güze kadar dura koy (K43)

Dam üstünde gezerim
Al kiremit ezerim
Kız seni alamazsam
Deli olur gezerim (K37)

Danahisar bağları
Oturuyor ağ'ları
Oğlanları güzel olsa
Evlenir oğlanları (K179)

Dar yollardan geçerim
Kara biber saçarım
İste be oğlan iste
Vermezlerse kaçarım (K62)

Davul sesi geliyor
Yürekleri deliyor
Yârim kasket takmış
Oynamaya geliyor (K87)

Dere boyu kızılcık
Kız saçların kıvırcık
Ben seni alcam ama
Daha yaşın ufacık (K11)

Derelerde kırlangıç
Kanadı avuç avuç
Sevdiğine varamayan
Kan kusar avuç avuç (K139)

Dolmuş geliyor dolmuş
Dolmuşun önü solmuş
Benim varacağım oğlan
Banka müdürü olmuş (K178)

Duvağı telli gelin
Gümüşten elli gelin
Buğulu gözlerinden
Sevdiğin belli gelin (K139)

Duvardaki sinekler
Duvarı delcekler
İstemediğim bir kızla
Zorla mı evercekler (K97)

Eğme gelin başını
Kim bağladı başını
Ayrılanlar kul değil mi
Sil gözünün yaşını (K96)

Ekin geldi orağa
Orak değdi toprağa
Yârim gelin oluyor
Bürünmüş telli duvağa (K152)

Elde kına karıldı
Gelin kıza yakıldı
Anasının yüreği
Buna nasıl dayandı (K80)

Elindeki kavanoz
Kavanozu kıramaz
Senin gibi dalgacı
Sevdiğini alamaz (K178)

Elma attım denize
Geliyor yüze yüze
Kırk yaşında evlendi
Asarköylü Kanize (K158)

Elmayı dilemedik
Bıçağı silemedik
Bize mi geliyordunuz efeler
Bizi sizi bilemedik (K86)

Entarimin pilesi
Yandandır eklemesi
Nişanlanalım yârim
Kolaydır beklemesi (K9)

Entarisi ak yârim
Yakaları pak yârim
Gelin oldum gidiyom
Doya doya bak yârim (K168)

Entarisi vişneden
Yeni geldim çeşmeden
Alacaksan al beni
Sevdalara düşmeden (K17)

Erik dalı eğmeli
Dibinde eğlenmeli
Komşu oğlu var iken
Kiminle evlenmeli (K161)

Erikler çiçek açtı
Ayşe kocaya kaçtı
Anasının babasının
Başına dertler açtı (K63)

Eteğimin pilesi
Yandadır eklemesi
Tak bir nişan yüzüğü
Kolaydır beklemesi (K63)

Evin yanı dibek taşı
Dibektedir buğday başı
Düğün dernek yaptım deme
Pişirmeden keşkek aşı (K87)

Evlerinin önüne
Susam ekerim susam
Kaçıracam kız seni
Fırsatını bulursam (K37)

Felemedik ağalar felemedik
Dağı taşı delemedik
Haydi ağalar
Gelin almaya gelemedik (K38)

Feliyoz ağalar feliyoz
Dağı taşı deliyoz
Haydi ağalar
Biz de yava yavaş geliyoz (K38)

Felmiyor mu ağalar felmiyor mu
Dağı taşı delmiyor mu
Haydi ağalar
Bayrağın avatı gelmiyor mu (K38)

Geldi dernek ayları
Yanar yürek yağları
Gelin olan kızların
Akar gözün yaşları (K87)

Gelin oldum taç ile
Gözümdeki yaş ile
Sevdim de varamadım
Elin oldum bile bile (K80)

Geline bak geline
Gelinin giyimine
Gelin kendi güzel ama
Düşmüş cahil eline (K75)

Geline bak geline
Kına yakmış eline
Kurban olam allı gelin
Duvağının teline (K87)

Giden oğlan dursana
Saatini kursana
Ben nişanlı değilim
Sen nişanlım olsana (K63)

Giden oğlan dursana
Saatini kursana
Madem beni alacan
Nişanımı taksana (K63)

Gittiğim susa yolu
Başım karanfil dolu
Sen beni alamazsın
Çekil deyyusun oğlu (K50)

Güzel gelin basması
Mercimek kavurması
Zor mu geldi allı gelin
Koca kahrı çekmesi (K68)

Hadi gidelim yârim
Erdek'e eğlenmeye
Karar verdim sevdiğim
Seninle evlenmeye (K104)

Hadi gidelim yârim
Jandarma kışlasına
Sen evlenmeden yârim
Ben gitmem başkasına (K16)

Hadi gidelim yârim
Kırlara eğlenmeye
Söz vermedin mi yârim
Benimle evlenmeye (K114)

Hastane beş kattır
Beşi beş yüz yataktır
Sevdiğine varamayan
Akciğerden sakattır (K31)

Hava bulutlanıyor
Gönül umutlanıyor
Benim varıcem oğlan
Yeni bıyıklanıyor (K179)

Hoş geldin akın akın
Düğünümüz pek yakın
Kızımızın eline
Sevinip kına yakın (K157)

Irafta masırım var
Gergide hasırım var
Alacaksan al oğlan
Nerede kusurum var (K77)

Irgılız ağalar ırgılız
Yaramız var vurgunuz
Haydi ağalar
Irak yerden geldik yorgunuz (K38)

İğde dalın eğdirme
İğdesini yedirtme
El âleme kaçıp da
Kendi geldi dedirtme (K74)

İki karık arası
Elim çapa yarası
Gel kaçalım sevdiğim
Yok mu taksi parası (K109)

İrkek saldım guza
Sıypındım indim düze
Haydi ağalar
Selamünaleyküm size (K86)

İrkek saldım guza
Sıypındım indim düze
Haydi ağalar
Allah'a ısmarladık size (K86)

İsteriz ağalar isteriz
Bahçede güller yaslarız
Haydi ağalar
Biz de oyun havası isteriz (K38)

İşte geldik biz bize
Oturalım diz dize
Haydi ağalar!
Selamünaleyküm size (K150)

İvrindi tepeleri
Oturmuş efeleri
Köyümüzden kız alcak
Doldursun keseleri (K59)

Kaleden atladın mı
Yorganı kapladın mı
Oğlan diyor kaçalım
Kız diyor patladın mı (K61)

Kalenin bayır düzü
Mevla'm ayırdı bizi
Anam akıllı olsa
Evlendirirdi bizi (K52)

Kar yağıyor yağıyor
Aba mı giyeceğim
İhtiyara varıp da
Amca mı diyeceğim (K124)

Kara kabak kökeni
Ele batar dikeni
Benim varacam oğlan
Uzak tutmuş mekanı (K18)

Kara koyun meleyor
Dağı taşı deliyor
Aç gelin kız kapıyı
Nişan heybesi geliyor (K83)

Kara tren geliyor
Mavi duman veriyor
Aç kapıyı damat bey
Sana gelin geliyor (K23)

Kara pınar taşlıktır
Sen gidemezsin yârim
Sever sever aldatırsan
Evlenemezsin yârim (K36)

Karanfilim mor açtı
Saksılara dolaştı
Alacaksan al beni
Dünürlerim sıklaştı (K146)

Karanfilin ucundan
Toparladım ucundan
Fakire varan kullar
Ölür mü ki acından (K125)

Karataş'ın kömürü
Ayşe kızın ömürü
Geri geri kalıyor
Şak Dede'nin düğünü (K21)

Karpuz kestim büsbütün
Serdim yere büsbütün
Oğlan sana varmazsam
Dünya yansın büsbütün (K148)

Karşı camda durup durur
Burca burca kokup durur
Haydi *Emine* teyze
Kızın bize bakıp durur (K96)

Karşıda dikili taş
Güzeller iki kardeş
Büyük kardeşe varanlar
Küçüğüyle arkadaş (K30)

Karyolamın demiri
Annem verir emiri
Annem vermezse yârim
Kaçmak *Allah*'ın emri (K98)

Kaya dibi kuz gibi
Sular içtim buz gibi
Dokuz çocuklu olsan
Kabulümsün kız gibi (K88)

Keklik öter tepede
Kiraz koydum sepete
Şimdi kızlar gelin olur
Bir kadife cekete (K38)

Kepsut'un karakolu
İçi jandarma dolu
Benim varacağım oğlan
Annesinin bir oğlu (K7)

Kepsut'un minaresi
Dayansam yıkılacak
Pezevengin oğluna
Yüz versem kaçıracak (K109)

Kepsut'un minaresi
Yanıyor idaresi
Tak yârim şu nişanı
Kolaydır beklemesi (K79)

Kırda güttüm koyunu
Çayda verdim suyunu
Dökümcüler mi döktü
Yârim senin boyunu (K106)

Kırmızı gül ol da gel
Bardaklara dol da gel
Sen beni alamazsın
Öğretmen ol da gel (K126)

Kırmızı iğne sapı
Sizin yol bizim kapı
Duydum ki yâr evlenmiş
Dilensin kapı kapı (K39)

Kızın adı *Ayşe*'dir
Elleri var hoşçadır
Gel kaçalım sevdiğim
Para neler boşatır (K167)

Kobaklı Dede yamuk
Tarlası dolu pamuk
Düğünleri geri koydu
Pesemet burunlu *Yamuk* (K44)

Koca kapının kanadı
Üstüne kumru tünedi
Haydi ağalar
Nedir bu kızın inadı (K150)

Koyunları gütmeli
Tatlı olur sütleri
Benim varacam oğlan
Çalışmaya gitmeli (K94)

Koyunları kara baş
Öküzleri sarı baş
Sevdim de varamadım
Yanıyorum arkadaş (K121)

Koyunların eğreği
Çamdan olur direği
Sevdiğine varamayan
Elbet yanar yüreği (K94)

Koyunların merası
Nerde *Kadı Dere*si
Açın bakın yüreğime
Kimde düğün bohçası (K30)

Kömür gözün karası
Serde gönül yarası
Düğünümüz var bizim
İki bayram arası (K135)

Köprü altında ceviz
Altından geçiveriz
Annen seni vermezse
Bir gece kaçıveriz (K85)

Kuyu dibi kuz gibi
Suyun içtim buz gibi
Boşan da gel kocandan
Gelin edem kız gibi (K65)

Leyl olur ağalar leyl olur
Ak kızın göğsü yayl' olur
Haydi ağalar
Düğüncü getmesi böyl' olur (K38)

Limonun yarısına
Konya diyorlar *Konya*
Sevip de varamadım
Hey gidi yalan dünya (K59)

Maniyi maniciyim
Beylere gemiciyim
İster al ister alma
Ben seni alıcıyım (K33)

Masa üstünde bıçak
Babam dükkân açacak
Açma baba dükkânı
Abim kız kaçıracak (K173)

Masa üstünde bıçak
Sanki bana batacak
Anne haberin olsun
Abim kız kaçırcak (K149)

Masa üstünde roman
Okurum zaman zaman
Oğlan sana varacam
Subay çıktığın zaman (K153)

Maşrapanın kalayı
Kızlar çeker halayı
Allah için söyleyin
Var mı aşkın kolayı (K115)

Mavi motor geliyor
Dumanını veriyor
Aç ana kapımızı
Damadınız geliyor (K101)

Mavi taksi boyandı
Kapımıza dayandı
Bu gece kaçacaktım
Gavur *Hasan* uyandı (K101)

Mendilim yellenmiyor
Çağırsam ses vermiyor
Ergama oğlanları
Korkudan evlenmiyor (K146)

Merdiven basanı basam
Oğlanın adı *Hasan*
Ateş mekânın olsun
Yâr sana varamazsam (K13)

Merdivenim kırk ayak
Kırkına vurdum dayak
Alacaksan al beni
Vermecekler sonra bak (K3)

Minarenin ucunda
Yıldıza bak yıldıza
Sen beni alamazsın
Ucuza bak ucuza (K20)

Motor geliyor motor
Motorun bacası yok
Evlenecem diyorsun
Babanın parası yok (K53)

N'edelim ağalar n'edelim
Dağı taşı didelim
Verin bizim gelini
Biz de başı açık gidelim (K131)

Nakış attı havlumuza
Şenlik düştü gönlümüze
Gelin kapıdan çıkıyor
Haber edin oğlumuza (K68)

Ne isteriz ağalar ne isteriz
Bahçede güller yaslarız
Haydi ağalar
Biz ağadan rakı isteriz (K150)

Ne olur ağalar ne olur
Yüksek dağlar yayl' olur
Bizim gelin getirmemiz
Köyümüzde böyl' olur (K131)

Ne olur ağalar ne olur
Yüksek dağlar yayl' olur
Bizim kına gecelerimiz
Köyümüzde böyl' olur (K131)

Oğlanın adı *Dursun*
Pınarda testi dursun
A kız seni almazsam
Dokuz kere şart olsun (K86)

Oğlanın adı *Ekrem*
Bahçeye biber ekmem
Alacaksan al oğlan
Bu sevdayı çekemem (K160)

Oğlanın adı *Emin*
Şuradan geçti demin
Alacandan almacandan
Eder misin bir yemin (K43)

Oğlanın adı *Hasan*
Tarlası dolu bostan
Domuz anan olmasa
Oğlan sana varıcan (K3)

Oğlanın adı *Mehmet*
Arabam dolu demet
Ben *Mehmet*'e varıcam
Ne karışır hükümet (K116)

Oğlanın adı *Mehmet*
Parası demet demet
Mehmet beni almazsa
O an kopçak kıyamet (K178)

Oğlanın adı *Mevlüt*
Saçları geri devrik
Oğlan evlenemezsin
Senin cüzdanın delik (K154)

Oğlanın adı *Musa*
İnsafa gel insafa
Emsallerin evlenmiş
Niye duruyon *Musa* (K77)

Oğlanın adı *Mümin*
Kelemim dürüm dürüm
Verseler sevdiğime
İstemem davul düğün (K32)

Oğlanın adı *Ömer*
Bacada duman tüter
Sevdiğime varırsam
Üç gün dursam da yeter (K147)

Oy ezeller ezeller
Dere tepe gazeller
Biz kınaya gidiyoz
Siz de gelin güzeller (K38)

Öküzleri karaman
Kayıp olsa aramam
Ben bir köylü kızıyım
Öğretmene varamam (K26)

Öf aman yar aman
Samanlık doldu saman
Haydi ağalar
Bizim düğün ne zaman (K150)

Pencerede durursun
Camı tık tık vurursun
Alacaksan al beni
Sonra pişman olursun (K11)

Pencerede durursun
Dudakların kurusun
Eğer beni almazsan
Yanar da kül olursun (K1)

Pencereden bak bana
Fındık fıstık at bana
Fındık fıstık istemez
Nişan yüzüğü tak bana (K177)

Penceremin yanına
Sinek kondu camına
Oğlan sana varmazsam
Yazık olsun şanıma (K76)

Saçım uzun tararım
Ben dengimi ararım
Dengime varamazsam
Veremlere kararım (K30)

Saçın uzun ermezler
Beni sana vermezler
Gel kaçalım bu gece
Karanlıkta görmezler (K74)

Samanlık dolu saman
Uyan nişanlım uyan
Eller düğün yapıyor
Bizim düğün ne zaman (K20)

Sandığın kapağını
Açamıyorum yârim
Duyurmuşlar babama
Kaçamıyorum yârim (K127)

Sefelim ağalar sefelim
Dağı taşı delelim
Haydi ağalar
Gelin almaya gidelim (K38)

Selamünaleyküm size
Aleyküm selam bize
Haydi ağalar
Gelin getirdik size (K10)

Sıra sıra cevizler
Niye ceviz vermezler
Kör olası babalar
Evlen kızım demezler (K115)

Simav çayında balık
Yüreğim fena yanık
İskele düğünleri
Acayip kalabalık (K87)

Siyah saçı örmezler
Seni bana vermezler
Gel beraber kaçalım
Karanlıktır görmezler (K160)

Sizin evle bizim ev
On adımdır arası
İçme yârim sigara
Topla düğün parası (K69)

Su içtim yudum yudum
A benim *Hatça* dudum
Gelin oldun gidiyon
Daha sende umudum (K65)

Şu dağların çamları
Keçilerin çanları
Oğlan beni seviyorsan
Taksana nişanları (K176)

Şu okulun önünde
Kravatın yellensin
Bekleyelim sevdiğim
Büyük abin evlensin (K165)

Tabakası takadan
Ben söyledim şakadan
Benim varacağım oğlan
Aşağ' mahle yakadan (K73)

Tarlası taban taban
Elinde altın saban
Benim varacam oğlan
Hem ileşber hem çoban (K175)

Taşı fırlattım düze
Geliyor yüze yüze
Açıl koca kapı açıl
Gelin geliyor size (K163)

Un çuvalında un kalmadı
Tuz çuvalında tuz kalmadı
Haydi ağalar
Amet Ağa'da kız kalmadı (K150)

Urgan attım ormana
Benim yolum *Ergama*
Er de geç de varacam
Ben sevdiğim oğlana (K101)

Vur bakırı inlesin
Âşık olan dinlesin
Sevdiğine varmayan
Hiç evlendim demesin (K110)

Yılanlar atmıyor
Taleşlenmiş kokmuyor
Güveyler nazlanmış
Evden dışa çıkmıyor (K12)

Yine geldi yaz başı
Çatıktır yârin kaşı
Eller düğün yaptıkça
Akar gözümün yaşı (K87)

2. 4. 7. Düşmanlık Konulu Maniler

Yöreden derlenen manilerde "düşman" ve "düşmanlık" konularına da yer verilmiştir. Düşmana doğrudan söylenemeyen sözler maniler aracılığıyla yerini bulmuştur.

Ak ambarın gölgesi
Götür *Bekir Firdevs*'i
Dostları düşman olmuş
Duyulmaz onun sesi (K22)

Ak bezimin pulu yok
Şu dağların yolu yok
Uğraşmayın düşmanlar
Ayrılığın sonu yok (K52)

Ak yaşmağım dürülü
Kim görmüş güldüğümü
Düşmanlarım çoğalmış
İstiyor öldüğümü (K97)

Aktır benim yaşmağım
Büyüdüğüme pişmanım
Şu ellerin içinde
Dostumdan çok düşmanım (K19)

Arabanın okuna
Altıparmak topuna
Böyle olacak değildi
Gitti düşman bokuna (K75)

Armut dalda hoplasın
Yerde yârim toplasın
Gel yârim konuşalım
Düşmanımız çatlasın (K100)

Derelerde kurt izi
Düşman ayırdı bizi
Düşman gözün kör olsun
Mevla'm kavuştur bizi (K133)

Entarim biçim biçim
Yanıyom senin için
Dostumla düşman oldum
Seni sevdiğim için (K57)

Evimizin önünde
Yedi veren gülleri
Yârle bizi ayırcak
Şu düşmanın dilleri (K19)

Gitme ardına düşmem
Sonra olursun pişman
Senin gibi görmedim
Yüze dost kalbe düşman (K81)

Hastayım başım derim
Kalkarım işim derim
Dosta düşmana karşı
Gene yârimdir derim (K64)

Işıklar yanmış derler
Bir ucu kalmış derler
Çekemeyen düşmanlar
Yâr senden caymış derler (K116)

Kale kaleye karşı
Kalenin ardı çarşı
Gel yârim konuşalım
Dosta düşmana karşı (K139)

Kalenin karşısında
İzmir'in çarşısında
Yaktı bizi gavur düşman
Evimizin karşısında (K30)

Kar yağar saçaklara
Savrulur alçaklara
Düşmanların lafları
Sığmıyor kucaklara (K126)

Kayadan keklik uçtu
Kakması suya düştü
Düşmanlar kuyu kazdı
İçine kendi düştü (K98)

Köprüden geçer iken
Köprü salladı beni
Yârimin eski dostu
Düşman belledi beni (K121)

Patlangıçlar patlasın
Yârim çaydan atlasın
Arada bir gel yârim
Düşmanımız çatlasın (K50)

Taksi geçiyor taksi
Ön tekeri patlasın
Ara sıra gel yârim
Düşmanımız çatlasın (K80)

Terliğimle yaşmağım
Giydiğime pişmanım
Oğlan seni seveli
Ne çok oldu düşmanım (K81)

2. 4. 8. Gelin-Kaynana Manileri

Yöreden derlenen manilerde sıkça işlenen konulardan biri de gelin ve kaynana arasındaki ilişkidir. Gelinler ve kaynanalar daha çok aralarındaki uyuşmazlıklarla gündeme gelirler. Bu uyuşmazlıklar ve atışmalar manilerde yerini almıştır.

A gelin emir gelin
Tüfeği demir gelin
Oğlanı ben büyüttüm
Kemiği kemir gelin (K12)

A kaynana kaynana
Acıyorum bak sana
O ki kaynana değil
Şu dört bacaklı dana (K12)

Ak tavuk almadın mı
Kümese koymadın mı
Kör olası kaynana
Sen gelin almadın mı (K98)

Arabası aynalı
Şu oğlana varmalı
Oğlan pek güzel ama
Anası olmamalı (K72)

Ayakkabı giyerim
Üstü beyaz olursa
Kaynanamı severim
Oğlu güzel olursa (K140)

Ayva gömdüm samana
Bakın kara dumana
Senin gavur ananı
Ben getirin imana (K75)

Ayva sarı nar sarı
Ayvaya konar arı
Oğlunu bana vermez
Kirli fistanlı karı (K110)

Çanaklıkta çanak var
Kaynanamda yanak var
Doğru söyle kaynana
Akşam sana dayak var (K163)

Çarşıda edik kaynana
Dişleri gedik kaynana
Oğlun çerez getirmiş
Sensiz yedik kaynana (K12)

Çarşıdan aldım kilimi
Tut kaynana dilini
Akşama oğlun gelince
Kırar kambur belini (K171)

Çekmeceyi çekerim
Dargın duruyon şekerim
Kaynananın kahrını
Oğlu için çekerim (K42)

Dip odanın kilimi
Tut kaynana dilini
Tutmaz isen dilini
Neye aldın gelini (K14)

Duvarda elek mi olur
El kızı melek mi olur
Kör olası kaynana
Kapıya kilit mi olur (K70)

Eli etekli gelin
Götü saçaklı gelin
Sen de mi adam oldun
Bastı bacaklı gelin (K12)

Ev üstünde gezerim
Kiremidi ezerim
Vallah billah kaynana
Ben oğlundan güzelim (K160)

Fırın önü yarıldı
Kaynana bana darıldı
Darılırsa darılsın
Oğlu bana sarıldı (K141)

Harman yeri yarıldı
Kaynanam bana darıldı
Darılma a kaynana
Kızın bana sarıldı (K163)

İğne koydum şişeye
Geç kaynana köşeye
Ne de nazlı kızın var
Sokamadım döşeğe (K37)

İki çeşme yan yana
Su içtim kana kana
Söyle yârim annene
Olsun bana kaynana (K107)

İki gemi yan yana
Ben istemem kaynana
Olursa baldız olsun
O defolur bir yana (K68)

Kara tavuk almadın mı
Dallara konmadın mı
Şebek yüzlü kaynana
Sen gelin olmadın mı (K60)

Kaynana kara tazı
Ürüyor bazı bazı
Ürdüğünü aramam
Isırır bazı bazı (K126)

Kaynana kaynana domuzu
Dolmaya çok kattın tuzu
Akşam oğlun gelirse
Başına yersin topuzu (K160)

Kaynanam cadı karı
Gezer hep gece yarı
Her gece bizi bekliyor
Yüreği fesat karı (K171)

Kaynananın kilimi
Sıkı tutsun dilini
Madem çekişçekmiş de
Niye almış gelini (K18)

Kaynanayı ne yapmalı
Kaynar kazana atmalı
Yandım gelin dedikçe
Altına çıra sokmalı (K136)

Masa üstünde perde
Perdemin dalı yerde
Eşek dişli de gelin
Ekmek teknesi nerde (K12)

Odaya serdim kilimi
Tut kaynana dilini
Akşam oğlun gelince
Kırar kambur belini (K47)

Rakı koydum şişeye
Geç kaynana köşeye
Allah belânı versin
İşemişsin döşeğe (K12)

Su doldurdum bakıra
Çatlasana kaynana
Gelin oldum geliyom
Ağlasana kaynana (K125)

2. 4. 9. Gurbet Konulu Maniler

Yöreden derlenen manilerde "gurbet", sıkça karşımıza çıkan kavramlardan biridir. Çalışmak için ya da başkaca sebeplerle başka bir şehre giden kişi ve o kişinin sılada bıraktıkları, gurbeti konu alan maniler yakmışlardır.

A benim allı delmem
Elin kalbini bilmem
Ben gurbete gidersem
Ya gelirim ya gelmem (K93)

A yangınlık yangınlık
Gittiğim yollar on günlük
Ben sılamı görünce
Geçiverdi yorgunluk (K86)

Ak yaşmak baştan uçtu
Uçtu uçtu da düştü
Ne talihsiz başım var
Diyar gurbete düştü (K40)

Al elmamı soyayım
Baş ucuma koyayım
Ana ben gurbetteyim
Sana nasıl doyayım (K98)

Al yazmam dalda kaldı
Gözlerim yolda kaldı
Ben gurbette gezerken
Nişanlımı eller aldı (K162)

Ayakkabım çözüldü
Bağla sevdiğim bağla
Ben giderim gurbete
Ağla sevdiğim ağla (K164)

Ayakkabım çözüldü
Bağlar mısın sevdiğim
Ben gurbete gidersem
Ağlar mısın sevdiğim (K124)

Balıkesir içinde
Yeşil camda perdeyim
Ben yârimi özledim
Şimdi gurbet eldeyim (K33)

Balıkesir urganı
Hazırladım kurbanı
Ölsem de örtme anam
Bana gurbet yorganı (K44)

Balıkesir yolunda
Yedi tane direk var
Attın anam gurbete
Sende nasıl yürek var (K94)

Beş bin aldım dürüden
Gurbet beni çürüten
Kurbanlık koyun gibi
Ayırdılar sürüden (K5)

Cici pabucum cici
Bastığım çimen içi
Gurbetlere giderim
Yârin hatırı içi (K36)

Çile bülbülüm çile
Çiğ düşmüş gonca güle
Dilden düşmüş yavru gibi
Attılar gurbet ele (K22)

Derelerin kayganı
Telli dikin yorganı
Ölsem bile atma ana
Bana gurbet yorganı (K178)

Dursunbey'e giderken
Sıra sıra direk var
Attın anam gurbete
Sende nasıl yürek var (K121)

Dursunbey'in dağında
Nerde bulayım seni
Gurbetlerde kaybettim
Kime sorayım seni (K130)

Evleri var servili
Bahçesi gül dikili
Yârim gurbete gitti
Yok ardında vekili (K87)

Gurbet benim durağım
Kesmez oldu orağım
Yâr gurbette ben burada
Taş mı benim yüreğim (K18)

Gurbet elin bayrağı
Yel estikçe savrulur
Eller anam dedikçe
Ciğerlerim kavrulur (K170)

Gurbet elin yolunu
Gide gele düzledim
Yasıl koca dağ yasıl
Ben yârimi özledim (K87)

Gurbette sabah olmaz
Burada güneş doğmaz
Çeşit çeşit gül gördüm
İskele gibi kokmaz (K87)

Hoca girmiş camiye
Okuyor ezanları
Benim yârim gurbette
Geliyor selamları (K115)

İnce tuttum filizi
Gece geçtim denizi
Ben sıladan geçeli
Aldırmışım benizi (K31)

İndim *Ayvalık*'tayım
Ayva toplamaktayım
Attın beni gurbete
Her gün ağlamaktayım (K74)

İskele köye yakın
Seyredin yakın yakın
Düştüm gurbet eline
Gelin halime bir bakın (K87)

Kapaklı'nın köyünde
Yedi tane direk var
Attın yârim gurbete
Sende nasıl yürek var (K18)

Kara biber dibekte
Bir yâr sevdim gurbette
Gurbetteyse gurbette
Buluşuruz elbette (K139)

Kara koyun etl' olur
Kavurması tatl' olur
Gurbete giden kızlar
Ölmez ama dertl' olur (K179)

Karanfil alacaksın
Saksıya dolacaksın
Gitme yârim gurbete
Sen benim olacaksın (K58)

Kolumdaki saati
Ya kurarım ya kurmam
Gitme oğlan gurbete
Ya dururum ya durmam (K67)

Köprü altında testi
Kemer belimi kesti
Sıladaki sevdiğim
Şimdi aklımdan geçti (K29)

Kuyuya kova saldım
Arap urganıyla
Gurbetteki sevdiğim
Eğlensin yorganıyla (K73)

Masa üstünde testi
Kemer belimi kesti
Gurbetteki sevdiğim
Şimdi aklımdan geçti (K9)

Mendilim var tülbentte
Bir yâr sevdim gurbette
Gurbetteyse gurbette
Gelir bir gün elbette (K5)

Mendilim yele yele
Sen düştün gurbet ele
On beş mendil eskittim
Gözyaşı sile sile (K99)

Mezarlığın talları
Yarma yarma kolları
Gurbet elde gözüm yok
Açın sıla yolları (K121)

Oğlanın adı *Bekir*
Mendili dolu getir
Gurbette duramazsan
Aklına beni getir (K147)

Oğlanın adı *Hilmi*
Dal budaklı değil mi
İkimizi ayıran
Şu gurbet el değil mi (K91)

Oğlanın adı *Rıza*
Yârim çekiyor ceza
Yârim gurbet ellerde
Ne sesi var ne seda (K137)

Peşkirim yele yele
Ben düştüm gurbet ele
Çok mendiller eskittim
Gözyaşı sile sile (K73)

Saçım uzun ben uzun
Onu kim tarayacak
Sen gurbette ben gurbette
Bizi kim arayacak (K139)

Saçımı taramadım
Yabana yaramadım
Attın anne gurbete
Ardımı aramadın (K118)

Sandık üstü gezerim
Üstüne gül dizerim
Zengin evin kızıyım
Gurbet elde gezerim (K172)

Sazlıklarda beş bostan
Haber gelmedi dosttan
Gurbet ele gideli
Gönül kurtulmaz yastan (K87)

Sazlıkta kelek beklerim
Üstüne köken örterim
Var git yârim gurbete
Ben sılada beklerim (K87)

Süpürgemin telleri
Gezdim gurbet elleri
İçerlerim yanıyor
Essin poyraz yelleri (K59)

Şalvara bak şalvara
Giderken kırışıyor
Benim sevdiğim oğlan
Gurbette çalışıyor (K111)

Şeker attım şerbetlik
Ne zor imiş gurbetlik
Yâr orada ben burda
Çekiyoruz hasretlik (K165)

Şu karşıki tarlayı
Sen kimlere sürdürdün
Sen sılada ben gurbette
Yârim beni öldürdün (K55)

Üzümü kıra kıra
Karıkta sıra sıra
Şu ömürlerim geçiyor
Gurbette dura dura (K24)

2. 4. 10. Güzellik ve Çirkinlik Konulu Maniler

Sevgilinin güzelliğine manilerde sıkça yer verilmiştir. Bununla birlikte yâri çirkin olanın içinde bulunduğu duruma da manilerde değinilmiştir. Diğer yandan yerleşim yerlerine ait güzellik unsurları da bu bölümde ele alınmıştır.

A buğdayım buğdayım
Sereyim kurutayım
Senin fidan boyunu
Ben nasıl unutayım (K70)

A pınar koca pınar
Suyun buz gibi çağlar
Taşına güzel oturmuş
Bilmem ki neden ağlar (K87)

Ah hazeli hazeli
Dallar dökmüş gazeli
Ben yârimi görmeyeli
Olmuş dünya güzeli (K179)

Ak bezimi yıkadım
Seremem çardaklara
Senin gibi güzeli
Verememe ortaklara (K52)

Ak kabak kökeniyim
Dibine dökeniyim
Ben güzelle konuştum
Çirkine tövbeliyim (K56)

Ak melikli olacak
Urum'a da varacak
A güzel a güzel
Seni kimler alacak (K21)

Ak üzümün aklığı
Güzelimin göklüğü
Ben bir güzel sevdim
Yedi dağın kekliği (K152)

Aklıyım karalıyım
Şu dağda sıralıyım
Verme anne çirkine
Güzele meraklıyım (K6)

Aktır evinin yapısı
Gün doğuya kapısı
Ardımızdan geliyor
Güzellerin kokusu (K86)

Al elmanın dördünü
Sev yiğidin merdini
Sever isen güzel sev
Çekme çirkin derdini (K119)

Ala çam kobağına
Oturdum koyağına
Oğlan güzel olursa
Kız gelir ayağına (K88)

Allı giyme tanırlar
Seni benim sanırlar
Güzelden yok kaderim
Ellerimden alırlar (K2)

Arpalar orak ister
Sevdiğim çorap ister
O sırmalı saçların
Bakkaldan tarak ister (K31)

Asmayı astım geldim
Dalından kestim geldim
Güzel senin yoluna
Dağları yastım geldim (K106)

At gelir şakır şakır
Süt gelir bakır bakır
Şu oğlanın gözleri
Nedense çakır çakır (K72)

At gelir şakır şakır
Süt gelir bakır bakır
Yine karşıma çıktı
Börülce gözlü çakır (K143)

Avlu dibi kar imiş
Gün vurmuş da erimiş
Şu köylerin içinde
Güzeli *İskele*'ymiş (K87)

Ay doğar sini gibi
Sallanır gemi gibi
Benim sevdiğim oğlan
On bir ay günü gibi (K24)

Aya bak yıldıza bak
Geline bak kıza bak
Neyleyim gelinleri
İnce belli kıza bak (K83)

Aya baktım ayaklı
Kapıları dayaklı
Şu *Sındırgı* kızları
Hepsi elma yanaklı (K14)

Ayağımda çorabım
Arasında yeşil var
Çekil oğlan peşimden
Senden güzel eşim var (K19)

Ayağında çizmesi
Yedim susam sürtmesi
Yaktı yandırdı beni
Gözlerinin sürmesi (K88)

Ayakkabımın altı
Yeni sevdiğim yeni
Sen güzel olmasaydın
Sever miydim ben seni (K43)

Bağda güller açılcak
Orak ile küçülcek
Güzellerin sevisi
Zehir olsa içilcek (K44)

Bağların gazelleri
Geçmişin ezelleri
Türkiye'de meşhurdur
Bigadiç güzelleri (K164)

Bahar gördüm yaz gördüm
Güzel gördüm naz gördüm
Her tarafı dolaştım
Senin gibi az gördüm (K66)

Bahçe bahçe gezerim
Bahçede boncuk dizerim
Alacaksan al oğlan
Ben herkesten güzelim (K15)

Bahçelerde erik var
Yaprağında delik var
Bizim köyün kızlarında
Altmış iki melik var (K94)

Bahçelerde gezerim
İnci mercan dizerim
Vallah billah enişte
Ben ablamdan güzelim (K142)

Bahçelerde maydanoz
Maydanozu yoldunuz
Köyünüzü çok beğendik
Var mı güzel oğlunuz (K17)

Bahçelerde pırasa
Yaprağına kar yağsa
Çok güzel değil ama
Bir o benim olsa (K106)

Bahçemizin gülleri
Ötüşür bülbülleri
Yaktı beni kül etti
Güzel kızın dilleri (K44)

Bakkallarda toz şeker
Terazi ağır çeker
Kravatın yok ama
Dalgalı saçın yeter (K41)

Bandırma'ya giderken
Yol üstünde bezirci
Bulamazsın güzelim
Benim gibi sevgili (K90)

Benim yârim *Bursa*'da
Yazı yazar masada
Taramış saçlarını
Geziyor piyasada (K94)

Benim yârim çok güzel
Motor üstünde gezer
Yan taramış saçını
Zeki Müren'e benzer (K144)

Benim yârim pek güzel
Kamyon üstünde gezer
Şapkasının rengi
İsmet Paşa'ya benzer (K61)

Benim yârim pek güzel
Motor üstünde gezer
O kapkara gözlerle
Artist gibi bir esmer (K155)

Beyoluk çarşı pazar
Yârim içinde gezer
Kaldır yârim şapkanı
Şapkasız daha güzel (K34)

Bisiklete binersin
Karıncayı ezersin
Madem benden güzelsin
Neden bekâr gezersin (K140)

Bisiklete binişin
Bisikletten inişin
Çok hoşuma gidiyor
Kot pantolon giyişin (K59)

Bisikletin nesi var
Mavi kurdelesi var
Yârim çok güzel ama
Önünde abisi var (K165)

Bizim evin arkası
Sıra sıra mezarlık
Yârin gözleri çakır
İstemiyor nazarlık (K93)

Bizim köyün kızları
Sürmelidir gözleri
Gözlerine bakınca
Kaçırdım öküzleri (K103)

Boğazımda armalı
Şu oğlana varmalı
Oğlan çok güzel ama
Anası olmamalı (K61)

Bu çanağı çalamam
Kollarımı yoramam
Güzellerden ayrılıp
Çirkinlere varamam (K70)

Caminin hocası yok
Donu var paçası yok
Karşıda güzel durur
Yanında kocası yok (K103)

Çalıda gezen oğlan
Çalımı güzel oğlan
Çalım para etmiyor
Aynalı kazan oğlan (K151)

Çam içinden su geçer
Suyu güzeller içer
Güzellerin ömürü
Ah ile geçip gider (K76)

Çeşmeye baş olamam
Temele taş olamam
Gözüm sende açıldı
Çirkine eş olamam (K118)

Dam ardına dolaştım
Ot kazmaya başladım
Meramım otta değil
Şu yosmaya dolaştım (K152)

Dam üstünde kiremit
Yollarına devam et
Güzel senle çok seviştik
Sevileni helal et (K103)

Denizde kalbur yüzer
Annem kendini üzer
Üzme anne kendini
Damadın benden güzel (K173)

Derede kalbur yüzer
Annem kendini üzer
Üzme anne kendini
Damadın benden güzel (K71)

Dozer geliyor dozer
Çekilin yoldan ezer
Benim sevdiğim güzel
Hülya Avşar'dan güzel (K152)

Dozer geliyor dozer
Çekilin yoldan ezer
Benim sevdiğim güzel
Tansu Çiller'den güzel (K2)

Dozer geliyor dozer
Çekilin yoldan ezer
Benim sevdiğim oğlan
Gökhan Özen'den güzel (K149)

Dozer geliyor dozer
Çekilin yoldan ezer
Şu *Dalköy*'ün kızları
Türkan Şoray'dan güzel (K59)

Duvar üstünde halı
Pahalıdır pahalı
Ne güzelsin ne çirkin
Allah'ın orta malı (K56)

Dübecik'e giderken
Sağ yanımdan yel esti
O dalgalı saçları
Hangi berberler kesti (K172)

Ellerimde ellikler
Gözlerimde gözlükler
Hep yârime verilmiş
Dünyada güzellikler (K9)

Elma gibi yüzü var
Çimen yeşil gözü var
Muhabbet zamanında
Baldan tatlı sözü var (K14)

Entarimin pilesi
İlle yandan olacak
Anne güzel damadın
İlle *Hasan* olacak (K156)

Entarin aldan güzel
Buldun mu benden güzel
Ben arasam bulurum
Vallahi senden güzel (K172)

Ev'mizin önü çaltı
Çaltıda tırpan kaldı
Çirkini n'apacaksın
Güzeli sende kaldı (K87)

Ev'mizin önü susam
Susamı nere koysam
Bana gelecek oğlan
Senden güzel mi yoksam (K58)

Gaybular'ın kızları
Güzeldir gözleri
Onlara bakar iken
Kaçırdım öküzleri (K160)

Gece olur serinler
Hasta olan iniler
Şu *İskele* kızları
Olur güzel gelinler (K87)

Geminin direği yok
İçinin düzeni yok
Dursunbey'i dolaştım
Yârimden güzeli yok (K130)

Gitme yâr yorulursun
Fidansın kırılırsın
Sen bir bitmez meyvesin
Nerede bulunursun (K46)

Gitme yârim o yana
Tutar seni kolcular
Senin fidan boyunu
Nazar eder yolcular (K181)

Gönen'e bak *Gönen*'e
Gönen'in ardı *Balcı*
Sevdiğim güzel ama
N'eyleyeyim dalgacı (K32)

Göver bostanım göver
Su gelir arkı döver
Güzellerin sarı saçı
İnce belini döver (K179)

Güzel evde dura koy
Dam üstünde dura koy
Gelcem dedin kömür gözlüm
Sözlerinde dura koy (K68)

Güzele çirkin derim
Darılma şaka derim
Sen benim olursan
Sana şeker yedirim (K87)

Güzelim güzel yârim
Dur da beraber gidem
Yazımız böyleymiş
A sürmelim ne diyem (K79)

Güzelim güzelliğim
İlimonum buz gibi
Şu deyyusun gelini
On beşinde kız gibi (K166)

Güzelim sürmeliyim
Yola ine koymuşum
Küçücük başlarımla
Oğlan seve koymuşum (K74)

Hadi gidelim yârim
Çiçekli yaylalara
Sen güzel ben de güzel
Bakalım aynalara (K85)

Harman yel ile olur
Düğün el ile olur
Bu dünyanın sefaları
Güzel yâr ile olur (K86)

İki motor al yârim
Ovalara sür yârim
Benden güzel bulursan
Hiç durma al yârim (K151)

İmamın sesi güzel
Ayağında mesi güzel
Öyle bir köyüm var ki
Minaresi pek güzel (K87)

İnce giyme üşürsün
Güzellikte meşhursun
Aslan gibi yârin var
Daha ne düşünürsün (K72)

Kabağın kökeniyim
Dibine dökeniyim
Varıcem güzellere
Çirkine tövbeliyim (K111)

Kahve pişiren yârim
Telve taşıran yârim
Gördüğü güzellere
Gönül düşüren yârim (K115)

Kahve piştiği yerde
Telve taştığı yerde
Güzel çirkin aranmaz
Gönül düştüğü yerde (K115)

Kamyon geliyor kamyon
Tekerleğine bakın
İçindeki çocukların
Güzelliğine bakın (K90)

Karagöl'ün sazları
Ötüşüyor kazları
Suyundan mı güzeldir
Şu *Alan*'ın kızları (K36)

Kara kara gözlerin
Yere değsin dizlerin
Akşam bize gel de
Güzel görsün gözlerin (K125)

Karanfili eğmeli
Eğip de n'eylemeli
Faydasız güzelleri
Sevip de n'eylemeli (K103)

Karanfili eğmeli
Ucu suya değmeli
Hani yârin deyince
Gösterdiğine değmeli (K31)

Karanfilsin alın yok
Çok güzelsin yârin yok
Yârini eller almış
Cahilsin haberin yok (K10)

Kaşıkladım al aşı
Yârimin çatık kaşı
Çirkine eş olacağına
Hamal ol da yük taşı (K98)

Kaşın karası değil
Güzel elası değil
Çekil oğlan karşımdan
Dalga sırası değil (K129)

Kaşların mildir yârim
Gel beni güldür yârim
Evimiz ayrıysa da
Gönlümüz birdir yârim (K9)

Kaşların yaydır bana
Cemalin aydır bana
Bir gün seni görmesem
Sanırım aydır bana (K101)

Kaval gönlümü eyler
Bilmem ki seven n'eyler
Şu esen rüzgâr bile
Güzel ismini söyler (K104)

Kız saçların pek uzun
Belden aşağı kadar
Seni annen sevmiyor
Beni sevdiği kadar (K16)

Kız saçların ne uzun
Demet urganı gibi
Şöyle bir yârim var ki
Bahçe fidanı gibi (K179)

Koca bakır gümlemez
Anam beni ünlemez
Bu gâvurun sevileri
Güzel çirkin dinlemez (K36)

Kolum bilezik ister
Zengin değilsin yârim
Ne kadar güzel olsan
Dengim değilsin yârim (K41)

Mani başlarının mani
Mani başlamasıdır
Kara gözlü sevdiğim
Fidan haşlamasıdır (K51)

Mendilim iki yoldur
Biri sağ biri soldur
İki kaşın arası
Yâre gidecek yoldur (K4)

Minareden at beni
İn aşağı tut beni
Kar beyaz kollarında
Ninni çal uyut beni (K181)

Motor geliyor motor
Otur sevdiğim otur
Gönül kimi severse
Dünya güzeli odur (K178)

Oğlanın adı *Ömer*
Belimi sıktı kemer
Benim ince belime
Yakışır gümüş kemer (K59)

Osmanca ıracık
Yolları var daracık
Kasaba güzel ama
Azcık kendi ufacık (K87)

Oy gazeli gazeli
Dağlar çeker naz eli
Orta yerde oynuyor
Annesinin güzeli (K139)

Oy *Osmanca Osmanca*
Gülleri gonca gonca
Osmanca güzel olur
Arpa buğday olunca (K87)

Özgören çiftlik gibi
Uzanır iplik gibi
Özgören'in kızları
Kınalı keklik gibi (K163)

Özgören'e giderken
Sol tarafta bir ada
Bakma sarışına yârim
Şimdi esmerler moda (K177)

Patates soyulur mu
Tabağa koyulur mu
Senin gibi güzel yâr
Hayatta bulunur mu (K41)

Sade kahve acıdır
Hacca giden hacıdır
Benim güzel kasabam
Başın altın tacıdır (K87)

Sergendeki siniler
Hasta olan iniler
Yâri güzelmiş diye
Bizimkiler dediler (K127)

Sındırgı pazarında
Pazarladım pazarı
Güzel senin yoluna
Hazırladım mezarı (K66)

Söyle yârim annene
Beyaz çember bağlasın
Bana çirkin diyormuş
Sana güzel arasın (K143)

Su gelir millendirir
Çayırı çimlendirir
Benim sevdiğim güzel
Dilsizi dillendirir (K123)

Sular akıyor sular
Taşların arasından
Eğil bir yol öpeyim
Kaşların arasından (K37)

Süpürgesi yoncadan
Gayet beli inceden
Ben seni sakınırım
Yerdeki karıncadan (K123)

Şalvar giyen kızların
Boyu uzun olmalı
Dünya malı neye yarar
Yâri güzel olmalı (K43)

Şu dağların ardında
Her payton yürüyemez
Yârim gibi güzeli
Her anne büyütemez (K19)

Şu derenin taşları
Ötüşüyor kuşları
Şu güzel gelinlerin
Neden gülmez başları (K37)

Şu *Piyade* oğlanları
Ne güzel oyunları
Keçi çobanı yapmışlar
Güzelim oğlanları (K38)

Tarla taban değil mi
Süren saban değil mi
Ne kadar güzel olsa
Adı çoban değil mi (K15)

Tarlaların dar eni
Güzelin kostak beli
Boyun boyuma benzer
Bundan seviyom seni (K133)

Taze fidan bükülür
Yapışırsan sökülür
Kız güzel isteyince
Benim boynum bükülür (K133)

Terzi misin a yârim
Elinde iğneler var
Kendini güzel sanma
Senden güzelleri var (K54)

Uykum geldi esnerim
Bülbülleri seslerim
Çok üşüdüm güzel oğlan
Setireni isterim (K75)

Yağmur yağar yerlere
Su birikir göllere
Fidan boylu yârimi
Nasıl verem ellere (K93)

Yağmur yağıyor yağmur
Kara taşın üstüne
Yârim perçem taramış
Kara kaşın üstüne (K9)

Yârim güzel kaşını
Bahçede görenler var
İkimizin aşkını
Çekemeyenler var (K175)

Yârim kapı süpürür
Melik belden dökülür
Senin bu güzelliğin
Beni kalpten öldürür (K97)

2. 4. 11. Mektup ve Telefon Konulu Maniler

Her ne kadar günümüzdeki teknolojik gelişmeler mektubu bir haberleşme aracı olmaktan çıkarmışsa da, yörede derlenen manilerde "mektup" ve "mektup yazma" ifadelerine sıkça rastlamaktayız. Çağımızın iletişim aracı olan "telefon" ise sadece dört manide yer bulmuştur. Bu anlamda manilerde "mektup" hala geçerli bir iletişim aracıdır.

Ak yaşmak dartındın mı
Ardına bakındın mı
İki satır yazıyı
Yar benden sakındın mı (K79)

Altın taş altın tarak
Oldum sıladan ırak
Eğer beni seversen
Postaya mektup bırak (K54)

Altın yüzüğüm şak şak
Küssek küssek barışsak
Sen orada ben burda
Mektup ile konuşsak (K139)

Arkandaki kazak mı
Balıkesir uzak mı
Yaz da yolla bir mektup
Mektup yazmak yasak mı (K75)

Armut dalda çürürsün
Git mektubum yürürsün
Ne mutlu mektup sana
Sen yârimi görürsün (K27)

Bahçelerde boy otu
Boyuma göre doku
Gönderdiğim mektubu
Yalnız kaldıkça oku (K41)

Bakırlı'ya giden olsa
Yârimi gören olsa
Çifte mektup yazarım
Eline veren olsa (K4)

Balıkesir'e giderken
Yolda iki direk var
Yaz da gönder bir mektup
Sende nasıl yürek var (K149)

Beyoluk'a giden olsa
Yârimi gören olsa
Çift çift mektup yazarım
Yârime veren olsa (K34)

Bizim evin ardında
Sandalye kırıkları
Mektubuna yaz yârim
Geçen ayrılıkları (K59)

Derin kuyular derin
Diplerine halı yaz
Mektubun başucuna
A sürmelim beni yaz (K109)

Elma armut yer misin
Sen beni sever misin
Bu yaprağ okudukça
Canım yârim der misin (K45)

Ev ardına kül attım
Döndüm arkama baktım
Farkında mısın yârim
Önüne mektup attım (K72)

Evimiz iki kattır
Kiracı istemeyiz
Telefonlar var iken
Aracı istemeyiz (K74)

Evleri var yan dirsek
Suyu nerden indirsek
Kuş dilinden anlamam
Mektup yazsak yollasak (K78)

Gece geçtim duydun mu
Sevdiğim uyudun mu
İki satır yazıyı
Anana duyurdun mu (K79)

Gecesi ayaz yârim
Mendili beyaz yârim
Bisikletin üstünde
Bana mektup yaz yârim (K60)

Gönen'e gider iken
Sol tarafta hastane
Yârimin mektubunu
Eğlendirme postane (K155)

Güneşe bak güneşe
Tepeyi dolaşıyor
Yarim çok uzak ama
Mektubu ulaşıyor (K7)

Güvercinim süt beyaz
Aramız uzak biraz
Hediyeni istemem
Mektubunu sıkça yaz (K63)

İki dalda bir kiraz
Biri al biri beyaz
A benim nazlı yârim
Mektubunu sıkça yaz (K1)

Karanfil aldım handan
Sevdim ben seni candan
Yâre mektup yazayım
Gözümden akan yaştan (K115)

Karşı karşı duralım
Telefonu kuralım
Arada gurbetlik var
Mektupla konuşalım (K136)

Karşılarda oturum
Halı kilim dokurum
Yolla yârim bir mektup
Kendim yazar okurum (K26)

Kaşların kömürden mi
Geçen gün ömürden mi
Yazda yolla bir mektup
Yüreğin demirden mi (K1)

Kazağımın şişleri
Bitmez gurbet işleri
Mektubunu yaz yolla
Gece gördüm düşleri (K19)

Kazak örüyom kazak
Otuz iki ilmekten
Yârimden mektup geldi
Okunmuyor gülmekten (K144)

Kızın adı *Nazmiye*
Gece çıkar gezmeye
Okullarda başladım
Yâre mektup yazmaya (K26)

Kızın adı *Nazmiye*
Köyden çıktım gezmeye
Bakkaldan kalem aldım
Yâre mektup yazmaya (K65)

Kolay gelsin sevdiğim
Kuyu mu kazıyorsun
Benden başkalarına
Mektup mu yazıyorsun (K73)

Masa üstünde halı
Kuşun ağzında çalı
Yârden mektup gelecek
Ya çarşamba ya salı (K82)

Masa üstünde koku
Al bu mektubu oku
Gelin senden ayrılalı
Girmez gözüme uyku (K68)

Masa üstünde koku
Al şu mektubu oku
Yâri sevdim seveli
Girmez gözüme uyku (K9)

Masa üstünde kutu
Al şu mektubu oku
İçindeki dertleri
Ben yazayım sen oku (K153)

Mektubum sarı çiçek
Dar yollardan geçecek
Yol verin mektubuma
Sevdiğime gidecek (K168)

Mektubunu yaz yârim
Koy kibrit kutusuna
Ben suya gider iken
At yolun ortasına (K24)

Mektup yazarsan yârim
Koy kibrit kutusuna
Bizim ordan geçerken
At evin arkasına (K29)

Mektup yazdım acele
Al eline hecele
Hiç aklımdan çıkmıyor
Buluştuğumuz gecele (K25)

Mektup yazdım acele
Al eline hecele
Mektup benim vekilim
Al koynuna gecele (K168)

Mektup yazdım karadan
Dağlar kalksın aradan
Hasretin yaktı beni
Kavuştursun yaradan (K77)

Mektup yazdım kış idi
Kalemim gümüş idi
Daha yazacaktım
Ellerim donmuş idi (K181)

Mektup yazdım köşeli
İçi sümbül döşeli
Her gecem bir yıl oldu
Senden ayrı düşeli (K145)

Oğlanın adı *İbram*
Koyun güdüyor yârim
Koyunların ardında
Mektup yazıyor yârim (K140)

Oğlanın adı *Nedim*
Oğlan sana ne dedim
Penceremin altında
İmzalı mektup verdim (K55)

Oturakta oturdum
Halıları dokudum
Kara gözlü kardeşim
Mektubunu okudum (K74)

Oturdum taş üstüne
Şalvarımı eklerim
Yâre mektup yolladım
Cevabını beklerim (K67)

Oturup düşünürüm
Düşünür taşınırım
Yârden mektup gelmezse
Aklımı şaşırırım (K123)

Pencerede oturum
Halı kilim dokurum
Gönder yârim bir mektup
Ben kendicim okurum (K178)

Penceremde perde yok
Ben ona şaşıyorum
Yârden gelen mektubu
Cebimde taşıyorum (K153)

Pınarın başındayım
On altı yaşındayım
Yolla yârim mektubunu
Postane başındayım (K4)

Sepet sepet yumurta
Sakın beni unutma
Unutursan küserim
Mektubumu keserim (K41)

Sigaranı ver bana
Yakıvereyim sana
Adını söyle oğlan
Mektup yazayım sana (K54)

Şu dağların ardından
Bir yuvarlak taş geldi
Mektubunu okurken
Gözlerimden yaş geldi (K41)

Şu tepeden yel gelsin
Yel gelmesin gül gelsin
Benim yârim yok burda
Edin telefon gelsin (K64)

Tavandaki fareler
Tıkır tıkır ettiler
Mektubu yazacaktım
Kalemimi yediler (K117)

Telefonun telleri
Mektup yazar elleri
Attı düşman yüreğime
Kıvılcımlı külleri (K108)

Yârim geliyor atlı
Mehmet'im kravatlı
Sevdiğimin mektubu
Yastık altında saklı (K9)

Yârim mektup yazarsan
Koy kibrit kutusuna
Bizim evden geçersen
At bahçe ortasına (K128)

Yoldan geçti araba
Tel bağladım çoraba
Ne mektup var ne selam
Kuru kuru merhaba (K94)

Yukarıdan dağlardan
Yuvarlandı taş geldi
Mektubunu okurken
Gözlerimden yaş geldi (K155)

2. 4. 12. Mizahi Unsurlar Taşıyan Maniler

Yöreden derlenen ve genellikle atışma ortamlarında söylenilen manilerde mizahi unsurlar bulunmaktadır. Hedef alınan kişi ya da grupla ilgili söylenen bu manilerde mizahi benzetmeler yapılarak dinleyici kitlesinin güldürülmesi amaçlanmaktadır.

Altını bozdurayım
Sıraya dizdireyim
Elma armut değilsin
Cebimde gezdireyim (K159)

Altınlarım çok benim
İncilerim yok benim
Senin gibi dalgacı
Yan cebimde çok benim (K75)

Arabam teker meker
Bey oğlundan kum çeker
Osmanlar'ın kızları
Yuvarlak pembe şeker (K14)

Asarköy penceresi
İçinin çerçevesi
Asarköy oğlanları
Bulaşık tenceresi (K100)

Atma türkü atarım
Yüreğini yakarım
Eski çarıklarımı
Boğazına takarım (K10)

Ay uluma uluma
Peynir teptin tuluma
Madem türkü bilmiyon
Köpek gibi uluma (K10)

Aya baktım ay beyaz
Kıza baktım kız beyaz
Keseye baktım para az
Bu kız bize yaramaz (K133)

Ayakkabı aldırcam
Yollar çamur olmasa
Şu oğlanı kandırcam
Yaşım ufak olmasa (K149)

Ayakkabım var benim
Bir karış topukları
Hep arkamda geziyor
Dereköy kopukları (K155)

Ayakkabım var benim
Yerler çamur olmasa
Çok canlar yakarım
Yaşım ufak olmasa (K155)

Ayakkabım var benim
Yumurta topukları
Hiç hoşuma gitmiyor
Avşar'ın oğlanları (K144)

Bahçede bibericek
Ne zaman kızarıcek
Şu senin gavur anan
Ne zaman gebericek (K68)

Bahçelerde ısırgan
Gâvur değil Müslüman
Ver elini elime
Vallah billâh ısırmam (K87)

Bahçelerde kum darı
Yaprağı sarı sarı
Oğlunu benden kıskanmış
Kirli yaşmaklı karı (K156)

Bahçelerde maydanoz
Maydanozu yoldunuz
Sizin gibilerini
Kıl torbaya dolduruz (K125)

Bahçelerde maydanoz
Tutam tutam yoldunuz
Bizim köyün kızları
Yeni moda oldunuz (K124)

Bahçelerde pırasa
Uçlarına kar yağsa
Köyümüzün kızları
Bekâr kalsa yalvarsa (K66)

Bahçelerde portakal
Portakala kim bakar
Bizim köyün kızları
Eşeklere çan takar (K94)

Bakırlı çatal matal
Ortasında çay akar
Bakırlı'nın kızları
Baygın bakar can yakar (K145)

Balıkesir balçıktan
Balık yenmez kılçıktan
Kiraz köyü kızları
Yürüyemez boncuktan (K39)

Ben varmam emekliye
Yoğurdu sinekliye
Allah nasip eylesin
Omuzu tüfekliye (K15)

Beyoluk'tan geçilmez
Sularından içilmez
Beyoluk kızlarından
Valla dalga geçilmez (K34)

Beyoluk'un çeşmesi
Bastırmadan akmıyor
Beyoluk'un kızları
Yalvartmadan bakmıyor (K34)

Beyoluk'un yolları
Kurumuş kazılmıyor
Oğlanlarla konuşana
Hiç günah yazılmıyor (K34)

Bir tarla soğan ektim
Hepsi kelle çevirmiş
Oğlan bana bakarken
Murat taksi devirmiş (K59)

Bir tarla tütünüm var
Ne güzel içimi var
Pezevengin oğlunda
Efendi biçimi var (K129)

Bizim evin önünde
Ayvalar şişman olur
Alaattin kızlarını
Almayan pişman olur (K104)

Bizim köye geliyor
Patates çuvalları
Babam köye kız vermez
Titizdir oğlanları (K165)

Çanta taktım koluma
Çıktım asfalt yoluna
Ben subayı beklerken
Çöpçü girdi koluma (K151)

Çobanların sopası
Halkalıdır halkalı
Şimdi kızlar akıllı
İsterler fiyakalı (K116)

Duman tütüyor duman
Dumanın bacası yok
Kalkmış bana laf atar
Pontulun paçası yok (K111)

Dübecik çeşmeleri
Akıcıdır akıcı
Bizim köyün kızları
Dalgacıdır dalgacı (K172)

Elma attım denize
Geliyor yüze yüze
Darılma komşu teyze
Kızın benden geveze (K163)

Entarisi al olsun
Solarsa varsın solsun
Ver anam sevdiğime
Ne bok olursa olsun (K179)

Eşeğim var anırgan
Yük sarmadım ağırdan
Sevdim sevdim saramadım
Anası olcek gavurdan (K65)

Et çamuru karılır
Günden yanı yarılır
Okumuşlar kalleş olur
Sevip sevip ayrılır (K14)

Evimizin arkası
Bisiklet fabrikası
Oğlanların kafası
Kontraplak tahtası (K39)

Gemi gelir yanaşır
İçi dolu çamaşır
Özgören'in kızları
Koca diye ağlaşır (K138)

Gökte uçan kargalar
Kanadını ırgalar
Karadeniz'de yoktur
Bende olan dalgalar (K32)

Gözlerin kömürden mi
Geçen gün ömürden mi
Yiye yiye gödenez oldun
Senin mide demirden mi (K87)

Harmanlarda gezmeli
Osmanca'ya gitmeli
Gecenin ayazında
Horoz gibi ötmeli (K87)

Hastane yatakları
Taksinin kapakları
Saat onda geliyor
Bozören kopukları (K52)

Hoca geliyor hoca
Elinde sarı bohça
Bize küçük demeyin
Biz de isteriz koca (K179)

İn dereye çık düze
Kızlar çıktı beş yüze
Beş yüzü sayan alsın
Sayamayan bekâr kalsın (K13)

Kale kaleye bakar
Kaleden sular akar
Bakırlı'nın kızları
Çakmaksız oğlan bakar (K117)

Kaleden attım bakır
Geliyor takır takır
Bizim köyün kızları
Kemikli bağlı çakır (K30)

Kar yağıyor yağıyor
Aba mı giyeceğiz
Askerden gelenlere
Baba mı diyeceğiz (K60)

Kara dut parmak gibi
Susadım toprak gibi
Bizim köyün kızları
Şeker bal kaymak gibi (K132)

Kara duta yaslandım
Yağmur yağdı ıslandım
Ben babamın evinde
Şeker lokumla beslendim (K141)

Kara kabak kökeni
Ele batar dikeni
Zavallı bekârların
Avlu dibi mekânı (K90)

Kara kara gözlerin
Yere değsin dizlerin
Akşam bize gel de
Yumruk görsün gözlerin (K112)

Kara tren dolaşır
İçi dolu çamaşır
Bizim köyün kızları
Oğlanlara dolaşır (K56)

Karşı dağda kışlıyor
Uykusu var esniyor
Bıyıkları bitmeden
Gelip beni istiyor (K139)

Karşıdaki pamuk mu
Türkü demek ayıp mı
Türkü söyle ay oğlan
Senin ağzın yamuk mu (K41)

Kayadan öküz bakar
Öküzün karnı sarkar
Delikanlı dururken
Sakallıya kim bakar (K92)

Kızın adı *Hafize*
Jandarma geldi bize
Dalgacıyım diyorsun
Deniz yakın mı size (K172)

Kızın adı *Makbule*
Entarisi ak bile
Şaban gibi oğlana
Çingen kızı çok bile (K85)

Kiremit bacaları
Giymiş alacaları
Nerede güzel varsa
Gebersin kocaları (K163)

Koca kapı aralık
Kızlar yüz bin liralık
Oğlanları sorarsan
Çöplerden çıkmış balık (K116)

Köprü altında musluk
Oğlanlar çalar ıslık
Çatalan'ın kızları
Taze kavrulmuş fıstık (K139)

Kuyu kapak istemez
Üstü yaprak istemez
Hasanköy'ün kızları
Yüzü boya istemez (K78)

Maksinin etekleri
Süpürür hendekleri
Balıkesir'in kızları
Camekân bebekleri (K149)

Maniye maraz derler
Güzele kiraz derler
Senin gibi oğlana
Küllükte horoz derler (K59)

Masa üstünde pekmez
Ben yesem sana yetmez
Oğlan senin maaşın
Benim süsüme yetmez (K17)

Merdiven basak basak
Yukarı çıkmak yasak
Ankara'dan faks gelmiş
Oğlanlara kız yasak (K151)

Meşe meşeye benzer
Meşe kütüğe benzer
Özgören'in kızları
Koca eşeğe benzer (K138)

Minarenin ucunda
Baykuşa bak baykuşa
Alcak olsan da varmam
Senin gibi berduşa (K147)

Motor aldım seksene
Motorunu çeksene
Motor çok güzel ama
Üstündeki sırf seme (K25)

*Sarnıçlı*yım *Sarnıçlı*
Peşkirim var yanışlı
Oğlan sana varmıcaktım
Oldu akıl yanlışlığı (K130)

Sayacık iki yaka
Arasında çay akar
Sayacık'ın kızları
Baygın baka can yakar (K55)

Sergenlerde siniler
Hasta olan iniler
Bizim köyün kızları
Ayda bir yâr yeniler (K179)

Sıra sıra kavaklar
Diplerinde yapraklar
Orta boylu *Mehmet* oğlan
Çingen götü parmaklar (K131)

Sıra sıra motorlar
Arkasında pulluklar
Sayacık oğlanları
Çay içerken uyuklar (K55)

Sini sini portakal
Portakala kim bakar
Özgören oğlanları
Yarı kör yarı topal (K177)

Sivri taşın kenarı
Üstünde kırdım narı
Beni yârden ayıran
Kirli yaşmaklı karı (K31)

Şu kız maşaya benzer
Oğlan paşaya benzer
Karşı köyün kızları
Çingen Aşa'ya benzer (K126)

Tarla tarla kum tarla
Parla *Şadiye*'m parla
Kocan küçük sen büyük
Beşiğe koy da salla (K55)

Tren geliyor tren
Trenin bacası yok
Gelmiş beni istiyor
Pontulun paçası yok (K63)

Ulum ulum uluma
Bal koydum şu tuluma
Eğer türkü bilmezsen
Köpek gibi uluma (K139)

Yumruklu çiftlik gibi
Uzanır iplik gibi
Yumruklu'nun kızları
Kara karga kuş gibi (K163)

2. 4. 13. Öğüt Konulu Maniler

Balıkesir yöresinden derlenmiş manilerde öğüt konusunun başkalarının sözlerini dikkate almamak üzerine yoğunlaştığı görülmektedir.

Ak basma kara basma
Alıp duvara asma
Sen orada ben burada
Her lafa kulak asma (K119)

Ak bezimi yıkadım
Hangi dala sereyim
Küçük değilsin yârim
Sana akıl vereyim (K126)

Ak çayırın moruna
Varmam elin oğluna
İnsan sevip ağlar mı
Komşusunun oğluna (K5)

Al basma yeşil basma
Alıp duvara asma
Ellerin olsa söyler
Her söze kulak asma (K107)

Ala çamın demiri
Mangalların kömürü
Yabana giden kızların
Yolda geçer ömürü (K30)

Allar giyerim allar
Al giyen pişman olmaz
Ne zamandır sevdiğim
Eski dost düşman olmaz (K32)

Asıl bostanım asıl
Asıldığın yere yasıl
Kız götmesi kolay ama
Damda yatması nasıl (K105)

Bahçede kuru nana
Kül oldum yana yana
Gitmen kızlar yabana
Ne ana var ne baba (K178)

Bahçenin kıyıları
İçilmiyor suları
Elin güzel oğlunun
Bilinmiyor huyları (K61)

Beyaz sevme kirlenir
Sarı sevme çillenir
Seveceksen esmer sev
Sevdikçe şekerlenir (K61)

Bir tarla nohudum var
Kavurmayalım yârim
El sözüne bakıp da
Ayrılmayalım yârim (K91)

Bizim köyün çeşmesi
Yandandır eklemesi
Oku sevdiğim oku
Bendendir beklemesi (K97)

Bugün ayın onudur
Yüküm buğday unudur
Evliye gönül verme
Eve gider unutur (K93)

Çam dibinde mengene
Kobak atma yengene
Topal Nuri duyarsa
Asar seni çengele (K179)

Çapaladım haşhaşı
Yârimin çatık kaşı
Çirkine eş olcağna
Hamal ol da yük taşı (K127)

Çaya şişe dolmuyor
Posta mektup almıyor
Evlen gayrı kız *Ayşe*
Emsallerin kalmıyor (K15)

Dağda gürgen yolunmaz
Arabaya sarılmaz
Ana baba hatrına
Sevmediğne varılmaz (K147)

Dağlarda gezme yârim
Bağrımı ezme yârim
Dosttan çok düşmanın var
Silahsız gezme yârim (K12)

Denizin ortasında
Kütüğe bak kütüğe
Her güzele meyletme
Gidersin gümbürtüye (K8)

Elinde koca tava
Su gelir sava sava
Şu ölümlü dünyada
Yârle görülür sefa (K43)

Entarisi al basma
Alıp duvara asma
Sen benimsin ben senin
Her lafa kulak asma (K20)

Entarisi al diye
Güvenme oğlum diye
El kızını alıp da
Sarılma yârim diye (K154)

Hoca gitmiş camiye
Okuyor ezanları
Hoca sevap istersen
Kavuştur âşıkları (K130)

Hocanın adı ***Mehmet***
Ardında getir kamet
Allah'a şükür et ki
Peygambere ol ümmet (K87)

Işıklar tarlaları
Dönümlüdür dönümlü
Herkes yârine varsın
Bu dünyalar ölümlü (K116)

İki ayna taşıma
Birini düşürürsün
İki tane yâr sevme
Birini küstürürsün (K37)

İn dereye dereye
Dere alanlarına
Duy da inanma yârim
Düşman yalanlarına (K159)

İn dereye gül koydum
Al da geçiver yârim
Düşmanların sözüne
Gül de geçiver yârim (K147)

Kaleden iniş olmaz
Demirden gümüş olmaz
Önünde söz verip de
Sonunda dönüş olmaz (K30)

Karşıdan eşek gelir
Kolanı gevşek gelir
Kendi kaçan kızlara
Yamalı döşek gelir (K5)

Koca dere köpürü
Köpüğüyle götürü
Sevdiğine buğz' etme
El sözünden ötürü (K105)

Köprü altında kuzu
Kıvrım kıvrım boynuzu
Mala tamah etmeyin
Dengine verin kızı (K83)

Köprüye güller koydum
Al da geçiver yârim
Düşmanın sözlerine
Gül de geçiver yârim (K97)

Kulak verme her sese
Gönül verme herkese
Dünya yalan dünyası
Düşürürler kafese (K27)

Oya miliyle olur
Sevi diliyle olur
Dünya dolu güzel olsa
Sevi biriyle olur (K120)

Sevgi gelir imandan
Düşme sakın dermandan
Düşman sözüne kanma
Seviyom seni candan (K145)

Şu dağların mazısı
Kâtiplerin yazısı
Her güzele meyletme
Dalga geçer bazısı (K8)

Tulumbadan su çekme
Tulumba kaynak olur
Güzellerle konuşma
Güzeller oynak olur (K74)

Uzun kavak boy verir
Dallarını koy verir
Güvenmen el oğluna
Sever sever koy verir (K180)

Yayla yolu pıt ırak
Sevdiğim var gül yaprak
Özenmeyin dünyaya
Dünya bir kısım toprak (K25)

2. 4. 14. Ölüm Konulu Maniler

Manilerde ölüm, ölen bir kişinin ardından yakılan ağıt tarzında maniler ve doğrudan ölümü konu alan maniler olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmaktadır.

A baldırgan baldırgan
Baldırganı olduran
Ayşe'yle Hüseyin'dir
Mezarları dolduran (K79)

A çınarım çınarım
Budağına konarım
Kardeşimin gençliğine
Ölür gider yanarım (K99)

Ak taşa basamadım
Kırandan aşamadım
Dünyanın bir ucunda
Ölümden kaçamadım (K50)

Akkaya'nın taşları
Ötüşüyor kuşları
Ardıç dalına dolaştı
Gülfizar'ın saçları (K154)

Aktır evinin yapısı
Kabayele kapısı
Kara yerden geliyor
Koca babamın kokusu (K109)

Al eline kalemi
Yaz başına geleni
Kara yer kabul etmez
Bu sevdadan öleni (K173)

Al elmayı dilsinler
Dilimini yesinler
Allasın bayrağını
Genç öldüğnü bilsinler (K178)

Ala çamda çıra yok
Pencerede kara yok
Ağlama Meryem Ana
Genç ölüme çare yok (K99)

Arpaların demedi
Koyunların meledi
Gidi gâvur katil Zeynep
Nere koydun Mehmet'i (K134)

Atina'nın urganı
Telli olur yorganı
Üç çocuğu sorarsan
Balıkların kurbanı (K94)

Ayağında yemeni
Niye almadın beni
Bu dünyada ölüm var
Ne seni kor ne beni (K84)

Bahçenin kürenleri
Toplayın erenleri
Yol üstüne gömsünler
Gencecik ölenleri (K178)

Deniz üstünde fener
Yüreğim yanıp gider
Kara yere gidenlerden
Ne mektup var ne haber (K69)

Dere boyu kavaklar
Açtı yeşil yapraklar
Ben yârime doymadım
Doysun kara topraklar (K37)

Dursunbey'in camisi
Yanıyor minaresi
Anne sevdiğim ölmüş
Geçiyor cenazesi (K130)

Gemi geliyor gemi
İçine alın beni
Bir ölümler gelirse
Ya seni kor ya beni (K76)

Gitme yârim pazara
Uğratırlar nazara
Ölürsek bir ölelim
Çift koysunlar mezara (K84)

Gitme yârim pazara
Uğratırlar nazara
Yârim ölmüş diyenler
Kendi girsin mezara (K11)

Göynek yaptım bal kaymak
Dolaştım konak konak
Ölüm girdi içimize
Kalmadı bizim oymak (K178)

Irafta keskin nacak
Kül oldu bizim ocak
Kara yere giden anam
Geri gelir mi acep (K179)

İğde budağı eğsinler
İğdesini yesinler
Allı dikin bayrağımı
Genç öldüğümü bilsinler (K2)

İğde budağını eğdi
İğdesini kim yedi
Nazlı yârin ölümleri
Akciğerimi yedi (K166)

İki çeşme yan yana
Niye darıldın bana
Kara toprağın altında
Uyurum kana kana (K2)

İki pınar yan yana
Su içtim kana kana
Mustafa'yla *Ayşe*'nin
Mezarları yan yana (K30)

İki pınar yan yana
Su içtim kana kana
Ölüm ile ayrılık
Şimdi bize yan yana (K22)

İn dereye dereye
Ben de inecem yârim
Senin öldüğün yerde
Ben de ölücem yârim (K75)

Kabrimi derin kazın
İçine halı yazın
Kabrimin başucuna
Başı gülmedik yazın (K17)

Karanfiller ekildi
Yalaklara dikildi
Ben ağlamen kim ağlasın
Ön dilimiz yıkıldı (K99)

Koyunları koydun mu
Koyun yokmuş duydun mu
Öğlenin yanarında
Canlarına kıydın mı (K93)

Kuşkaya'nın taşları
Ötüşüyor guşları
Su yüzünde dalgalanıyor
Gülfizar'ın saçları (K89)

Masa üstünde kalem
Kalemi dörde bölem
Öleceksek be yârim
İkimiz birden ölem (K97)

Merdivene varayım
Ah anamı göreyim
Yarıl kara toprak yarıl
Ben anamı göreyim (K167)

Mezarlığın talları
Salıvermiş kolları
Mezarıma mertek olsun
Kardeşimin kolları (K120)

Mezarlığın talları
Yarma yarma kolları
Kara yerde yatıyor
Yârin fidan boyları (K61)

Mezarlığın talları
Yarma yarma kolları
Mezarıma mertek olsun
Nazlı yârin kolları (K179)

Mezarlık dolanır mı
Kara koç boyanır mı
Genç yaşta ölenlere
Can yürek dayanır mı (K40)

Oğlanın adı *Umar*
Çifte kurnalı pınar
Çöküp durma kara duman
Ölsen bir de gün doğar (K56)

Ortaoba camisi
Yanıyor minaresi
Kara gözlü yârimin
Geçiyor cenazesi (K49)

Sarı pabucun yüzü
Çek üstünden şu gözü
Kara yere giderken
Kime inandın bizi (K93)

Sarı talın gazeli
Görünmüyor mezarı
Yeşil yeşil tütüyor
Genç ölenin mezarı (K179)

Tabancam kara yağlı
Kır atım damda bağlı
Ali'yle *Mehmet* ölmüş
Keçi kolunda bağlı (K30)

Taşa verdim yanımı
Toprak emsin kanımı
Azrail boşa gelmiş
Seven alsın canımı (K37)

Uzun uzun kavaklar
Dibinde mor zambaklar
Ben yârime doyamadım
Doysun kara topraklar (K51)

Uzun uzun kavaklar
Dökülüyor yapraklar
Ben yârime doyamadım
Doysun kara topraklar (K90)

Yazı yazarım yazı
Çeşmelerin başına
Dostlar mani söylesin
Mezarımın taşına (K69)

Yazı yazdım satıra
Ölüm gelmez hatıra
Resimlerimi sakla
Sana kalsın hatıra (K125)

2. 4. 15. Pişmanlık ve Şikâyet Konulu Maniler

Yöreden derlenen manilerde, yapılan bir hareketten dolayı duyulan pişmanlık duygusunun yansıtıldığı manilerin yanı sıra; felekten şikâyet, kaderin acımasızlığı, vefasızlık vb. konuları içeren maniler de bulunmaktadır.

Armudun dalı yerde
Bülbül ötmez her yerde
Felek bizi ayırdı
Her birimiz bir yerde (K60)

A evim koca evim
İçinde yoktur yerim
Gölgelerin koyakmış
Bilmemişim a yârim (K176)

A kirazlar kirazlar
Ermeyince yemezler
Bizim köyün âdeti
Sevdiğine vermezler (K147)

Afyon ektim azmadı
Demir çapa kazmadı
Allah'a gücenirim
Sevdiğime yazmadı (K85)

Ak kabak köken attı
Dibine yılan yattı
Demir yürekli annem
Beni yabana attı (K31)

Ak kantarın topuzu
Sormadım fiyatını
Cahil geldim sürmelim
Bilmedim kıymatını (K79)

Akşam şimdi gelir mi
Tren geri gelir mi
İki gözlü şu evde
Gençlik geri gelir mi (K5)

Al entarim bitmedi
Genç başlarım gülmedi
Seve seve vardım da
Eller kıymet bilmedi (K74)

Alabarda narlandı
Yedim ağzım kanlandı
On beşime girmeden
Benim başım bağlandı (K87)

Annem entari almış
Siyah dalları varmış
Keşke sevmez olaydım
Yârimin yâri varmış (K74)

Arabam gelir taşlıktan
Dingili koptu başlıktan
Benim yâri sorarsan
Öldürüyor açlıktan (K12)

Arabanın okuna
Altıparmak topuna
Kız seni almacaktım
Oldu öfke bokuna (K132)

Ayvalık'ta ayvalar
Zeytin toplar tayfalar
Getti de götürmüyor
Din imansız kâhyalar (K170)

Ayvayı oyamazsın
Kabuğnu soyamazsın
Pişman olursun ama
Ellere koyamazsın (K92)

Bahçede biber derler
Yaprağına kibar derler
Ne diyelim *Hasbi Dayı*
Buna da kader derler (K88)

Bahçelerde biber mi
Bu da böyle kader mi
Benim gülmedik başım
Böyle gülmez gider mi (K99)

Bahçelerde biberim
Toplamaya giderim
Hemen kendin mi sandın
Benim de yok kaderim (K44)

Bahçelerin biberi
Yeşil yeşil göveri
Bir taş altına koyun
Benim kötü kaderi (K118)

Bahçenin kelemini
Almadım selamını
Kadir *Mevla*'m bize yazmış
Kadersiz kalemini (K99)

Bizim bahçe bibersiz
Yaprakları kibarsız
Hemen kendin mi sandın
Ben de varım kadersiz (K178)

Çam dibinde melki
Toplarım bir ki bir ki
Şu gülmedik başlarım
Sonunda güler belki (K108)

Çorap örmediklere
Örüp giymediklere
Anam beni niye verdin
Kıymet bilmediklere (K179)

Dana geliyor dana
Dama girmiyor dama
Sayacık'ın evleri
Zindan geliyor bana (K170)

Derede mi oturen
Tepede mi oturen
Şu gülmedik başımı
Mezara mı götüren (K56)

Eğil kavağım eğil
Kavaktan aldım meyil
Tepeköy'ün içinde
Canlar eğlencek değil (K109)

Ekin tarlası ırak
Kesmiyor gâvur orak
Şu gâvurun köyünden
Gidecem ırak ırak (K43)

Elinde altın küşkü
Altından neler geçti
Şahit olsun *Allah*'ım
Hangi günüm ak geçti (K40)

Elindeki fener mi
Bu kız seni sever mi
Şu gülmedik başımı
Güle soksam güler mi (K50)

Elmayı bütün dildim
Çamura düştü sildim
Ben yârimin kıymetini
Gittikten sonra bildim (K137)

Entarisi ilmedi
Hiç başlarım gülmedi
Eller benim neyime
Kıymetimi bilmedi (K119)

Evlerinin önü pınar
Hep kuşlar ona konar
Ne kız oldum ne gelin
Yüreğim ona yanar (K44)

Ev'mizin önü lale
Bülbül düşleşti güle
Dünyadan gel geç oldum
Pişmanlar ola ola (K92)

Giden oğlan işine
Yandım altın dişine
Bilseydim ayrılık var
Düşmezdim ben peşine (K54)

Gitme dedim o kadar
Gitti pazara uğradı
Böylesi olmaz kader
Bak nazara uğradı (K151)

Gitme yârim tanırlar
Seni yolcu sanırlar
Zaten bende kader yok
Ellerimden alırlar (K74)

Gökte yıldız sayılır mı
Mevla'm bize kıyılır mı
İki gönül bir olunca
Zalim felek ayırır mı (K40)

Güle çıktım gülmedim
Gülden düştüm ölmedim
Yârim ile gezmesi
Sefa imiş bilmedim (K57)

İki kurnalı pınar
Soksam ellerim donar
Ne gelinim ne kızım
Yüreğim ona yanar (K179)

İstanbul'da *Beşiktaş*
Ağlamışım gözüm yaş
Şu köylerin içinde
En gülmedik benim baş (K43)

İstanbul'da tecirim
Yine geldim macırım
Dengime düşemedim
Gençliğime acırım (K86)

Kaleden indim bağa
Saçım değdi yaprağa
Ne kız oldum ne gelin
Cahil girdim toprağa (K74)

Karpuzu dalda dildim
Çamura düştü sildim
Ben yârimin kıymetini
Ayrı düşünce bildim (K36)

Keçi saldım engine
Gider kendi kendine
Aman ana güzel ana
Düşemedim dengime (K65)

Kesekaya'dan uçtum
Çayın içine düştüm
Böyle talihe n'edeyim
Vefasız yâre düştüm (K87)

Kız saçların saçların
Kalem olmuş kaşların
Hem kibritsiz çırasız
Yandı benim başlarım (K144)

Koca çınar havalı
İçi bülbül yuvalı
Hiç bir günler görmedim
Ben dünyama geleli (K86)

Koca kapı mandazı
Sallanır bazı bazı
Allah'a güceniyon
Olur mu böyle yazı (K76)

Kömür taştan karadır
Kalem taştan karadır
Bu benim kara bahtım
Zaten baştan karadır (K27)

Kum birikmiş derede
Vefasız yâr nerede
Geçersin belki dedim
Bekledim pencerede (K101)

Kuyuyu derin kazın
Üstüne halı yazın
Mezarımın taşına
Başı gülmedik yazın (K119)

Limon idim sıktın yâr
Hatıramı yıktın yâr
Dosta düşmana karşı
Pek vefasız çıktın yâr (K125)

Mendilim benek benek
Ortasında kelebek
Yazı beraber geçirdik
Kışın ayırdın felek (K109)

Mezarı derin kazın
Üstüme halı yazın
Mezarımın başına
Başı gülmedik yazın (K15)

Mısır ektim bir evlek
Dadandı kara leylek
Kışın bir yerdeydik
Yazın ayırdı felek (K16)

Ocağa vurdum aşı
Altına koydum taşı
Gelin oldu yaban ele
Gülmedi garip başı (K87)

Ocağa vurdum aşı
Dibine çöker taşı
Vurun yansın ateşlere
Gülmedik gavur başı (K68)

Ocakta bulgur aşı
Dibini kayır taşı
Küçücükten gülmedi
Gülmez gâvurun başı (K6)

Oğlanın adı *Fethi*
Ocakta keklik eti
Bilmem yazılarım böyle
Bilmem tecellim kötü (K55)

Ötme bülbülüm ötme
Mezarımın başında
Hem ölüm var hem ayrılık
Şu gülmedik başımda (K99)

Parmağımda yüzüğün
Al kırmızı taşı var
İkimizin sürmelim
Ne gülmedik başı var (K149)

Sabahtan doğan güneş
Dursunbey'e yol alır
Kaderimden mi bilmem
Ben severim el alır (K134)

Sındırgı karakolu
Önü jandarma dolu
Ben kendimi sanıyom
Dünya talihsiz dolu (K174)

Su koydum tencereye
Yârim geldi pencereye
Ne diyem de ağlayem
Gülmedik tecelliye (K119)

Şu dağın mazıları
Meleşir kuzuları
Mevla'm bana mı yazdın
Bu kara yazıları (K123)

Tarlanın çizileri
Koyunun kuzuları
Çekmemeye çare mi
Alnımız yazıları (K99)

Yol üstünde iki taş
Biri kuru biri yaş
Emsallerim içinde
En gülmedik benim baş (K11)

2. 4. 16. Ramazan Konulu Maniler

Ramazan manileri, ramazan gecelerinde davul çalan kişiler tarafından söylenir. Diğer yandan davulcunun ücretini topladığı ramazan ayının ortasında ve sonunda *haklama* diye tabir edilen ücret ve bahşiş toplama sırasında söylenir. Konu yönünden bu manilerde ramazan ayının ve ibadetlerin önemi işlenirken, bazı durumlarda da bahşiş isteme vurgulanmaktadır.

Akşam olur yatmaz mısın
Sahur olur kalkmaz mısın
Hasan Dayı Mehmet Amca
Uykudan kalkmaz mısın (K150)

Akşam pilavı pişirdim
Gene karnımı şişirdim
Çok mani diyecektim
Defteri yolda düşürdüm (K95)

Al davulu gece hakla
Ne nohut kaldı ne bakla
Mehmet Ağa'm a devletlim
Kesenin dibini yokla (K102)

Allah'a ısmarladık sizi
Duada unutmayın bizi
Sağ olursak yeni yılda
Gene dolaşırız sizi (K95)

Arkasında fanila
Cebim dolu parayla
Ömürler gelsin gitsin
Hem huzur hem sevapla (K13)

Aşağıdan beri geldim
Düştüm davulumu deldim
Mehmet Ağa'm iki gözüm
Seni arzuladım geldim (K102)

Aşağıdan bir incecik yel eser
Davulumun ipi boynumu keser
Bende bu haneye uğramaz isem
Ahmet Ağa'm darılır küser (K102)

Ayağında sedef nalın
Sırça saraylarda durun
Bahşiş aldım gidiyorum
Sefa ile hoşça kalın (K95)

Besmele ile çıktım yola
Selam verdim sağa sola
Selamımı aldınız mı
Komşulara yaydınız mı (K102)

Cebimin ağzı dardır
İçinde şeker vardır
Sabreyle aman gönül
İftara neler vardır (K95)

Çatal kaşık elimde
Besmele var dilimde
Fazla kaşık salladım
Bir sızı var kolumda (K95)

Davulumu çala çala
Selam verdim sağa sola
İki gözüm *Ahmet Ağa*'m
Bayramın mübarek ola (K95)

Davulumu çaldım geldim
On bir aylık yoldan geldim
İki gözüm *İbrahim Ağa*'m
Seni kaldırmaya geldim (K95)

Davulumun ipi kaytan
Kalmadı sırtıma mintan
Verin ağalar bahşişim
Alayım sırtıma mintan (K95)

Davulumun üstü peşkir
Bana derler *Hacı Bekir*
Gözlemeyi sekiz getir
Yiyemezsem geri götür (K95)

Davulun içi pekmez
Çalarım fakat ötmez
Bir bahşiş vermezseniz
Davulcu buradan gitmez (K102)

Eski cami direk ister
Söylemeye yürek ister
Benim karnım toktur ama
Arkadaşım börek ister (K95)

Evlerinin önü bakla
Baklayı kargalar gakla
İki gözüm *Mehmet Ağa*'m
Kesenin dibini yokla (K95)

Evlerinin önü çınar ağacı
Yaprağının biri tatlı biri acı
İki gözüm *İbrahim Ağa*'m
İnşallah olursun hacı (K95)

Evlerinin önü çırpı
Çırpının altında kirpi
Haydi *Hulusi Amca*
Akşamdan mı çektin kürkü (K150)

Ezan oldu çıktım yola
Selam verdim sağa sola
A benim güzel kasabam
Ramazanın kutlu ola (K87)

Ezanlar hep okundu
İftarlığım lokumdu
Aç karnına çok yedim
Bana biraz dokundu (K102)

Halayıklar halayıklar
Ocak başında uyuklar
Davulumun sesini duyunca
Pirincin taşını ayıklar (K102)

İşte geldik kapınıza
Selam verdik hepinize
Sağ olursak eğer
Yine geliriz size (K95)

Kara koyun kuzuludur
Boynuzları yazılıdır
Çok bekletme iki gözüm
Bacaklarım sızılıdır (K102)

Karşıma fener geldi
Aklıma neler geldi
Börek bekledim ama
Sofraya neler geldi (K102)

Kavuştuk ramazana
Hem de büyük ihsana
Bu ayda oruç tutmak
Huzur verir insana (K102)

Maniler çiçeklidir
Birbirine eklidir
Davulcunun daveti
Mutlaka böreklidir (K95)

Misafirim nazlandı
Börek diye sızlandı
Bir sini börek yedi
Biraz olsun uslandı (K102)

Ne uyursun ne uyursun
Bu uykudan ne bulursun
Al aptesti kıl namazı
Cenneti alayı bulursun (K102)

Pilavın kokusu var
Maninin arkası var
Bahşişimi yollayın
Gözümün uykusu var (K95)

Pirincim var ezilecek
Tiridim var süzülecek
Çok eğleme *Fahri Ağa*
Çok evim var gezilecek (K95)

Seher vakti çıktım yola
Selam verdim sağa sola
İki gözüm *İbrahim Ağa*'m
Ramazanın mübarek ola (K95)

Şekerim var ezilecek
Tülbentlerden süzülecek
Çok bekletme iki gözüm
Çok yerim var gezilecek (K95)

Tuttum pirenin birisini
Davula gerdim derisini
Mehmet Ağa'm be devletlim
Gönder liranın birisini (K95)

Urganım var büküm büküm
Çam odunu benim yüküm
Aha geldim köyünüze
Benden selamünaleyküm (K87)

Urganlarım büküm büküm
Padişahlar verir hüküm
Mehmet Ağa'm iki gözüm
Size de selâmünaleyküm (K95)

Yolları var büklüm büklüm
Sırtımdaki davul yüküm
İki gözüm *Osman Ağa*'m
Evvel selamünaleyküm (K95)

2. 4. 17. Sevda Konulu Maniler

Manilerde yer verilen en önemli tema sevdadır. Halk edebiyatı nazım türleri arasında sevda teması, en açık şekilde manilerde dile getirilmiştir. Maniler, bu duyguyu ifade etmenin aracıdır. Sevgililer arasında serbestçe konuşup anlaşmayı yasaklara bağlayan toplum, onları manilerle anlaşma yoluna yöneltmiştir.

A benim al çiçeğim
Senden nasıl geçeyim
Sözüm var yemin ettim
Yakında döneceğim (K17)

A benim bahtı yârim
Gönlümün tahtı yârim
Yüzünde göz izi var
Sana kim baktı yârim (K3)

A çiçeğim çiçeğim
Sen doldur ben içeyim
Biri keklik biri palaz
Hangisinden geçeyim (K64,

A güzel bas gidelim
Akyayla'da yayladım
A kız senin yoluna
Divan-harb'i boyladım (K133)

A güzelim a kibarım
Gece geçtim denizi
Üç gündür görmüyordum
Soldurmuşsun benizi (K165)

Açık kasa bir kamyon
Sen kimleri tanıyon
Yârden gelen selamı
Almıcek mi sanıyon (K55)

Ağzımdaki dişlerim
Kanaviçe işlerim
Dalga değil sevdiğim
Can yürekten isterim (K9)

Ağzında altın dişler
Kolunda saat işler
Gel yârim konuşalım
N'olacak bizim işler (K35)

Ahlâta bak ahlâta
Budakları dalgada
Oğlan seni seveli
Hep günlerim kavgada (K179)

Ak çorap dize kadar
Gel oğlan bize kadar
On aynalı bir köstek
Beklerim yaza kadar (K31)

Ak çorap dize kadar
Gel yârim bize kadar
Ben annemi uyuttum
Gidelim size kadar (K46)

Ak gülün dalındayım
Bigadiç yolundayım
Yârim sen bekle beni
Köprünün yanındayım (K87)

Ak gülün pembesiyim
Güzeller yengesiyim
Oğlan seni seveli
Sokaklar küngesiyim (K40)

Ak ırakçın başında
Oyaları kaşında
Ben bir yeni yâr sevdim
On üç on dört yaşında (K94)

Ak kabak köken atar
Dibinde yılan yatar
Çalma tren düdüğü
Yârim uykuya yatar (K86)

Ak pınarım akmıyor
Yönü beri bakmıyor
Yedi daldan gül aldım
Yârim gibi kokmuyor (K69)

Ak tavuklar kümeste
Tilki bari yemese
On beşinde yar sevdim
Eller bari almasa (K154)

Ak üzümün salkımı
Benim yârim saklı mı
Benim yârim saklıysa
Zarf ederim aklımı (K180)

Ak yaşmağı açmacen
İçine koku saçmacen
Al sevini başımdan
Ben senle uğraşmecen (K42)

Ak yaşmağı pulladım
Pulu parlasın diye
Yârime küsüverdim
Biraz yalvarsın diye (K120)

Ak yaşmağı yel attı
Sizin eve iletti
Sevi nedir bilmezdim
Gavur dölü öğretti (K79)

Ak yaşmağı yıkadım
Nasıl sereyim tele
On beş günlük yârimi
Nasıl vereyim ele (K139)

Ak yılan kara yılan
Orta mahalleye dolan
Yaktı beni kül etti
Mavi kazaklı oğlan (K48)

Akan sular akmıyor
Yâr yüzüme bakmıyor
Türlü çiçek kokladım
Senin gibi kokmuyor (K52)

Akşam ikindi değil
Sular irkinti değil
Sevdi seni gönüllerim
Ayrılmak mümkün değil (K108)

Akşam oldu ikindi
Gün tepeye dikildi
Savul yârim karşımdan
Sana canım sıkıldı (K9)

Akşamlara kalmışsın
Sevdalara dalmışsın
Sevmediğine varmışsın
Zere zebil olmuşsun (K105)

Al bezim dalda kaldı
Gözlerim yolda kaldı
Yıkılası meyhane
Sarhoşum nerde kaldı (K54)

Al bezimi uçurdum
Manyas kavaklarına
Ben yârimi yatırdım
Sevda yataklarına (K53)

Al iplik çileleri
Gezelim bahçeleri
Ne ağır sevdan varmış
Unutmaz geceleri (K123)

Ala çamın belleri
Uçuşur kürenleri
Sevmedim nazlı yârim
Sen de sevme elleri (K36)

Ala çorabın koncu
Benim yârim oyuncu
Yârim çevre istemiş
Vermek boynumun borcu (K179)

Alan önü ortası
Sanki görü bohçası
Yazmalara bağlamış
Görülmez bu sevdası (K110)

Alçacık kerpiç duvar
Boyu boyuma uyar
İkimiz de bir boyda
Ayırmaya kim kıyar (K90)

Aldır yüzüğümün taşı
Yanar yüreğimin başı
Sen aklıma gelince
Akar gözümün yaşı (K82)

Alentirik al yarim
Bayramlarda yakarsın
Benim olmadığım yerde
Hangi kıza bakarsın (K25)

Altın benim top benim
Kaygı meram çok benim
A benim telli gözlüm
Belli sevin yok senin (K108)

Altın dişim kanadı
Sevda bana yaradı
İkimizin sevdası
Bir kazanda kaynadı (K148)

Altın köprüden geçtim
Şekerli çaylar içtim
Oğlan senin yoluna
Dünyalardan vazgeçtim (K30)

Altın saat var kolda
Biri sağ biri solda
Güvenme yârim bana
Kalırsın yarı yolda (K40)

Altın yüzüğüm var benim
Parmağıma dar benim
Şu gelenlerin içinde
Orta boylum var benim (K46)

Altını iri yaptır
Sapını gümüş taktır
Oğlan beni seviyorsan
Hocaya muska yaptır (K75)

Altınım var armalı
Kıyıları sırmalı
Ne edeyim armayı
Yârim dengim olmalı (K32)

Altınım var biricik
Kime takayım kime
Yok burada sevdiğim
Kime bakayım kime (K122)

Altınım var biricik
Söyle anam ne diycek
Eğer anam vermezse
Sevda başımı yiycek (K151)

Altınım var tokalı
Üç gün oldu takalı
Nazlı yâre bakan gözler
Başkasına kapalı (K169)

Altınımın ipini
İkiye ayırmayın
Vurun öldürün beni
Yârimden ayırmayın (K122)

Altınlarım diziyle
Gören var mı gözüyle
Yârimi gücendirmem
Âlemlerin sözüyle (K117)

Altınlarım var benim
İnce ince üç tane
Doğru söyle sevgilim
Benden başka kaç tane (K6)

Ambar altında çocuk
Bacakları küçücük
Benim sevdiğim oğlan
Dünyalarda biricik (K159)

Arabacı argacı
Vur beygire kırbacı
Nasıl denk geldik yârim
İkimiz de dalgacı (K84)

Arabalar yarışır
Darılanlar barışır
İki gönül bir olsa
Buna kimler karışır (K32)

Arabamın tekeri
Hem ileri hem geri
Benim de bir yârim var
İvrindi'nin şoförü (K72)

Arılar bala gelir
Bülbüller dala gelir
Yârim inatçı değil
Yalvarsam yola gelir (K180)

Arkandaki kazağı
Ben örmedim mi yârim
Başkasıyla konuşurken
Ben görmedim mi yârim (K174)

Arkta pamuk hararı
Sevda çeker zararı
Yârim esmer diyorlar
Yoktur hiçbir zararı (K148)

Armut dalda bir iki
Saydım saydım on iki
On ikinin içinde
Servi boylu benimki (K53)

Armut koydum sepete
Yâr oturur tepede
Bas gidelim sevdiğim
Şan olsun memlekete (K148)

Armut yedim çürüdü
Hemen kalbim yürüdü
Yeni yâr buldun diye
Gönüllerin büyüdü (K108)

Arpa ektim bitmedi
Dibine su gitmedi
Çok küçücük seviştik
Allah nasip etmedi (K11)

Asfaltın başındayım
On altı yaşındayım
Kınamayın a dostlar
Bir oğlan peşindeyim (K51)

Asmadan üzüm aldım
Sapını düzgün aldım
Gel yârim konuşalım
Annemden izin aldım (K11)

Asmanın arasında
Alamadım üzümü
Kaldır yârim şapkanı
Göremedim yüzünü (K159)

Aşağ' mahle ağılı
Çalıyorlar davılı
Yârimle ayrılmayız
Sağlam koyduk kavili (K44)

Ata binen efendi
Ceketi kahverengi
Benim yâri sorarsan
Adı *Muhsin Efendi* (K171)

Ata vurdum bağlama
Kömür gözlüm ağlama
Ben buralı değilim
Bana sevda bağlama (K120)

Atma bana taş ile
Gözüm dolu yaş ile
Ben nereye gideyim
Bu sevdalı baş ile (K98)

Ay doğar ayazlanır
Gün doğar beyazlanır
Yârim beni görünce
Hem güler hem nazlanır (K117)

Ayağımda çoraplar
Dumanın sarısıdır
Sevda deyip geçmeyin
Elimin yarısıdır (K48)

Ayağında nalını
Suda gördüm yârimi
Su yolu kalabalık
Nasıl soranı halini (K121)

Ayakkabı üstünde
Nalın bağlatır mıyım
Yâr üstüne yâr sevip
Yâri ağlatır mıyım (K181)

Ayakkabım çözüldü
Kimselere bağlatmam
Sevmediğime varıp da
Sevdiğimi ağlatmam (K36)

Ayakkabımın teki
İzmir'dendir İzmir'den
Ne öğreniyon yârim
Böyle berduş gezmeden (K122)

Bağa girdim üzüme
Çubuk değdi gözüme
Çubuk seni kırarım
Yâr göründü gözüme (K25)

Bağlarımda üzüm var
Mor şalvarda gözüm var
Kaçma yârim uzağa
Sana bir çift sözüm var (K124)

Bahçe bizim değil mi
Sancak kuralım yârim
Sevi bizim değil mi
Ortak olalım yârim (K9)

Bahçe içinde bülbül
Seni sevmiş bu gönül
Sen de seversen beni
Gönder babama dünür (K32)

Bahçe kirazı gibi
Bakkal çerezi gibi
İkimizin sevileri
Tamam terazi gibi (K105)

Bahçede kara erik
Kolları yere ermiş
Ben bugün yâri gördüm
Mavi gömlek giymiş (K54)

Bahçede kara erik
Yaprağı delik delik
Sevilmiş yâr sevilmez
Zaten bizde delilik (K172)

Bahçelerde ak kumru
Ayakları yumulu
Yâr üstüne yâr sevmiş
Valla kimin umuru (K74)

Bahçelerde bal kabak
Açılır tabak tabak
Ben yârimi görünce
Siğderim başı kabak (K87)

Bahçelerde biberim
Toplamaya giderim
Yârimden selam gelmiş
Çok teşekkür ederim (K149)

Bahçelerde gerdeme
Yardıma gel yardıma
Senin yârin seni sevse
Düşmez benim ardıma (K110)

Bahçelerde gicirgen
İşte geldim ne diycen
Almacağsan gavur dölü
Yabanlara gidivcen (K158)

Bahçelerde gök darı
Yaprakları yukarı
Çok dolaşırsın yârim
Geçtiğim sokakları (K136)

Bahçelerde gül olur
Gül yaprağı tez olur
Ben yârime gül demem
Gülün ömrü az olur (K50)

Bahçelerde kelem var
Ardımızdan gelen var
Eski yâr şöyle dursun
Yeni yârden selam var (K178)

Bahçelerde sarmaşık
Sarmadan oldum âşık
Yar aklıma gelince
Elimden düştü kaşık (K60)

Bahçelerin külünü
Savursana külünü
Ben kopardım el aldı
Nazlı yârin gülünü (K76)

Bahçenin sulu yeri
Soğanın kuru yeri
Ben bir yeni yâr sevdim
Canımın yarı yeri (K50)

Bahçeye erik dikme
Dibine gelip gitme
Ben seni hiç sevmon
Sevini zebil etme (K36)

Bahçeye gel göreyim
El uzat gül vereyim
Karşıdan mendil salla
Yârim olduğun bileyim (Kl 56)

Bakırı vurameyon
İçine yuvrameyon
Ben yârimi görmence
Bir dakka durameyon (K93)

Bakırlı'dan kuş uçar
Kanadında gümüş var
Gitti yârim gelmedi
Elbet bunda bir iş var (K145)

Bakkaldan yumak aldım
Dantel öreyim diye
Mahalleden yâr sevdim
Her gün göreyim diye (K24)

Baklalar kesim kesim
Yâre yolladım resim
Dinle a yârim dinle
Nereden gelir sesim (K59)

Balıkesir Bandırma
Kız sen beni kandırma
El oğluna varıp da
Yüreğimi yandırma (K135)

Balıkesir içinde
Evlerin var mı yarim
Gözyaşını silmeye
Mendilin var mı yarim (K25)

Balıkesir içine
Çatal iğneler attım
Oğlan senin yüzünden
Hastanelerde yattım (K48)

Balıkesir müdürü
Şapkasını giydiri
Bu gavurun sevisi
Aman yârim dediri (K2)

Balıkesir yolları
Sıva beyaz kolları
Altı saat beş çeyrek
Nazlı yârin yolları (K78)

Balıkesir yolunda
Sepeti var kolunda
Ben yârimi kaybettim
Balıkesir yolunda (K21)

Balıkesir yolunu
Yar döküyor kumunu
Ayrılmaya tutmadık
Biz bu işin sonunu (K179)

Balıkesir'e vardım
Kadife ceket aldım
Yak yârim alentriği
Ben karanlıkta kaldım (K94)

Bandırma bayır olsa
Etrafı çayır olsa
Her bir mani söylerim
Sevdiğim burda olsa (K124)

Bandırma bayırını
Çıkamıyor öküzler
Yârime gitcek kızı
Göremiyor bu gözler (K155)

Bandırma tren yolu
Etrafı ağaç oldu
Öyle bir yâr sevdim ki
Anasının bir oğlu (K104)

Bandırma'ya giderken
*Moralı*nın fırını
Kısmet olmazsan yârim
Söylemezsin sırrımı (K181)

Bandırma'ya giderken
Bir kuş kondu çalıya
Ben gönlümü bıraktım
Esmer delikanlıya (K160)

Başımdaki ak yaşmak
Şifon olmak istiyor
Benim sevdiğim oğlan
Şoför olmak istiyor (K5)

Başımdaki çemberim
Örtünmeden kirlendi
Ben bir yeni yâr sevdim
Her görenler imrendi (K141)

Başımdaki şifonun
Güneş aldı rengini
Önceki yâr yâr miydi
Şimdi buldum dengimi (K25)

Başımdaki yazmamın
Dalı var çiçeği yok
Benim deli gönlümün
Yârden geçeceği yok (K61)

Başındaki tellere
Bakma esen yellere
Kıymet verip kim bakar
Sen var iken ellere (K174)

Başındaki yazmanın
Oyası çengel mengel
Başka yârin var ise
Olmayam sana engel (K116)

Başörtümü bağladım
Asmanın direğine
Bensiz nasıl yaşıyon
Aşk olsun yüreğine (K74)

Ben armudu dişledim
Sapını gümüşledim
Sevdiğimin ismini
Mendilime işledim (K31)

Ben bir evler yaptırdım
Altı oda bir mutfak
Rica ederim yârim
Üstüme alma ortak (K125)

Ben bir yünlü dikindim
Rengi akşam güzeli
Dalgayı bırak yârim
Ciddiye bağla işi (K161)

Ben bu tefi çalarım
Çalana da darılmam
Kara gözlü yârimden
Vali gelse ayrılmam (K98)

Ben evleri yaptırdım
Camlarını taktırdım
Orta boylu yarimi
Ben ellere kaptırdım (K133)

Ben giderim yoluma
Kurşun geldi koluma
Deli divane oldun
Oğlan benim yoluma (K100)

Benim saçlarım uzun
İndirsem belimdedir
Yâri aşka düşürmek
O benim elimdedir (K9)

Benim yârim okusun
Okusun hafız olsun
Benim burda olduğum
Yârime malum olsun (K9)

Beyoluk'un bayrını
Çekemiyor motorlar
Yârim sevda hastası
Bilemiyor doktorlar (K34)

Beyoluk'un çeşmesi
Yandan akıyor yandan
Kara gözlü sevdiğim
Candan bakıyor candan (K34)

Beyoluk'un kızları
Giyer siyah ferace
Unuttum sanma yârim
Rüyamdasın her gece (K34)

Bezim çözülüp durur
Gücüm üzülüp durur
Yârim *Ökçealan*'da
Niye gezinip durur (K158)

Bigadiç'in dağından
Aldım zeytin yağından
Oğlan senin sevilerin
Tuttu ciğer bağından (K113)

Bir ah çektim derinden
Yer oynadı yerinden
Nasıl ah çekmeyem
Yârim gitti elimden (K32)

Bir sıra iki sıra
Yârim gitti mısıra
Hoş geldin diyemedim
Bakma yârim kusura (K6)

Bisikletin aynası
Yana bakıyor yana
Benim sevdiğim oğlan
Sana bakıyor sana (K125)

Bizim bahçe dar yârim
Etrafında nar yârim
Sana alma diyenin
Bende gözü var yârim (K30)

Bizim bahçe ne kuytu
İçinde tirfil otu
Yârim görmeye gelmiş
Nedir bu gavur uyku (K18)

Bizim camın dibinde
Elma soymuşsun yârim
Evel böyle değildin
Oynak olmuşsun yârim (K81)

Bizim damda inek var
Boynuzunda sinek var
Benim yârin sırtında
Sevda bozan yelek var (K52)

Bizim evin ardına
Susam eksene yârim
Ben aklına geldikçe
Otur da ah çek yârim (K73)

Bizim evin ardında
Nohut harman olur mu
Başkasını sevmişsin
Benden derman olur mu (K149)

Bizim evin arkası
Âşıklar fabrikası
Bizim evden görülür
Yârin yatak odası (K165)

Bizim evin arkası
Kömürlüktür kömürlük
Kendim nasip olmazsam
Mendil verdim ömürlük (K9)

Bizim evin önünde
Motor arabaları
Darıldın mı a yârim
Kestin merhabaları (K59)

Bizim evin önünde
Ayvalar süzüm süzüm
Yeşil *Gönen* içinde
Bekliyor kara gözlüm (K51)

Bizim evin önünde
Makinenin kolları
Sevene uzak gelmez
Karşıyaka yolları (K107)

Bizim köyün çeşmesi
Vurmayınca akmıyor
Benim sevdiğim oğlan
Gülmeyince bakmıyor (K74)

Bizim köyün merası
Akşamüstü serinler
Yârimin sevileri
Günden güne derinler (K9)

Bizim köyün yolları
Asfalt yârim tozumaz
Senle bizim arayı
Vali gelse bozamaz (K116)

Bizim ordan geçerken
Nane şeker yemişsin
Öyle duydum sevdiğim
Dalga geçtim demişsin (K57)

Bizim tarla çok ırak
İçi dolu pıtırak
Ayrılmayalım yârim
Sonumuz kara toprak (K79)

Bizim tarla yol üstü
Gelen geçen kazıyor
Nazlı yârin defterinde
Hatır kırmaz yazıyor (K79)

Boğazımda altını
Koparır atar mıyım
Nazlı yârim var iken
Ellere bakar mıyım (K79)

Boğazımda inciler
Kümesteki civcivler
Helal olsun sevdiğim
Buluştuğum geceler (K172)

Boynumdaki inciler
Bir değil iki dizi
Haberin olsun yârim
Ayıracaklar bizi (K7)

Bu çeşme nasıl çeşme
Su içecek tası yok
Kırdın yârim gönlümü
Yapacak ustası yok (K149)

Bu sepet nasıl sepet
Kurumuş kazınmıyor
İkimizin sevileri
Yazılmış bozulmuyor (K108)

Bugün ayın on dördü
Kız saçını kim ördü
Ördüyse yârim ördü
Ay karanlık kim gördü (K148)

Bugün günlerden salı
Sallanır servi dalı
Kara gözlü sevdiğim
Nerde kaldı zavallı (K140)

Bugün hava ısıcak
İsterim yağmur yağsın
Senin kara sevdana
Yürek nasıl dayansın (K143)

Cıngırdaklı tefim var
Yârî gördüm keyfim var
Göz gördü gönül sevdi
Benim ne günahım var (K75)

Coşkun'a bak *Coşkun*'a
Vardım oğlan farkına
Oğlan beni seviyorsan
Söyle Allah aşkına (K36)

Çam dibinde unum var
Allah'tan umudum var
O yâr benim olursa
Kara göz kurbanım var (K179)

Çam dibinden geçeyim
Çam kokulu çiçeğim
Biri zengin biri dengim
Hangisinden geçeyim (K26)

Çama çıkma dala çık
Buğdaylar kara kılçık
Oğlan beni seviyorsan
Al çifteyi yola çık (K179)

Çapa kazarım çapa
Önüme baka baka
Geçti deyyusun oğlu
Ciğerimi yaka yaka (K128)

Çatalan yanmış derler
Hiçbir yeri yanmamış
Aşk olsun sevdiğime
Yine benden caymamış (K139)

Çaya inesim geldi
Şeker yiyesim geldi
Hala gözlerim onda
Gene göresim geldi (K98)

Çaya şişe daldırdım
Doldu diye kaldırdım
Ela gözlü *Ayşe*'yi
Ben elimden aldırdım (K15)

Çemberimin ucunu
Kısa olsa eklerim
Hakikatli yâr isen
Senelerce beklerim (K15)

Çeşme başı sarmaşık
Ben sana oldum âşık
Sen aklıma gelince
Elimden düşer kaşık (K115)

Çeşmeleri eştin mi
Sularını içtin mi
Sorması ayıp yârim
Yoksa benden geçtin mi (K113)

Çeşmenin başı pınar
Gelen kuş ona konar
İlişmeyin yârime
Yüreğim ona yanar (K49)

Çeşmenin başlarına
Oturdum taşlarına
Sevda denen hastalık
Hep benim başlarımda (K37)

Çeşmenin başlarına
Otursam taşlarına
Benim sevdiğim oğlan
On sekiz yaşlarında (K15)

Çık yaylaya vur kuşu
Al şu elli kuruşu
Yârim kimden öğrendin
Böyle ayrı duruşu (K158)

Çift taraflı bir taşız
Biz yârimle aşığız
Ayrılmayız ikimiz
Saç gibi dolaşığız (K36)

Çileli yâr çilesi
Gezdir sen bahçeleri
Ne müşkül sevda imiş
Uyutmaz geceleri (K124)

Çulfalıkta bezim var
Mendilimde üzüm var
Ayıplaman komşular
Sevdiğimde gözüm var (K19)

Çuvallıkta bezlerim
Ayrılmıyor gözlerim
İlk sevdiğim yâr sensin
Yalan oldu sözlerim (K106)

Dağda davar güderim
Yâre selam ederim
Yâri yolda görünce
Kıkır kıkır gülerim (K87)

Dağda *Yörük* evleri
Yayılır develeri
İçerime yer yaptı
Gâvurun sevileri (K43)

Dağdan kestim kereste
Kuş besledim kafeste
Yârin hasta dediler
Yetiştim son nefeste (K174)

Dağlar başı kar olur
Geçilmesi zor olur
Yâr bu gece gelmezse
Yanar yürek kor olur (K132)

Dağlar dağladı beni
Gören ağladı beni
Zincir bıçak kar etmez
Sevda bağladı beni (K90)

Dağlarda kara meşe
Gölge düştü güneşe
Senin yârin gül ise
Benimkisi menekşe (K87)

Daldan dala ip gerdim
Koparsa ekle yârim
Önümde abim var
Seversen bekle yârim (K29)

Dam kapısı açıldı
İnci boncuk saçıldı
Yâr kapıdan girince
Gözüm gönlüm açıldı (K115)

Dam üstüne ev yaptım
Çıktım üstüne baktım
Nazlı yâr gelir diye
Çifte horozlar kestim (K22)

Damda kömür çuvalı
Soksam elim kararı
Sevdiysem ben sevdim
Var mı size zararı (K25)

Dana geliyor dana
Dama giriyor dama
Yârimin başı gözü
Gidelim diyor bana (K135)

Davutça'nın taşları
Sarı sarı saçları
Yârini saramadı
Ondan gülmez başları (K106)

Deniz üstü sarayım
Yâri kime sorayım
Yârsiz geçen ömrümü
Ömürden mi sanayım (K12)

Denizin kenarında
Kalayladım kazanı
Ben de öğrendim yârim
Aramızı bozanı (K149)

Denizin kenarında
Kalayladım kazanı
Yârim senin aşkına
Kılamadım namazı (K88)

Denizin kenarında
Yılanın kemikleri
İkimizi ayırdı
Gâvurun enikleri (K59)

Denizin kenarında
Yılanın kemikleri
Hiç aklımdan çıkmıyor
O yârin dedikleri (K52)

Denizin ortasına
Olta attım balığa
Ben seni gizli sevdim
Yay ettin ortalığa (K129)

Dere boyu gezerim
İnci boncuk dizerim
Ben yârimi görmezsem
Ben kendimi üzerim (K180)

Dere boyu giderim
Yedi deve güderim
Yedi nişanlım olsa
Gene sana dönerim (K49)

Dere boyu kestane
Dökülür tane tane
Bigadiç'in içinde
Benim yârim bir tane (K118)

Dere boyu kundura
Yar gelir dura dura
A benim nazlı yârim
Geçerken bize uğra (K11)

Dere boyundan geçtim
Eğildim de su içtim
Sen benden geçiyorsan
Ben de senden vazgeçtim (K7)

Dere coştu göl oldu
Yârim sana ne oldu
İkimizin sevdası
Memlekete şan oldu (K126)

Dere geliyor dere
Kaya başından beri
Oğlan seni seviyom
Yedi yaşımdan beri (K72)

Derede güvem inmez
Seni seviyom denmez
Küçücüksün a yârim
Sevine güvenilmez (K41)

Derelerde balık çok
Kumu yemiş karnı tok
Ben yârimle konuştum
Ölüm var ayrılık yok (K136)

Derelerin ürünü
Yollar aldı külünü
Sevdasını ben çektim
Eller koktu gülünü (K164)

Derenin derincesi
Akar suyun incesi
Gene karşıma geçmiş
Gönlümün eğlencesi (K43)

Derenin gocukları
Boynumun boncukları
Senin yârle benim yâr
Amıca çocukları (K15)

Dibi de ala çamın
Sakız olmuş akıyor
Senin orda bakışların
Beni burda yakıyor (K21)

Diz çorabı öreyim
Ellerine vereyim
Çoluk çocuk işi değil
Yâri kendim göreyim (K44)

Dolmuş geliyor dolmuş
Dolmuşun rengi solmuş
Benim sevdiğim yârim
Dolmuşa şoför olmuş (K125)

Dolmuşa dayanmışsın
Sarıya boyanmışsın
Ben çekiyom sevdamı
Sen niye sararmışsın (K74)

Domates kirlenir mi
Üstü bülbüllenir mi
Sevda çeken oğlanın
Gömleği kirlenir mi (K59)

Domates turşusuna
Oturdum karşısına
İnsan aşık olur mu
Kapı bir komşusuna (K127)

Domatesi kazmadım
Yaprağını yazmadım
Üstüme yâr sevmişsin
Duydum ama kızmadım (K170)

Domatesin dibini
Kibritle mi yakayım
Uzaklarda kaldı yârim
Dürbünle mi bakayım (K73)

Dombayları karaman
Kaybolursam araman
Sevilerim sana yârim
Başkasına yaramam (K14)

Döndürürsün dört ucu
Turuncudur turuncu
Nasıl serbest gezinem
Benim yârim korucu (K128)

Dursunbey'e giderken
Sıra sıra yulaflar
Ben seni gizli sevdim
Nerden çıktı bu laflar (K131)

Dut ağacı değilim
Dut verici değilim
Kaçma benden sevdiğim
Can alıcı değilim (K91)

Dut yedim tuttu beni
Tuttu kuruttu beni
Üç ay on gün olmadan
Yârim unuttu beni (K119)

Duta çıkıyom duta
Budağnı tuta tuta
Ağrıdı yârin kolları
Direkson tuta tuta (K43)

Dümbeğimi çalsana
Dilimden anlasana
Dümbek seni kırarım
Yârim gibi konuşsana (K84)

Dümbeleğin boyası
Mavidendir maviden
Aklı olan var mıdır
İlk sevdiği yârinden (K4)

Ekin ektim bitmedi
Dibine su gitmedi
Şu gavurun sevisi
Çeke çeke bitmedi (K118)

Ekin ektim düzlere
Yedirmedim öküzlere
Yârim seni seveli
Diken oldum gözlere (K87)

Ekin ektim yaz iken
Dibi karlı buz iken
Biraz sevda gezdirelim
Sen oğlan ben kız iken (K25)

Ekini harman ettim
Derdime derman ettim
Hiç üzülme a yârim
Görmeye yemin ettim (K87)

Ekinler biçilmiyor
Seviden geçilmiyor
İkimizin sevisi
Dolaşmış açılmıyor (K70)

Ekinler ekilirken
Dibine dökülürken
Saçından bir tel gönder
Kanlarım çekilirken (K25)

Elbisem yollu yollu
Vallahi kısa boylu
Sevene uzak gelmez
Kepez köyünün yolu (K70)

Elimde sığdem sini
Gaipten sevdim seni
Ölsem mezara girsem
Unutmam yârim seni (K76)

Elinde alentirik
Sıkı sıkıver yârim
Evlerimiz karşı karşı
Bakı bakıver yârim (K179)

Elindeki mendili
Öyle katlama yârim
Senin başka yârin var
Benden saklama yârim (K4)

Elindeki tığ ile
Dantel mi örüyorsun
Yâr bizi bu sıralar
Yan gözle görüyorsun (K32)

Ellerimi yıkadım
Süremem topraklara
Kara gözlü yârimi
Veremem alçaklara (K134)

Ellerinde kibirit
Pencereden geri git
Oğlan beni seviyorsan
Biraz daha sabır et (K179)

Elma daldan düşer mi
Günden yanı pişer mi
Sevip sevip ayrılmak
Şanımızı düşer mi (K136)

Elmayı soy da yolla
Gazteye sar da yolla
Bundan sonra selamı
Eski dostuna yolla (K19)

Elmayı tekerledim
Üstünü şekerledim
Oğlan senin yoluna
Ciğeri lekeledim (K40)

Entarimin hasını
Çevirdim yakasını
Çoktan beri görmedim
Unuttum simasını (K9)

Entarimin ucuna
Sakız bağladım sakız
Söyle bana a yârim
Seviyon mu başka kız (K147)

Entarisi al olsun
Solarsa dalı solsun
Ortağıma bak yârim
Onun da gönlü olsun (K9)

Entarisi alaca
Sarıp gider yamaca
Unuttum mu sanıyon
Aklımdasın her gece (K172)

Entarisi beyazlı
Geliyor nazlı nazlı
Bakma yârim çalıma
Evinin üstü sazlı (K61)

Entarisi pembeden
Leke olmuş giymeden
Ben yârimi tanırım
Yüzündeki benlerden (K9)

Entarisi yakadan
Ben söyledim şakadan
Ben bir yeni yâr sevdim
Karşı mahle yakadan (K179)

Ergama'nın yolları
Burum burum burulur
Yok burada sevdiğim
Ondan boynum burulur (K101)

Ergama'ya girerken
İki tane direk var
Gel yârim buralara
Sende nasıl yürek var (K153)

Eteğimin pilesi
Kısa gelir eklerim
Beni seven oğlanı
Senelerce beklerim (K130)

Etekliğin eni dar
Enini ekledim yâr
Sinema yollarında
Seni çok bekledim yâr (K101)

Ev üstüne ev yapma
Temel tutturamazsın
Dokuz tane yâr sevsen
Benden kurtulamazsın (K4)

Evi var kanepesiz
Bir dal tuttum meyvesiz
Unuttun beni yârim
Ne söylesem faydasız (K14)

Evimizin önünde
İki boyalı kazık
Ayrılırsak sevgilim
İkimize çok yazık (K171)

Evin önü kayısı
Sayılmıyor sayısı
Yârimle konuşurken
Yakaladı dayısı (K83)

Evin önü sarmaşık
Sarmadan oldum âşık
Ben o yâri görünce
Elimden düştü kaşık (K145)

Evin önünde iğde
İğde dalları yerde
Yürek oynar can titrer
Yâri gördüğüm yerde (K143)

Evinin önü kaya
Kayadan bakar aya
Yârim binmiş geliyor
Kuyruğu kısa taya (K101)

Evlerin önü mersin
Bırakın meyve versin
Benim gibi âşıklara
Mevla'm sabırlar versin (K106)

Ev'mizin arkasında
Fasulye ayıklarım
Gündüz görmezsem yâri
Rüyamda sayıklarım (K79)

Ev'mizin önü dutluk
Yaprağını kuruttuk
Biz yârle ayrılmayız
Sevdayı sıkı tuttuk (K162)

Ev'mizin önü iğde
İğdenin dalları yerde
Kara gözlü a yârim
Acep şimdi nerlerde (K110)

Ev'mizin önü kuyu
Kuyudan aldım suyu
Yârime sarhoş diyorlar
İçtiği üzüm suyu (K79)

Ev'mizin önü kuyu
Kuyunun soğuk suyu
Yeşil çimen üstünde
Uyu sürmelim uyu (K75)

Ev'mizin önü semiz
Semizin yaprağı temiz
Yâri her gün görüyom
Yakındır evlerimiz (K58)

Fasulyeyi kuruttum
Pişirmeyi unuttum
Gel yârim buluşalım
Ben annemi uyuttum (K172)

Fasulyeyi pişirdim
Toprak tenceresinde
Az mı konuştuk yârim
Mutfak penceresinde (K155)

Fırın üstünde fırın
Durun evliler durun
Nazlı yârim geliyor
Altına minder koyun (K46)

Gece dışarı çıktım
Ayın ardında yıldız
Ben yârimi kaybettim
Ararım gece gündüz (K32)

Gelinciğin rengisin
Başımın çelengisin
Ne büyüksün ne küçük
Tam gönlümün dengisin (K145)

Gelinin adı *Dudu*
Karşılara gün doğdu
Söyle oğlan yüzüme
Ben de kesem umudu (K70)

Gide gide yoruldum
Bir taş buldum oturdum
Şu çöpçünün oğluna
Bir bakışta vuruldum (K116)

Gidiyom deme bana
Kanım kaynıyor sana
Evli misin bekar mısın
Onu soruyom sana (K75)

Gidiyom gidemiyom
Yolu terk edemiyom
Yârim cahil ben cahil
Bırakıp gidemiyom (K5)

Gidiyor musun yârim
Ben de gelecek miyim
Verdin beni sevdaya
Gidebilecek miyim (K75)

Gitme dedim ben sana
Bilmediğin yollara
Kar mı yağdı sevdiğim
Güvendiğin dağlara (K179)

Gitme yârim susaya
Susa güzeli derler
Takınma gözlükleri
Gözlerin bozuk derler (K165)

Gittiğim susa yolu
Geliyor yağmur dolu
Kimler dövdü sevdiğim
Gözlerin sulu sulu (K22)

Gökte giden tayyare
Selam söylen o yâre
Benden ona fayda yok
Bulsun başına çare (K54)

Gökte yıldız yüz altmış
Yârim uykuya yatmış
Uyku değil meramı
Sevda onu bunaltmış (K19)

Gökyüzünde ülkerim
Kuyular kazdım derin
Benle eğleniyon mu
Bilemedim sevdiğim (K64)

Gölde suydum duruldum
Nehir oldum yoruldum
Oğlan seni görünce
Ta kalbimden vuruldum (K14)

Gönen'den geçer iken
Su içtim kana kana
İnan sevdiğim inan
Âşık oldum ben sana (K155)

Gönen'e bak *Gönen*'e
Gönen'e el verene
Tenezzülüm yok yârim
Beni beğenmeyene (K137)

Gülüm pembe açıyor
Kırmızıya döner mi
Bana yârden geç derler
Yanan ateş söner mi (K145)

Güzelim güzelliğim
Tütün serdim serene
Güzel senin sevilerin
Kardıracak vereme (K100)

Hadi gidelim şöyle
Güzeller mahlesine
Camiden taş mı düştü
Yârimin kellesine (K12)

Hadi gidelim yârim
Çam içinde pürçeğe
İkimizin sevisini
Aldıralım gerçeğe (K76)

Hadi gidelim yârim
Bizim evlere yakın
Ayrılmam senden yârim
Ömrüm bitene kadar (K124)

Hadi gidelim yârim
Bu akşam sinemaya
Ne zaman geleceğiz
İkimiz bir araya (K104)

Hadi gidelim yârim
Dağlar yolumuz olsun
Gürgenli yaprakları
Kiremit evimiz olsun (K113)

Hadi gidelim yârim
Dursunbey pazarına
İkimizi bir koysunlar
Âşıklar mezarına (K37)

Hadi gidelim yârim
Manyas'ta pazar varmış
Ayrılmayam sürmelim
Ayrılanlar yanarmış (K79)

Hadi gidelim yârim
Yaban incirlerine
Biz yârimle bağlandık
Sevda zincirlerine (K9)

Hadi gidem diyorsun
Motorum taşta benim
Düşme oğlan peşime
Sevdiğim başka benim (K55)

Hadi gidem ikimiz
Arabada yükümüz
Ölsek de ayrılmayam
Oğlan senle ikimiz (K100)

Hadi gidem koyuna
Varam kuyu suyuna
Benim bir sevdiğim var
Uyar boyu boyuma (K87)

Hadi gidem *Turful*'a
Kum dökmüşler yollara
Ağzım dilim kurudu
A kız senin sevdana (K164)

Hadi oğlan nereye
Değirmene dereye
Beni sevdalandırdın
Şimdi kendin nereye (K91)

Halı dokuyom halı
İlmek var da örnek yok
Yârimden başkasına
Ölmek var da dönmek yok (K154)

Haşlama haşlanır mı
Dibinde kışlanır mı
Aldın yârim ciğerimi
Ciğersiz yaşanır mı (K169)

Hava bulutlu yârim
Yeme nohudu yârim
Ben gelin olmayınca
Kesme ümidi yârim (K101)

Hendeklerden atlama
İpek mendil katlama
Eğer gönlün var ise
Söyle bana saklama (K106)

Hoca ezan okuyor
Sesi beni yakıyor
Benim sevdiğim oğlan
Bigadiç'te okuyor (K156)

Irafa uzanmışın
Nar gibi kızarmışın
Kadem ola sevdiğim
Yeni yâr kazanmışın (K18)

Irafta eski sini
Kepsut'ta sevdim seni
Zalim anam duyarsa
Hem seni keser hem beni (K55)

İğdemin iğdesi yok
Dibinde gölgesi yok
Üç beş tane yâr sevdim
Birinin faydası yok (K55)

İğnem düştü bakarım
Çok hastayım yatarım
Balıkesirli yar gelmiş
Ölü olsam kalkarım (K92)

İki çiçek telledim
Birin yâre yolladım
Yârim çiçeği almamış
Gönüllendim ağladım (K165)

İki dere bir hendek
Yâr buradan atlama
Saat değil dakika
Yâr geliyor aklıma (K165)

İki gemi yan yana
Haydayabilir misin
Yârim benim sevdama
Dayanabilir misin (K9)

İki iki aralar
Giden bizim paralar
Nazlı yârim olmanca
Ya vuz olmoğ buralar (K36)

İki kurnalı pınar
Soksam ellerim donar
Sevi sevi ilk sevi
Görünce yürek yanar (K25)

İki motor al yârim
Ovalara sal yârim
Ben dengin değilmişim
Dengini ara yârim (K47)

İki tabak balım var
Birin yesem biri var
İki tane yâr sevdim
Biri ölse biri var (K99)

İki taşın arası
Buldum gavur parası
Kazanmadın mı yârim
On bilezik parası (K36)

İki taşın arası
Buldum *Yunan* parası
Kaldır yârim yazmanı
Eller görsün yüzünü (K152)

İn dereye dereye
Al şu elli kuruşu
Nerden öğrendin yârim
Böyle kibar duruşu (K117)

İn dereye dereye
Dere kaymaz mı sandın
Sen caymışsın sevdiğim
Beni caymaz mı sandın (K9)

İn dereye dereye
Dere taşlıklarına
Ben yârimi bıraktım
Benden âşıklarına (K57)

İn dereye dereye
Derede ot çürümüş
Kara gözlü sevdiğim
Sevdalıkta büyümüş (K114)

İn dereye dereye
Dereden beriye mi
Yârimle konuşmamız
Seneden seneye mi (K98)

İn dereye dereye
Derelerde böceğim
Sen dur yârim sözünde
Ben dönücü değilim (K50)

İn dereye dereye
Derenin millerine
Beni de öğret yârim
Senin dillerine (K91)

İn dereye dereye
İnemeyenler de var
İkimizin sevisini
Çekemeyenler de var (K149)

İn dereye dereye
İner miyim sevdiğim
Senden başkalarına
Gider miyim sevdiğim (K9)

İn dereye dereye
İnmedik mi sevdiğim
Sen sarışın ben esmer
Uymadık mı sevdiğim (K101)

İn dereye dereye
Topla yârim taşları
Muskan beni hiç tutmaz
At cebinden taşları (K178)

İnce giyerim ince
Pembe yakışır gence
İnsan bir hoş oluyor
Sevdiğini görünce (K140)

İncecik iğne misin
Sen sevi bilmez misin
Sever sever aldatırsın
Günaha girmez misin (K108)

İncecik yağmur çiler
Sevdiğim camı siler
Ne kadar dargın olsa
Beni görünce güler (K112)

İndim çeşme başına
Mendil serdim taşına
Sevda nedir bilmezdim
O da geldi başıma (K168)

İndim dere dibine
Baktım suyun dibine
Gözlerim seni tuttu
Bakmıyor başka yere (K19)

İndim dereye durdum
Bir çift güvercin vurdum
Nasıl bakayım yârim
Sevdiğin kızı duydum (K104)

İndim gittim dereye
Beyaz beyaz mı saçlar
Yâr aklıma geldikçe
Akar gözümden yaşlar (K152)

İndim nane biçmeye
Eğildim su içmeye
Yârin yanına varsam
Kanadım yok uçmaya (K118)

İskele'nin yollarına
Gün vurmuş dağlarına
Altın gerdan olaydım
O yârimin boylarına (K87)

İşte geldi yaz yârim
Merhametin az yârim
Ben sana âşık oldum
Defterine yaz yârim (K57)

İvrindi'ye giderken
Deste deste yulaflar
Ben seni gizli sevdim
Nerden çıktı bu laflar (K139)

Kadifeden kesesi
Kahveden gelir sesi
Oturmuş kumar oynar
Ciğerimin köşesi (K64)

Kahve koydum cezveye
Yârim gitti gezmeye
Ufaklıktan alıştım
Böyle serbest gezmeye (K45)

Kale kaleye bakar
Kaleden sular akar
Esmer yârim var iken
Sarışına kim bakar (K36)

Kamyon geliyor kamyon
Sen kimleri tanıyon
Yârden gelen selamı
Almıcek mi sanıyon (K7)

Kapı başı filidir
Bizi ayıran dilidir
Ne kadar ayrı dursak
Yine gönüller birdir (K119)

Kapı kapıya bakar mı
Kapıyı usta yapar mı
İnsan sevdiği kıza
Böyle kötülük yapar mı (K40)

Kapıda durup durur
Boynunu burup durur
Gel gidelim sevdiğim
Anam seni sorup durur (K37)

Kapıları bağlama
Ela gözlüm ağlama
Ben bu elden giderim
Bana gönül bağlama (K37)

Kara dere akıyor
Nereye akarsa aksın
Ben yârimi bıraktım
Kimler bakarsa baksın (K57)

Kara erik eğmence
Budağ' yere değmence
Gönüller şen durmuyor
Sevdiğimi görmence (K44)

Kara kabak kökeni
Ele batar dikeni
Ben karşıdan bilirim
Kara sevda çekeni (K119)

Kara kara karınca
Karakola varınca
Ben yârimi seviyom
Şapkasına varınca (K49)

Kara koyun kuysalar
Hazırlandı bohçalar
Gece gelme gündüz gel
Kara köpek parçalar (K25)

Kara köprü *Narlıdere*
Kelepçeler nazlı yâre
Ben o yâri sevjyordum
O da gitmiş yad ellere (K133)

Kara tarla geniştir
Etirafı yemiştir
Üç almazsan beş al yârim
Benim kalbim geniştir (K15)

Kara tavuk kanadı
Kanı yere damladı
Sevdin sevdin almadın
Sevin neye yaradı (K44)

Kara tavuk yem yemez
Gün inmeyince tünemez
Beni yârden ayıran
Ölürken can veremez (K139)

Kara üzüm aklı mı
Yaprakları saklı mı
Beri gel a sürmelim
Aldırıcam aklımı (K103)

Kara üzüm asmasıyım
Fabrika basmasıyım
Hekim doktor istemem
Ben sevda hastasıyım (K129)

Kara üzüm kurusu
İki sepet dolusu
Candan seviyom yâri
Ayrılamam doğrusu (K147)

Kara üzüm yenir mi
Sana varcam denir mi
Ben korku bilirim ama
Sevi korku bilir mi (K135)

Karakolun önünde
Saçlarımı ördüler
Nasıl inkâr edeyim
Konuşurken gördüler (K122)

Karamanköy'e girerken
İki tane direk var
Senin yârle benim yâr
Gezer omuz omuza (K162)

Karanfil adlı yârim
Dilleri tatlı yârim
Hiç selamın gelmiyor
Gâvur yürekli yârim (K144)

Karanfil dize kadar
Gel yârim bize kadar
Sana çorap öreyim
Topuktan dize kadar (K157)

Karanfil eke eke
Suyunu çeke çeke
Kurudum gazel gibi
Sevdalık çeke çeke (K143)

Karanfil ekme yârim
Boynunu bükme yârim
Ben seninim sen benim
Hiç merak etme yârim (K123)

Karanfil kavrulmuyor
Külleri savrulmuyor
Yârin sevileri bende
Yâr benden ayrılmıyor (K76)

Karanfil ocak ocak
Üstünde kurdum sancak
Şu gençlik hayatımda
Seni sevmişim ancak (K145)

Karanfil oylum oylum
Geliyor servi boylum
Servi boylum gelirse
Şen olur benim gönlüm (K15)

Karanfili budama
Safa geldin odama
Hakikatli yâr isen
Dünür gönder babama (K74)

Karanfilim biterim
Bir gönülde tüterim
Herkes yârim dedikçe
Ben boynumu bükerim (K148)

Karanfilim mor meli
Verem ettin yâr beni
Nasıl verem olmayem
Eller alıyor seni (K93)

Karanfilim sarkarım
Açılmaya korkarım
Yâr geliyor deseler
Ölü olsam kalkarım (K74)

Karanfilim mor açtı
Saksılara dolaştı
Yârim benim sevdama
Terzi dükkânı açtı (K142)

Karanfilim üç açtı
Saksıları dolaştı
Bu nasıl sevdaymış
Gittikçe fazlalaştı (K8)

Karanfilim üç çatal
Üçü de beyaz açar
Kara gözlü sevdiğimi
Beyaz gömlekler açar (K49)

Karanfilin moruna
Al bağladım dalına
Şaka demiyom yârim
Ölüyorum yoluna (K122)

Karanfilin üzümü
Beri çevir yüzünü
Benden sana fayda yok
Ayır benden gözünü (K43)

Karpuz kestim ham çıktı
Çekirdeği yan çıktı
Ne talihsiz başım var
Benim yârim dul çıktı (K97)

Karpuz kestim suluymuş
Yâr dizimde uyumuş
Hiç şarattan anlamaz
Çobanlıkta büyümüş (K94)

Karpuz kestim suluymuş
Yâr dizimde uyumuş
Yâri benim sandıydım
Müşterisi çok imiş (K120)

Karpuz kestim yer misin
Tadından bilir misin
Hükümetin önünde
O yâr benim der misin (K118)

Karşıda iki kişi
Terzi diker dikişi
Dalga geçme sevdiğim
Ciddi yapalım işi (K60)

Karşıda kara inek
Tüyleri benek benek
Hiç boğazımdan geçmiyor
Yârsiz yediğim yemek (K60)

Karşıda seyrek çamlar
Sakızı yere damlar
Yârime şarat etsem
Âlem üstüne anlar (K76)

Karşıdaki ak taşlar
Yârim çamaşır haşlar
Kaldır yârim şapkayı
Görülsün çatık kaşlar (K154)

Karşıdan yâr geliyor
Yeleği dar geliyor
Benim yâr seni sevmiş
O bana zor geliyor (K124)

Karşılardan bakarsın
Kime kaş göz atarsın
Sende bu göz var iken
Çok da canlar yakarsın (K150)

Karyolamın demiri
O yâr benim değil mi
O yâr benim değilse
Öldürürüm kendimi (K162)

Kaşıklıkta kaşığız
Biz yâr ile aşığız
Bizi kimse ayıramaz
Saç gibi dolaşığız (K70)

Kaşların çatık matık
Laf atma bana artık
Öyle bir sevdiğim var
Yavan ekmeğe katık (K129)

Kavak senden uzun yok
Dallarında üzüm yok
Seni sevdim seveli
Kimselerde gözüm yok (K4)

Kazağımın içinde
Mavi boncuk nazarlık
O yâr ile konuştum
Ölünceye pazarlık (K101)

Kazak örüyom kazak
Biri on biri arka
İki tane yâr sevdim
Biri yâr biri dalga (K130)

Kazak örüyom kazak
Örnek yanışlarından
Ben yârimi tanırım
Bana bakışlarından (K147)

Kazak örüyom kazak
Yengemden aldım örnek
Merakım örnek değil
Yolda yârimi görmek (K25)

Keklik suya dal da gel
Yârden selam al da gel
Yâr selamı vermezse
Tut kolundan al da gel (K40)

Kepsut benim pazarım
Kendim okur yazarım
Ben o yâre gitmezsem
Ateş olur yanarım (K7)

Kepsut minaresinde
Ezan okunur yârim
Sana söylenen sözler
Bana dokunur yârim (K73)

Kepsut'un minaresi
Otuz iki basamak
İstemiyom a yârim
Senden ayrı yaşamak (K79)

Kepsut'un su deposu
Yeni yapılmış yeni
Madem ciddi yârin var
Niye seversin beni (K73)

Kestane kavrulur mu
Kabuğundan ayrılır mı
Yârimin resmi bende
Yâr benden ayrılır mı (K179)

Keten bezi uçurdum
Yârim elden kaçırdım
Eller yârim dedikçe
Ben göğsümü geçirdim (K27)

Kırlangıçlar geliyor
Rüzgâr göze giriyor
Ne kadar sevdiğimi
Ancak *Allah* biliyor (K4)

Kız saçların ne kara
Ondan olur makara
Benim yâre yakışmış
Elli beşlik sigara (K179)

Kızılcık kurutulur
Vaktiyle unutulur
Hani yâr sen benimdin
Söz böyle mi tutulur (K16)

Kızın adı ay *Fatma*
Rakıya sular katma
Çok utanırım yârim
Yolda bana laf atma (K74)

Kızın adı ay *Sevim*
Bugün hava çok serin
Baktım yârin yüzüne
Düşünür derin derin (K145)

Kızın adı *Düriye*
Koyun kattım sürüye
Dünden beri görüşmedik
Gel sevdiğim beriye (K105)

Kızın adı *Emine*
Gel duvarın dibine
Acıyom nazlı yârim
Kalem tutan eline (K126)

Kızın adı *Emine*
İnip gelir evine
Çifte güvercinler olsam
Konsam yârin önüne (K50)

Kızın adı *Fadime*
Neler diyem adına
Anan şeker mi kattı
Bu sevinin tadına (K86)

Kızın adı *Fadime*
Taş fırlattım bademe
Sevda hastalarına
Yar doktor ben hademe (K125)

Kızın adı *Gülişen*
Gülün dibini eşen
Var mıdır bizim gibi
Dengi dengine düşen (K122)

Kızın adı *Güliten*
Aramız çakır diken
Ben seni seviyordum
Daha ilkokuldayken (K62)

Kızın adı *Hatice*
Defter kalem bitince
Ben yârimle konuştum
İlk horozlar ötünce (K59)

Kızın adı *Mediye*
Saat geldi yediye
Parmağımda altın yüzük
Yârden bana hediye (K166)

Kızın adı *Necibe*
Çaltı koydum geçide
Yârin gelir diyenlere
Elli kayma mücüde (K166)

Kızın adı *Necmiye*
Gider orak biçmeye
Yeminli misin yârim
Bizim yoldan geçmeye (K9)

Kiraz yedim tabaktan
Su içtim al bardaktan
Bugün hayırlı bir gün
Yâri gördüm uzaktan (K40)

Koca ceviz havalı
İçi bülbül yuvalı
Böyle sevda görmedim
Ben anamdan doğalı (K178)

Koca cevizin dalı
Kolum bilezik dolu
Benim sevdiğim oğlan
Anasının bir oğlu (K176)

Koca çeşme akmasın
Suyu genze kaçmasın
Tembihle yârim gözüne
Bana çirkin bakmasın (K87)

Koca dere dar köprü
Seller gelse götürü
Benim deli gezişlerim
Oğlan senden ötürü (K100)

Koca kapı açıldı
İncilerim saçıldı
Yârin bana bakışı
Keçileri kaçırdı (K116)

Koca pınar bakırı
Akar akar ağarı
Gizli yolla selamını
Bana gelir kahırı (K42)

Koca pınar suyuna
Servi diktim boyuna
Canı cebime koydum
Yârim senin yoluna (K87)

Kolumdaki bilezik
Burmalıdır burmalı
Yâr sevmek kolay ama
Yâr sözünde durmalı (K9)

Kolumdaki bilezik
Hiçbir yere oynamaz
Yârimden başkasına
Benim kanım kaynamaz (K32)

Kolumdaki bilezik
Lalelidir laleli
Ben bir yeni yâr sevdim
Sahiplidir sahipli (K98)

Kolumdaki bilezik
Nazik sevdiğim nazik
Senin orta boyların
Tam da bana münasip (K98)

Kolumdaki saati
Ceyranla yürütürüm
Yâre gidecek kızın
Ömrünü çürütürüm (K4)

Kolumdaki saati
On ikiye kurarım
Olsa yârim burada
Daha serbest dururum (K36)

Kolumdaki saatim
Üçü çeyrek geçiyor
Ne dedim de darıldı
Burdan seyrek geçiyor (K129)

Kolumdaki saatin
İçindedir aleti
Benim sevdiğim oğlanın
Beşibirlik zahmeti (K170)

Kolumdaki saatin
Yâr verdi fiyatını
Nasıl vereyim ele
Çekiyom sevdasını (K173)

Koyun akar eğrekten
Yağmur yağar selekten
Çobanların sevdası
Candan değil yürekten (K46)

Koyun gelir kuzuyla
Yaram dolar tuz ile
Yandı tutuştu ciğerim
Söner mi ki buz ile (K87)

Koyunları güdersin
Nerelere gidersin
Al yârim mendilini
Terleyince silersin (K181)

Köprüden geçer iken
Köprü salladı beni
İmansızın evladı
İpsiz bağladı beni (K91)

Köprüden geçer iken
Selam edin dereye
Ben yârime soruyom
Yârim akşam nereye (K121)

Krepim yeşil olsa
Parası peşin olsa
N'apayım dünya malını
Yârim karşımda dursa (K75)

Kulağımda küpeler
Kösteklidir köstekli
Biz yârimle ikimiz
Küçük yaştan istekli (K9)

Kulağımda küpeye
Elmas diyorlar elmas
Yârim bizim işlere
Olmaz diyorlar olmaz (K19)

Kulakta elmas küpe
Onu dizerler ipe
Kimselere bakmıyom
Etme yârim bir şüphe (K90)

Kum tarlanın tabanı
Attım koca sabanı
Canım yârin koyunların
Ben olayım çobanı (K132)

Kuru pınar akar mı
Suyu beni yakar mı
Sevi ciğer bağında
El lafına bakar mı (K13)

Kuş kanadın kırılsın
Niye kondun asmaya
Ben yârimden ayrılmam
Yatırsalar kesmeye (K161)

Kuyu üstünde kuyu
Uyu sevdiğim uyu
Sana sarhoş diyorlar
İçtiğin üzüm suyu (K82)

Kuyuda çalışırım
Ustama danışırım
Dün gece rüya gördüm
O yârle konuşurum (K160)

Kuyunun kapakları
Çınarın yaprakları
Ben andıkça çınlasın
Yârimin kulakları (K157)

Kürse Köyü'n yolları
Dönemedir döneme
Yârim seni çevirim
Yedi türlü vereme (K9)

Kürse Köyü'n yolları
Kuraklıktan tozuyor
Aramızı sevdiğim
Aracılar bozuyor (K9)

Lambam ışık saçmıyor
Aç şunun fitilini
Yârim benle konuşmuyor
Kuşlar yemiş dilini (K19)

Lambam ışık vermiyor
Fitili burmayınca
Gönlüm rahat durmuyor
Yârimi görmeyince (K9)

Leblebi koydum tasa
Üstüne basa basa
Yâri görmeye geldim
Dağları yasa yasa (K11)

Masa üstünde şeker
Birini alsam yeter
Oku oku yaz yârim
Öğretmen olsan yeter (K170)

Mavi tülbent bağladım
Gece parlasın diye
Hep *Allah*'a yalvardım
Sevdiğim gelsin diye (K155)

Mavilimsin maşallah
Sen benimsin inşallah
Kavuşmadık yâr olmaz
Kavuşuruz inşallah (K32)

Mendil aldım on beşe
Sonra baktım güneşe
Gitti yârim gelmedi
Beni aldı telâşe (K60)

Mendil saçak istemez
Ebe bıçak istemez
Verin benim sevdiğimi
Yatak yorgan istemez (K133)

Mendil serdim sicime
Bakın benim cicime
Ben sevdim eller aldı
O gidiyor gücüme (K25)

Mendil verdim eline
Bağladı bileğime
Nasıl inkâr edeyim
Elim değdi eline (K46)

Mendil vereyim yârim
Başına gölge olsun
Kendim gelmezsem yârim
Mendil hediye olsun (K181)

Mendilim var kokulu
Sol yanımda sokulu
Benim sevdiğim oğlan
Odasında oturu (K19)

Mendilim var kokulu
Sol cebimde sokulu
Yârim için açılmış
İmam hatip okulu (K37)

Mendilimin irengi
Yoktur yârimin dengi
Şu *Kepsut*'un içinde
Benim yârim efendi (K93)

Mendilimin ucuna
Sakız bağladım sakız
Doğru söyle a yârim
Seviyon mu başka kız (K118)

Mendilimin ucuna
Sakız bağlatır mıyım
El sözüne bakıp da
Yâri ağlatır mıyım (K9)

Merdivenim kırk ayak
Kırkına vurdum dayak
Oğlan senin yüzünden
Babamdan yedim dayak (K98)

Merdivenim kırk ayak
Kırkına vurdum dayak
Yâr aklıma gelince
Ne el tutar ne ayak (K16)

Merdivenin başında
Saçımı tarıyorum
Neredesin a yârim
Ben seni arıyorum (K69)

Meşin kazak ördüğüm
Çay başında gördüğüm
Sene hasta diyorlar
Geçmiş ola sevdiğim (K18)

Mezarlıkta inek var
Boynuzunda sinek var
Yârimin arkasında
Sevda çeken yelek var (K25)

Minarenin âlemi
Yaz başına geleni
Nerelere gömerler
Yâr aşkına öleni (K127)

Minarenin ucunda
Ezan okunur yârim
Sana bir şey deseler
Bana dokunur yârim (K127)

Minareye çık yârim
Ezan oku göreyim
Kazak istemişsin yârim
Hangi renkten öreyim (K170)

Motor geliyor motor
Çiftlik motoru mudur
Gözlükleri takınmış
Sevda doktoru mudur (K29)

Motor harlayıp gelir
Camı parlayıp gelir
Şu gelen kimin yâri
Mendil sallayıp gelir (K59)

Motoru var kırmızı
Dolaşıyor Kıbrıs'ı
İzin verdim yârime
Alsın sevdiği kızı (K147)

Motorun direğine
Sarılsam bileğine
Yâre bir çift sözüm var
İşlesin yüreğine (K9)

Ne oldu yârim sana
Darıldın mı sen bana
Sancıyan yerlerine
Kurban olayım sana (K46)

Nehir olup akayım
Ateş olup yakayım
Aç yüzünü sevdiğim
Doya doya bakayım (K142)

Nohuda bak nohuda
Nohudun kökü suda
Benim yârim esmerdir
Şimdi esmerler moda (K36)

Ocak başında pekmez
O pekmezi kim yemez
Yârimin kazandığı
Pudra parama yetmez (K107)

Oğlan uyuklama
Uykunda sayıklama
Akşam size gelecem
Kapıyı dayaklama (K181)

Oğlan yazması senden
Oyalaması benden
At yârim tabancanı
Fişek parası benden (K1)

Oğlanın adı *Ahmet*
Entarisi emanet
Eğer beni seversen
Okumaya devam et (K156)

Oğlanın adı *Hakkı*
Döndü ardına baktı
Bakma oğlan ardına
Gönlüm seni bıraktı (K153)

Oğlanın adı *Hasan*
Asfalt üstünde dursam
Yârin elinde gül var
Yaprakları ben olsam (K139)

Oğlanın adı *Mehmet*
Saçları demet demet
İki gönül bir olursa
Ayıramaz hükümet (K179)

Oğlanın adı *Metin*
Çini tabakta zeytin
Kimselerde gözüm yok
Yâre gitmek niyetim (K90)

Oğlanın adı *Metin*
Hangi yollardan gittin
Yârim beni görünce
Kendini mi kaybettin (K101)

Oğlanın adı *Muhterem*
Ben oldum *Aslı Kerem*
Nazlı yârin sevisi
Beni ediyor verem (K40)

Oğlanın adı *Nazım*
Nazlım geliyor nazlım
Yârim beni seversen
Her pazar gelmen lazım (K107)

Oğlanın adı *Nedim*
Yârim sana ne dedim
Bir evde üç birader
En küçüğü sevdiğim (K140)

Oğlanın adı *Orhan*
Kahve önünde duran
Sen miydin kara gözlüm
Dün akşam cama vuran (K171)

Oğlanın adı *Osman*
Elinde telli fistan
Uykuların geldi ise
Gel de dizime yaslan (K42)

Oğlanın adı *Tayyar*
Boyu boyuma uyar
İkimiz de bir boyda
Ayırmaya kim kıyar (K84)

Oğlanın adı *Turan*
Cam dibinde oturan
Sen değil miydin yârim
Dün akşam cama vuran (K173)

Oğlanın adı *Yakup*
Sevini bana akıt
Senin yoluna oldum
Beni hocaya okut (K164)

Oğlanın adı *Yaşar*
Dereler dolar taşar
Aracı koyma yârim
Bu işi kendin başar (K25)

Ortaokullu yârim
Gel liseye liseye
Gönder ütü basayım
Giydiğin elbiseye (K8)

Oy irinci irinci
Suya döktüm pirinci
Kızların içersinde
Benim yârim birinci (K2)

Oya yaparım oya
Oyaya para vermem
Yârimden başkasına
Katiyen gönül vermem (K84)

Önlük bağ kuşanmadım
Düşünüp taşınmadım
Düşme oğlan ardıma
Kocamdan boşanmadım (K56)

Önündeki gazteyi
Okuyor musun yârim
Buralara gelmeye
Korkuyor musun yârim (K82)

Örme kazaklar çıkmış
Alalım mavisinden
Benim yârim geliyor
Ergama kahvesinden (K122)

Pabucumun tabanı
Hiç sevmedim yabanı
Yâr ikimiz bir olam
Sağlam kuram kapanı (K87)

Palaza bak palaza
Soğan ektim halaza
Gel sevdiğim eve girem
Dayanılmaz ayaza (K26)

Parmağım beştir benim
Yaşım on beştir benim
Düşme oğlan peşime
Emeğin boştur senin (K148)

Parmağımda yüzüğe
Boncuk diyorlar yârim
Askere gitmemişsin
Çocuk diyorlar yârim (K146)

Parmağımda yüzüğe
Taşlı diyorlar taşlı
Askerden gelenlere
Yaşlı diyorlar yaşlı (K46)

Parmağımda yüzüğü
Çıkarıp atar mıyım
Gül gibi yârim varken
Çobana bakar mıyım (K145)

Parmağımda yüzüğü
Halka diye takarım
Senden başkasına
Dalga diye bakarım (K53)

Parmağımda yüzüğü
Suya atsam bulanmaz
Candan seviyom desem
Cahil gönlün inanmaz (K79)

Parmağımda yüzüğü
Versem takınır mısın
Geçtiğimiz günlerin
Yârim farkında mısın (K32)

Parmağımda yüzüğün
İki tane taşı var
Kara gözlü yârimin
İki kız kardeşi var (K140)

Patlıcan turşusuna
Oturdum karşısına
İnsan aşık olur mu
Kapı bir komşusuna (K125)

Patlıcana su saldım
Dibine vardı sandım
Kapı gıcırdayınca
Yârim geldi sandım (K62)

Patlıcanı doğradım
Toprak tenceresinde
Gel yârim konuşalım
Poyraz penceresinde (K148)

Patlıcanı haşladım
Doğramaya başladım
Yâr aklıma gelince
Ağlamaya başladım (K118)

Pembe beyaz mendilim
Darılmış mı sevgilim
Sevgilime ne dedin
Tutulsun ağzım dilim (K104)

Pencerede sarmaşık
Sarmadan oldum âşık
Yâr kapıdan girince
Elimden düştü kaşık (K172)

Pencerede şişeler
İçinde menekşeler
Yok yârim buralarda
Açılmıyor neşeler (K36)

Pencerede tül perde
Perdenin ucu yerde
Yürek oynar can titrer
Benim sevdiğim nerde (K1)

Pencereden ay doğdu
Ben sandım sabah oldu
Ben yârimle konuşurken
Sabah yıldızı doğdu (K135)

Pencereden kuş uçtu
Yandı yürek tutuştu
Ben o yâri görünce
Şifon başımdan düştü (K57)

Pencerenin çiçeği
Cama değiyor cama
Yârim senin sevilerin
Cana değiyor cana (K178)

Pencerenin deliği
Salıvermiş meliği
Çiçek değil atıversen
Başındaki seviyi (K135)

Pencerenin önünde
Elma soymuşsun yârim
Ben seni görmeyeli
Oynak olmuşsun yârim (K3)

Pencereye ip gerdim
Koparsa ekle yârim
Önümde kardeşim var
Seversen bekle yârim (K19)

Pınarın burmaları
Hacının hurmaları
Bizim köye çıkınca
Çal yârim kornaları (K43)

Pullu yazma başında
Oyaları kaşında
Her gün beni an yârim
Koyunların başında (K1)

Saatim iki kolda
Biri sağ biri solda
Benim yârim geliyor
Bilmiyom hangi yolda (K36)

Saatimin kordonu
Dokumadır dokuma
Yârimi sevda sarmış
Nerde kalmış okuma (K53)

Saatimin kurması
Altıdan altıyadır
Yârle benim konuşmam
Haftadan haftayadır (K10)

Saatini satsana
Bana altın yapsana
Ellerinden gidiyom
Çaresine baksana (K75)

Sabah gözüm açarım
Sağa sola bakarım
Yâr aklıma gelince
Cayır cayır yanarım (K87)

Saçım iki meliktir
Sinema gölgeliktir
Yârimden başkaları
Bana eğlenceliktir (K4)

Saçım uzun kalkmıyor
Yar güzüme bakmıyor
Benim üstüme yâr sevmiş
Hiç *Allah*'tan korkmuyor (K136)

Saçımda siyahım var
Bülbül gibi ahım var
Göz gördü gönül sevdi
Benim ne günahım var (K39)

Saçlarımı uzattım
Kendim öreyim diye
Köyümüzden yâr sevdim
Her gün göreyim diye (K114)

Samanlık taşlanır mı
Dibinde kışlanır mı
Aldın benim ciğeri
Ciğersiz yaşanır mı (K134)

Sandık sandık üstüne
Çıktım sandık üstüne
Sinek konsun istemem
A kız senin üstüne (K133)

Sandık sandık üstüne
Sandık dolu kestane
Söylediğim türküler
Hepsi yârin üstüne (K115)

Sandık üstünde sandık
Yandık sevgilim yandık
Güvendik gönül verdik
Baya bir adam sandık (K49)

Sarı gülüm sarkarım
Açılmaya korkarım
Bir açılmış gül olsam
Oğlan seni yakarım (K81)

Sarı hırka giyersin
Neden boynun eğersin
Doğru söyle a yârim
Hangimizi seversin (K139)

Sarı saçım yaş durur
Yel eser dolaştırır
Yâre bir çift sözüm var
Acep kim ulaştırır (K73)

Sarı sarı sapsarı
Sarı çiçek sapları
Yârim hasta olmuşsa
Ben olayım hapları (K48)

Sarışınsın sarışın
Yaktı beni bakışın
Hoşuna mı gidiyor
Yâr sana yalvarışını (K32)

Sındırgı dağlarında
Yârim keklik avında
Kendim burdayım ama
Gönül yârin yanında (K178)

Sındırgı ovasında
Su durmaz tavasında
Yârim aklıma geldi
Namazın ortasında (K17)

Sicime bak sicime
İp bağladım içine
Eller geldi yâr gelmedi
O gidiyor gücüme (K147)

Sigara içiyorsun
Kızılcım saçıyorsun
Benim cahil gönlümle
Dalga mı geçiyorsun (K179)

Simav çayı çağlıyor
Dağı duman bağlıyor
Yârimi göremedim
Gönlüm ona ağlıyor (K87)

Sizin evle bizim ev
On adımdır arası
Nazlı sevda sendedir
Benim yürek yarası (K171)

Söğüdün gölgesinde
Yanla sevdiğim yanla
Yanıma gelemezsen
Karşıdan mendil salla (K127)

Sönmüş ocak tüter mi
Gülsüz bülbül öter mi
Ben yârsiz kalınca
Yangınlarım söner mi (K87)

Söyle sevdiğim söyle
Başlayalım türküye
Benim gibi yâr seven
Gidiyor gümbürtüye (K57)

Su akar lüle lüle
Yârim git güle güle
Eğer tezce gelmezsen
Gözyaşım döner sele (K143)

Su gelir millendirir
Şu rüzgâr yellendirir
O gavurun sevisi
Dilsizi dillendirir (K150)

Su gelir ulam ulam
İçinde kara yılan
Ne zamandır benimdir
Mavi kazaklı oğlan (K145)

Su içtim susaklardan
Ben geçtim sokaklardan
Yârim görmeye gelir
Yayan uzak yollardan (K32)

Su olur akar gider
Yâr olur bakar gider
Bir gün olur elbette
Koluna takar gider (K16)

Su yoludur su yolu
Başı karanfil dolu
Benim sevdiğim oğlan
Anasının bir oğlu (K147)

Sular içtim testiden
Kimdir bana kaş eden
Kaş eden geri dursun
Sevdiğimdir eskiden (K113)

Susadım su isterim
Su yolunu gösterin
Su değil benim derdim
Nazlı yâri gösterin (K124)

Suya gidiyom suya
Su testisi dolmuyor
Akşam piyasaları
Yârim sensiz olmuyor (K32)

Suya indim çay susuz
Çayın kıyı çayırsız
Ellerin yâri gelmiş
Nerde kaldın hayırsız (K77)

Şalvar giyen kızların
Boyu uzun olmalı
Ela gözlü sevdiğim
Şimdi burda olmalı (K98)

Şalvar pullu değil mi
Adım *Güllü* değil mi
Sevmiş isem ben sevdim
Kendi köylüm değil mi (K146)

Şalvarımın al yanı
Söyle canımın canı
Yüze gülen çok olur
Candan seveni tanı (K6)

Şalvarın ağına bak
Çevir de dalına bak
Oturmuş da ağlıyor
Yârimin zoruna bak (K170)

Şeker aldım süzmeden
Ağzını büzmeden
Asker çizmeli yârim
Nerden geliyon gezmeden (K156)

Şiş üstünde bezdirme
Kız gözlerin süzdürme
Karşıma geçip de
Beni deli gezdirme (K167)

Şişe şişe gül yağı
Göründü *Keşiş Dağı*
Gören maşallah desin
Kimin var böyle yâri (K179)

Şu dağların ardında
Sıra sıra masalar
Sevdik birbirimizi
Yârim ayırmasalar (K137)

Şu dağların meşesi
Gül yağının şişesi
Yârimin sevileri
Ciğerimin köşesi (K176)

Şu dere nasıl dere
Kaktırın gitsin öte
Yârim öğretmen çıktı
Yaşasın *Savaştepe* (K10)

Şu karşıki bakkalda
Emaye tabakları
Ver yârim tabancanı
Vurayım ortakları (K116)

Şu karşıki çeşmenin
Tası var mı sevdiğim
Üstüme yâr sevmişsin
Aslı var mı sevdiğim (K179)

Şu karşıki dükkânda
Ketenler yolu yolu
Benim sevdiğim oğlan
Esmerce uzun boylu (K74)

Şu karşıki söğüdü
Kesmişler budamışlar
Beni sana sevdiğim
Küçükken adamışlar (K19)

Şu *Kepsut*'a giderken
İki taksi çarpışmış
Çıkar yârim ceketi
Sana gömlek yakışmış (K93)

Şu tepenin ardında
Yârim kazma kazıyor
Yârimin gözlerinde
Fatma ismi yazıyor (K41)

Şu tepenin yüzünden
Keklik seker düzünden
Ben dönmedim a yârim
Sen döndün mü sözünden (K81)

Tabak kırdım sergende
Sevda senin nerende
Sevda sende değil yârim
Sana gönül verende (K36)

Tabaktaki peynir mi
Getir bakam yenir mi
Ben seni gizli sevdim
Ellere söylenir mi (K37)

Tahtayı oyamadım
Ayağımı koyamadım
A benim nazlı yârim
Ben sana doyamadım (K87)

Taksi gelir şehirden
Tekerleği tersinden
Yârim itmekle kalmış
Yokuşunun tersinden (K35)

Taksi geliyor taksi
Arkası tenekeli
Ben o yâri çok sevdim
Ayrılamam temelli (K112)

Taksi geliyor taksi
Balıkesir'den beri
Oğlan seni seviyom
Yedi yaşımdan beri (K11)

Taksi geliyor taksi
Önü yeşil değil mi
Oğlan senin sevilerin
Karşılıklı değil mi (K50)

Taksi geliyor taksi
Taksi değil minibüs
Kestir yârim saçını
Babam diyor komünis (K82)

Tarladan gel tarladan
Altın seni parlatan
Kara sevda değil mi
Bizi böyle ağlatan (K179)

Tarlaların anızı
Yeni yârin yavuzu
Eski yâri görünce
Sandım dağlar domuzu (K64)

Tarlası alan değil
O benim halam değil
Seviyom oğlan seni
Vallahi yalan değil (K17)

Taş üstüne oturdum
Yâre kova doldurdum
Düşünürken delirdim
Acemiliğe vurdurdum (K147)

Tayyarenin kolu yok
Gökyüzünün yolu yok
Yârimi candan seviyom
Ayrılmanın yolu yok (K147)

Tenekede gazım ben
Gelin değil kızım ben
Gel yârim konuşalım
Evde yalnızım ben (K54)

Tren gelir durur mu
Bandırma'yı bulur mu
İkimize bir yastık
Acep nasip olur mu (K13)

Tren geliyor tren
Düdüğünü çalmadan
Azrail'e can vermem
Ben yârime varmadan (K115)

Tren geliyor tren
Tren geçmemiş gibi
Bu sabah yâri gördüm
Sevda çekmemiş gibi (K79)

Tren harlayıp gelir
Camı parlayıp gelir
Kara gözlü sevdiğim
Mendil sallayıp gelir (K125)

Trenin demirleri
Yanıyor kömürleri
Akciğere köken attı
Yârimin sevileri (K79)

Uykum geldi n'apem ben
Aç yorganı yatem ben
Yansın gitsin gavur köyü
Yârsiz köyü n'apem ben (K75)

Uza kavağım uza
Göğe mi ereceksin
Aldım benim yârimi
Hayır mı göreceksin (K53)

Üstündeki mintanın
Dalı var çiçeği yok
Benim deli gönlümün
Yârden geçeceği yok (K30)

Vur davulu davulcu
Gümletebilir misin
Benim yarim gelmedi
Getirebilir misin (K29)

Yağcılar'ın başında
Kalem oynar kaşında
Öyle bir yâr sevdim ki
On dört on beş yaşında (K37)

Yağmur yağar seyrekten
Koyun kalkar eğrekten
Ben yârimi severim
Dıştan değil yürekten (K7)

Yârim yolda yürüdü
Al şalvarın' sürüdü
Şu köylerin üstünü
Kara sevdam bürüdü (K87)

Yazman yeşil olmalı
Günden güne solmalı
Dünyalarda yaşarsam
Yârim dengim olmalı (K37)

Yazmayı oyaladım
Ucunu boyaladım
Yârim senin sevini
Yerlere koyamadım (K179)

Yeni bağın üzümü
Dinle benim sözümü
Ben yeni bir yâr sevdim
Ayır benden gözünü (K175)

Yılana bak yılana
Akıp gider alana
Ben yârimi kaybettim
Bin altın var bulana (K130)

Yol üstünde evimiz
Ta küçükten sevimiz
Sevimize doymazsak
Nasıl olur halimiz (K135)

Yol üstünde iki kuş
Birbirini didiyor
Yârimin iki sözü
Çok gücüme gidiyor (K9)

Yol üstünde on kuruş
O da turalı değil
Küçük yaşta yâr sevdim
O da buralı değil (K32)

Yolbaşı'nın yolları
Parke taşı döşeme
Seversen eğer beni
Gelmelere üşenme (K166)

Yollar verin geçeyim
Duman verin içeyim
Yâr üstüne yâr sevmiş
Ver zehiri içeyim (K172)

Yumurtanın sarısı
Yâre aktı yarısı
Hadi gidelim a yârim
Oldu gece yarısı (K51)

Yüklük üstünde tava
Yeni çıktı bu hava
Ben seni seviyorum
Anlamıyor kel kafa (K64)

Zeytin dalları kovuk
Seslensem sesim boğuk
Yok burada sevdiğim
Gezerim boynu bükük (K127)

Zeytin kara ben kara
Zeytine vermem para
Gel yârim konuşalım
On bire çeyrek kala (K59)

Zeytin topların zeytin
Sepetimin içine
Ben yârimi bıraktım
Köyümüzün içine (K74)

3. SONUÇ

Halk biliminin gelişmesinin yeni bakış açılarının ve yöntemlerin uygulanmasıyla gerçekleşeceği görüşünden hareketle, bugüne kadar mani tür ve şekliyle ilgili olarak, ilk defa Performans Teori'ye göre canlı bir geleneğin incelenmesi gerçekleştirilmiş, bulgular söz konusu teoriye göre değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Performans Teori'nin temel kavramlarından olan *dinleyici* unsurunun karşılıklı icralarda *icracı-dinleyici etkileşimi* eksenindeki varlığı icraya nasıl bir etkide bulunduğu gözlemlenmiş ve konuyla ilgili bulgular değerlendirilmiştir.

Balıkesir'de mani söyleme geleneği, halkın deneyimlerinden etkilenerek biçimlenmiş, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaşmış bir gelenektir. Balıkesir'den derlenen manilerde ortak duygu ve davranışların yansıtıldığı, yörenin kültürüne ait gelenek ve göreneklerin izlerinin sergilendiği görülmektedir.

Mani icracılarının genellikle kadınlar olduğu görüşü, Balıkesir yöresi için doğruluğunu korumakla birlikte, cinsiyet yönünden mani icracıları, icra edilen ortamlara göre net bir şekilde ayrılmaktadır. Cinsiyet bakımından kaynak kişilerin 144'ü (%79,5) kadın, 37'si (%20,5) erkektir. Bu rakamlara bakıldığında mani söyleme geleneğinin kadınlar arasında yaygın olduğu fikrine varılabilir. Ancak Balıkesir'de bayraktar manilerinin tamamına yakını erkekler tarafından söylenmektedir.

Balıkesir'de mani icra eden kişiler, söylenen metnin adına göre, *türkücü, manici, deyişçi*; söyleyen kişinin görevine göre, *bayraktar, efe başı, haseki, bekçi, cazgır*; icrada kullanılan müzik veya ritim aletine göre, *dümbelekçi, cümbüşçü, bakırcı, davulcu, tefçi, sinici, tepsici, çanakçı vb.* adları alabilmektedir. Ancak, bazı yörelerde mani söyleyenler için özel bir adlandırma yapılmamaktadır. Cinsiyet bakımından adlandırmalar da farklıdır. Kadın maniciler; *manici, türkücü, deyişçi, dümbelekçi, bakırcı, tefçi, sinici, tepsici, çanakçı vb.* olarak adlandırılırken, erkek maniciler *türkücü, davulcu, cümbüşçü, bayraktar, efe başı, haseki, bekçi, cazgır* olarak adlandırılmaktadır.

Yörede mani icrasında bulunmak, ramazan davulcularının icrası dışında, genel olarak toplumda saygınlık kazandıran bir statüdür. Bu kişilerin sayısı eskiden çok olsa bile, artık bu kişiler, günümüzde nadir bulunmaktadır. Mani icrasının mesleki bir yönü bulunmamaktadır ve mani icrasında bulunmanın herhangi bir ücreti yoktur. Ancak, icra sırasında oyuncuların ya da oyuncu yakınlarının bahşişlerini maniciler almaktadır. Diğer yandan, *sini çevirme* âdeti ve buna bağlı olarak *siniciler* günümüzde tamamen ortadan kalkmıştır.

Mani icracıları, söylenecek olan manileri gelenek içinde büyüklerinden duyarak öğrenmektedir. Bu konuda formal bir eğitim almaları söz konusu değildir. Ancak usta bir manicinin yanında bulunmak, gelenek eğitiminin sağlandığı bir aşamadır.

Balıkesir'de mani icra edilen zaman ve ortamlar bakımından, nişan / kına / düğün törenleri, konukluğa bağlı toplantılar, köy seyirlik oyunları, yağlı güreş karşılaşmaları, Hıdrellez kutlamaları, iş yapılan ortamlar, pazar yerleri ve ramazan ayı ön plana çıkmaktadır.

Çalışmamızda mani metninin oluşmasındaki etkenler de ele alınmıştır. Mani metninin oluşmasında olay, iletişim, hitaplar, mani söyleme geleneği, icra, icracıların cinsiyeti ve müziğin etkili olduğu görülmüştür. Mani metninin edebi özelliklerinin oluşmasında icracının ağız özelliklerinin de etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Balıkesir'den derlenen manilerin çeşitli işlevleri olmakla birlikte, diğer folklor ürünlerinde olduğu gibi, hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme; değerlere, toplumsal kurumlara ve törenlere destek verme; eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması; toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevleri belirgindir.

Derlenen mani metinleri incelendiğinde, hece sayısı bakımından yedi heceli maniler ağırlıktadır. Balıkesir'den derlenen manilerin tamamı dizelerine göre *düz mani* özelliği göstermektedir. Derlenen mani metinlerinde, uyak yapısına göre, en fazla *aaba* şeklinde olan maniler yer almaktadır.

İçerikleri bakımından Balıkesir'den derlenen maniler incelenmiş, manilerin halk biliminin çalışma alanlarına göre oldukça zengin malzeme sunduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, köy, kasaba ve kent yaşamı; yerleşim türleri; halk mimarisi; ev eşyası; aydınlanma, ısınma; taşıtlar, taşıma teknikleri; ekonomi türleri; halk ekonomisi; beslenme; ölçme, tartma, hesaplama; halk sanatları ve zanaatları; giyim-kuşam, süs; halk hekimliği; halk inançları; geçiş dönemleri; bayramlar, karşılama ve uğurlamalar; kalıp hareketler ve sesler; kuruluşlar, dayanışma ve yardımlaşma; halk edebiyatı; halk oyunları, halk müziği ve müzik araçları; adlar şeklinde seçme ve örnekleme yoluyla üzerinde çalıştığımız konular, halk bilimi çalışma alanına yönelik manilerin sunduğu verimi göstermiştir.

Bireye ve topluma ait duygular manilere yansımıştır. İnsana özgü ne kadar duygu varsa, bunların birçoğu manilerde yerini bulmuştur. Bu bakımdan Balıkesir'den derlenen maniler sınıflandırılırken, manilerde öne çıkan en belirgin duygu ele alınıp ona göre bir sınıflandırma denemesi yapılmıştır.

Bu çalışmada, her ne kadar manilerin konu yönünden sınıflandırılmasının zorluğu görülse de, Balıkesir'den derlenen maniler, konuları bakımından şu şekilde sınıflandırılmıştır: Alkış - kargış manileri, askerlik konulu maniler, ayrılık ve özlem konulu maniler, cinsellik konulu maniler, dert konulu maniler, düğün-kına-nişan ve evlenme konulu maniler, düşmanlık konulu maniler, gelin-kaynana manileri, gurbet konulu maniler, güzellik ve çirkinlik konulu maniler, mektup ve telefon konulu maniler, mizahi unsurlar taşıyan maniler, öğüt konulu maniler, ölüm konulu maniler, pişmanlık ve şikâyet konulu maniler, ramazan konulu maniler, sevda konulu maniler.

Bu sınıflandırmadaki mani sayıları göz önüne alındığında, en fazla maninin sevda konusunda söylendiği (720 mani) görülmektedir. Buradan da, maninin ağırlıklı olarak sevda konusunu işlemekte olduğu çıkarımında bulunulabilir.

Bugün Balıkesir'de mani söyleme geleneği, özellikle yörenin dağ köylerinde, varlığını sürdürmektedir. Ancak geçmiş yıllara nazaran bu gelenek, oldukça azalmış ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Köyden kente göç olgusu ve teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerin yöre gelenekleri üzerindeki olumsuz etkisi ile eğlence kültüründeki değişim mani söyleme geleneğinin azalmasına neden olmuştur.

Mani metinleri geçmişteki işlevselliğini yitirse de, genç kuşağın tepkisini, arzularını ifade ederken bu mani metinlerini değiştirerek güncelleme eğilimi taşıdığı görülmektedir. Çünkü mani söyleme geleneğinin işlevlerinin terk edilmeye başlanmasından itibaren toplum, duyguları ifade etmede ve mesaj iletmede maninin yerine yeni iletişim kanalları ikame etmek durumundadır. Bu durumu popüler kültür içinde şarkı sözlerinde ve kalıplaşma eğilimi görülen bazı cep telefonu mesajlarında görmekteyiz. Sözün ustalığı çerçevesinde mani, bir şekilde yaşam alanı bulmaya devam edeceği, eski formlar üzerinden modernize edilmiş yeni söylemlerin mani aracılılığıyla geliştirileceği aşikârdır. Ancak bu yeni modellerin estetik olma noktasında şimdilik zayıf kalacakları öngörülmektedir.

KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ

(Adı Soyadı, Doğum Tarihi, Eğitimi, Mesleği, Yaşadığı Yer)

K. 1: Adile PAMUKOĞLU, 1946, Yok, Ev hanımı, Hacıhüseyin Köyü, BALYA.
K. 2: Ali YILDIZ, 1933, İlkokul, Emekli, Kırca Köyü, BİGADİÇ.
K. 3: Alime KAÇAR, 1975, Ortaokul, Ev hanımı, Kocaavşar Beldesi, MERKEZ.
K. 4: Aliye COŞKUN, 1968, İlkokul, Ev hanımı, Bakırlı Köyü, GÖNEN.
K. 5: Arzu GÜNDOĞAN, 1948, Yok, Ev hanımı, Danahisarı Köyü, KEPSUT.
K. 6: Ayfer AYYILDIZ , 1966, İlkokul, Ev hanımı, Gökçeyazı Beldesi, İVRİNDİ.
K. 7: Ayşe ALAN, 1955, Yok, Ev hanımı, Dombaydere Köyü, KEPSUT.
K. 8: Ayşe ASLAN, 1963, İlkokul, Ev hanımı, Akçalören Mah., Gökçeyazı, İVRİNDİ.
K. 9: Ayşe ÇINAR, 1960, İlkokul, Ev hanımı, Kürse Köyü, MERKEZ.
K. 10: Ayşe DARENDE, 1961, İlkokul, Ev hanımı, Minnetler Köyü, SAVAŞTEPE.
K. 11: Ayşe DUMANLI, 1974, İlkokul, Ev hanımı, Kocaavşar Beldesi, MERKEZ.
K. 12: Ayşe EĞİLMEZ, 1950, İlkokul, Ev hanımı, Meydançayırı K., DURSUNBEY.
K. 13: Ayşe ERGÜN, 1952, Yok, Ev hanımı, Osmanlar Köyü, SINDIRGI.
K. 14: Ayşe İNKAYA , 1948, Yok, Ev hanımı, Osmanlar Köyü, SINDIRGI.
K. 15: Ayşe KOÇAK, 1949, Yok, Ev hanımı, Piyade Köyü, KEPSUT.
K. 16: Ayşe ÖZDEMİR, 1939, Yok, Ev hanımı, Atıcıoba Köyü, GÖNEN.
K. 17: Ayşe SOLAK1953 Yok Ev hanımı Osmanlar Köyü, SINDIRGI.
K. 18: Ayşe ŞAHAN, 1941, Yok, Ev hanımı, Tuzak Köyü, KEPSUT.
K. 19: Ayşegül IŞIK, 1960, İlkokul, Ev hanımı, Akçalören Mah., Gökçeyazı, İVRİNDİ.
K. 20: Ayten DEMİRTAŞ , 1960, İlkokul, Ev hanımı, Soğanbükü Köyü, İVRİNDİ.
K. 21: Bahri ÇÜRÜK, 1946, Yok, Emekli, Piyade Köyü, KEPSUT.
K. 22: Bayram ŞAHAN, 1984, İlkokul, İşçi, Tuzak Köyü, KEPSUT.
K. 23: Cemal EĞİLMEZ, 1947, İlkokul, Çiftçi, Meydançayırı Köyü, DURSUNBEY.
K. 24: Cemile AY , 1970, İlkokul, Ev hanımı, Danahisarı Köyü, KEPSUT.
K. 25: Cemile GÜÇ, 1969, İlkokul, Ev hanımı, Piyade Köyü, KEPSUT.
K. 26: Cennet YAZ, 1942, Yok, Ev hanımı, Kepez Köyü, SINDIRGI.
K. 27: Cevriye AYVAZ , 1943, Yok, Ev hanımı, Hacıhüseyin Köyü, BALYA.
K. 28: Raşit Ali Ceylani TÜLEK, 1940, İlkokul, Esnaf, Merkez, SINDIRGI.
K. 29: Dilber KÜPELİ, 1953, Yok, Ev hanımı, Karalarçiftliği Köyü, GÖNEN.
K. 30: Elif BALABAN, 1953, Yok, Ev hanımı, Ahmetölen Köyü, KEPSUT.
K. 31: Elif HAMAK, 1974, İlkokul, Ev hanımı, Hacıhüseyin Köyü, BALYA.
K. 32: Emine ÇİFTÇİ, 1948, İlkokul, Ev hanımı, Alaettin Köyü, GÖNEN.
K. 33: Emine GÜNDOĞDU, 1966, İlkokul, Ev hanımı, Dallımandıra Köyü, MERKEZ.
K. 34: Emine KURNAZ, 1949, Yok, Ev hanımı, Beyoluk Köyü, GÖNEN.
K. 35: Emine ŞAVKAN, 1944, Yok, Ev hanımı, Kocaavşar Beldesi, MERKEZ.
K. 36: Emine UĞURLU, 1979, İlkokul, Ev hanımı, Alan Köyü, BİGADİÇ.
K. 37: Erdal AVCI, 1976, Lise, Tekniker, Aşağı Yağcılar Köyü, DURSUNBEY.
K. 38: Fahri YOLCU, 1944, Yok, Emekli, Piyade Köyü, KEPSUT.
K. 39: Fahriye ŞENGÜL, 1976, Ortaokul, Ev hanımı, Kiraz Mh, Gökçeyazı, İVRİNDİ.
K. 40: Fatma ASLAN, 1954, İlkokul, Ev hanımı, Akçalören Mh, Gökçeyazı, İVRİNDİ.
K. 41: Fatma BUZDAĞ, 1957, İlkokul, Ev hanımı, Gökçeyazı Beldesi, İVRİNDİ.
K. 42: Fatma DEMİREL, 1952, İlkokul, Ev hanımı, Yusufçamı Köyü, SINDIRGI.
K. 43: Fatma DEVRİM, 1964, İlkokul, Ev hanımı, Çatak Köyü, BİGADİÇ.
K. 44: Fatma GİRGİN, 1954, Yok, Ev hanımı, Yolcupınarı Köyü, SINDIRGI.
K. 45: Fatma GÜNDÜZ, 1958, Yok, Ev hanımı, Soğanbükü Köyü, İVRİNDİ.
K. 46: Fatma GÜRGEN, 1954, İlkokul, Ev hanımı, Kumköy, GÖNEN.

K. 47: Fatma KURT, 1974, İlkokul, Ev hanımı, Gaybular Köyü, GÖNEN.
K. 48: Fatma ŞANLI, 1977, İlkokul, Pazarcı, Çamköy, MERKEZ.
K. 49: Fatma TEKİN, 1984, Ortaokul, Ev hanımı, Ortaoba Köyü, GÖNEN.
K. 50: Fatma UÇ, 1943, Yok, Ev hanımı, Alan Köyü, BİGADİÇ.
K. 51: Fethiye TERZİ, 1979, İlkokul, Ev hanımı, Dumanalanı Köyü, GÖNEN.
K. 52: Fikriye TAŞYARAN, 1974, İlkokul, Ev hanımı, Bozören Köyü, İVRİNDİ.
K. 53: Gönül KARASU, 1972, Ortaokul, Ev hanımı, Ortaoba Köyü, GÖNEN.
K. 54: Güldane DEMİRER, 1969, İlkokul, Ev hanımı, Aliağa Köyü, MERKEZ.
K. 55: Gülfidan YUMUK, 1972, İlkokul, Ev hanımı, Sayacık Köyü, KEPSUT.
K. 56: Gülfide DEMİR, 1940, Yok, Ev hanımı, Şapçı Köyü, SINDIRGI.
K. 57: Gülgün ÖZDEN, 1943, Yok, Ev hanımı, Aliağa Köyü, MERKEZ.
K. 58: Güllü AVCI, 1937, Yok, Ev hanımı, Hisarköy, BİGADİÇ.
K. 59: Gülser YURTDAŞ, 1968, İlkokul, Ev hanımı, Dallımandıra Köyü, MERKEZ.
K. 60: Gülten BAYTEKİN, 1940, İlkokul, Ev hanımı, Gökçeyazı Beldesi, İVRİNDİ.
K. 61: Gülten ÇAKIR, 1965, İlkokul, Ev hanımı Darıçukuru Köyü, KEPSUT.
K. 62: Gülten ÖZDEMİR, 1950, İlkokul, Pazarcı, Karaman Köyü, MERKEZ.
K. 63: Hacer AYCAN, 1937, Yok, Ev hanımı, Bakacak Köyü, MERKEZ.
K. 64: Hafize TOSUN, 1945, Yok, Ev hanımı, Piyade Köyü, KEPSUT.
K. 65: Halil İbrahim KIZILCAN, 1933, Yok, Emekli, Kayırlar Köyü, BİGADİÇ.
K. 66: Halil YALLI, 1972, Ortaokul, Şoför, Yaylacık Köyü, SINDIRGI.
K. 67: Hanife KURTULAN, 1957, İlkokul, Pazarcı, Halalca Köyü, MERKEZ.
K. 68: Hasan ÇAYNAK, 1961, İlkokul, Çiftçi, Kepez Köyü, SINDIRGI.
K. 69: Hatice ATILMIŞ, 1949, Yok, Ev hanımı, Davutça Köyü, BİGADİÇ.
K. 70: Hatice AYHAN, 1963, İlkokul, Ev hanımı, Kepez Köyü, SINDIRGI.
K. 71: Hatice CEYLAN, 1965, İlkokul, Ev hanımı, Gökköy, MERKEZ.
K. 72: Hatice COŞKUN, 1943, İlkokul, Ev hanımı, Gömeniç Köyü, İVRİNDİ.
K. 73: Hatice ERDEN, 1962, İlkokul, Ev hanımı, Sayacık Köyü, KEPSUT.
K. 74: Hatice ERKORKMAZ, 1955, İlkokul, Ev hanımı, Sarıalan Köyü, MERKEZ.
K. 75: Hatice TOSUN, 1945, Yok, Ev hanımı, Piyade Köyü, KEPSUT.
K. 76: Hatice ULUÇAY, 1944, Yok, Ev hanımı, Çatak Köyü, BİGADİÇ.
K. 77: Havva ÇAKIR, 1977, İlkokul, Ev hanımı, Darıçukuru Köyü, KEPSUT.
K. 78: Havva KARATAŞ, 1936, Yok, Ev hanımı, Hacıhüseyin Köyü, BALYA.
K. 79: Havva KUŞ, 1963, İlkokul, Ev hanımı, Merkez, KEPSUT.
K. 80: Huriye GÜLMÜŞ, 1960, İlkokul, Ev hanımı, Doğançam Köyü, BİGADİÇ.
K. 81: Hülya ADIŞEN, 1969, İlkokul, Ev hanımı, Ayşebacı Köyü, MERKEZ.
K. 82: Hülya KORKUT, 1976, İlkokul, Pazarcı, Çamköy, MERKEZ.
K. 83: Hüseyin DURSUN, 1966, İlkokul, Çiftçi (Muhtar), Kıranköy, SINDIRGI.
K. 84: İmren DOĞAN, 1979, Üniversite, İşsiz, Muratlar Köyü, GÖNEN.
K. 85: İsmail ÇAĞLAYAN, 1953, Yok, Çiftçi, Davutça Köyü, BİGADİÇ.
K. 86: İsmail DEMİR, 1935, İlkokul, Emekli, Şapçı Köyü, SINDIRGI.
K. 87: İsmail KAHRAMAN, 1967, Lise, Sendikacı, İskele Beldesi, BİGADİÇ.
K. 88: Kadir ÇOBANOĞLU, 1964, İlkokul, Çiftçi (Muhtar), Davutça Köyü, BİGADİÇ.
K. 89: Kadriye ÇÜRÜK, 1953, Yok, Ev hanımı, Piyade Köyü, KEPSUT.
K. 90: Kıymet KASAP, 1934, Yok, Ev hanımı, Alaettin Köyü, GÖNEN.
K. 91: Leyla GÜNGÖR, 1945, İlkokul, Ev hanımı, Karaağaçalan Köyü, GÖNEN.
K. 92: Makbule GÖKÇE, 1963, İlkokul, Ev hanımı, Yusufçamı Köyü, SINDIRGI.
K. 93: Medine AKÇA, 1935, Yok, Ev hanımı, Merkez, KEPSUT.
K. 94: Medine SARI, 1948, Yok, Ev hanımı, Danahisarı Köyü, KEPSUT.
K. 95: Mehmet AYAR, 1961, İlkokul, Berber, Kavacık Köyü, DURSUNBEY.
K. 96: Mehmet AYMAZ, 1949, İlkokul, Çiftçi, Yoğunoluk Köyü, KEPSUT.

K. 97: Mehmet YILDIRIM, 1980, Ortaokul, Çiftçi, Akçalören, Gökçeyazı, İVRİNDİ.
K. 98: Melda ZORGÖR, 1965, İlkokul, Ev hanımı, Gökçeyazı Beldesi, İVRİNDİ.
K. 99: Meliha YILDIZ, 1948, Yok, Ev hanımı, Kırca Köyü, BİGADİÇ.
K. 100: Meryem CAN, 1958, İlkokul, Ev hanımı, Hisarköy, BİGADİÇ.
K. 101: Meryem DENİZALP, 1963, İlkokul, Ev hanımı, Gökçeyazı Beldesi, İVRİNDİ.
K. 102: Metin ÇINAR, 1960, İlkokul, Çiftçi, Kürse Köyü, MERKEZ.
K. 103: Mevlüt MUT, 1953, İlkokul, Çiftçi, Kızılçukur Köyü, BİGADİÇ.
K. 104: Mine ÇİFTÇİ, 1972, İlkokul, Ev hanımı, Alaettin Köyü, GÖNEN.
K. 105: Muslu EMEK, 1948, İlkokul, Emekli, Turfullar Köyü, BİGADİÇ.
K. 106: Muzaffer ÇAĞLAYAN , 1964, İlkokul, Müzisyen, Davutça Köyü, BİGADİÇ.
K. 107: Müjgan ÖZDEL, 1978, İlkokul, Ev hanımı, Merkez, GÖNEN.
K. 108: Münire ALBAHAN, 1958, İlkokul, Ev hanımı, Kırca Köyü, BİGADİÇ.
K. 109: Naciye EKİZ, 1938, Yok, Ev hanımı, Darıçukuru Köyü, KEPSUT.
K. 110: Nadiye ÇOBANOĞLU, 1961, İlkokul, Ev hanımı, Yolbaşı Köyü, BİGADİÇ.
K. 111: Nadiye KARANFİL, 1960, İlkokul, Ev hanımı, Merkez, BİGADİÇ.
K. 112: Narin KAHRAMAN, 1965, Ortaokul, Çiftçi, Kiraz Mah. Gökçeyazı, İVRİNDİ.
K. 113: Nasiye DÜREK, 1938, Yok, Ev hanımı, Çatak Köyü, BİGADİÇ.
K. 114: Nazlı TURGUT, 1976, Ortaokul, Ev hanımı, Gökçeyazı Beldesi, İVRİNDİ.
K. 115: Necla ERKOYUNCU, 1961, İlkokul, Ev hanımı, Alaettin Köyü, GÖNEN.
K. 116: Necla SEMİZ, 1976, İlkokul, Ev hanımı, Işıklar Mah. Kocaavşar, MERKEZ.
K. 117: Nefaret KANGAL, 1967, İlkokul, Ev hanımı, Bakırlı Köyü, GÖNEN.
K. 118: Neriman ÇOBANOĞLU, 1937, Yok, Ev hanımı, Yolbaşı Köyü, BİGADİÇ.
K. 119: Nermin ALTINTAŞ , 1960, İlkokul, Ev han., Akçalören, Gökçeyazı, İVRİNDİ.
K. 120: Neslihan ALAN, 1938, Yok, Ev hanımı, Piyade Köyü, KEPSUT.
K. 121: Neslihan ÇOLAK, 1956, İlkokul, Ev hanımı, Sarnıç Köyü, DURSUNBEY.
K. 122: Nilgün DİNÇ, 1975, Ortaokul, Ev hanımı, Gökçeyazı Beldesi, İVRİNDİ.
K. 123: Numan ÇAKMAK, 1970, İlkokul, İşçi, Gökçeyazı Beldesi, İVRİNDİ.
K. 124: Nuran ÖZLÜ, 1948, İlkokul, Ev hanımı, Muratlar Köyü, GÖNEN.
K. 125: Nuray DENİZ, 1979, İlkokul, Ev hanımı, Sarıalan Köyü, MERKEZ.
K. 126: Nuray ÖZEL, 1979, İlkokul, Ev hanımı, Bozören Köyü, İVRİNDİ.
K. 127: Nurdan ÖZGÜN, 1986, Lise, Ev hanımı, Gökçeyazı Beldesi, İVRİNDİ.
K. 128: Nurhayat MALDAR, 1960, İlkokul, Ev hanımı, Toybelen Köyü, MERKEZ.
K. 129: Nurten DOĞAN, 1958, İlkokul, Ev hanımı, Soğanbükü Köyü, İVRİNDİ.
K. 130: Nurten DUMAN, 1965, İlkokul, Ev hanımı, Sarnıç Köyü, DURSUNBEY.
K. 131: Ömer BULUT, 1942, İlkokul, Çiftçi, Kavacık Köyü, DURSUNBEY.
K. 132: Ramazan ASLANTAŞ, 1955, İlkokul, Emekli, Turfullar Köyü, BİGADİÇ.
K. 133: Ramazan KAYA , 1940, Yok, Emekli, Dalköy, KEPSUT.
K. 134: Ramazan KÜÇÜKAĞA, 1954, İlkokul, Şoför, Karakaya Köyü, DURSUNBEY.
K. 135: Sadettin KAYA , 1940, Yok, Çiftçi, Dalköy, KEPSUT.
K. 136: Safiye COŞKUN, 1953, İlkokul, Ev hanımı, Gömeniç Köyü, İVRİNDİ.
K. 137: Saime POYRAZ, 1970, İlkokul, Ev hanımı, Yeni Akçapınar Köyü, GÖNEN.
K. 138: Sami DOĞRU, 1969, Ortaokul, Çiftçi, Özgören Köyü, BİGADİÇ.
K. 139: Saniye ASLAN, 1971, İlkokul, Ev hanımı, Çatalan Köyü, İVRİNDİ.
K. 140: Sebahat CEYHAN, 1964, Ortaokul, Ev hanımı, Gökçeyazı Beldesi, İVRİNDİ.
K. 141: Sebile KAPÇAK, 1967, İlkokul, Ev hanımı, Karaman Köyü, MERKEZ.
K. 142: Sefa ASLAN, 1971, İlkokul, Ev hanımı, Gaybular Köyü, GÖNEN.
K. 143: Selma ALKAN, 1976, İlkokul, Ev hanımı, Karaman Köyü, MERKEZ.
K. 144: Semiha TURAN, 1940, İlkokul, Ev hanımı, Kocaavşar Beldesi, MERKEZ.
K. 145: Semra HIZLI, 1973, Lise, Ev hanımı, Bakırlı Köyü, GÖNEN.
K. 146: Sevil ÇOBAN, 1970, Ortaokul, Ev hanımı, Gökçeyazı Beldesi, İVRİNDİ.

K. 147: Sevil UĞURLU, 1987, Ortaokul, Ev hanımı, Aşağı Çamlı Köyü, BİGADİÇ.
K. 148: Sevim ŞAHAN, 1958, İlkokul, Ev hanımı, Soğanbükü Köyü, İVRİNDİ.
K. 149: Sultan ÇOBAN, 1979, İlkokul, Ev hanımı, Dallımandıra Köyü, MERKEZ.
K. 150: Süleyman DEMİR, 1935, Yok, Emekli, Karagöz Köyü, KEPSUT.
K. 151: Şadiye DUYAR, 1955, İlkokul, Emekli, Kocaavşar Beldesi, MERKEZ.
K. 152: Şakir AYDOĞMUŞ, 1973, Lise, Çiftçi, Kayırlar Köyü, BİGADİÇ.
K. 153: Şamile ÖZDEM, 1963, İlkokul, Ev hanımı, Gökçeyazı Beldesi, İVRİNDİ.
K. 154: Şehri EROL, 1960, İlkokul, Emekli, Piyade Köyü, KEPSUT.
K. 155: Şerife ARSLAN, 1969, Lise, Ev hanımı, Dereköy, GÖNEN.
K. 156: Şule GİRGİN, 1961, Lise, Esnaf, Merkez, BİGADİÇ.
K. 157: Şükriye AKA, 1930, Yok, Ev hanımı, Gökçeyazı Beldesi, İVRİNDİ.
K. 158: Tuğrul ÇOBANOĞLU, 1980, Üniversite, Memur, Yolbaşı Köyü, BİGADİÇ.
K. 159: Tülay KARLI, 1975, Ortaokul, Ev hanımı, Soğanbükü Köyü, İVRİNDİ.
K. 160: Ümmühan ASLAN, 1935, Yok, Ev hanımı, Gaybular Köyü, GÖNEN.
K. 161: Ümmühan DOĞAN, 1949, İlkokul, Ev hanımı, Muratlar Köyü, GÖNEN.
K.162: Ünzile ÇETİN, 1970, İlkokul, Ev hanımı, Karaman Köyü, MERKEZ.
K. 163: Vedat DURMUŞ, 1965, Ortaokul, Esnaf, Özgören Köyü, BİGADİÇ.
K. 164: Yakup ÇOBANOĞLU, 1958, Üniversite, Öğretmen, Yolbaşı Köyü, BİGADİÇ.
K. 165: Yasemin ERDEN, 1981, İlkokul, Ev hanımı, Sayacık Köyü, KEPSUT.
K. 166: Yusuf ÇOBANOĞLU, 1984, Üniversite, İşçi, Yolbaşı Köyü, BİGADİÇ.
K. 167: Yusuf ŞAHAN, 1976, Üniversite, Öğretmen, Tuzak Köyü, KEPSUT.
K. 168: Zehra SOYDEMİR, 1953, İlkokul, Ev hanımı, Hacıhüseyin Köyü, BALYA.
K. 169: Zehra YAZ, 1951, Yok, Ev hanımı, Kepez Köyü, SINDIRGI.
K. 170: Zekiye ÇAKIR, 1981, İlkokul, Ev hanımı, Sayacık Köyü, KEPSUT.
K. 171: Zekiye ÇOLAK, 1955, İlkokul, Ev hanımı, Merkez, GÖNEN.
K. 172: Zeliha DURAN, 1973, İlkokul, Ev hanımı, Aliağa Köyü, MERKEZ.
K. 173: Zeliha ERGÜN, 1976, İlkokul, Ev hanımı, Hacıhüseyin Köyü, BALYA.
K. 174: Zeynep AKBAŞ, 1948, Yok, Ev hanımı, Yusufçamı Köyü, SINDIRGI.
K. 175: Zeynep ÇAY, 1952, Yok, Ev hanımı, Ericek Köyü, DURSUNBEY.
K. 176: Zeynep DEĞER, 1947, Yok, Ev hanımı, Çatak Köyü, BİGADİÇ.
K. 177: Zeynep DURMUŞ, 1960, İlkokul, Ev hanımı, Özgören Köyü, BİGADİÇ.
K. 178: Zeynep MUT, 1956, İlkokul, Ev hanımı, Kızılçukur Köyü, BİGADİÇ.
K. 179: Zeynep YOLCU, 1950, Yok, Ev hanımı, Piyade Köyü, KEPSUT.
K. 180: Ziba KÖSE, 1952, İlkokul, Pazarcı, Ayşebacı Köyü, MERKEZ.
K. 181: Zülfiye BOZKURT, 1943, Yok, Ev hanımı, Akçapınar Köyü, GÖNEN.

KAYNAKÇA

_____ (1979). *New Redhouse Turkish-English Dictionary.* İstanbul: Redhouse Pres.

_____ (1981). *Büyük Lügat ve Ansiklopedi (Cilt 8).* İstanbul: Meydan Yayınevi.

_____ (1984). *Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi (Cilt 10).* İstanbul: Görsel Yayınları.

_____ (1985). *Yeni Türk Ansiklopedisi.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

_____ (1991). *Edebiyat Ansiklopedisi.* İstanbul: Milliyet Yayınları.

_____ (1992). *Büyük Ansiklopedi (Cilt 2).* İstanbul: SECA ve Milliyet Yayınları.

_____ (1992). *Temel Britannica (Cilt 12).* İstanbul: Ana Yayıncılık.

_____ (1994). *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi.* İstanbul: Ana Yayıncılık.

_____ (1995). *Genel Kültür Ansiklopedisi (Cilt 3).* İstanbul: Sabah Yayınları.

_____ (1997). *İslam Ansiklopedisi (Cilt 7).* İstanbul: MEB Yayınları.

_____ (2003). *İslam Ansiklopedisi (Cilt 27).* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Abdullâhî, Rızâ. (2002). Çağdaş İran Şiiri. (Çeviren: Örs, Derya). *Nâme-i Âşinâ, 4/3,* 75-94.

Abrahams, D. Roger. (2005). Halkbiliminin Retorikal Teorisi İçin Giriş Sözleri (Çevirenler: Yavuz, Ayşe; Aytuzlar, Nilgül ve Aydoğan, Emine). Oğuz, M. Öcal ve Gürçayır, Selcan. (Hazırlayanlar). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2.* Ankara, Geleneksel Yayıncılık, 168-190.

Acıpayamlı, Orhan. (1969). Maniler Bibliyografyası I (1923-1950). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 18/*3-4, 214-220.

Acıpayamlı, Orhan. (1989). Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, 23-25 Kasım*, Ankara: Kültür Bakanlığı, MİFAD Yayınları, 23 -25.

Açа, Mehmet. (2004). Halk Şiirinde Tür ve Şekil. Oğuz, M. Öcal (Editör). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı.* Ankara: Grafiker Yayınları, 263 -314.

Adiloğlu, Adilhan. (2003). *Karaçay-Malkar Edebiyatı, Karaçay-Balkarlar: Tarih, Toplum ve Kültür.* Ankara: Karam Yayınevi.

Ağakay, M. Ali. (1966). *Türkçe Sözlük.* Ankara: TTK Yayınları.

Ağayev, Ramiz. (2000). Halk Yaratıcılığının Kaynakları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* 14, 55-58.

Ahmet Rasim. (1990). *Muharrir Bu Ya.* İstanbul: MEB Yayınları.

Ahmet Vefik Paşa. (2000). *Lehçe-i Osmanî.* Ankara: TDK Yayınları.

Ahundov, Ehliman. (1994). *Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri.* Ankara: TDK Yayınları.

Akalın, L. Sami. (1972). *Türk Manileri (Cilt 1).* İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları.

Akalın, L. Sami ve Şimşek, Esma. (2003). Maniler. *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi (Cilt 3).* Ankara: AKMB Yayınları, 251 -297.

Akarpınar, R. Bahar ve Arslan, Mustafa. (2004). Tekke -Tasavvuf Edebiyatı. Oğuz, M. Öcal (Editör). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı.* Ankara: Grafiker Yayınları, 213 -262.

Akarslan, Mediha. (1998). *Türk Milli Mücadelesinin Balıkesir Cephesi.* Balıkesir: Balıkesir Valiliği Kültür Yayınları.

Akay, İ. Hakkı. (1942). *Balıkesir Halkiyatı (Cilt 1).* Balıkesir: Balıkesir Halkevi Yayınları.

Akkuş, Tacettin. (2001). *Tanzimat Başlarında Balıkesir Kazası (1840-1845).* Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları.

Akman, Mehmet. (2006). *Balıkesir Yöresinde Ahilikten Kalma Tören ve Uygulamalar.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Aksoy, Ömer Asım. (1993). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2, Deyimler Sözlüğü.* İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Alangu, Tahir. (1943). *Çalgılı Kahvelerde Külhanbey Edebiyatı ve Numuneleri.* İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası.

Alangu, Tahir. (1983). *Türkiye Folkloru El Kitabı.* İstanbul: Adam Yayınları.

Albayrak, Nurettin. (2004). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Leyla ile Mecnun Yayıncılık.

Alışık, C. Eralp. (27-30 Kasım 2007). *Bayatı Geleneği ve Karabağ Bayatılarının Anlam Bilim Açısından Değerlendirilmesi.* Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumunda sunuldu, Ankara.

Ali Seydi. (1908). *Resimli Kamus-i Osmanî.* İstanbul: Cihan Kitaphanesi.

Ali Seydi. (1929). *Resimli Yeni Türkçe Lügat.* İstanbul: Cihan Kitaphanesi.

Aliyeva, Naile. (2010). Divan Şiirinde Rubai. *Alatoo Academic Studies, 5/2,* 119-122.

Alp, A. Rıza ve Alp, Sabahat. (1958). *Büyük Osmanlı Lügati.* İstanbul: Türk-Ar Neşriyat Yurdu Yayınları.

Altınay, F. Reyhan. (20 -21-22 Ekim 2005). *Ege Bölgesi ve Bursa'da Kadınların Müzikli Uygulamaları ve Uygulamaların Kültürel Devamlılık Bağlamında İşlevleri.* 2. Bursa Halk Kültürü Sempozyumunda sunuldu, Bursa.

Altınkaynak, Erdoğan. (2005). *Ortodoks Türkler, Urumlar.* Ankara: ÜBL Yayınları.

Altınkaynak, Erdoğan. (2006). *Kırımçaklar.* Haarlem: Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayınları.

And, Metin. (1985). *Geleneksel Türk Tiyatrosu.* İstanbul: İnkılâp Kitapevi.

Apak, İlhan (Editör). (1994). *Yeni Rehber Ansiklopedisi (Cilt 15).* İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.

Arat, R. Rahmeti. (1986). *Eski Türk Şiiri.* Ankara: TTK Yayınları.

Arıkan, Zeki. (2003). Türk-Ermeni Kültür İlişkileri Üzerine. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, 4*/38.

Arıkoğlu, Ekrem. (1998a). Hakas Türkleri Edebiyatı. *Türk Dünyası El Kitabı (Cilt 4).* Ankara: TKAE Yayınları, 491-500.

Arıkoğlu, Ekrem. (1998b). Tuva Türkleri Edebiyatı. *Türk Dünyası El Kitabı (Cilt 4).* Ankara: TKAE Yayınları, 483-489.

Arnaut, Fedora (Tudora). (1997). *Gagauz Manilerinin İncelenmesi ve Türkiye ile Azerbaycan Örnekleriyle Karşılaştırılması.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Arnaut, Fedora (Tudora). (2008). Gagauzlarda Sözlü Lirik Halk Edebiyatı Türlerinin ve Bunların Folklor Geleneğine Yansımasının İncelenmesi. *Karadeniz Araştırmaları,* 19, 137-153.

Artun, Erman. (1990). Türk Halk Kültüründe Hıdrellez. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990, Hıdrellez Özel Sayısı.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1-23.

Artun, Erman (1995): Adana Yağmur Yağdırma Törenleri ve Çomçalı Gelin. Buran, Ahmet. (Hazırlayan). *Tuncer Gülensoy Armağanı.* Kayseri: Bizim Gençlik Yayınları, 154-163.

Artun, Erman. (1996). Adana Köy Seyirlik Oyunlarından Örnekler. Çobanoğlu, Özkul ve Özarslan, Metin. (Hazırlayanlar). *Folkloristik: Prof. Dr. Umay Günay Armağanı.* Ankara: Feryal Matbaası, 92-107.

Artun, Erman. (1999). Günümüz Adana Âşıklık Geleneğinde Alkış-Kargış (Kara Alkış). *III. Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu) - Bildiriler.* Adana: Adana Valiliği Yayınları, 111-123.

Artun, Erman. (2000). *Adana Halk Kültürü Araştırmaları I.* Adana: Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Artun, Erman. (2001). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Artun, Erman. (2002). *Dini - Tasavvufi Halk Edebiyatı.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Artun, Erman. (2004). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri.* İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Artun, Erman. (2007). Türk Halk Kültüründe Mani Söyleme Geleneği, Manilerin İletişim Boyutu ve İşlevselliği. *IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyum Bildirileri -Maniler- (6-8 Kasım 2006).* Denizli / Fethiye: Fethiye Belediyesi ve Yaz-Ar Bir Yayınları, 21-31.

Aslan, Ensar. (2008). *Türk Halk Edebiyatı.* Ankara: Maya Akademi Yayınları.

Aslan, M. Ali. (2007). Mıhallemilerde Sözlü Edebiyat Geleneği. Özcoşar, İbrahim. (Hazırlayan). *Makalelerle Mardin III (Eğitim, Kültür, Edebiyat).* İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayınları, 241-249.

Atalay, Besim. (1985). *Divan-ı Lügati't Türk Tercümesi (Cilt 1).* Ankara: TDK Yayınları.

Ayhan, Aydın. (04 Ekim 2010). Bütün Köy Düğünlerinde Söz Sahibi Olan Köy Gençlik Teşkilatlarının Kökeni 4. *Yeni Haber Gazetesi*, 2.

Baba, M. Okan. (2001). *Halk Edebiyatı ve Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Güldağ Yayıncılık.

Bahadırova S. ve Ahmedov, S. (2004). *Karakalpak Halk Edebiyatı Terimleri.* (Aktaran: Çınar, Ali Abbas). Muğla: Karaca Matbaası.

Balıkesir Rotary Kulübü. (1997). *Balıkesir, Bir Kentin Kimliği.* Ankara: Balıkesir Rotary Kulübü Yayını.

Balıkesir Valiliği. (1999). *Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılında Balıkesir.* Balıkesir: Balıkesir Valiliği Yayınları.

Balıkesir Valiliği. (2003). *Bitek Kent: Balıkesir.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Balıkesir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü (1990). *Balıkesir Hıdrellez Kültür Bahar Bayramı.* Balıkesir: İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.

Banarlı, N. Sami. (1976). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi (Fasikül 9).* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Başgöz, İlhan. (1957). *Manilerimizden.* Ankara: Dost Yayınları.

Başgöz, İlhan. (1984). *Karac'oğlan.* İstanbul: Cem Yayınevi.

Başgöz, İlhan. (1986). *Folklor Yazıları.* İstanbul: Adam Yayınları.

Başgöz, İlhan. (1996). Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu). Çobanoğlu, Özkul ve Özarslan, Metin. (Hazırlayanlar). *Folkloristik: Prof. Dr. Umay Günay Armağanı.* Ankara: Feryal Matbaası, 1-4.

Batur, Suat. (1998). *Açıklamalı - Örnekli Türk Halk Edebiyatı.* İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Bauman, Richard. (2003). Tür (Çeviren: Sipahioğlu, H. Seyhan). Eker, G. Öğüt; Ekici, Metin; Oğuz, M. Öcal; Özdemir, Nebi. (Hazırlayanlar). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar.* Ankara, Milli Folklor Yayınları, 61 -66.

Bayrı, M. Halit. (1955). Eski Bir Mani Mecmuası I. *Türk Folklor Araştırmaları,* 66, 1043-1045.

Bayrı, M. Halit. (1959). Bekçi ve Ramazan Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 117, 1886-1889.

Bayrı, M. Halit. (1972). *İstanbul Folkloru.* İstanbul: Eser Yayınları.

Beyat, S. Rıza. (2006). Zencan Folklor Muhitinde Bayatılar. İsmayılov, Hüseyn. (Editör). *Azerbaycan Şifahi Halg Edebiyyatına Dair Tedkikler XXI.* Bakı: Sada Neşriyyatı, 96-111.

Bıldır, Fatma. (2008). *Dursunbey (Balıkesir) Yöresi Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Birinci, Necat (Editör). (1985). *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi.* İstanbul: Tercüman Yayınları.

Birkalan, Hande. (2002). Sözlü Gelenekte Yeni Türler. Çetin, İsmet ve Yücel, Ayşe (Editörler). *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 111 -120.

Bolat, Yusuf. Halk Ağız Yaratıcılığının Lirika Hazinesi. Fazıl, Riza (Editör). *Maneler ve Çıňlar*: Taşkent: Gafur Gulam Adına Edebiyat ve Sanat Neşriyatı.

Boratav, P. Naili. (1972). Koşma. *İslam Ansiklopedisi (Cilt 6).* İstanbul: MEB Yayınları.

Boratav, P. N aili. (1982). *Folklor ve Edebiyat 1.* İstanbul: Adam Yayınları.

Boratav, P. Naili. (2000a). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı.* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Boratav, P. Naili. (2000b). *Tekerleme Türk Halk Masalının Tipolojik ve Stilistik İncelemesine Katkı.* İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Boratav, P. Naili. (2002). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği.* İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Boyraz, Şeref. (1996). Anadolu ve Azerbaycan Sahaları Halk Şiirinde Tür ve Şekil Meselesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları,* 3, 177- 194.

Caferli, Muharrem. (2006). Halk Mahnılarının Folklor Janrı Kimi Poetik-Semantik Hüsusiyyetleri (Nahçıvan Folklor Muhitinin Materialleri Esasında). İsmayılov, Hüseyn. (Editör). *Azerbaycan Şifahi Halg Edebiyyatına Dair Tedkikler XX.* Bakı: Sada Neşriyyatı, 22-30.

Cumakunova, Gülzura. (2007). Yapı ve Konu Bakımından Kırgız Aşk Şiirleri. *IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyum Bildirileri - Maniler- (6-8 Kasım 2006).* Denizli / Fethiye: Fethiye Belediyesi ve Yaz-Ar Bir Yayınları, 174-183.

Çatıkkaş, Ata. (1996). *Maniler (Kilisli Rıfat Bilge).* İstanbul: MEB Yayınları.

Çelebioğlu, Amil. (1995a). *Ramazan-name.* İstanbul: MEB Yayınları.

Çelebioğlu, Amil. (1995b). *Türk Ninniler Hazinesi.* İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Çerkezov, B. (1988). *Hazınalı Horcun.* Aşgabat: Magarıf.

Çınar, A. Abbas. (1996). Türkmenistan Halk Edebiyatı Türleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi,* 2, 353-370.

Çobanoğlu, Özkul. (2000a). *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Çobanoğlu, Özkul. (2000b). Bilim Felsefesi Bağlamında Halkbilimi ve Halkbilimsel Bilginin Teleolojik Serüveni. *Folklor ve Edebiyat, VI*/24, 27-42.

Çobanoğlu, Özkul. (2002). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Dağlı, M. Yahya. (1948). *İstanbul Mahalle Bekçilerinin Destan ve Mâni Katarları.* İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu Yayınları.

Dede, Abdurrahim. (1978). *Batı Trakya Türk Folkloru.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Devellioğlu, Ferit ve Kılıçkını, Neval. (1975). *En Yeni Büyük Türkçe Sözlük.* İstanbul: R. Zaimler Kitabevi.

Devellioğlu, Ferit. (1995). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat.* Ankara: Aydın Kitapevi.

Devrim, Hakkı (Editör). (1994). *Dictionnarie Larouse Ansiklopedik Sözlük (Cilt 4).* İstanbul: Milliyet Yayınları.

Dilçin, Cem. (2005). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi.* Ankara: TDK Yayınları.

Dizdaroğlu, Hikmet. (1969). *Halk Şiirinde Türler.* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Doğan, Mehmet. (1981). *Büyük Türkçe Sözlük.* Ankara: Birlik Yayınları.

Doğan, Nuh. (2008). Bir Toplumsal Katman Olarak Samsun Pazarcılarının Dil Edimi Üzerine Toplum-dilbilimsel İnceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1/2,* 102-113.

Dönmez-Fedakâr, Pınar. (2005). Karakalpak Türklerinin Sözlü Halk Edebiyatında Bazı Şekil ve Türler Üzerine. Gülsevin, Gürer ve Arıkan, Metin. (Editörler). *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı.* İzmir: Kanyılmaz Matbaası, 197-205.

Durbilmez, Bayram. (2007). Kazakistan'da Mani Söyleme Geleneği. *IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyum Bildirileri -Maniler- (6-8 Kasım 2006).* Denizli / Fethiye: Fethiye Belediyesi ve Yaz-Ar Bir Yayınları, 167-172.

Duvarcı, Ayşe. (2007). Manili Fallar, Türk Dünyasında Moncukattı, Vasf-ı Hal, Martıfal Uygulamaları. *Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Değerleri Uluslar Arası Sempozyumu (21-23 Mayıs 2007) Bildirileri.* Almatı: Abay Milli Devlet Pedagoji Üniversitesi Yayınları, 83-88.

Duymaz, Ali. (2001). *Kerem ile Aslı Hikayesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Duymaz, Ali. (2002). *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Duymaz, Ali. (2007). Türk Halk Anlatılarında Mani Tarzı Şiirlerin Kullanımı Üzerine. *IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyum Bildirileri -Maniler- (6-8 Kasım 2006).* Denizli / Fethiye: Fethiye Belediyesi ve Yaz-Ar Bir Yayınları, 82-89.

Efendiyev, Paşa. (1981). *Azerbaycan Şifahi Halg Edebiyatı.* Bakı: Maarif Neşriyatı.

Ekici, Metin. (1998). Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişkisinin Önemi. *Milli Folklor,* 39, 25-34.

Ekici, Metin. (2004). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri.* Ankara: Geleneksel Yayınları.

Ekrem, M. Ali. (1992). Nogay Türklerinde Kız İsteme, Söz Kesme ve Düğün Gelenekleri. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri -Gelenek, Görenek, İnançlar- (Cilt 4).* Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, 91-97.

Elçin, Şükrü. (1977). *Anadolu Köy Orta Oyunları.* Ankara: TKAE Yayınları.

Elçin, Şükrü. (1990). *Türkiye Türkçesinde Maniler.* Ankara: TKAE Yayınları.

Elçin, Şükrü. (1992). Mani. *Türk Dünyası El Kitabı (Cilt 3).* Ankara: TKAE Yayınları, 308-309.

Elçin, Şükrü. (1997). *Halk Edebiyatı Araştırmaları.* Ankara: Akçağ Yayı nları.

Elçin, Şükrü. (2004). *Halk Edebiyatına Giriş.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Elitok, Nevin. (2006). *Muş İlinden Derlenen Maniler Üzerine Bir İnceleme.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Eliyeva, M. (Editör). (1988). *Uygur Folklorinin Antologiyasi.* Almuta: Kazakstan SSR Nauka Neşriyati.

Emeksiz, Abdulkadir. (2003). *İstanbul Manileri.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ercilasun, A. Bican. (1985). Başlangıcından XIII. Yüzyıla Kadar Türk Nazım ve Nesri. *Büyük Türk Klasikleri (Cilt 1).* İstanbul: Ötüken Yayınları.

Eren, Muharrem. (1992). *Kocaavşar Köyü ve Tarihte Avşarlar.* İstanbul: MEB Yayınları.

Eren, Muharrem. (19 Şubat 1994). Geçmişteki Adetlerimiz - Eski Balıkesir'de Yaşam. *Ekspres Gazetesi,* 2.

Ergin, Muharrem. (2004). *Dede Korkut Kitabı I.* Ankara: TDK Yayınları.

Ergun, Metin. (1997). Koşuk ve Takmak Terimleri Üzerine. *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri (Cilt 1).* Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, 225 -230.

Ergun, Metin. (2002). *Kopuz Sarını, Kazak Âşık Tarzı Şiir Geleneği Akın ve Cıravlar.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ersoy, Ruhi. (2004). Performans Teori Bağlamında Sözlü Kültür Ürünlerinin Müzelenmesi Sorunu Üzerine Bazı Görüş ve Düşünceler. Oğuz, Öcal ve Özkan T. Saltık. (Editörler). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyumu Bildirileri.* Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 90-96.

Erşahin, İbrahim. (2005). *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü.* İstanbul: Ötüken Yayınları.

Esen, A. Şükrü. (1997). *Anadolu Ağıtları.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Eset, Niyazi. (1944). *Mukayeseli ve Neşredilmemiş Maniler.* Ankara: Ankara Halkevi Neşriyatı.

Eset, Niyazi. (1946). *Maniler Kılavuzu.* Ankara: Ankara Halkevi Neşriyatı.

Evliya Çelebi. (1986). *Seyahatnâme (Cilt 3).* İstanbul: Özaydın Matbaası.

Evliyaoğlu, Sait ve Baykurt, Şerif. (1987). *Türk Halk Bilimi.* Ankara: Ofset Reprodüksiyon Matbaacılık.

Ferzeliyev, Tehmasıb ve Abbaslı, İsrafil (Editörler). (2004). *Azerbaycan Bayatıları.* Bakı: Yeni Neşrler Evi.

Filizok, Rıza. (1982). Manilerin Tasnif Problemi ve Manilerde Değişmeyen Unsurlar. *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 1*/1, 165-175.

Galin, Salavat. (1977). Yır, Takmak, Siñlev. *Başkort Halık İcadı - Yırzar.* Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyatı, 6-34.

Gaydarci, G. A.; Koltsa, A. K.; Pokrovskaya, L. A. ve Tukan, B. P. (1991). *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gazimihal, M. Ragıp. (1947). Türk Musikisinin Maşeri Değerleri. Emin Cenkmen (Hazırlayan). *Musiki Ansiklopedisi (Fasikül 17),* 3.

Gennep, V. Amold. (1939). *Folklor* (Çev.: Boratav, P. Naili). Ankara, Ulus Basımevi.

Gibb, E. J. W. (1943). *Osmanlı Şiiri Tarihi (Cilt 1)* (Çeviren: Adıvar, H. Edip). İstanbul, Burhaneddin Matbaası.

Göksu, Hasan. (1970). *Manilerimiz.* İstanbul: Milliyet Yayınları.

Gökyay, O. Şaik. (2004). *Dedem Korkudun Kitabı.* İstanbul: MEB Yayınları.

Gölpınarlı, Abdulbaki. (1963). *Alevi-Bektaşi Nefesleri.* İstanbul: Remzi Kitapevi.

Gölpınarlı, Abdulbaki. (1968). *Mevlana-Seçme Rubailer.* İstanbul: MEB Yayınları.

Gönen, Sinan. (2006). *Batı Türklerinin Manzum Atasözleri Üzerine Bir Araştırma (Cilt I).* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Görkem, İsmail. (2001). *Türk Edebiyatında Ağıtlar.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Gözaydın, Nevzat. (1989). Anonim Halk Şiiri Üzerine. *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri) LVII*/445-450, 1-104.

Günay, Umay. (1999). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Güzel, Abdurrahman. (2000). *Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Güzel, Abdurrahman ve Torun, Ali. (2003). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Ğabdullin, Malik. (1974). *Kazak Halkınıñ Avız Adebiyeti.* Almatı: Mektep Baspası.

Hacaloğlu, R. Albayrak. (1992). *Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu (Güney Azeri Sahası Derleme Deneme Sözlüğü).* Ankara: TTK Yayınları.

Hacıyeva, Maarife ve Rıhtım, Mehmet. (2009). *Folklor ve Tesevvüf Edebiyyatı Sözlüyü.* Bakı: Nurlan Neşriyyatı.

Hafız, Nimetullah. (1990). *Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri I.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Hasan, Hamdi. (1987). *Saray-Bosna Kütüphanelerindeki Türkçe Yazmalarda Türküler.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Haviland, A. William. (2002). *Kültürel Antropoloji* (Çeviren: Deniz, İnan). İstanbul, Kaknüs Yayınları.

Honko, Lauri. (2003). Ağıtlar: Yeniden Yaratma, Yapı ve Tür Problemleri (Çeviren: Görkem, İsmail). Eker, G. Öğüt; Ekici, Metin; Oğuz, M. Öcal; Özdemir, Nebi. (Hazırlayanlar). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar.* Ankara, Milli Folklor Yayınları, 333-347.

Höseyinov, Ğaysa ve Seğitov, Möhter. (1978). Başkort Beyitteri. *Başkort Halık İcadı - Beyitter.* Öfö: Başkortostan Kitap Neşriyatı, 6-33.

Hüseyin Kazım Kadri. (1945). *Türk Lugati (Cilt 4).* İstanbul: TDK Yayınları.

İbrahim Alâettin. (1930). *Yeni Türk Lügati.* İstanbul: Kanaat Kütüphanesi Yayınları.

İbrahimov, Gaynislam ve Ergun, Metin. (2003). Başkurt Halk Edebiyatı. *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi -Başkurt Edebiyatı I- (Cilt 29).* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1 -257.

İçel, Hatice. (2005). *Batı Türklerinin Dörtlüklerden Kurulu Bilmeceleri Üzerinde Bir Araştırma (Cilt 1).* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

İçel, Hatice. (2007). Türkiye ve Azerbaycan'da Mâni ve Bilmece Türü Arasındaki İlişkiler. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi,* 22, 75-85.

İlaydın, Hikmet. (1964). *Türk Edebiyatında Nazım.* İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitapevleri.

İlgün, F. Beratiye. (2009). *Türk Manilerinde Anne ve Evlat İlişkisi Üzerine İncelemeler.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

İmamov, K.; Mirzayev, T.; Sarimsok ov, B.; Safarov, O. (1990). *Özbek Halk Oğzaki Poetik İcadi.* Taşkent: Ukituvçi.

İslamoğlu, Mahmut. (2004). *Kıbrıs Türk Folkloru.* Ankara: Ürün Yayınları.

Kahraman, Arif. (1995). *Osmanlı Devletinde Spor.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kakuk, Zsuzsa. (1993). *Kırım Tatar Şarkıları*. Ankara: TDK Yayınları.

Kalafat, Yaşar. (2003 -2004). Türk Ermeni İlişkilerinde Kültürel ve Siyasi Boyut. *Ermeni Araştırmaları,* 12-13.

Kara, Ruhi. (1994). *Erzincan Manileri.* Ankara: Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Ya yınları.

Karaağaç, Günay ve Açıkgöz, Halil. (1998). *Azerbaycan Bayatıları.* Ankara: TDK Yayınları.

Karaalioğlu, S. Kemal. (1969) *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü.* İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitapevleri.

Karaalioğlu, S. Kemal. (1975). *Edebiyat Terimleri Kılavuzu.* İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitapevleri.

Karaalioğlu, S. Kemal. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi.* İstanbul: İnkılâp Kitapevi.

Karabaş, Seyfi. (1981). *Bütüncül Türk Budunbilimine Doğru.* Ankara: ODTÜ Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Karadağ, Metin. (1996). *Türk Halk Şiiri.* Balıkesir: Akademi Yayınları.

Karataev, Olcobay ve Eraliev, Salaydin. (2005). *Kırgız Etnografyası Boyunça Sözdük.* Bişkek.

Kaya, Doğan. (1996). Kıbrıs Manilerine Genel Bir Bakış. *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, 2/*4, 321-327.

Kaya, Doğan. (1999). *Anonim Halk Şiiri.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaya, Doğan. (2000). *Âşık Edebiyatı Araştırmaları.* İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Kaya, Doğan. (2007). 'Müstezat Mani' Terimi Doğru mudur? *IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyum Bildirileri -Maniler- (6-8 Kasım 2006).* Denizli / Fethiye: Fethiye Belediyesi ve Yaz-Ar Bir Yayınları, 78-81.

Kayıpov, Süleyman. (2003). Yüzyıllardır Devam Eden Söz Sanatı. *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi -Kırgız Edebiyatı- (Cilt 31).* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1-143.

Kayıpova, K. Masayevna. (2002). Ulupamir Kırgızlarının Sözlü Halk Edebiyatı Şekilleri. Çetin, İsmet ve Yücel, Ayşe (Editörler). *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 467-475.

Kılıç, A. Yüksel. (2007). *Türkmenistan Türklerinin Sözlü Edebiyatında Hüvdiler (Ninniler).* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kırzıoğlu, Fahrettin. (1961). Halk Edebiyatı Deyimlerimiz. *Türk Dili Dergisi, XI/*121, 659-661.

Kızıltunç, Recai. (2008). Türk Edebiyatında Tuyug ve Bazı Problemleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* 37, 107-126.

Kocatürk, V. Mahir. (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi.* Ankara: Edebiyat Yayınevi.

Kocatürk, V. Mahir. (1967). *En Güzel Türk Manileri.* Ankara: Edebiyat Yayınevi.

Kobotarian, Nabi. (2008). *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı (Cilt I).* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Korkmaz, Ramazan. (1989). Genel Olarak 'İfade' Kavramı ve Bir Mani Çözümlemesi. *Milli Eğitim,* 90, 34-38.

Koz, Sabri. (1973). Yazma Kaynaklardan Folklor Derlemeleri. *Folklora Doğru, 28,*19-29.

Koz, Sabri. (1998). *Ramazan Fasılları Bekçi Baba.* İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Koz, Sabri. (2000). Bir Ermenice Yazmadan Türkçe Niyet Manileri. *Kaşgar,* 15, 143-169.

Köprülü, Fuad. (1989). Tuyug. *Edebiyat Araştırmaları II.* İstanbul: Ötüken Yayınları, 194-228.

Köprülü, Fuad. (1999). *Edebiyat Araştırmaları.* Ankara: TTK Yayınları.

Köprülü, Fuad. (2003). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Köprülü, Fuad. (2004). *Türk Edebiyatı Tarihi.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Krohn, Julius ve Krohn, Kaarle. (1996). *Halk Bilimi Yöntemi* (Çeviren: İçöz, Günseli). Ankara, TDK Yayınları.

Kudret, Cevdet. (2003). *Örneklerle Edebiyat Bilgileri (Cilt 1).* İstanbul: İnkılâp Kitapevi.

Kúnoş, Ignâcs. (1923). *I. Halk Edebiyatı Örnekleri, Maniler.* İstanbul: Evkaf-ı İslamiye Matbaası.

Kúnoş, Ignâcs. (2001). *Türk Halk Edebiyatı* (Hazırlayan: Gülensoy, Tuncer). Ankara, Akçağ Yayınları.

Kurtişoğlu, F. Belma. (2008). *Göçmen Kimliği Açısından Boşnak Müzikleri: Trakya ve İstanbul Örneği.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kut, A. Turgut. (1993). Ermeni Harfleriyle Basılmış Şarkı ve Kanto Mecmuaları. *Müteferrika,* 1, 19-43.

Kültür Bakanlığı. (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I.* Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Künzegeş, Yu. (1965). Tıva Kojamıktar. Kızıl.

Lockwood, R. Yvonne. (2004). *Bir Müslüman Bosna Köyünün Halk Şarkıları* (Çeviren: Dietrich, A. Pamir). Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Mahmut, Nedret. (1986). Dobruca ve Kuzey Kafkasya Nogaylarının Folkloru Üzerine Genel Bir Bakış. *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri (Cilt 1).* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 187-190.

Mahmut, Enver ve Mahmut, Nedret. (1997). *Dobruca Türk Halk Edebiyatı Metinleri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Makal, T. Kutsi. (1975). *Türk Halk Şiiri Antolojisi.* İstanbul: Toker Yayınları.

Makas, Zeynelabidin. (1987a). Bazı Ermeni Âlimlerinin Türk Dili ve Kültürü Üzerine Samimi İtirafları. *19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 2, 109-120.

Makas, Zeynelabidin. (1987b). Türkçe Yazan Ermeni Âşıkları ve Bizden Aldık ları Halk Şiiri Nev'ilerinden Numuneler. *III. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri.* Eskişehir: Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 253 - 263.

Maksetov, Kabıl. (1996). *Karakalpak Halkınıň Körkem Avızeki Döretpeleri.* Nökis: Bilim.

Maksetov, Kabıl ve Palımbetov, K. (1997). *Karakalpak Destur Kosıkları.* Nökis: Bilim.

Malinowski, Bronislaw. (1992a). *Vahşilerin Cinsel Yaşamı* (Çeviren: Özkal, Saadet). İstanbul, Kabalcı Yayınevi.

Malinowski, Bronislaw. (1992b). *Bilimsel Bir Kültür Teorisi* (Çeviren: Özkal, Saadet). İstanbul, Kabalcı Yayınevi.

Mermer, Ahmet. (2003). Hayyam ve Rubâîlerinin Türk Edebiyatına Yansımaları. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 26,* 235-242.

Milli Eğitim Bakanlığı. (1976). *Türk Ansiklopedisi (Cilt 23).* Ankara, MEB Yayınları.

Mirahmedov, Eziz. (1998). *Edebiyatşünaslıg Ensiklopedik Lüğeti.* Bakı: Neşriyyat Poligrafiya Birliği Yayınları.

Mirzaoğlu, Gülay. (2002). Sözel Şiirde Söz ve Ezgi İlişkisi. Çetin, İsmet ve Yücel, Ayşe (Editörler). *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 533-543.

Mollov, Riza. (1958). *Bulgaristan Türklerinin Halk Şiiri.* Sofya: Narodna Prosveta.

Muhtaroğlu, Vilayet. (2003). Azerbaycan Türk Edebiyatına Genel Bir Bakış. *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi -Azerbaycan Türk Edebiyatı- (Cilt 1).* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 133-179.

Mutaf, Abdülmecit. (2003). *Salnâmelere Göre Karesi (1847-1922).* Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları.

Nadirov, İlbaris. (1976). Tatar Halkının Kıska Cırları. *Tatar Halık İcatı - Kıska Cırlar.* Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, 7-33.

Nişanyan, Sevan. (2009). *Sözlerin Soyağacı, Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü.* İstanbul: Everest Yayınları.

Ocak, A. Yaşar. (2003). Hıdrellez. *İslam Ansiklopedisi (Cilt 17).* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Oğuz, M. Öcal. (2001). *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Oğuz, M. Öcal (Editör). (2004). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı.* Ankara: Grafiker Yayınları.

Okan, Sungu. (2007). *Irak Türkmenlerinin Türkiye ile Sosyo-Kültürel İlişkileri ve Bunun Müzikal Yansımaları.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Onay, A. Talat. (1996). *Türk Halk Şiirinin Şekil ve Nev'i.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Ong, J. Walter. (2003). *Sözlü ve Yazılı Kültür* (Çeviren: Banon-Postacıoğlu, Sema). İstanbul, Metis Yayınları.

Öcal, Ahmet. (1993). *Boğazlıyan'da Mani Geleneği ve Boğazlıyan ile Yöresi Manileri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Ögel, Bahaeddin. (1987). *Türk Kültür Tarihine Giriş.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Öger, Adem. (2006). Mani Tarzındaki Uygur Halk Koşakları Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, VI/2,* 401-409.

Önal, M. Naci. (09-14 Mayıs 2000). *Dobruca Romanya Türklerinin Manileri ve Mani İncelemeleri.* 4. Uluslararası Kıbrıs - Balkanlar - Avrasya Türk Edebiyatları Sempozyumunda sunuldu, Struga (Makedonya).

Önder, Mehmet. (1976). *Aldı Sözü Anadolu.* Ankara: Ay-yıldız Matbaası.

Öner, Mustafa. (2005). *Tatar Manileri.* İstanbul: Kum Saati Yayınları.

Örnek, S. Veyis. (1995). *Türk Halk Bilimi.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özbudun, Sibel. (1997). *Ayinden Törene, Siyasal İktidarın Kurulma ve Kurumsallaşma Sürecinde Törenlerin İşlevleri.* İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Özdemir, Nebi. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Özdemir, Sinem. (14-16 Aralık 2007). *Cümbüş, Kimliğine Ulaşamamış Bir Çalgı. Motif* Dergisi / Kocaeli Üniversitesi Halk Çalgıları Sempozyumunda sunuldu, Kocaeli.

Özdemir, Zekeriya. (1998). *Kaplıcalar Şehri Gönen.* Ankara: Tisamat Basımevi.

Özkan, Nevzat. (1998). Gagavuz Türkleri Edebiyatı. *Türk Dünyası El Kitabı (Cilt 4).* Ankara: TKAE Yayınları, 97-120.

Özön, M. Nihat. (1954). *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü.* İstanbul: İnkılâp Kitapevi.

Özön, M. Nihat. (1967). *Resimli Türk Dili Sözlüğü.* İstanbul: Arkın Kitapevi.

Özön, M. Nihat ve Gövsa, İ. Alaattin. (1967). *Ansiklopedik Sözlük (Cilt 3).* İstanbul: Milliyet Yayınları.

Öztürk, Ali. (1985). *Türk Anonim Edebiyatı.* İstanbul: Bayrak Yayıncılık.

Öztürk, Rıdvan. (2003). Rumca - Türkçe Mülemma Mani Tarzı Söylenmiş Şiirler Üzerine. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 13, 235-249.

Pekacar, Çetin. (1998). Kumuk Türkleri Edebiyatı. *Türk Dünyası El Kitabı (Cilt 4).* Ankara: TKAE Yayınları, 319-340.

Pennanen, R. Pekka. (2010). Melancholic Airs of the Orient - Bosnian *Sevdalinka* Music as an Orientalist and National Symbol. *Collegium, Studies Across Disciplines in the Humanities and Social Sciences (Helsinki),* 9, 76-90.

Propp, Vladimir. (1998). *Folklor / Teori ve Tarih* (Çeviren: Hasgül, Necdet ve Tanyel, Tolga). İstanbul, Avesta Yayıncılık.

Pröhle, Wilhelm. (1991). *Karaçay Lehçesi Sözlüğü* (Çeviren: Aytaç, Kemal). Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Pürbü, S. B. (1976). Irlar. *Tıva Ulustuň Aas Çogaalı.* Kızıl, 84-99.

Püsküllüoğlu, Ali. (1995). *Türkçe Sözlük.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Radloff, Wilhelın ve Kúnoş, Ignaz. (1998). *Proben der Volkslitteratur der Türkischen Stämme VIII.* (Hazırlayanlar: Sakaoğlu, Saim ve Ergun, Metin). Ankara: TDK Yayınları.

Rado, Şevket (Editör). (1965). *Hayat Büyük Türk Sözlüğü.* İstanbul: Hayat Yayınları.

Rezzakov, Haşimcan. (1967). *Gülyar: Fergana Halk Koşıkları.* Taşkent: Badiiy Adabiyat Neşriyatı.

Sa'îd-i Nefîsî. (2010). Fars Nesrinin Tarihi Seyri. (Çeviren: Nuhoğlu, Güler). *Doğu Araştırmaları, 6/2,* 131-146.

Saatçi, Suphi. (1984). *Kerkük Çocuk Folkloru.* İstanbul: Fuzuli Yayınları.

Sadettin Nüzhet ve Mehmet Ferit. (1926). *Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı.* Konya: Vilayet Matbaası.

Sağlam, Feyyaz. (1994). *Yunanistan (Batı Trakya) Türkleri Edebiyatı Üzerine İncelemeler (Cilt 3).* İzmir: Almanya'daki Batı Trakya Türk Federasyonu Yayınları.

Sakaoğlu, Saim. (1981), Kıbrıs Manileri. *Türk Folkloru, II/*24, 15-17.

Sakaoğlu, Saim. (1990). Halk Edebiyatı Kavramının Sınırlarını Nasıl Çizebiliriz? *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi,* 462, 268-271.

Sakaoğlu, Saim. (1994). Maniler. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (Cilt 5).* İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Sakaoğlu, Saim. (2002). Varsağı mı Sekizli Koşma mı? Çetin, İsmet ve Yücel, Ayşe (Editörler). *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 619-640.

Sakim, Tursunay. (1985). Uygur Halkının Muhabbet Koşakları. *II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri.* Eskişehir: Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 294 -298.

Seyitmıradov, K. ve Halmuhammedov, Ş. (1976). *Türkmen Folkloru Hazirki Zamanda.* Aşgabat: Ilım Neşiryatı.

Suzan, Yahya. (2008). *Arap Şiirinde Muhammes ve Tahmis.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Şahin, H. İbrahim. (2004). *Balıkesir Çepni Kültürü.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Şemseddin Sami. (1978). *Kâmûs-ı Türkî.* İstanbul: Çağrı Yayınları.

Tâhir-ül Mevlevî. (1973). *Edebiyat Lügati.* İstanbul: Enderun Kitapevi.

Tan, Nail. (1985). *Folklorumuzda Ölçülü Sözler.* Ankara: Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları.

Tan, Nail. (1998). *Folklor (Halkbilimi) Genel Bilgiler.* İstanbul: Gümüş Basımevi.

Tanzila, H.; Tatyana, H. ve Ariuvka, G. (2003). Halk Edebiyatı. *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi -Karaçay Malkar Edebiyatı- (Cilt 22).* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 34 -209.

Tarlan, A. Nihat (Editör). (1986). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Taşralı, A. Erdoğan. (2007). *Atâ Terzibaşı, Kerkük Şairleri 1.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Taştemirov, C. ve Zakirov, S. (1973). *Kırgız Elinin Oozeki Çıgarmaçılık Tarıhının Oçerki.* Frunze: İlim Basması.

Tekin, Müfide. (2007). *Belleklerdeki Güzellik: Girit: Maniler, Atasözleri, Deyimler, Tekerlemeler.* İstanbul: Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları.

Tekin, Talat. (1989). *XI. Yüzyıl Türk Şiiri.* Ankara: TDK Yayınları.

Terzibaşı, Ata. (1961). Türk Edebiyatında Mani Biçiminin Doğuşu ve Gelişimi. *Türk Yurdu, 3/2,* 290-297.

Terzibaşı, Ata. (1975). *Kerkük Hoyratları ve Manileri.* İstanbul: Ötüken Yayınları.

Terzioğlu, Öykü. (2006). Metin ve Aksiyon / Performans Olarak Ağıt ve Edim Bilim. *Milli Folklor,* 71, 119-122.

Tezel, Naki. (1941). *Bilmeceler ve Maniler.* Ankara: Yeni Cezaevi Matbaası.

Titon, J. Todd. (2003). Müzik, Halk ve Gelenek (Çeviren: Karabulut, Murat). Eker, G. Öğüt; Ekici, Metin; Oğuz, M. Öcal; Özdemir, Nebi. (Hazırlayanlar). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara, Milli Folklor Yayınları, 371 -375.

Tokmak, Yasemin. (2008). *Balıkesir ve Çevresinde Kına Folkloru Üzerine Derlemeler ve İncelemeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Torun, Ali. (1989). Mani Tarzı ve Bu Tarzın Menşei Hakkında Bazı Dü şünceler. *Milli Folklor,* 2, 24-25.

Tuğlacı, Pars. (1972). *Okyanus Ansiklopedik Sözlük (Cilt 4).* İstanbul: Pars Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (1948). *Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: TDK Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2009). *Türkçe Sözlük.* Ankara: TDK Yayınları.

Türk Halk Bilgisi Derneği. (1928). *Seçme Halk Şiirleri.* Ankara, İktisat Matbaası.

Türkmen, Fikret. (1992). *Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesiri.* İzmir: Akademi Kitapevi.

Türkmen, Fikret. (1998). *Tahir ile Zühre.* Ankara: AKMB Yayınları.

Türkmen, Fikret. (1999). Günümüz Halk Şiirinde Kullanılan Şekil ve Türlerin Dîvânü Lûgati't-Türk'teki İlk Örnekleri. *Dîvân ü Lûgati't-Türk Bilgi Şöleni Bildirileri (7-8 Mayıs 1999).* Ankara: Türksoy Yayınları, 30-35.

Uçman, Abdullah. (1982). *Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Uygun-Ruhi, Kevser. (2003). Gönen'in Gürcü Köylerinde Mani Atışma. *Çveneburi Kültürel Dergi,* 44, 36-39.

Uygur, H. Kübra. (2008). *Midyat Halk Kültürü Monografisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

Uz, Kazım. (1964). *Musiki Istılahatı.* Ankara: Küğ Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı. (2000). *Karesi Vilayeti Tarihçesi.* Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları.

Ülkütaşır, Şakir. (1969). Eski Ramazan Davulcuları ve Davulcu Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 245, 5471-5472.

Ülküsal, Müstecip. (1987). *Dobruca ve Türkler.* Ankara: TKAE Yayınları.

Vahadov, Bekmurad. (1978). *Car-Car Toy Kitabı.* Almatı: Mektep Baspası.

Vasiliev, Yuriy. (1995). *Türkçe - Sahaca (Yakutça) Sözlük.* Ankara: TDK Yayınları.

Veliyev, Vagif. (1985). *Azerbaycan Folkloru.* Bakı: Maarif Neşriyyatı.

Wellek, Réne ve Varren, Austin. (1993). *Edebiyat Teorisi* (Çeviren: Huyugüzel, Ö. Faruk). İzmir, Akademi Kitapevi.

Yakıcı, Ali. (2007). *Halk Şiirinde Türkü.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Yançev, Mihail. (2002). *Mani ve Bilmeceler.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yardımcı, Mehmet. (1999). Anadolu -Kıbrıs ve Balkan Türklerinde Ortak Mâniler. *II. Uluslararası Kıbrıs ve Balkanlar Türk Edebiyatları Sempozyumu Bildirileri.* İzmir: Kıbatek Yayınları, 53 -63.

Yardımcı, Mehmet. (1999). *Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri / Âşık Şiiri / Tekke Şiiri.* Ankara: Ürün Yayınları.

Yardımcı, Mehmet. (2002). *Başlangıçtan Günümüze Türk Halk Şiiri.* Ankara: Ürün Yayınları.

Yelden, A. Mustafa. (2007). *Erzurum Merkez Köyleri Manilerinin Derlenmesi ve Genel Olarak Değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yener, Cemil. (1973). *Türk Halk Edebiyatı Antolojisi.* İstanbul: Bateş Yayınları.

Yıldırım, Dursun. (1998). Sözlü Kültür ve Folklor Kavramı Üzerine Düşünceler. *Türk Bitiği.* Ankara: Akçağ Yayınları, 37 -42.

Yıldırım, Dursun. (1998). *Türk Bitiği.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Yıldız, Naciye. (2007). Kırım Türklerinde Mane, Çın ve Beyitler. *Milli Folklor,* 73, 31-38.

Yılmaz, A. Müge. (2008). Çanakkale-Ezine İlçesi Manileri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 2, 143-156.

Yılmaz, Metin ve Mişşi, Yuhma. (2 003). Çuvaş Halk Edebiyatı. *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi -Çuvaş Edebiyatı- (Cilt 26).* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 129-164.

Yorgancıoğlu, Oğuz (2003). *Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler.* Gazimagusa: Mert Temel Basımevi.

Yudahin, K. K. (1994). *Kırgız Sözlüğü (Cilt 2)* (Çeviren: Taymas, Abdullah). Ankara, TDK Yayınları.

Yumart, G. F. (2003). *Halıh Sımahlıli.* Şupaşkar.

Yücel, Erdem. (1973). Hayri Bey'in Ramazan Manileri. *Türk Folklor Araştırmaları,* 291, 6778-6780.

Zaripova Çetin, Çulpan. (2007). Vatan Özlemi Konulu Tatar Manileri. *IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyum Bildirileri -Maniler- (6-8 Kasım 2006).* Denizli / Fethiye: Fethiye Belediyesi ve Yaz-Ar Bir Yayınları, 212-220.

Zaripova Çetin, Çulpan. (2008). Kazan Tatarlarında ve Hacılar'da Mani Söyleme Geleneği. *I. Hacılar Sempozyumu Bildirileri Kitabı.* Kayseri: Hacılar Belediyesi Kültür Yayınları, 187-199.

Zeyrek, Deniz. (1996). Söylem ve Toplum. *Söylem Üzerine* (Hazırlayan: Kocaman, A.). Ankara: Hitit Yayınevi, 38-66.

Zeyrek, Yunus. (1988). *Posoflu Âşık Zülâli.* İstanbul: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.

EKLER

Ek 1. İvrindi Akçalören Yağlı Güreş Müsabakaları

Ek 2. İvrindi Akçalören Yağlı Güreş Müsabakaları

Ek 3. Bigadiç Özgören Köyü'nde Bayraktar Grubu

Ek 4. Bigadiç Çatak Köyü'nden Kaynak Kişiler

Ek 5. Bigadiç Kızılçukur Köyü'nden Kaynak Kişiler

Ek 6. Bigadiç Alan Köyü'nden Bir Kaynak Kişi

Ek 7. Dursunbey Kavacık Köyü Panayırı

Ek 8. Kepsut Ahmetölen Köyü'nden Kaynak Kişiler

Ek 9. Kepsut Piyade Köyü'nde Mani İcrası

Ek 10. Mani İcrasında Sini Çevirme

Ek 11. Kepsut Sayacık Köyü'nden Kaynak Kişiler

Ek 12. Kepsut Darıçukuru Köyü'nden Bir Kaynak Kişi

Ek 13. Sındırgı Yolcupınarı Köyü' nden Bir Görüntü

Ek 14. Sındırgı Yusufçamı Köyü'nden Kaynak Kişiler

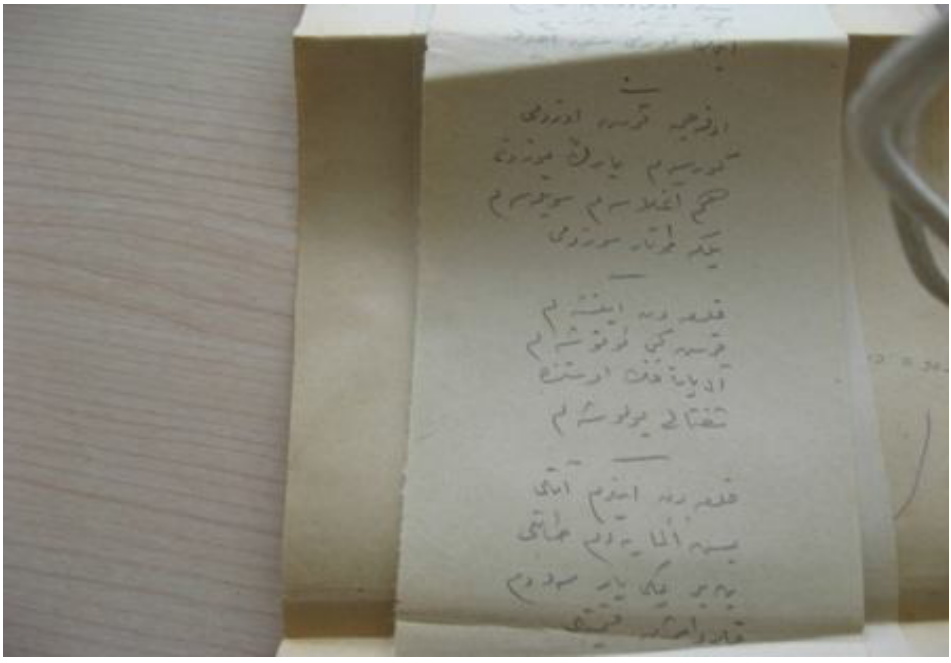
Ek 15. Gönen Atıcıoba Köyü'nde Tarım İşçileri

Ek 16. Gönen Muratlar Köyü'nde Düğün Yemeği Hazırlıkları

Ek 17. Balıkesir Kent Arşivi'nde Bulunan Eski Yazıyla Mani Derlemesi

Ek 18. Notalandırılmış Mani Örnekleri

Ek 19. Notalandırılmış Mani Örnekleri

Ek 20. Notalandırılmış Mani Örnekleri

Ek 21. Balıkesir İl Haritası

2019